

COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

tom. 9

FORGÁCH FERENC OKMÁNYTÁR

Levelek és iratok
(1586–1615)

KRUPPA TAMÁS

BUDAPEST • RÓMA

2022

COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

CLASSIS II, TOM. 9

FERENC FORGÁCH
CARTULARY

Letters and Papers
(1586–1615)

Edited by

TAMÁS KRUPPA

BUDAPEST ♦ ROME

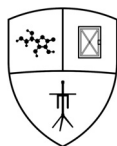
2022

FORGÁCH FERENC
OKMÁNYTÁR

Levelek és iratok
(1586–1615)

Feltárta és közreadja, a bevezető tanulmányt írta

KRUPPA TAMÁS

Bibliotheca Historiae Ecclesiae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae
Series I

Collectanea Vaticana Hungariae

sub Alto Patrocinio Em.mi ac Rev.mi

P. Card. ERDŐ

fundavit ac moderatur

P. TUSOR

Kiadja az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport (ELKH)
Published by the MTA-PPKE Vilmos Fraknói Vatican Historical Research Institute

A kötet kiadásában közreműködött az ELKH BTK Moravcsik Gyula Intézet
The ELKH BTK Gyula Moravcsik Institute cooperated in the publishing of this volume

A vatikáni levéltári kutatásokat a Klebelsberg Kuno Ösztöndíj, az NKFIH K 113251. sz.
pályázata, a SZTE JGYPK, a kötet elkészítését és megjelenését a TKI támogatta

Készült a Fraknói Kutatócsoportban

<http://institutumfraknoi.hu>

© T. KRUPPA; Fraknói Research Institute - 2022

ISSN 1787-2758

ISBN 978-963-508-996-3

ISBN ebook 978-963-508-997-0

Felelős kiadó - *Publisher responsible*

a Gondolat Kiadó igazgatója

the Director of "Gondolat" Publishing House

Szerkesztette, szedte és tördelte - *Typography*

a *Typographia Pannonica*

Olvasószerkesztő - *Corrector*: G. Nemes, Á. Szabó, V. Kanász

Kiadásra előkészítette - *Prepared for publication*

a Gondolat Kiadó - *the "Gondolat" Publishing House*

TARTALOM

<i>Bevezetés</i>	VII
1. Forgách Ferenc arcai	IX
2. Forgách, az arisztokrata konvertita és püspök-kancellár	XIII
3. Forgách, a bíboros-érsek főkancellár	XVIII
4. A válogatás és a kiadás szempontjai	XXIX
<i>Okmánytár</i> (1–215. sz.)	I
<i>Levéltári források</i>	457
<i>Bibliográfia</i>	459
Rövidítések	464
<i>Index</i>	465
<i>Iratok jegyzéke</i>	473
<i>The Selected Political Correspondence of Ferenc Forgách (1586–1615)</i>	483
<i>Table of Contents</i>	495

BEVEZETÉS

I. FORGÁCH FERENC ARCAI

A kötet cím olvastán felmerülhet a kérdés, hogy Forgách Ferenc veszprémi, majd nyitrai püspök, kancellár, később esztergomi érsek (főkancellár) és bíboros neve után miért nem szerepel valamilyen tisztsége, méltósága? Hát éppen ezért: a felsorolt tisztségek egy szépen felfelé ívelő karrier ívét rajzolják ki, amelyekből akár egyet kiragadni szükségszerűen jelentette volna az életpálya korábbi állomásainak háttérbe szorulását. Csakhogy a kiadásra kerülő iratokból egy szó szoros értelmében vett *curriculum vitae* bontakozik ki, amelyben minden állomásnak megvan a maga szerepe: a pályát be kell futni, tehát az, ami előtttem, majd mögöttem van, ugyanolyan fontosak. Forgách életére lefordítva, nem vagyunk biztosak abban, hogy élete legnagyobb és fontosabb személyes döntéseit, amelynek következményeként a harcait meg kellett vívnia, esztergomi érsekként és bíborosként hozta meg. Márpedig ez esetben a mellett kellene érvelnünk, hogy a neve után akkori címe és rangja, vagyis nyitrai püspök, kancellár szerepeljen, és ne az a legmagasabb, amit az életében elért. A legjobb megoldásnak tehát az tűnt, ha a titulusokat, címeket a bevezető fejezeteinek tartjuk fenn, az okmánytár reménybeli olvasóinak hagyva a feladatot, hogy Forgáchot a levelek olvastán kialakuló kép alapján nevezze és szólítsa meg.

Nem akármilyen ez az életút, a befutott pálya, még ha meglehetősen korán véget is ért. Nem csoda, ha korán magára vonta a figyelmet. Első és eddig legalaposabb monográfiusa, SÖRÖS PONGRÁC a *Századok* hasábjain három közleményben foglalta össze, amire kutatásai során jutott.¹ A nagyszombati zsinatnak külön tanulmányt szentelt,² bár ez alapvetően a *Századok*ban megjelent munkájának eredményein alapszik. Sörös lelkiismeretes munkát végzett: az akkor elérhető

¹ SÖRÖS PONGRÁCZ, *Forgách Ferencz a bíboros*, *Századok* 35 (1901) 577–608. 690–729. 774–818.

² SÖRÖS PONGRÁCZ, *Forgách Ferencz bíboros nagyszombati zsinata és annak előzményei*, *Katholikus Szemle* (KSz) 14 (1900) 211–241.

meglehetősen sovány, jóllehet azóta sem sokban izmosodó szakirodalom mellett forgatta a családi fondot, kutatott a magyar kamarai archívumban, Bécsben a *Hungarica* anyagban, és végül de nem utolsó sorban a vatikáni levéltárban.

A szorgos kutatómunka eredménye egy témát alaposan körüljáró, máig haszonnal forgatható biográfia lett. Természetesen SÖRÖS tollát katolikus mivolta, és a tudomány akkori pozitivista szemlélete vezette, ezért az eredmény egy kissé statikus, leíró jellegű életrajz és pályakép lett, ami egyáltalán nem baj – az alapvetések általában ilyenek szoktak lenni – és amit természetesen a szerző említett alapállásainak tudhatunk be. Az életrajz végén külön kis fejezetet szentel Forgách jellemének, akit szenvedélyes, nagy akaraterejű, tehát igen impulzív személyiségnek ír le, igazi vezető alkatnak látja, de akinek ugyanakkor érzékeny, értsd érző szíve volt.³ Mindezek az ellentmondásos, egymás ellen törő lelki vonások és tulajdonságok az aszkézissel párosulva vezettek Sörös meglátása szerint korai halálához. Az erős személyiség elemésztette a megviselt testet. Ez utóbbit, a rendszeres böjtölt elgyötört test képét, Balásfi Tamás művéből, a *Csepregi iskolából* is ismerjük.⁴

Sörös portréja tehát egyszerre szenvedélyes, ugyanakkor visszafogott jellemet tár az olvasó elé, aki higgadt és mértékletes, de aki, ha a körülmények rákényszerítik, radikális lépések megtételére is képes és hajlandó. Ez a jellemrajz, úgy tűnik, hatást gyakorolt a kortárs történetész kollégákra. Az egyébként református KÁROLYI ÁRPÁD Illés-házy István peréről írott művében ugyanis a per során tanúsított magatartása alapján⁵ egy visszafogott püspök-kancellár portrét rajzol, aki tulajdonképpen nem is játszik fontos szerepet magában a perben.

Sörös részletes és adatgazdag életrajza után ACKERMANN KÁLMÁN⁶ tollából megjelenő Forgách-életrajz alcíme („*Életrajzi tanulmányok az ellenreformáció koráboz*”) mutatja, amit a rövid bevezetésben

³ SÖRÖS, *Forgách bíboros*, 814.

⁴ SÖRÖS, *Forgách bíboros*, 815.

⁵ KÁROLYI ÁRPÁD, *Illés-házy István bütlenségi püspök*, Budapest 1883, 94. 136–138.

⁶ ACKERMANN KÁLMÁN, *Forgách Ferenc bíboros, esztergomi érsek*, Budapest 1918.

külön is hangsúlyoz, hogy nem tűzött ki maga elé ambíciózus célokat, írásával további adalékokkal kívánta csupán gazdagítani addigi tudásunkat. Ezek azonban igen fontosak: rövid életrajzának a fő erénye, hogy a korábbiakhoz képest sokkal nagyobb figyelmet szentel Forgách és a jezsuiták kapcsolatának, ami természetesen nem maradt ki Sörös munkájából sem, de ott talán ez nem teljesen valós súlyához mérten szerepel, jöllehet ismerte a témára vonatkozó forrásokat. ACKERMANN 60 oldalas kismonográfiájának több mint egyharmadában taglalja ezt a szoros kapcsolatot. Ő hívta fel a figyelmet a kamarai archívumban őrzött *Acta Jesuitica* fond anyagára, amely gazdag, Forgách személyével is összefüggésbe hozható anyagot rejt. Néhány oldalban kitért az érsek frankfurti könyvpiacra beszerzendő könyvekről készített listájában visszatükröződő szellemi univerzumára, műveltségére is,⁷ amelyre nézve mi sajnos nem találtunk további adatokat, leszámítva néhány olyan levelet, amelyben a *Tripartitum*ra, illetve ahol a birodalmi törvényekre hivatkozik, ami elárulja, hogy a jogban (is) alaposan tájékozott volt.⁸

A szintén katolikus ACKERMANN életrajzában Söröshöz hasonlóan szenvedélyes vitatkozóknak írja le Forgáchot, akinek a jelleme szögesen ellentétes az őt a hivatalában követő Pázmány Péterével. Szerinte az előbbi *sangvinikus*, akiben az ősmagyar virtus öltött testet, míg az utóbbi *cholericus* jellem. Ez az összehasonlítás hiányzik Sörösnél. ACKERMANN Forgách alakjában a jezsuitizmus lovagkorának kifejeződését látja.⁹ Ezeknek az erős megállapításoknak a magyarázata talán abban rejlik, hogy megfogalmazzuk foglalkozására nézve hittanár volt.

Forgách életére, pályafutására nézve értékes adalékokat tudunk meg FRAKNÓI VILMOS Pázmány monográfiájából, amely Forgách és a később igen nagyívű karriert befutó gyóntatója közötti igen szoros kapcsolatra hívja fel a figyelmet.¹⁰ A jezsuita érsekről készült leg-

⁷ ACKERMANN, *Forgách Ferenc*, 56–58.

⁸ *Okmánytár*, 44. 47B. 119. sz.

⁹ ACKERMANN, *Forgách Ferenc*, 9.

¹⁰ FRAKNÓI VILMOS, *Pázmány Péter és kora. I: 1570–1621*, Pest 1868, 72–85. 95–112. 137.

újabb monográfia, illetve okmánytár szintén felhívja a figyelmet erre a bizalmas nexusra.¹¹

Meg kell említenünk IPOLYI ARNOLD véleményét is, aki Veresmarti Mihály megtéréséről írott vaskos monográfiájában szintén kitér Forgách tevékenységére. Érthető, hisz a prédikátor megtérése igen nagy visszhangot és megbotránkozást keltett a protestáns, ugyanakkor hasonló mértékű örömet (kárörvendést?) váltott ki a katolikus táborban. IPOLYI ennek kapcsán bevallja, hogy szinte kényszerítve érezte magát, hogy egy fejezetet szenteljen Forgách személyének. Az általa festett kép az eddigiekhez képest a legradikálisabb abból a szempontból, hogy a Magyar Királyság összes felekezeti szempontból fontos konfliktusának a háttérében a 17. század első évtizedében Forgách alakját véli felfedezni. Így természetesen az Illésházy-perben, a hírhedt 22. artikulus megszületésében, de ott látja a felső-magyarországi templomfoglalások háttérében, aki természetesen teljes mellszélességgel harcol Bocskai ellen is.¹² A kép szépséghibája, hogy, a monográfia egyedüli fejezeteként tényanyagot rögzítő jelzettel, hivatkozást ennek a szerepnek az alátámasztására nem találunk. Ez alapján vélhető, hogy a jeles történész tollát alapvetően személyes benyomások irányították. Mi ugyanis tudjuk, hogy sem a perben, sem a 22. artikulus esetén, sem a Felvidéken történektekben nem játszott szerepet, pontosabban nem ő játszotta a főszerepet. Érdekes, hogy az egyébként jóval visszafogottabb véleményt képviselő és állításait mindig adatokkal alátámasztó KÁROLYI ÁRPÁD egy helyen, éppen Forgách egyik radikális megnyilatkozása kapcsán bizonyítékként IPOLYI könyvének vonatkozó részére hivatkozik.¹³

¹¹ TUSOR PÉTER, *Pázmány a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány)* (Collectanea Vaticana Hungariae [CVH] I/13), Budapest–Róma 2006, 18.

¹² IPOLYI ARNOLD, *Veresmarti Mihály XVII. századi magyar író élete és munkái*, Budapest 1875, 51–108, a szerző megjegyzését lásd uo., 52.

¹³ KÁROLYI ÁRPÁD, *A huszonkettedik artikulus (Az 1604. XXII. törvénycikk)*, Néhány történelmi tanulmány, Budapest 1930, 176.

Most hogy megszületett egy Forgách Ferenc egész életpályáját számon tartó válogatás a leveleiből, illetve a tevékenységére vonatkozó forrásokból, felvetődik a kérdés, hogy a kötetben szereplő, java részben az elődök által is ismert és olvasott iratok vajon melyik fentebb említett jellemrajzot igazolják, vagy igazolják-e egyáltalán? Milyen jelzőkkel illelhetjük mi, leveleit, illetve a róla szóló híradásokat olvasva? Vajon a fentebb említett szerzők tolla nyomán tetest öltő három emberi jellemvonás, hajthatatlanság és hajlíthatatlanság, illetőleg állhatatosság közelebb visz személyisége és politikája megértéséhez? Az első kettő legalábbis mostanság nem feltétlenül számít megnyerő, rokonszenves és pozitív tulajdonságnak. De a túléléshez ma is, éppen ezek okvetlenül szükségesek. Forgáchnak nem sok segítségével akadt – KÁROLYI szerint ebben alapvetően radikális fellépése játszott szerepet, amivel még a katolikusok egy részét is elidegenítette volna magától. De a klérus is, hozzá hasonlóan, a háttérbe szorult, közülük egyesek nem a harcot, hanem az együttműködés lehetőségét, a *modus vivendit* keresték, néha az opportunizmus határáig is elmenve a királyi és a rendi hatalommal.

2. FORGÁCH, AZ ARISZTOKRATA KONVERTITA ÉS PÜSPÖK-KANCELLÁR

Az okmánytár első iratának bevallottan szimbolikus célzattal Báthory István Rudolf császárhoz írott levelét választottuk. Jól tudjuk, ki volt az erdélyi fejedelem, majd lengyel király, akinek gyulafehérvári, majd varsói udvara mágnesként vonzotta az erdélyi és a magyarországi nemesifjakat. Köztük volt az ifjú Forgách Ferenc is, Simon fia. Felső-Magyarország egyik legelőkelőbb és legbefolyásosabb famíliája rokonságban állt a Báthoryakkal, ami minden bizonnyal megkönnyítette az udvarba vezető, és a Habsburgok által rosszállva és aggódó tekintettel övezett utat. Lengyelországi időzésének részleteit nem ismerjük, tulajdonképpen nem is fontos, mert a lényegyet ismerjük: az ifjú Forgách konvertált. Szeretnénk azt hinni, hogy ebben a király szuggesztív személyiségének inkább volt szerepe, mint jezsui-

ita diplomatája, Antonio Possevino meggyőző fellépésének, illetve az ő vonzó(bb) jövővel kecsegtető rábeszélő erejének.¹⁴ A király mindenestre tollat ragadott, hogy a távolból segítsen az ifjún a vele finoman szólva ellenséges prágai udvarnál. Azt senki nem láthatta előre, hogy mekkora szolgálatot tesz ezzel a magyarországi katolicizmusnak. De úgy tűnik, Báthory szeme a kortársainál messzebbre látott, tekintete pedig mélyebbre hatolt a lélekben, mint kiváló diplomatájának, vagy rokonának, Ferenc apjának, Forgách Simonnak. Mert mi mással magyarázhatjuk, hogy a király meghatározó szerepet játszott abban, hogy Ferenc ne lépjen be a Jézus Társaságba, hogy ne a rend egyik kimagasló tagja, hanem inkább a magyarországi katolicizmus megmentője és megtartója váljon belőle? Micsoda elégtételt érezhetett volna, ha látja, a jezsuiták által megtérített, de nekik nem odaadott ifjú bíborosként és érsekként a stafétabotot egy másik, partiumi nemes konvertitának, az ő egykori alattvalójának, Pázmány Péternek adja át! Aki nem be-, hanem kilépett a rendből, bár csupán átmenetileg, formálisan,¹⁵ hogy a Forgách által megmentett hitet immár felemelje.

Forgách indulása, emelkedése az egyházi hierarchiában nem tűnik nehéznek. Felső-Magyarország egyik legtekintélyesebb arisztokrata családjának tagjaként, ahogy mondani szokás, minden ajtó megnyílt előtte. Neki azonban másféle ajtókat kell majd kinyitnia: nem biztos, hogy könnyebb volt a dolga. Fájdalmasan keveset tudunk még most is pályája kezdeti lépéseiről.¹⁶ Az idézett jezsuita okmánytárakból, valamint az előkerült iratokból nem derül például világosan ki, hogy későbbi legnagyobb ellenfele, Illésházy peréről, amelynek részese volt, valójában mit is gondolt, csak azt tudjuk, hogy 1608-ban erről mit mondott.¹⁷ Az sem világos, hogy mi volt a véleménye 1604-ben a felső-magyarországi templomfoglalásokról vagy a XXII. artikulusról. Az viszont tudjuk,

¹⁴ Sörös, *Forgách bíboros*, 579.

¹⁵ CVH I/13, 212–215.

¹⁶ Sörös, *Forgách bíboros*, 580–584.

¹⁷ *Okmánytár*, 127. sz.

hogy például a jezsuiták turóci prépostságot érintő perében óvatosságot és körültekintést javasolt, Illésházy pere esetében pedig nem a vallásra vagy az egyházra, hanem a *Tripartitum*ra és az ország szokásaira hivatkozott.¹⁸ Ilyenkor nem a kor egyik legnagyobb jezsuita teológusával, Roberto Bellarminóval is kapcsolatot tartó, a protestánsokat szívből gyűlölő neofitaként, hanem annak az elitnek az egyik tagjaként szólalt meg, amely konfessziókon átnyúlva, ősei jogán magabiztosan tartotta a kezében az alattvalók és familiárisok fölött, szoros és kevésbé szoros rokoni kötelékek által is erősített hatalmát.

Amit az 1606 előtti Forgáchról itt kiadott és a kiadatlanul maradt iratok alapján megtudunk, hogy egyházi vezetőként, illetve állami hivatalnokként ahogyan az megszokott és illő is volt, képviselte a megfelelő fórumokon püspökségei, illetve az egyházi rend érdekeit. Ha kell, megfelelő jelölteket ajánl a megüresedett egyházi stallumokba, vagy helyet Rómában egy ott tanulni szándékozó ifjúnak.¹⁹ És ne feledjük, közben dúl a török háború: veszprémi, majd nyitrai püspökként is birtokait a háborús frontvonal közelsége folyamatosan pusztítja. Mindezek tetejébe egyházmegyéinek, amelyek jövedelmei a reformáció következtében és a háború miatt alig jövedelmeznek, ki kell vennie a részét a katonaság ellátásából. Később egyik hosszú évekig elhúzódó, az országgyűlések napirendjére is rendre felkerülő problémája az érsekújvári helyőrség zsoldja lesz.²⁰ Nyitra vármegye főispánjaként a vármegyei csapatok összehívása a nemesség fegyverbe szólítása is az ő vállait nyomja (10. sz.) A Thurzó családi levéltárban és az *Acta Ecclesiastica* fondjaiban őrzött iratok egy átlagos, mindennapi gondokkal veszködő egyházi férfiút mutatnak. Pereskedik, kiközösítés

¹⁸ BALÁZS MIHÁLY–KRUPPA TAMÁS–LÁZÁR ISTVÁN DÁVID (kiad.), *Jezsuita Okmánytár, I/1–2. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606* (Adattár XVI–XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez [Adattár] 34), Szeged 1995, 64; KÁROLYI, *Illésházy pöre*, 94. 136–138.

¹⁹ ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 129, 1596. Jan.–Dez., fol. 33r + 34v. n. 7.

²⁰ Lásd *Okmánytár*, 42. 45B. 81. 106A–B. 135B. 145. 152–153. 160. 162–163. 180–181. 183–184. 186. 203. sz.

alóli feloldás, illetve vármegyei, vagy rokoni ügyekben intézkedik, levelezik.²¹

De már ebből az időszakban is feltűnő a jezsuita renddel ápoltszoros kapcsolata, amelyről az 1590-es évekig visszamenően rendelkezünk adatokkal. Az egyik rendtag levelében azt olvassuk, hogy háza inkább hasonlít egy jezsuita kollégiumra, mint egy püspöki rezidenciára.²² A háború idején is támogatja őket, főleg a vágsellyei kollégiumot, és ő bábáskodik 1602-ben a Mária kongregáció megalakításánál, amely az első olyan kora újkori magyarországi kongregáció, amelyről konkrét adataink vannak, sőt ránk maradt a névsora is.²³ Egy év múlva házat ad a rendnek Nyitrán. Ezek a későbbi iskolaszervező, egyházszervező érseket és bíborost mutatják már meg, aki halála évében kollégiumot alapít és betelepíti őket érseki székhelyére, Nagyszombatba.

Bocskai fellépése azonban, tehát nem a török háború, hanem a felkelés, úgy tűnik, hogy radikális változást hoz az életében. A közéletre, politikai szereplésére vonatkozó adataink ekkortól kezdve szaporodnak meg. Sörös részletesen szólt erről az impulzív, a katolikus vallásgyakorlat és az egyházi birtokok védelmében felvállalt, konfliktusokkal terhelt tevékenységről. Az 1606. évből az okmánytár egy sor iratot tartalmaz, amelyekből jól látható a tét nagysága: a bécsi béke elfogadását megelőző hónapokban Forgách hetente ír Giovanni Stefano Ferreri nunciushoz, és utána is csak kis mértékben csökken a levélforgalom intenzitása. Az iratok rávilágítanak arra, hogy a püspök-kancellár már ekkor szembekerül nemcsak talán legnagyobb politikai ellenfelével, Illésházy Istvánnal és az általa vezetett protestáns magyar rendekkel, hanem a nekik tett engedelmények miatt később a leghatalmasabb politikai ellenfelének bizonyuló Mátyás főherceggel és szűk körével is. Talán ezért nem véletlen ez a levelek számát illető szembetűnő aránytalanság a megelőző időszakhoz képest. A Bocsk-

²¹ MNL-OL MKA, Acta Eccl. [E 150], Irreg., 27. t., n. 22.; Fam. Thurzó [E 196], fasc. 81, n. 14. 19. 25.; ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 1.

²² MAH III, 862. (Vö. alább, 49. jegyzet.)

²³ *Jezsuita Okmánytár*, I/1, 318–322.

gróf Forgách Ferenc bíboros, esztergomi érsek
elhunyt Szentkereszten, 1615. október 16-án

kai-felkelés hihetetlen erővel vetette fel a szabad vallásgyakorlat kérdését és a katolicizmushoz való viszonyát: a konfliktus, amely fél évszázaddal korábban a Szent Római Birodalmat, negyed évszázaddal korábban pedig a Francia Királyságot bolygatta fel, Németalföldet pedig 80 éves polgárháborúba taszította, a Magyar Királyságban is lángra lobbantotta a lőporos hordót. És itt még ráadásként dúlt a törökkel a hosszú háború. Forgáchnak, ahogyan a többi világi és/vagy egyházi hivatalt viselőnek, akár akarta, akár nem, ki kellett lépnie a „komfortzónájából.” Az egyház több száz birtokát veszítette el, engedélyezték a protestánsok szabad vallásgyakorlatát, korlátozták a főpapok hivatalviselését. Mindez azzal fenyegetett, hogy nemcsak az egyházi rend, hanem a katolikus vallás is végzetesen meggyengül, talán még el is tűnik.

A levelek alapján úgy tűnik, őt megacélozta a veszély, politikus énje igazából ekkor bújt elő. 1606 mindenképpen cezúra a pályaképpen, de míg a hit és az egyház helyzetére nézve, amibe e kettő ekkor jutott, egyértelműen negatív a kép, az egyén szintjén ez már távolról sem mondható el. A fenyegető helyzet nem utolsó sorban Forgách levelei miatt, arra kényszerítette a Római Kúriát, hogy átgondolja a Habsburg-udvarokhoz fűződő, valamint a magyar klérussal kialakított eddigi kapcsolatrendszerét.²⁴ Forgách ugyanis, jóllehet Rómában régóta ismerték buzgalmát, különösen a jezsuitákhoz fűződő, többször említett különleges kapcsolatát, ennek ellenére új szereplőnek számított, akit eddig mindig óvatosan, fenntartásokkal kezeltek, amelynek minden bizonnal az volt az oka, hogy konvertita volt, és hogy családjának több tagja, szülei mindenképpen, azok is maradtak.

Nem mondhatnánk, hogy Forgách nem érezte ezt, és nem próbált meg ezen változtatni: nagy energiákat fektetett családtagjai áttérítésébe, amely bátyja, Zsigmond esetében látványos sikerrel járt. De

²⁴ A Szentszék részvételéről a magyarországi katolikus restaurációban lásd Tusor Péter, *A prágai nunciátúra tervezetei a trienti katolicizmus magyarországi terjesztésére a 16–17. század fordulóján*, *Századok* 144 (2010) 1165–1181; Uő, *A pápai diplomácia javaslatai 1639-ben a Szentszék részvételére a magyarországi katolikus restaurációban*, *A Ráday Gyűjtemény Évkönyve* 9 (1999) 19–38.

ide sorolható rendkívül művelt másik testvére, Forgách Mihály megtérítése a halálos ágyán.²⁵ Mégis, Róma fenntartásait le kellett győznie, és ezt a sikert egyértelműen a bécsi béke elfogadását övező rendkívül kielezett politikai küzdelem hozta meg a számára.

3. FORGÁCH, A BÍBOROS-ÉRSEK FŐKANCELLÁR

Nagyon sokat vártak tőle és nagyon nehéz helyzetben volt: ezt jól mutatja Mátyás főherceggel kirobbanó konfliktusa is. Már KÁROLYI, és majd még plasztikusabban az új szakirodalom²⁶ által alaposan feldolgozott, a római inkvizíció, Szent Hivatal fórumait is megjárt konfliktusban látja a magyarországi katolikus konfesszionalizáció fordulópontját, amely megmentette jobb időkre a trienti típusú felekezeti modernizáció lehetőségét.

Nem véletlen tehát, hogy éppen ő találta meg Rómát, és hogy Róma választása is éppen őrá esett. A haj(l)thatatlanság és állhatatosság meghozta számára a pápaság támogatását, és mihelyt megtörtént az egymásra találás, a Kúria azonnal ejtette az esztergomi érseki szék betöltése szempontjából addig favorizált jelöltek.²⁷ A bizalom mértékéről, és tegyük hozzá, az alternatíva hiányáról beszédesen árulkodik, hogy az érsekség elnyerését pedig szinte azonnal követte a bíborosi birétum.

Ennek a gyors, majd hogy nem példátlan emelkedésnek szintisztán politikai okai voltak. Azt szokás mondani, hogy a politikus egyedüli értékmérője a siker, másképpen megfogalmazva a politikus eredményessége attól függ, hogy az emberi tényezőt, meglévő adottságait és a fejében élő víziót, persze ha van ilyen, hogyan tudja lefordítani a siker érdekében a napi politika nyelvére.

²⁵ *Jezsuita Okmánytár*, I/1, 222. 225. 227.

²⁶ TUSOR PÉTER, *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt: II. Mátyás kiközösítése*, Actas 15 (2000) 4, 89–105.

²⁷ TUSOR PÉTER, *Purpura Pannonica. Az esztergomi „bíborosi szék” előzményei a 17. században* (CVH I/3), Budapest–Roma 2005, 67–69.

Forgách dilemmája a bécsi béke után, iratai alapján legalábbis, a következőben ragadható meg. A hitet és az egyházat, ha úgy tetszik az isteni törvényt, emberi törvényekben kell megvédeni. Ez a hatalom feladata. De ha a hatalom erre képtelennek bizonyul? Forgách általunk olvasott leveleiben többször bírálta a császárt,²⁸ ugyanakkor a végsőkéig kitartott az oldalán, pedig uralkodásra való képtelenségét egykorú források tömegére hivatkozva a történetírás is már régen megfogalmazta. Ezzel nyilván Forgách is tisztában volt, de az ő igazi kritikája mégsem őfelségét, hanem a tanácsosait, a bécsi udvart és Mátyás főherceget célozta meg. Visszatérve a kérdésre, mi tehát a teendő, ha az emberi törvények nem szolgálják az istenit, sőt a helyzet éppen ennek a fordítottja? A dilemmát egy példával világítanánk meg.

Éppen ebben az időben, 1604-ben I. Jakab angol király összekülönbözött a presbiteriánusokkal, akik a radikális kálvinistáktól eltérően a püspöki rendszert meg akarták tartani, a hatalmát azonban a kálvini elvek alapján meg kívánták osztani a zsinattal. Amire a király azt találta mondani, hogy „ha nincs püspök, nincs király.”²⁹ Anglia nem volt katolikus ország, és szüleitől eltérően Jakab sem volt katolikus. De protestáns országában az egyház és a hatalom viszonyát illetően ugyanabba a problémába ütközött, mint a távoli Magyar Királyság kancellárja, majd prímása. A Magyar Tanács egyik, minden bizonnyal Forgách keze nyomát viselő állásfoglalásában ennek a Jakab által megfogalmazott tézisnek egészen nyíltan hangot is adott.³⁰

Az isteni törvényt illetően feltett feszítő kérdésre választ kereső Forgáchot haj(lí)thatatlansága egészen a római inkvizícióig vezette, kényszerítette. Ennek ma már jól ismerjük a részleteit.³¹ Az emberi esetben maradt a mindennapos politikai küzdelem, amíg tehetette helytartóként és a Magyar Tanács tagjaként, utána bíboros prímásként. De a háborúnak végső soron a békét kell szolgálnia, mert csak az igazolhatja. Értelme akkor van a harcnak, ha van mit megvédeni,

²⁸ *Okmánytár*, 42. 47A. 50. sz.

²⁹ HANKISS ELEMÉR–MAKKAI LÁSZLÓ, *Anglia az újkor küszöbén*, Budapest 1965, 104.

³⁰ *Okmánytár*, 47B. sz.

³¹ TUSOR, *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt*, i.m.

és ha sikerül még egy kis helyet kiverekedni a jövő számára. Ezt a terep nyerte meg 1609-ben, és kezdte beépíteni 1609 után, éppen akkor, amikor a politikai küzdőtér szélére szorult, pontosabban szorították,³² és kezdenek elmaradozni korábban nagy számban Rómába írt levelei. Levelezése hűen követi egy zenitjét elérő politikai pálya leáldozását: az iratok addig bőven áradó folyama egyszerre apadni kezd, majd halála időpontjához közeledve szinte teljesen megszűnik. Szerepét az információáramlásban egyre inkább az új, tetterős bécsi nuncius, Placido de Mara veszi át,³³ akinek a jelentései elárulják, hogy Forgách továbbra is tevékeny, ám energiáinak nagyobbik része most már más irányban hasznosul. A politikai döntéshozatalból már csak hivatalánál fogva sem szorult ki teljesen: elég arra gondolni, hogy a nagyszombati egyezmény tető alá hozásában Bethlen Gáborral, illetve a zsitvatoroki béke meghosszabbításában királyi biztostként komoly szerepet játszott.³⁴

A magyarországi katolicizmus tehát két drámai év (1606–1608) után megmenekült (Forgách megmentette), az ára háttérbe szorítása/szorítása lett, bár még egy alkalommal képes volt nagy sikert aratni, hisz említett 1609. évi perét Mátyással szemben megnyerte. Ez az év a katolikus konfesszionalizáció szakirodalom által régóta rögzített magyarországi fordulópontja, ugyanakkor fordulást, megkockáztatjuk, egy újabb törést okoz Forgách pályafutásában. De több szempontból is más módon, mint 1606-ban.

1606 előtt született leveleinek egy része politikai tevékenységéhez kevésbé illeszkedett, ezért nem is került bele a válogatásba: most, vagyis 1609 után az a helyzet, hogy általában véve kevés a ránk maradt levele. Iratpusztulást, lappangást természetesen mindig feltételezhetünk, nagyot ezzel nem tévednénk, de a köztörténeti tárgyú le-

³² Lásd az udvarból való száműzése miatti panaszt, *Okmánytár*, 100. sz.

³³ Talán nem véletlen, hogy KÁROLYI az 1608–1609-es évekről írt tanulmánya is alapvetően a nuncius jelentéseit hasznosította. Lásd KÁROLYI ÁRPÁD, *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása*, Néhány történelmi tanulmány, 280–393.

³⁴ *Okmánytár*, 212. sz. Ugyanakkor de Mara a nunciustól kért információkat az udvarból. Lásd *Okmánytár*, 208. sz.

vezetés ilyen mértékű megritkulását aligha róhatjuk fel korának és az utókor mostoha bánásmódjának. Ha megmaradt, és a mi szempon-
tunkból számításba jövő leveleit olvassuk, meglehetősen komor kép
tárul a szemünk elé.

Az 1610-es év nem sok sikert hozott, Illésházy utóda a nádori hi-
vatalban a Forgáchcsal egyébként rokonságban lévő, de vele legalább
olyan éles felekezeti és talán személyes kontroverziában álló Thurzó
György lett, akinek nemcsak azt sikerült elérnie, hogy Nagyszom-
batba, az esztergomi érsekség akkori székhelyére, vagyis a magyaror-
szági katolicizmus központjába a kálvinista mellé még egy lutheránus
prédikátor is kerüljön, hanem az ő bábáskodása mellett került sor a
zsolnai zsinatra is, amely ellen Forgách a klérussal együtt élesen tilta-
kozott, amelyet nyomtatásban is közzétettek.³⁵ A protestantizmus
ilyen nagymértékű térfoglalása, amely már az érseki székhelyet sem
kímélte, egyértelműen jelzi a királyi hatalom gyengeségét.

A másik nagy csalódása az általa nagy hévvel támogatott Báthory
Gábor volt, aki finoman szólva nem váltotta be azokat a reményeket,
amelyeket Forgách táplált az irányában. 1610-re esik a *Conspiratio
Kendiana*, a katolikus urak összeesküvése Báthory ellen, amely meg-
adta a jelet a katolicizmus elleni offenzív fellépésre a fejedelemségben
is. Erre vonatkozóan újabb iratokat sajnos nem találtunk Forgáchtól,
a nunciusi jelentések és államtitkári válaszok egy része viszont koráb-
ban közlésre került, amelyek alapján elmondható, hogy bátyja, Zsig-
mond 1611-ben elindított és súlyos, hogy azt ne mondjuk csúfos ku-
darccal végződő erdélyi intervenciójában, ha aktívan nem is, de
informálisan részt vett, amelyhez talán belpolitikai támogatást is
adott.³⁶ A beavatkozás mindenesetre súlyos következménnyel járt az

³⁵ *Régi Magyarország Nyomtatványok (RMNY) II: 1601–1635* (szerk. BORSA GEDEON–
HERVAY FERENC), Budapest 1983, n. 1001.

³⁶ Az intervencióról legújabbán lásd VÖRÖS PÉTER, *Forgách Zsigmond erdélyi expe-
diciója 1611-ben*, Hadtörténelmi Közlemények (HK) 124 (2011) 864–887. A bécsi és
prágai nunciások hivatkozott iratait lásd KRUPPA TAMÁS (kiad.), *Erdély és a Szentszék
a Báthoryak korában. Okmánytár, II: 1595–1613* (CVH I/5), Budapest–Róma 2009, n.
173–175. 182. 185–195. 197–198.

erdélyi katolicizmusra nézve, hiszen éppen ettől az időszaktól kezdi el Báthory korlátozó, illetve segítő törvényekkel támogatni saját felekezetét, a kálvinistát. Nyilván nem jelenthetett különösebb elégtételt Forgách számára a fejedelem meggyilkolása, amelyet sajnálatos dolognak tartott,³⁷ az pedig különösebb derűlátásra szintén nem adott okot, hogy utóda, a politikai és vallási szempontból Báthorynál még rosszabb megoldásnak számító Bethlen Gábor lett. Mégis, okmánytárunk utolsó, Forgách politikai természetű állásfoglalását rögzítő hosszabb terjedelmű irata (212. sz.) meglepő éleslátásról árulkodva jelenti ki, hogy bár Bethlenről és az erdélyiekről az imént említett rossz tapasztalatok miatt bármilyen aljasságot el tud képzelni, de ez utóbbi mégis csak jobb megoldás a töröknél: nem mondja ugyan ki, de finoman utal arra, hogy ha a török, ahogyan hírlík, le akarná tenni a trónról, akkor Erdély (és a Magyar Királyság) pusztá megmaradása érdekében az ő személyéhez kellene ragaszkodni. Persze itt nem mond mást, többet, mint a kortárs magyarországi politikusok, legalábbis látszólag, mert ne feledjük, hogy ekkor (1615) már javában formálódott Homonnay György mozgalma, aki egy évvel később lengyel segítséggel próbálkozott hasonlóval, amire néhány évvel korábban Forgách Zsigmond tett kísérletet. Ezt az iratot tehát mi úgy olvassuk, hogy a bíboros az akkori bonyolult helyzetben még az ördögnél alig különbnek tartott eretnek Bethlen Gábort is, Erdély és a Magyar Királyság jövője szempontjából, jobb megoldásnak tartotta, mint egy kétséges kimenetelű, a moldvai kalandor Gaspar Graziani által felelőtlenül ajánlgatott katolikus jelöltnek, végső soron csak a török érdekeit szolgáló, mert további bizonytalanságot és politikai instabilitást eredményező támogatását. Ebben nyilván a négy évvel korábbi kudarc emlékei befolyásolták, de a politikus a tapasztalataiból tanul, és Forgách úgy tűnik, jól megtanulta a leckét.

* * *

³⁷ Lásd CVH I/5, n. 213.

Ezekkel a nagypolitika szférájában lejátszódo, a jövőre nézve sokkal jóval nem kecsegtető eseményekkel szemben alig lehetett szembeszegezni valami biztatót, legalábbis ha a levelezést nézzük. Mivel ebből az időszakból sajnos igen kevés irat maradt ránk, de Mara nuncius pedig, hiába számol be sűrűn Forgáchcsal összefüggésbe hozható ügyekkel, mégis csak másodlagos forrásnak számít, ezért csak feltételezni merjük, hogy a bíboros nyilván elsősorban a kényszernek engedve módosította addigi stratégiáját. Miben ragadható meg ez az általunk feltételezett irányváltás?

Azt a bizonyos fent említett, 1606-ban kiverekedett teret egy nyája miatt aggódo pásztornak nem elsősorban a nagypolitika, hanem inkább a hit felemelése számára kell fenntartania, és a harcot az egyenlőtlen erőviszonyok és a kedvezőtlen feltételek miatt ebben a szférában kell megnyernie. A levelezésből eléggé jól nyomon követhető, hogy a bíboros érsek levonta a következtetést, és energiáit ennek az új stratégiának a megvalósítása érdekében fejtette ki. Részben a zsolnai lutheránus zsinatra reagálva hívta össze a nagyszombati zsinatot, amely azonban a jövő szempontjából nem is annyira a protestáns tábor felé mutatott erődemonstráció miatt, hanem azért fontos, mert a zsinat a *Tridentinum* magyarországi bevezetésének egyik nagyon fontos szimbolikus eseménye, és gyakorlati egyházpolitikai és egyházfegyelmi lépése volt.³⁸ Ha a személyiség nyelvére fordítjuk le a változást, akkor ezt a legszemléletesebben újabb jelzőkkel fejezhetnénk ki. Ha ennek az időszaknak a kulcsszava a *Tridentinum*, akkor a jelzőnk a hajlékonyság, vagy ha úgy tetszik a pragmatizmus. Nem a korábbi attitűd helyett, hanem mellette, mivel a hangsúly ekkor a harcról, ami korábban a megmaradásért folyt, áthelyeződött az egyház konszolidációjára.

A haj(lí)thatatlanság és a hajlékonyság egyidejű megnyilvánulását és tettek által kifejeződő együtt munkálkodását az a felismerés kalapálhatta napi politikai fegyverré, hogy a hatalom elmélete és gyakorlata közt *van* különbség, és bár ezek általában karöltve járnak, ám

³⁸ Lásd Sörös, *A nagyszombati zsinat*, i.m., illetve Forgách ezzel kapcsolatos levelezését is idézve CVH I/3, 76.

adódnak olyan helyzetek, amikor elengedik egymás kezét. Ilyenkor van *igazából* szükség a politikára. Ezt tanúsította Bethlen és a fejedelemség jövőjéről fentebb már idézett véleménye 1615-ből. De ha korábbi évekre tekintünk vissza, akkor is megtaláljuk ennek a nyomát, ami élete egyik, ha nem legnagyobb ellenségéhez, Illésházy Istvánhoz kötődik.

A lutheránus főurat Forgách a magyarországi katolicizmus és az egyházi rend megsemmisítésének szándékával vádolta, amit számtalan, Ferreri, majd Caetani nunciusoknak, valamint Borghese bíboros neposnak és V. Pál pápának írott levelében kifejtett. Azt várnánk, hogy amikor a felkelt rendek egyik lényeges követelése, az évtizedek óta üresen álló nádori tisztség betöltése napirendre került, akkor ő ebben a pattanásig feszült helyzetben, – 1608-ban, a testvérviszály, a Habsburg-birodalom rendjei által kötött konföderáció évében járunk – nem szavazza meg, ahogyan a bécsi békével tette, éppen a minden rossz kútfejének lefestett Illésházyt. De egyik leveléből (n. 124) kiderül, hogy ezt mégis megtette, ahogyan írja azért, mert Illésházy, akinek szüksége volt Forgách és az egyházi rend szavazataira is, megígérte neki, hogy támogatni fogja a vallásgyakorlat ügyében, és mert a király gyenge, ellenlábasa viszont erős, ezt pedig tudomásul kell venni.

Másik példánk már a következő nádorhoz, Thurzó Györgyöz, Forgách atyafiához kötődik. Thurzó tudomásunk szerint nem kötött be nem tartott egyezséget a bíborossal, viszont a rokona volt, ami a nagyszombati eseményeket elnézve szintén nem túl sokat ért. Láttuk, hogy az új nádor a már meglévő kálvinista mellé saját felekezetét, a lutheránust is be akarta vezetetni: a város Forgách érseki székhelye volt, mégis, amit ő javasolt maga volt a pragmatizmus, a politika. Beleegyezett ugyanis a protestantizmus további erősítésébe a saját városában, de azzal a feltétellel, hogy templomot nem kapnak, istentiszteletet csak háznál tarthatnak, a prédikátor javadalmazása pedig nem városi, hanem magánforrásból történik. Nagyon fontos az is, amit még ehhez hozzátessz: az engedmény talán lehetővé teszi, hogy Kassán ugyanígy kapjanak helyet a katolikusok (n. 168). A problémát persze nem oldotta meg, amit mutat, hogy még Bethlen Gábor is tör-

vénykezett az ügy kapcsán, de a bíboros javaslata nagyon hasonlít ahhoz a gyakorlati politikai eljáráshoz, amellyel az általa többször kárhóztatott „politikuskok” éltek, akik mindent az állam érdekeinek rendelkeztek alá. Forgách ugyanígy tett, de nem az állam, az emberi törvény, hanem a hit és az egyház érdekeit, az isteni törvényt tartotta a szeme előtt.

Ezekkel a példákkal jobban érthetjük, hogy a politika világában Forgách keménysége miért párosult meglepő hajlékonysággal (pragmatizmussal), ami az érme másik oldala, és ami személyiségének egy olyan oldalát világítja meg, amelyről több itt nem közölt – mivel tartalmuk *expressis verbis* nem a minket elsősorban érdeklő nagypolitikához kötődik – dokumentum néha sokkal beszédesebben árulkodik.³⁹

* * *

A korban a politikus kifejezést azokra alkalmazták, akik tevékenységük egyedüli fokmérőjének az államérdeket, a *ragione di statót* tartották, a kortársak pedig felekezeti hovatartozásuktól függetlenül pejoratív értelemben idézték. A bíboros közülük többeket személyesen ismert, például a Mátyás főherceg jobb kezének számító Melchior Klesl bécsi püspököt, vagy a kegyvesztettsége után a bécsi udvarban boldoguló Johann Sixt Trautschont, a kifejezés pedig több mint fél tucatszor megjelenik a leveleiben is.⁴⁰ De mi sem állt távo-

³⁹ Gondolhatunk itt Czobor Mihály és Thurzó Zsuzsanna esküvőjének a Kúria és a nuncius neheztelését kiváltó ügyére, akiket Forgách a diszpenzáció kiadása előtt évekkal, az apa, Thurzó György előtt pedig lánya *abiuratióját* titokban tartva adott össze annak reményében, hogy először a menyasszony, utána jobbágyai át fognak térni a katolikus hitre. Lásd például ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. II, fasc. 112, n. 11; AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 181v–182r; AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 544r + 546v; több vonatkozó dokumentum közölve: ROSZNER ERVIN, *Régi magyar házassági jog*, Budapest 1887, 317–323, 6–13. sz. – Vagy a sági prépostság ügyére, amelyben a Róma által erősen támogatott Verancsics Faustust ellenében sikerrel törekedett a nem teljesen tiszta körülmények közt megválasztott Ruber Pál stallumban hagyása érdekében. Az ügyről lásd *Okmánytár*, 164. sz., I. jegyzetet.

⁴⁰ *Okmánytár*, 21. 23. 28. 43. 99–100. 124. sz.

labb tőle, mint a politikai machiavellizmus! Bár politikai nézeteit, leszámítva a politikusokat illető lesújtó véleményét nem ismerjük, mindazonáltal érdemes emlékezetünkbe idézni az 1613-as frankfurti könyvvásárra készített, saját kezűleg papírra vetett megrendelési listáját, ahol korának szokásos, tipikus és bevett katolikus hitvédelmi művei mellett szerepelt a császárkorról *sine ira et studio* elvei szerint igen sötét képet megörökítő Tacitus egy műve *cum notis Lipsii*, azaz Lipsius kommentárjaival. Forgách tehát nem akármilyen kiadást, hanem a híres németalföldi filológus, tanár és politika elmélet író, Justus Lipsiusét vette fel a vásárlási listára.⁴¹ Lipsius, lám egy újabb konvertita, politikaelméleti munkássága nem választható el Tacitus műveitől, és az annak nyomán kibontakozó késő humanista tacitizmustól, magyarországi ismertsége pedig, micsoda újabb véletlen, tekintélyes részben éppen a Forgách családhoz köthető. Ferenc testvérét, a protestáns Mihályt hívták ugyanis a magyar Lipsiusnak, aki levelezésben állt a jeles németalföldi tudóssal, és ha korábban nem is, vannak ugyanis ettől az általánosan elfogadottól eltérő adataink, de a halálos ágyán megtért az Anyaszentegyház kebelébe. Az épületes jelenetről beszámoló jezsuita évkönyv szerint Ferenc ott volt a halálos ágyánál, tehát a megtérést bizonyító utolsó szavakat Mihály saját öccsének mondta el.⁴² Ez a bíboros számára, személyes szempontból mindenképpen, nagyobb sikert jelenthetett, mint Vörösmarti Mihály kálvinista prédikátor szintén nagy port felverő és az indulatokat felkorbácsoló megtérése hét évvel később, 1610-ben, amelyben Forgách kulcsszerepet játszott.⁴³ Sajnos nincsenek adatok arra nézve, hogy Lipsius milyen helyet foglalt el a bíboros politikáról és hatalomról vallott nézeteiben, de a rendelési lista alapján eléggé bizonyosnak tűnik, hogy a történetírás és a történelem látás tacitista felfogá-

⁴¹ *Magyarországi magánkönyvtárak I: 1533–1657* (Adattár 13), kiad. VARGA ANDRÁS, Budapest–Szeged 1986, 97 (51. tétel).

⁴² *Jezsuita Okmánytár, I/1*, 222. 225. Az eddigiektől eltérő szintén jezsuita forráskból jóval korábbi, 1592-ben megtörtént konverzióról is van adatunk. Uo. 227.

⁴³ IPOLYI, *Vörösmarti Mihály megtérése*, 415. A témához lásd még *Vörösmarti Mihály megtérése* (kiad. JANKOVICS JÓZSEF), Budapest 1992.

sát nemcsak Mihály, hanem ő is családi örökségként – a fentebb mondottak fényében ezen már meg sem kell lepődnünk –, egy másik rokontól, a kancellár, váradi püspök és történetíró Ferencről, a nagybátyjától örökölte, akit bár a magyar Liviusként tart számon az irodalomtörténet, de többek szerint a magyar Tacitus jobban illik rá.⁴⁴

Arról viszont konkrét adataink vannak, hogy kapcsolatot tartott a kor egyik legnagyobb katolikus polemikusával, a jezsuita Roberto Bellarminóval, akit még római tanulmányai alatt ismert meg. Bellarmino a protestáns államelméleti irodalommal folytatott éles vitában ekkor formálódó és gyakorlati kivitelezésre a harmincéves háborúban kerülő katolikus válasz egyik leghangsúlyosabb megfogalmazója volt. Magyarországon a nevét inkább Pázmány Péterrel hozzuk, munkássága fényében természetesen jóval indokoltabban, összefüggésbe: a jezsuita bíboros, akinek kedvenc szerzője Bellarmino volt, újabb kapcsolódási pont Forgách és a rend között.⁴⁵

A legújabb szakirodalom is a mellett tör láindszát, hogy az 1610-es évek első felére a Pázmány megkerülhetetlen tényező Forgách munkatársaként, 1615 után pedig utódaként. Ugyanakkor úgy véljük, Forgách is kiverelkedte a helyet a maga számára a magyarországi katolikus felekezetszerveződés pantheonjában, még ha irodalmi szempontból nem is vetekedhet a magyar barokk próza egyik megteremtőjével, aki nála kétségtelenül tehetségesebb és energikusabb egyéniség volt. Pázmánnyal az 1600-as évek elején került kapcsolatba, aki 1602-ben már nála időzve készül a protestánsok elleni polémiára. Utána elkerül Grácba teológus tanárnak, szerepe tehát igazában véve a Bocskai-felkelés után válik meghatározóvá Forgách környezetében. Ugyanakkor azt se feledjük, hogy nyomtatásban megjelent ko-

⁴⁴ Annyi bizonyos, hogy a bíboros apja, Simon olvasta és jegyzetekkel látta el testvére, Ferenc akkor kéziratban maradt históriáját. KULCSÁR PÉTER (vál.): *Humanista történetírók*, Budapest 1977, *passim*.

⁴⁵ SZABÓ FERENC S. I., *Pázmány bitelemzése a grazi De Fide-traktátusban*, Pázmány Péter emlékezete. Halálának 350. évfordulóján (szerk. Lukács László S. I.–Szabó Ferenc S. I.), Róma 1987, 151.

rai művei szinte mindegyikét Forgáchnak ajánlotta,⁴⁶ a bíborosnak ekkor nemcsak munkatársa, idővel jobbkeze és gyóntatója, hanem a pártfoglaltja is. A nexus tehát nem egy-, hanem kétoldalú, és kölcsönös volt.⁴⁷ Mindezt azért fontos hangsúlyozni, mert az alapokat, amelyre a rajta túlnövő utód épített, szinte kizárólag ő, az előd rakta le: ha nem így lenne, akkor Róma nem rá épített volna, és nem kizárólag benne látta volna a magyarországi katolicizmus jövőjének egyetlen garanciáját.⁴⁸

Az iratok reményeink szerint újabb adalékkal szolgálnak a kora újkori Magyar Királyság egyik igen jelentős, nagyformátumú egyházfője pályafutásának alaposabb megismeréséhez, újabb oldaláról világítva meg *politikusi* portréját, árnyalva az eddigi szakirodalom felekezeti elfogultságtól nem mentes, némileg egyoldalú képét, amely Forgáchnak az egyházi-politikai térben történő megnyilvánulásait – kétségtelenül a források alapján – egy-egy elemet talán túlságosan is kiemelve és túlhangsúlyozva interpretálja. Ez érthető módon hagyott nyomot a jellem és azon keresztül a pályakép értékelésében is, amelyet ha mindenképpen jelzővel kellene minősítenünk, akkor arra leginkább a fragmentált kifejezést érezzük találónak. Mi a mellett érvelünk tehát, hogy Forgáchra nem kizárólagosan érvényes az a militáns fellépés és attitűd, amit a korábbi történetírás felekezetiiségtől függetlenül neki tulajdonít, vagy éppen a rovására ír. Amihez, úgy tűnik, a források által megismerni engedett életében végig következetesen ragaszkodott, a törvények betartása és a jog tisztelete. Ez véleményünk szerint nem kizárólag a védekező pozícióból, hanem képzettségéből és érdeklődéséből, valamint lelki alkatából következett. Különbözően mivel magyarízhathatnánk az Illésházy-per, a XXII. artikulusz és a felső-magyarországi templomfoglalások kapcsán tanúsított tartózkodó, és a várható,

⁴⁶ RMNY II, n. 905. 961. 1024. 1078.

⁴⁷ A 17. századi katolikus konfesszionalizáció újabban nem alaptalanul jelenik meg úgy, mint Forgách Ferenctől induló, Pázmány és utódai által továbbvitt kontinuuus folyamat. TUSOR PÉTER, *A magyar egyház és Róma a 17. században*, Vigilia 64 (1999) 503–513, különösen 509–513.

⁴⁸ Lásd például AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 919, fol. 55rv. 58r:

és biztosnak tűnő nyereség helyett a magyar törvények és szokások betartásának fontosságát hangsúlyozó megnyilvánulásait 1601 és 1604 között?

4. A VÁLOGATÁS ÉS A KIADÁS SZEMPONTJAI

Az első fejezetben említett biográfiák után a kutatás számára a folytatást a forráspublikációk jelentették, amelyek ugyan nem Forgách személyére fókuszáltak, de mivel a püspök-kancellár, majd a bíboros érsek az eseményekben fontos, olykor megkerülhetetlen szerepet játszott, újra és újra felbukkant bennük az alakja. A LUKÁCS LÁSZLÓ jezsuita történész által összeállított, és a Jézustársaság magyarországi levelezését a teljesség igényével feldolgozni szándékozó négykötetes *Monumenta Antiquae Hungariae* köteteiben sporadikusan, de már értékes adatokra bukkanhatunk a pályája kezdetén álló, ha nem is frissen, de nemrégén áttért veszprémi püspökről. A *Monumenta* folytatásaként elkészülő *Jezsuita Okmánytár* anyagában tovább szaporodnak, értelemszerűen főként a jezsuita renddel összefüggésbe hozható adatok.⁴⁹ A remélhetőleg a nem is olyan távoli jövőben megjelenő folytatás az 1607 és 1610 közötti esztendőik levelezés anyagából egyértelműbbé fogja tenni ezt a szoros és lényegi kapcsolatot.

A Cseh Akadémia jóvoltából jelentek meg 1936–1940 között a prágai nunciatúra levelezését felölelő okmánytárak. A kötetek gazdagon dokumentálják Forgách Ferenc tevékenységét is, helyenként teljes leveleket közölve.⁵⁰ A legutóbbi kötet 2017-ben jelent meg TOMÁŠ ČERNUŠÁK jóvoltából.⁵¹ A cseh okmánykiadások abba az álta-

⁴⁹ LADISLAUS LUKÁCS S. I. (ed.), *Monumenta Antiquae Hungariae* [MAH] III: 1587–1592, IV: 1593–1600, Romae 1981. 1987; *Jezsuita Okmánytár*, I/1–2, i.m.

⁵⁰ MILENA LINHARTOVÁ (ed.), *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628: Antonii Caetani nuntii apostolici apud imperatorem epistulae et acta 1607–1611, I: 1607, II: 1608. Jan.–Mai, III/1: 1608. Jun.–Aug.*, Praegae 1932. 1937. 1940.

⁵¹ TOMÁŠ ČERNUŠÁK (ed.), *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628: Epistulae et acta Antonii Caetani 1607–1611, IV/5: Julius 1609–Februarius 1611*, Praegae 2017.

lános kutatási irányba illeszkedtek bele, amely a nemzetközi nunciatúra-kutatás nemzeti szempontú feldolgozását tűzte ki céljául. Ezekben a forrásokban igen markánsan domborodik ki Forgách alakja: ezek a régóta rendelkezésre álló eredmények időszerűvé tették a prágai, majd a bécsi nunciatúra anyagát magukban foglaló vatikáni levéltár fondjainak átkutatását ezúttal a magyar történetírás szempontjai alapján, amelyhez természetesen egyéb levéltárak anyagában elvégzett munka párosult.⁵²

A kötet távolról sem tartalmazza Forgách összes általunk fellelt levelét, amelynek oka a kiadás során érvényesített koncepció. Egy ilyen jellegű publikációnál, de ez tulajdonképpen elmondható a szövegkiadás összes egyéb eseteiben is, választhattuk volna azt a talán legegyszerűbb és leglogikusabb utat, hogy a leveleket a levélíró-címzett alapján adjuk ki, tehát közlünk minden kutatásunk során előkerült levelet, amelynek vagy a levélírója, vagy a címzettje Forgách. Erre találunk egy éppen a témába illő példát. A Cseh Akadémia eddig öt kötetben adta ki Antonio Caetani prágai pápai nuncius iratait, amelyek a teljesség igényével tartalmazzák a nuncius ki és bemenő levelezését, ami azonban nem jelenti azt, hogy kizárólag ezek a levelek kerültek teljes szövegükben kiadásra. A kiadók által felvett szempont ugyanis nem engedte meg, hogy a főszövegben publikáljanak minden olyan iratot, amely fontos és összefüggésbe hozható Caetani jelenségeiben felmerülő témákkal, ezért ezeket a jegyzetben közölték. Ennek azonban az lett a következménye, hogy az ott közölt levelek esetenként több oldalas terjedelme miatt a főszöveg gyakorlatilag eltűnt, vagy csak minimálisan, néhány sor erejéig jelenik meg. Ez az eljárás ugyanakkor sok esetben azt is jelentette, hogy egyrészt a jegyzetek túlterheltek, ugyanakkor a fontosnak ítélt és itt közölt levelek semmiféle jegyzetet nem kaptak. Ezért lemondtunk arról, hogy ezt az elvet ilyen mereven érvényesítsük szövegkiadásunk esetében.

A másik lehetséges választási szempont a forrásadottságot szem előtt tartó publikáció, vagyis a lelőhely szerinti kiadás. Ez más jellegű egyoldalúságot eredményez, hisz nagyon ritka az az eset, amikor

⁵² Ennek első, Forgách szempontjából is hasznosítható kötete CVH I/5, i.m.

minden fontos iratot egyetlen levéltár őríz. Ráadásul szem előtt kellett tartani azt is, hogy itt egy konkrét személyhez kapcsolódó levelezésről van szó, akinek az iratai szétszóródtak a különböző levéltárakban.

A harmadik kiadási szempont az előbbiektől eltérően egy meghatározott nézőpontot kiválasztva renanzi kiadás alá a levelezésanyagot. A fentebbiekkel összehasonlítva ez a legrugalmasabb módszer, bár meg kell jegyezni, hogy ebben az esetben érheti a leginkább az a vád a kiadót, hogy úgymond önkényesen válogat az iratok között. Felvállalva az ebből fakadó esetleges kritikákat végül úgy döntötünk, hogy a kiadás fő szempontjául ezt a harmadikat érvényesítjük, úgy azonban, hogy a lehetőség szerint a másik két fentebb említett eljárás is igyekeztünk figyelembe venni.

A szövegkiadás alapja az a 92 darab, csekély kivétellel kiadatlan Forgách-levél,⁵³ amelyeket a Vatikáni Apostoli Levéltár és a Biellai Állami Levéltár,⁵⁴ illetve az a 75, zömmel nunciusok által írt jelentés, amelyeket a Vatikáni Apostoli Levéltár fondjai őríznek. Forgách politikai tevékenységét tehát csakis azon iratok alapján lehetséges rekonstruálni, amelyek az említett gyűjteményekben találhatóak: ezek egyúttal azok az iratok, amelyek a Fraknoi Kutatócsoport kutatásainak és a *Collectanea Vaticana Hungariae* sorozatnak a gyűjtőkörébe tartoznak.

A Forgáchhoz közvetlenül köthető levelezésanyagban tehát a levélíró értelemszerűen Forgách, míg néhány esetben Borghese bíboros neves vagy a pápa, V. Pál, Forgách pedig a címzett. A vatikáni források egy jelentős csoportjában Forgách nem levélíróként vagy címzettként szerepel, hanem a nunciusi jelentések (fő)szereplőjeként jelenik meg. Ezeknek a kiadását legfőképpen az indokolta, hogy Forgách politikailag a háttérbe szorult, mivel az új kurzus nem iga-

⁵³ Ha ezekhez hozzá számítjuk a Forgáchnak írott leveleket, valamint azokat az iratokat, amelyeknek megszületésében közreműködött, illetve amelyeket a jegyzetben közöltünk vagy idéztünk, akkor ez a szám jóval 100 fölé ugrik.

⁵⁴Az itt felsorolandó lelőhelyek teljes megnevezését és rövidítését lásd a *Források* fejezetben. A vatikáni kutatások ismérveire: TUSOR PÉTER, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban* (CVHI/1.exc.), Budapest–Róma 2004, CXII–CXIII (= CVHI/20, 112–113).

zán tartott igényt a szolgálataira. Ebbe az időszakba engednek betekintést Placido de Mara bécsi nuncius jelentései, aki amíg a birodalmi gyűlés miatt nem hagyta el az országot, igen sűrűn és részletesen adott számot pártfogoltja tevékenységéről.

A nunciusi jelentések szempontjából különleges hely illeti meg a már említett Biellai Állami Levéltárat, amely a Ferrero család archívumát őrzi. A levéltárra a figyelmet ZDENEK KRISTEN irányította, aki Giovanni Stefano Ferreri⁵⁵ prágai pápai nuncius leveleit rendezte sajtó alá.⁵⁶ Itt találhatóak meg Ferreri példaszerűen rendezett jelentései és egyéb a tevékenységével kapcsolatban őrzött iratai. Az itt fellett 45 szinte kizárólag sajátkezű, eredeti Forgách-levél nélkül nem készülhetett volna el ez a válogatás, legfeljebb annak a torzója.

A levelek következő, az előzőnél kisebb, de fontos csoportja a bécsi *Haus-, Hof- und Staatsarchiv Hungarica* osztályában őrződött meg, ahol a korai időszakból Forgách egyházi előmenetelét dokumentáló adatokat találjuk, illetve, ami a politikai pályakép szempontjából fontosabb, az 1607. évből több iratot, amelyeket Forgách az uralkodónak, Mátyás főhercegnek, a Titkos Tanácsnak vagy Leopold a Strahlendorffnak nyújtott be a magyarországi katolikus egyház, valamint a katolikus hit megőrzése és fenntartása vagy éppen a török háború céljából.⁵⁷

Okvetlenül meg kell említenünk a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának kamarai osztályát, amelynek *Acta Ecclesiastica*, de különösen a Thurzó családi levéltár iratait őrző, és még távolról sem teljesen kiaknázott fondjait forgattuk haszonnal.

Az okmánytár alapján néha szinte biográfiába illően éles kontúrokkal bontakozik ki a bíboros érsek határozott személyiségjegyeket

⁵⁵ A szakirodalomban a Ferreri elnevezés rögzült, ezért a nuncius családnevét ebben a formában használjuk. Megjegyzendő, hogy az ilyen típusú olasz nevek helyesírása már a korszakban is ingadozott, hol „o”, hol „i” végződéssel.

⁵⁶ ZDENEK KRISTEN (ed.), *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628: Epistulae et acta Johannis Stephani Ferrerii 1604–1607, I/1: 1604–1607*, Praeae 1944.

⁵⁷ *Okmánytár*, 55. 57–59. 61–62. 65. sz.

viselő portréja, ami a források néha bőséges áradásának köszönhető. A levelek ugyanakkor Forgách életének és pályafutásának olyan részleteire is fényt vetnek, amelyek jóllehet fontosak, eddig mégsem irányult rájuk akkora figyelem, amekkorát megérdemelték volna. Ez annak ellenére van így, hogy életrajzírói kezébe java részben azok a források kerültek, ugyanazokat a szövegeket olvasták, mint amelyek itt is szerepelnek. Ennek az oka, hogy az okmánytár elsősorban a politikus Forgách portréját kívánta megrajzolni. Politikán itt elsősorban a köztörténettel összefüggésbe hozható tevékenységet értettük, tehát az egyházpolitikai jellegű levelek csak akkor kerültek be a válogatásba, ha annak valamiképpen volt köztörténeti vonatkozása. Természetesen nagyon nehéz határozott vonalat húzni a politika különböző szférái között, ezért az okmánytárban kétségtelenül kevésbé informatív levelek is helyet kaptak. A politikusi portré szerves részét képezik a kezdeti lépések, amelyek nem okvetlenül hozhatók szoros kapcsolatba a köztörténet eseményeivel, másrészt több irat azért került bele a kötetbe, hogy érzékeltesse a politikai folyamatot, amelynek nemcsak az olyan fontos témák képezték a részét, mint a vallásgyakorlat, a tizedügy, vagy akár a háború, hanem olyanok is, mint például egy-egy konkrét ügy kapcsán egy pápai *hortatoria*, vagy éppen az 1609. évi országgyűlés bárói tagjainak összegyűlésével kapcsolatos levélváltás.

A kiadásra vonatkozó fentebbi fejtegetéseink mélyén tulajdonképpen egyetlen kérdés motoszkál(t), amelyre igyekeztünk a leginkább kielégítő választ megtalálni. Ez pedig a következő: mennyiben köthető össze a magyarországi köztörténet egy viszonylag rövid, de annál fontosabb szakasza Forgách Ferenc személyével? Az itt és most közlésre kerülő iratok alapján saját kérdésünkre azt a választ adhatjuk, hogy néha szinte teljesen, néha pedig kevésbé. A jellemrajzhoz hasonlóan a kép itt is fragmentált, amely azt a nyugtalan, zaklatott kort tükrözi vissza, amelyben okmánytárunk főszereplője élt.

OKMÁNYTÁR

I.

Grodno, 1586. május 9.¹

Báthory István² II. Rudolfnak³

Ajánlja Forgách Simon fiát, a Rómában végzett buzgón vallásos Ferencet, akit az üresedésben lévő váradi és egri püspökségek, és a hozzájuk tartozó káptalanok élére javasol. A kiváló családból származó jelölt kellő tekintéllyel bír a magyarok között, akinek az apja régóta hűen szolgálja a címzettet.

(MNL-OL Fam. Forgách [P 1887], I. cs., 5. t., fol. 3^{rv} – cop.)

Serenissimo et Excellentissimo Principi Domino Rudolpho etc.

Stephanus Dei gratia rex etc.

Serenissime et Excellentissime Princeps Domine amice et vicine noster charissime. Magnifici Simonis Forgacz⁴ affinis et necessarii nostri filios, alterum aulicum nostrum esse volumus Franciscum autem in quo eximium indolem atque ab ipsa natura ad bonas litteras pietatisque studia et vitam ecclesiasticam conformatam animadvertimus a patre acceptum in academiis celebribus complures annos habuimus, ac iam inde aliquot annis Romam etiam misimus⁵ ubi non tantum in litteris insignes progressus fecit, sed etiam in morum integritatis animique vera religione imbuti et pietate in Deum flagrantis specimen edidit, ut recte iudicantibus magnis religiosisque viris in admirationem venerit. Qua ex re cum nos etiam voluptatem capiamus, cupiamus aut hanc ipsius efflores-

¹ Grodno (Hrodna, BY).

² Báthory István erdélyi fejedelem (1571–1576), lengyel király (1576–1586).

³ II. Rudolf császár (1576–1612), magyar király (1576–1608).

⁴ Forgách Simon (1527k.–1599) kisszébeni kapitány (1556), egri kapitány (1563–1564), majd Eger főkapitánya (1567), Sáros (1571?–1572?), Borsod (1564–1566), és Heves vármegye (1567–1572) főispánja, 1569-ban dunáninneni főkapitány, 1587–1599 között főpohárnok.

⁵ Forgách Ferenc ugyanis, apjához hasonlóan lutheránus volt. Antonio Possevino térítette meg, és aztán, ahogyan a levélből kiderül, a király aktív támogatásával került Rómába, a *Collegium Germanicum et Hungaricum*-ba. Forgách pályaképéhez és tevékenységéhez lásd Sörös, *Forgách bíboros*, 577–608. 690–729. 774–818; ACKERMANN, *Forgách Ferenc*, i.m.

centem pietatem ad ecclesiae sanctae utilitatem et Dei gloriam cedere diligenter et magno studio Maiestati Vestrae eum commendandum existimavimus ut cum in praesentia bini episcopatus Vardiensis et Agriensis et aliquot praepositurae illis adnexae in regno Maiestatis Vestrae Ungariae vacent, alterutro iuvenem optimum optimi et de Maiestate Vestra meriti viri filium ornare in eoque et commendationi et petitioni pro eo nostrae locum dare velit. Rectissime sane hunc eo loco et ea dignitate Maiestas Vestra constituerit: qui ad ea ornamenta quae praecipue in episcopis debent elucere, eruditionis religionis atque virtutis, generis etiam claritatem ad tenendam episcopalem inter Ungaros auctoritatem necessariam, habet adiunctam, estque dignitatis etiam Maiestatis Vestrae potius splendore familiae illustrem quam obscurum aliquem quales hoc tempore fermae soli in Ungaria spirituale vivendi institutum sequuntur episcopum designare. Cum praesertim ab eius quem Maiestati Vestrae commendamus excellenti in Deum pietate fructus ad ecclesiam Dei uberes sint dimanaturi. Respondebit enim et nostrae commendationi et Maiestatis Vestrae expectationi. Nobis quidem eo ornando rem tam gratam Maiestas Vestra fecerit, ut ei benevolentiae mutuae officii semper responsuri simus, praeterquam quod ipsius etiam patris Simonis Forgaczii eximia in divos Maiestatis Vestrae maiores, ipsamque Maiestatem Vestram fidem ac merita non sine profusione sanguinis a triginta annis probata, hoc beneficio in filium collato, quodam modo remunerabitur. Atque remuneratum ad praestanda tota vita Maiestati Vestrae summa fide et alacritate servitia hac benignitate sua obligabit. Cupimus Maiestatem Vestram diu bene feliciterque valere. Datum Grodnae die IX mensis Maii anno Domini 1586 regni vero nostri anno undecimo etc.

2.

*Pozsony, 1588. január 12.
Forgách Ferenc II. Rudolfnak*

Kéri közbenjárását a pápánál a veszprémi püspöki székben való megerősítése érdekében. Mivel szülei eretnekek és ő is így nőtt fel, szükséges lenne közbenjárása, hogy az ilyenkor szokásos felmentést megkapja.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 121, 1588. Jan.–Dez., fol. 1r + 2v – orig.)

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas Domine, Domine mihi semper clementissime post humillimam perpetuorum et humillimorum meorum servitiorum in gratiam Sacratissimae Caesareae Maestatis Vestrae subiectionem

Quandoquidem ex clementissima Sacrae Caesareae Maiestatis Vestrae gratia, nuper a serenissimo principe ac domino domino Ernesto archiduce Austriae¹ vice et in persona Sacratissimae Maestatis Vestrae indignus licet ad episcopatum Vesprimiensem sum nominatus, in eo mihi imprimis summo studio elaborandum fuit, ut omnia ea exequerer, quae a me canonum sacrorum praescripta requirunt, maxime vero, quae ad confirmationem a sanctissimo domino nostro habendam eiusdemque obedientiam spectare viderentur, est tamen tanta in negotio meo difficultas, ut ex iis non nisi per Maiestatis Vestrae clementissimam commendationem possim eluctari. Tulerunt enim ista infelicissima tempora haereses, quae patriam nostram ita infecerunt, ut vix aliqui, ac ne vix quidem ab illa contagione sint immunes ac proinde fit, ut parentes nostri qui ab obedientia ecclesiae recesserunt, nos quoque aut per educationem in eandem pertrahant pernecium, aut certe suo malo ad omnia ecclesiastica officia inhabiles reddant.

Quare cum eandem plane infelicitatem incurrerim, et quo ad parentem, qui ne adhuc quidem, quod sane optarem, ex animo sententiam mutavit censura ecclesiastica teneam. Supplico Maiestati Ves-

¹ Habsburg Ernő főherceg (1553–1595), Alsó- és Felső-Ausztria kormányzója, később Spanyol Németalföld kormányzója.

trae humillime dignetur clementissime aliquos cardinales sua caesarea autoritate interposita, per litteras requirere, ut me apud sanctissimum dominum nostrum nomine Sacrae Caesareae Maiestatis Vestrae habeant commendatum, quo potestate eius absolvi et libertatibus ecclesiae restitui possim, et si suae sanctitati pro ecclesiae emolumento videbitur, confirmationem consequi. Quam Maiestatis Vestrae gratiam humillimis meis servitiis et perpetua subiectione reservire conabor. Quam etiam diu felicissimam toti christianitati Deus Optimus Maximus conservare dignetur. Datum Posonii duodecima die mensis Januarii anno Domini 1588.¹

Sacratissimae Caesareae Maiestatis Vestrae

humillimus capellanus
Franciscus Forgacz
episcopus Vesprimiensis

Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae Hungariae Bohemiae etc. regiaeque maiestati etc. domino domino clementissimo

¹ A frissen konvertált Forgách számára a magyar püspöki székek betöltése körül a Szentszék és a magyar királyok között dúló viszályon túl külön nehézséget jelentett eredeti felekezete, a lutheránus, hogy megfelelő javadalmat kapjon. Fiatal kora és protestáns múltja miatt ügye elhúzódott, de életrajzírója, Sörös PONGRÁC szerint végül elnyerte a pápai megerősítést. Sörös, *Forgách bíboros*, 582. A HC IV, 365 szerint viszont nem kapta meg bulláit. Lásd még (a fenti levél idézésével) CVH I/7, 224.

3.

*Bécs, 1588. február 18.**Forgách Ferenc II. Rudolfnak*

Mentegetőzik, hogy eddig nem mondott köszönetet támogatásáért. Ennek az oka, hogy az országgyűléssel kapcsolatos teendői miatt nem akarta ügyével zavarni. Másrészt elfoglalták püspöki széke átvételét, többek közt a katonaság ellátását illető teendői.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 121, 1588. Jan.–Dez., fol. 127v + 13v – orig.)

Sacratissima Caesareae Regiaeque Maiestas, Domine, Domine clementissime, fidelia mea et perpetua servitia in gratiam Sacrae Caesareae Maiestatis Vestrae humillime defero.

Plurimum momenti apud mortales ea munera habere solent Domine clementissime, quae a summis et invictissimis principibus dari consueverunt: habet enim ipsa imperatoris autoritas maiestatem quandam et splendorem, ut ab ea non nisi praestans et augustum omnino proficisci posse statuunt, unde aeternam regalis munificentiae memoriam habendam censuerunt. Si itaque praeciosum est, quod a principibus assequimur, beneficium profecto quo me Sacra Caesarea Maiestas Vestra affecit, longe praestantissimum eum enim gradum me clementer in ecclesia obtinere voluit, qui est ordine summus, splendore conspicuus. Quod vero Maiestas Vestra silentium meum, in recognoscenda caesarea sua hac gratia mirari posset, in primis ex singularis munificentiae Maiestatis Vestrae consideratione est profectum, quae ut diutius in animo meo obversabatur, eo magis vereri fecit me, quod gratias agere pro rei magnitudine non possem. Praeterea, quia Maiestas Vestra Caesarea sub dieta¹ maximis et gravissimis de salute regnorum suorum, consiliis et deliberationibus occupabatur, quam indigno meo scripto interpellare temerarium esse humillime existimavi. Accedit clementissime Domine, quod statim post comitia regni ad bona episcopatus apprehendenda

¹ FRANKÓI VILMOS (kiad.), *Magyar Országgyűlési Emlékek (MOE) VII: 1582–1587* (Monumenta Hungariae Historica [MHH] IIIa), Budapest 1881, 173–222.

profectus sum, ut quomodo praesidia in arce episcopatus essent provisae reviderem, et quantum per tenuitatem facultatum et virium mearum pro tempore licuit in eum statum reducerem, qui esset quam optimus. Quare et si semper id metui, quod Sacrae Caesareae Maiestati Vestrae dignas gratias habere non possim, quasvis habere non licet, habendae tamen sunt eae, quas animus meus maximas capere potest. Pro invictissima itaque Caesareae Maiestatis Vestrae gratia perpetuam meam fidelitatem et humillimam servitutem Maiestati Vestrae promitto, et Deum Optimum Maximum instanter orabo, ut regna sua omnia per diutissimum et foelicissimum regimen Maiestatis Vestrae Caesareae beata et segura esse velit, et subditorum gloriam in incremento prosperitatis Maiestatis Vestrae Caesareae au-geat, nobisque omnibus quibus gloriosissime praeest et conservet et tueatur. Quod reliquum est, me Caesareae ac Regiaeque Maiestatis Vestrae gratiae humillime commendo. Datum Viennae 18 Februarii anno Domini 1588.

Eiusdem Sacrae Maiestatis Vestrae

fidelis perpetuusque
servitor et capellanus
Franciscus Forgacz de Gyemes

Sacratissimo ac semper augusto Romanorum imperatori, ac Germania, Hungariae, Bohemiaeque regi archiduci Austriae duci Burgundiae, comiti Tyrolis etc. domino domino mihi semper clementissimo

4.

*Prága, 1588. március 16.**II. Rudolf Forgách Ferencnek*

Megkapta két, püspöki székkal kapcsolatban írt köszönőlevelét. Biztos benne, hogy meg fogja állni a helyét új hivatalában, ahogyan apja példája is mutatja.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 121, 1588. Jan.–Dez., fol. 16^{rv} – *conc.*)

Francisco Forgach episcopo Vesprimiensi responsoriae ad gratiarum actionem et rationem confirmationis a sanctissimo domino summo pontifice obtinendae

Rudolphus etc.

Reverende devote et fidelis dilecte.

Binae abs te nobis redditae sunt litterae¹ quarum alteris, quae quidem posteriores fuerunt, de episcopatu Vesprimiensi tibi collato nobis humiliter gratias agis, alteris vero sanctissimo domino summo pontifici ratione absolutionis et confirmationis a sanctitate sua obtinendae nomine nostro commendari desideras.

Quod ad gratiarum actionem attinet, equidem praeter maiorum tuorum nobilitatem et merita praesertim vero consilarii nostri, magnifici fidelis nobis dilecti Simonis Forgach de Gimes etc. patris tui, diuturna et fidelia obsequia ex nobis de virtute tua, aliisque qualitatibus, eiusmodi antistitae dignis, relata praedicataque fuerant, ut haud abs re tui in episcopatu illo conferendo, prae aliis rationem habendam duxerimus. Ex tali quippe inde concepta fiducia, te non modo eidem episcopatu recte ac cum dignitate praefuturum, sed nec tuae erga nos sincerae fidei et observantiae comprobandae ullo tempore vel loco defuturum quin potius utraque in parte nostrae expectationi responsurum esse. Quod cum nobis omnino pollicemur, tum vero hoc ipso fiet, ut alioqui nos ad ea quae tibi commodo et ornamento esse possunt benigne propensos deinceps etiam quotiescunque occasio tulerit, tanto faciliores promptioresque experturus sis. De

¹ Lásd a 2. és 3. sz. iratokat.

altero negotio scribimus reverendissimo in Christo patri amico nostro charissimo, cardinali Tridentino uti ex adiuncto nostrarum illarum litterarum exemplo intelliges.¹ Quod vero superest gratiam nostram caesaream et regiam tibi clementer deferimus. Datum Praegae die 16ta Martii 1588.²

5.

Harka, 1588. június 9.

Forgách Ferenc II. Rudolfnak

Köszönetet mond szentszéki püspöki megerősítése tárgyában írott támogató leveléért. Mivel alig van püspökség, amely megmenekedett a török pusztítástól, és azok is nehézségekkel küzdenek, kéri, hogy adományozzon számára hivatala fenntartásához és kötelezettségei elvégzéséhez elegendő forrást biztosító egyházi javadalmat. Miután Sümegen nem tudott berendezkedni, Pozsonyban kapott házat a váradi püspöktől, amibe azonban a káptalan nem hajlandó beengedni. A káptalan ellen királyi parancs kiadását kéri.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 121, 1588. Jan.–Dez., fol. 23r–24v – orig.)

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas Domine, Domine clementissime, post fidelium meorum servitorum in gratiam Maiestatis Vestrae humillimam commendationem

Etsi mihi nunquam dubium fuit Domine clementissime, quin omnium ecclesiasticorum hominum in suo regno Hungariae spes et auxilia in augustissima Maiestatis Vestrae Caesareae gratia essent reposita, maxime autem eorum qui dignitatis suae initium ex beneficentia Maiestatis Vestrae sumpserunt, tamen id ego quotidie magis in me perspicio, exstat enim praeter caetera omnia clementissimae

¹ Ludovico Madruzzo trienti püspök (1567–1600), bíboroskreáció 1561-ben. A császár levele minden bizonnyal Forgách püspöki megerősítése tárgyában íródott. Bíboros protektorként az ő feladata volt a pápai bullák megszerzésének legfelsőbb képviselése Rómában.

² Az ugyanezen a napon kelt császári választ Forgách Simonnak a fia támogatását megköszönő levélre lásd ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 121, 1588. Jan.–Dez., fol. 20rv. Supplikációját lásd uo. fol. 11rv + 12v.

Maiestatis Vestrae ad illustrissimum cardinalem Madrutium mei commendatio¹ qua omnibus difficultatibus confirmationis meae subvenire dignata est. Pro qua Maiestatis Vestrae Caesareae gratia immortalis gratis ago humillimisque meis servitiis eandem Maiestati Vestrae reservire conabor. Quandoquidem autem Maiestas Vestra Caesarea finem nullum fecit augustissima sua beneficia in me conferendi, sed postquam me indignum ad tantum honoris gradum ex sola caesarea sua clementia provexit, operam etiam clementem dedit, ut apud sanctissimum dominum nostrum rata haec mea assumptio haberetur, mihi etiam animis et fiducia accessit de clementia Maiestatis Vestrae humillime deinceps quoque sperandi. Et quanquam praesumptio temeraria censi posset, quod me beneficiis Maiestatis Vestrae clementer augeri citius supplicarem quam in Maiestatis Vestrae servitiis humillime meam fidem probarim, tamen ipsa necessitas id urget, ut etiam indignus ibi subsidia queram unde beneficentiae opes exhauriri non possunt. Optime Maiestati Vestrae Caesareae constare potest ecclesiae et episcopatum Ungariae bona maiori ex parte in Turcicam praedam et dominium devenisse, ex reliqua autem ab eodem hoste magnis exactionibus vexari atque indies desolari, ita ut pauci episcopatus sint qui soli ad alendum episcopum sufficient, sed Maiestas Vestra pro innata sua clementia per aliorum benefitorum additione subvenire suis consuevit. Si vero aliquis episcopatus est, qui immanitati Turcicae est obnoxius ac exinde omnes proventus diminutos habeat certe episcopatus meus Wespriemiensis ab his incommodis minime omnium est salvus est enim in ipsis hostium faucibus situs, qui non rebus, non fortunis, non corporibus ac vitae miserorum parcunt, sed in omnia crudeliter desaeviunt. Praeterea clementissime Domine in bonis episcopatus duo castella cum uno castro sunt quae singula loca magnis sumptibus pro sui deffensione indigent, in haec omnes proventus erogare me oportet ac vix etiam sufficiunt, mihi vero ipsi pene nihil vel ad tenuissimum victum superest. Quare Maiestati Vestrae humillime supplico dignetur huius meae egestatis clementem rationem habere,

¹ Lásd az előző iratot.

atque aliquo beneficio ecclesiastico, si quod vacare proxime contingeret, benigne providere, ne propter inopiam meam huic nomini quod ad Dei inprimis deinde Maiestatis Vestrae Caesareae gloriam gero, aliquid derogetur, sed magis ut possim offitium hoc per se dignissimum cum sempiterna celebritate augustissimi nominis Maiestatis Vestrae Caesareae sustinere. Ipsi etiam serenissimo archiduci Ernesto domino meo clementissimo supplicaveram, ut sua etiam serenitas oblata opportunitate mei clementer apud Maiestatem Vestram meminisset atque sua serenitas benigne se obtulerat. Nunc Maiestati etiam Vestrae Caesareae humillime supplico, ut demissae meae petitionis memor esse dignetur cum Maiestati Vestrae indignum me capellanum suum aliquo beneficio augendi dabitur occasio, certe non opibus coacervandis studeo, sed saltem ne mihi ad obeunda Maiestatis Vestrae servitia paupertas obsit, humillime elaborandum est.

Praeterea clementissime Domine supplicare Maiestati Vestrae in eo etiam humillime debui quod reverendissimus dominus Varadiensis¹ ad instantem petitionem meam domum suam canonicalem Posonii habitam mihi resignavit super qua etiam litteras reverendissimi domini locumtenentis Maiestatis Vestrae obtinueram (neque enim in Swmegh arce episcopatus mei ob metum Turcarum habitare possum, cum neque aut ecclesia aut personae ecclesiasticae ibi sint, quibuscum ex offitio Deo Optimo Maximo servire possum) sed dominus praepositus Posoniensis me in eam domum non admisit indignatus quod donationem reverendissimus dominus locumtenens expediverit. Quare Maiestati Vestrae humillime supplico dignetur clementer mandatum dare quo me in illam domum admittat, ut possim post tam diuturnam absentiam a templis et divinis offitiis, ad eadem redire, donec per gratiam Maiestatis Vestrae mihi (quod humillime futurum confido) subveniatur. Quod si per imperium Maiestatis Vestrae Caesareae domum obtinuerero, illud mihi inprimis propositum habebō, ut assiduis meis precibus Deum Optimum Maxi-

¹ Pethe Márton (1587–1598), kalocsai érsek (1599–1605) királyi kancellár (1598–1600), helytartó (1602–1605).

mum deprecer, ut Maiestatem Vestram toti christianitati ac maxime regnis suis diutissime faelicem et gloriosum conservet. Benignissimum a Maiestate Vestra expecto responsum. Datum Herknecht 9 Junii anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo octavo.¹

Eiusdem Maiestatis Vestrae Caesareae

humillimus servus et capellanus
Franciscus Forgacz de Gymes

Sacratissimo ac semper augusto Romanorum imperatori ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque regi etc. domino domino mihi semper clementissimo

6.

*Győr, 1594. március 25.
Forgách Ferenc II. Rudolfnak*

Több éve húzódó püspöki megerősítési ügyében kéri, hogy Rómába küldött ügynökét segitendő, írjon pártfogó levelet a pápának.

(ÖStA HHStA Allg. Akt., Hung., fasc. 126, 1594. Jan.–März, fol. 36r + 37v – orig.)

Sacratissima Caesarea et Regia Maiestas Domine, Domine clementissime, fidelia mea ac perpetua servitia Maiestati Vestrae Caesareae humillime offero.

Plures anni elapsi sunt Domine clementissime, ex quo ex benignissima Maiestatis Vestrae Caesareae gratia ad episcopatum Wesprimiensem nominatus fui, et intra hoc totum tempus confirmatio suae sanctitatis obtineri non potuit retardantibus gratiam Sedis Apostolicae variis impedimentis et defectibus meis, qui ab aetate mea ex

¹ A római megerősítés buktatóiról lásd Francesco Diotallevinek, a magyar püspökök római ágensének december 10-én a császárnak írt levelét, amelyben fő nehézségként Forgách szüleinek, és a jelölt ifjúkori eretnokségében jelölte meg. ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 1588. Jan.–Dez., fol. 164r + 165v, illetve legutóbb a 3. sz. iratot.

praescripto canonum adhuc insufficienti et a patris errore et haeresi proveniebant. Sed sicuti sanctissimo domino nostro visum est confirmationem meam differre et meam obedientiam et humilem subiectionem erga Sedem Apostolicam experiri, ita vicissim mihi incumbebat humillime et reverenter insistere precibus et supplicationi, et nequaquam censuram suae sanctitatis aversari sed pedibus eiusdem provolvi, ut aliquando inclinata dilatam confirmationis gratiam indulgere dignaretur. Et quoniam Romam mittere meum agentem cogor, ut apud suam sanctitatem pro dicta confirmatione laboret, idcirco sacrae caesareae maiestati devotissime et humiliter supplicare evolui, dignetur me humillimum eiusdem capellanum caesarearum litterarum suarum maiestate communire, ut summo pontifici tutela et protectione earum adiutus merear praesentari. Et sua sanctitas benedictionem amplius non deneget, ut sic Maiestati Vestrae Caesareae possim in ordine meo fideliter et perpetuo servire, et pro eiusdem caesarea gratia tota vita Deum Optimum Maximum orare, ut Vestram Maiestatem valde gloriosam et victoriis cumulatissimam praestare dignetur. Et clemens a Maiestate Vestra expecto responsum. Datum Jaurini die 25 Martii anno 94.¹

Eiusdem Caesareae Maiestatis Vestrae

humillimus servus et capellanus
Franciscus Forgacz

Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae Hungariae Bohemiae etc. regiae maiestati domino domino clementissimo

¹ Forgách veszprémi püspökségének régóta húzódo ügyéhez lásd legutóbb az előző iratot.

7.

Pozsony, 1597. március 6.

Forgách Ferenc Mátvás főbercegnék

Az egyházi tisztségek betöltését illető dekrétumát megkapta. A megüresedett püspökségekre, valamint prépostságokra az alábbi személyeket ajánlja. Javaslatot tesz továbbá személycserékre a betöltött és betöltendő egyházi tisztségekkel kapcsolatosan.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 130, 1597. Jan.–Dez., fol. 41^{rv} + 42^v – orig.)

Decretum serenissimi principis ac domini domini Matthiae archiducis Austriae etc. domini nostri clementissimi, de vacantibus beneficiis ecclesiasticis et officiis saecularibus humilime accipi, et cum ea qua par est animi submissione, quid de eorum collatione secundum Deum sentiam, hisce aperio. Ecclesiastica beneficia, quantum ego existimo ista vacant. Zagrabiensis episcopatus et si aliquis ex reverendissimis dominis ad illum transferatur ille episcopatus, quem ad praesens obtinet et tertio episcopatus Sirmiensis, si sacra caesarea maiestas domino Demetrio Napragi¹ episcopatum Transylvaniensem conferat. Ex minoribus autem beneficiis sunt praepositura Veteris Budae, et praepositura Orodienis hactenus a domino Napragi electo Sirmiensi possessa. Quibus omnibus adiungo archiepiscopatum Colocensem. Itaque pro Zagrabiensi humillime existimarem reverendissimum modernum episcopum Quinqueecclesiensem² esse assumendum, quia in illo capitulo post episcopum supremam dignitatem obtinet praepositurae scilicet maioris, et cum iam existat episcopus si alius ille praeferatur, quodammodo illius moderno statui praeiudicium fiet. Exinde si Zagrabiensem obtineret, Quinqueeccle-

¹ Náprági Demeter szerémi (1596), erdélyi (1597–1607), pápai megerősítés 1600), majd győri (1607–1619) püspök, egyszersmind kalocsai érsek (1608–1619), erdélyi kancellár (1598–1600).

² Zelnichey Miklós pécsi (1595–1598), majd zágrábi püspök (1598–1602). Ő tehát Forgách közbenjárására megkapta a javasolt tisztséget. A győri püspökséget azonban hetesi Pethe Márton kapta (1598–1605).

siensem reverendissimo domino Tininiensi Micatio¹ conferendum censeo. Tininiensem vero cuidam Stephano Budocio² in capitulo Zagrabiensi viro uti mihi a personis Deum timentibus mirifice commendatur pio et valde docto. Ad Sirmiensem commendo notissimae integritatis, sufficientissimae doctrinae ac prudentiae virum dominum Petrum Radovicium, vicarium Nittriensem,³ et supplico suae serenitati, ut clementer ipsum hoc titulo augere dignetur, ut ex hac promotione fructum magnorum suorum meritorum in dictam ecclesiam Nittriensem collatorum capiat. Ad minora beneficia quia partim oppignorata sunt partim a modernis possessoribus nondum resignata nescivi quas personas deberem nominare, sed ubi redempta fuerint uti maiestati suae humillime supplico, ut ea liberata et extracta a pignore, ecclesiae restituere dignetur, et reliqua ubi plenissime vacabunt. Maiestas sua caesarea poterit quibus clementer voverit conferre. Quod attinet ad archiepiscopatum Colocensem si ordinem reverendissimorum dominorum dicti archiepiscopatus suffraganeorum spectemus, quia Zagrabiensis primus est in ordine ipsi qui futurus esset maiestas sua clementer conferre posset. Et si quidem illustrissimus modernus archiepiscopus Strigoniensis⁴ Jauriensi episcopatu renunciarer, deinde propter reddituum maiorem amplitudinem, dominum modernum Quinqueecclesiensem, quem nunc episcopatu Zagrabiensi donaret ad Jauriensem, transferre posset. Et ut contextui illi qui hactenus observatus est insistam cancellarii quoque offitium meo voto in eundem transfero, et hoc non inusitato exemplo fieret, ita enim et illustrissimus dominus cardinalis Dras-

¹ Draskovich Mátyás tinnini püspök (1596–1606). A pécsi püspökség élére 1598-ban Migazzi (Mikáci) Miklós, majd Zalatkay György (1598–1605) került.

² Róla közelebbit nem tudunk.

³ Radovits Péter váci püspök, királyi tanácsos (1598–1608). A szerémi püspökséget végül nem ő kapta meg. Róla lásd még Forgách 1596. december 21-én kelt ajánlólevelét a pannonhalmi főapátság élére. ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 129, 1596. Jan.–Dez., fol. 33r + 34v.

⁴ Kutassy János esztergomi érsek (1597–1601). Forgách arra céloz, hogy ő éppen ekkor cserélte a győri püspökséget az esztergomi érsekségre.

kovicus¹ et reverendissimus Petrus Heresinci translati sunt. Neque serenitas sua miretur me fortassis differentem ab expectatione omnium dominorum dare opinionem, non enim hoc ex despectu reliquorum dominorum praelatorum facio, quos veneror, et observanter colo, sed sinceram vocem ac opinionem prout in domino ecclesiae magis conducere iudico, serenitati suae humillime et secretissime dare volui. Ad magistri dapiferorum officium quod attinet memini me vocem meam pro magnifico domino Nicolao Istvanfi² antiquo fideli et integerrimo subdito et servitore suae maiestatis dedisse, nunc etiam eidem inhaereo. Si quod officium aliud vacaret per resignationem scilicet domini comitis a Zrinio³ uti quidem ex sermone quodam vario apud nos intellectum aliquid tale est, illud in spectabilem et magnificum dominum Thomam Erdödi⁴ conferendum censeo. Atque haec est humillima mea opinio ad decretum suae serenitatis. Datum Posonii 6 Marcii anno 1597.

Eiusdem suae serenitatis

humilimus servus et capellanus
Franciscus Forgacz

Serenissimo principi ac domino domino Matthiae archiduci Austriae duci Burgundiae comiti Tyrolis domino domino meo clementissimo

¹ Draskovich György zágrábi püspök (1563–1578), kalocsai érsek (1572–1587), bíboroskreáció 1585. Heressinczy Péter zágrábi (1585–1590) és győri püspök (1587–1590), kancellár. Forgách precedensként a zágrábi püspökségre hivatkozik, amelyet mindketten párhuzamosan töltöttek be más egyházi tisztséggel.

² Istvánffy Miklós alnádor (1581–1608), királyi főajtónálló (1599–1615), jeles történetíró.

³ Zrínyi György királyi tárnokmester (1567–1603), zalai főispán (1593–1603). Étekfogómesteri tisztségéről nem tudunk. A következő évben Erdődy Tamás nyerte el ezt a tisztséget.

⁴ Erdődy Tamás horvát bán (1583–1595, 1608–1615), királyi étekfogómester (1598–1603).

8.

*Prága, 1603. augusztus 13.
Forgách Ferenc Thurzó Györgynek*

Nincsenek biztos hírei a béketárgyalásokról. Tartós békére lenne szükség. Készséggel segít a végvári katonaság zsoldjának előteremtésében. Várja a magyarországi és erdélyi híreket.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 81, n. 6 – *orig./m.p.*)

Spectabilis et Magnifice Domine et affinis observandissime post salutem et servitiorum meorum additissimam commendationem.

Kegielmednek megh szolgalom hozzam valo io akarattiat, hogi hirekvel tart, bizoni chak az isten tart bennunket az ki az ellenseget distrahallia, kesleli es reank nem boczallia. Ez utann is minden az o io voltabol kel varnunk. Az frig felol nem hogi semmi bizoniosst remellenem az törökök ravassaga, hogi rozzul vagion most dolgok tettetik hogi friget akarnak, de allando bekeseget kel szereznunk, nem harom estendöre valot. Ö az deakot¹ megh akarna niomoritani, hogi mi reank erkezhethnek, ennek gongiat az frig tractalo urakra bizom. Az mi azt illeti, hogi segítsek az vegbeli katonak fizetesit megh szerezni, bizoni örömost lezek Pograni² uram mellet, ha kivansagok az en intercessiom, de ö kegielme igen diligens es semmit az sollicitalásban hatra nem hagi, talam isten io veguel teriti megh Kegielmedhez. En Kegielmednek regi szolgália attiafia vagiok, valamit en velem en(!) Kegielmed paranczollion nem kimillem magamot. Ui hireim ninczenek, mind chak Magiar orzagbul Erdelibul varunk hireket. Pecz³

¹ Az 1598-ban Anatóliában kitört dzseláli felkelés vezérének, Kara Jazidzsinak az öccse, Haszán Kara Jazidzsi. Mindkettőt fekete deáknak is hívták. SZILÁGYI SÁNDOR (kiad.), *Szamosközy István történeti maradványai IV* (MHH II/30), Budapest 1880, 175–176.

² Pogrányi Benedek nógrádi és nyitrai kapitány (1598–1602), a Dunáninenni kerület alkapitánya (1595–1610), később Dunáninenni kerületi és bányavidéki főkapitány (1604).

³ Bartholomäus Pezen Freiherr von Ulrichskirchen (?–1605†) 1575-től az Udvari Haditanács tagja, portai orátor (1587–1592), 1599-ben ő vezette az Ibrahim nagyvezír-

uram Beczben ment residealni. Lichtenstein¹ uram hazához megien, iue vizza udvarhoz vagi nem, nem tudom. Ezeknek utanna isten tarcza megh Kegielmedet. Aszoniomnak ö kegielmenek eltig valo szolgalomat aianlom. Datum Pragae 13 Augusti anno 1603.

Spectabilis Magnificentiae Vestrae

addictissimus servitor et affinis
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

Spectabili et magnifico domino Georgio Turzo de Betlehemfalva comiti Arvensi partium regni Ungariae Cisdanubiarum generali capitaneo pincernarum regalium magistro et sacrae caesareae maiestatis consiliario domino et affini observandissimo

rel folyó béketárgyalásokat. 1602-ben Basta mellett a polgári ügyek biztosa Erdélyben. 1603-ban megkapta a Freiherr (báró) címet.

¹ Karl Freiherr von Liechtenstein (1569–1627†) Mátyás főherceg egyik bizalmasa. 1599-től morvaországi helytartó, titkos tanácsos és főudvarmester (1600–1607). 1601-ben komoly szerepet játszott abban a tervben, hogy Vincenzo Gonzaga mantovai herceget erdélyi helytartóvá tegyék. Vö. KRUPPA TAMÁS, *Tervek az erdélyi kormányzóság megszerzésére 1601–1602-ben. Erdély és a Gonzaga dinasztia kapcsolatai a XVI–XVII. század fordulóján*, HK 115 (2002) 281–308. 1607-ben kegyvesztetté vált.

9.

*Nyitra, 1604. szeptember 23.¹
Forgách Ferenc Thurzó Györgynek²*

Az általa kért, Trencsén birtokára vonatkozó adománylevelet nem találja a királyi könyvekben. Értesíti, ha megtud valamit. Addig másoknál is érdeklődhet. A törökök Esztergomot ostromolják. Feleségének jobbulást kíván.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 82, n. 6 – *orig./m.p.*)

Spectabilis et Magnifice Domine et affinis observandissime, post salutem et servitiorum meorum additissimam commendationem.

Megh adak ennekem az Kegielmed levelet, meliben Kegielmed kivannia hofi az Forgacz Imre³ első donatioianak pariaiat megh kulgiem Kegielmednek. Edes sogor uram az mint en Kegielmednek szolgálni igiekezem es az mint kivanom, hofi Isten Kegielmednek adgia Trincen⁴ mingiarast megh kultem volna Kegielmednek, de az ki kirali könive nalam vagion, abban ninczen, mert chak Kutassi⁵ ideitul fogva valo donatiok vadnak benne, de ezen oraban irtam Tiburtius⁶ uramnak, hofi sietsegvel megh kulgie. Azonban Kegielmed Revai Peter⁷ uramtul is vagi Ostrosith⁸ uramtol megh keretheti, hofi hamareb hozza iusson Kegielmed, ha Tiburtius megh kuldi azonnal megh kuldöm Kegielmednek. Az török Estergamot megh szállotta valamire adgia isten dolgunkat, keriuk az istent hofi kegielmes legien. Aszoniomnak ő kegielmenek eltig valo szolgalomat aianlom az úr isten ö kegielmet giogicza megh. Isten tarcza

¹ Nyitra (Nitra, SK).

² Thurzó György nádor (1609–1616), étekfogómaster (1604–1609), Árva vármegye főispánja (1609–1616).

³ Forgách Imre trencsényi főispán (1566–1599).

⁴ Trencsén (Trenčín, SK).

⁵ Kutassy János 1592-től kezdve viselte a kancellári címet.

⁶ Tiburtius Himmelreich kancelláriai titkár (1585–1610), királyi titkár (1588–1610).

⁷ Révay Péter turóci főispán (1598–1622), királyi tanácsos (1605–1622), koronaőr (1608–1622).

⁸ Ostrosith András az országos adópénzek kezelője (1597), határkiigazítási biztos (1599). 1606-ban bárói címet kapott.

megh Kegielmeteket minden iovaival. Datum Nittriae 23 Septembris anno 1604.

Spectabilis Magnificentiae Vestrae
addictissimus servitor et affinis

Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

Spectabili ac magnifico domino Georgio Turzo de Betlehemfalva comiti Arvensi dapiferorum regalium magistro, et consiliario sacrae caesareae maiestatis et affini meo observandissimo. Biczé

10.

*Nyitra, 1605. március 10.
Forgách Ferenc Thurzó Györgynek*

A nemesi felkelés ügyében ír. A lázadók miatt a magyarok hírnevén esett gyalázatot le kell törölni. Felajánlja ebben a szolgálatait.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 81, n. 11. – *orig./m.p.*)

Spectabilis et Magnifice Domine et affinis observandissime, post salutem et servitorum meorum additissimam commendationem.

Capitani uramtul¹ érkeztek ez leve[lek] kiket Kegielmednek megh akartam kuldeni, tudom hogi [Kegielmed] insurectiot sollicitallia, meliet az batiam² leveleből er[tett] hogi Kegielmedis urgeal az nemes uraimnal. Kegielmed böl[ch?] iteletivel által lattia, minemu gialazat ez, az kit na[gi] ketsegunkre ez arulok hoztanak, mert nem kellene hirunköt nevunket meg bozzullanunk raitok, es annira el feletkeznunk nem illik az iambor magyarok virtussarol, hogi ezeknek le hadgiuk magunkat tiporni, kik cum aeterna gloria nominis nostri maid ket szaz eztendeig fortiter sustinuimus impetum Turcae longe

¹ Talán Pogrányi Benedekről van szó. Lásd a 8. sz. iratot.

² Forgách Zsigmond (1559–1621†), országbíró (1606–1608, 1610–1618) nádor (1618–1621), felső-magyarországi végvidéki és kerületi főkapitány (1609–1618).

potentissimi tyranni. Azert magnam accessionem faciat Dominatio Vestra Magnifica ad sua heroica et laudabilia facta pro patria, si author erit, hogi az magyarok servorum istorum dominatum excutiant. Nunquam satis ab omni posteritate Hispani commendantur qui Mauros toto fere regno octoginta annis potitos, propriis non aliunde advocatis iuribus eiecerunt.¹ Nem szuksegehez sok persuasio Kegielmed mindent jobban által lat es in fidelitate suae maiestatis non habet postremas partes. Hogi Kegielmednek szegeni szolgálaihoz szeretettel afficialtatik, Kegielmednek mint bizodalmas uramnak megh szolgálom en is Kegielmednek magamot tovább is azon io akarattiaban commendalvan Kegielmednek aianlom kizded, de egez akaratombol valo szolgálatomat. Az uristen tarcza meg Kegielmedeket minden iovaival. Datum Nittriae 10 Martii anno 1605.

Spectabilis Magnificentiae Vestrae

addictissimus servitor et affinis

Franciscus Forgacz

episcopus Nittriensis

Spectabili ac magnifico domino Georgio Turzo de Betlehemfalva comiti Arvensi dapiferorum regalium magistro et consiliario sacrae caesareae maiestatis et affini meo observandissimo

¹ Utalás a *reconquistára*, a Hispán-félsziget mórok uralma alóli igen hosszúra nyúló felszabadítására. Forgách talán arra céloz, hogy a felkelők a törökkel szövöztek.

II.

*Nyitra, 1605. március 14.**Forgách Ferenc Thurzó Györgynek*

A Trencsén vármegyei gyűlés a parasztság felfegyverzése és a nemesi felkelés mellett döntött, amelyhez több vármegye is csatlakozott. Örül, hogy a címzett vármegyéje hasonló határozatot hozott. Bővebben a trencséniek által küldött követektől értesülhet.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 81, n. 12. – *orig.*)

Spectabilis ac Magnifice Domine et affinis observandissime, post salutem et servitiorum meorum paratissimam commendationem.

Ex litteris Spectabilis ac Magnificiae Dominationis cognovi in primis, comitatum Thrinchinensem in conventu suo proxime transacto consentientibus votis decrevisse, ut personaliter insurgentes laboranti patriae opem ferant: deinde cohortationem eiusdem amplexus sum, qua nos ut afflictis gentis rebus consulturi, bellum pariter capessamus, admonet. Quae res ambae magnam mihi voluptatem attulerunt. Sed antequam litterae Spectabilis ac Magnificae Dominationis redderentur, comitatus noster conventum habuerat, in quo idem, quod apud Spectabiles, Magnificas Generosas ac Egregias Vestras Dominationes conclusum video statuit. Nimirum, ut a singulis bini suae sessionibus colonialibus, singulos binisve sclopetarios,¹ magnates nobilesque personaliter ad bellum euntes secum ducant. Idque apud comitatum Thrinchiniensem, Poseniensem ac Thurociensem missis superinde litteris ac nuntiis exponentes ut nobiscum pari studio arma consociet, egimus. Mihi sane iucundum est intelligere, Vestrorum, Spectabilium Magnificorum, Generosorum ac Egregiorum Dominorum sententias ac voluntates cum nostris ita congruere, ut ad propulsandam vim hostium eodem instinctu erigamur, ne gnari quidem mutui consilii. Pergant igitur

¹ A még Zsigmond király által felállított, és azóta több módosításon is átesett telektonaság intézményéről lehet szó, amelynek felállításáról eredetileg a törökök elleni háború miatt rendelkeztek. 16–17. századi működéséről kevés információval rendelkezünk.

Spectabiles Magnificae Generosae ac Egregiae Vestrae Dominationes, ut instituerunt et strenue navata opera, una nobiscum, suam maiestatem promptitudine ac fidelitate, patriam meritis ac beneficio sibi devinciant. Nos pro virili destinata exequi connitemur. Verum haec ut litteris Vestrae Spectabilis ac Magnificae Dominationis respondeam paucis eadem ex litteris ac nunciis comitatus nostri, fusius intellectura. De reliquo eandem feliciter valere plurimum desidero. Datum Nitriae 14 Martii anno Domini 1605.

Spectabilis Magnificentiae Vestrae

addictissimus servitor et affinis
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Spectabili ac magnifico domino Georgio Turzo de Betlehenfalva comiti comitatus Thrinciniensis necnon sacrae caesareae maiestatis consiliario ac dapiferorum regalium magistro et affini observandissimo

I 2.

Nyitra, 1605. március 21.

Forgách Ferenc Thurzó Györgynek

Együtt érez vele lánya halála miatt. Az inszurrekció ügyében megkeresték az uralkodót is, de a fő cél a helyi erők egyesítése volt. Reméli, hogy Nyitra vármegye is csatlakozik, amelynek gyűlését hétfőre hívatta össze.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 82, n. 8. – *orig./m.p.*)

Spectabilis et Magnifice Domine et affinis observandissime, post salutem et servitiorum meorum addictissimam commendationem.

Megh adak az Kegielmed levelet, meliből megh erttettem, hofi az isten Kegielmetektul egyik szerelmes leaniat vissza kivanta, azon Kegielmetek feletteb ne keseregien, igen io attia vagion es semmi szuksege nincz, hanem keves időre, sok iot talalt maganak. In summa anima eius in manu Dei est. Az mi dolgunk az, hofi azt mongiuik

bene omnia fecit. Az mi az insurrectio dolgat illeti, ugi vagion uram, hogi az feiedelmet is sollicitaltuk de auxiliis, de leginkab volt tekin-
tetunk, hogi az töb varmegiekvel coniungalhasuk magunkat, kik-
nek az vegre leveleket is irtunk, hogi minianian egiben conspiralliunk
ad patriae deffensionem et vindicandam gentis nostrae infamiam, et
patriae praedonum impietatem reprimendam. Azert ertven az Ke-
gielmetek kez voltat hozza, remellem hogi ez az varmegie az Kegi-
metek vegezesehez örömet accedal, rationibus a Spectabili Magnifi-
centia Vestra in litteris suis adductis permota, meli dolog felöl irtam
az viceispannak, hogi ezben hetföre beguitse az uraimot, Kegi-
metek is ne hadgia az io vegezest, hanem in laudabili proposito
perseverent habiturae nos quoque socios in promovendo patriae bono,
az mint hogi Kegielmeteket de consensu nostro rövid nap bizoniossa
tezzuk. Az Kegiemed hozzam valo io akarattiat, megh szolgalom, es
hogi az varmegie megh ne karosiczon debitum denegando az Kegi-
med segítsegeben bizom. Aszoniomeknak eltig valo szolgalamat
aianlom es az uristen tarcza megh Kegielmeteket.¹ Datum Nittriae
21 Martii anno 1605.

Spectabilis Magnificentiae Vestrae

semper addictissimus
servitor et affinis

Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

Spectabili ac magnifico domino Georgio Turzo de Betlehemfalva comiti
Arvensi dapiferorum regalium magistro et sacrae caesareae maiestatis
consiliario, domino et affini meo observandissimo

Exhibitae Bitchae 23 Martii anno 1605

¹ Lásd az előző iratot.

13.

Nyitra, 1605. április 6.

Forgách Ferenc Thurzó Györgynek

Megtartották a mustrát, a gyűlésre várják a főkapitányt és a címzettet. Ha módja van rá, hívjon el magával másokat is, és hozza magával a tizedárendát.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 82, n. 9. – orig./m.p.)

Szolgalatomat aianlom Kegielmeteknek mind igen bizodalmas uramnak, sogoromnak.

Istentul Kegielmeteknek sok iot kevanok bodogul megh adatni. Az Kegielmed levelet vettem, es az mi az varmegie insurectioiat illeti, mi is ma megh mustraltunk es it Nittran lezunk varvan hogi capitán uram¹ megh terien Nograd es Visegradbul,² es leg ottan irok ö Kegielmenek kerven hogi husvet hetfön ide iunne ö kegielme. Kegielmedet is azonkeppen kerem felette igen, hogi Kegielmed is iunne ide, es Kegielmetek vegezne eggiut minden dologrul, az mint hogi ez mostani állapot igen megh kivannia, hogi io deliberatioval vigien ember valamit eleiben. Az Kegielmed hozzam valo io akarattia nem hagi ketelkednem, hogi Kegielmed ezt az faratsagot fel vezi, az varmegiebul is valami fő nemes uraimot hozza Kegielmed magaval, kikvel eggiut consultalkodhassunk megh maradasunkrol. Az ven aszont öremest el kuldöm Banig,³ im fel kerestetem. Az dezam arendaiat ha Kegielmed ide iuvetelekor el hozhatna megh szolgálnam Kegielmednek, hol nem lehetne, isten Kegielmedet ide hozvan tractalok Kegielmedvel felole.⁴ Ezeknek utanna az Ur isten tarcza megh Kegielmedet. Datum Nittriae 6 Aprilis anno 1605.

Spectabilis Magnificentiae Vestrae

addictissimus servitor et affinis

Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

¹ Seifried von Kolonitsch érsekújvári kapitány (1604–1611).

² Nógrád, Visegrád (HU).

³ Bán (Bánovce nad Bebravou, SK).

⁴ Lásd az előző iratot.

Spectabili ac magnifico domino Georgio Turzo de Betlehemfalva, comiti Arvensi dapiferorum regalium magistro et sacrae caesareae maiestatis consiliario, domino et affini meo observandissimo

14.

Nyitra, 1605. április 25.

Forgách Ferenc Thurzó Györgynek

A katonai helyzet súlyos, azonban nemsokára megérkeznek Basta generális csapatai, akik mellett másokat is várnak. Félretájékoztatták, mivel nem vette fel a katonaság zsoldját. Ebben az ügyben kész az uralkodóhoz fordulni.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 82, n. 10. – *orig.*)

Spectabilis et Magnifice Domine et affinis observandissime, post salutem et servitorum meorum paratissimam commendationem.

Megh adak ennekem az Kegielmed leveleth, meliiben jelenti Kegielmed az orzagh allapottjanak vezdelmes volthath, kith mindnyaiian zemunkel latunk. De hizem Istent, hogy reovid nap jobban lezen, mert im az Bastha¹ uram hada is itth vagon, mellyeth melleye kerth Golonich² uram, es az minth az eo kegyelme zolghayatul ertettem, kik ott voltanak Basta urammal ide is ighirth Golonichy uramnak. Azert egyeb hadath eozve zedven es azokat is melleie veven zeredan vagj chiotheorteokeon az parthosokra indul, hogj az baniakrol el uzze eoketh. Es azonkeozben eo felseghenek is derek hada el erkezik. Az mi az penz dolghatth illethj, hogj el nem veottem, hanem vizza bochjatottam, ennekem abban modom nem volth, hogj az Thrinchini varas fizeteseth ki rekeztven az teobit felezeghen fel veottem volna, az vagj az penzhozoknak instructioyok ellen megh tartoztattam volna. Lassak eo kegielmenek az dolgoth ighazicchiak eo maghok keozeotth. Mellieth ha chelekedni nem akarnak eo felseghetth talalom megh feleole. Az Kegielmed leveleth en megh kul-

¹ Basta György a császári csapatok generálisa Erdélyben (1604–1606).

² Lásd az előző iratot.

deottem capitano uramnak. Isten tarcha megh Kegielmedet. Datum
Nittriae 25 Aprilis anno Domini 1605.

Spectabilis Magnificentiae Vestrae

addictissimus servitor et affinis

Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

Spectabili ac magnifico domino Georgio Turzo de Betlehenfalva comiti
comitatus Arvensis sacrae caesareae maiestatis consiliario ac dapiferorum
regalium magistro etc. domino affini meo observandissimo

15.

Bécs, 1606. január 26.

Forgách Ferenc Máttyás főhercegnek

A lázadók által benyújtott, és több pontjában az egyházat, valamint a katolikus vallást sértő békefeltételek megtárgyalásába nem kíván belebonyolódni. A következő pontokat sérelmezi. 1. A püspökök világi bíróság elé citálása, ahogyan az egri püspökkel is történt. Ügyében jogtalanul jártak el, mert a vádak hamisak voltak. 2. A püspökök számának korlátozása a Magyar Tanácsban, ami az elszenvedett üldöztetés fényében méltánytalan. 3. Az egyházi bíróságok hatáskörének csökkentése, például tizedvisszaélések ügyében, amihez nincs joguk és ami az egyházi tekintély megszűnéséhez és jövedelmei csökkenéséhez vezet. 4. Hogy a püspökök ne lehessenek annak a megyének a főispánjai, ahol székhelyük van. Ez a főleg felkapaszkodottak által megfogalmazott követelés szent királyoktól eredő ősi jogot sért. 5. Hogy az uralkodó felekezetre való tekintet nélkül nevezzen ki hivatalnokokat. Ez nem szolgálja az érdekeit. 6. Az adománylevelekben szereplő záradékot, miszerint a katolikus felekezeti templomok fenntartandók, el akarják törölni. Nem igaz, hogy ezt a záradékot nem régen vezették volna be. Kéri ezen sérelmek orvoslását.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 2 – *cop.*; n. 2bis – *orig.*; AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 51C, fol. 85r–86r – *cop.*)

Serenissime Princeps et domine, domine Clementissime fidelia mea ac perpetua servitia in gratiam Serenitatis Vestrae humillime offero.

Quoniam in articulis rebellium¹ quaedam sunt, quae vel fidem catholicam ipsam impetunt, vel annexa fidei convellunt, puta libertatem ecclesiasticam, tam in personis, quam rebus spiritualium, et super iis aliqua resoluta sunt, non potui intermittere quin Serenitati Vestrae humillime significarem, me in iis nil agere et consulere voluisse ac ne imposterum quidem acturum et consulturum. Sunt autem haec quae praeiudicialia sunt fidei catholicae et statui ecclesiastico.

Primo ut episcopus criminaliter coram saecularibus accusetur, citetur et iudicetur. Hoc tantum haereticis deerat, ut confectis criminibus episcopos onerarent, et tribunali ipsorum nefario sistere cogerent.

Quod ad casum particularem reverendissimi domini Agriensis,² primo sacrata eius persona non fert, ut ab hostibus Dei et ecclesiae iudicetur catholici enim, si Deum timent iudices eius esse recusabunt. Et etiamsi liceret causam coram saeculari iudice dicere domino episcopo tamen in his comitiis ubi omnia tumultibus plena erunt, nihil tute allegare poterit, neque nam rationibus locus erit, sed conclamantes contra eum deposcent ipsum ad mortem, fortassis Serenitate Vestra frustra in contrarium adnitente. Praeterea si gratiam obtinebunt adversarii, nulla crimina ipsis obiicere poterit, qua in re maxime gravabitur dominus episcopus. Nec valet, quod de iis criminibus accusabitur, quae ante rebellionem commisisse dicitur, et vicissim crimina ab adversariis ante rebellionem admissa in ipsos retorqueri debere. Nam domino episcopo id imputatur, quod rebellionem concitaverit, et ad eam causam dederit, ergo etiam adversarii de facinoribus rebellionum et alias quomodocumque commissis con-

¹ A felkelt protestáns rendek által benyújtott korponai pontokat lásd MOE XI, 482–495. A latin eredetivel nem mindenben egyező magyar szöveget lásd STEPHANUS KATONA, *Historia Critica regum Hungariae XXVIII*, Budae 1794, 436–451.

² Szuhay István váci (1594–1598), majd egri püspök (1598–1606), 1598-tól haláláig a Magyar Kamara elnöke, akit a korponai, majd a kassai országgyűlés is száműzetésre ítélte.

veniri debebunt, et parum refert quando quis malus evaserit dummodo de malitia constet.

Secundo ut episcoporum, qui consiliarii sint, numerus restringatur, certe status ecclesiasticus non imminutionem honoris et auctoritatis suae meretur, sed augmentum, et quia per se hoc illi convenit, et quia fidelitatem erga suum regem, in hac rebellione quidam morte, quidam vinculis quidam exilio et ecclesiarum suarum spoliatione, quam passi sunt, contestati sunt.

Tertio ut limitent forum ecclesiasticum, et querelas decimarum et abusus tollant. Hoc illis non competit, quia non sunt ipsi canonum reformatores, ex quibus forum spirituali constat, et per istam limitationem sequetur abolitio ecclesiasticae potestatis, et alienatio ecclesiasticorum reddituum.

Quarto ut ecclesiastici honoris comitatum privilegia producant. Quare in quaestionem tanti temporis usu confirmata huiusmodi auctoritas revocetur, qui suam nuperam et hesternam nobilitatem nollent in aliquam disputationem mittere, et ubique intervenit ea ratio, quod clamoribus et potentia oppressi ecclesiastici in diaeta discrimen officiorum suorum praeminentiae et supremi in Hungaria status subibunt, cum tamen sancti reges nostri, tanquam in eos, in quorum fidelitate tuto conquiescebant, omnes honorum titulos conferendos putarint.

Quinto quod absque differentia religionis sua maiestas officia conferat, hoc licet factum sit ex quadam conniventia, tamen ut se sua maiestas ad id obligaret nunquam factum est, neque publice hoc ita deliberatum esse suae maiestatis reputationi apud Catholicos deservire potest.

Sexto ut clausulae donationalium nimirum ut catholicae conserventur ecclesiae tollantur, mihi videtur fieri non debere, quia sua maiestas in suis bonis liberam habet disponendi potestatem et de ratione contractus est, ut contrahentes de conditionibus mutuo conveniant. Nec valet obiectio, quod non ita pridem istae clausulae introductae sunt, nam et haereses nuper invaluerunt, quibus obviam ire per has iustificatorias clausulas oportuit.

Haec sunt Serenissime Princeps, quae in materia ad ecclesiasticos pertinentia in tractatu reconciliationis continentur, quae

quia eiusmodi sunt, ut meo calculo admittere et stabilire non possim, Sanctae Sedis Apostolicae reverentiam et obedientiam afflictissimorum Hungariae episcoporum libertatis rationem prae oculis habens, supplico Vestrae Serenitati, ut me clementer excusatum habere, et nos omnes suos capellanos gratia ac protectione sua defensos reddere dignetur. Deus Serenitatem Vestram diutissime servet felicem et incolumem.

Datum Viennae 26 Januarii anno 1606.

Humillimus servus et capellanus
Franciscus Forgacz episcopus Nitriensis

Expositio Francisci Forgacz episcopi Nitriensis quam serenissimo archiduci Matthiae exhibuit 26 Januarii anno 1606

16.

Prága, 1606. február 12.

Giovanni Stefano Ferreri Scipione Borghesének

Több már lezárt artikulus sérti a katolikus vallást. Ezek a következők. 1. Illésházy miatt a püspököket világi bírói fórum elé lehet citálni. 2. A püspökök számának csökkentése, hogy kisebbségbe kerüljenek a tanácsban. 3. Püspökök ne lehessenek főispánok. 4. Tizedügyben a továbbiakban világiak járhassanak el. 5. Az elvett egyházi birtokokat 150 ezer tallérért akarják csak visszaadni, ami a gyakorlatban egyet jelentene az egyházi rend eltűnésével. A biztosok megígérték, hogy találnak megoldást. Illésházy felajánlotta, hogy visszaadják az egyházi birtokok egy részét, a nagyobbik részét kárpótlásért cserébe adják csak vissza, míg az egyháziak, vagy az ország ki nem fizetik a teljes összeget. 6. Eltörlik a katolikus pap megtartásának kötelezettségét az uralkodó által adományozott birtokokon. A katolikusok és különösen a nyitrai püspök tiltakozott. Jóllehet a belátására hivatkozva a huszitákkal példálóztak, ő írásban is benyújtotta a tiltakozását, amit mellékel. Úgy tudja, hogy február 4-én mentek el személyesen tiltakozni a főherceghez. A császár

megerősítette Dobó Ferenc végrendeletét, amely előírja a kálvinista papok megtartását. Klesl elküldte neki azt az iratot, amelyet a jezsuiták és a főpapok tanácsosi helyének védelmében írt az uralkodónak. Ez a béke, ezekkel a feltételekkel nem lesz tartós.

(AAV Fondo Borghese serie II, vol. 170, fol. 76r–78v – orig.)

Illustrissimo e Reverendissimo Signor mio e padron colendissimo

Nel capitolo di religione sono assicurato dal Cleselio¹ che sua altezza starà salda nel non innovar cosa alcuna, ancorche m'accenni che i nostri comissarii ancor che cattolici, almeno alcuni di loro concorrevano con gl'avversarii, ma sono molti articoli conclusi,² nei quali viene talmente offesa la libertà ecclesiastica, che per conseguenza resta offesa la religione notabilmente e sono i seguenti.

p.^o Che i vescovi nelle cose criminali stii al giuditio dei comitii, e questo particolarmente è fatto a istanza dell'Eliasasi.

2° Che il numero dei vescovi sia ristretto, accioche i consiglieri cattolici non superino di numero gl'heretici.³

3° Che i vescovi non siino supremi presidenti di quei comitati nei quali resedono, la quale prorogativa hanno godeva da che il regno di Ungharia riceve la fede.

4° Che i secolari, è non più i vescovi conoschino le cause delli decime.

5° Che gl'ecclesiastici, ne i fedeli a sua maestà possino ricuperare i suoi beni dai rebelli sino alla dieta, ma che gl'ecclesiastici trovino fra tutti 150 mila tallari per disimpegnar li loro beni, e perche si dogliono gl'ecclesiastici di questo articolo, e dicono esser un tacito modo da tener esclusi

¹ Melchior Klesl (1553–1630†) bécsi püspök 1602-től, bíboroskreáció 1615. II. Mátyás bizalmasa, 1618-tól kegyvesztett. Pályafutásáról áttekintően lásd JOHANN RAINER, *Kardinal Melchior Klesl (1552–1630). Vom „Generalreformer“ zum „Ausgleichspolitiker“*, Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 59 (1964) 14–35.

² A később bécsi békének nevezett egyezséget február 9-én kötötték meg Bécsben. A felkelők részéről Illésházy István és Mladossowith Horváth Péter. Lásd MOE XI, 539.

³ A Magyar Tanácsról van szó, amely igen fontos szerepet játszott a Magyarországra vonatkozó főhercegi döntések meghozatalában. Mivel ennek minden püspök a tagja volt, katolikus többségűnek számított. Illésházy és a protestáns rendek törekvése ennek megváltoztatására irányult.

gl'ecclesiastici dal regno, et per consequenza estirparla fede cattolica, i nostri commissarii dicono, che troveranno loro il mezzo di pagarla. L'Eli-
 asasi' ha preposto i doi partiti che scrissi o che si restituisca una porzione
 di loro beni agl'ecclesiastici, e la maggior parte resti impegnata in mano
 di rebelli sinche gl'ecclesiastici la disimpegnino, overo che il regno paghi
 questa somma, mal'uno, e l'altro è impossibile.²

6° Che nelle donationi che si fanno da sua maestà non se le metta
 conditione che astringa il possessore a tener parocho cattolico.³ Oltre i
 sudetti articoli c'è che l'Eliasi possi agir contro il vescovo d'Agria.
 Ma non al contrario, essendo a colui perdonata ogni scelleratezza.

Che i fedeli di sua maesta non habbino potestà di convenir i ribelli
 in ragione per qual si voglia causa de loro beni, e si dia il perdon ge-
 nerale a tutti et posto in oblivione ogni offesa fatta a sua maesta.

A tutte queste cose si sono opposti i commissarii Ungari cattolici e
 particolare il Nitriense, al quale fuori del consiglio fu detto, che
 bisognava cedere altempo in questo gran caso di necessità, come fece
 Sigismondo re di Boemia con Cisca⁴ hussito eversor di questo regno.

Il bon vescovo di Nitria non si è contentato dell'opposizione fatta
 in voce, ma ha dato a sua altezza una scrittura, della quale mando
 copia⁵ a Vostra Signoria Illustrissima.

Con lettere di quattro ho aviso, che dovevano quel giorno andare
 dal arciduca gli magnifici (che cosi chiamano i maggiori del regno)
 Segnei comi [!], Ladislao Pete, et altri ecclesiastici di doversi capitoli

¹ Illésházy István (1541–1609†) főudvarmester (1587–1608), nádor (1608–1609). Bocskai István első tanácsosa, ő képviselte Bocskait a császári megbízottakkal folytatott tárgyalásokon. A korponai gyűlés által felterjesztett feltételekről vö. MOE XI, 404–406.

² Több mint 350 egyházi birtok került ekkor világi kezekbe, ebből körülbelül 250 zálogbirtokként. Lásd KÁROLYI, *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása*, 281.

³ Az itt ismertetett követelések nem teljesen egyeznek az előző iratban foglalt feltételekkel. Ez indokolta, hogy az egészet közöljük.

⁴ A husziták zseniális hadvezére, Zsizska János. A célzás nyilván arra vonatkozik, hogy a magyar helyzet nagyban hasonlít a két évszázaddal korábbi csehre, amelynek súlyos következményei lettek.

⁵ Lásd az előző iratot.

a protestare a nome del regno, che tutte le sudette cose si sono concluse contra le leggi libertà del regno et immunità ecclesiastica.¹

Per ultimo ho inteso hoggi che sua maesta habbia confermato un testamento d'un tal Dobo,² nel quale c'è la conditione di ritener i predicanti calvinisti in una terra chiamato Patach,³ et tutti gl'altri beni di quel tale però domani me ne chiarirò meglio, e se questo fosse sarebbe apunto caduto in congiuntura, per metter gl'Ungari in possesso del articolo 6° dicono che habbi procurata questa confermatone il colonello Sefrido Colonitz, il quale in Possonia tiene il suo predicante heretico,⁴ di modo che potrebbe avvenire, quel che è avvenuto in Ternavia⁵ dove i Calvinisti si (come Vostra Signoria Illustrissima sa) impatronito della chiese, e scacciarono i Franciscani.⁶

Tutto questo ho saputo da bona banda, se bene sua altezza, ne il Cleselio mi hanno voluto communicar cosa alcuna, come vedrà Vostra Signoria Illustrissima dalla copia della lettera dell'arciduca che le mando,⁷ la quale è molto asciuta, e non risponde ai particolari scritteli.

Il Cleselio in una sua lettera mi dice solamente, che l'articolo di religione era malamente concluso, onde egli ha procurato che sua

¹ A mondatban talán Segyei Miklósról, a Kassára küldött egyik császári megbízottáról van szó. Nem keverendő össze Bocskai hasonló nevű hajdúkapitányával. MOE XI, 556. – Pethe László királyi tanácsos (1607), a Magyar Kamara elnöke (1612–1617), főajtónálló (1615–1617). Pethe Márton kalocsai érseknek, a felső-magyarországi ellenreformáció és rekatolizáció egyik legjelentősebb alakjának a testvére.

² Az 1602-ben elhalálozott Dobó Ferencről van szó. Végrendeletét lásd RADVÁNSZKY BÉLA, *Magyar családélet és bázartás a XVI. és XVII. században I–III*, Budapest 1879, III, 192–216. Javaihoz azonban az örökösök nem fértek hozzá, mivel Sárospatakot a Szepesi Kamara katonaság segítségével vette birtokba. A protestáns rendek egyik sérelme az elhalt mágnások, többek közt Dobó birtokainak úgymond törvénytelen a rokonság sérelmére történő birtokbavétele volt a korona részéről. Az országgyűlésen az ügyet a rendek többször előhozták. Lásd MOE X, 144. 156. 270. 279. 295. 314; MAKKAI LÁSZLÓ, *A Habsburgok és a magyar rendiség a Bocskai felkelés előestéjén*, Történelmi Szemle (TSz) 17 (1974) 171–172.

³ Sárospatak (HU).

⁴ Erről Illésházy szerepét kidomborítva lásd *Jezsuita Okmánytár*, I/2, 515.

⁵ Nagyszombat (Trnava, SK).

⁶ A Szent Jakab kolostorról van szó. Lásd *Jezsuita Okmánytár*, I/2, 507. 527.

⁷ Nem találtam.

altezza lo tenga sopra di se, che però era toccato a lui a disputare più volte con gl'Ungari, et haveva dato una scrittura a sua altezza della quale ne mandò copia¹ a Vostra Signoria Illustrissima e mi acerta che si vincerà questo punto, ma degl'altri pregiudiciali non ne parla, se non che aggiunge che si è ottenuto, che i padri Giesuiti restino, et che i vescovi, quali tengono vescovati siano consiglieri come prima dal che se ne segue che tutti gl'altri sono esclusi conforme all'articolo.

Hor veda Vostra Signoria Illustrissima che bella pace è questa, nelli cui articoli, se bene non ci serà quello della concessione della libertà di coscienza,² e però il veleno di quel articolo talmente riportato negl'altri, che è quasi l'istesso. A me pare impossibile che questa pace tenga perche Dio non permetterà mai che godiamo bene dal peccato, come ho detto a tutti questi ministri, ma aspettiamo al sicuro un flagello invece della pace, si stringono tutti nelle spalle, e dicono che ancora l'arciduca non ha mandato gl'articoli, e che quando verranno faran la parte loro, però m'apparechio a farle mie diligenze qui, poiche l'arciducal o quei commissarii hanno voluto far a modo loro con che fo a Vostra Signoria Illustrissima humilissima riverenza e pregole da Dio nostro signore ogni desita felicità. Di Praga 12 di Febraro 1606.³

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
Giovanni Francesco Ferrero
vescovo di Vercelli

All'illustrissimo e reverendissimo signor mio e padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Klesl hosszú, több melléklettel ellátott február 11-én elküldött iratát lásd AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 51C, fol. 51r–53v + 54v. Kiadását a mellékletek nélkül lásd MOE XI, 864–871.

² Utalás arra, hogy az egyezség első cikkelye pusztán annyit mond ki, hogy a vallás ügyében a Ferdinánd és Miksa magyar királyok idején fennálló helyzetet rögzítsék. A lelkiismereti szabadság elve tehát kifejezetten nincs rögzítve benne. MOE XI, 852. A protestáns rendek nyilván ezért sem fogadták el az eredményt.

³ A hivatkozott levelek nincsenek itt.

17A.

Bécs, 1606. február 16.

Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek

Emlékezteti, hogy a Bocskai-féle követség által a vallással kapcsolatban beterjesztett békefeltételekkel nem ért egyet. Mellékeli ezeket. Jóllehet hivatalából fakadóan és a címzett parancsának engedelmeskedve aláírta a békefeltételeket, ez azonban csak a világi ügyekre érvényes, az egyházat érintő pontokban az aláírás előtt tiltakozott.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, s. n. – *orig.*)

Serenissime Princeps Domine, Domine clementissime fidelia mea ac perpetua servitia in gratiam Serenitatis Vestrae humillime offero.

Meminisse Serenitas Vestra clementer potest, quod mature, et ante omnem tractationis cum delegatis Boczkaianis conclusionem, super iis punctis, quae ecclesiasticam libertatem mihi visa sunt impetere, Serenitati Vestrae humillime significaverim me consensum non praebuisse, ac ne nunc quidem praebere. Addo¹ insuper religionis articulum, si is aliquod damnum ipsi fidei catholicae pariat, prout neutiquam in eo formando ac statuendo aliquam partem habui, sic neque voto meo ratificari, prout etiam impignorationi bonorum ecclesiasticorum non consentio. Quia tamen commissum mihi est, ut stante mea priori protestatione, tractatui subscribam, obedienter mandato Serenitatis Vestrae parui, et magnopere sollicitus, ne sanctissimum dominum nostrum aliqua in re offendam, expresse ante subscriptionem protestatus sum, prout etiam hisce protestatum esse volo, quod ad solos articulos de materia rerum saecularium, meam subscriptionem limitando adhibui neque extendere volui ad negotium fidei et ecclesiastici status. Quod ita a me factum esse Serenitati Vestrae humillime intimare volui, supplicando dignetur meam cautelam benigne acceptare. Deus Serenitatem Vestram diu servet incolumem. Datum Wienae 16 Februarii anno 1606.²

¹ Ezt ott nem találtam, vatikáni példányát lásd a levél csatolmányában.

² Forgách a február 9-én megkötött békére gondol, amelyet aláírt ugyan, de rögtön tiltakozást jelentett be. Lásd ennek a levélnek az ismertetésével MOE XI, 543, pontja-it 851–864, illetve Sörös, *Forgách bíboros*, 696.

17B.

Bécs, 1606. február 23.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Kéri, hogy a továbbiakban is segítse munkáját. Az eretnekek követeléseinek pontjait elküldte, akik arra törekednek, hogy megsemmisítő csapást mérjenek a püspöki karra és ezen keresztül az egyházra és a vallásra. Az egri püspököt Illésházy világi bíróság elé akarja citálni, a jezsuitáktól pedig el akarják venni a turóci prépostságot. Más egyházi birtokokat olyan összegért zálogosítottak el, hogy visszaváltásuk lehetetlenné válva ezekbe eretnek prédikátorokat helyezhessenek. Írt a pápának, hogy a következő országgyűlésre küldjön nunciust. Kéri, hogy levelét juttassa el hozzá és járjon közben érdekében.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 7C, fol. 222^{rv} + 223^v – orig.)

Illustrissime Domine et patrone observandissime

Humilia mea obsequia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero. Reverentia ac pudor quidam huiusque me deterruit ut a scribendo Illustrissimae Dominationi Vestrae animum avocarem, quia non nisi gravissima ac selectissima ad Illustrissimam Dominationem Vestram perscribi oporteret quae vero ad me pertinerent, merito inter minima censerem, quibus proinde curarum in medio ac occupationum eiusdem non esset perstrependum. Litterae tamen Illustrissimae Dominationi Vestrae me ab hoc metu solverunt, quae suo iure videbantur exigere ut paterne ab ipsa provocatus, pernitius me in gratiam ac [...]rem Illustrissimae Dominationi Vestrae conarer inferre, atque etiam auderem statum nostrum [...]em haereticorum crudelitate coniecti sumus, Illustrissimae Dominationi Vestrae explicare, quo [...]d evadenda pericula ex ope atque auxilio Illustrissimae Dominationis Vestrae spes aliqua nobis affulgeret. Quod itaque Illustrissima Dominatio Vestra tam eximia significatione suae benevolentiae, amoris, ac gratiae me dignata est, eidem ingentes habeo agoque gratias, demissis precibus orando, dignetur idem beneficium mihi conservare, et vicissim licet, minima, quae mihi iri sunt, puta vires in servi[en]di, gratificandi, cum iis quae maxima sunt et amplissima videlicet obediendi voluntatem non dedignari. De haere-

ticorum impiis conatibus quid alius scribam,¹ quam ipsos diligenter elaborasse, ut episcopos et status ecclesiasticum omni autoritate ac dignitate exutos, quando statim, atque uno ictu, vi non poterant, e regno excludant, et per hoc religionis catholicae iugulum petant, illamque prosternant et extinguant, me certe pro viribus in contrarium fortiter adnitente. Adversus reverendissimum Agriensem² impius Illieshazy,³ criminalem actionem coram statibus et ordinibus regni intentabit, nihil veritus, episcopalem dignitatem saeculari tribunali substernere, aliis episcopis consiliarius munia, honores committatum, aut auferendos, aut restringendos, aut discutiendos et examinandos, a se, suisque similibus, praetendit. De Societate Jesu, cuius alumni tradiderunt animas suas pro Christo Romana Ecclesia excludenda e regno, imprimis laborat, et ne sedem habere possint, praeposituram Turociensem, ad foundationem collegii a sua maiestate ipsius collatam,⁴ triginta octo millibus tallerorum obligavit et inscripsit, caetera ecclesiastica bona, paucis exceptis, simili arte, pro ingenti summae, pignoris loco tradidit, ita persuasus, quod res est, nunquam ab ecclesiasticis redimenda ac proinde de ipsis ut pristino decori aliquando restituantur esse damnatum, haereticis ministris omnia loca scatent, nempe facto libertatem religionis arripiunt, ubi lege et consensu principis non potuerunt obtinere. His periculis, quae fidei catholicae et ecclesiae imminerit permoti suae sanctitati supplices fieri volumus, ut super defensionem nostram dexteram

¹ Lásd legutóbb a 15. sz. iratot

² Róla lásd legutóbb a 16. sz. iratot.

³ Róla legutóbb a 16. sz. iratot.

⁴ A turóci prépostságot II. Rudolf 1586-ban adományozta a jezsuitáknak. Adománylevelének modern kiadását lásd MAH II, 918–920. A két évvel későbbi országgyűlés azonban a rend említése nélkül arra kérte az uralkodót, hogy a prépostságot világi magyar egyházi személynek adományozzák. A dekrétumok záradékában a császár ragaszkodott a jezsuitáknak tett adományához. Az 1588/44. tc. illetve a záradékot lásd KOLOSVÁRI SÁNDOR–MÁRKUS DEZSŐ–ÓVÁRI KELEMEN (kiad.), *Magyar Törvénytár: 1526–1608. évi törvényczikkek*, Budapest 1899, 725. 729. A Bocskai-felkelésig még két alkalommal érintették az ügyet, amelyből jól látható, hogy az uralkodó és a rendek álláspontja nem közeledett egymáshoz. Lásd az 1597/40. (nem szentesítették), és az 1599/35. tc.-et, uo. 827. 869.

apostolicam extendat, et protegat [...] et ad erigendum inclinatum ad ruinam ecclesiae in Ungaria statum sanctitas sua, ad proxima regni comitia,¹ mittat nuncium suum apostolicum, ad quem nos confugere possimus, qui consulat rebus afflictis, omni denique operem catholicam tueatur, peto Illustrissimam Dominationem Vestram totius ecclesiastici statu[s ...] nomine, ut non modo litteras nostras² sanctissimus dominus noster curet perferendas, verum etiam pro nobis intercedat, ut paterna viscera sanctitatis suae inducantur, ad protectionem oppressorum suorum filiorum suscipiendam, nostrae enim vires debiles sunt, et habebimus saecularem ordinem cervicibus nostris insidentem, puta palatinum et temporali potestate armatos haereticos, quando episcopi squalidi erunt et inglorii, archiepiscoporum suorum praerogativis, locumtenentiae honore, praefectarum muniis, destituti. Deus tamen, pro sua bonitate faciet post tenebras et atram noctem persecutionis, auxilii sui ac protectonis lumen splendescere. Quod reliquum est, Illustrissimae Dominationi Vestrae nos omnes quanto possum maiori studio commendo, et Deum precor ut pro Sanctae Ecclesiae incremento. Illustrissimam Dominationem Vestram diu nobis servet incolumem. Datum Viennae vigesima tertia die mensis Februarii, anno Domini, millesimo sexcentesimo sexto.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

obsequentissimus servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Magnificus dominus frater meus se in gratia Illustrissimae Dominationis Vestrae positum esse magnopere sibi gratulatur atque ut in eadem

¹ A következő országgyűlést 1606-ban hívták össze.

² A február 20-án kelt és Forgách mellett több főpap által aláírt, és a fentebbi iratokban foglaltakkal tartalmilag összecsengő levél ismertetését lásd SÖRÖS, *Forgách bíboros*, 696. Feltehetően azonos, vagy hasonló tartalmú ahhoz, amelyet február 7-i dátummal a nuncius levelei közt találunk. ASBi Archivio Ferrero, cass. XVII, cart. 21, fasc. 340, n. 30.

etiam imposterum perseverare liceat ab Illustrissima Dominatione Vestra obnixè petit se omniaque sua eiusdem protectioni committendo.

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi patris nostri et Sanctae Sedis Apostolicae ad sacram caesaream et regiam maiestatem cum potestate legati latere nuncio apostolico etc. domino et patrono meo observandissimo

18.

Bécs, 1606. március 8.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Az egyházat érintő követeléseket, valamint a tiltakozását már ismeri. Az egyházak tizedjövödelmének ügyében a király jogosult dönteni. Ridolfin keresztül küldi az egyházi bíróságokról rendelkező magyar törvények szövegét. Ebben az ügyben kizárólag a királynak van joga dönteni. Köszöni, hogy levelét továbbította a pápának. A püspökök a királyi hatalom támaszai, ezért a királynak joga van ahhoz, hogy tanácsosoknak nevezze ki őket, és hogy főispáni tisztséget tölthessenek be.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 3 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Accepi Illustrissimae Dominationis Vestrae litteras ex quibus intellexi Illustrissimam Dominationem Vestram patrocinium afflicti status ecclesiastici in Ungaria suscepisse quemadmodum certo sciebam Illustrissimam Dominationem Vestram nunquam illi defuturam. Quae ego ad Illustrissimam Dominationem Vestram perscripti verissima esse ex articulorum paribus Illustrissimae Dominationi Vestrae constabit, atque in articulis illis, qui religionem et statum ecclesiasticum concernunt me officio meo functum fuisse ex paribus mearum protestationum¹ Illustrissima Dominatio Vestra cognoscet. Quod attinet an aliquando rex forum ecclesiasticum emendavit, dico

¹ Lásd a 17A. sz. iratot.

nunquam emendasse nec emendare potuisse rex Matthias¹ causam decimarum² ex ordine reliquarum ad forum ecclesiasticum [per]tinentium subticuit, sed non sustulit et si sustulisset [tyra]nnica potestate id fecisset, prout apud insediatum eiusdem successorem regnicolae institerunt de tollendis omnibus violentiis per illum illatis. Praeterea ius possessionarium decimarum, ad quem scilicet praelatum decimae pertineant sibi^a et regibus reservavit, sed hoc ea ratione quia reges Ungariae ecclesias et earum redditus fundarunt. Praeterea est in nostris articulis quod nemo in prima instantia ad Sedem Apostolicam litem suam transferat, sed per viam appellationis id liceat, quae constitutio observata quidem est, sed an teneat Dominatio Vestra Illustrissima iudicabit. Item continent leges Ungariae quod per mandatum alicuius prothonotarii causa in foro spirituali mota possit ad iudicium^b suae maiestatis (ut vocant) avocari, sed eo duntaxat fine an sit e numero causarum forum spirituale concernentium vel non; ubi constiterit pertinere ad forum spirituale oportuit^c eo remittere. Haec sunt, quae de foro spirituali in decretis habentur. Caeterum illud quoque habetur in foro spirituali iudicia secundum canones celebranda esse, quomodo itaque illi haeretici reformatores fori spiritualis erunt et optime Illustrissima Dominatio Vestra dicit non quid privata statuta teneant, sed quid sacri canones contineant attendendum esse, iis nulla statutio praeiudicare potest. Articulos ipsos regni Ungariae Illustrissimae Dominationi Vestrae medio illustrissimi domini Alexandri Rodolfi³ transmittam. Quod litteras nostras sanctissimo domino nostro Illustrissima Dominatio Vestra transmiserit, infinitas eidem gratias ago⁴ in tanta vexatione haeticorum, illud toto orbe et a tota christianitate usitatum reme-

¹ I. Mátyás magyar király (1458–1490).

² Az ügyről lásd a 16. sz. iratot.

³ Alessandro Ridolfi Mátyás főherceg 1608-ben küldte Rómába. Instrukcióját lásd AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 926, fol. 413r: 417v–418r; illetve még Fondo Borghese, serie II, vol. 77, fol. 205r v. 224r: 232v; vol. 164, fol. 353r: 359r: 360r–362r: 364v. Testvére, Ludovico a források tanúsága szerint szintén fontos diplomáciai szerepet játszott. Életrajzát lásd CVH I/13, 35.

⁴ Lásd az előző iratot.

dium usurpavimus, ut a sua sanctitate protectionem quaereremus, et quia Illustrissima Dominatio Vestra vice suae sanctitatis penes suam maiestatem fungitur, eidem supplicamus, ut nos suo favore auxilio ac defensione munitos reddat. Et quia Dei et ecclesiae causa me monet omnia cum Illustrissima Dominatione Vestra communicare, supplico ut quae a me proficiscuntur, eatenus secreta habeat, quatenus humanis respectibus debet satisfieri, caeterum contra haereticos conquerenti mihi et pro ecclesiastica immunitate decertanti non arbitror suam maiestatem aut suam serenitatem debere succensere. Ad extremum illud Illustrissimae Dominationi Vestrae significandum occurrit suam maiestatem debere officia saecularia praecipua catholicis conferre, ut episcopi in Dei et ecclesiae negotiis ipsos habeant defensores, et imprimis nullam sua maiestas honoris authoritatis ac dignitatis praelatorum imminutionem admittat, quia regia authoritas per praelatos in Ungaria subsistet, et quos sua maiestas dignos ad episcopatus gradum putat, existimet ad functionem consiliariatus esse dignissimos honoribus comitatum quidam episcopi a primaria sua fundatione propemodum functi sunt, sed quid attinet tanti temporis tentum et continuatum honorem in discrimine revocare maxime coram haereticis iudicibus. Haec habui, quae obedienter Illustrissimae Dominationi Vestrae responderem me unice gratiae eiusdem commendans quam Dominus Deus diu nobis et catholicae rei conservet incolumem. Datum Wienae 8 Martii anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

obsequentissimus servus
Franciscus Forgacz
Episcopus Nittriensis

^aLehúzva: res ^b[t...]ae ^cLehúzva: ere

19.

Bécs, 1606. március 20.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Megkapta levelét. A vele folytatott tárgyalásokat teljes titokban tartotta. Tegnap járt nála Trautschon, aki több érvet is felhozott az ellen, hogy egy pápa által küldött nuncius megjelenjen a következő magyar országgyűlésen. Végül nekiszegezte a kérdést, hogy vallja be, ha ebben az ügyben írt valakinek. Beismerte, hogy valóban írtak a pápának, és védelmet kértek tőle Bocskai és Illésházy ellenében. Szentszéki követek országgyűlési megjelenésére két példát is mondott. Kéri közbenjárását a pápánál, mivel a főhercegtől eddig kevés segítséget kapott.¹

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 12AB, fol. 53r–54v – *orig.*; ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, lett. 19, n. 4 – *cop.*)

Illustrissime Domine, et patrone observandissime, humilia obsequia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Redditae mihi sunt litterae Illustrissimae Dominationis Vestrae de 14 Martii,² et nos quidem omnia alto silentio contingemus, quae cum Illustrissima Dominatione Vestra tractavimus, neque enim adhuc dixi me communicationem in negotio articulorum cum Illustrissima Dominatione Vestra habere. Celare tamen eandem non debeo, maioris informationis gratia, quae circa nos acta sunt. Heri me in hospitio illustrissimus dominus comes Tanchenius³ convenit, adiit deinceps reverendissimum dominum Agriensem et post humanitatis ac benevolentiae officia dicere exorsus est, se habere in mandatis a sua serenitate, ut mihi dicat innotuisse suae serenitati tam Roma, quam etiam ex Praga sanctissimum dominum nostrum destinasse nuncium

¹ Forgáchnak a főherceget kritizáló sorai előrevetítik az 1608-ben nyíltan is kirobbant konfliktust.

² Nem maradt ránk.

³ Paul Sirt Freiherr und erster Graf zu Trautschon (1550–1621†) 1581-től titkos tanácsos, 1582 és 1594 között *Reichsbofrathspräsident*, 1589-től udvari főmarsall. Rumpf mellett a másik császári kegyenc 1600-ig. Ekkor kegyvesztett lett, ezután Mátyás főherceg szolgálatába lépett. Fontos szerepét a tárgyalásokban kiemeli KÁROLYI is. MOE XII, 10–11.

suum apostolicum ad proximam Ungaricam dietam,¹ et hoc sanctitatem suam ad supplicationem episcoporum² facere. Multis autem de causis vereri suam serenitatem adventum nuncii apostolici ad dietam non fore utilem. Primo quia regnicolae multa de sua serenitate suspicabuntur, quare ad latus nuncium apostolicum habeat, quod antea solitum non fuit, et sic in negotiis et tractatibus multae difficultates poterint emergere. Deinde vereri suam serenitatem ne summus pontifex de se cogitare aut putare possit, quod ecclesiasticorum defensionem et protectionem defuerit. Tertio quod brevi haec res atque adeo intra duos aut tres dies suae sacrae caesareae et regiae maiestati innotescet, atque suae maiestati multa hinc venire poterunt in mentem, ut cogitet, aliquid suam serenitatem clandestine adversus eandem moliri, quod nuncius apostolicus ad se mittatur. Quare ad fidem iuratam suae maiestati mihi suam serenitatem imperare, ut veritatem fatear, scripsit ipsi summo pontifici, vel Illustrissimae Dominationi Vestrae vel per tertias personas scribi fecerim, ut sua sanctitas nuncium suum apostolicum ad dietam mittat.³ Hac peroratione illustrissimi domini Trauchenii finita, ego nude et sine ambagibus ita respondi, me gratias ingentes dominationi suae illustrissimae pro visitatione agere, et non modo propter iuramentum cuius vigore me ad confitendam veritatem astringit, sed ex eo, quod persona sim ecclesiastica, quae veritatem dicere debet, summa fide omnia dicturum. Ita, scripsimus sanctissimo domino nostro et humillime eius sanctitati supplicavimus, ut nuncium suum apostolicum in medium nostri mittat, qui nos vexatos, gravatos et oppressos ab haereticis, protegat et tueatur. Quem Romane emittere suae sanctitati placeat, vel hoc muneris Dominationi Vestrae Illustrissimae iniungere, nobis non constat, satisfactum nobis iri si Illustrissima Dominatio Vestra veniat, cui etiam sua maiestas partes suas eo mittere poterit. Non posse enim nos non fateri, quod per Boczkaium

¹ Az év őszére meghirdetett pozsonyi országgyűlésről van szó. MOE XII, 1–34. Az oda küldendő pápai követről uo. 66–68.

² Az iratot nem találtam.

³ A pápa 1608-ban csakugyan elküldte Giovanni Garzia Millino bíborost *legatus a latere*ként.

et Illeshasi gravem persecutionem perpetramur, et impium Illeshasi animum inversionem status ecclesiastici totis viribus incumbere, atque adeo necessario nobis faciendum fuerit, ut in tanto religionis et status ecclesiastici discrimine recurreremus ad suae sanctitatis (cui obedientiam et subiectionem debemus) sinum, et nos in eo recipi et confoveri humillime efflagitaremus. Quod suae serenitati displicere non debet, quia felicius longeque commodius clamores haereticorum in dieta declinabit et evincet si dixerit, se propter respectum suae sanctitatis non posse postulationes ecclesiastico statui praeiudicantes consentire. Denique reverendissimum dominum Jacobum Serram¹ atque iterum regni comitiis interfuisse, sicut memini interfuisse etiam illustrissimum dominum Joannem Doriam.² Atque ut horum omnium dictorum meorum veritas constet accipiat Illustrissima Dominatio Vestra copiam litterarum quas suae sanctitati scripsimus,³ et eas sibi dominus Trauchen perlegi voluit, legique eas a capite ad calcem, et simul differendas suae serenitati, tradidi, illud adiicendo, procul dubio quidquid opis in nos sua sanctitas conferre dignabitur, hoc totum per suam maiestatem et suam serenitatem in nos proficiscetur. Hinc Illustrissima Dominatio Vestra intelligit, quorsum iam res evaserint, nos tamen insistimus priori nostrae supplicationi et humillime nos a sua sanctitate oramus exaudiri. Petimus etiam Illustrissimam Dominationem Vestram, ut causam nostram promoveat, ne haereticis technae ipsorum pro noto succedant, sed status ecclesiasticus superior tandem et victor evadat. Nos nihil alienum a nostra vocatione fecimus, si ad suam sanctitatem querelas adversus haereticos detulimus, futurum sane erit suae sanctitati gratissimum, si sua serenitas ecclesiasticos ita protegat, ut sanctissimo domino nostro audire liceat [ex suo nuntio], nos optime sub tali defensione conquiescere, sicuti pietas avita inclytæ Domus Austriacæ aliter rem cadere non patietur. Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram quam diutissime ad Ecclesiae

¹ Giacomo Serra pápai hadbiztos 1602–1603-ban Magyarországon, *tesoriero generale* (1608–1611).

² Giovan Battista Doria, Todi kormányzója (1594), és ugyanekkor a pápai segélypénzek biztosa a császári udvarban, 1595-ben a pápai csapatok hadbiztosa.

³ A pápának írt folyamodványt lásd MOE XII, 36–40.

Sanctae Catholicae incrementum vivere et valere optamus. Datum
 Wiennae 20 Martii anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

obsequentissimus servus
 Franciscus Forgacz
 Episcopus Nittriensis

Illustrissimo et reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo VerCELLIENSI sanctissimi domini nostri et Sanctae Sedis Apostolicae ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino patrono observandissimo
 Pragae

20A.

Bécs, 1606. március 29.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

A Trautschonnal való megbeszélés után a főherceg hívatta Szuhayval egyetemben és szemükre hányta, hogy a pápához fordultak, levelükben őt és a császárt rossz színben tüntetve fel. Megparancsolta, hogy őrizkedjenek a további levélírástól. Az ügyről értesítette a császárt is. Kéri közbenjárását a pápánál.

(Ed.: MOE XII, 72–73. – AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 12AB, fol. 52^{rv}+ 55^v –orig.; ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, lett. 19. n. 5 – cop.)

Illustrissime Domine, Domine et patrone observandissime humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Octavo ab hinc die perscripsi¹ Illustrissimae Dominationis Vestrae, quid inter me et illustrissimum dominum comitem a Trauczom actum fuit super quaestione an ad sanctissimum dominum nostrum litteras dedimus, cui respondidisse(!) nos, et humillime pro ope et auxilio rebus nostris desperatis ferendo, supplicasse, tradidi copiam illarum litterarum, quas suae sanctitati transmisimus, ut suae sere-

¹ Lásd az előző iratot.

nitati daret, ita factum, legit illas sua serenitas, et accedentibus glossis et commentariis, quae dominus Krenperg¹ fecisse, videtur, eiusdem indignationem incurrimus tandem oportuit, ut erumperet, quae ipsi in secreto tractabant. Hodie vocati ad aulam, ego et reverendissimus dominus Agriensis, in praesentia suae serenitatis acersiti sumus, ibi dominus Krempergh, praesente illustrissimo domino Trauchenio exortus est, suam serenitatem indigne tulisse, quod ad summum pontificem scripserimus, nos enim male in iis litteris de sua maiestate et sua serenitate sentire, quod statum ecclesiasticum ipsi tutationi non fuerint, nos praeterivisse suam maiestatem cui fidelitatis iuramenti adstricti simus, et recursum habuisse ad suam sanctitatem. Non defuisse neque defuturum nobis fuisse suam serenitatem, sed paulatim procedere voluisse, ut hos tumultus componeret, et alia eiusmodi plurima commemorabat, quare iubere, ut a similibus scriptionibus desisterimus, et quia res magna est quod aggressi sumus, suam serenitatem de omnibus suam maiestatem informasse inde ulteriorem resolutionem expectandam. Ego iuxta istos articulos, quos hisce transmittō² resolute respondi, quia hic causam Deo tractari animadverteram. Et quia verendum est, si nuncii apostolici auctoritate destituamur, omnes conatus nostros fore irritos et post conculcata ecclesiae iura adhuc quosdam insultaturos nobis, quam praeclare nobiscum, qui protectione Sanctae Sedis Apostolicae imploravimus actum sit. Humillime Illustrissimae Dominationi Vestrae supplico, ut apud sanctissimum dominum nostrum eo negotium status ecclesiastici et fidei catholici dirigat, ut Illustrissimae Dominationi Vestrae ad dietam nostram veniendi detur facultas, et ipsa afflictis rebus nostris opem ferat. Neque enim supplices manus ad suam sanctitatem tendere intermitteremus donec a furore haereticorum accenso in suae maiestatis et suae serenitatis pectore zelo nos eripiat. Haec paucis et secreto Dominationi Vestrae Illustrissimae significanda fuerunt, cuius gratiae

¹ Ulrich Kren von Krenberg a bécsi egyetem rektora (1596), császári tanácsos, az alsó-ausztriai kancellária direktora, Mátyás főherceg jobbkeze. Tevékenységének bemutatását és méltatását lásd MOE XII, 124.

² Lásd a következő iratot.

me totum commendo et eandem Deus Optimus Maximus diu servet incolumem et felicem. Datum Viennae 29 Martii anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
Franciscus Forgacz
Episcopus Nittriensis

Illustrissimo domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri et Sanctae Sedis Apostolicae ad sacram caesarem regiam maiestatem cum potestate legati di latere nuncio apostolico domino et patrono observandissimo

Pragae

20B.

Bécs, 1606. március 29.

*A Magyar Tanács püspök tagjai Mátyás főhercegnek
(Episcoporum Hungariae responsiones ad puncta obiecta)*

Válasz az őket ért vádakra. 1. Egyházi ügyekben a pápának is engedelmességgel tartoznak. 2. A háborúban adott segélyei miatt a pápa szempontjait is figyelembe kell venni. 3. Csupán a jogaikat védik. 4. A pápa nem ellensége az uralkodónak, akinek az egyházi ügyeket érintő kifogásait el kell fogadni. 5. Az eretnekek egyházat fenyegető lépései miatt fordultak a pápához. 6. Jogaik eltörlése és a tárgyalásoktól való távoltartásuk miatt ragadtak tollat. 7. Az uralkodóház érdekeit jobban szolgálja az egyházi rend megtartása, amelyre intő példával szolgálnak a Flandriában és Franciaországban történtek. 8. Kéri a főherceg támogatását jogaik védelmében, amiért készek vérüket ontani.

(Ed.: MOE XII, 74–75. – AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 51C, fol. 77r + 84v – *orig./m.p.*; Fondo Borghese, serie III, vol. 51C, fol. 79rv; ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, lett. 19. n. 5. – *cop.*)

Puncta responsionis nostrae ad invectivam Domini Krenperg

1. Scripsimus summo pontifici, quia caput nostrum est, et quam debemus suae maiestati et Vestrae Serenitati fidelitatem, propter

eam non discedimus ab obedientia summi pontificis. Ipsi incumbit afflictis rebus ecclesiae subvenire.¹

2. Sua sanctitas propter auxilia praestita ad belli prosecutionem, merita est, ut a sua maiestate ecclesiastici status habeatur ratio, neque praedae haereticis relinquatur.

3. Nos non sumus defensi, sed in iuribus nostris laesi et conculcati absque ulla nostra culpa, qui in fidelitate erga suam maiestatem fuimus perseverantes, et multa atrocita pertulimus, neque meremur ita abiici et sperni.

4. Sua sanctitas non est hostis suae maiestatis, sed pater, et pro eo atque sua maiestas et Vestra Serenitas catholica est, libenter audiet eius sanctitatem monentem, et pro defensione status ecclesiastici proficua suggerentem.

5. Haereticorum, et saecularium libertas per rebellionem, et artibus nephariis quaesita satis stabilita esse videtur, soli ecclesiastici in servitutem redacti, et hoc ne sub rege, et principe catholico admitteretur, suae sanctitati supplicavimus.²

6. Ubi agebatur de eversione omnis libertatis nostrae defensionem nullus locus datus est, in tractatibus auditi non fuimus, qui tamen quae Dei sunt, et inviolabilia conservari deberent monere potuissemus, et ego scripto etiam illud praestiti.

7. Status ecclesiastici conservatio melius faceret ad propagandum regnum Domus Austriae, quam ut per temporis rationem de ecclesiasticis parva cura sit. Non enim dum pollebant viribus haec talia patriae praedones et parricidae ausi fuissent, audebunt autem quoties adlibuerit exemplo Flandriarum et Galliarum si ecclesiasticum statum deleri poterunt, quod conantur.

8. Supplicamus Vestrae Serenitati, ut defensionem ecclesiasticorum attendat, nos non retractamus, quae a nobis facta sunt imo sanguinem profundere et vitam ponere pro tuenda ecclesiastica libertate parati sumus. Datum Vienna 29 Martii anno 1606.

¹ Lásd a 19. sz. iratot.

² A Forgách levelének függelékeként szereplő biellai másolati példányban csupán 5 pont szerepel, ezért nem azt, hanem a Forgách által írt eredeti másodpéldányt közöljük.

21.

Bécs, 1606. április 12.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Beszámol a Bécsben megtartott ülésről, de kéri, hogy kezelje bizalmasan. Szükség esetén kész nyíltan is tanúskodni. Mindent a hit és az egyház érdekében tesz. A bécsi egyezséget az eretnekek nem akarják elfogadni. Hasztalan próbált közbenjárni Trautschonnál, aki a huszitákra hivatkozva azt mondta, hogy az egyház érdekében engedni kell a követeléseknek. Krenbergnél hiába próbálta elérni a XXII. artikulus megtartását. Mindketten csupán arra törekednek, hogy aláírják a békét, hogy az eretnekek további térnyerésének gátat vessenek. A császárnak így lett benyújtva az egyezés szövege. A főherceg felelősségre vonta őket, amiért a pápához fordultak. Az eretnekek megsértették az egyezés pontjait, amelyet a másik fél jóhiszeműen elfogadott, megbízva Illésházyban, aki a németek esküdt ellensége. Több városba eretnek prédikátorokat helyeztek. Attól tart, hogy Magyarország a következő országgyűlés után a csehek sorsára fog jutni. Illésházy tovább tüzezi Bocskait a hit és az egyház ellen. Engedett neki az egyházi birtokok megváltásában is, amelyre jóval nagyobb esélye van az eretneknek, mivel a katolikusok kevesen vannak. Így fog elveszni az egyház anyagi alapja, amelynek birtokaiba eretnek prédikátorokat fognak ültetni. Példa erre, ami a veszprémi püspök birtokaival történt. Mindezek miatt kényszerültek arra, hogy a pápához forduljanak, akit arra kérnek, hogy figyelmeztesse a császárt és a főherceget az ezekből fakadó veszélyekre, és küldjön követet. Meg kell akadályozni, hogy Trautschon megjelenjen az országgyűlésen, mert mindenbe bele fog egyezni. Nem a béke, hanem annak igazságtalan pontjai ellen van kifogásuk. A főhercegnek Szent István és az ország törvényeit kell tiszteletben tartania, és nem szabad megengednie, hogy kifosszák az egyházat. A hivatalokat katolikusoknak kell adni. Meg kell akadályozni, hogy a főherceg elfogadja ennek a békének a pontjait az országgyűlésen.

(Ed. part.: MOE XII, 77–78. – ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n.

6 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine, Domine et patrone observandissime humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Nactus ex occasione revertentium patrum Pragae a congregatione, quam hic celebrarunt certam securitatem ad scribendum, volui libere omnia significare, quae in detrimentum fidei catholicae acta,

commissa et perpetrata fuerunt in quae propterea pericula aut quod excidium nisi Deus avertat, res catholica coniecta sit, quia hac communicatione totius status et conditionis rerum. Cupio Dei honori consuli et vulneribus ecclesiae subveniri. Opus autem erit de quibusdam authoribus et consultoribus ad hanc calamitatem et quibusdam non repugnantibus, sed frigide negotium religionis tractantibus me conqueri. Ideo Illustrissimam Dominationem Vestram obnixe peto, velit hanc rem quatenus a me profecta est, secretam habere et famae meae consulere. Caeterum si res eo veniret, ut de his rebus coram serenissimo principe, vel sua maiestate aut imprimis sua sanctitate testari deberem, spero in Deo me hanc eandem veritatem non dubitanter palam professurum. Sicut etiam illud coram Deo in veritate dico, me hac in re nec [...] intendere detrahere, nec quempiam livore, odio aut invidia ductum velle contumelia afficere, sed neque cogitare hanc gloriam pro me ipso hinc aucupari, verum ut omnia Dei honori, ecclesiae eius conservationi, protectioni, ac defensionis proficere(?) erga haereticos autem nunquam volo esse benevolus quoniam(?) cum Sancto Hieronymo omni studio ago, ut hostes ecclesiae nostrae quoque hostes fiant.

Venio ad rem fundamenta religionis catholicae ex Ungaria exterminandae iecerunt haeretici suos articulos Corponenses,¹ qui postea in tractatione reconciliationis reassimilati(?) sunt, atque eo modo, quo iam Illustrissima Dominatio Vestra novit, conclusi et quamvis nostri pernegent, tamen uti omnibus recte sentientibus sit manifestum haeretici magna et plurima in praeiudicium religionis obtinuerunt, de quibus et ego tempestive conquestus sum, et Illustrissima Dominatio Vestra pro sua sapientia diligenter observavit. Saepe tentavi, ut do-

¹ Lásd a 15. sz. iratot. Az április 16-án összehívott kassai gyűlés nem fogadta el az Illésházy által tárgyalt pontok mindegyikét, főleg a vallásügyi cikkelyt, és amelyik Bocskai személyes kielégítését tartalmazta. Forgách erre céloz. Mindebből viszont az is következik, ahogyan KÁROLYI megállapítja, hogy Illésházy nem rendelkezett teljhatalommal a tárgyalásokon. Lásd MOE XI, 557.

mino Trauczen¹ persuaderem, illa non debere haereticis concedi, sed nihil obtinui, occinebat semper eandem cantillenam, in rebellionibus plerumque in ecclesiasticos saevitum esse, sic Siskam² in Bohemia statum ecclesiasticum extinxisse, debere ista patienter tollerari(!), et videndum quomodo aliquid tantum de religione catholica conservemus, fortassis aliis temporibus posse reliqua restitui. Ita pro ecclesia Dei contra haereticos nuncios Boczkai nihil est laboratum. Proscindebantur ab Illeshazio publice episcopi, quod ad obsequium suae maiestatis venales habuissent, et habent conscientias, quod in ecclesiis versari debeant, regni negotia minime tractare, nolle se amplius pati ut sint superiori aliquo loco, et ipsos regant, convictiorum eiusmodi omnes consessus pleni fuerunt, nunquam a nostris ob illatam iniuriam reprehensus est, quando ego ipsum confutabam, iniuriosissime ab eodem excipiebar, et a domino Trauczen insuper male audiebam.

Articulum religionis, eo praetextu, quod illum sua serenitas sibi reservavit, a me habere voluerunt occultissimum, et cum Krenpergium³ orarem, ut illud ubique relinqueretur, et ne temere ultimum articulum anni 1604 tollerent, quia hac ratione reliquos etiam articulos in toto decreto,⁴ pro fide catholica sancitos abolerent miratus est me hoc rescivisse et multis verbis usus dixit, se posse omnia in optimum sensum interpretaari. Subiunxi ego, parum valituram interpretationem, si haeretici utantur hoc articulo pro suo arbitrio. Ita nihil nec apud Trauczen nec Krenperg effeci. Scopus vero Trauczen solus iste videtur fuisse, ut laudem ex confecta pace cum Ungaris requireret, quocumque tandem loco religio catholica, etiam pessimo, constituta foret, et non multum referre si haereticis status et bona ecclesiastica distrahenda obii-

¹ Róla legutóbb lásd a 19. sz. iratot.

² Lásd a 16. sz. iratot. Trautschon, ahogyan Forgách céloz rá, katolikus volt, aki a huszitákra hivatkozva próbálta Forgáchot türelemre bírni.

³ Róla lásd a 20A–B. sz. iratokat.

⁴ A hírhedt XXII. artikulusról van szó. Erről lásd részletesen KÁROLYI ÁRPÁD, *Abuszonkettedik artikus (Az 1604: XXII. törvénycikk)*, Néhány történelmi tanulmány, 154–226.

cianur, modo ipsorum temporalibus commodis et quieti veniret consultum. Ita factum est, ut nec pro libertate ecclesiastica starent, nec auctoritatem praelatorum defenderent, sed ipsos omnino pedibus haeticorum prosternerent, nec haeresum progressui irent obviam, et paterentur ecclesiastica bona a rebellibus inscriptionis titulo usurpari.

Hanc conclusionem ex pusillanimitate domini Trauczen cum neglectu fidei catholicae et dignitatis ecclesiasticae factam, mittunt suae maiestati pro confirmatione, ubi solum propter auctoritatem principis (quem dominus Trauczen ad consentiendum hisce perniciosis decretis induxit) ratihibitionem suae maiestatis evicerunt, et sic miseri isti turbas cum hominibus componere volunt, et Deo bellum movere. Quia vero visi sunt istic Pragae contradictionis et oppositionis non parum habere eorum consilia, vel ex suspitione, vel aliunde accepta informatione perscrutari noluerunt, an nos episcopi hinc aliquid summo pontifici vel Illustrissimae Dominationi Vestrae scripserimus. Ubi cognoverunt ex nostra confessione, nos summo pontifici de iniuria fi[dei?] et ecclesiastici status conquestos fuisse, commoverunt principem adversus nos, quod suam serenitatem traduxissemus apud suam sanctitatem, quod ista ad novas turbas concitandas facerent, quare acri oratione in nos coram principe Krenperg investus est, et de his ad suam maiestatem relatam esse¹ dixit indeque resolutionem expectandam. Ego respondi ea qua Illustrissimae Dominationi Vestrae transmisi,² neque convenire ratus sum, ut episcopi in tali casu quicquam hominibus blandirentur. Satis est ipsos fratrem nostrum vehementer improbasse et quomodo nuncii apostolici adventum impediunt maxime laborare nollent enim sua placita aut improbari ab eo aut rescindi.

¹ Mátyás főherceg levelét a császárnak, amelyben jelenti, hogy a magyar klérus a tudtuk és beleegyezésük nélkül fordult a pápához, lásd MOE XII, 57–63. A számonkérésről lásd az előző és a 19. sz. iratot.

² Forgách feltehetően a március 29-ei nunciusnak küldött levelére céloz. Lásd az előző iratot.

Iam venio ad ea, quomodo hae conclusiones sint ab haereticis acceptae. Quamvis (nec sine iniuria religionis et ecclesiae) omnia se confecisse nostri consiliarii arbitrarentur, tam et Tokai¹ in potestatem Boczkai deinde venit. Sic Muran, Lipcze² ab obsidione non sunt liberatae. Varadinum,³ Eperies⁴ nulla libertate vigore induciarum potiuntur, Boczkai a titulo principatus Ungariae non abstinet, comitia celebrat, violat transactionem, ut lubet.⁵ Nostri omnia in bonam partem interpretaentur, defixerant cogitationes suas in pacem, quamvis nulla eius inditia hostis det aut ostendat, satis est, quod isti eam animo conceperunt, nihil ad vindicandam Dei et suae maiestatis iniuriam si hostis tractatum repudiet, suscipiunt. In Illeshazy iurati hostis Germanorum promissis spem suam collocarunt, haeresis progressum facere audiunt, nec commoventur, vires omnium dissolutae, ut nihil pro fide catholica aggreantur. Comaromium⁶ haeresis cum ministro revocata. Suburbia Posonii, villa Jaurino⁷ proxima ad ripam Danubii haereticis contionibus personant, Selliam,⁸ Nittriam, Tirnaviam,⁹ Galgocium¹⁰ plurima alia loca, monachis ex monasteriis nonnullis eiectionis, ministri haeretici obsident, regno diaboli magna sit quotidie accessio, Christi regnum arctatur, nemo nec verbo his diaboli satellitibus molestus esse audet. An non sub hac licentia, repudium ex Ungaria fidei catholicae datum esse Illustrissima

¹ Tokaj (HU).

² Zólyomlípce (Slowakisch Liptsch, Slovenská Ľupča, SK).

³ Nagyvárád (Gross Waradein, Oradea, RO).

⁴ Eperjes (Presau, Prešov, SK).

⁵ Bocskait április 20-án a szerencsi gyűlés választotta Magyarország fejedelmévé. Április 26-ei a lengyel királynak címzett levelében egyértelműen ezt a napot jelöli meg. THALY KÁLMÁN, *Bocskai István leveles-könyve*, Magyar Történelmi Tár 1874, 116. Ezért nem világos, hogy Forgách miért nevezi már 12-én fejedelemnek.

⁶ Komárom (HU).

⁷ Győr (HU).

⁸ Vágsellye (Selia, Šafa, SK).

⁹ A Bocskai felkelés következtében kialakult helyzetről lásd IPOLYI, *Veresmarti Mihály megtérése*, 361–363.

¹⁰ Galgóc (Hlohovec, SK).

Dominatio Vestra existimabit. Veniet fortassis Ungarica dieta, ibi si nullam resistantiam sua serenitas sin consiliarii haereticis faciendam putabunt, quemadmodum ita futurum vehementer timeo, isti enim declarasse se videntur pro Deo nullam difficultatem subire velle, actum erit de fide catholica. Et si tantopere domino Trauczen exemplum Bohemicae persecutionis et exterminii placet, in Ungaria eam spectare licebit.

[Et?] simul omnia Illustrissima Dominatio Vestra complectatur, quae adversus ecclesiam Dei [an]tea(?) commissa sunt, quae quotidie perpetrantur, et quo facile haeretici [in] dieta rem perducent, defensoribus nostris languidis animo pro[stra]tis pacem vel ignominiosissimam anhelantibus rebellibus placere et blandiri cupientibus, Illustrissima Dominatio Vestra nullo negotio deprae-hendet, artem haereticis successuram, et fidem catholicam non modo proditam iri, sed perditam et ex Ungaria profligatam Boczkai ecclesias non paucas evertit, ecclesiae ministris manus iniecit, eosdem dissipavit, regno exegit, res ecclesiarum diripuit in christianos per suos Turcas ac Tartaros immaniter desaevit; Illeshazi sceleris administer eius tyrannidem suis studiis indefessis propagavit, consiliis fovit, alter Achitophel contra David vel Aman¹ adversus Dei populum hic bona ecclesiarum venum exposuit, et pecunia distraxit, geminata malitia, ut et Boczkaio ad continuandam perduellionem opem ferret, et statui ecclesiastico exitium machinaretur, quod se hac via facillimo negotio consequurum arbitrabatur, si efficeret, ut sedes in Ungaria, quas repeterent, non haberent. Cessit hoc consilium Illeshazio ex sententia, dum in dieta deliberari voluit, a quo essent illa bona redimenda.² Non potest timere ne a camera redimantur, quae nunquam sumptus peius perdidisse putaret, quam si eos in hanc redemptionem impenderet, ubique alias tenacissima. Non suspicatur a regno redime[ndum] quia cum catholici et numero pauci sint et potentia

¹ Ahitófél az apja, Dávid ellen lázadó Absolon tanácsadója, Hámán Ahasvérus főm-nisztere, a zsidók ellensége volt.

² Erről lásd legutóbb a 17B. sz. iratot.

inferiores, reliqua sex haeretica invidit semper nobis haec quantum lacunae ecclesiarum bona et in manibus laicis existere libentissime patietur. Ita bonis nostris iniquissime et malitiose obligati, privati et spoliati manebimus, fidesque catholica suis cultoribus, suis doctoribus, et mysteriorum Dei dispensatoribus destituetur. Accedit quotidiana fecunditas ministrorum haeticorum, qui tanquam fungi subito enati loca omnia complent protegente illos Illeshazio, et omnia tuta pollicente. Exemplo illustrissimi magnifici domini Batthiani¹ episcopatum Wesprimiensem pro se contra proprium usum usurpat, neque illum a sua serenitate monitus reddere voluit, sed spiranti minas domini consilarii relinquendum putarunt, et episcopo pacientiam habendam edixerunt, ita non rebelles modo, sed etiam qui pro fidelibus suae maiestatis haberi volunt, tamen in ecclesiastica bona imprimis involant. Quod si accidat praelatorum a consilio, honore comitatum amonitio, ecclesiasticorum iudiciorum et fori spiritualis reprobatio aut corruptio, officiorum regni praecipuorum apud haeticos possessio, quando etiam(?) [...] regiae locumtenentiae honorem ecclesiasticis ademerunt(?), solatio(?) etiam primatis sui archiepiscopi Strigoniensis destitutus et propter redituum nostrorum a cameris retentionem ad inopiam et aegestatem ac inde in contemptum adductis. Quod Illustrissima Dominatio Vestra censet reliquum esse, ad excludendam e regno fidem catholicam et Ungariam adhuc sub imperatore et rege et principe catholicis a Sanctae Sedis Apostolicae obedientia et comunione subtrahendam.

Haec sunt pericula, quae fides catholica ab haeticis tanquam hostibus, a politicis² tanquam amicis incurrit, pro quibus avertendis si apud sanctissimum dominum nostrum et Illustrissimam Dominationem Vestram non laboraremus, tanquam qui positi sumus regere ecclesias nostras, Dei familiam fidem negassemus et essemus infi-

¹ Batthyányi Ferenc soproni főispán (1604–1625), dunántúli kerületi főkapitány (1604–1609).

² A korban a politikai jelzót azokra alkalmazták, akik a politikai kérdésekben az állam érdekeit, a *ragione di statot* helyezték minden egyéb, esetünkben az egyház és a vallás elé.

delibus deteriores. Imo supplices manus ad suam sanctitatem tendimus, ut his malis subveniat,¹ caesarem et principem nostrum moneat, ne deserant ecclesiam in Ungaria ne haereticis spe cuiusdam quietis, contra Deum tanta concedant, cum offenso Deo non debeant sibi pacem polliceri. Mittat quemcunque sua sanctitas volet, qui causam nostram nomine suo apud imperatorem, apud principem agat, et remedia istis malis procuret. Illustrissima vero Dominatio Vestra patrocinium nostrum apud suam sanctitatem apud imperatorem et reliquos suscipiat, agat, ut dominus Trauczen ad dietam Ungaricam non destinetur, quia cum timidus sit, timida dabit consilia, inducat eos, ut tantae ruinae fidei et status ecclesiastici misereantur, ex christiana pietate et Dei lege, non ex falsis rationibus politicis de conservatione catholicae religionis cogitent. Pacem nos non repudiamus, sed per eam indignum ducimus, ut Dei causa deseratur, aut omnibus aliis respectibus vilior habeatur, cum potior haberi debeat et praestantior. In futura dieta nequaquam princeps² [e]a quae in detrimentum status ecclesiastici vergunt, concedat, potius honore illum prosequatur, illum augeat, illi ut eum locum quem Sanctus Stephanus rex noster ac leges patriae habere voluerunt conservet, beneficia pleno iure non mutila conferat, non velit episcopos suis redivitibus spoliatos, debiles adversus haereticos reddere, bona ecclesiarum non tantum ab Illeshasio pecuniis obligata omnino regni statuto reddi curet, verum etiam haereticis dominis pignoris loco a Ferdinando, Maximiliano atque moderna maiestate caesarea et regia data, redimat, et ecclesiis restituat. Catholicis officia regni largiatur, ut cum episcopis pro Dei honore conspirent et haereticorum vires debilitentur, catholicorum vero roborentur. Ista via rei catholicae optime consultum esset, et religio effloresceret haereses et eius fautores primo languerent, deinde radicitus evellerentur, restitutam et vindicatam religionem regni firmitas, Domus Austriacae splendor et perpetua nominis gloria sequeretur. Haec fusius volui Illustrissimae Dominationi Vestrae perscribere, deprecor hanc prolixitatem, sed quia non licet per quosvis haec talia litteris

¹ Lásd a 19. sz. iratot.

² A célzás nyilvánvalóan Mátyás főhercegre vonatkozik.

committere hac bona occasione et dolori meo et obligationi volui satisfacere, et commendo me Illustrissimae Dominationis Vestrae gratiae eandem vero divinae bonitati, ut nobis et Dei ecclesiae diu sana et incolumis sit superstes. Datum Wiennae 12 Aprilis anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

obsequentissimus servus
Franciscus Forgaz
Episcopus Nittriensis

Illustrissimo domino, domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Ver-cellensi sanctissimi domini nostri et Sanctae Sedis Apostolicae ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuntio apostolico domino et patrono meo observandissimo. Pragae

22.

Bécs, 1606. április 15.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

A császár teljesítette testvére kérését. Köszönetet mond a segítségért. A felső-magyarországi főkapitányi, országbírói és a nádori tisztségre a felsorolt katolikus bárókat tartja alkalmasnak. Reméli, hogy sikerül az egyházi bíróságokra vonatkozó cikkelyt módosítani.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 7. – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine, Domine et patrone observandissime humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Quod sacra caesarea regiaque maiestas dominus noster clementissimus bona pro quibus dominus frater meus supplicavit, dignata est clementer eidem conferre, humillimas ipse et ego suae maiestati agimus gratias et quanta possumus maxima fidelitate commendatos nos reddere suae maiestati conabimur, et sicut bona ista ad posteros suos dominus frater meus¹ transmittere curabit, ita volet iubebitque ut

¹ Forgách Zsigmond. Nem tudjuk, milyen családi természetű tranzakcióról van szó.

haereditatem perpetuae obedientiae et subiectionis erga suam maiestatem et inclytam Domum Austriacam adeant. Et quia Illustrissima Dominatio Vestra magnus patronus extitit eiusmodi gratiae a sua maiestate promerendae, agimus Illustrissimae quoque Dominationi Vestrae ingentes gratias, et agnoscimus nos ex ultronea sua benignitate, non tantum eiusdem benevolentiam nactos, verum etiam beneficiis cumulatos, dum nobis a commendatione Illustrissimae Dominationis Vestrae tanta bona proveniunt. Cum autem non possit meritis Illustrissimae Dominationi Vestrae a nobis reddi aequale, libenter nos fate-mur Illustrissimae Dominationi Vestrae perpetua gratitudine ac obsequendi studio fore obnoxios. Augentur vero nobis rationes maximae obligationis, quod officio aliquo publico et honore, fratrem meum cumulari exoptat. Sit Illustrissimae Dominationis Vestrae gratiae nos suos humiles servitores respicere, et quae illi placent et adhibent procurare. Munus generalis Cassoviensis¹ erat olim amplissimum, sed credo Ungaro non eo iure illud collatum iri. Officium iudicis curiae in honore ac titulo inter prima computatur, nihil tamen emolumentum habet, et iudicia per suum vicegerentem et prothonotarum cum aliis regni iudicibus administrat. Barones catholicos illo officio dignos non scio alios quam dominum Nicolaum Istvanfium² nunc palatinalis officii locumtenentem, dominum comitem Thomam Erdödi,³ et dominum Joannem Draskovith⁴ Slavoniae banum. Domino Istvanfi aut Erdödi, alteri horum, ex gratia suae maiestatis, et pro bono religionis catholicae palatinatus⁵ deberetur, ne summo isto officio, post regem proximo in statu saeculari, haereticus quispiam potiretur. Dominus Draskovith banatu suo caeteris praeeminet. Extra hos catholicos consiliarios non novi nisi ad huc dominum Andream Doczi,⁶ adscitum

¹ A tisztség 1604 és 1608 között üresedésben volt.

² Róla legutóbb lásd a 7. sz. iratot.

³ Róla lásd a 7. sz. iratot.

⁴ Draskovich János horvát bán (1595–1606), királyi főkamárás (1601–1610).

⁵ A nádori tisztséget végül Illésházy István kapta meg 1608-ban.

⁶ Dóczy András barsi főispán (1602–1621), királyi tanácsos (1606–1621), királyi biztos (1608), felső-magyarországi kerületi és végvidéki főkapitány (1618–1619).

non ita pridem in consilium virum valde bonum, et spectatae in suam maiestatem fidei.

Ad me quod attinet, non privata iactura facit me pavidum et diffidentem, sed iurium nostrorum convulsio ab his haereticis, ut etiam post tot damna non liceat de tranquillitate nostrarum ecclesiarum aliquid sperare. Deus suae maiestati multos annos felicissimi imperii adiiciat, quod per illustrissimum dominum Leopoldum a Stralendorf¹ velit articulos ecclesiasticam iurisdictionem laedentes moderari, utinam satisfiat suae maiestatis sanctissimae voluntati Illustrissima Dominatio Vestra non intermittet pro sua pietate, nobis subvenire, ut hanc suae maiestatis erga nos gratiam in effectu experiamur. Quod reliquum est, precor a Deo Illustrissimae Dominationi Vestrae pro solatio rei catholicae longam vitam cum perpetuo salute. Datum Wienae 15 Aprilis anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae
 humilis servus
 Franciscus Forgacz
 Episcopus Nittriensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino, domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri et Sanctae Sedis Apostolicae ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico, domino et patrono meo observandissimo

Pragae

¹ Leopold Freiherr von Stralendorf császári titkos tanácsos (1603–1612), birodalmi alkancellár (1605–1612). 1607-ben cseh Freiherrséget kap. II. Rudolf császár egyik bizalmasa volt, katolikus konvertita. Forgách nyilván emiatt gondolta, hogy érdemes hozzá fordulnia.

23.

Bécs, 1606. április 19.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Megkapta levelét. A bécsi egyezés megerősítése nélkül tért vissza a Bocskaihoz küldött megbízott. Nem akarja átadni Tokajt és igényt tart a Fátraig terjedő területre. Akadály nélkül akarja terjesztetni a kálvinizmust. Egyházmegyéjét és Olaszliszka mezővárost eladományozta. Mindezt akadálytalanul. Az eretnekeknek azonban semmi sem elég. A főhercegnek eljuttatott brévéról nem tud, talán a gráci nuncius levelével megérkezik. Nem tud megjelölni most olyan személyt, aki el tudná látni az országgyűlés levezetését. Ez a nádorválasztással fog megoldódni. Több fontos egyházi tisztség betöltetlen, és féltő, hogy a következő országgyűlésen az eretnekek megszerezve a nádori posztot, az egyházi rendet hatalmuk alá vonják. *Utóirat*: Beszámolt a Bocskaihoz küldött biztos. Nincs remény a megegyezésre, mivel Bocskai teljes mértékben a törökökkel tart, aki pénzt ajánlott fel, ha még három évig folytatja a háborút. Mindezt saját és nem közérdekből teszi. Attól tart, hogy a tanácsosokat becsapják, akik Bocskainak át fogják engedni az ország nagyobbik részét és cserben hagyják a katolikus vallás ügyét. Bizalmasan írja, hogy a politikusok feláldozzák az egyház ügyét a világi érdekekért cserébe. Eperjes és Várad nehéz helyzetben van. Bocskai tábori országgyűlést akar összehívni Pozsonyba, ahol személyesen tárgyalna a főherceggel. Nem valószínű, hogy a koronát fogja kérni. Káthay azt üzenté, hogy mivel ő is viseli a kancellári posztot, neki kellene inkább a királyi pecsétet használnia. Ez mindent elárul.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 8 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Accepi de duodecima Aprilis¹ Illustrissimae Dominationis Vestrae litteras ex quibus intellexi sanctissimum dominum nostrum commisisse defensionem nostram serenissimo archiduci Matthiae, quamvis non liceat dubitare suam serenitatem daturam operam, ut suae sanctitatis voluntati satisfiat, tamen propter tepiditatem quorundam qui non tanti, atque revera est, religionis et iurisdictionis

¹ Lásd MOE XII, 66–67.

nostrae negotia faciunt, possum timere, quod non ampla libertate simus gavisuri, praesertim quod de futura pace exigua spes affulgeat. Rediit commissarius suae serenitatis a Boczkai, non attulit confirmationem tractatus, neque Tokaio cedere vult Boczkai et usque ad Fatram montem sibi regnum relinqui postulat.¹ Superbia eorum ascendit semper libertatem absolutam et expressam sine cuiusquam molestatione aut prohibitione vult Calvinismi, et Lutteranismi, bona ecclesiastica non modo restituere non cogitat, sed etiamnum pecuniis obligat et inscribit. Inscrisit episcopatum Nitriensem Francisco Redei

¹ Utalás arra, hogy Lippai János megbízott dolgávégezetlenül tért vissza Kassáról, mivel a rendek és Bocskai nem voltak hajlandók megerősíteni a bécsi egyezség pontjait. Lásd a 21. sz. iratot, illetve MOE XI, 556–557, *Jezsuita Okmánytár*, I/2, 559–560. Mindehhez lásd még Forgách május 6-ai levelét a nunciushoz: „...Commissarius suae serenitatis dominum Joannes Lippai redierat Cassovia et quantum ex ipso cognoscere potui, Boczkai tractatui Wiennensi stare non vult, et absolutam licentiam haeresum petit nullos alios episcopos pati vult, nisi qui cathedras suas ecclesiae habent, petit ipse regnum usque ad Fatram montem. Nostri consiliiarii nescio quid de his rebus deliberarunt penitus haec omnia a nobis caelant. Et ne iterum religioni catholicae et iurisdictioni ecclesiasticae praeiudicium pararetur, dominus Agriensis et ego nomine omnium episcoporum silentium rupimus, et scripsimus suae serenitati, nos vereri ne superbia elatus Boczkai plura petat in destructionem fidei catholicae, et ne aliquid obtineret, nos quoque, ut a sua serenitati audiremur, aequum esse, qua cura religionis in Hungaria ad nos pertinet, nunquam autem consulemus, ut haereticis adversus fidem catholicam aliquid concedatur, quia nunquam illis satisfacit nisi penitus deleant fidem catholicam, et non potest temperari nostra fides cum haeresibus, se mutuo expellunt, quare sua serenitas consultores illos, qui famam pietatis catholicae inclytae Domus Austriae obscurare volunt, hac cum haeresibus conniventia, non audiat, mitto exemplum scripti illius ad Illustrissimam Dominationem Vestram. Intelligimus dominos consiliiarios nobis ob hanc causam succensere, sed bone Deus, qui fieri potest, ut nos canes mutos esse velint, qui haereticis nos non opponamus, imo vero Deo in praesidium assumpto fortiter resistemus omni, qui fidem catholicam laedere volet, nec curamus, ut propterea nobis irascantur. Illustrissima Dominatio Vestra pervigilet, ut nostri consiliiarii ex Praga admoveantur sanctissimi domini nostri voluntati satisfaciant, Dei ecclesiam restituant fidem catholicam tueantur. Decepti isti nostri dominus Illehazii blandis sermonibus, non providerunt rebus necessariis ad reprimendam haereticorum audaciam, et verendum est ne subeant hoc etiam anno provinciae suae maiestatis magna pericula, fortassis etiam Deo neglectum sui honoris vindicante. Haec habui, quae Illustrissimae Dominationi Vestrae communicarem et eidem me humiliter commendo eandemque felicissime valere cupio. Datum Wienae 6 Maii anno 1606.” ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. II, fasc. 112, n. 11.

quadraginta millibus tallerorum, Liskam oppidum praepositurae Sepu-siensis Joanni Imrefi pro viginti quinque millibus tallerorum.¹ Putatne Illustrissima Dominatio Vestra, quod hac contumacia ipsius Boczkai isti nostri domini perculti urgebunt fidei catholicae et nostrae immunitatis, praerogativae, auctoritatis et bonorum restitutionem? Si quoquo modo pax constituenda ipsis videatur, quae Dei et ecclesiae sunt Boczkaiio relinquent, ut suis commodis nihil desit. Ex iis quae antea praecesserunt ista augurari possum, quamvis non velim de catholicis dominis affirmare, qui tantopere paci innitebantur, et non spectarunt seriam praeparationem ad contrarium eventum valde timeo, ne se deceptos videant. Sed ego etiam Dei consilium admiror, quod haeretici non acquiescunt tantis concessionibus, tantae indulgentiae et veniae, quia nimirum confundere vult Deus consilia, quae cum memoria honoris sui erant coniuncta. Deo irato pax non sequitur. Utrum breve apostolicum pervenerit ad manus suae serenitatis, ego scire non potu- issem, quia haec talia a nobis magno [studi]o attestantur neque de effectu illius adhuc consolationem accepimus, nisi illustrissimi domini nuncii apostolici Graecensis² litterae advenissent, cum quibus accepimus etiam apostolica breviam³ praeter immensae charitatis sanctis- simus dominus noster erga nos testes indices quoque monitionis et cohortationis ad suam serenitatem. Bonae spei non parvam conso- lationem, sed illius maximam accepimus, quod sua sanctitas de nobis sollicita fuerit, et bonum nostrum paterna charitate procurarit. Quid retribuemus sanctissimo domino nostro pro omnibus quae retribuet nobis? Deum pro vita salute et incolumitate suae sanctitatis orabimus et accedente benedictione eiusdem apostolica praeparabimus nos pro Dei ecclesia fortia quaeque et agere et pati. Recursum quoque meum habeo ad Illustrissimam Dominationem Vestram in omni necessi- tate, ut eidem statum rerum nostrarum identidem communicem.

¹ Kistrédei Rhédey Ferenc Bocskai, majd Bethlen Gábor generálisa, füleki (1601), majd nagyváradi kapitány, egyúttal bihari főispán (1608–1621); valamint Imreffy Já- nos tanácsúr (1605–1606, 1608–1612), kancellár (1610–1612). Az említett település Olaszliszka (HU).

² Girolamo Porzia gráci pápai nuncius (1592–1607), adriai püspök (1598–1612).

³ Nem maradt ráánk.

Non possum etiam hoc celare Illustrissimam Dominationem Vestram consilium a nobis petatum, quis in dieta constituendus sit eo loco, ad quem magnates convenire, cui se praesentare et publicos tractatus celebrare debeant, respondimus neminem nunc esse, cui hoc ex officio competat, nec facile quendam id oneris suscepturum, ut aliis praesit, et paulo post electo palatino tali honore exutus in ordinem redigatur.¹ Ecclesiastici etiam suis officiis pristinis carent, ordo illorum neglectus, primatate regni archiepiscopo non existente, officio locumtenentiae quoque sublato. Videat sua serenitas, quam proximam dietae velit introducere vereor ne ecclesiastici sub saecularium potestatem collocentur, et ipsi suos honores amplificare curent, et nobis quidquid pro honore Dei et decore ecclesiae existimationis de iure regni competeat, collabatur et intereat. Isti enim politici, ne rebelles offendant, cavent honoribus ecclesiasticos exornare,^a colligunt enim sic, quod si haeretici vix patiuntur episcopos esse consiliarios, non laturos aequo animo si supremis officiis praefulgerent, et cum hac ratiocinatione status ecclesiasticus in despicientiam et contemptum venit, et habent rebelles quod volunt. Haec informationis gratia Illustrissimae Dominationi Vestrae perscribenda arbitrabar. Me eiusdem gratiae humiliter commendo et Illustrissimae Dominationi Vestrae a Deo omnia fausta et felicia cumulatissime provenire desidero. Datum Vienna 19 Aprilis anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
Episcopus Nitriensis

P. s. Multa cum commissario suae serenitatis, qui apud Boczkai fuit, contuli. Is refert Ungaros propemodum in Turcas et Tartaros degenerasse, adeo omnem humanitatem exuerunt, ut nihil debeamus

¹ Előző levelében ugyanakkor Istvánffy és Erdődyt említette alkalmas jelöltként erre a posztra. Az utóbbi tiltakozását az egyházra vonatkozó cikkek ellen lásd MOE XII, 494.

nobis de reconciliatione ipsorum cum sua maiestate polliceri, quia et Turcis sunt addictissimi, et cum perspectam habeant nostram negligentiam nihil sibi timent periculum evidens patriae nostrae imminere, quia post suos Cassovienses tractatus, statim hostilia attentare poterunt. Scit ad unguem Boczkai omnia, quae apud nos aguntur, quoque loco constituta sunt. Dixit praeterea ab illis sumptibus, quibus tantae molis negotium exorsus est, sibi adhuc septuaginta quinque aureos esse residuos et cum viginti quinque aureos in annum insumpserit posse se contra sacram caesaream regiamque maiestatem triennio bellum continuare. Contumeliam sceleratissimi hominis inauditam. Verum huc res recidunt, quando non ex veris rationibus consilia proficiscuntur, sed ex privatis passionibus et commodis. Moventibus nobis, ut defensionis regni viribus adhibitis attendant, nec sibi verba dare patiantur succensebant. Timeo valde fidei catholicae, ne isti consiliarii se in angustiis deprehensos, suaque opinione falsos animadvertentes, et suae maiestatis regni magnam partem et rem catholicam Boczkai cedendam putent. Haec Illustrissimae Dominationis Vestrae confidenter scribo, ut ex his intelligat a politicis magnum periculum sanctae fidei nostrae et ecclesiae in Ungaria imminere, et dum isti homines temporalia damna conaturi sunt avertere, in discrimen ea quae Dei sunt coniciant. Eperies diutius se tenere non poterit ad victualia unius septimanae et duos centenarios pulveris redactum. Ad Varadinum auxiliis necessariis omnes aditus interclusus. Dixit Boczkai se venturum ad dietam Poseniensem, sed eam vult in campo celebrari, et se ibi transacturum cum sua serenitate. Nescio an certo venturus sit, sed coronam petenda tandem non verebitur. Quando illis dicitur quare pactis conventis nolint stare, respondent ea quae Illeshazi Vienna tractavit,¹ per somnium ipsum vidisse. Michael Katai² nunciavit mihi, vereri se, quod sigillum Boczkai prouti eius curabo inuri, quod ipse etiam cancellarium agat, tamen se sui sigilli

¹ A korponai pontokról lásd a 21. sz. iratot.

² Káthay Mihály erdélyi kancellár (1604–1606). Mivel Bocskai haláláért őt tették felelőssé azzal a váddal, hogy megmérgezte, a hajdúk 1607. január 12-én felkoncolták. Lásd Ács PÁL, „Ha kérdi Isten Káthay tetőled”: Pázmány Péter vitairata Bocskai haláláról, Az „idő ósága”: Történetiség és történetiszemlélet a régi magyar irodalomban, Budapest 2001, 287–303.

magnam utilitatem percipere, nescire se an sigillum suae maiestatis mihi sit usui. Ex his caetera Illustrissima Dominatio Vestra consciat.

Illustrissimo et reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri et Sanctae Sedis Apostolicae ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico, domino et patrono meo observandissimo.

Pragae

^aLehúzva: si enim

24.

Bécs, 1606. április 26.

Forgách Ferenc és Szubay István beadványa Mátyás főhercegnek

A tárgyalások Bocskaival zátonyra futottak. Az a veszély fenyeget, hogy a katolikus vallás eltűnik, a katolikusokat pedig kiforgatják birtokaikból. Ezért a hallgatást megtörve fordulnak hozzá. Nem hagyhatják, hogy nélkülük döntsenek az egyházat érintő kérdésekben. Jóllehet engedékenységet tanácsolnak, az eretnekek hajthatatlansága miatt azonban semmilyen mozgásterük nem maradt. Aggódnak, nehogy az történjen, ami Csehországban, ahol emiatt vérfürdővel fizettek, és az ország máig nyugtalan. Kérik, hogy vonják be őket a tárgyalásokba.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 10 – *cop. m.p.*)

Serenissime princeps etc. Reversus Cassovia dominus Joannes Lippai¹ personalis praesentiae suae maiestatis in iudiciis locumtenens et eiusdem consiliarius confirmationis tractatus celebrati cum delegatis Boczkai ab ipso non attulit, quod fieri oportebat iuxta articulum 16. contentationis personae Boczkai, qui violare potius non pauca ausus est, quam ut articulis conclusis subscriberet Tokaium

¹ Lippai János a Magyar Kancellária titkára (1594–1604), királyi személynök (1604–1616). Küldetéséről lásd az előző iratot, illetve ZSILINSZKY MIHÁLY, *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai II: 1526–1608*, Budapest 1881, 287–288.

intercepit tanti momenti arcem; Eperies et alia loca suis latronibus tenet clausa, Varadinum obsidione omnino praemit, comitia indixit, principis Ungariae titulum usurpat, vitiavit induciales litteras extraneis clausulis adiectis.¹ Bona ecclesiastica non cessat pecuniis inscribere. Subiit itaque animum nostrum vereri ne quid pro impiis suis postulatis reseruarit, quo penitus catholicam fidem, ecclesiasticam iurisdictionem exterminaret,^a et paucos fideles suae maiestatis omnibus bonis et fortunis exueret. Et ne nobis ignaris per Illeshazii suggestionem et consilia ecclesiae et fidelium suae maiestatis inimicum haec promoveat, silentium nobis rumpendum esse rati sumus, et Serenitati Vestrae ea detegenda ad quae Dei charitate urgemur.

Religionis catholicae cura in Ungaria nos praecipue concernit, eius episcopos, et tamen quid de ea tractetur, consultetur aut deliberetur penitus ignoramus, nescio quare hoc munere exuti sumus, ut quid de conservatione catholicae fidei nobis sperandum sit, a nostra cognitione reddetur remotum. Serenissime princeps nos positi sumus a Deo episcopi regere ecclesiam^b eius, qua parte nostrae curae ipse eam commisit, nec possumus pati, ut haeretici adversus sanctam fidem catholicam nostram, quidquam obtineant, neque suasores erimus, ut Serenitas Vestra aliquod illis hac in parte concedat, nempe honorem et avitam pietatem catholicam inclytae Domus Austriacae spectamus et pro illa tuenda nihil intermittimus indignum ergo videtur ad ea concurrere, ex quibus apud sanctissimum dominum nostrum et catholicos principes bonus odor Serenitatis Vestrae de observantia religionis catholicae detrimentum patiatur.

Dicunt quidam melius esse, quando haeretici ita furunt, aliquid illis concedere et conservare, vel parum de fide catholica et statu ecclesiastico, quam ut rabie perciti haeretici illam penitus exterminent. Nobis hoc consilium improbatum quia utut haereticis aliqua concedantur, nihil ipsis sufficit, sed spectant fidei catholicae extinctionem, et qui non suadet illis resistendum, quia tumultuantur, nunquam suadebit fidei catholicae propagationem, quia haeretici

¹ Lásd az előző iratot.

semper retinent ingenium, et regibus ac principibus suis sunt refractarii, et tumultus cient. Praeterea sancta fides nostra conventionem et pacta cum haeresibus refugit, et scriptura reprehendit claudicare in duas partes.

Insuper solent quidam dicere, de aliquorum episcoporum privatis causis agitur, et non nullis bona adempta sunt, res non est tanti momenti, iniuriae temporum nunc aliquid concedendum, videndum quomodo caeteris consultum sit, et conservanda alia regna. Verum qui alia conservari volunt sua etiam bona spectant, atque alio quisque sua, et naturale est, ut ab interitu se suaque cupiant omnes vindicare. Ex publicae rei conservatione commoda privatorum resultant, quare ergo nos in publici boni ratione non contineamur, nec est norma charitatis velle ut conservetur ipsi, et intereant alii. Adde quod nos cupimus, ut protectio paterna et cura suae maiestatis, etiam ad nos se extendat, quia nos quoque Deus suae maiestati in defensionem commisit, et optamus illo amplissimo sinu suae maiestatis, quo alia sua regna ac subditos complectitur nos quoque fovet, nec infidelium, sed fidelium maior ratio iustitia dictante, haberi debet.

Sed videmus tamen ex Bohemia exclusum statum ecclesiasticum, et interiisse insignes ecclesias, fidem catholicam ex pluribus regnis ac civitatibus exulare. Ita est dominus Deus punit peccata, et neglectum sui honoris, et prout quae regna Dei iram eo usque provocarunt, ut ab illis fidem catholicam avocaret, ita etiam tandem perierunt et hostibus in praedam traditi sunt. Bohemiae etiam magnae sanguinis profusione, et insigni totius fere regni exterminio haeresis constitit, sed necdum omnia ibi etiam tuta.¹ Deus scit quando poenam infligere debeat. Sed non propterea in periculis deserendi sunt subditi, non servi Dei solatio paternae providentiae suae maiestatis destituendi, sed potius Dei ira, restitutione divini cultus, exaltatione ecclesiae mitiganda. Sicut enim Deus iratus poenis nos subiicit ita si honoretur a nobis, si quae eius sunt ipsi reddere curemus pericula avertere, et omnibus bonis ac pace quam optatissima nos donare potest.

¹ Utalás a huszita eretnekségre és háborúkra. Fentebb láttuk, hogy ezt Zsizska János példáján korábban többször is felhozták. Lásd a 16. és 21. sz. iratokat.

Quare concludimus. Catholici imperatoris et principum esse quales Deo ingentes gratias suam maiestatem et Vestram Serenitatem totamque inclitam Domum Austriacam mundus agnoscit, ut fidei catholicae nullum praeiudicium inferri patiantur, nec permittant illa consilia locum apud se habere, quae haereticis conivendum suadent, quae easdem avocent a defensione status ac iurisdictionis ecclesiasticae ipsi debitae secundum Deum, et canonicam legum sacrarum ac patriae sanctionem, et recuperatione bonorum eiusdem, quae quia Deo dedicata sunt, a prophanis usibus vindicari debent, nam Deus et eius causa omnibus rebus etiam vitae nostrae praeferenda est, et servitatem, in quam nos haeretici conicere volunt, a nobis Maiestates Vestrae depellant. Ut idem Deus Optimus Maximus qui tot saeculis Vestras Maiestates dedit fidei catholicae cultores promotores, ecclesiarum fundatores, amplificatores, easdem vindices ac defensores existentes interminata regnorum gubernatione, et perpetuis coronis aeternae felicitatis beet et exornet. Datum Vienna 26 Aprilis anno 1606.

Serenitatis Vestrae

humillimi capellani

Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

Stephani Zuhai
episcopus Agriensis

^aLehúzva: violaret ^bLehúzva: Dei

25.

Bécs, 1606. május 27.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

A Bécsben elfogadott egyezséget Bocskai és követői nem fogadták el, sőt újabb követelésekkel álltak elő. Ezeket felsorolva egyértelmű, hogy teljesítésük esetén a katolikus vallás és egyház eltűnik, valamint a magyar trón Bocskai és a magyarok kezébe fog kerülni. Ezért kéri, hogy tegyen meg mindent ennek megakadályozására az udvarban. Vagy elfogadják a tűrhetetlen követeléseket vállalva az ebből fakadó következményeket, vagy fegyveresen szegülnek szembe. Nem a klérus, hanem az elfogadhatatlan feltételek a béke akadálya.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 12 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine, Domine et patrone observandissime humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Nunquam mihi persuadere potui, quod haeretici principis benignitate flecti deberent, et feritatem deponere, imo eius opinionis fui hoc modo illos insolentiores evasuros, ac proinde frustra haec mollia remedia his malis adhiberi. Jam etiam illi, qui pacem manu se tenere arbitrabantur rem ita se habere experiri incipiunt, et vident se spe ac expectatione sua frustratos. Dimissus Illeshazi cum tanta gratia a nobis confirmationem a Boczkai tractatus istius Viennensis non modo non obtinuit, verum etiam quae in contrarium a Boczkaio et suis adhaerentibus insolentissime postulatur, huc transmisit per quosdam exiguae conditionis nobiles cum ea significatione, si admittat ista postulata sua serenitas, se venturum Wienam alias non.¹ Nemo autem nisi qui scriptum ipsum leget, facile credet, quanta impudentia impia, iniusta, indigna homines isti petant. Licentiam absolutam Helveticae, Lutheranae religionis, episcopus tantum illos esse volunt, qui suas ecclesias habent, et nec illos consiliarios aut comites. Sedem spiritualement penitus aboleri, Jesuitas omnino regno

¹ Erről lásd legutóbb az előző iratot. A kassai gyűlés által a februári egyezsége adott latin és magyar nyelvű, tartalmában pedig nem teljesen egyező válaszát lásd MOE XI, 752–763. 764–772. A hivatalos, Illésházy által benyújtott követeléseket pedig lásd MOE XI, 794–804.

excludi, neminem debere ablatas res suas repetere. Omnes donationes universorum bonorum spiritualium et saecularium inscriptiones, nobilitationes factas a Boczkai, locum habere, validas esse debere, Boczkai personae ad omne ipsius desiderium satisfaciendum, alioquin se ab ipso non recessuros. Nulla penitus officia et capitaneatus externae nationes habere possint. Corona Posonii sub custodia Ungarorum deponatur. Gubernatore opus non esse, palatino administrationem regni tradendam. Ignoscendum omnibus, causae fisci contra Ungaros motae relaxandae. Assecurationes de non ulciscendis^a iniuriis suae maiestati illatis, ab eadem Sacri Romani Imperii principibus, electoribus dandae separatim, magnatibus, nobilibus, militibus, liberis civitatibus, nisi haec statim sua maiestas concedat se ad dietam non venturos, sed Boczkaio adhaesuros. Si haec concedantur rebellibus, fides catholica et status ecclesiasticus interibunt. Germanis Ungariae renunciandum erit, et sua maiestas coronam de capite suo levare debet, illamque in alium transferre. Quae si sua maiestas, ut catholicus monarcha facere non potest certe vires exerendae erunt, et armis iniuria Dei vindicanda et^b superbia ista^c barbarica humilianda. Vocantur nunc ad consilium domini consilarii Ungari, dabimus operam, ut sartam tectam praestemus fidem catholicam et suae maiestatis auctoritatem, quod in nobis erit. Supplico Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut ibi Pragae, quae ad protectionem fidei catholicae necessaria videbuntur provideat, ne sua maiestas patiatur hostes Dei et suos de victa fide catholica, de contempta maiestate imperatoria ac regia tam impudenter triumphare. Quanto consultius fecissent quidam si dolos ac fraudes hostium cogitantes, mature, quae iustae defensionis sunt parassent et viribus omnibus hostium arrogantiam oppressissent. Nec alius sane modus est expediendi se ex his labiryntis, quam ut aut insolentissimis postulatis rebellium fiat satis, aut certe arma summantur et res serio agatur. Illud primum dedecus magnum et impietatem continet. Hoc ergo secundum superest. Neque dicant nos episcopos esse pacis turbatores, et nostra commoda tantum spectare cuperemus pacem, sed quomodo eam hostis circumscribit dicimus pacem non esse,^d sed exitium, tum pietatis, tum regiae dignitatis suae maiestati. Quo-

modo ergo pacem istam cupiamus? Commodis omnibus libenter carebo et omnibus meis utilitatibus ab renuncio dummodo fidei catholicae ecclesiae, et suae maiestatis honori, bene sit. Commendo statum nostrum miserabilem Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut nos foveat, et impetret nobis a sua maiestate gratiam, ut sub eiusdem umbra liceat receptum habere, ab immani haereticorum furore. Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram diu feliciter valere cupio. Datum Wienae 27 Maii anno 1606

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis¹

^aLehúzva: Ungaror ^bLehúzva: adhuc ^cLehúzva: ista ^dLehúzva: futuram

26A.

Bécs, 1606. május 31.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Ha a lázadók feltételeit ebben a formában fogadják el, akkor az a hit, a vallás és a királyi hatalom romba dőlését fogja eredményezni, ahogyan Németországban is történt. Tart attól, hogy a főherceg elárulja a hitet. A Magyar Tanácsban a főpapok állásfoglalását kellene elfogadni. Akadályozza meg a császárnál a feltételek elfogadását.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 13 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime post salutem et humilium servitorum meorum in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae commendationem.

De istis rebellibus dici illud psalmi potest parturierunt in iustitiam conceperunt dolorem et pepererunt iniquitatem.² Ego sane

¹ Kívül szokásos címzés.

² Vö. Zsolt. 7,15–16.

maiozem impietatem dixerim committi non posse, quam quantam isti committunt, uti ex extractu ipsorum conclusionis Dominatio Vestra Illustrissima videbit. Nam propter festinationem penitus describi non potuit. Si ista obtineant rebelles, fides catholica et ecclesiastici exclusi sunt et regnum ad rebelles devolutum, nam et suam maiestatem omni autoritate exuunt, et Germanicam nationem proscribunt.¹ Dolendum sane erit si vilissimi isti homines haec impune agant et perpetrent. Ego sum sollicitus de fide catholica et metuo Machiavellistas quod religionem prodent.

Vocantur ad consilium domini Ungari consiliarii, consulemus Deo volente digna hominibus catholicis, modo a nostris consilia accipiantur.² Pro magnitudine periculi supplico maiori qua possum humilitate Dominationi Vestrae Illustrissimae, ut apud imperatorem laboret, ut et Dei et suae autoritatis dignam habeat rationem, nec patiatur ea, quae Deum et coronam capitis sui tangunt sic temerarie convelli. Humilianda esset istorum barbarica superbia. Nihil praeterea Illustrissimae Dominationi Vestrae scribendum occurrit. Deum precor, ut pro praesidio fidei catholicae Dominationem Vestram Illustrissimam diu conservet. Datum Wiennae ultima Mai anno 1606.³

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri et Sanctae Sedis Apostolicae ad sacram caesarem regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono meo observandissimo. Pragae

¹ Célzás az 1555. évi augsburgi vallásbéke által lefektetett „akié a föld, azé a vallás” elvére.

² Lásd a következő iratot.

³ Lásd erről legutóbb az előző iratot.

26B.

1606. június 5.

A Magyar Tanács püspök tagjainak állásfoglalása az első cikkely ügyében

A vallásra vonatkozó első cikkely ellentmond az uralkodói eskünek. Vajon a protestáns birodalmi fejedelmek a saját birtokaikon engednék egy ilyen törvény elfogadását? A cikkely elfogadása az uralkodó esküszegését jelentené és ellentétes a hittel, valamint az ország törvényeivel.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 165, fol. 110^{rv} – cop.)

Consilium Hungarorum episcoporum supra primo articulo religionis 5 Junii anno 1606. Datum super quo concessio consecuta est. Quantum itaque ad primum religionis articulum attinet, equidem non vident domini consilarii quomodo maiestas sua contra praestitum suum juramentum triplicem illam professionem religionis salva sua pietate, et conscientia eis concedere possit, cum eadem maiestas sua, etiamsi maxime vellet exercitium alienae religionis concedere aut articulos praedecessorum suorum legitimorum Hungariae regem cassare, eludere, aut retractare minime possit, aut valeat. Consideret ipse Illieshazy, quod si vel a Saxoniae duce, vel aliis alterius professionis principibus trivialis haec fidei professio in suo eiusque regno, aut ducatu concedi postularetur, an in eam consensuri?¹ Quomodo igitur suae maiestati conveniet, ut vel contra auctoritatem et juramentum suum regium tot dissonas religiones in suo regno permittat, aut cur etiam tali ducantur diffidentia erga suam maiestatem, quod verbis eiusdem regis diplomatae confirmationis adeo pertinaciter credere nolint? Nihilominus tamen cum videant domini consilarii hoc malum, quo isti tantopere sunt inescati, longe lateque serpere, si eo adduci possent, ut crederent suam maiestatem neminem eo nomine persequi velle quo minus quod quisque voluerit credat, absque praeiudicio

¹ Hivatkozás az augsburgi vallásbékére. Forgách érvelése nem teljesen szabatos, hisz a szász választó birtokain kialakult felekezeti viszonyokat ekkor már fél évszada a vallásbéke rögzítette, míg Magyarországon, ahogyan fél évszázaddal korábban a birodalomban, a vallásgyakorlat rendezését a rendek fegyveres eszközökkel kényszerítették ki.

tamen catholicae fidei, et decretorum regni Hungariae. Ex consilio Hungarico 5 die Junii anno 1606.¹

27.

Bécs, 1606. június 7.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Megkapta levelét. Illésházy minden eszközzel a katolikus hit és egyház eltörlésére tör. Második követségének a célja, hogy a főherceg közvetítésével elfogadtassa a követeléseket az uralkodóval arra hivatkozva, hogy megakadályozzák a török támadását. Ezért akarja kizáratni a klérust is a tárgyalásokból. Bocskaitól teljhatalmat követel a tárgyalásokra, amelyeken a közbéke megte-remtőjeként akar tetszelegni, holott ő a király legnagyobb ellensége, aki csak a saját hasznát keresi. Nemcsak megszegte a megegyezést, hanem külföldön egy általa az uralkodó ellen írott művet is terjeszt. És még éppen hogy őt jutalmazták meg. Testvére birtokügyének elrendezését és az országbírói tiszttel-nyerését célzó törekvését akadályozzák. Kéri, hogy támogassa ezekben.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. II, fasc. 112, n. 14 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine, et patrone observandissime humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero

Accepi Illustrissimae Dominationis Vestrae litteras,² et quidem recte Illustrissima Dominatio Vestra opinatur rebelles omnia ad fraudem et dolum componere, ut aut iniqua obtineant, aut certe pacis nomine illectos homines nec caetera curantes, incautos opprimant. Adest homo impius Illeshazi qui nihil aliud tractat, quam quomodo catholicam religionem et statum ecclesiasticum evertat. Legationem suam inde exorsus est, quod Ungari ob certas causas priori tractatui stare non potuerint, propterea ipsum remisierint, ut sua

¹ Valószínűleg a nuncius augusztus 7-én Rómába küldött levelével. A Magyar Tanács egy néhány soros állásfoglalását a vallásügyi cikkben, illetve egy kivenetet a *Confessio Augustanából* lásd AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 165, fol. 109r: 111r. A Magyar Tanács egy másik állásfoglalását az első cikkely kérdésében június 19-ei dátummal lásd MOE XII, 476–478. – Az irat külzetén szokásos címzés.

² Nem találtam.

serenitas votis Ungarorum plenius satisfaciatur, porrectior sit ad danda et conferenda in eos beneficia, detque sua serenitas operam, ut eos ad fidelitatem suae maiestatis reducat antequam indutiae exspirent, et Turca cum exercitu Ungariam ingrediatur, quia difficile postea foret Turcae reditum persuadere. Petere autem suam serenitatem, ne episcopum ullum ad hunc tractatum adhibeat, quia ipsi nulla bona haereditaria habent, ut negotia regni ad ipsos spectare debeant, et expedit illos non admittere in consultationem. Agnoscit Illustrissima Dominatio Vestra impii hominis ingenium, qui odio ecclesiasticarum personarum tabescit et fortassis in reliquis omnibus punctis cedit a sua praetensione, sed in iis quae ad destructionem fidei catholicae et status ecclesiastici facient, vereor ne quicquam cedat. Praetendit Illeshazi se habere plenipotentiam a Boczkai tractandi et concludendi,¹ propterea a nostris humanissime exceptus est, et sibi omnes maxima quaeque tanquam a reparatore publicae salutis de ipso pollicentur. Sed apud me non est in alio conceptu, quam hominis dolosi, autoritatis suae maiestatis inimicissimi, et omnia ex suo commodo ac lucro metientis, qui si frequenter decipiat, tamen videri et haberi vult pro ingenuo. Exemplo sit nobis ad eius fraudem detegendam, quod priorem suum tractatum, non modo non effecit, ut Boczkai confirmaret, verum etiam hos articulos prioribus contrarios ipsemet confecit et fabricatus esse odio in suam maiestatem ductus, ut quam potest maxime honorem et existimationem suae maiestatis deprimat, dum eiusmodi adfert, quae admissa subditam suam maiestatem ipsi faciant, et solatium inde habet si vexet suam maiestatem saepe inventis ac immutatis postulationibus. Infamissimi etiam libelli² contra suam maiestatem author est sparsitque illum passim in imperio et Polonia, quo certe nescio quid gravius in honorem et famam

¹ Erről lásd a Kassán összegyűlt rendek Illésháznak adott felhatalmazását. Lásd MOE XI, 792–794.

² Valószínűleg a szerencsi kiáltványként elhíresült *Querela*ról van szó, amelyet a külföldi hatalmak megnyerése érdekében készült. Forgách szavai egyértelművé teszik, hogy ha valóban erről az iratról van szó, hogy szerzője Illésházy, pontosabban a szerződésget, katolikus oldalon legalábbis, neki tulajdonították. A szerzőségről és szövegahagyományról a legutóbb bőségesen lásd KEES TESZELSZKY–ZÁSZKALICZKY MÁRTON, *A Bocskai-felkelés és az európai információbázisok*, Aetas 27 (2012) 4, 49–121.

suae maiestatis committi potuisset. Et adhuc homo tam insigniter nequam gratus est, honoratur, augetur bonis et homines ad suum obsequium ligatos et obstrictos habet, et quod saepe scripsi, vereor, ne a nostris omnia, quae petit obtineat et ex Ungaria religio catholica et ecclesiasticus status proscribatur. Deo nolente nunquam me consentientem habebit ad suam impietatem, sed nostris votis deliberationibus ac consiliis fere nullus locus datur, et spernimur propemodum. Illustrissima Dominatio Vestra nutantibus ac periclitantibus rebus nostris opem ferat nosque adiuvet, ad quam rem illi de coelo virtutem precamur. Meus frater tam in obtinendis bonis,¹ quam in officio iudicis curiae impeditur a malevolis hominibus, et conqueritur se sua fidelitate ac iactura tantorum bonorum ac fortunarum suarum exiguum operae precium fecisse. Supplico Illustrissimae Dominationi Vestrae, dignetur illum benigne promovere, sentiat se ex tantis miseriis aliqua ex parte relevari et honoris accessione fidelitatem remuneratam, quia distare iure optimo id inter fideles infidelesque debet, ut hi praemia, illi vero poenam suorum factorum recipiant, et ubi ecclesiasticos ab omni honore remove haeretici conantur, per saeculares catholicos furor eorum compescatur, et fidei ac pietati vel hoc pacto consulatur. Quia nos plurimum singularis Illustrissimae Dominationis Vestrae benevolentia sibi devinxit, ideo tam confidenter ad eiusdem patrocinium recurro opemque eiusdem imploro nostra servitia quia Illustrissimae Dominationi Vestrae sunt consecrata, nunquam ad eius nutum et arbitrium deesse patiemur. Deus Illustrissimam Dominationem Vestram diu servet incolumem. Datum Wienae 7 Junii [kibúszva: Maii] anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
Episcopus Nittriensis

¹ Erről legutóbb lásd a 22. sz. iratot, illetve Forgách Zsigmondnak a nunciushoz írt levelét. ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 15. Nem sokkal később (július 15.) elnyerte az országbírói tisztséget.

28.

Bécs, 1606. június 14.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Illésházy azt követeli, hogy a püspököket zárják ki a tárgyalásokból, aminek súlyos következményei lesznek. Benyújtotta a Bocskai személyét illető követeléseket, valamint a vallásszabadságra, a hivatalviselésre, valamint a jezsuitákra vonatkozó többi pontot is. Ezekkel a túlzó és arcátlan követelésekkel az a céljuk, hogy megsértsék az uralkodót és bosszút álljanak. Nagyszombatban a káptalan éneklőkanonokát, aki panasszal fordult hozzá javai eltulajdonítása miatt, Bocskai elűzte. Ha a király nem tesz valamit, semmi nem vet gátat zsarnokságának. Kéri a támogatását. A Magyar Tanácsnak a kassai pontokkal kapcsolatban megfogalmazott véleményét nem vették figyelembe.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 16 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Saepius Illustrissimae Dominationi Vestrae scripsi, Illeshazium omnia fraudulenter et ad iniuriam Dei et suae maiestatis tractare, nunc id animadvertunt etiam illi, qui alias multa sibi de eo pollicebantur, sed eo rem deduxit, ut iam cedendum ipsi et quaqua via ac ratione pacem conficiendam putent. Episcopi, ita Illeshazio volente, exclusi sunt a tractatione praesenti, quare vereor quod religio, ecclesiae et quidquid sacrum est ac divinum praeiudicium patietur, si hoc Wiennae obtinere potest, ut episcopi a consiliis removeantur, quid facturus est in Ungaria, quidque contra episcopos non patraturus, apud nos fides catholica defensoribus et strenuis propugnatoribus destituitur et sic haeretici libere illi insultant.

Pro Boczkai petit Illeshazi partem regni usque ad Tibiscum, et adiicit adhuc duos comitatus Beregh et Ugocza, deinde arcem Tokai cum oppidis Tarczal, Kereztur et Liska, quo est praepositurae Sepusiensis, atque haec omnia haereditario iure ad filios et filias cum titulo principis imperii et Transylvaniae.¹ Item ex regni insignibus

¹ A rendek követeléseiről, illetve a Bocskai személyére vonatkozó feltételekről legutóbb lásd a 25. sz. iratot. Bocskai igényeinek kielégítéséről a bécsi béke külön zára-

duas cruces.¹ Item, ut non modo in se suisque posteris nullam unquam iniuriam sua maiestas ulciscatur, verum etiam illi auxilio praesto sit adversus hostes quos habiturus esset, ipse etiam Boczkai teneatur idem praestare quando sua maiestas illo indigeret. Ut in possessionem provinciae suae ac tituli investiat per commissarios suae maiestatis. Ut sua maiestas duorum mensium stipendium haidonibus [numeret?]

Haec pro Boczkaio, in communi petit absolutam libertatem trium religionum, omnia officia, omnes capitaneatus pro Ungaris, episcopos a consiliis removeri nullo loco esse in regni administratione, patres Societatis penitus regno excludi. Bona ecclesiastica non restitui aut certe non integra, sed delumbata ac mutila. Praeter haec tam impia tam indigna postulata mirum dictu, quam homo ille sceleratus insolens sit et arrogans, si, inquit, Germani ad has condiciones non accedant, proxime futurum est, ut non tantum Ungariam amittant, sed adhuc reliquas quoque provincias, et nec Rudolphus frater tuto Pragae sedebit, dabimus operam, ut ab istis Germanis malae matris filiis nos expediamus expedire, ut arces maioris momenti penes Ungaros sint, ut si Germani eos offendere vellent, ipsi eos repellere possint.² Jactat ista publice et audacter neminem veritus, et certe praecipuus ipsius scopus est in fabricatis a se hisce gravibus et acerbis conditionibus, ut contumelia suam maiestatem afficiat, et de eadem se ulciscatur. Deus magnam tam pessimo homini patientiam praetendit, qui omnes in servitutem redi-

dékban foglalkozott. *Magyar Törvénytár*, 1526–1608, 971–979, a levélben említett artikulusokat lásd uo. 971. A Magyarország fejedelme titulus ezekben már nem szerepel. – Az említett települések: Tarcal, Bodrogresztúr (HU). Olaszliszkáról lásd a 23. sz. iratot.

¹ Nem világos, hogy itt mire gondol Forgách, a keresztekét átvitt vagy konkrét értelemben érti-e? Ez utóbbi esetében azokra a mütárgyakra kell gondolni, amelyek Báthory Zsigmondtól kerültek a császár tulajdonába, és amelyek közül egyikről azt tartották, hogy a Szent Korona egyik darabja. Lásd KRUPPA TAMÁS, *Korona és kereszt. Báthory Zsigmond és a magyar koronázási jelvények*, Művészettörténeti Értesítő 54 (2005) 87–91.

² Az említett követelések nem találhatóak a februári bécsi egyezség szövegében, és a Boczkai személyes követeléseit illető részek sem ilyen konkrétak, mint a levélben. Lásd MOE XI, 851–860. A vallást és az egyházat illető követelésekről legutóbb lásd a 16. sz. iratot.

gere conatur, et omnibus dominari nititur. Nuper Tirnaviae¹ cantor ecclesiae meae apud ipsum de eiectione capituli ac suarum rerum direptione conquestus, conviciis gravibus ab ipso exceptus est, et a ministris domo extrusus. Si nobis aliqua defensio a sua maiestate non ministrabitur consistere in Ungaria propter huius tyrannidem non poterimus, qui propterea quod huc impietatis atque nequitiae progressus est adhuc praemium reportabit, et augebitur bonis ac fortunis multis, interim squalentibus fidelibus, quos iste potentia superior et despicit, et laedere ac offendere non cessabit. Gemimus sub hac gravi tempestate, utinam nobis aliqua lux consolationis ab Illustrissimae Dominationis Vestrae protectione affulgeat, nam salus nostra post Deum in cura ac sollicitudine Illustrissimae Dominationis Vestrae pro nobis posita est. Si quid vero detrimenti fides catholica accipiet, Illustrissima Dominatio Vestra illi rei tribuat, quod ab officiis nostris submoti sumus, nec amplius audimur, licet enim semel de conclusionibus Cassoviensibus opinio a nobis petita est, sed cum ulterius adversus Illeshazium rem catholicam promovere non liceat, consilia nostra facile negligentur, et facile politici homines in negotiis fidei et religionis impingent.² Haec habui, quae Illustrissimae Dominationi Vestrae cum intimo cordis mei dolore perscriberem, [*kibúzva: si*] quia facta est contradictio, potentior et isti nephari homines convenerunt in unum adversus dominum et adversus Christum eius. Deus nobis placandus est, et Illustrissimae Dominationi Vestrae sanctissimas preces pro nobis humiliter deprecamur, eandemque diutissime bene valere exoptamus. Datum Wienae 14 Junii anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

¹ Lásd a 21. sz. iratot. 1605-ben Nagyszombatból kiűzték a ferenceseket és két protestáns prédikátort, az egyik, Hollósi Márton lutheránus, a másik Suri Orvos Mihály kálvinista volt, helyeztek oda. Sörös, *Forgách bíboros*, 706–707.

² Lásd a 26B. sz. iratot.

29.

Bécs, 1606. június 17.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

A főherceg sajnós nyíltan támogatja az eretnekeket, amelynek következtében állandó támadások érik őket. Néhány katolikus segédkezet nyújt ebben. Megfosztják őket jogaiktól és birtokaiktól. Kizárják őket a tárgyalásokból. Segítségét kéri, valamint, hogy tájékoztassa a pápát. Tanácsot kér, mitévők legyenek ebben a helyzetben. *Utóirat*: Thurzó György kijelentette, hogy inkább lenne török, mint pápista. A főispáni tisztségre pályázik, ezért kéri, próbálja megakadályozni kinevezését.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 17 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime servitia mea humilia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Excutor dolore quod sancta fides catholica ab insolentissimis istis haereticis Illeshazio pro parte Boczkai, et Georgio Turzo ex parte serenissimi principis tam male tractetur, ut eam cum haeresum impietate copulare velint, et falsitates omnes pari cum illa gradu progredi et procedere, evincunt enim, ut haeresis sit in manifesto usu ac exercitio. Bone Deus quantas haereticorum blasphemias cogemur audire, quam acriter nobis de hoc suo triumpho insultabunt, et ne nobis vires ad resistendum suppetant, prosternunt in terram ecclesiasticam auctoritatem, episcopos honore spoliand, bonis exuunt. Taedet animam meam vitae meae, quod catholicos video ad tam impia haereticorum postulata condescendere. Illeshazi nos ex comitatu eiecit, et nunc libere in ecclesiasticam libertatem [et iuris]dictionem invehitur, aliis pacem quantum vis [iniquam?] [...]sissima magis spectantibus, quam conservationem ecclesiarum. Nos episcopi Ungariae consilium nostrum ita moderati sumus, quod tantum occultos haereticos sua maiestas non^a persequetur eo nomine si credant [quod?] [velint?] absque praeiudicio religionis catholicae et [diceret?] [quod?] [regni?] id est sine professione publica, sed non audimur, et fabricant alii, nescio quid nobis ignaris, et postea omnes inconvenientias omnia detrimenta fidei catholicae et statui ecclesiastico illata co-

gimur sustinere [repleti?] sumus ignominia et contemptu et tractamur, ut servi [...] [...]tas magna libertate donatur, quia scelerati [rebelles] [et?] domini nostri constituuntur, nos qui fidem [Deo et] [impe]ratori debitam tutati sumus debemus honoribus bonis et antiquis libertatibus privari. Vereor meis querelis diuturnis aures Illustrissimae Dominationis Vestrae obtundere, saltem illud dico nos proiectos esse, ut purgamenta mundi nec partem ullam in hoc tractatu habere, quare neque illa quae fidem catholicam laedunt, et quae honori suae maiestatis non parum adversantur a nobis committi,^b sed neque si vellemus possumus iuvare rem catholicam, quia penitus submoti sumus ab omni tractatu. Deplorandae huic nostrae miseriae Illustrissima Dominatione Vestra compatiatur, et ferat eam opem rebus nostris, ut fides catholica cum suis ministris ab hac servitute liberetur, et sanctissimo domino nostro notum faciat, prope esse, ut ex Ungaria fides catholica exulet, succurrat periclitantibus rebus, et paterna viscera sua nobis miseris episcopis aperiat suaque gratia complectatur, doceat et iubeat, quae nobis facienda sunt, quia patimur ab hostibus, non protegimur a nostris, et repudium nobis a protervis et pessimis filiis datum est. Quod reliquum est me caeterosque eiusdem infelicitatis consortes reverendissimos dominos episcopos Illustrissimae Dominationis Vestrae patrocinio commendo eandemque diutissime bene valere cupio. Datum Vienna 17 Junii anno 1606.¹

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
Episcopus Nitriensis

Non potui intermittere de Georgio Turzo Illustrissimae Dominationi Vestrae conqueri, qui gravissimus est fidei nostrae hostis, pro ista haeresum libertate ipse fabricatus est articulum in praesenti tractatu, et valde sibi de ea re gratulatur, et publice iactat se Turcam

¹ A levélben megfogalmazott panaszokkal kapcsolatban lásd legutóbb az előző iratot.

malle fieri, quam papistam. Ab homine tam proiectae impietatis quid boni sperandum nobis sit Dominatio Vestra Illustrissima potest iudicare, non desinet nocere catholicis ubicunque poterit, et tanto erit nocentior, quanto existimatione et potentia fiet maior. Nunc comitis honorem¹ et gratiam apud suam maiestatem ambit, et est in terminis, ut obtineat, certe illo dignus non est. Si Illustrissima Dominatio Vestra tantam huius hominis promotionem impedire posset, consu-leret ecclesiae tranquillitati. Haec scripsi ut Illustrissima Dominatio Vestra hominem [...] absens cognoscat.

^aLehúzva: fore ^bLehúzva: esse

30.

Bécs, 1606. június 21.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Gyakran írt a tárgyalásokról, most annyit tud ezekhez hozzáfűzni, hogy miután kizárták őket a tárgyalásokról, Illésházy ellenvetés nélkül keresztül-vitte a lázadók követelését. Az egyházi rendet teljesen alárendelték a világinak, ahogyan Csehországban is történt. Pártfogását kérik.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 18 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime humilia mea ac perpetua servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Scripsi saepius² Illustrissimae Dominationi Vestrae statu rerum nostrarum, nescio an ad eandem litterae meae perveniant, ego utor magna libertate in detegendis malis practicis haeticorum adversus fidem catholicam et ecclesiasticos, et conniventia nostrorum dolerem, si litte-

¹ Nem világos, Forgách mire céloz. Adataink szerint Thurzó 1609-ben egyszerre kapta meg Árva és Pest-Pilis-Solt vármegyék főispáni tisztségét, valamint ebben az évben nyerte el a nádori méltóságot is. Lásd FALLENBÜCHL ZOLTÁN, *Állami (királyi és császári) tisztviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár*, Budapest 2002, 327–328.

² Lásd erről legutóbb Forgách előző levelét.

rae meae Dominationis Vestrae Illustrissimae non redderentur. Nunc ad priora, quae Illustrissimae Dominationi Vestrae significavi, haec addo, penitus episcopos exclusos esse ab isto tractatu, et omnia nobis insciis transigi et concludi, et Illeshazium omnia pro rebellium voto ac desiderio non urgere modo, sed evincere, quare nemine se eius petitionibus opponente reportabit fortassis omnia, quae ad destructionem fidei et status nostri pertinent. Ne vero nostrum silentium quispiam pro consensu interpretari possit, contradiximus scripto et oretenus omnibus iis, quae quoquomodo fidem et ecclesiasticum statum concernunt, si in iis haeretici aliquid obtinuissent, aegre enim ferimus quod quidam domini saeculares, quasi mancipia essemus, sic de personis auctoritate et bonis nostris disponunt ac leges statuunt. Si hae tantae concessionis ecclesiae praeiudicantes adhuc confirmari a sua maiestate debebunt, eo res tendit, ut e vivis sua maiestate decedente nunquam alium regem admittant, quam qui iuret ad has condiciones nunc recenter ab haereticis obtentas, firmiter observandas, atque ita status ecclesiasticus, uti in Bohemia exterminabitur. Aut itaque nunc restituendi sunt episcopi et clerus, aut de ipsis imposterum conclamatum erit. Illustrissima Dominationis Vestrae pro incumbente sibi officio proque charitate qua erga me, caeterosque dominos episcopos afficitur nos protegere, iuvare ac vindicare non intermittat, quia res in extremis periculis versantur. Nos vicissim pro salute ac incolumitate Illustrissimae Dominationis Vestrae Deum orare non intermitteremus, a quo eidem fausta omnia ac felicia precamur. Datum Viennae 21 Junii anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino. Domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri et Sanctae Sedis Apostolicae ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono meo observantissimo. Pragae

31.

Bécs, 1606. június 24.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Illésházy elérte, hogy az egyházi rendet a birtokaikat és a bírászkodást illető összes jogától megfossszák. Érvényben hagyták az egyházi birtokok elzálogosítását is. A jezsuitákat megfosztották birtokaiktól. Bocskainak és a kassaiaknak ezekből a birtokokból és bevételekből adtak. Emiatt hiába tiltakoztak. Az eretnekek arra törekcszenek, hogy a csehországi gyakorlatot ide is átültessék. Ezeknek az intézkedéseknek a megakadályozása, és jogaik, birtokaik visszaállítása érdekében a közbenjárását kéri a császárnál és a pápánál. Ő is kész fellépni ennek érdekében.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 19 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Toties Illeshazi mutavit suos tractatus donec efficeret, ut status ecclesiasticus omni potestate, autoritate, bonis, exueretur, si enim ex parte rem catholicam laederet non videbatur sibi ipsi satisfacisse penitus exterminare fidem et iurisdictionem nostram adnixus est. Haeresum licentiam obtinuit episcopos iudicari a saecularibus, honores^a comitatum ab ipsis examinari bona nostra in inscriptionibus et oppignorationibus a Boczkaio ac^b seipso factis manere.¹ Forum spirituale ab ipsis tolli, corrigi et quae causae ad illud pertinere debeant a saecularibus limitibus Societatem Jesu eiici,² atque omnia quae voluit(?) evicit, Boczkaio Lelez³ oppidum, praepositura, episcopatus, et decimarum episcopatus Agriensis magna [pars?] est. Cassoviensi civitati praepositura Strigoniensis seminarii Capituli Strigoniensis collat[ionem?] [...] nobis relictum^c consilarii nostri [...] spernunt repudiant. Contradiximus [...] articulis, sed nihili sit omnis [...] impetravimus a sua serenitate [...] [...] sum Traucenium,⁴ qui fiat [...] [...] respondit aliter fieri non [posse] [...]

¹ Erről legutóbb lásd az előző iratot.

² Erről lásd a 28. sz. iratot.

³ Lelesz (Leles, SK).

⁴ Róla legutóbb lásd a 21. sz. iratot.

[...]terum esse bona nostra [...] [...] [...]ne desperavi quomodo [...] credat haereticos nostros [...] nunc effecerunt, ut m[...] summae atque intensus [...] et si mors imperatoris [...] interveniat a futuro rege iuramentum exigent, ut bona ecclesiastica apud saeculares relinquere-
rentur, sicut sit in Bohemia.¹ Atque ita dum nos spe meliorum temporum isti lactant pereunt iura ecclesiae ultro nostris catholicis consiliariis illa deserentibus. Petimus consilium ab Illustrissima Dominatione Vestra quid facto nobis opus sit, si Illustrissima Dominatio Vestra suadet, veniam Pragam, quamvis aliter ubi me vivere non posse existimem, quam ut stipem mendicato quaeram, nam Dei timore prohibemur in tam aperto discrimine rei catholicae obmutescere. Vires nobis non suppetunt,^d ut libertatem ecclesiasticam vindicemus, manus tantum atque oculos ad Illustrissimam Dominationem Vestram tendimus, ut apud imperatorem et suam sanctitatem causam nostram fulciat, nisi nunc de restitutione episcoporum et sacerdotum certi quid sua maiestas determinet, nunquam deinceps aut certe vix restituentur et ecclesia catholica Ungariae nobilissimi membri iacturam patietur. Paratus sum causam nostram ibi Pragae et etiam apud sanctissimum dominum nostrum agere [...] ita Illustrissimae Dominationi Vestrae videatur, a cuius arbitrio [...] parte uti in omnibus libenter dependerit(?) Illustrissima Dominatio Vestra propter Deum subveniat pro[pter?] illum desperatis rebus nostris, quia nemi[nem] praeterea patronum habemus, nunquam [autho]res(?) erimus beneficiorum Illustrissimae Dominationis Vestrae si nos protegendos susceperit, quod de pietate Illustrissimae Dominationis Vestrae omnino nobis pollicemur. Deus eandem diu servet incolumem. Datum Wiennae 24 Junii anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

¹ Erről lásd az előző iratot.

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri et Sanctae Sedis Apostolicae ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono meo observandissimo
Pragae

^aLehúzva: noster ^bLehúzva: eo ^cLehúzva: est ^dLehúzva: manus ad Illustrissimum

32.

Bécs, 1606. július 1.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Illésházy elérte, hogy Bocskai minden személyes követelését kielégítsék. A tárgyalásokról a birtokokkal nem rendelkező püspököket kizárta. Az elvett egyházi birtokokat nem szolgáltatják vissza, a jezsuitákat kiűzik. Elfogadhatatlan, hogy megkérdésük nélkül döntenek róluk az eretnekek. Kéri, hogy erre hívja fel a császári tanácsosok figyelmét. Ha nem kapják vissza jogaikat, a katolikus vallás el fog tűnni Magyarországról. Csodálkozik, hogy a császár nem tesz semmit Illésházy aknamunkája ellen. Bocskai tegnap érkezett követe útján Erdéllyel kapcsolatban ugyanolyan feltételeket akar kialakítani, mint amilyeneket Báthory Zsigmond kapott. Nemcsak az egyház, hanem a császár tekintélye is végveszélyben forog.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 113, n. 1 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrono observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Obtinuit Boczkai medio Illeshazi plus quam petiit, nam et Tokaio potitus est, et insigni parte Ungariae usque ad Tibiscum adiecta est illi media pars decimarum episcopatus Agriensis et Lisca praecipuum praepositurae Sepusiensis oppidum, haud sperabat se tanta obtenturum, sed Illeshazium habuit impigrum rerum suarum promotorem, qui ad caesaris ignominiam et Germanicae nationis contumeliam omnia extorsit.¹ Quidquid etiam moli-

¹ Bocskai személyes követeléseiről lásd legutóbb a 28. sz. iratot.

endum adversus statum ecclesiasticum susceperat, ex voto^a perfecit. A consiliis nos removit, non vult pati episcopos, nisi qui episcopalia bona habent.¹ Nullam restitutionem bonorum ecclesiasticorum admisit, sed reiecit ad futuram dietam cognitionem illam a quo redimenda sint, procul dubio eo respectu, quod sciat a nemine redimenda, sed perpetuo alienanda, sedem spiritualem tollit episcopos proscribit, patres Societatis eiecit,² his pactis constituit pacem nobis exitio futuram, per quam fides catholica extinguetur et repudium datum est statui ecclesiastico. Nos defensionem nullam obtinuimus, sed pro arbitrio commissariorum^b contra nos nostramque libertatem omnia constituta sunt. Nunquam audivi a catholicis tanta libertate de rebus ecclesiasticis contra ecclesiasticos tractatum fuisse, atque nunc factum est, ut de personis, de bonis, de officiis ipsorum, ipsis insciis statuerent, quaecunque ipsis adluberent. Quia vero Pragam si tractatus mittentur, Dominatio Vestra Illustrissima provideat rei catholicae, alioquin actum erit de illa,^c nobis ad tuenda iura nostra et conservandam in regno catholicam fidem locus non relinquitur. Testantur nostrae protestationes et reclamaciones, quod nos partes nostras explevimus, sed quando nec a catholicis audimur, iuvare penitus non possumus prostratam ecclesiasticam libertatem, sed patrocinium Illustrissimae Dominationis Vestrae invocamus. Pollicentur nobis domini consilarii, quod restituent fidem catholicam et nos in integrum in futura dieta, sed vix^d possum aliquid mihi hac in re polliceri, nam si Illeshazi tenax erit, uti solet suae opinionis, oportebit contra niti aut^e illi cedere prout nunc factum est. Si episcoporum et status ecclesiastici defensionem solidiorem non suscipient, ista languida via ac ratione haeretici triumphum de nobis agent, et sub rege catholico fides catholica et sacerdotes ex

¹ Forgách utalása arra vonatkozik, hogy a Magyar Tanácsban helyet foglaló püspökök egy jelentős része nem rendelkezett önálló egyházi jövedelemmel, mivel egyházmegyéik török uralom alatt állottak. Ők rendes fizetést kaptak. Illésházy lépése, amely aztán a bécsi béke elfogadott végső változatában, az V. cikkelyben is helyet kapott, arra irányult, hogy a Magyar Tanácsból kiszorítsa őket, amely által ez a fontos kormányzati szerv világi és protestáns irányítás alá került volna. *Magyar Törvénytár: 1526–1608*, I, 963. 965. Erről legutóbb lásd az előző iratot, és MOE XII, 471–472.

² Erről lásd legutóbb az előző iratot.

regno excludentur. Illeshazi magis ac magis rebus secundis insolescit, et posuit nos sub pedibus suis, sed vix hoc quispiam mirabitur, si attendat sibi contra suam maiestatem omnia successisse, seque a caesare tam insolenter regni insignem portionem praescidisse. Testatur postremus^f Boczkai legatus,¹ qui heri venit, Boczkaium eo modo Transylvania contentum futurum fuisse sicut illam Sigismundus Bathori habuit,^g et quod in pacem ac reconciliationem consensisset, quamvis Tokaium et Zakmar non impetrasset.² Ita Illeshazi^h fecit, ut tam immensum damnum sua maiestas pateretur ab homine, qui partes suae maiestatis se agere simulabat de quo damno, si multas vitas haberet et illas amitteret non satis digne et pro merito lueret.³ Praecipitavit hic homo scelestissimus regnum in interitum suae maiestatis auctoritatem in contemptum, nos ecclesiasticos in extremam infelicitatem. Iterum atque iterum Illustrissimae Dominationi Vestrae supplico, ut succurat(!) nobis, fortassis istic apud imperatorem maior zelus inerit consiliariis pro gloria Dei et domo eius. Quod reliquum est, Illustrissimam Dominationem Vestram diutissime bene valere cupio et prolixitatem litterarum deprecor. Datum Wienae 1 Julii anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

¹ Forrásaink szerint ketten érkeztek, Desewffy János tokaji főkapitány követ, kísé-
rője Pogrányi János volt. MOE XII, 242.

² Utalás a császár és Báthory Zsigmond 1595. január 28-án megkötött szerződésére,
amely később minden erdélyi fejedelem számára mintául szolgált a császárral folyta-
tott tárgyalásaikon. Szövegét lásd RODERICH GOOSS (bearb.), *Österreichische Staats-
verträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690)*. (Veröffentlichungen der Kommission
für Neuere Geschichte Österreichs 9), Wien 1911, 226–231, magyarul BETHLEN FAR-
KAS, *Erdély története IV* (szerk. Jankovics József), Budapest 2006, 105–111.

³ Valójában Desewffy követ által hozott követelések Illésházyt is meglepték, hisz
abban az szerepelt, hogy Bocskai kezében maradnak még Nógrád és Hont várme-
gyék, és Vác, tehát a mintaként szolgáló, és a levélben említett Báthory Zsigmond-fé-
le feltételeknél sokkal többről volt szó. Ezek végül nem kerültek bele a bécsi békebe.
Lásd MOE XII, 241–243.

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri et Sanctae Sedis Apostolicae ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono meo observandissimo. Pragae

^aLehúzva: obtinuit ^bLehúzva: de ^cLehúzva: ac ^dLehúzva: ita ^eLehúzva: vero ^fLehúzva: hic ^gOlvashatatlanul lehúzva ^hLehúzva: mag

33.

Bécs, 1606. július 8.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Illésházy követeléseit kielégítették, megkapta Szentgyörgyöt és Bazint, valamint a hozzájuk tartozó tizedet. Igen méltánytalan, ahogyan elkótyavetyélték az egyházi javakat. Ha a pápa nem lép közbe, Csehország sorsára jutnak. Teljesen kiszolgáltatott helyzetbe kerültek.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 113, n. 2 – orig.)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Aliud quod scribam non habeo praeter quam, quod Illeshazi contentus et votorum compos discessit. Non exiguum fecit Ungariae scissuram dum Boczkaio attribuit,^a quod a ditione suae maiestatis abstraxit, et in immensum propter hanc dominationis suae maiestatis imminutionem remuneratus est, arcibus Sancti Georgy et Bosin¹ et decimis archiepiscopalibus ipsi collatis, et ne multa repetitione violatarum(!) iurium ecclesiasticarum(!) Dominationi Vestrae Illustris-

¹ Szentgyörgy (Sankt Georgen, Svätý Jur, SK) és Bazin (Bösing, Pezinok, SK) mezővárosokat, bár itt csupán a településekhez tartozó várakat említi, zálogjogon Illésházy birtokolta. A két város ügye volt az egyik oka az ellene indított hűtlenségi pernek, és ez által közvetve a Bocskai-felkelés által hangoztatott sérelmeknek. Lásd KÁROLYI, *Illésházy István hűtlenségi pöre*, i. m.; MAKKAI, *A Habsburgok és a magyar rendiség*, 172–173. Személyes követeléseiről lásd még Ferdinand Alber jezsuita feljegyzését lásd *Jezsuita Okmánytár*, 1/2, 548.

simae molestus sim. Indignissime ferimus, quod tanta libertate^a de bonis ac proventibus ecclesiasticis in ista conclusione pacis dispensatum sit, quasi nos mancipia essemus et nullum ius in bonis nostris haberemus, summus quoque pontifex neglectus et posthabitus est, a quo licentia petenda fuisset, ut haec circa bona ecclesiastica agere potuissent. Nisi sua sanctitas serio agat, ut sua maiestas et sua serenitas statum ecclesiasticum in integrum restituant et haereticos diu in bonis ecclesiasticis non patiantur, procul dubio Ungaria exemplum Bohemiae¹ sequetur et repudium dabit episcopis ac praelatis. Debilitarunt et enervarunt nos haeretici autoritatibus et facultatibus nostris spoliatos, nihil adversus ipsos possimus, tota moles inclinantis aedificii ecclesiastici ab Illustrissima Dominatione Vestra fulcienda est, ad quam supplices manus tendimus, ut omnes vires adhibeat. Si quomodo erigi et restaurari possit, aliud quod in hanc rem conferre possimus non habemus praeter humiles preces ad Deum, ipse Dominatio Vestra Illustrissima conatus adiuvet, et det laboribus eiusdem felicia incrementa. Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram diu bene valere cupio. Datum Wiennae 8 Julii anno 1606.²

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri et sanctae sedis apostolicae ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono meo observandissimo. Pragae

^aLehúzva: attinuit

¹ Erről legutóbb lásd a 31. sz. iratot.

² A bécsi béke rendelkezései következtében előállt kritikus helyzetről lásd legutóbb az előző iratot.

34.

Prága, 1606. augusztus 4.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Javaslatának megfelelően előadta a Magyar Tanács véleményét. Sajnos nem volt sok foganatja. Szatmárt és Tokajt valahogyan Rákóczy Lajosnak kellene átjátszani. Bocskai kincstárát Szatmáron helyezték el. A magyar helyőrségek és a hajdúk hanyagul látják el feladatukat, ami lehetőséget ad arra, hogy ha mód adódik rá, visszafoglalják az elvesztett várakat.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. II, fasc. 113, n. 3 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Feci quod Illustrissima Dominatio Vestra hodie mihi mandavit,¹ ut opinionem dominorum consiliariorum Ungarorum² super articulo religionis explicarem. Utinam domini Germani³ non magistri, sed discipuli episcoporum esse voluissent, nec religionem nec caesaris honorem in apertum discrimen coniecissent, verum dum alta capere noluerunt, nesciverunt Dei negotia ita tractare prout expediret. Circa illum sacerdotem Ludovici Rakoczi occurrit illud, quod de Sakmar⁴ et Tokai arte aliqua intercipiendis, etiam dicto Rakoczi aliquid insinuandum esset,⁵ si quo modo suae maiestati ea loca restituere possit. In Zakmar thesaurus Boczkai locatus est, ex eo suam maiestatem partem illi facturum. Quia his locis non restitutis sua maiestas difficulter Hungaria Superiore potiretur. Praesidia Ungarica sine magna diligentia custodiuntur et a sui similibus Haidonibus sibi nihil cavent si per fidelissimos suos homines, ita rem ordinaret, ut

¹ A levél sajnos nem maradt ránk.

² Vélhetően a június 5-ei dátummal ellátott iratról van szó. Lásd a 26B. sz. iratot.

³ A célzás feltehetően a főherceg tanácsosaira, különösen a többször emlegetett Trautschonra és Krenbergere vonatkozik.

⁴ Szatmárnémeti (Sathmar, Satu Mare, RO). Tokajról lásd a 28. sz. iratot.

⁵ Nem világos milyen ügyekre céloz itt Forgách. Az említett Rákóczy Lajos katolikus, lippai (1604), majd kállói (1605) kapitány volt. 1606-ban felajánlotta szolgálatait az udvarnak, valószínűleg ezért kapott 1607-ben bárói címet. Forgách szavai talán ezzel az áttállással függenek össze.

uno tempore contra Boczkaium aliquid moliretur et has etiam arces interciperet, praeclare sane de sua maiestate ac tota republica christiana mereretur dignusque esset magnis praemiis.^a Haec omnia sapienti Illustrissimae Dominationis Vestrae iudicio relinquo quam felicissime valere cupio. Datum Pragae 4 Augusti anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

^aLehúzva: Quo

35.

Bécs, 1606. szeptember 6.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Köszönettel megkapta levelét. Illésházyt a héten ide várják, aki üzelmeit akadálytalanul folytathatja. Erről már írt. Bocskai követei a budai pasánál vannak. Attól tartanak, hogy a törököket arra akarják rávenni, hogy követeljék azt, amit ők nem mernek, hogy Bocskai kormányozza az országot, a királynak pedig a puszta cím maradjon.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 113, n. 5 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Accepi gratias et facultates mihi ex Dominationis Vestrae Illustrissimae liberalitate concessas,¹ ingentes pro iisdem Illustrissimae Dominationi Vestrae gratias ago, daturus operam, ut eas pro gloria Dei in debitum usum convertam, et sicut me Illustrissima Dominatio Vestra his beneficiis augere voluit, ita ego quoque eandem colendi et observandi finem nullum faciam. Nondum Illeshazi venit, expectatur hac septimana, et pro eo ac fallacis copiosissime est instructus,

¹ Nem találtam.

ut iterum decipiat, elaborabit. Nec mirum, quod has artes exerceat, languor enim nostrorum facit eum haec talia audere. Utinam sit aliquis, qui auctoritatem suae maiestatis defendendam suscipiat, quia homo iste vilissimus in eandem est valde contumeliosus. Ubi advenerit molitiones eius Dominationi Vestrae Illustrissimae perscribam. Vezerium Budae¹ esse audimus, iamque legatos Boczkaianos apud ipsum fuisse, quid autem tractarint, hucusque constare nobis non potuit, vereor ne illa sint quae fidelis ille homo retulit, quod petenda Turcae suggerant, quae ipsi petere non auderent, videlicet, ut confiniis regniue administratione Boczkaio relicta solo nomine regio sua maiestas contenta sit. Nihil aliud restat scribendum, me Illustrissimae Dominationis Vestrae gratiae etiam atque etiam commendo, eandemque diutissime bene valere cupio. Datum Wienae 6 Septembris anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

Illustrissimo et reverendissimo domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico etc. domino et patrono observandissimo.

Pragae

¹ Kadizade Ali budai pasa (1605. okt.–1609. nov.).

36.

Bécs, 1606. szeptember 13.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Illésházy azt akarja, hogy a törvényből vegyék ki a „katolikus vallás sérelme nélkül” kitételt. Jóllehet a törvénycikkelyt is a kizárásukkal hozták, tiltakoztak a főhercegnél a szöveg megváltoztatására irányuló törekvés ellen. A törököket pedig arra használja, hogy engedményeket csikarjon ki. Kéri közbenjárását. A főhercegnek is meg kell mozzatnia minden követ, hogy a béketárgyalásokra felhatalmazást kapó Illésházy ne érhesse el a célját, mivel tőle semmi jóra nem számíthatnak. Thurzó megpróbálja megakadályozni a Titkos Tanács döntésének végrehajtását, amely bátyjának juttatta az országbírói hivatalt. Sikere súlyos következményekkel járna a hit és az egyházi rend helyzetére, mivel ha a tisztség eretnek kézbe kerülne, a megválasztandó nádor is eretnek lehetne. Kéri segítségét ebben az ügyben.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 113, n. 6 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Turbavit iterum omnia Illeshazius, et suae priori conclusioni contrarius religionis catholicae exiguum fulcimen, quod scilicet libera sit ipsorum religio absque praeiudicio catholicae romanae religionis, tollere vult,¹ et huic rei ita mordicus inhaeret, quod nullis se patiatur persuasionibus abduci, nos episcopi, quibus in condendo illo articulo nulla pars fuit,^a in eum nunc quoque consentire non potuimus, tamen ut ad instantiam Illeshazii sua serenitas illum in deterius mutet dissuasimus, ampliusque cum homine inconstantissimo et legationum suarum fidem malitiose evertente minime tractandum censuimus. Hae fuerunt Illeshazii artes, ut sub spe pacis tempus

¹ Forgách a bécsi béke elhíresült I/2. cikkelyének a „római katolikus vallás sérelme nélkül” kitételének eltörlésére céloz. *Magyar törvénytár 1526–1606*, I, 961. A cikkellyel kapcsolatban lásd bőszégesen MOE XII, 495–510. 544–553. 598–600. 617–618. 647. 699. A záradék újabb értelmezéséről lásd PÉTER KATALIN, *Az 1608. évi törvény és a jobbak vallásszabadsága*, Papok és nemesek. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok a reformációtól kezdődő másfél évszázadból (A Ráday Gyűjtemény tanulmányai 8), Budapest 1995, 129–151.

extrahat donec Turcam habeant ad latus, et tunc iniquissima omnia, eius terrore extorqueant.¹ Sed vicissim quid tales dolosi nuncii mereantur, Illeshazius experiri deberet. Apud suam maiestatem Illustrissima Dominatio Vestra agere dignetur, ut defensionem suorum regnorum et provinciarum suscipiat, quia ab his Turcica impietate imbutis boni nihil expectandum est, sua serenitas omnem movit lapidem, ut duritiam hominis istius emolliret, sed cum sit fidei, reversalium obligationum suarum immemor, est tamen contumax et quam maxime obstinatus, ego ab homine isto pleno omni nequitia expectare non possum, quod author pacis esse possit. Haec habui, quae in re dubia et ancipiti de rerum praesentium statu Illustrissimae Dominationi Vestrae perscriberem. Nova^b dominus Turzo machinatione ab officio iudicis Curiae dominum fratrem meum amovere conatur instatque diligentissime, ut in se hanc suae maiestatis gratiam transferat, iam ex decreto Secreti Consilii donatio pro meo fratre scripta et ad subscriptionem suae maiestatis missa fuerat,² illa nescio quomodo sit impedita, non prodit, et dominus Turzo instat vehementer. Doleremus sane si rem quasi obtentam nobis dominus Turzo eriperet,^c quo maior officiis eo nocentior religioni catholicae futurus nec a persecutione, fides catholica, status ecclesiasticus respirare poterit, si autoritate suprema haeretici polleant. Fieri potest haereticus palatinus, si talis sit et iudex Curiae, quomodo securitati nostrae consultum erit. Illustrissimam Dominationem Vestram ex maxima quam in ipsa habeo confidentia oro, dignetur efficere ne immutetur factum pro meo fratre decretum, sed iuvet, ut a subscriptione suae maiestatis, feliciter, pro meo fratre consignata donatio redeat. Illustrissimae Dominationis Vestrae commendatio effecerat, ut Secretum Consilium in meum fratrem votis conspiraret, ex eiusdem benigna promotione fiat, ut etiam apud suam maiestatem felicem effectum sortiatur, ut Dominationi Vestrae Illustrissimae non tantum initia sed finem quoque promotionis nostrae debeamus.

¹ Lásd az előző iratot.

² Forgách országbírói kinevezése július 15-én kelt. Lásd a 27. sz. iratot.

Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram diu felicissime valere cupio. Datum Vienna 13 Septembris anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

^aLehúzva: nunc etiam ^bLehúzva: nos ^cLehúzva: extorqueret

37.

Bécs, 1606. szeptember 27.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Beszámol arról, ami Bécsben történt. A vallási cikkelyből ki akarták vetetni a „katolikus vallás sérelme nélkül” kitélt, és hozzátoldani a parasztok szabad vallásgyakorlatát. A jezsuita rend kénytelen elhagyni az országot. Homonnay megtarthatja a leleszi prépostságot. Rhédey Ferencnek a nyitrai püspökséget, Tokajt és egyéb birtokokat zálogosították el. Elvetették a korábbi tárgyalások pontjait. A főherceget biztosítólevelet adott ki, hogy senkit ne háborgassanak a hitében, ami miatt hasztalan tiltakoztak. Bocskainak a titulusra vonatkozó követelését elutasították. A török béketárgyalásokra kijelölendő bizottság ügyében megegyeztek a felek, de szerinte hamarabb fogják a császárnak, mint a szultánnak tett esküt megszegni. Illésházy a tárgyalásokat haszonszerzésre használta ki. Bocskai személyes követeléseit elfogadták. Az egyezséget egyházellenes pontjai miatt nem írta alá [ti. Forgách]. Illésházy önmagát dicsérő iratot adott ki, tetteiért jutalmat vár, holott valójában lázadó, felségsértő, aki miatt sok keresztényt hurcoltak el a törökök.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 113, n. 7 – *orig./m.p.*; AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 132A, fol. 80r–81v – *cop.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero

Satisfacere cupio officio meo, ut rationem reddam eorum, quae hic Vienna acta sunt, et quomodo tractatum hunc Illieshazi ter-

minarit. Itaque statim in principio, tanta patere non est veritus, ut haec et indignitate, et insolentia priora superarint. Nam deleri voluit ex primo articulo, absque tamen praeiudicio catholicae romanae religionis, et addi voluit, ut villis etiam haec libertas concederetur.¹ Deinde Societatem Jesu² omnino non debere in Hungaria manere Valentino Homonnai³ relinqui debere praeposituram Leles⁴ Redeio episcopatum Nitriensem, pecuniis suae maiestatis redimendas, possessiones impignoratas, ad Tokai, et multa talia. Reiectae sunt omnes istae postulationes nec serenissimo videbatur recedendum esse a priori tractatu iam concluso. Itaque saltem articulum religionis impugnavit, et tandem principem eo induxit, ut suas litteras assessoratorias daret, quod nemo turbaretur in sua religione,⁵ nos huic declarationi non consensimus, sed publice coram principe contradiximus,⁶ tamen litterae super hac re sub sigillo principis emanarunt. Deinde multum temporis insumptum est in tractatione de titulo Boczkai, volebant, ut diceretur hereditarius dominus partium regni Hungariae aut magnus dominus, sed^a non assensit sua serenitas in hos titulos, et merito quidem. Tandem ventum est eo, ut si nobis, qui permansimus in fidelitate suae maiestatis unirent, et reconciliati mutuo tractaremus de pace cum Turca constituenda, et de articulis ad hunc tractatum pertinentibus. Omnibus visum est imprimis Turcam e regno educendum esse, et maturandum discessum Illeshazii,

¹ Lásd erről az előző iratot.

² Lásd legutóbb a 32. sz. iratot. A jezsuitákat valójában nem tiltották ki, azonban nem tarthatták meg birtokaikat, ami a gyakorlatban tevékenységük megszűnésével járt volna. Lásd a VIII. cikkelyt, *Magyar Törvénytár 1526–1606*, I, 965.

³ Homonnay Drugeth Bálint országos főkapitány (1605), Bocskai végrendeletében őt jelölte ki Erdély fejedelmének. Értékes naplót hagyott hátra. Lásd CSONKA FERENC–SZAKÁLY FERENC (szerk.), *Bocskai kíséretében a Rákos mezőn*, Budapest 1988, 97–145.

⁴ A prépostságról legutóbb lásd a 31. sz. iratot.

⁵ A béke I/1. cikkelye kimondja, hogy a nemességet valamint a városokat és a végvári katonaságot az uralkodó nem fogja vallásukban háborgatni. *Magyar Törvénytár 1526–1606*, I, 961.

⁶ A Forgách levelének kelte előtti napon, azaz szeptember 26-án kelt tiltakozást lásd MOE XII, 704–706.

verum ille, quasi negotiorum magnitudine impediretur, moras de die in diem nectebat, cum tamen occupatus esset suis privatis negotiis, ut scilicet possessionem Sancti Georgii et Bozin¹ nunc statim acciperet, quam etiam consequetur. Denique cum de commissariorum qui ad Turcicam pacificationem² mittendi essent instructione tractaretur, ne dissensio inter caesarianos, et Boczkaianos coram Turca oriretur, ut ipse Illeshazi cum sociis ad partes suae maiestatis transiret iussus est, sic enim constare posse ipsos serio in gratiam suae maiestatis rediisse, si profiterentur coram Turca solius suae maiestatis dominum super se, Ungaros agnoscere, eique obedientiam praestare velle. Hoc ut fateretur difficillime adduci potuit, et dum tergiversaretur, non obscure prodidit, quod Boczkaio adhaerentes Ungari nolint Turcarum societatem a se abdicare, sed illa retenta servituros nihilominus suae maiestati et quidquid postea, rationibus convictus, profiteretur se ad obedientiam suae maiestatis rediisse, tamen soluto consensu statim socii Illeshazi identidem repetebant, se Turcarum amicitiam retenturos, et crediderim, citius illos fidem suae maiestati, quam Turcae rescindere paratos futuros. Finitis his omnibus litterae formatae sunt, quas sua maiestas Boczkaio daret de Transylvania illi in principatum concessa, de comitatibus adiunctis, de medietate decimarum Agriensis³ ecclesiae perennialiter donatarum, de oppido Liska praepositurae Sepusiensis usque ad aliam transactionem illi relinquendo, de dote filiae suae, si quam haberet, centum videlicet millium florenorum Rhenensium a sua maiestate numeranda. De Transylvania etiam in casu defectus seminis masculini ipsius Boczkai nunquam ad Ungariam devolvenda,⁴ et sicut hae litterae hic confectae sunt Pragmam fuere transmissae, et inde cum subscriptione suae maiestatis reportatae et Illeshazio^b traditae, quas ego propter maxima praeiudicia iurium

¹ Lásd a 33. sz. iratot.

² A béketárgyalásokról és a biztosokról lásd KARL NEHRING, *Magyarország és a zsitvatoroki szerződés (1605–1609)*, Századok 120 (1986) 9–10.

³ Erről legutóbb lásd a 32. sz. iratot.

⁴ Erről legutóbb lásd a 31. sz. iratot. A Boczkai személyes kielégítésének tárgyában szeptember 24-én kiállított uralkodói oklevelet lásd MOE XII, 690–697.

ecclesiasticorum, non subscripsi. Habet Illustrissima Dominatio Vestra seriem totius negotii, quid Illeshazi tractarit, et quousque rem deduxerit, nimirum quamvis semel atque iterum fidem suae legationis violaverit, tamen Boczkai, homini vitali aura indignissimo, principatum amplissimum obtinuit, regni maximam partem a sua maiestate eiusque sacro diademate abscidit et in iniuriam suae maiestatis alteri attribuit. Et cum a sua maiestate omnia ipsis concedantur illi vicissim nihil etiam eorum quae merito et ex vi tractationis deberent, concedunt, et hanc auctoritatis suae maiestatis ludificationem ne quam iste homo sibi laudi ducit. Scripsisse Illeshazium litteras ad suam maiestatem mihi relatum est, et se in hoc tumultu sopiendo multum laborasse commemorat, rem tantae molis suo indefesso studio ad felicem terminum perduxisse, saepius vitam suam pro fidelitate suae maiestatis in discrimen coniecisse, atque ut Ungaria sua maiestas de novo potiretur effecisse, non dubitare se, tam praeclari operis exhaustorum tantorum laborum digna praemia relaturum, et inprimis gratiam eiusdem promeriturum. Ne his dolis in aliquem conceptum boni viri apud suam maiestatem veniat, Illustrissimae Dominationi Vestrae eius fraudes detegere volui. Absit, ut illi gratia suae maiestatis affulgeat cuius opera regnum suae maiestatis turbatum est, christianorum multa millia Turcis obvenerunt, regnum praecipuis suis partibus truncatum^c est, delusa saepius auctoritas suae maiestatis et fama eiusdem^d laesa habendus potius est pro hoste religionis catholicae, regiae dignitatis temeratore nequissimo, et totius mali fonte ac scaturigine. Atque hic finem scribendi facio Illustrissimae Dominationis Vestrae longam vitam omnium bonorum copiam precatus. Datum Wienae 27 Septembris 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacius
episcopus Nitriensis

Illustrissimo et reverendissimo domino Joanni Stephano Ferrerio
episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesarem

regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico etc. domino et patrono observandissimo. Pragae¹

^aLehúzva: vix ^b*Marginália a vatikáni másolati példányon*: Queste sono le lettere che scrissi che havevo penetrato haver fatto sottoscriver l'Ecchio secretissimamente
^cLehúzva: de[...] um ^dLehúzva: suae maiestatis

38.

Pozsony, 1606. október 5.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Megkapta két levelét. Lekötelezve érzik magukat bátyja ügyében tett lépéseirért. Reméli, hogy a bécsi tárgyalásokról írt kimerítő beszámolóját megkapta. Ha az uralkodó meg akarja tartani a királyságot, rögtön a török béke aláírása után a saját kezébe kell vennie a határmenti várakat. Országgyűlést kell összehívni, amely, miután Bocskainak Erdélyt átadták, egyéb jogait visszavonja, adományait megsemmisíti, visszaszerezve ezzel a felségjogokat. Mivel a lázadók a törökökre támaszkodnak, télen csapatösszevonásokat kell végezni, mert így, az oszmánok távollétében könnyebb lesz lecsendesíteni az országot, visszaállítva az egyház jogait. Erről korábban már tárgyalt a nemrég elhunyt Pethe Márton helytartóval és testvérével, akit a bárók sorába emelt az uralkodói kegy. *Utóirat*: Kéri, hogy Monoszlói Gábor pozsonyi kanonoktentsék fel az eretnek könyvek olvasási tilalma alól.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 113, n. 8 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrono observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Binas eiusdem de 20 et 26 Septembris accepi litteras² et maximas quas possum gratias Illustrissimae Dominationi Vestrae ago, quod^a mei dominique fratris curam gerat nosque licet immeritos sibi commendatos habeat, nos sane magna obligatio serviendi Illustrissimae Dominationi Vestrae tenet obnoxius, cui si digne satis-

¹ A vatikáni másolati példányon címzés helyett *Compendio della negotiatione di pace di Vienna* szerepel.

² Nem maradtak ránk.

facere non poterimus, viribus ad id imparibus, non autem promptissimae voluntati Illustrissima Dominatio Vestra pro sua bonitate ascribat, quidquid tamen sumus aut possumus id totum Illustrissimae Dominationi Vestrae tradimus et resignamus. Perscripsi¹ nuper ad longum quomodo ultimus hic tractatus Wiennensis successerit, spero hactenus Illustrissimae Dominationi Vestrae meas litteras redditas esse, nunc istud addere volui: si sua maiestas pacatam Ungariam habere desiderat, necessarium esse, ut statim post tractatum Turcicum finitum, confinia et arces omnes in potestatem suam suasque manus recipiat, Boczkaio in Transylvaniam a mandato et vigore tractationis eo adducto, ut regnicolas penitus relinquat, nihilque amplius iuris in eos retineat, deinde^b consequenter diaetam promulget, in qua donationes et inscriptiones Boczkai rescindat, sicque ius suum et auctoritatem regiam recuperet. Quia isti rebelles propterea ita protervi et contumaces sunt, quod adhuc omnia ablata retinent, et tempus semper extrahere volunt, ut proventus regni percipiant, et Turcarum auxilia in proximo habeant, hyeme autem et Turcis absentibus, et suae maiestatis exercitu in promptu existente, facilius est regni perturbationem componere, et labefactatam iustitiam, ecclesiastica iura conculcata, restituere. De quibus coram pluribus cum Illustrissima Dominatione Vestra generosus dominus Ladislaus Pethe bonae memoriae ultimo defuncti domini locumtenentis et archiepiscopi Colocensis frater, quem ob catholicam pietatem ac erga suam maiestatem constanter conservatam fidelitatem Illustrissimae Dominationi Vestrae etiam atque etiam commendo, quem ad dominorum consiliariorum Ungarorum intercessionem sua serenitas titulo magnificentiae et gradu consiliariatus ad sacrae caesareae regiaeque maiestatis ratificationem ornavit, ut itaque etiam a sua maiestate clementer acceptetur, rogo Illustrissimam Dominationem Vestram, velit ipsi auctoritate sua adesse. Quod reliquum est, Illustrissimam Domina-

¹ Lásd az előző iratot.

tionem Vestram diu salvam et incolumem a Deo servari magnopere exopto. Datum Posonii 5 Octobris anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

Illustrissimae Dominationi Vestrae supplico, dignetur reverendo domini Gabrieli Monoslaⁱ canonico Posoniensi facultatem concedere legendi libros haereticos, est contionator eius loci ordinarius vir doctus et pius, qui hac facultate ad haereses profligandas utitur.

Illustrissimo et reverendissimo domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono meo observandissimo. Pragae

^aMég egyszer: quod ^bLehúzva: statim

¹ Monoszlói Gábor pozsonyi kanonok, Monoszlói András testvére, ez utóbbi ráhagyja a könyvtárát. KOLLÁNYI FERENC, *Könyvek a XVI. és XVII. századbéli főpapi hagyatékokban*, Magyar Könyvszemle 3 [ú.f.] (1895) 211–213.

39.

Pozsony, 1606. október 18.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Liechtenstein herceg okkal mentegetőzik a bécsi békétárgyalások miatt, mivel azokon a lázadók követelései messzemenő kielégítést nyertek. Bocskai is szabadon birtokolja, amit kapott, miközben az uralkodó birtokait pusztítják. Az egész mögött Illésházy áll, aki a hajdúkat a királytól kapott pénzből fizeti. A velük való szövetkezésre bátorítja az alsó-magyarországi rendeket, de kérdéses, hogy ha Bocskai nem fizeti ki őket, nem próbálják-e majd kicsikarni tőle? Nem javasolja kifizetésüket, mert a zsold csak további pusztításra sarkallná őket. Ezért megbízható katonákat kell felfogadni, nem ezeket a rablókat, akik Illésházyt és Bocskait szolgálják. A törököket mindenképpen el kell távolítani a határoktól, Bocskai kezéből pedig ki kell venni a várakat. Az országgyűlésnek Illésházy és Bocskai által a rendek megerősítése nélkül hozatott határozatokat el kell törölnie. Ennek véghezvitelére állhatatosság és bátorság szükséges és a tanácsosok megsegítése, mert különben a király el fogja veszíteni a trónját. Bocssássa meg, ha kissé terjedelmesen adta elő ezt az ügyet. *Utóirat:* Illésházy el akarja fogadtatni a neki tett adományokat, valamint az általa és mások által megvásárolt egyházi birtokok végérvényes elidegenítését, ami nem ígérkezik nehéznek, mivel a tanácsosok az ő szolgálói. Kéri, hogy vegye rá őket az egyház jogainak visszaállítására a következő országgyűlésen.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 113, n. 9 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Quod dominus a Liechtenstain se excusat, non abs re facit, quia merito culpari potuit de languore quo res Viennae tractavit sane quoties haec pacificatio in tractatu versata est, nunquam vidi eo consilia dirigi, ut authoritati honori, et existimationi suae maiestatis consultum fuisset, sed ut rebellibus abundanter satisfieret, ut suae maiestati pene nihil de regno Ungariae remaneret, quae enim Bocskai attributa sunt, ea iam nunc libere possidet, ab omnibus iniuriis tuetur partes autem suae maiestati residuas necdum resignavit et nunc per haidones immissos devastat et destruit quidquid enim nephariae eius gentis habuit id omne in has partes transmisit, et omnia hostili more destrui curat. Praecipuus huius fabulae artifex Illeshazi, veritus ne

direptionem suorum quoque bonorum, ab his harpiis sustineret, cum iis Haidonibus, qui sunt ex his inferioribus regni partibus tractavit, ut si adversus alios a Boczkaio immissos, pro partibus suis stare velint, quod ipsis pannum et pecunias a sua maiestate acceptas in stipendium solvere velit, non enim convenire, ut illi peregrini hac solutione potiantur, quare illos ex his locis eiiciant. Animati Illeshazii oratione domestici inferiorum partium regni, Haidones facile cum aliis confluiscent, nisi inducias impetrassent, Boczkaianarum partium Haidones, donec re ad Boczkaium relata^a intelligere possint an Boczkai illis stipendia esset numeraturus, si recuset se redituros et ab ipso extorsuros. Fieri itaque potest, ut si latrones mutuo confligant, quod quidem optandum esset, tamen cum nondum servitiis suae maiestatis sint ascripti ego non iudico expedire, ut a sua maiestate pecuniae pro ipsorum solutione praestentur. Illeshazi solvet quidem ipsis, sed Haidones non erunt ex partibus suae maiestatis, quid si hac solutione animentur, ut hostilia^b quaeque in provinciis suae maiestatis exerceant, et reddant se hac pecunia instructiores. Pecuniae suae maiestatis melius in suum militem converti possint, quorum opera tuto uti valeat, quam in hanc latronum catervam, et Illeshazii artificium est inducere principem, ut et pro praeteritis Boczkaio navatis servitiis solvat Haidonibus, et sic conducat ad sua stipendia, qui certe in arcibus et praesidiis nunquam fideles sunt futuri, et pecunia frustra insumetur, convertere pecuniam operae precium esset, in eum militem, qui regnum a latrociniis istorum expurgaret, et haec agmina filiorum diaboli dissiparet, alias ego nunquam regno quietem polliceri possum. Turca quacunque ratione dimisso necesse est, Boczkaium statim ad restitutionem arcium et confinium cogere, qui si recuset, signum est doli mali quod tractatus ad eludendam suam maiestatem et lucram dum tempus instituat. Diaeta exinde celebranda erit, et in ea acta Boczkaiana et Illeshaziana rescindenda, quia quae hactenus tractata sunt, sine diaetali conclusione non habent omnimodam firmitatem, non itaque paciendum erit, ut constitutione regni roborentur. Ad hoc autem efficiendum animis opus est et pectore firmo,¹ et domini consilarii alios se viros praestent, quia si tanta conniventia, uti hucusque factum,

¹ Vö. Verg., Aen. VI, 261.

utantur, suam maiestatem certo certius regno abdicabunt, sublata prius autoritate regia, noverint itaque ex proxima diaeta pendere, ut erroribus commissis remedium adhibeant. Parcat Illustrissima Dominatio Vestra prolixitati, quia ista negotia nunc Pragae vertuntur pro mea tenuitate, quae in beneficium honoris suae maiestatis vergere puto, ut Illustrissimae Dominationi Vestrae significem mihi incumbere puto, auxilium etiam nostris miseris ab Illustrissima Dominatione Vestra exposcendo, cuius singulari gratiae me quam humiliter commendo, et eandem quam felicissime valere cupio. Datum Posonii 18 Octobris anno 1606.¹

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Persuasit sibi Illeshazi, quod inscriptiones bonorum a se factas in diaeta poterit reddere validas, redimit beneficia ecclesiastica ab aliis pro se ita fecit, cum praepositura Turocensi patrum Societatis, abbatia Sancti Benedicti de Skalka² et aliis, et certe si nemo illi adversari volet, sicut hactenus omnes consiliarios sibi fecit subditos, perpetua ista beneficia alienabuntur. Quare Illustrissimam Dominationem Vestram rogo, ut hac inconvenientia dominis consiliariis inculcet, et ad iura ecclesiastica restituenda eos animet, ne nobis in diaeta desint.

^aLehúzva: fe[...] ^bLehúzva: tates

¹ A levél tartalmához lásd az előző iratot.

² Vágsciklás, Szkalka (Skalka nad Váhom, SK). A szkalkai és tihanyi bencés apátságokat Nyitra várával és tartozékaival egyetemben Bocskai 40 ezer forintért íratta 1605. április 22-én Rhédey Ferenc nevére. Lásd Sörös, *Forgách bíboros*, 604, illetve a 37. sz. iratot.

40.

Pozsony, 1606. október 20.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Beszámol a béketárgyalásokról. Istvánffy beszámolt arról, hogy ígérete ellenére Illésházy végül nem csatlakozott a biztosokhoz. Jóllehet azt ígérte, hogy az uralkodót szolgálja, mégis a törököket győzködte, hogy kössenek előnyös békét, és most nem akar gyanúra okot adni neki, holott éppen az ellenkezőjét kellene tennie. De mindenki előtt világos, hogy Bocskaiék titokban kapcsolatot tartanak az oszmánokkal: semmilyen tartós béke nem lesz addig, amíg ők beleavatkoznak az ország ügyeibe, és miközben tevékenységüket úgy állítják be, hogy az az ország üdvét szolgálja, éppen ellenkezőleg, csak a nehézségeit tetézik. Csodálkozik, hogy Illésházy hazugságai eddig nem lepleződtek le. Ezért kéri, hogy leplezze le ezeket az üzemeket. Nem a személyes gyűlölet, hanem az egyház és az ország jövője miatti aggodalom vezeti. A budai pasa azzal biztatja katonáit, hogy a császár által fizetendő pénzből fogja kifizetni őket, bár kétli, hogy a Porta felhatalmazta őt erre.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 113, n. 10 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Putavi me rem non ingratham Illustrissimae Dominationi Vestrae facturum si illam certiozem facerem, quo in statu tractatus cum Turcis versaretur.¹ Scribit dominus Istvanfi,² vir praestantissimus, quod diu multumque Illeshazium exspectassent, ut coniunctim rem aggrederentur, qui etiam venturum se promiserat ad eos tamen, mutato animo, negavit, se ad illos caesarianos nempe commissarios venire posse, ne suspectum se apud Turcas redderet, atque ita frustra in tanta Illeshazii expectatione illos versatos fuisse. Videat obsecro Illustrissima Dominationo Vestra illius nequissimi hominis dolos et fraudes. Wiennae promisit se partes imperatoris secuturum, neque ex Boczkaiana instructione rem tractaturum, sed prout in communi commissariis suae maiestatis videbitur, ita etiam ipsum Turcae suasurum, ut optimam cum sua maiestate pacem ineat, nunc cum ad rem venit, se subducit, et

¹ A tárgyalásokról legutóbb lásd a 38. sz. iratot.

² Róla lásd a 7. sz. iratot.

non vult se Turcae reddere suspectum, quin imo debuisset Turcis scrupulum eximere, quod amplius nulla ipsis obligatione teneatur, sed ad obedientiam suae maiestatis una cum omnibus Ungaris transierit, et renunciaverit Turcae confoederationi. Sed manifeste apparet Boczkaium et suos occultam societatem cum Turca retinere, nolle ab illo disiungi, et proinde nunquam synceram obedientiam suae maiestati praestabunt. Ego sum in ea opinione, nunquam suam maiestatem statum Ungariae ad tranquillitatem firmam reducturum per has compositiones, in quibus Boczkaiana arte semper cum sua maiestate agunt, et omnes prius difficultates comminiscuntur, quum regnum suae maiestati resignent, Boczkaio et Illeshazio hanc reipublicae perturbationem loco aureae messis ducentibus. Si hae fraudis ac doli Illeshazii adhuc non deprehenduntur, ego fascinum aliquod puto intercedere, quo ligaverit omnes, ut omnia ipsius pessime facta virtutes putent praemiis maximis dignas. Felicem me si honorem suae maiestatis ab his tenebrioribus vindicatum restitutumque videre possem. Rogo Illustrissimam Dominationem Vestram ne patitur istum impium hominem sic impune Deo, imperatori, ecclesiis insultare, sed fraudes eius detegat, quia quam diu rerum iste malus vir potietur, semper auctoritatem regiam vellicabit, bonis iniuste dominabitur, et divina humanaque pro libito miscebit, et confundet. Nullum certe privatum odium me adversus illum extimulat, sed doleo, religionem ab ipso destrui et eo iam potentiae evasisse, ut pene suae maiestati ab illo timendum quidam arbitrentur, nullam sane salutem regno speremus, quam diu penes hunc suprema quam impie exercet, potestas erit. Bassa Budensis lapidibus, saxis, legnis et securibus petitus est a militibus stipendium efflagitantibus, qui eis spem dedisse dicitur distribuendae eis pecuniae, quam commissarii caesariani daturi essent, sed non scio an ausurus sit eam attingere, imperatori ipsorum destinata, et ad Portam pertinentem. Haec habui, quae Illustrissimae Dominationi Vestrae, caetera antea prosecutus, perscriberem, cui a domino Deo salutem ac prosperitatem diuturnam ex animo precor. Datum Posonii 20 Octobris anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus

Franciscus Forgacz episcopus Nittriensis

41.

Pozsony, 1606. november 13.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Bizonyára értesült a török béke híreről. Húsz évre kötötték, II. Rudolfnak 200 ezer tallért kell fizetnie, mindkét uralkodó kölcsönösen megajándékozta egymást, a szultán megadja a császárnak kijáró titulust. Nem világos azonban a falvak ügye. A háború teljesen kimerítette a kincstárat. A háború szerencsétlen lezárásának a lázadó magyarok az okai, akiknek a segítségével a törökök visszafoglalták Esztergomot, és a háborúnak gyorsan véget vetve megakadályozták, hogy az elveszett területeket visszafoglalják. A béke nem juttatott vissza semmit az egyházi birtokokból, ezért kétséges, hogy a pápa és a címzett segítsége nélkül marad-e hely a vallás gyakorlására. Remélik a pápa közbenjárását a császárnál, hogy az egyházi rendet visszahelyezzék régi jogaiba. A következő országgyűlésen véglegesíteni akarják Bocskai birtokadományait, ahogyan Csehországban is tették, amivel Illésházy is gyakran példálózik. A sziléziai katonaságot a főherceg elbocsátotta, és ha nem lesz katonaság jelen az országgyűlésen, az életük is veszélyben lesz. Kéri, hogy járjon közbe a tanácsosoknál az egyház érdekeinek védelmében, különben azt gondolnák, hogy a császár magukra hagyta őket. Várja, mit fog tenni Mátyás főherceg az országgyűlésen, mert ha tűri, hogy az eretnekek az egyházi birtokokra rátegyék a kezüket, a pápához fognak fordulni.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 113, n. 11 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Non dubito aliis viis famam confectae pacis¹ cum Turca ad Illustrissimam Dominationem Vestram pervenisse, tamen etiam ego nolui de illa Dominationem Vestram Illustrissimam certiozem facere. Ad viginti annos pax sancita est, ut tamen sua maiestas ducenta millia tallerorum nunc Turcarum imperatori² numeret, deinceps singulis trienniis uterque imperator alter alterum muneribus ac donis afficiant. Et nostram caesaream maiestatem ipse

¹ A béke pontjait lásd *Magyar Törvénytár 1526–1606*, I, 985–995.

² I. Ahmed (1603–1617) oszmán szultán.

Turca imperatorem Romanorum honoris gratia intitulet. De conditionibus quid de colonis et subditis dediticiis faciendum sit, non potuit tam cito mihi constare. Ita tandem diuturnum hoc bellum parvo certe cum emolumento suae maiestatis confectum est, thesauri quasi totius christianitatis in illud insumpti, et nihil invenimus in manibus nostris. Sed retrocedentis fortunae suae maiestatis nulla alia causa fuit^a, quam infidelitas rebellantium Ungarorum, quae Turcae commoditatem praestitit ad loca sua communienda ac providenda et ad acquirendum Strigonium insigne ditionum suae maiestatis propugnaculum, ita postquam patriam vastarunt et ad solitudinem redigerunt, tali pace tandem terminum celeberrimo huic bello imposuerunt, gloriae suae maiestatis inimici et patriae suae, quae in libertatem a tyrannide Turcica facile vindicari potuisset hostes accerrimi. Sed iam ista praeterierunt nobis miseris ecclesiasticis nulla etiam nunc pace reddita, qui nisi nos sanctissimi domini nostri potestas, Illustrissimae Dominationis Vestrae autoritas consolaretur, non immerito dubitare possemus, in patria nostra nullum nobis amplius locum futurum religionique catholicae ab ingratis filiis nuncium esse remissum. A sua sanctitate speramus causam nostram iri susceptam, quae apud suam maiestatem in id incumbere, ut ecclesiae restituantur, et in pristinum suum gradum ordo ecclesiasticus reponatur. Quod quidem faciendum erit in proxima diaeta, nam stabilitis donationibus et inscriptionibus Boczkaianis et Illeshazianis per publica decreta nunquam postea recuperabuntur bona ecclesiastica, sicut in Bohemia factum est cuius exemplum Illeshazi saepe adducere solet. Dimittuntur milites Silesiae tam equites, quam pedites, quod si etiam alii exauthorabuntur, et sua serenitas ad diaetam copioso milite instructa non veniet, ad bonorum iacturam etiam vitae pericula subibimus. Supplico Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut curam nostri agat, et pro permansione nostra, et ecclesiarum restitutione acriter apud dominos consiliarios insistet, si multa coniventia maxima nobis et ecclesiis damna intulerunt, faciant iam aliquid catholico nomine dignum, et sentiamus nos sub catholico caesare non fuisse desertos et abiectos. Expectabimus quam opem

nobis sua serenitas in proxima diaeta sit^b allatura, si ex manibus haereticorum ecclesiastica bona non extorquebit preces fundere suae sanctitati eamque interpellare non intermitteremus. Quod tam saepe Illustrissimae Dominationi Vestrae molestus sum, supplico velit mihi ignoscere, Illustrissima Dominatio Vestra pro praesidio nobis data est, ideo ad ipsam de necessitatibus nostris refero. De benevolentissimo animo Dominationis Vestra Illustrissimae erga me bene persuasus. Quam ut Deus diu servet incolumem et felicem ex animo precor. Datum Posonii 13 Novembris anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

Illustrissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono meo observandissimo. Pragae

^aLehúzva: est ^bLehúzva: feret

42.

*Pozsony, 1606. december 1.**Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek*

A napokban Mátyás főherceg Illésházyhoz küldte Pogrányi Benedeket, hogy figyelmeztesse, a bécsi béke értelmében át kell adni a végvárakat a császár fennhatósága alá. Különösen Érsekújvárat, ahonnan Pogrányi dolga végezetlenül tért vissza, mivel a várat Bocskai Rhédey Ferencnek adományozta. Bocskai az országgyűlés összehívása előtt nem hajlandó visszaszolgáltatni az uralma alatt álló területeket, ha személyes követeléseit nem elégítik ki, a németek bosszújától való félelme miatt pedig a török szövetségtől sem akar elállni. Kész arra, hogy a neki nem tetsző végzéseket megsemmisítse. A lázadók tudják jól, ha az uralkodónak visszaszolgáltatják az országát, és Bocskai meghal, akkor nem tudják megtartani a tőle kapott adományokat. Illésházy most, hogy megszedte magát, a felelősséget másra hárítja. Ha a főherceg a császár uralmának visszaállítása előtt hívja össze az országgyűlést, végleg elvesznek az egyházi birtokok és az egyházi rend is. Kéri, hogy érje el az uralkodónál, hogy ne fogadja el, ha Bocskai meg akarná változtatni az egyezés feltételeit még az országgyűlés összeülése előtt. Az uralkodónak Magyarország megmentéséhez erősebb orvosságot kell alkalmaznia, az elszemtelenedett lázadókat meg kell zaboláznia.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. II, fasc. 113, n. 12 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Soleo Dominationi Vestrae Illustrissimae significare, quae apud nos agantur et propter observantiam quam eidem debeo et ut sua consilia melius dirigere possit ad ea, quae maxime expediunt. Miserat hisce diebus serenissimus archidux ad Illeshazium Benedictum Pograni, ut eum suae serenitatis nomine diligenter admoneret, ut iuxta transactionem confinia et arces, atque adeo regnum suae maiestati restitui et resignari curaret, et amplius caveret ne sua maiestas deluderetur. Uivarium¹ praecipue, ad fi-

¹ Érsekújvár (Neuhäusel, Nové Zámky, SK). Az érsekség hozzájárulásáról a vár fenntartásában lásd KENYERES ISTVÁN, *Uradalmak és végvárak. Akamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban*, Budapest 2008, 316–327.

dem ipsius datam, ad tempus ipsi commissum fuisse, nunc illud quoque restitueret. Verum Pograni¹ re infecta rediit, dicit Illeshazi se Uivarium reddere non posse, quia omnem potestatem illi Boczkai ademisset et in Franciscum Redei² transtulisset. Praeterea Boczkaium nolle cedere confinibus et regno, antequam diaeta celebretur in ea resignationem hanc faciendam et officia bene de patria meritis conferenda, debere sibi quoque per omnia satisfieri³ renunciationem quoque protectionis Turcicae se non admittere, quia Turcam retinere deberent, ut Germani vindicare se de Ungaris non possint, id omnino facturi, si ipsi Turcae non adhaerescerent. In summa quicquid actum transactum conclusumque est id totum adhuc Boczkai rescendere est paratus, atque ita sua maiestas per viam istam tractatum et reconciliationis nihil obtinebit. Vident scelestissimi illi asseclae Boczkaiiani quod si habenas regni sua maiestas regere inciperet et restitutis confinibus diaetam celebraret retinere aliena bona non posse, vellent diaetam fieri arcibus in sua potestate retentis, ut aut statueretur in ea, quod donationes Boczkaianae observentur, aut si non obtinerent tuto rebellionem repetere possint, et praeterea ista tergiversatione extrahunt tempus, ut interea mors Boczkaii succedat et ipsi alium in locum eius substituere possint. Illeshazi autem, qui pessima fide semper hanc pacem tractavit et involuit omnia labyrinthis, iam non invenit exitum et vult in alios omnem culpam conferre, ipse autem amplissimis bonis potitus non amplius curat, quo modo suae maiestati fiat satis. Ex his Illustrissima Dominatio Vestra colligere potest, quam ista pax cum rebellionibus infida et incerta sit, et quod nos ecclesiastici maiori in periculo, quam unquam alias, versamur, si enim sua serenitas consentiat, ut diaeta celebretur antequam confinia reddantur, actum erit,^b de nobis, quia de bonis ecclesiarum statuta facient, ut apud saeculares maneant, et sic exterminabitur status noster et religio. Quare Illustrissimae Dominationi Vestrae supplico adlaboret, ne sua maiestas consentiat in hanc rem est

¹ Róla legutóbb lásd a 10. sz. iratot.

² Legutóbb lásd a 23. sz. iratot.

enim hoc adversus regiam eiusdem auctoritatem, quod Boczkai diaetae moderationem penes se esse velit, habeatque in ea partes suas. Quid enim poterit^c sua maiestas de subiectione Ungarorum sibi polliceri, si ante diaetam cum effectu a Boczkai fide non recedant? Esset illa diaeta plena dissensionibus, quando hi penes suam maiestatem illi penes Boczkai diversis studiis et animis distraherentur. Certo tam saepe, tam indebite suam maiestatem illudi minime tolerandum est, mature sua maiestas resolvat, ut de recuperanda Ungaria fortiora remedia parentur et expediantur. Ingenia istorum ita efferata sunt, ut lenitate non patiantur se regi et magna impunitate eo redacti sunt, ut nihil dulcius suavius iucundiusque, quam in rebellione perseverare, suarum fortunarum accessiones inde metientes, si seditionibus finem imponi non patiantur. Haec habui, quae ad Illustrissimam Dominationem Vestram perscriberem, cuius gratiae ac favori me humiliter commendo, eandem Deus diu incolumem et felicem faxit. Datum Posonii 1 Decembris anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesarem regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono meo observandissimo. Pragae

^aLehúzva: resig ^bLehúzva: est ^cLehúzva: sibi

43.

Pozsony, 1606. december 11.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Bocskai december 13-ra hívta össze az országgyűlést. A rendeknek tett javaslata szerint nem adja át Felső-Magyarországot, csak ha elfogadják az egyházi birtokok elidegenítését. Így szegi meg esküjét és csapja be a királyt. „Politikus” tanácsadói most már láthatják, hová vezetett az engedékenyséjük. Nem szabad hagyni, hogy ellenségeik hatalmuk alá hajtásák a királyságot. Az uralkodónak éppen az egyházi rend elnyomása miatt vannak nehézségei. Mindazonáltal az egyháziak állhatatossága a lengyelországi eseményekben némi reményre jogosít fel.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 113, n. 13 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, post humilium servitiorum meorum in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae commendationem

Accepi nova de domino fratre meo, quod Boczkai nova comitia ad festum Sanctae Luciae indixit, in quibus scribit se velle reddere rationem regnicolis eorum, quae per legatos acta et tractata fuerunt, et mutuo conferendum esse, quid in futura regni diaeta sit proponendum, nempe ea erunt, in quibus alienationes bonorum ecclesiasticorum nolet confirmari, et adhuc Cassoviam cum Superiori Ungaria sibi relinquere, quia Varadino per deditioem iam potitus est. Ita nephario illi homini integrum est, fidem toties fallere, imperatorem deludere, et tractare quam indignissime. Domini politici consiliiarii¹ videant iam, quo rem perduxerint, lenitate ac indulgentia, et Dei honoris neglectu. Item Illustrissimae Dominationis Vestrae propterea significo, ut quid imposterum facere opus sit, deliberare et apud se statuere possit, suaeque maiestati auctor esse, ne Ungariam direptioni istarum harpiarum amplius permittat, sed tandem potestati suae reddat. Ex oppressione status ecclesiastici factum est, quod nunc sua maiestas tanta difficultate in recuperanda Ungaria laboret, qui si pristinam auctoritatem ac vires haberet suae maiestatis

¹ A politikusokról lásd a 23. sz. iratot.

tati fidele obsequium ubique praestarent, sicut assistentia praelatorum superiorum suis rebellibus serenissimum regem Poloniae¹ transisse intelleximus. Ut desperatis rebus nostris aliqua lux affulgeat.² Illustrissimae Dominationi Vestrae curare dignetur, etiam atque etiam humiliter supplicamus. Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram diutissime feliciter valere cupio. Datum Posonii 11 Decembris anno 1606.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesaream regiamque maiestatem nuncio apostolico domino cum potestate legati de latere domino et patrono meo observandissimo

44.

Pozsony, 1607. január 17.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

A címzett és a Szentszék tekintélyére támaszkodva kényszerült olyan dolgokba avatkozni, amelyben az uralkodók az illetékesek, ezért kéri, kezeljék bizalmasan, amit ír. Nem az áruulás, hanem Isten dicsősége, az egyház és az ország érdekében cselekszik. A magyarok a szokásjog alapján azt választják meg, akit ők akarnak. A *Hármaskönyv*ben sem található ezzel kapcsolatban egyértelmű útmutatás. Szent István óta a magyar nemesség joga az uralkodó megválasztása. Ez történt Kis Károly és a nem királyi vérből származó Mátyás megválasztásakor is. Ferdinánd esete különleges, mivel II. Ulászló lá-

¹ III. Zsigmond (1587–1637) lengyel király.

² Célzás az 1606–1607-es lengyelországi rokoszra, amelynek mintája és ösztönzője éppen a Bocskai-felkelés volt. NORMAN DAVIES, *Lengyelország története*, Budapest 2006, 277–278; KOVÁCS ENDRE, *Magyarok és lengyelek a történelem sodrában*, Budapest 1973, 148–152.

nyát, Annát kapta feleségül, azzal a feltétellel, hogy ha fia, II. Lajos utód nélkül hal meg, a trón lánya révén rá száll. Amikor II. Lajos meghalt, ezt a jogát hangoztatva lépett trónra, de mivel a szabad választás miatt fenyegetve érezte azt, mindenkit igyekezett lekenyerezni. Végül az ország előkelőinek többsége megválasztotta. A rendek másik fele Szapolyai Jánost támogatta. A magyarok tehát nem engedik ezt a jogukat megsérteni. A IV. Károly által kibocsátott Aranybulla és a birodalmi jog itt nem érvényes, ugyanis az ő fia, Zsigmond szintén választás révén léphetett csak a trónra. A magyarok vadul védik ezt a jogukat, ami aggodalomra ad okot, mivel Bocskai halálával Illésházy arra törekszik, hogy a kálvinista Homonnay Bálintot válasszák erdélyi fejedelemmé. Félt, hogy a császár halála után támadást fognak indítani. Ezért a pápának sürgetnie kellene a római király mielőbbi megválasztását. Az ő jelöltje a buzgó katolikus Albert főherceg. Őt kell magyar királlyá is választani, aki egyúttal a császár is lenne, mert csak így vethet gátat a spanyol király segítségével a törököknek. A következő a teendő: a választás után rögtön foglalja el és erősítse meg a legfontosabb várakat, amihez a szükséges eszközöket, a következő birodalmi gyűléstől kaphatja meg. Vissza kell állítani az egyházi rend hatalmát, a főbb hivatalokat katolikusoknak kell adni, és érvényteleníteni a bécsi békét, a lázadókat pedig felségsértés miatt el kell ítélni. Bocskai megsértette az egyezséget, ezért az a továbbiakban nem kötelez. A jezsuitákat vissza kell hívni, akik kollégiumokat alapítanak az ifjúság számára. Az erdélyi fejedelemség élére Báthory Zsigmond kerülne, mert ha eretneket választanának, akkor előbb-utóbb a magyar király is eretnek lenne, ami veszélybe sodorhatja az örökös tartományokat is. Ezek lennének a javaslatai.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 114, n. 2 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia mea ac perpetua servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Rem arduam et difficilem me aggredi Illustrissima Dominatio Vestra iubet, et periculi plenissimam, neque certe nisi autoritate eiusdem, tanquam nuncii apostolici, quem catholicae religionis incrementum Dei gloriam, et Sanctae Sedis Apostolicae dignitatem hac in re spectare mihi persuadere debui, unquam me adduci passus fuisssem, ut de materia, in qua se reges, orbis Domini laedi putant, vel eloquerer aliquid, vel chartae committerem. Quare Illustrissimae

Dominationi Vestrae supplico, dignetur famae, honori ac vitae meae consulere, et ista sanctissimo domino nostro authore suppresso communicare, et praeterea altissimo silentio tegere. Quemadmodum Deum Optimum Maximum in testem voco, me nullam, nec proditionem, nec rebellionem, per hasce res, quas scripturus sum contra suam maiestatem meditari, sed fidelitatis meae suae maiestati debite alte memorem, pro gloria Dei, ad utilitatem ecclesiae catholicae, de regni Hungariae iure, in electionibus regum, quantum mihi constare potest scribere. Hactenus semper Ungari professi sunt, electionem regum suorum penes se liberam esse, ita ut quem malint regem, constituere possint, hoc tamen ius non tam in scriptis legibus, quam perpetuo usu et consuetudine continetur. In legibus nostris nihil praeterea reperire potui, quam in Tripartito opere iuris consuetudinarii regni Hungariae, haec verba titulo 3.¹ Postquam vero inspirante Spiritus Sancti gratia ad agnitionem veritatis catholicaeque fidei professionem opera ipsius sancti regis nostri Stephani Hungari venere et eundem sponte in regnum elegere, pariter et coronavere, omnis nobilitationis, et ex consequenti possessionariae collationis, qua nobiles decorantur, et ab ignobilibus segregantur, facultas, plenariaque potestas, in iurisdictionem sacrae coronae regni huius et per consequens in principem et regem nostrum, a comunitate et communitatis autoritate, simul cum imperio et regimine translata est, a quo iam omnis nobilitatis origo per quandam translationem reciprocam, reflexibilemque connexionem, ita mutuo semper dependetur, ut seiungi segregarique nequeat, et alter sine altero fieri non possit, neque enim princeps nisi per nobiles eligitur, neque nobilis nisi per principem creatur atque dignitate nobilitari decoratur. Haec in lege.

Caeterum consuetudo frequentior usitatorque est, quod quemcunque voluerunt etiam qui haereditarium ius nullum habuit, elegerunt in regem, ut factum est quando Carolum cognomento Parvum regem Apuliae elegerunt, et coronarunt, circa annum Domini

¹ *Werbőczy István: Tripartitum*, ford. CSIKY KÁLMÁN, Budapest 1990², 64–67.

1384.¹ Item tempore Matthiae regis, qui nullo sanguine regio ortus fuerat, et tamen ad regnum vocatus coronatusque fuit anno 1458. In Ferdinandi electione est aliquid speciale. Nam Vladislaus rex Hungariae unum filium Ludovicum, et unam filiam Annam relinquit.² Ludovicus patri successit, et ad Mohacz³ oppidum in conflictu cum Solimanno imperatore Turcarum occubuit. Anna vero nuptui tradita Ferdinando archiduci Austriae, qui postea Romanorum imperator fuit. Hic pacta quaedam iniit cum Vladislao socero, ut decedente Lodovico filio absque haeredibus ipse nomine uxorio in regnum succederet, quibus faederibus et pactis Petrus de Peren⁴ tunc palatinus Hungariae eo quod liberam electionem periclitari videret, per civitates regni curru vectus, publice contradixit et reclamavit, et ne haec eius contradictio negotium Ferdinando imperatori facesse- ret, hominem omni officiorum genere sibi reconciliandum putavit, atque titulo principis imperii insignivit(!), qui tamen Palatinus brevi mortuus est.⁵ Rege itaque Ludovico secundo, in Mohacz occumbente Ferdinandus a potiori parte praelatorum et baronum electus fuit in regem anno 1526, ab aliis vero Joannes de Sapolia comes Sepusiensis, et uterque coronatus.⁶ Hoc itaque ius solum Ferdinandus imperator ad regnum praetendere potuit, quod ex pactis cum Vladislao con-

¹ II. (Kis) Károly magyar király (1385–1386), III. Károly néven nápolyi király (1381–1386).

² II. Lajos magyar király (1508–1526), testvére, Jagelló Anna, I. Ferdinánd magyar király felesége volt. Lásd *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch-Jagellonischen Doppelvermählung* (hrsg. von BOGUSLAW DYBAS–ISTVÁN TRINGLI), Budapest 2019.

³ Mohács (HU).

⁴ Perényi Péter 1519-től koronaőr, erdélyi vajda (1526–1529).

⁵ Perényi nem volt soha nádor. A tisztséget Báthory István töltötte be, ekkor már harmadik alkalommal. Ő 1530. május 8-án halt meg.

⁶ Szapolyi Jánost 1526. november 11-én koronázták meg, míg Ferdinándot 1526. december 17-én választották királlyá, de akit csak egy évvel később, 1527. november 3-án, miután az említett Perényi átjásztotta neki a koronát, tudták megkoronázni. Forgách állítása tehát nem felel meg a tényeknek, Ferdinándot a bárók kis csoportja, valamint Moson és Pozsony vármegyék küldöttei választották meg, ami tehát emiatt nem számított legitím választásnak.

stitutis nomine uxoris acquisiverat, semper tamen regiae stirpis habitata enim maxima ratione praeteriretur. Ex his constat Hungaros liberam electionem regum, semper sibi vendicasse, ac etiam nunc vendicare. De bulla Caroli quarti nihil Ungaris constat,¹ neque aliquando in Ungaros ius imperiumque habuit, sed filius eiusdem Sigismundus imperator, ad regnum Hungariae pervenit, per nuptias Mariae, filiae Ludovici primi regis,² quae ob amorem et gratam memoriam patris a proceribus regni antea coronata fuerat, et in regni consortium Sigismundum maritum admisit.

Mordicus Ungari hanc suam electionem liberam tuentur et cum tantas radices haeresis in regno egerit, quam magnum periculum imminet, ne funditus religio catholica et status ecclesiasticus deleatur, Illustrissima Dominatio Vestra apud se cogitet. Iam enim Boczkai sublato Illeshazi principem Transylvaniae Valentinum Homonnai virum triginta annorum, haeticum Calvinistam, constituendum apud archiducem Matthiam sollicitat. Ita ambitio animos istorum occupavit, ut nemo sua sorte amplius contentus esse velit, sed omnes principatum affectent, hi si supervixerint imperatorem statim regnum invadent, seque eligendos curabunt atque ita religio catholica tolletur, Domus Austriaca repudiabitur, et haeresum contagio vicinas provincias quoque corripit.

His malis ego ita occurrendum iudico. Sanctissimus dominus noster det operam, ut rex Romanorum quam primum constituatur. Zelosus catholicus et potens qualis esse possit archidux Albertus. Hunc moderna maiestas caesarea curet, in regem Hungariae eligi. Neque enim expedit christianitati alium regem esse Hungariae, quam qui sit imperator, ut imperii viribus et catholici Hispaniam regis potentia iuvari possit contra Turcam, eo enim

¹ Utalás az 1356. évi német Aranybullára, amely a császár megválasztását hét választó döntésére bízta, azaz a császári méltóság is választott és nem örökletes tisztség, ahogyan a magyar trón is.

² Nagy Lajosnak csak lányai maradtak, ezért a szövegben említett Luxemburgi Zsigmond, az említett Aranybullát kiadó IV. Károly császár fia a magyar trónt Mária keze által nyerte el, és a magyar rendek választásának, nem pedig a szóban forgó birodalmi jognak köszönhetette. Erre utal Forgách.

loco natura Hungariorum collocavit, ut quasi propugnaculum sit totius christianitatis, et illud fortiter defendi oporteat, conservata salute, amissa exitio caeteris regnis futura. Ut autem electio ex mente suae maiestatis celebrari possit, hoc requiritur. Confinia et praecipua ac munitiora loca, recipiat iam statim sua potestate, cum praesidiis firmet bene constituat. Deinde subsidiis in proxima imperiali diaeta impetratis, militem comparet, episcopos et statum ecclesiasticum suo loco et auctoritati restituat, officia praecipua catholicis conferat, et comitiis ex more indictis de restituendis omnibus Boczkai actis decerni, et rebelles nota perpetuae infidelitatis percellendos curet. Quod facere suae maiestati promptum est, quia Boczkai nullis pactis stetit omnes tractatus violavit, certum proinde est suam quoque maiestatem omni plane iure ab observatione eorum solutam, et statim insigniores latrones capiat, quibus a regno amotis omnia confecta reddet. Deinde collegia Societatis Jesu erigat in quibus iuventus in catholica fide educetur. Et ne Transylvania aliqua monstra pariat, consultissimum rei catholicae esset si Sigismundum Bathori statim illuc mitteret, qui sub obedientia suae maiestatis provincia potiretur, ita haeretici ambientes illum principatum spe sua frustrarentur, et omnia tuta suae maiestati et expedita essent. Alioquin si omnibus sua maiestas succumbet, et impios haereticos in Transylvanae principatu esse sinet, ego certe manifeste video Ungariam haeretico regi cesuram et valde timeo ne etiam Austriae, Stiriae, Moraviae, Slesiae defectionem secum trahat. Haec habui quae in hac materia Illustrissimae Dominationi Vestrae perscriberem. Suppliciter oro, ut pro eo atque catholicae religionis negotium hic maxime vertitur, et exinde totius christianitatis bonum aut etiam periculum dependet, ita haec tractet, ut sua sanctitas operam det, quo ad electionem regis Romanorum quamprimum veniatur, et apud suam maiestatem efficiat, ut mature in Ungaria omnibus provideat, ne morte praeventa sua maiestas relinquat in republica christiana plena omnia dissensionibus turbis ac confusione, et iacturam fidei catholicae in plurimis regnis et provinciis sustineamus. Et quod praefatus sum Illustrissimam Dominationem Vestram oro, ut me

ab omnibus periculis, quae mihi hinc imminere possent tueatur.
 Quam Deus diu servet incolumem et felicem. Datum Posonii^a 17
 Januarii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
 Franciscus Forgacz
 episcopus Nittriensis

Illustrissimo et reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesarem regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono meo observandissimo. Pragae

^aLehúzva: 16

45A.

Pozsony, 1607. január 31.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Megkapta levelét, amelyben beszámolt az erdélyi trón ügyében folytatott tárgyalásáról Báthory Zsigmonddal. Ő ideális jelölt lenne. Az eretnekek miatt haladéktalanul lépni kellene ebben az ügyben, mert ha a Bocskait vivő temetési menet a fejedelemségbe ér, nehezebben fogja tudni elfoglalni a trónt. Az ügyletnek szükséges pénzt Vízkelety Tamás folyósíthatja, amelyet a prágai hitelezőkön keresztül fizetnének ki. Vízkelety számára Zólyomlipcsét, Szitnyát és Csábrágot, vagy egyéb várakat lehetne zálogbirtokként felajánlani. Ha nem tudná most odaadni a pénzt, akkor az összeget Prágában kellene valakinek meghitelezni, amelyet Vízkelety később bizonyosan kifizetne. Küldi Illésházy főhercegnek benyújtott, és a katolikus vallást fenyegető javaslatát. Az említett bizalmas ügyben is válaszolt, kíváncsian várva véleményét.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 114, n. 1 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrono observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Accepi binas Illustrissimae Dominationis Vestrae litteras,¹ ex quibus intelligo tractari cum principe Sigismundo Bathori, ut principatum Transylvaniae repetat profecto catholicae religioni nihil posset eo felicius contingere, quam si dictus serenissimus Bathori posset citissime intrare ambientium istorum haereticorum spes omnino conciderent, et reliqua sua maiestas omnia expeditissime consequeretur. Quare Illustrissima Dominatio Vestra laboret, ut nulla interposita mora ingrediatur, nam si comites cadaveris Boczkai intrare poterunt in Transylvaniam, difficilius illam princeps Sigismundus obtinebit, illis etiam rebus suis prospicientibus mature opus est facto. Quod ad pecuniam attinet, novi pecuniosum hominem in his partibus Thomam Vizkeleti,² is pro bonis libenter magnam summam numeraret, sed donec cum illo tractaretur plurimum temporis elaboreretur. Sed ibi Pragae nunc acquirenda esset et Sigismundo Bathori statim deponenda. Iuberet autem sua maiestas, ut Camera Wienensis et Ungarica a Vizkeleti pecuniam acciperet, et creditori Pragensi solveret ipsi Vizkeleti arce aliqua et bonis inscriptis, et pignoris loco datis, qualia³ esse possent arces Lipcze, Sitniae, Czabrag,³ quae licet aliis inscriptae sint, tamen ab illis redimi possent, et augeri summae inscriptionales Camerae scirent in his rebus procedere. Sed ab hac pecunia Vizkeleti non esset nunc dependendum, sed cito illic Pragae invenienda, et tandem levatis his pecuniis a Vizkeleti certo certius creditori satisfaciendum. Mitto Illustrissimae Dominationi Vestrae consilium Illeshazii,⁴ quid hic Wienae suae serenitati suaserit, omnia evidentissimum detrimentum fidei catholicae. Pro Illustrissimae Dominationi Vestrae uberiori informatione respondi etiam ad illam secretam quaestionem, quam Illustrissima Dominatio Vestra mihi proposuerat. Valde desidero scire an illae litterae ad manus Dominationis Vestrae Illustrissimae, pervenerint. Ego quantus quantus sum, sum Dominationis Vestrae Illustrissimae, quae iure suo ut

¹ Nem maradt ránk.

² Vizkelety Tamás a Magyar Kamara igazgatója (1608–1611).

³ Szitnya (Sitno, SK), Csábrág (Čabrad', SK).

⁴ Lásd a következő iratot.

patronus et dominus in me utatur obedientissimum me semper habitura. Deus Illustrissimam Dominationem Vestram diu servet incolumem. Datum Viennae 31 Januarii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico etc. domino et patrono observandissimo

^aLehúзва: nu

45B.

*Bécs, 1607. február 12.¹
Illésházy István emlékirata*

Érsekújvárat hajlandó visszaadni. Füleket és az összes többi várat Bocskai Thurzó Kristóftól vette át. Ő ezt a terhet nem tudja elvállalni. A füleki kapitányságra Bosnyák Tamást javasolja, akinek most is a parancsnoksága alatt van. Még a határmenti erősségeket átadása előtt ki kell fizetni teljesen a katonaságot. A német helyőrségeket távolítsák el. A bányákat vissza fogja szolgáltatni. Az uralkodó jelöljön ki valakit a dunántúli kerületi főkapitányságra. – *Jelentés a királyság helyzetéről*: A rábízott nemesfémhányákat rendben tartotta, arra alkalmas személyzettel. Saját költségén elrendelte a bányák felújítását és

¹ Az új prágai pápai nuncius, Antonio Caetani által hátlapra írt dátum alapján, aki a levelével együtt küldte Rómába Illésházy memorialéját és Forgách észrevételeit. Értelmetlen, hogy Károlyi miközben a 45C. sz. iratként közölt Forgách választ ismerte és kiadta, Illésházy emlékiratáról azt állította, hogy hiányzik, holott ez Forgách válasza mellett található. A Forgách-féle iratot szeptember 16 és 18 közé datálja, jóllehet azon dátum nem szerepel. Ez azonban mindenképpen téves, egyrészt a hátlapra írt feljegyzés, másrészt amiatt, hogy Illésházy Bocskait néhaiként említi.

ágyúk beszerzését, ez utóbbiakat elvinni. A Selmebányára helyezett katonákat vissza kell vonni. A harmincad hivatalokba megfelelő személyeket ajánl. A Szepesi Kamara élére Hofmann György alkalmas lenne. A nagyobb súlyú ügyeket a következő országgyűlésre kell halasztani. Az esztergomi érsekség adminisztrátorát Bocskai kérése ellenére nem mozdította el.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 51C, fol. 110rv + 113rv – cop.)

Memoriale

Castrum Wyvar,¹ quemadmodum et antehac significavi, paratus sum continuo resignare.

Castrum Filek, et alia omnia confinia per magnificum dominum Christophorum Thurzo,² eo nomine cum sufficienti instructione, adhuc vivente quaerendo Bochkai a regnicolis huc destinatum et expeditum, resignabuntur. Ego enim propter infirmitatem meam hoc onus in hac assumere non valeo. Prefecturam tamen castrum Filek, domino Thomae Bosnyak³ conferendam esse censerem, cui nunc quoque praeest.

Requisitur nunc, ut ante resignationem confinium pannus et pecunia in tractatu pacis ad exaurationem militum oblata manibus meis iam statim assignetur. Deinde ut praesidia Germanica, ex Zakolcza, Berench,⁴ et aliis Moraviae vicinioribus confinibus educantur. Ex tunc reliqua quoque omnia confinia suae maiestati caesareae resignabuntur.

Similiter montanas civitates, foedinas metallicas, tricesimas et alia omnia, ad fiscum pertinentia resignaturus sum.

Confiniorum Ultradanubianorum resignatio domino Thomae

¹ Érsekújvár (Nové Zámky, SK).

² Thurzó Kristóf Szepes (1603–1614), és Sáros vármegye (1610–1614) főispánja. Rekatolizálásáról majd újabb hitehagyásáról lásd KRUPPA TAMÁS, *Thurzó Kristóf és az ellenreformáció. Egy lutberánus arisztokrata katolizálása, majd hitehagyása a 17. század elején*, Levéltári Közlemények (LK) 83 (2012) 295–318.

³ Bosnyák Tamás érsekújvári (1605), majd 1607-től füleki kapitány, honti főispán (1616–163), 1609-ben bárói rangra emelték.

⁴ Szokolca (Skalica, SK), Berencs (Branč, SK).

Nadasdi¹ est concredita. Adest is quoque. Requisitur ut sua serenitas designet aliquem, cui illa resignentur, quibus praefectus ex Consilio Hungarico iuxta transactionem sua serenitas imponat.

Opinio de interna gubernatione regni

Fodinae cupri penitus conflagrarant et in nihilium sub tumultu isto redactae erant. Eas ego magnis laboribus addita etiam in expensas propriae meae pecuniae florenorum 800 summa, per egregium Joannem Zenthivany,² denuo redintegrandas curavi, utque relatione fidedigna accipio, eaque in meliore fuerunt statu. Nam ad reparationem illorum civium damnorum et nobilium bona compuleram. Officia multa et superflua in pauciora redigi, ita ut paucissimi melius hactenus eas administraverint, quam antehac multi. Merito sua serenitas personae istius Joannis Zentiwany condignam rationem habebit, et labores eius, aliqua recompensa benigne recognoscere dignabitur.

Ordinavi autem, ut in refusionem pecuniae meae, in reparationem fodinarum mutuo datae, bombardae aliquae mihi in valore illorum florenorum 8 conflentur et conficiantur. Quare demisse oro, ut sua serenitas deinceps quoque tales bombardas libere illinc mihi avehere permittere benigne dignetur.

Fodinae argenti et auri Kermecziensis et Selmecziensis³ ita sunt hactenus a me curatae, ut demortuo domino quondam Bochkai potestate, in eas usurpare non permiserim, neque vel ab ipso vel ne quicque ex iis ademptum exigere.

Milites in civitate Selmecziensi cultoribus fodinarum magno sunt impedimento illi iam essent illinc amovendi.

Tricesimas omnes suae serenitati resignare paratus sum, quarum status ita se habet. Tricesimatores tales, qui rem danno suae maiestatis

¹ Nádasdy II. Tamás közzegei várkapitány 1605-ig. Ekkor átállt Bocskai táborába. Róla legutóbb lásd BARISKA ISTVÁN, *Nádasdy II. Tamás és a Bocskai-felkelés*, Századok 144 (2010) 823–848.

² Róla közelebbit nem tudunk.

³ Körmöcbánya (Kremniz, Kremnica, SK), Selmechánya (Schemnitz, Banská Štiavnica, SK).

propriis consulerant commodis depotui, prout Joannem Zsýlessy¹ dilapidatorem maximum, et nonnullos alios tales, et loco illorum diligentiores et meliores substitui. Contrascribas ubique amovi. Hoc tempore enim nulla est bonum pulsio nulla questura, adeoque exigui proventus tricesimales sunt, ut ad sustentationem tricesimatorum si adventus esset contrascriba non sufficerent. Censerem ego, ut sua serenitas modernos tricesimatores usque ad dietam in officio relinqueret, et confirmaret, inter quos Emericum Huzo² commendo, qui nunc et Tyrnaviensem et Zempteiensem simul curavit, ex quarum utraque vix floreni viginti hactenus provenerunt. Postea in diaeta precari regno possunt ista si necessitas postulaverit, melius ordinari.

Camera Cassoviensis esset committenda curae domini Georgii Hoffman,³ qui cum antehac quoque camerae illius membrum in administratione fuerit, posset illi usque ad ulteriorem suae maiestatis resolutionem praeesse cui rationista aliquis pro collega adiungendus esset.

Supplicantes de maioris momenti negotiis, ad futuram dietam et Consilium Hungaricum reiciendi essent, ut et transactione satisfieret, et minus erraretur.

Administrator archiepiscopatus Strigoniensis modernus licet dominus quondam Bochkai, aliquoties, ut dimitteretur mihi mandaverit, tamen a me dimissus non est, propterea ut de omnibus liquidam rationem suae caesareae regiaeque maiestati reddat. Is tum nimis valetudinarius sit, et aliae quoque causae non desunt, censerem aliquem alium in locum ipsius surrogandum, bene possessionatum, ut si forte damnum inferret, esset unde refunderet, uti a divo quondam imperatore Ferdinando factitatum est.

Tale officium non vulgaribus scribis, sed praecipuis nobilibus et possessionatis conferebatur.

¹ Róla közelebbit nem tudunk.

² Huzo Imre nagyszombati harmincadellenőr (1615).

³ Hoffmann György a király erdélyi jövedelmeinek pénztárnoka (1604), szepesi kamarai titkár (1602–1607), majd a Szepesi Kamara helyettes elnöke (1610–1613). Ellentmondásos szerepét jelzi, hogy Forgách vádjaiival ellentétben az ún. szerencsi kiáltvány éppen fordítva, pénzügyi tevékenységében az elnyomó Habsburg-politika egyik megtestesülését látta a személyében.

45C.

Forgách Ferenc megjegyzései Illésházy István emlékiratára¹

Nem érvényes a Thurzó Kristófnak adott instrukció, mert ahhoz a törvényes királynak és nem Bocskainak van joga. Csak hűséges és esküvel kötelezett személyeket lehet a határok őrzésére kinevezni, mint Bosnyák Tamás esetében, aki Illésházy rokona. A hajdúk zsoldját nem a bányák vagy az érsekség jövedelméből kell kifizetni, ahogy Illésházy tette. A kibányászott nemesfémeket és a ként a király megbízottainak kellett volna átadni, Bocskai azonban megbízottai útján elvitette. Illésházy közölte, hogy a határokat akkor adja át, ha a főherceg leteszi az ehhez szükséges pénzt, addig a királyság jövedelmeit magának szedeti be. Illésházy magánál tartja a királyi jövedelmeket, amelyből ágyúkat is öntett. Odahelyezett embere mindenben az ő utasításait követi. Hazudik, amikor azt állítja, hogy az aranybányák jövedelmére nem tette rá a kezét. A harmincadhivatalok éléről elmozdította a királyhoz hűeket, helyükbe rablókat állított. A Szepesi Kamara élére Hoffmann György helyébe, aki Erdélyt átadta Bocskainak, és Rác György helyére, aki nem védte meg a fejedelemséget Bocskaival szemben, másokat kell kinevezni. Az országgyűlésen Illésházy ugyanezt az eljárást akarja folytatni. Úgy a világi, mint az egyházi hivatalokat azoknak kell visszaadni, akik ellenzik a bécsi békét. Az érsekség adminisztrátorának olyan személyt tett meg, aki segít a jövedelmek elsikkasztásában, ezért akadályozza az érseki szék betöltését, mert így a nádor hatalmát nem korlátozza semmi.

(Ed.: MOE XII, 652–654. – ASBi Archivio Ferrero, cass. XVII, cart. 20, fasc. 340, fol. 1r–2r; AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 51C, fol. 111r^v – cop.)

Censura super memoriali Illeshazy

Non est standum instructioni datae Christophoro Thurzo a Boczkai, quia non absolute in potestate suae maiestatis, ut regis Ungariae relinquere vellent confinia, sed a Boczkaio nominatis suae maiestatis rebellibus tradi, qui nomine non suae maiestatis, sed regni illa tenerent, et quando placerent a sua maiestate deficerent, praetendentes si regno adhaerere. Sed debent fideles in confiniis collocari et tantum suae maiestati iurati esse Thomas Bosniak qui est capitaneus in Filek, est Illeshazii nepos ex sorore ideo ipsum commendat.²

¹ Az iratot Forgách, ahogyan a szövegből kiderül, Caetano számára készítette.

² Lásd az előző iratot.

Pannus et pecunia non debent dari, ut exaurentur Haidones ipse Illeshazy ipsos expediat qui regni contributiones fodinarum proventus tricesimas et omnia percepit, simul cum archiepiscopatus decimis. Sed panno et pecunia conducendi sunt pro sua maiestate milites. In tractatu autem ita ipsi fuerunt pecuniae promissae, ut Boczkay mineras erutas, ex quibus aurum argentum et cuprum confici deberet, suae maiestati relinqueret, et in eius ratione pannum ac pecuniam suae maiestati daret. Sed Boczkai missis suis commissariis curavit eiusmodi mineras conflari, et argentum et aurum avehi: nihil ergo sua maiestas amplius illis debet. Quod dicit ex tunc confinia se redditurum si sua serenitas pecuniam et pannum deponat, eo spectat, ut diutius ea tenere possit, et restitutionem extrahere ut interim omnes regni proventus adhuc capiat, et sibi retineat.

Quod ad opinionem de interna gubernatione regni attinet. Quia ex fodinis cupri citius magna lucra percipere se posse animadvertibat curavit illas reparari, sed non modo nihil de suo impendit, quod hactenus magno cum fenore non recepisset, se ingentem thesaurum inde comparavit, quare ut ipsi adhuc tormenta bellica ex aere conflari permittatur indignum est. Ille Joannes Szentivani¹ est totus ad imperium Illeshazii effectus et eformatus, et ubique eos collocare cupit in officiiis, qui ipsi quam maxime sunt obligatissimi.

Mentitur Illeshazi (venia Illustrissimae Dominationis Vestrae dixerim) quod ex auri fodinis nihil a se aut a Boczkaio ademptum sit abstulerunt enim omnia.

Quos in tricesimis suae maiestati fideles fere putavit, amovit, iis suos latrones substituit, et eos commendat, qui sibi semper usus sint futuri.

Camera Cassoviensis fideliori homine indiget, quam Georgio Hofman qui Transylvaniam Boczkaio tradidit. Georgio Racz,² qui cum exercitu illam suae maiestati tenebat persuaso, quod sua maiestas mandaret Transylvaniam Boczkaio tradi, itaque Boczkaium exercitu dimisso, recepit.

Ut ad futuram diaetam maioris negotia momenti reiciantur ideo suadet, ut rebelles ad magna officia regni ibi primo promoveat,

¹ Lásd az előző iratot.

² Rác György tanácsúr (1610), a tizenöt éves háború ismert hadvezére.

deinde bonos opprimat, nollet enim aliquem in autoritate constitutum videre qui contrarias partes sibi que adversas pro honore suae maiestatis tueretur. Contrarium sane fieri expedit, ut functionibus tam ecclesiasticis, quam saecularibus conspicui multi sua maiestate reddantur, qui maledictis illis articulis Cassoviae fabricatis sese opponere possint, ne penitus religio catholica ex regno profligetur.

Per administratorem saecularem placet ipsi proditori archiepiscopatum administrari, ut eo promotus ad hoc officium, qui ipsi quam maxime esset obligatus decimas archiepiscopales distrahere, rapere et usurpare posset. Et donec posset, prohiberet ne praelatus substitueretur, qui autoritate in regno sit primus, sed ipsi palatino constituto¹ nos miseros tractarent, ut sua mancipia.

Haec commentaria pro meliori informationi Illustrissimae Dominationi Vestrae addere volui.²

46.

Pozsony, 1607. február 9

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Fülébe jutott, hogy Klesl panaszkodott rájuk, hogy a vallás és az egyház ügyében a magyar klérus nem egyezett a főherceggel és tanácsosaival, amit az igen rossz néven vesz. Erre azt tudja válaszolni, hogy éppen hogy Klesl nem veszi figyelembe a panaszait és tiltakozásait, figyelmen kívül hagyja javaslataikat és nem hívja tanácskozni sem őket. A második megbeszélésén a magyar klérusból senki nem volt jelen, az eretnekek szabad vallásgyakorlatának megakadályozása ügyében készített állásfoglalásuk és a vallásügyi cikkelyt nélkülük zárták le. A harmadik tárgyaláson Bocskai követei ki akarták vetetni a katolikus vallás sérelme nélkül záradékot, ami ellen tiltakoztak. Klesl úgy nyilatkozott, hogy őfensége is egyet ért ebben a kérdésben, vagyis, hogy a katolikus vallást ne érje hátrány. Mindezt inkább Bocskai

¹ Ekkor a nádori szék üresedésben volt, 1608. november 20-án hosszú idő után éppen az említett Illésházyt választotta nádorrá az országgyűlés.

² A biellai változat folytatódik a bécsi béke 1. §. 6–7. artikulusaira adott megjegyzésekkel. ASBi Archivio Ferrero, cass. XVII, cart. 20, fasc. 34o, fol. 37–4v.

követeinek megnyugtatóására hangzott el. Végül az összes magyar és német tanácsos jelenlétében megszavazták, hogy a formula maradjon benne a törvény szövegében. A jelenlévő Krenberg is biztosította őket arról, hogy Mátyás főhercegnek is ez az akarata. Másnap azonban a főhercegi állásfoglalás végleges megszövegezésekor kiderült, hogy a katolikus vallást (illető záradékot) kihagyták és megváltoztatták az előző napi döntést. Tiltakoztak az összes tanácsos jelenlétében. Éppen ezért Klesl ok nélkül panaszkodik. Ítéletére bízva, hogy vajon kinek van igaza, elküldi a tiltakozás szövegét, amiből kiderül, hogy ki nem képviselte a hit ügyét. Kéri, higgyen neki, magukra hagyatva, segítség nélkül kénytelenek ügyüket védelmezni.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 114, n. 3 – *orig.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime

Humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero. Pervenit ad aures meas reverendissimum dominum Gleselium de nobis Hungariae episcopis non parvum conqueri, quasi desertus a nobis in negotio religionis ac status ecclesiastici in tractatibus nihil proficere apud suam serenitatem et consiliarios poterit, quo nomine pessime audire, suae maiestatis indignationem sustinere, et procellas ac fluctus obortarum erga se tempestatum experiri cogeretur. Ego ratus periculum famae nostrae imminere, si hanc accusationem non diluerem apud Illustrissimam Dominationem Vestram, omni nos suspitione neglecti officii purgare volui, ut eidem constare possit, quatenus reverendissimi domini Gleselii invectivae contra nos, locum dare debeat. Inprimis ex nostris quaerelis, ex protestationibus interpositis, constat, aut negotium religionis nobiscum non esse communicatum, aut quatenus communicatum est, neutiquam nostrum votum ac sententiam approbatam, sed alibi examinatum, vel neglectam, vel corruptam, vel eversam esse. Et quidquid nos diceremus, censurae reverendissimi domini Gleselii totum subiectum fuisse. Quare ipse dominus Gleselius scit, quomodo negotia religionis tractarit, quid definierit, nos a dominatione sua reverendissima nunquam sumus in consilium adhibiti, sed ego adivi saepe eandem et deprecabar magna cum instantia et humilitate, ut catholicae fidei defensionem, et nostrum statum sibi haberet com-

mandatissimum, et sum in bona existimatione de dominatione sua reverendissima, quod fecerit, an autem auditus fuerit nescio, conclusiones certe omnes fuerunt religioni et statui ecclesiastico damnosae, qui earum fuit authores Dominatio Vestra Reverendissima dignetur investigare.

In secundo tractatu ad quem nullus episcoporum Hungarorum admissus est, conclusio et articulus editus de religione non est noster, nos ut eluderemus haereticos, posuimus in opinione suam maiestatem neminem eo nomine persequi velle, quo minus credat quod volet, quia ob actum internum credendi quamcunque haeresim, nemo nec nocet alteri, nec puniri potest, excludentes hoc ipso exercitium publicum et extremum haeresis, et ex superabundanti fidei catholicae diligenter caventes, diximus, absque tamen praeiudicio fidei catholicae. Sed conclusio in tractatu posita aperte concedit omnem usum et exercitium inquiratur de eius authore.¹

In tertio tractatu quando Bochkaii instabat per suos nuncios, ut auferretur illa iustificatoria clausula, absque tamen praeiudicio fidei catholicae romanae, quia (dicebant illi) libertatem religionis, quae superioribus verbis primi articuli abunde concessa esset, haec posterior clausula tolleret et revocaret, id enim totum quod ex praescripto aliarum religionum fieret, praeiudicaret fidei catholicae romanae. Quare ut libertas concessa constaret, illam clausulam abolendam esse. Nos contra vehementer institimus, ne sua serenitas illam clausulam auferret, aut aliquid amplius haereticis concederet, sua serenitas de hac re iussit nos cum domino Gleselio simul convenire et consultare, ita factum est, et nos nihil immutandum diximus, sed illam clausulam retinendam, dominus Gleselius quae declaratio a sua serenitate illi clausulae addenda esset exposuit. Et primo quidem, quicquid sua serenitas faceret, totum fore irritum dicebat, quia plenipotencia ipsius expirasset, postquam sua maiestas tractatum confirmasset. Deinde ita ponendam esse declarationem, quod sua serenitas

¹ A bécsi béke vallásügyi cikkelyébe belekerült a levélben említett a katolikus vallás sérelme nélkül formula, Forgách azonban ezt a protestáns vallásgyakorlat engedélyezésének tilalmával együtt akarta a cikkelybe foglaltatni. A célzás tehát erre vonatkozik.

illa clausula velit, ut fidei catholicae sit consultum, ne eam, quod iam faciunt, opprimant, ita ut altera pars in usu et exercitio sit libera, alteram enim partem nos posse explicare pro fide catholica. Formata est ergo principis declaratio non a nobis Ungaris episcopis, quibus plane iussum fuit, nihil penitus inimicandum, sed potius Bochkaianos legatos, tanquam malefidei homines, et qui pacta conventa omnia violarent, et retractarent, et propterea legatorum immunitate indigni essent, capiendos, donec Bochkaii confirmationem tractatus transmitteret, et omnibus conditionibus prioribus staret. Formaverit vero illam declarationem principis dominus Gleselius, ipse scit. Vocamur ergo in praesentiam serenissimi adstantibus omnibus consiliariis Germanis et Ungaris. Praefatur Krenperg, suam serenitatem ita statuisse declarare suam mentem super illa clausula, absque tamen praeiudicio fidei catholicae etc. quod romanae religioni nullum impedimentum pariat sed in libero usu et exercitio ubique relinquatur, eandem ita voluisse nobis haec omnia ita intimare, an placeat, respondimus nobis placere, discedimus, sed ecce sequenti die vocamur, ut quomodo sua serenitas declarationem scribendam resolverit, audiamus, legit Krenpergh, ibi romanae religionis mentio nulla, omissum quicquid pro religione catholica faciebat, haeresibus ut ubique libertas salva sit declarabatur. Ibi nos episcopi publice diximus, haesternam conclusionem immutatam, et in haec verba quomodo nunc lecta sunt, nunquam declarationi suae serenitatis nos consensuros, sed his omnibus reclamare et contradicere.¹ Ita se res habuit Illustrissime Domine, et quod verum scribam provoco ad omnes consiliarios Germanos et Ungaros tunc praesentes, ita quod propter nostram contradictionem dominus Seifridus Prainer² compunctus ad me dixerit. Domine inquit egregie conscientiarum nostrarum venam secuimus idest eas vulneravimus. Quam itaque immerito a nobis se desertum in defensione religionis dominus Gleselius conqueratur, Dominationi Vestrae Reverendissimae iudicandum relinquo. Quae-

¹ Az artikulus záradékát övező vitáról legutóbb lásd a 37. sz. iratot.

² Seifried Christoph Breuner az Udvari Kamara elnöke (1600), az Udvari Tanács és az Udvari Haditanács tagja.

cunque tractavit, ad partem nobis insciis tractavit, cum certe nos debuisset consulere, et nos tanquam familiarior principi iuvare. Nos quid rerum ageretur nesciebamus, sed periculum timentes, quod unum praestare potuimus, supplicando, protestando opem etiam a domino Gleselio implorando causam Dei tutati sumus; et ne sibi dominus Gleselius iniuriam a me fieri dicat, has meas litteras Illustrissima Dominatio Vestra ipsi exhibeat, paratus etiam testibus locupletissimis omnia ista comprobare, et scripturas protestationum nostrarum producere, ita ut speremus nos etiam coram Deo, in his omnibus, in quibus religio laesa est esse immunes, constabitque nos pro viribus his malis restitisse, eos autem qui haec talia tractarunt relinquimus, ut pro se quisque, iis quorum interest, rationem factorum reddant, Illustrissimae Dominationi Vestrae supplicando, ut cognita nostra innocentia, non patiatur in aliquam suspicionem neglecti officii vel apud se vel apud suam sanctitatem venire, utinam nostris laboribus fructus, quem sperabamus respondisset, melius cum religione actum fuisset, nunc quoque plurimis periculis expositi sumus, quod a sua serenitate et qui rerum habenas moderantur contempti nimiumque neglecti sumus, et vix in diaeta speramus aliquos nobis auxilium laturos, sed religionem et statum ecclesiasticum prostratum iri. Illustrissima Dominatio Vestra propter Deum nobis suppetias ferat, et miserimos nos foveat, protegatque Deum habitura retributorem. Cuius divina bonitas omnem affluentiam suorum bonorum eidem largiatur diuque servet incolumem. Datum Posenii 9 Februarii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesarem regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono meo observandissimo. Pragae

47A.

*Pozsony, 1607. február 11.**Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek*

A hit és az egyház végső veszélybe jut, ha a főherceg nem veszi a kezébe a határok ellenőrzését, és nem tesz meg mindent most, hogy közeledik az országgyűlés. Küldi a magyar tanácsosok véleményét. Biztos benne, hogy Illésházy szándéka a katolikus vallás és az egyház megsemmisítése. Kéri a támogatását és a védelmét, amit a királytól nem kapnak meg.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 114, n. 4 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Quoniam mihi propositum est iuvare causam afflictissimam religionis catholicae et status ecclesiastici, quod autem meis viribus deest, libenter volo autoritate ac potestate Illustrissimae Dominationis Vestrae fulcire. Video periculum maximum fidei et ordini ecclesiastico imminere, si nondum confirmata sua maiestate in possessione^a arcium et confiniorum, neque necessariis omnibus praeparatis, quibus pars Boczkaii debilitari et enervari posset, diacta celebraretur, quam Illeshazi maxime urget, ideo a sua serenitate admoniti, quid de hac re censeamus, dominorum consiliariorum Ungarorum opinionem excipere volui,¹ quam Illustrissimae Dominationis Vestrae hisce transmittio, vehementer exoptans, ut eiusdem calculo approbetur, quae si Illustrissimae Dominationi Vestrae assensum nacta fuerit, illius etiam protectionem eidem humillime commendo, ut eam Pragae apud suam maiestatem promoveat.

Certum est, Illeshazium ad exitium religionis et ecclesiasticorum tendere, ideo dum debiles et penitus prostrati squallent episcopi et fideles, se omnia facilius confecturum se non immerito arbitrat. Iam partium suae maiestatis ex adverso foret, armare suos, autoritate, potestate et reliquis praesidiis contra machinationes Illeshazi. Suppliciter Dominationem Vestram Illustrissimam obsecramus, ut nostram defensionem suscipiat, et quomodo catholica religio restitui

¹ Lásd a következő iratot.

possit, providere solita pietate dignetur, nos iussa capessere parati erimus, et sanctissimus dominus noster suaque maiestas habitura est nos, Deo adiuvante non inertes pastores, modo sua maiestas tanquam catholicus imperator nobis non desit. Aliud quod scribam non occurrit. Deum precor, ut Illustrissimam Dominationem Vestram omni sua benedictione circumdet, et protegat. Datum Posonii 11 Februarii 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesaream regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico domino et patrono observandissimo. Pragae

^aLehúzva: potestate

47B.

Pozsony, 1607. február 11.

A Magyar Tanács állásfoglalása az összehívandó országgyűlés ügyében

Parancsának megfelelően némi késéssel küldik véleményüket. A végek átadása és védelme érdekében igen sürgős lenne az országgyűlés összehívása. A királyság békéje és nyugalma attól függ, hogy a határvidék feletti hatalmat a lázadók visszaadják, és a várak, hivatalok élére neki felelősök, megbízható személyeket állítson. Ne higgyen az ígéreteknek csak a tényeknek. Illésházy azon mesterkedik, hogy a hajdúk zsoldját a királyság bevételeiből fizessék ki. Arra számítanak, hogy ebben az esetben a pénzhány miatt elhalasztódik a várak átadása, miközben a királyi és egyházi jövedelmekből ők húznak hasznot. Azért is lenne fontos, hogy még az országgyűlés kihirdetése előtt megtörténjen az átvétel, hogy elejét vegyék egy újabb lázadásnak, illetve hogy meghiúsítsák a kassai végzések megerősítését. A Bocskaitól elrabolt és Illésházy által kisajátított jövedelmeket, valamint az

egyházi birtokokat vissza kell szolgáltatni, a hivatalokból el kell távolítani Bocskai embereit. Éppen ezért nem kell sietni az országgyűlés összehívásával, mert ezt még előtte kell nyélbe ütni. Erre az alapra támaszkodva kell összehívni az országgyűlést, ahol a bécsi béke megerősítésének ügyét, és az abban foglalt összes olyan pont tárgyalásba vételét kerülni kell, amelyet akkor a következő országgyűlésen megvitandó kérdésként jelöltek meg, és az országgyűlési végzéseknek általánosságokban kell érintenie majd ezeket. A legfontosabb, hogy a rendek letegyék a hűségesküt, mert csak így biztosítható a béke, máskülönben két részre fog szakadni az ország. A határvidék birtokában jobb pozícióban a siker nagyobb esélyével fogja tudni vezetni az országgyűlés tárgyalásait. A királyi pozícióit illetően azt kell hangsúlyozni, hogy a király törvényesen megválasztott és megkoronázott uralkodó, és hogy kizárólag neki van joga adományozni az ország törvényei alapján, ahogyan ezt a Hármaskönyv is rögzíti. Nem lenne olyan sok követője a lázadónak, ha ennek érvényt szereznének, mivel nagyon sokan elvesztették miattuk javaikat. Ezért Bocskai adományait meg kell semmisíteni. Mert nyilvánvaló, hogy vagy ezeket ismerik el törvényesnek, vagy a királyság törvényeit kell eltörölni. Ebbe az érvelésbe kellene minden törvényjavaslatot belefoglalni.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 114, n. 4(!) – *orig./m.p.*)

Opinio dominorum consiliariorum Hungarorumde celebranda diaeta

Serenissime Princeps etc. Accepimus benignum Serenitatis Vestrae mandatum Viennae, cum iam itineri nos accingeremus, et ne quisque nostrum ex iis cogitationibus, quae primae occurrissent, votum suum contexeret, sed pro rei magnitudine antea bene ruminatis et perpensis omnibus, quae demum expedientissima viderentur in medium consuleret, eo usque rem differendam putavimus, quoad liceret, communicatis mutuo consiliis, Serenitas Vestra super proposita materia solidi aliquid rescribere, supplicantes Serenitati Vestrae, ut hanc qualemcunque moram pro sua benignitate aequi bonique consulere dignetur.

Quod itaque attinet pollicentibus et promittentibus Boczkaii consiliariis confinia ac loca omnia suae maiestati restituenda et resignanda esse,¹ ideoque pernecessarium fore dietam, quam primum in

¹ Erről legutóbb lásd a 44. sz. iratot.

regno indicere et promulgare. Quare Serenitatem Vestram clementer mandare, ut quando ubinam illa, qua ratione, quibusque mediis et quid ad constituendam tranquilliores regni faciem, ex parte suae maiestatis regnicolis proponendum censeamus, opinionem nostram Serenitati Vestrae perscriberemus, pro nostra fide et fidelitate ista Serenitati Vestrae humillime significanda et proponenda duximus.

Optarent sane domini consilarii si tempus illud desideratissimum adesset, quo rebellium furore, subsidente, ipsos ad humanitatem et aequitatem compositos, et ex infelici discessione ab obedientia suae maiestatis ipsorum legitimi et coronati regis, redeuntes, sua maiestas tanquam pietissimus pater, et pastor optimus, in unum colligere et recensere posset. Verum quia illa est gravium morborum vis et saevitia, ut magnis curationibus sensim depellantur, ita ut etiam isti temeritate quadam imbuti et effrenes, tractabiliores reddantur, dispositionibus praevis opus est. Quarum nos praecipuam arbitramur, si materia et fomes rebellionis illis subtrahatur. Manifestum autem est confiniis munitioribusque locis a rebellibus occupatis, tanquam ex tutis receptaculis totum regnum illos incursasse, et in potestatem redeisse. Inde ipsi et vim aliis inferre, et ab aliis illatam propulsare poterant. Quare ut latibula quaerere non possint sed imperium suae maiestatis subire debeant, necesse est confinia et loca munita suam maiestatem ad manus recipere, fidelibus et in regno possessionatis nobilibus praefectis et capitaneis ad fidelitatem suae maiestatis strictissime adiuratis, credere, ex militibus eum delectum facere, ne ii admittantur, qui ultro duces et antesignanos se, ad Turcas et Tartaros populabundos in vicinas provincias longe lateque introducendos praebuerunt, quae cura secernendi tales capitaneorum erit qui eos optime noverunt. Neque Serenitas Vestra contenta esse dignetur illa pollicitatione, qua et Boczkai consilarii et Illeshasi se omnia reddituros promittunt, nisi de facto in potestatem Vestrarum Maiestatum confinia sint redacta. Quod ne cito fiat Illeshazi omnibus artificiis adhibitis adlaborat, et prout informamur, et ex coniecturis colligere licet, ut se Boczkaiani consilarii immitentur(!) operam dat, quam diligentissimam. Non enim ex Boczkaiana praeda, ex totius regni proveniunt et contributionibus, fodinis ac decimis, Haidonibus stipendia

numerare volunt, ut expeditam ac facilem confiniorum restitutionem reddant,¹ sed ut Maiestates Vestrae ad exauthorationem illorum, pro hostilitate nimirum, quam in provincias suae maiestatis exercuerunt, et pro abnegata suae maiestatis fide, ingentem pecuniam exponant, et aliis iterum atque duplicatis sumptibus vicissim eos concludant, putant enim difficultate pecuniariam impeditas Vestras Maiestates non tam cito arces recepturas, sed apud ipsos sub bono praetextu remansuras, atque sic proventibus omnibus, et utilitate regni et ecclesiasticorum bonorum diutius potituros, et si diaetam, quam urgent, obtinere poterunt adlaboratos, ut indignissima illa, quae statuerunt quoquo modo obtineant.

His omnibus periculis ob oculos positis suadere Serenitati Vestrae omnino non possumus, ut diaetae publicationem acceleret, priusquam arces et confinia possideat, et tuta sit, quod non possint rebellionem repetere. Partes enim Vestrarum Maiestatum oportet in diaeta esse fortiores Boczkaianis, ne quid vis ex animi sententia conficiant, cum plane plurima sint in tractatibus, et in ultimo Cassoviensi conventu statuta,² quae diaetalibus decretis confirmari nequaquam oporteat.

Fidelium autem Vestrarum Maiestatum praesentem statum si eadem attendant, plane animadvertent ita illos fractos debilitatosque esse, ut vix illis loquendi facultas, inter insolentes audacia et viribus residua futura sit.

Quare iubeat Serenitas Vestra solutis ex Boczkaiana praeda, et ab Illeshazio perceptis regni proventibus stipendiariis, arces reddi, et praelatos, ac statum ecclesiasticum penitus oppressum suis locis ac auctoritati Serenitas Vestra restituat, fideles gratia sua prosequatur, et eos officiis gradibus Boczkaianis potiores insignioresque reddat ita sane auctoritatem suae maiestatis, quam isti circumscribere coarcere et labefactare volunt tueri, quae iuribus ac libertatibus regni ac rebellibus adversantia admissa fuerunt corrigere cum summa Serenitatis Vestrae gloria poterimus. Et cum haec omnia Serenitatis

¹ Erről legutóbb lásd a 45C. sz. iratot.

² Lásd legutóbb a 43. sz. iratot.

Vestrae medicam manum requirant, eam Serenitas Vestra clementer admoneat, et ea, quae diaetae celebrandae praemittenda sunt benigne provideat. Quare enim iusto citius diaeta celebranda sit, habita ratione commodorum et utilitatis Vestrarum Maiestatum non videmus, quae quid a regnicolis exigere debeant, quid acquirere non habent. Quare differendam putamus, quod Vestra Serenitas confinium statum in tuto collocarit.

Fundamentis autem diaetae ita iactis, columnisque pro robore aedificii erectis, id est, fidelibus promotis per regales ex more regnicolae ad diaetam erunt evocandi, in quibus censemus omittendas omnes eas particulas, quae confirmationem tractatum, et finendarum earum rerum, quae in iis ad diaetam reiectae sunt, in se continent. Cur enim sua maiestas se iis teneri significet, quibus Boczkai nunquam se obligare voluit, quin potius semper, et ubique illis ipso facto refragatus est, sufficiat in illis universalibus clausulis manere, quae ad regni permansionem et conservationem, tranquillum statum, quietem et mutuam amorem, iura et libertates et regnicolarum emolumentum pertinent in diaeta tractanda esse. Quod si Deo volente comparuerint sic evocati, ut omnis tumultus ac seditionis occasio tollatur, imprimis omnes rebelles ad obedientiam, et in fidem suae maiestatis ante omnia recipiendi erunt, iuramentis depositis, ut non tantum nomen fidelium circumferant, sed re ipsa tale se praesentent, et nos fidentius tutiusque cum illis communicare possimus, neque in duas quasi classes distingamur, quod si fieret, nunquam concordare et convenire inter nos possemus.

Deinde in propositionibus a capite ponendum existimamus. Quoniam sua caesarea et regia maiestas veri ac legitimi coronati regis Ungariae iure ac potestate fungatur, contra quam alium principem ad partem constitui et collocari piaculi gravissimique criminis sit loco, et omnia iura regni manifeste id fieri prohibeant, nec suam maiestatem potestate sua in collationibus et donationibus bonorum ac officiorum privari posse aut haec in alium transire aut derivari valeant. Ideo et si sua maiestas qui haec talia ausi fuerant^a clementer parcat, tamen cupere ut omnia acta Boczkai eiusque in principem Ungariae electio rescindantur, et perpetuae oblivioni mandentur.

Haec autem ex his rationibus suademus. Quia tam fuit solius regis legitime coronati proprium in Ungaria, quidpiam donare, ut nulli hoc unquam etiam electis regibus licuerit Tripart. 1 tit. 3 et tit. 10,¹ quantumvis homini privato, qui per seditionem emersit, et adhuc eo minori nulloque nec rapto titulo insigni. Et nisi sua maiestas ansam praescindat huic in audita temeritati, rebellionum authores facile adhaerentes ac sequaces nanciscentur et habebunt donationibus similibus, et inscriptionibus allectos. Et reverentia erga regiam maiestatem plurimum imminuetur. Neque tanti facient a rebellionibus abstinere, si ea lucri facere se plurimum non vero amittere sentient. Multum vero confidimus tyrannide Boczkai exacerbatos regnicolas, eiusque immanitatem pertaesos, pedibus in hanc sententiam ituros. Id certe evidentissimum est, aut abolendos Boczkai articulos, et nihil eorum, quae fecit suo loco relinquendum, aut antiquas regni leges abrogandas, quae iis e diametro adversantur, neque simul constare possunt, et ius patronatus suae maiestatis in beneficiis ecclesiasticis, et collationem etiam in saecularibus bonis et officiis statuunt, quae omnia Boczkaiiani aperte invadunt ac tollunt, et auctoritatem legitime coronatorum regum evertere conantur. Caeterum quae legitima et legibus regni praescriptae libertatis Ungarorum sunt sacram caesaream regiamquae maiestatem semper eisdem tributuram concessuramque in propositionibus, ad animos omnium erigendos clementer declaret, et caetera omnia de confiniis, de reducendo quieto regni statu, intexenda erunt.

Quo autem Serenitas Vestra possessionem confiniorum adipiscetur et etiam facilius de termino diaetae benigne statuere poterit, et speramus Vestram Serenitatem hoc pacto, tutius, maiorique cum nominis sui gloria dicta dieatae praesidere posse, relatura merito nomen et appellationem restitutoris et reparatoris Hungariae.

Atque haec habuimus, quae pro fidelitatis nostrae ratione humilime in medium consuleremus, dispendia longioris morae, exules, et damnis maximis affecti libentius ferre parati, quam auctoritatem Vestrarum Maiestatum periclitari quoquo modo pateremur, omnia

¹ *Werbőczy: Tripartitum*, 64–67. 74–76.

Serenitatis Vestrae arbitrio relinquentes, quam Deus diutissime felicem et victoriosam servet ac tueatur. Datum Posonii 11 Februarii anno 1607.

^aLehúzva: dentibus

48.

Pozsony, 1607. február 23.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Megértését kéri, hogy panaszaival olyan sokat zavarja. Már megírta, hogy miért jelent halálos veszélyt, ha Erdély élére protestáns kerülne. Az ő segítségével megerősítené az itteni ellenségeiket, amelynek következtében az egyház birtokait elfoglalnák, a katolikus vallást megsemmisítenék, papjaikra kezét emelnének, a törököket pedig a királyság megtámadására uszítanák. Éppen ezért a királynak Báthory Zsigmondot kell a trónra emelnie, ezért arra kéri, hogy a Prágába utazó Mátyás főherceget győzze meg, hogy őt, és ne egy eretneket válasszanak. Ajánlja figyelmébe az egyházat is, hogy adják vissza az egyházi birtokokat, mert téved, ha azt hiszi, hogy e nélkül bármit el fog tudni érni az országgyűlésen. De mi más is lenne egy katolikus uralkodó kötelessége, ha nem ez? Kéri, állja útját annak a káros gyakorlatnak, hogy egyházi stálmokhoz Hosszútóthy István és Philipp Lang jóindulatának megszerzése révén próbálnak jutni. Végezetül kéri, hogy érje el, hogy kihirdessék bátyja országbírói kinevezését, amelyet a következő országgyűlésre halasztottak azal az ürüggyel, hogy a király még nem kapta vissza az őt illető jogokat, amelyeket Illésházy késlekedik átadni. Mások kinevezését ugyanakkor nem halasztják. Ez a jog nem az országgyűlést, hanem az uralkodót illeti meg.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 114, n. 5 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Temerarius et audax merito existimari possem Illustrissime Domine, qui frequentioribus meis litteris, quaerelas et miseriarum cumulos, gravissimis eiusdem curis et occupationibus intermisceram, nisi benignitas Illustrissimae Dominationis Vestrae factum meum

excuset, et totum tribuat conatui rem catholicam iuvandi ne sancta fides nostra cum eius ministris indigna servitute opprimatur. Novit enim Illustrissima Dominatio Vestra, quanta adversus eam haeretici obtinuerint, ut mihi videatur, quod tota illius demolitio in hoc puncto ac cardine versetur, si haerese contaminatus quispiam ad Transylvaniae principatum emergat.¹ Nam eius viribus et auctoritate nitentur, protervi isti in Ungaria catholicae religionis adversarii, et manus invicem porrigentes strenue fideles Christi impetent, nullo suffultos praesidio et tam diu bona ecclesiastica suffurabuntur, donec statum ecclesiasticum omnibus nervis auctoritatis et potestatis eius successis prosternant, et deiiciant tandemque sua maiestate ex humanis sublata coronam ipsam et regni solium invadent et catholicam religionem tunc penitus ex Ungaria eliminabunt, et excludent. Praeter periculum vero evidens religionis habet haec res magnam indignitatem, ut sua maiestas servum quemlibet, pessime de eadem meritum, rebellionis ignominiosissima nota aspersum nolens volens, in principem eligere et creare debeat, regnum suum cum ipso partiatur et dividat, qui spectante sua maiestate religionem catholicam conculcet, in episcopos et sacerdotes sacrilegas manus iniiciat, sacra omnia prophanet, et impiissimo Mahometi aditum ad catholica regna invadenda aperiat.

Ubi est iudex ille iustitiae gladius, quo Deus suam maiestatem praecinxit, ut bonos protegat, ecclesiam defendat malos coherceat et puniat? His vigentibus malis compendio quodam sua maiestas medebitur si principem Sigismundum Bathori in Transylvaniam collocat,² qui periculis omnibus, quae ab haeretico principe timeri possunt, suam maiestatem eximat, et bonam occasionem praebet in Ungaria collapsam religionem catholicam erigendi, adversus rebelles regiam auctoritatem stabiliendi. Haec ideo Illustrissimae Dominationi Ves-

¹ Erről lásd Porzia gráci, valamint Ferreri március 5-ei leveleit Borghesének. CVH I/5, n. 115–116. A rendek az addig is kormányzó Rákóczy Zsigmondot választották fejedelemmé, Boeckai azonban Homonnait jelölte, aki ekkor fel is lépett trónkövetelőként. Erről lásd PAPP SÁNDOR, *Homonnai Drugeth Bálint, Rákóczi Zsigmond és Bátbory Gábor küzdelme az Erdély feletti hataloméért 1607-ben*, Századok 142 (2008) 808–848.

² Báthory jelöltségéről legutóbb lásd 45A. sz. iratot.

trae scribo, ut simul etiam supplicem, quo serenissimo archiduci Matthiae Pragam venienti Illustrissima Dominatio Vestra suadeat Sigismundum potius principem in Transylvaniam mittendum eligat, quam haereticum aliquem. Suam enim serenitatem curare debere, ut praeiudicia et detrimenta, quae fidei catholicae illata sunt non modo resarciantur verum etiam pro eius incremento et gloria omnia suscipiantur. Illud etiam Illustrissimam Dominationem Vestram humiliter oro, dignetur suae serenitati statum ecclesiasticum¹ diligenter commendare, ne ille ita negligatur, ne bona illius ac proventus direptioni haereticorum relinquuntur, ne licentiam haeresum tanta impunitate grassare patiatur. Reddat ecclesias praelatis, praelatos ecclesiis, iudicet, quam sit indignum haereticis undique oblatrantibus, et magna vi nos oppugnantibus episcopos et ecclesiasticos ad mendicitatem redactos, inglorios cum summo dedecore, inter domesticos et externos versari, iniuriae vilissimi cuiusque expositos. Non credat sua serenitas, quod in diaeta, ea quae honesta, quae iusta sunt ab Ungaris obtineat, si ecclesiasticus status suum locum non recuperet. Quid magis catholicum principem decet, quam fidem catholicam eiusque ministros imprimis ab ipso curari et patronum se eorum praebere? Hic Dominationi Vestrae Reverendissimae et Illustrissimae quidam pro obedientia et reverentia quam eidem debeo, significare volo episcopatus et beneficia valde indirecta via a quibusdam procurari, per Stephanum Hozzutoti medio Philippo Lang, ut quisque amicitiam domini Hozzutoti nancisci potest iam praelaturas et episcopatus sibi pollicetur, ipse postea illos procurat et impetrat, atque ita omnes episcopatus paulo post per Hozzutotium praelatis replebuntur, sed nec idoneis nec ecclesiae proficuis. Peto Illustrissimam Dominationem Vestram, ut huic inconvenienti obviam eat, et talis procuratio Hozzutotio et Philippo Lang interdicator.²

¹ Erről legutóbb lásd az előző iratot.

² Hosszútóthy István magyar királyi tanácsos (1606), Philipp Lang, mindenható császári kegyenc volt 1603–1607 között. Az éppen ebben az évben kegyvesztetté váló Lang pályafutásáról lásd VÁCLAV BŮŽEK, *Handlungsspielräume des Oberkammerdieners Philipp Lang von Langenfels am Kaiserhof zu Beginn des 17. Jahrhunderts*, Die Weltliche und Kirchliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wie-

Unum adhuc est de quo Illustrissimae Dominationi Vestrae supplico. Per ipsius auctoritatem dominus frater meus iudicis Curiae¹ officium a sua maiestate obtinuit, sed publicatio seu declaratio eius ad diaetam futuram reiecta est, quae propter confinia nondum redita, et regnum nec dum in potestatem suae maiestatis redactum, Illeshazio bonis ecclesiasticis incubante nec facile ob sua lucra administratione regni cessuro, celebrari tam cito non potest. Supplicat meus frater et ego, dignetur Illustrissima Dominatio Vestra sua auctoritate efficere, ut a serenissimo archiduce quamprimum publicetur, ut suo officio fungi possit. Erit, domino fratri hoc tropheum seu insigne honoris, quod sua fidelitate a sacra cesarea regiaque maiestate meruerit, et cum reliqui statim atque gradum aliquem consequuti sunt, illo utantur, ut domino Thurzo comitis titulo, et alii, liceat etiam domino fratri sui officii nomen et praerogativam gestare. Nihil haec publicatio ad diaetam pertinet,² dummodo aliter dominis consiliariis constet officium hoc meo fratri a sua maiestate collatum, praestet hanc gratiam illi Dominatio Vestra Illustrissima, quia utriusque nostrum spes post Deum Optimum Maximum in Dominatione Vestra Illustrissima collocata sunt, et eidem omnia nos debere fatemur. Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram Deus diu servet incolumem et felicem. Datum Posonii 23 Februarii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

ner Kaiserhof im 16.–17. Jahrhundert, (Publicationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien 8), hg. von Anna Fundárková–István Fazekas, Wien 2013, 374–383.

¹ Lásd erről a 36. sz. iratot.

² Az uralkodó az egyszer már visszavont országgyűlést másodszorra július 25-re hívta össze. Az eredménytelenül feloszlott gyűlésről lásd ZSILINSZKY, I, 323.

49.

Pozsony, 1607. március 5.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Megkapta levelét. A Vízkelety által folyósítandó összeg ügyében egyszerű az eljárás, az uralkodó adjon utasítást a Kamarának. Neki ehhez hiányzik a hátsköre. Egyébként Rákóczy Zsigmondot, egy harácsoló, mohó eretneket választottak fejedelemnek, ezért Báthory fejedelemsége okafogyottá vált. A választás az uralkodó megkérdéze nélkül történt, de abba titokban Illés-házy is beleavatkozott. Ez a határmenti erősségek átadásának halasztódása miatt újabb lázadás csíráját hordja magában, és veszélyt jelent a katolikus hit számára. Az ország a tönk szélére jutott, az uralkodó tehetetlen, az egyháznak nincs védelmezője. Nem tudja, mitévő legyen, a címzetthez fordul tanácsért.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 114, n. 6 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Accepi de 24 Februarii litteras Dominationis Vestrae Illustrissimae. Et quod attinet ad pecunias acquirendas a Thoma Vízkeleti,¹ nihil Camerae facilius est, quam cum illo homine tractare modo hoc committatur dictae Camerae a sua maiestate. Ego facultatem non habeo de bonis aut arcibus cum quoquam transigendi. Verum hactenus Illustrissimae Dominationi Vestrae innotescere potuit in Transylvania Sigismundum Rakoczi electum esse in principem,² et is iam rerum potitur homo podagricus, nullius ingenii, agrestis, et ad cumulandas pecunias natus, ita quod praeterlapsam occasionem serenissimum Bathori in Transylvaniam mittendi, putem.³ Res eo devenerunt, ut principatus libere quibusvis passim deferantur sua maiestate rege Ungariae non consulta, non curata. In effectum deducit Illeshazi, quod sibi propositum esse palam praedicat curaturum se, ut semper principem aliquem excitet Ungarum, qui Germanis sit festuca in

¹ Lásd a 45C. sz. iratot.

² Rákóczy Zsigmond erdélyi fejedelem (1607–1608). Február 12-én választották fejedelemmé.

³ Erről lásd még a nuncius március 12-ei levelét Borghese bíboros neposnak, CVH I/5, n. 117.

oculo et illos cohibeat, ne in Ungaros pro libitu dominantur. Hanc sane novam Transylvaniae revolutionem spectavit, in eo quod confinia suae maiestati in hodiernum usque diem resignare distulit ansam et oportunitatem captaturus novae rebellionis, et quod maxime optat, catholicae religionis ex Ungaria exclusionis. Hoc ipse per tales haereticos principes expedite perficiet.¹ O infelicem Ungariam, quae praedae ac direptioni vilissimorum hominum exposita est sua maiestate regni domino nunquam contemptum suae autoritatis vindicante! Ego nihil habeo, quod de catholicae religionis, ecclesiastici ordinis, restitutione sperare possem, haeretici gnaviter suo operi incumbunt, qui gravissimo ecclesiae vulnere, medicam manum adhibeat ex saecularibus non invenimus, ut neglecta ac destituta merito illud conqueri possit, hominem non habeo.² Nescio me Illustrissime Domine cui usui ego hic in Ungaria esse possim, aut etiam quomodo vitam in crudeli ista patria sustentare. Illustrissimae Dominationi Vestrae humiliter supplico, ut quo me vertere debeam, pro sua pietate mihi consilium impertiri velit, nam cum tanta contumelia, statu ecclesiastico in pulverem detracto, hic vivere non expedit, fortassis alio migrandum est, ubi licebit Deo inter catholicos servire. Nolo Illustrissimae Dominationi Vestrae prolixitate multa molestus esse, opto eidem a Domino hanc consolationem, ut suorum plurimorum laborum fructum, quem optat, percipiat, et bene ac prospere valeat quam diutissime. Datum Posonii 5 Martii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

¹ Az erdélyi trónváltozásról lásd az előző iratot.

² Vö. Jn 5,7.

50.

Pozsony, 1607. március 10.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Bizonyára terhére van, hogy állandóan újabb ügyekkel terheli. De látja, hogy a Bécsben a tanácsosok elhanyagolják a hit és az egyház védelmét. Az egyháziak nem kapják vissza birtokaikat, az érsekség, a jezsuiták, a szerzetesrendek jövedelmeit továbbra is Illésházy tartja a kezében. A határok őrizetlenek, az érsekség pedig a török terület közvetlenül szomszédságában fekszik. Bocskai halála miatt az uralkodót nem kötelezi semmi a törvénytelen és a lázadók által tiszteletben sem tartott béke feltételeinek megtartására, mégis Illésházy a király nevében jár el, az egyházi jövedelmeket pedig tovább bitorolják, és adják-veszik. Nem érti, hogy miért nem tesz a király ez ellen semmit. Kéri, járjon közben a királynál az érsekség és a püspöksége érdekében, amelyet tőle jogai sárba tiprásával vettek el. A király patronátusi joga is sérül, és csak Illésházyékat bátorítja arra, hogy újabb egyházi birtokokra tegyék rá a kezüket. A többit inkább szóban mondaná el.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. II, fasc. II4, n. 7 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Mirabitur Illustrissima Dominatio Vestra, quae tandem causa sit tantae inquietudinis meae, quod silere nesciens semper aliis atque aliis rebus in aures et oculos Illustrissimae Dominationis Vestrae ingerendis, patientia eiusdem abuti videar. Reddam causam, quam etiam Illustrissimae Dominationi Vestra uti arbitrator, iustam aequissimamque censebit. Video negligentibus Wiennensibus consiliariis omnem occasionem adiuvandí ecclesiam Dei, eiusdemque ministros, collabi, penitus religionem, et statum ecclesiasticum, dum de rebus ecclesiasticis praedas agere impune cuivis haeretico licet, et sacrilegii raptores censibus ecclesiasticis se insarciunt.

Ad hanc diem nulla ecclesia divino cultui restituta est, eiecti praelati, capitula nusquam sedes suas recuperarunt.¹ Archiepiscopus impie ab Illeshazio adhuc tenetur, vendicatis sua dominio pagis

¹ Erről legutóbb lásd a 48. sz. iratot.

eiusdem praecipuis, cuius etiam decimarum ac obventionum fructibus nemine prohibente adhuc potitur, patrum Societatis Jesu,¹ capitulorum, monachorum et monialium bona licentiosissime abstulit, et retinet, aut aliis vendidit. Meus episcopatus frustra me urgente, et pro restitutione supplicante Redeio (quasi inscriptionis Boczkaianae titulus contra legitimum meum vis validior esset) possidendus relinquitur, et me extorrem a sede mea, patitur sua serenitas aegestate confici, ille qui Turca est, et qui prodito christiano sanguine madet, ecclesiae meae incubat. Quomodo Illustrissime Domine ad has indignitates me contineam et non exclamem, daturus Deo paenas si Illustrissimae Dominationi Vestrae, quae vicem sanctissimi domini nostri tenet, de his quaestus non fuero? Quare nos sua maiestas ecclesiarum patronus ita negligit et haereticis ista licere patitur? Obiit Boczkai, secum, impietate extortas condiciones adversus Deum et ecclesias infami sepulchro suo condendas, abstulit, ut nulli iam mortalium eas servare sua maiestas sit obnoxia, quae nunquam a Boczkai observatae, nunquam confirmatae, ab ipso enervatae sunt et sublatae. Quare impiissimus homo Illeshazi tantum suae maiestati insultat, ut regno eiusdem ita libere potiat, in suo arbitrio situm esse existimare an et quando suam maiestatem, in possessionem sui regni admittat, interea publicis et privatis proventibus ad se derivatis? Sin non gravissima haec sit iniuria, non existente bello neque vim inferente hoste tantummodo ex eo, quod non velint, qui deberent, patrocinium ecclesiae suscipere, et Illeshazio refragari, pati ut archiepiscopales decimae, iam prae foribus existente festo Sancti Georgii, termino arendationis decimarum, ab ipso distrahantur, vendantur, et quasi spolia de prostrata religione et statu ecclesiastico dividantur, illi ad excusationem ea ratione, qua saepe utitur, suffragante, quod nondum suae maiestati regnum resignaverit? Quid per Deum causae est, quod sua maiestas et princeps ita curam religionis catholicae et cleri restituendi deposuerint? Et patiantur praelatos coram se squallentes, et honesta sustentatione destitutos oberrare, non episcopis similes, sed nec eius conditionis, cuius parochi in villis existunt. Interea coram nobis

¹ Lásd legutóbb a 39. sz. iratot.

haeretici reditus nostros devorant, et ex illis contra nos insolescunt et armantur. Per Christum Illustrissimam Dominationem Vestram rogo et obtestor, agat apud suam maiestatem, ut archiepiscopatum ex faucibus istius impurissimi haeretici Illeshazii eripiat, et quod omnino, tanquam patrono ecclesiarum suae maiestati facere convenit archiepiscopatum conferat. Neque hic me ipsum Illustrissimae Dominationi Vestrae insinuare volo, quin mihi illa dignitas nullo iure debetur, sed tantum id ago, ut haeticis in catholicam religionem oblatrantibus panis Christi subtrahatur, et bono ecclesiae et religionis cuicumque sua maiestas voluerit metropolitanam sedem conferat. Meus quoque episcopatus, ut restituatur, Illustrissima Dominatio Vestra impetrare dignetur, quale est enim hoc, ut ego legitimus eius loci episcopus existens, illi cedere debeam, qui a Boczkaio inscriptionis titulo illum accepit. Meum ius solidum est, quia a rege episcopatus mihi collatus fuit, in eo a Sede Apostolica confirmatus extiti, possessionem quietam illius per octo annos continuam, nunc expulsus sede, quod fidem suae maiestate secutus sum, foris dego. Iniuriam sane patior, quod Boczkai inscriptio ipso iure nulla, meo iuri antefertur, neque me sua maiestas restituendum et reponendum curat. Iubeat quoque sua maiestas, ut quotquot sunt alii quoque ecclesiastici et religiosi revertantur ad sua, ut post diuturnam cessationem divini cultus, repetantur Dei laudes, et Deus per sacerdotum preces regno propitius reddatur. Magnum praeiudicium ius patronatus suae maiestatis patietur, si rebellibus inscripta bona ecclesiastica sua maiestas pecuniis redimere debeat, quae Illeshazio nec cuivis alii(!) invadere licuisset, hac vero licentia semel admissa, non verebuntur etiam alias, de bonis ecclesiasticis quaestum facere, et in caput regium, bonorum ecclesiasticorum adminiculo, conspirare. Multa haberem, quae in beneficium ecclesiae Dei, cum Illustrissima Dominatione Vestra tractare deberem, sed et litteris illa committere tutum non est, et epistola commentarii instar excresceret, si aliqua occasio et opportunitas daretur, haud gravatim me ad Illustrissimam Dominationem Vestram conferrem. Nunc venia nimiae prolixitati meae ab eadem petita, Illustrissimam Dominationem

Vestram diu bene ac prospere valere, ex animo cupio. Datum Posonii
10 Martii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

51A.

Pozsony, 1607. március 19.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Levelet kapott bátyjától, amelyben a felső-magyarországi helyzetről számolt be. A királyság átvételére kirendelt biztosok közül, akiket csak tudott, Illésházy a maga oldalára állított, másokat megfenyegetett. Homonnay Bálint érdekében igyekszik megszerezni Váradot, Husztot és Kővárt pedig már megszerezte. Meg kell akadályozni, hogy ez utóbbi megkaparintsa Erdélyt, mert utána a magyar trón felé is ki fogja nyújtani a kezét. Tőle, Nyárytól és másoktól kell megszabadulnia az uralkodónak, különben veszélybe kerül az Ausztriai Ház uralma. Illésházy krakkói csillagjósokkal konzultált a császár halálának időpontját illetően, aki szerintük hamarosan el fog hunyni. Annymra gyűlölik itt a németeket, hogy nem látja, hogyan lehetne az országot megszabadítani az eretnekektől. Az összeesküvés leleplezése érdekében rá kellene venni Nyáryt arra, hogy a nála lévő iratokat hozza nyilvánosságra, Péchit, Pál deákot és Péter prédikátort pedig vallomásra kell bírni. Így meg lehetne zabolázni Illésházyt. Kétségbeesve kéri a segítségét, és közbenjárását a királynál.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 114, n. 8 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Non volui celare Illustrissimam Dominationem Vestram ea, quae meus frater ad me scribit,¹ ut intelligat in quibus terminis Superioris Ungariae status sit constitutus. Pergunt illi commissarii redigere regnum sub obedientiam suae maiestatis, sed sceleratus homo Illes-

¹ Lásd a következő iratot.

hazi ubique obicem ponit, et quos potest revocat ab obedientia suae maiestatis aut saltem ut simulate omnia agant, monet, nimirum occasionem aliquam sibi offeri cuperet, ut novas turbas excitaret, quod per Valentinum Hommonai efficere conatur, ipso enim instigatore ille exteriores Transylvaniae oras occupat, et Varadino potiri modis omnibus adnuitur, a sua quoque maiestate promoveri supplicat, Hust et Kövar¹ in potestatem suam redegit, et serpit paulatim ulterius. Occurrendum dum esset huic malo, ne Transylvaniam aliquando obtineret, quia et ad coronam Ungariae aspirabit,² et religionem catholicam omnino ex regno exterminabit. Illeshazi procurat Homonnaio principatum, quia si ipsum posset ad illum evehere, sperat fore ut supervivat suae maiestati et tandem etiam regnum obtineat. Sua maiestas de Homonnaio Niari³ et nonnullis aliis cogitet, quomodo ab his regnum liberet, alias Domus Austriaca a corona Ungariae cadet. Consuluit Illeshazi astrologos Craccoviae de vita suae maiestatis, quorum praedictionibus mirum in modum deditus est, a quibus persuasus est suam maiestatem brevi morituram, hinc igitur nihil non molitur, ut eo rem deducat, quo regnum ad haereticum aliquem insignem devolvatur.

Tantis proditoribus referta Ungaria, quibus odium Germanici nominis altissime insedit, quid boni expectandum sit, ego non video, nisi cura haec suscipiatur, ut rebellionis praecipua capita ex regno amoveantur.

Ad detegendas occultas coniurationes maxime faceret, si sua maiestas iuberet cum Niari secreto tractari, ut litteras quas apud se habet practicarum admirabilium redderet, praeterea ut commissariis mandaret, omnium secretorum Boczkaianorum conscios Simonem Peczi,⁴ Pal deak et Petrum eius praedificantem⁵ diligenter examinare, mira plane prodirent in lucem. Et isti Illeshazio frenum etiam iam

¹ Huszt (UA), Kövár (Vărai, RO).

² Homonnayval kapcsolatos tervekről legutóbb lásd a 44. sz. iratot.

³ Bedegi Nyáry Pál (1550?–1607†) egri (1596), majd 1599-től váradi kapitány, királyi tanácsos (1605). Szerepéről lásd CVH I/5, n. 102. 103. 115.

⁴ Péchi Simon erdélyi kancelláriai titkár (1602, 1605), erdélyi kancellár (1613–1621).

⁵ Róluk közelebbit nem tudunk.

tandem iniiciendum esset, et praecipitandus ex illo honoris, existimationis ac potestatis gradu, quia in proditione suae maiestatis iam praeterita et patrandae iterum per occasionem praecipuas partes habet. Infelicitati meae ascribo quod tantum per litteras magno meo periculo cum Illustrissima Dominatione Vestra tractare possum, sed tamen pro mea fidelitate in suam maiestatem non possum ista subticere, quo munus Illustrissimae Dominationis Vestrae pandam quae pro sua autoritate sciet haec et his similia suae maiestati suggerere, maxime quod per haereticorum pessimas artes regnum suae maiestatis cum catholica religione periclitetur. Me Illustrissimae Dominationis Vestrae gratiae humiliter commendando, eandem diu prospere valere desidero. Datum Posonii 19 Martii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesarem regiamque maiestatem cum potestate legati de latere apostolico etc. domino et patrono meo observandissimo. Pragae

51B.

*Kassa, 1607. március 3.**Forgách Zsigmond Forgách Ferencnek*

A szabad királyi városok, a vármegyék, és a Tiszán túli területek visszatértek öfélése hűségére. Szatmár is reményeik szerint hamarosan követi a példát. Neki és nem a tétlenkedő Thurzónak köszönhető, hogy a vármegyék felesküdték. Homonnay és Illésházy erőfeszítései ellenére a várkapitányokat is sikerült az uralkodó pártjára vonni. Reméli példájukat hamarosan Szatmár is követni fogja. Sikerült leszerelnie a hajdúkat, és nyugalmat teremteni. Elfogták Illésházy Nyárynak és Homonnaynak írt levelét. A kassaiak nem akarnak katolikus főkapitányt és a katolikus vallásgyakorlat visszaállítását sem. Az uralkodónak ide egy hű emberét kell állítania, akinek nehéz feladata lesz a Bocskai által elosztogatott birtokok visszaszerzése. *Utóirat*: Levelt kapott Mátyás főhercegtől. Lazar Henckel Debrecenben lévő kintlevőségét ajánlotta fel, de azt Bocskai már elköltötte. Ezért félt, hogy a visszakérülő várakat helyőrségük otthagyja. *Forgách Ferenc kezével*: Elfogták Nyáry levelét Illésházyhoz, amely több levéllel egyetemben nála van. Ha leülnek tárgyalni Nyáryval, az ezekben foglalt bizalmas részleteket elé tárják. Reméli, hogy sikerül elvonni Illésházy oldaláról.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. II, fasc. II4, n. 8 – *cop.*)

Reverendissime Domine et frater observandissime etc.

Gratae mihi fuerunt litterae Dominationis Vestrae et quod attinet ad comitatus et liberar civitates istarum partium, Deo sit laus in recuperatione earum bonum finem attigimus, civitates liberae strictas reversales dederunt, quod velint in fidelitate permanere, Tokay, Kallo, Zenderö, Putnok¹ et alia confinia cum comitatibus ultra Tibiscum libenti animo fidelitatem suae maiestatis amplexi sunt, restat Szakmarium de quo cito obtinendo bonam spem habemus.² Certo credat Dominatio Vestra, nisi ego ad has partes cito advenissem et hominum animos praeparassem ac disposuissem, nostra commissione parvum effecissemus, et dominum Turzo nec admi-

¹ Nagykálló, Szendrő, Putnok (HU).

² Célzás azokra a területekre, amelyeket a bécsi béke Bocskai életfogytig tartó személyes használatába juttatott. Szatmárról lásd a 34. sz. iratot.

sissent, sed ego erexi animos comitatum spe bona et praecipuos quosque viros nobis applicuimus et nobiscum Cassoviam deduximus, quos ut viderunt nobiscum facere in admirationem venerunt, et iam se credere pacem confectam esse testati sunt. Nicolaum Bornemizza et Michaelem Kelemesy ad nos attraximus,¹ qui antea multum poterant, illos iuramento obstrinximus ad fidelitatem suae maiestatis, quos deinde Thokaium versus dimisimus, et nullo negotio fortalium recuperavimus, quamvis Valentinus Homonnai et Illieshazy gnaviter adlaborarint, ne Joannes Dezeöffy capitaneus Tokaiensis² arcem redderet usque ad diaetam. Sed frustra illis iste labor cessit. Isti iidem perexerunt etiam ad Kallo atque arcem subito recuperarunt, quamvis capitaneus Ludovicus Rakoczy tunc domi non esset brevi speramus etiam Zakmarium restituendum, quia Transylvani nihil circa illud praetendunt. Certum est si ego cum domino Thurzo huc non venissem, ipse nihil effecisset et se in periculum vitae coniecisset, furebant, enim in illum propter caedem Haydonum, sed ego sedavi illos, ita Deo sit laus regni status in his partibus est in bonis terminis, modo Illieshazy non scriptitaret Homonnayo et Paulo Niary, nisi eius litteras intercepisemus adhuc Thokaium non redisset, quas eius litteras suae serenitati transmisimus. Cassovienses nolunt pati ut vel privatim quis missam celebrari faciat, sed vel propterea catholico homini haec praefectura committenda esset, ut in capella serenissimi archiducis Maximiliani catholicae religionis exercitium redintegraretur. Pro his partibus sua maiestas valde fideli homine indiget, quo si careat omni occasione vel minima seditiones habebit, et metu rebellionis multa ipsis indigna concedere coetur. Quod si vero Cassoviam exploratae fidelitatis capitaneus tenebit non

¹ Forgách Dóczyval együtt császári biztосként, a rendek nevében pedig Kellemessy és Bornemizza február 22-én jelentek meg Kállóban, hogy letegyék az esküt. KOROKNAY GYULA, *Kállói kapitányok*, A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai III. Tanulmányok 13, Nyíregyháza 2006, 33.

² Róla legutóbb lásd a 32. sz. iratot. Dessewffy Jánost, a szakirodalom eddig tévesen 1605-től érsekújvári kapitányként regisztrálta. 1606-ban ugyanis a tokaji várkapitány Abaffy Miklós volt, lásd Soós ELEMÉR, *A tokaji vár története*, HK 14 (1913) 84. Dessewffy frissen kerülhetett át ennek a várnak az élére.

facile insolescerent, inscriptiones et donationes Bochkay tantum ab iis propugnantur, qui aliquid ab eo obtinuerunt, alio quin totum regnum iis adversatur, et facile cassabuntur. Datum Cassoviae 3 Martii anno 1607.

P.s. Scribit nobis sua serenitas quod ascendet Pragam atque ita nos absque pecunia relinquemur Lazarus Henkel' deputavit quaedam sua debita, quae habuit in Debreczen pro nostro usu verum longe ante Bochkaii omnem illam pecuniam levavit, timeo ne nobis eveniat, ut claves castrorum ad nos deferantur et deserantur omnes a militibus, et quaecunque hactenus praestitimus in irritum abeant.

Forgách Ferenc kezével: Haec secretiora erant in litteris domini fratris nolui ut secretarius describeret.

Paulus Niari scribit nunc Illeshazio litteras, quae ad nos perlatae sunt, et illas aperuimus. Rogat Niari ut sui non obliviscatur Illeshazius et deinde subdit. Quantum attinet ad litteras iam sunt omnes prae manibus meis quaecunque fuerant alicuius momenti, ego de iis curam habui sicut me Dominatio Vestra monuerat. Quare (scribit meus frater) si sua maiestas per me tractari faceret cum Niario sub aliqua pollicitatione aut promissione fortassis possemus eas ab illo elicere admirabiles reversales practicas et secreta reperiremus in illis. Aliquid sperarem me effecturum si Paulus Niari^a non ab Illeshazio sed a me sibi commodari posse sciret.

^aLehúzva: Niari non ab Illeshazio sed promovere non posset

¹ Feltehetően az idősebbik Lazarus Henckel von Donnersmarck magyarországi születésű bécsi bankárról (1551–1624) van szó, aki óriási összegekkel támogatta a török elleni háborút.

52.

*Bécs, 1607. május 5.**Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek*

Június 24-ére hívják össze az országgyűlést. Az előjelek nem jók, a király nem tesz semmit, ellenben az eretnekek mindent elkövetnek a királyi hatalom gyengítése és a katolikus vallás elpusztítása érdekében. Egyházmegyéjét, amelyből ki van zárva, hasztalan próbálta visszaszerezni. Az egyházi birtokokat felprédálják, ők pedig közneveltség tárgyává váltak. Nem lát kiutat, mindenki elhagyta. Ebben a veszélyes helyzetben kéri, hogy tegyen meg mindent a vallás és az egyház érdekében.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 114, n. 9 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Ex litterarum commertio inter nos sublato me reprobatum esse ab Illustrissima Dominatione Vestra vereri debeo, sed meum est, si quae gratiae Illustrissimae Dominationis Vestrae erga me alienatio facta esset, humili prece eam iterum conciliare. Quare ut mihi pristinam suam gratiam reddat humillime supplico. Pragae concluditur diaeta Ungarica celebranda pro festo Sancti Joannis Baptistae, de qua nihil boni praesagit animus, ex parte suae maiestatis omnibus bonis mediis deficientibus, ex parte haereticorum, rebus omnibus ad eversionem religionis ad autoritatis regiae labefactionem et infinita alia inconvenientia constitutis. Haec relinquo iis cogitanda quorum interest. Ego sum extra meum episcopatum, et dego vitam satis miseram pro restitutione meae sedis supplicavi, sed nihil obtineo. Beneficiis ecclesiasticis patriae praedones mirifice abutuntur.¹ Quis nostri usus in diaeta sit futurus ego non video, nisi ut ludibrio haereticorum exponamur, qui gloriabuntur, quod nos ad extrema redigerint, et a mendicis nihil sibi timendum esse bene intelligent, iam tandem mihi quoque deliberandum erit, quo modo rationibus vitae meae consulam, siquidem nemini est cura de me, et in nihilum redactus sum. Commendo Illustrissimae Dominationi Vestrae quam

¹ Erről legutóbb lásd az 50. sz. iratot.

possam diligentissime fidei catholicae et^a ordinis ecclesiastici periclitantis statum, quae ad illum iuvandum necessaria iudicaverit pro sua pietate providere non intermittat. Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram diu bene valere cupio. Datum Vienna 5 Maii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

^aLehúzva: status

53.

Bécs, 1607. május 7.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Kéri, hogy járjon közben a vallás és az egyházi rend érdekében a királynál a közlő országgyűlésre való tekintettel. Vissza kell állítani mindent, aminek érdekében érvényesítenie kell patronátusi jogát. Látni fogja, hogy az esztergomi érsekségre pályázó Báthory Zsigmond alkalmas jelölt-e, amikor nem a reprezentáció, hanem a vallás megerősítése és a klérus reformja lenne a legfontosabb teendő. Megfontolásra méltónak tartja, hogy Báthory előmozdítása az érsekségre vajon milyen következményekkel jár a trónutódlásra nézve. Azért írt ez ügyben, mert ő a pápa képviselője, akitől gondjaik megoldását várják. Biztosítja engedelmességéről és ajánlja magát. Ha az országgyűlés kihirdetésével kapcsolatos teendők nem akadályozzák, személyesen szeretne vele tárgyalni Prágában.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. II, fasc. II4, n. 10 – *orig./m.p.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Agi de celebranda Ungarica diaeta illic Pragae, Illustrissimae Dominationi Vestrae notum esse non dubito, cum autem in ea imprimis religio catholica et status ecclesiastici dignitas restituenda

esset¹ humillime Illustrissimae Dominationi Vestrae supplico, ut quae huc spectant suae maiestati suadere non intermittat, eo autem mihi illud pertinere videtur, ut ad compescendam haereticorum audaciam statum ecclesiasticum a capite et cum omnium connexione membrorum redintegrare et restituere dignetur, et de iis ecclesiae rectoribus vigore sui iuris patronatus provideat, qui et disciplinam ecclesiasticam collapsam revocent et acriter se haereticis opponant. Fertur Sigismundum Bathori archiepiscopatum Strigoniensem affectare, Dominationis Vestrae Illustrissimae est videre, an expediat ut ex saeculo statim quis ad supremum culmen ecclesiastici gradus collocetur, et an princeps Sigismundus bene functurus esset tanto officio, quando solam religionis propagationem et cleri reformationem spectare nunc oporteat, non autem alios praetextus splendoris saecularis, aut contentationis boni principis de debitis suis per archiepiscopatus collationem qui modus cameris usitatus est, ut ob varia debita, passim bonae et proventus ecclesiasticos distrahant.² Quid autem periculi ex hac principis Sigismundi promotione ad archiepiscopatum in successione ad coronam Ungariae imminere possit, Illustrissimae Dominationi Vestrae cogitandum relinquo. Haec ideo Illustrissimae Dominationi Vestrae scribo, quia vices suae sanctitatis tenet et de ecclesiae utilitati pro nostra in Sanctam Sedem Apostolicam obedientia cum eadem tractare convenit, a qua etiam remedium malis omnibus, et praesenti status ecclesiastici calamitati et oppressioni expectandum est. Quod ad me attinet, ego ab illa observantia quam Illustrissimae Dominationi Vestrae debeo non recedam, eiusdem erit suam quoque benevolentiam erga me conservare. Si impeditus non fuissem diaetae publicationi, Pragam proficisci volebam, ut Illustris-

¹ Forgách a július 25-re Pozsonyba összehívott országgyűlésre céloz, amely eredménytelenül oszlott fel szeptemberben. Erről lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, I, 322–323, illetve *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 97–99.

² Báthory esztergomi érseki jelöltségéről legutóbb lásd CVH I/3, 56. 63–64. A Titkos Tanács határozatáról, hogy őt jelöljék lásd CVH I/5, n. 118. Forgách egészen egyértelműen utal az egykori fejedelem jellembeli fogyatékoságaira, nem csinálva titkot abból, hogy alkalmatlannak tartja a tisztségre. Lásd még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, 191. 244.

simae Dominationi Vestrae statum omnium nostrarum rerum explicarem et consilium caperem, quid mihi faciendum esset, ut ab haereticis oppressae et ab omnibus saecularibus neglectae religioni et statui ecclesiastico apud sanctissimum dominum nostrum et suam maiestatem subvenire potuissem, iam id praestare non licet, ideo res nostras curae et providentiae Illustrissimae Dominationi Vestrae commendo. Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram diutissime bene valere ex animo cupio. Datum Wiennae 7 Maii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

54.

Pozsony, 1607. május 7.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Küldi testvére Báthory Gáborral folytatott tárgyalásának iratait. Legjobban a vallás ügye érdekli ezekben. Báthory igen előnyös feltételeket ajánlott a béke érdekében, ami által a fejedelemség jogilag az uralkodó birtokába kerül, Báthory pedig az ő és nem a törökök, vagy különböző pártok akaratából lép trónra. Most, hogy Rákóczy végre meghalt, és Báthory ellen sem fognak az erdélyiek és a törökök kifogást emelni, Erdély vérontás nélkül a király birtokába kerül. A kálvinista Homonnay nem léphet a fejedelemség területére. Kéri, hogy ebben a vallás szempontjából fontos ügyben a legnagyobb gondossággal járjon el, és nézze el, hogy röviden írt. *Utóirat*: Hallotta, hogy elhagyja állomáshelyét, hálája jeléül küld egy kis kendőt.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. II, fasc. 114, n. 11 – *orig./m.p.*)

Illustrissime ac Reverendissime Domine et patrone observandissime, humilia mea servitia in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Quid tractarit cum meo fratre Gabriel Bathori et ex litteris, quas suae serenitati exhibuimus quarumque paria Illustrissimae Dominationi Vestrae transmittito, et ex servitore praesentium latore uberius

intelliget. Ego quia negotium religionis catholicae maxime in hoc tractatu verti animadvertēbam, cum Dominatione Vestra Illustrissima communicare volui, ut eiusdem autoritate res eo dirigatur, quo maior inde Dei gloria et fidei catholicae incrementum et bonum publicum resultet. Conditiones ad quas se Gabriel Bathori¹ obligat, sunt suae maiestati honorificae ad redigendam Superiorem Ungariam in statum quietum accomodatissimae, suae autem maiestati nihil haec res constabit, unico consensu et approbatione personae ipsius Gabrielis Bathori rem expediet, ex qua sequitur, quod Transylvaniae principatum iuris sui faciet, principem ei largiendo, quem alias a Turca aut per factiones accipiebant. Nunc plane occasio est Transylvania absque sanguine potiundi, nam et Rakoci obiit,² ei si Transylvanis Gabriel Bathori proponatur, ex sanguine eorum qui Transylvania olim potiebantur oriundus, in ipsum haud gravatim consentient, et Turca ipsum non infestabit. Hommonaio autem omnis aditus ad Transylvaniam est praecludendus, qui pertinax Calvinista religionem catholicam exterminabit, et si imperatori supervixerit, proculdubio coronam Ungariae invadet. Rogo itaque Dominationem Vestram Illustrissimam, ut hanc rem sibi quam diligentissime commendatam habeat, consulat hoc pacto Illustrissima Dominatio Vestra catholicae rei plurimum, et ne molestiam pariam Illustrissimae Dominationis Vestrae litterarum prolixitate, finem scribendi facio committens nuncio, ut omnia fideliter et exacte cum Dominatione Vestra Illustrissima tractet, quem Illustrissima Dominatione Vestra audire pro pleniori sua informatione non gravetur. Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram diu bene valere cupio. Datum Vienna 7 Maii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humilis servus
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

¹ Báthory Gábor erdélyi fejedelem (1608–1613). Feltehetően arra a nunciushoz eljuttatott oltalomlevélre céloz, amelyet a fejedelemjelölt április 15-ei dátummal állított ki. Lásd ASBi Archivio Ferrero, cass. XVII, cart. 20, fasc. 332, fol. 6r.

² A hír hamis volt, Rákóczy 1608. december 5-én halt meg Felsővadászon.

P.s. Audire mihi contigit Illustrissimam Dominationem Vestram a nobis discessuram,¹ ut igitur aliquo signo summam meam observantiam erga eandem testatum faciam corporale unum, et aliud strofiolum Illustrissimae Dominationi Vestrae mitto, quod munus et si tanti non est, ut dignum censeam Illustrissima Dominatio Vestra tamen proficiscitur a valde obligatissimo suo servitore, qui etiam seipsum Dominationi Vestrae Illustrissimae debere libenter fatetur. Quare rogo ut illud boni consulere dignetur.

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Joanni Stephano Ferrerio episcopo Vercellensi sanctissimi domini nostri ad sacram caesarem regiamque maiestatem cum potestate legati de latere nuncio apostolico etc. domino et patrono observandissimo.

Pragae

55.

Prága, 1607. május 27.

Forgách Ferenc emlékirata a török háborúról

Leopold a Stralendorffnak

A törökök elleni háború ügyében, nem firtatva a háború szükségességét, az alábbiakat javasolja. Először is jól fel kell készülni a háborúra, szövetségben a pápával, a spanyol királlyal és a többi keresztény uralkodóval. Össze kell hívni a birodalmi gyűlést is a segítség ügyében. Meg kell nyerni Perzsiát. Végül meg kell győzni a magyarokat, nehogy visszarettenjenek a háború terheitől, és nehogy a törökökhöz és a tatárokhoz forduljanak. Ennek érdekében az uralkodónak össze kell hívnia az országgyűlést, ahol a határok megerősítését, a törökök protekciójának elutasítását, és az uralkodó iránti hűséget kell megtárgyalni. A pártoskodókat meg kell figyelni, és meg kell büntetni, az abból befolyó összegeket a háborúra kell fordítani. Minderről titokban, még a gyűlés összehívása előtt rendelkezni kell, nehogy megszimatolják a veszélyt és elmeneküljenek. A főhercegnek személyesen kell elnökölnie. Erdélybe hozzá hű vajdát kell helyezni, ahová Báthory Gábort ajánlja. Rákóczyt könnyen le lehet mon-

¹ A nuncius az év őszén hagyta el állomáshelyét.

datni a trónról. Erdély és a határok biztosítása után a hajdúkat kell megrendszabályozni. Ebben szerepet kell játszaniuk a vármegyéknek és a báróknak. A hajdúk áruló kapitányait el kell távolítani, helyükbe hű tiszteket állítani. A török és tatár portyák kivédésére magyar lovasságot kell készenlébbe helyezni. A tervezett országgyűlés után a fontosabb helyekre német helyőrségeket kell helyezni. További részleteket a titkos tanácsosok fogják előadni.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 152, 1607. Jan.–Mai, fol. 110r–111v – *orig./m.p.*)

Memoriale de prosequendo bello Turcico

Si bellum contra Turcas repetere oporteat, haec meo tenui iudicio disponenda videntur. Hic non disputo an bellum gerendum sit, quia mihi non constat, quae occasiones commodissimae suae maiestati sese offerant prosequendi belli, quae si tales sunt, ut totius christianitatis beneficia inde resultent, et hostem superari ac prosterni posse indicent, ad aeternam gloriam suae maiestatis pertinere videntur, ut his occasionibus sapienter utatur. Primum igitur rei bene gerendae medium erit, ut omnia, quae ad bellum pertinent hoc anno rite praeparetur sanctitas domini nostri, catholica maiestas Hispaniorum¹ in societatem belli advocentur, alii quoque principes christiani pro auxiliis interpellentur, diaetae imperialis celebretur, ut in ea subsidia copiosa decernantur Turca spe pacis. Deludendus aut si fieri potest extrahendo moras mittendi honorarii, aut si mitti deberet, Persa edocto,² haec nequaquam solidae confaederationis et pacis nomine fieri, verum ob maiorem commoditatem, sese contra communem hostem, ipso securo reddito armandi. Persa enim necessario, de voluntate suae maiestatis gerendi belli admonendus erit, ne cum Turca faedus ineat, sed strenue eum persequatur.

Deinde de Hungaria retinenda in fide suae maiestatis cogitandum ne auditis moliminibus belli, conscientia scelerum tacti timentes ne in ultionem ipsorum, arma comparata sint, ad Turcam deficiant, et cum^a Turcis ac Tartaris, qui in confinibus sunt, uniti, depopulationem provinciaeque suae maiestatis suscipiant, et tanto omnia terrore

¹ III. Fülöp spanyol király (1598–1621).

² I. (Nagy) Abbász perzsa sah (1587–1629).

compleant, ut magis deditionem hostibus facere cogitent, quam arma penes suam maiestatem sumere.¹

Itaque ad mala ista antevertenda, diaeta Hungarica priusquam rumor belli animos regnicolarum occupet celebranda erit, ad quam sua serenitas bonis viribus instructa, accedat, et fortis in tuenda religione catholica, et auctoritate suae maiestatis persistat. Deliberandum in diaeta de confiniis bene firmandis, de Turcarum protectione penitus repudianda, de fide suae maiestati inviolabiliter servanda. Conveniendi iure malefactores, ad aliorum terrorem, et magnanimitatem suae maiestatis demonstrandam, et qui gratiam suae maiestatis repudiarunt et insultare eidem non cessarunt, in eos animadvertendum ex quorum animadversione patebit, suam maiestatem honoris sui, et existimationis, esse tenacem, praeterea magna belli subsidia ex irrogatis poenis talium acquirantur, haec autem ita secreto tractanda ante diaetam, ne facinorosi rem persentiscant, et se a diaeta subducant. Quibus sua serenitas mandet, ut personaliter non per nuncios diaetae interfuit.

Transylvaniae quoque sua maiestas de vaivoda fideli prospiciat, et quia magna in hoc genere Gabriel Bathori pollicetur, ubi illum promovere sua maiestas dignabitur, condiciones ad quas se offert ab illo exigantur, et obligetur strictissime ad fidem suae maiestatis. Rakocius facile admonitione suae maiestatis inducetur, ut Transylvaniae cedat, ne resistendo filiorum suorum haereditatem in Hungaria amittat, sciens in Transylvaniae vaivodato nullam successionem ad ipsos pertinere.²

Ita Transylvania in ordinem redacta, et in diaeta Hungaris in fide suae maiestatis confirmatis, excursiones Turcarum aut impediri poterunt, aut deficientibus Hungarorum auxiliis, non poterunt esse ita formidabiles, quia vicinas provincias tuto penetrare non valebunt, Haidones autem ne se Turcis coniungant ita composcendi sunt, ut in diaeta statuatur sub gravissima poena, ut comitatus singuli domini et

¹ Célzás arra, hogy Bocskai és a felkelők török és tatár segédcapatokkal vívták ki a győzelmet.

² Az erdélyi helyzetről és a jelöltekről legutóbb lásd az előző iratot.

nobiles in iis constitui, statim eos invadant, quoscumque audierint simul coire, sicque non patiantur eos in turmas redigi.

Scelatorum capitum inter Haidones elidendorum cura, capitaneis fidelibus in confiniis committatur, qui secretis artibus illa amoveant.

Ad excursiones Turcarum et Tartarorum prohibendas equitum Hungarorum in confiniis opera uti convenit, qui propterea a capitaneis se ligendi et conducendi erunt.

Diaeta finita providendum quomodo in insignioribus confiniis custodiae causa milites Germani collocari possint.

Alia quoque media ad conservandum quietum regni Hungariae statum, sapienti illustrissimorum dominorum consiliariorum secretorum animo occurrent. Datum Pragae 27 Maii anno 1607.¹

Illustrissimo domino Leopoldo a Stralendorf sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliario secreto etc. domino et patrono observantissimo

^aLehúzva. His

¹ Az irat nyilvánvalóan összefüggésben van azzal, hogy a császár Bocskai halála miatt nem akarta ratifikálni a bécsi békét, és következésképpen a török békét sem. Forgách emlékirata tehát erre reflektált. A tartalmát röviden ismerteti NEHRING, *A zsitvatoroki szerződés*, 18.

56.

Prága, 1607. június 27.

Forgách Ferenc Jóhann Barwitznak¹

Az erdélyi fejedelem személyét illetően óvatosan kell eljárni. Figyelembe kell venni, hogy az erdélyi fejedelmi cím nem örökletes. A gyorsaság érdekében szükséges a császár aláírásával ellátott iratot elküldeni a biztosoknak. Az általa küldött futárral üzenjen.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 152/2, 1607. Juni, fol. 83r + 84v – orig.)

Illustrissime Domine et Patrone observandissime

Maxime necessarium esset, ut Transylvani cum negotium ad commissarios in Superiori Ungaria, quanto citius transmitteretur, ut illud ante diaetam executioni demandarent, ne Homonnaio² occasio relinqueretur molimina sua prosequendi, alia quoque magna incommoda vitari possent, si tempestive resolutio suae maiestatis in effectum deduceretur. Scrupulum illum quoque sublatum existimo de vaivodae appellatione, quia ex legibus regni constat temporaneum tantum officium, non perpetuum Transylvaniae vaivodatatum fuisse,³ et ad beneplacitum regis conferri solitum. Supplico itaque Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut quod unicum restat expeditionem litterarum maturare velit, atque ut tempus lucremur pro nuncio quoque qui litteras suae maiestatis ad commissarios deferet litterae passus^a conficiendae et ad subscriptionem suae maiestatis simul tradi deberent, quia postae nullae sunt in Superiorem Hungariam, et

¹ Johann Anton Barwitz (1555–1620†), a Titkos Tanács titkára (1600–1608), később titkos tanácsos (1608–1612).

² Róla lásd a 37. sz. iratot. Jelöltsége ellen szóló, és az ebben a levélben nem nevesített Báthory Gábor mellett szóló érveket május 21-én küldte el a nunciushoz. Nyilvánvaló, hogy ekkor juttatta el a feljegyzést a császári udvarba is. Lásd CVH I/5, n. 120a–120b. Homonnay kielégítését a lemondásért cserébe egy 300 ezer tallér értékű meghaladó birtokban jelölték meg. Lásd SZILÁGYI SÁNDOR (szerk.), *Erdélyi Országgyűlési Emlékek (EOE) V: 1601–1607* (MHH IIIb), Budapest 1879, 342.

³ Lásd az előző iratot.

vigore litterarum suae maiestatis equi vel currus obtineri debent,¹ et comitiva in locis periculosis.² De his Illustrissima Dominatio Vestra hunc famulum, quem negotiorum istorum causa dominus frater meus ad me miserat, tuto omnia mihi nunciare poterit. Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram valere cupio. Datum Pragae 27 Junii anno 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo domino Joanni Barvitio sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliario secreto domino et patrono observandissimo

^aLehúzva: salvus cond

¹ Forgách a Báthory Gábor erdélyi kormányzó kinevezését tudató császári iratra céloz, amelyeket az erdélyi követeken keresztül kellett a fejedelemségbe eljuttatni. Lásd EOE V, 342, a június 23-án kelt iratot uo. 524.

² A július 25-ére összehívott országgyűlésre meghívták az erdélyi rendeket is, Forgáchnak az óvatosságot és a sietséget egyszerre javasoló sorai ennek a nagyfontosságú mozzanatnak szólnak. A testvérétől, Forgách Zsigmondtól érkező futár által hozott információk is nyilván ezzel álltak összefüggésben.

57.

*Prága, 1607. június 28.**Forgách Ferenc emlékirata Leopold a Stralendorffnak*

Erdély ügyében ajánlatosnak tartja Molart csatlakozását a biztosokhoz. Jóllehet Ecsed örökjogon a Báthoryaké, ajánlatos volna megegyezni birtokosával, hogy a fejedelmi poszt elnyerése után engedje át a várat. A most szünetelő nemesfémhányászatot újra kell indítani. Nagybányát annak idején Szatmárért elcserélték a Báthoryakkal, egyébként az uralkodót illetné meg. A Bocskai és Rákóczy által a várakba, városokba helyezett helyőrségeket a vármegegyék visszahívhatják.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 152/2, 1607. Juni, fol. 87rv + 88v – orig.)

Illustrissime Domine Patrone observandissime

De quatuor illis circumstantiis negotii Transylvanici¹ haec mihi occurrunt animadvertenda.

Quantum ad personam domini Joannis a Molard² dominis comisariis adiungendi ego non magnopere quicquam impedire video, nisi forsitan difficultas itineris propter aliqua loca etiam tempore pacis latrociniis infestari solita obsessent.

Alias nihil impediret, imo etiam videretur esse oportuna ipsius profectio. Cui tamen alius praetextus quam praesentis negotii titulus induendus esset, ne res ante tempus evulgata difficultates aliquas incurreret.

Posset autem praetextus esse, quod sua maiestas dominum Molard ad invisendam Superiorem Hungariam, et confinia misisse pretenderetur.³

¹ Erdélyről lásd az előző két iratot.

² Hans Freiherr von Molart 1599-től haditanácsos, 1610-től *Hofkriegsrathspräsident*. A zsitvatoroki császári béke delegáció egyik tagja. Mind Rudolfnál, mind Mátyásnál kegyben állt.

³ Az óvatosság feltehetően annak szól, hogy Molart katona volt, amely miatt felkelhetette az erdélyiek gyanúját, hogy kémkedni jött.

Quantum ad arcem Echied, vel Ezek,¹ haec quidem est in manibus Turcarum, illa tenetur a Gabriele Bathoreo² tanquam haereditaria. Verum est quidem, quod sua maiestas possit aliquod ius in Echied pretendere, sed illud nondum est liquidatum. Et quia Transylvania Bathoreo non est haereditaria, forsitan excusabit se apud suam maiestatem et supplicabit ne ante revisionem iuris id a se postuletur.

Nihilominus cum arx Echied sit extra Transylvaniam et extra omnes illos comitatus, quos Gabriel restituere vult suae maiestati possent domini commissarii, non implicatis huic negotio principatus, conditionibus³ ad partem cum Bathoreo tractare, ut vel arcem illam suae maiestatis beneficio vita solum durante obtineat, vel etiam post obtentum principatum³ iuxta placitum suae maiestatis iure revideri negotium non abnuat.

Quantum ad auri argentique fodinas, nunc in Transylvania nullae coluntur, et aurum argentumque non ex fodinis, sed tantum ex fluentorum arenis colligitur, exque eo fructum princeps Transylvaniae habet. Certumque est Transylvaniam omnis generis metallis abundare, neque moleste ferre vel Bathoreum vel provinciales, ut colantur cum ipsi provinciae magna utilitas inde accederet, quam ad rationem suae maiestatis colerentur.

Verum quidem est, quod fodina Nagj Bania Rivuli Dominarum vocata, colitur, sed est illa haereditas et patrimonium Bathoreorum Somljaiensium, et in commutationem arcis Zakmar eis data, quae ad rationem domini suae maiestatis pertinet. Qua de re litteras et donationes suas familia Bathorea producere potest.⁴

¹ Eszék (Osijek, HR). Forgách nyilván valamilyen félreértés miatt tisztázhatta, hogy ez utóbbi török kézben van.

² Báthory Gábor személye éppen ekkor kezdte a háttérbe szorítani rokonát, Báthory Zsigmondét, akit korábban sokkal inkább támogattak az udvarban és a Kúriánál is. Ez nem kis részben Forgách tevékenységének köszönhető. Lásd CVH I/5, n. 120a–b. 122.

³ Báthory jelöltségéről lásd az előző iratot.

⁴ Nagybánya, Asszonypataka (Frauenbach, Baia Mare, RO). Az említett cseréről lásd FRANKÓI VILMOS, *Egy jezsuita diplomata hazánkban*, KSz 16 (1902) 585–607. 685–07. 796–811.

Quantum ad resignationem de facto fortalitorum et comitatum promissorum, sciendum, quod adhuc illa non sunt in manibus Bathorei, nec ipse prius poterit resignare, quam praefectos et capitaneos a Bochkayo et Rakocio impositos^b amovens, suos qui sibi parent imposuerit. Comitatus tamen poterit hoc modo resignare, ut ipse non se implicet aut ullum impedimentum afferat, quominus vel per legatos comparere iussi, vel a generali Hungariae Superioris gubernati obsequium praebeant.¹ Datum Pragae 28 Junii anno 1607.²

Illustrissimae Dominationis Vestrae

obsequentissimus servitor
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis

Memoriale illustrissimo domino Leopoldo a Stralendorff sacrae caesareae maiestatis consiliario secreto etc. domino et patrono observandissimo

^aLehúzva: negotiis ^bLehúzva: aut

¹ Az emlékiratot idézi EOE V, 343.

² A biztosokról lásd még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 148.

58.

*Prága, 1607. július 2.**Forgách Ferenc és Thurzó György a Titkos Tanácsnak*

A Tanács kérésére szigorúan bizalmasan előadják az Illésházy bűnösségére vonatkozó bizonyítékokat. De kéri, hogy erről írásos megkeresést is kapjanak.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 152/3, 1607. Juli–Aug., fol. 1r + 2v–orig.)

Illustrissimi Domini et patroni observandissimi

Nomine sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis domini nostri clementissimi nobis Illustrissimae Dominationes Vestrae iniunxerunt, ut quid nobis de Illeshazio ob crimina sua¹ merito, plectendo videatur, pro nostra in sacram caesaream regiamque maiestatem fide, sub maximo secreto scripto aperiremus. Nos obedienter mandato suae maiestatis morem gesturi sumus, et pro honore autoritate ac dignitate suae maiestatis quod fideles subditos decet, libenter stabimus, tamen ut hoc efficacius praestemus, Illustrissimas Dominationes Vestras petimus, ut id² nobis per decretum committatur propter omnem respectum bonum. Quod reliquum est Illustrissimas Dominationes Vestras diutissime bene valere optamus. Datum Pragae 2 Julii Anno 1607.²

Illustrissimarum Dominationum Vestrarum
addictissimi servitores

Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis
comes Georgius Thurzo

Ad secretum consilium sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis etc.

³Lehúзва: hoc

¹ Ezek a pontok feltehetően Illésházy és Mátyás főherceg közötti kapcsolatra világítottak rá. A császár legendásan rossz viszonyban volt öccsével (*Bruderzwist*) ennek tudható be, hogy nem őt, hanem Ferdinánd gráci főherceget szánta utódául, ami Mátyást arra indította, hogy a magyarokkal működjön együtt a magyar trón elnyerése érdekében.

² A Forgách kezébe került terhelő iratokról lásd az 51B. sz. iratot.

59.

Prága, 1607. július 3.

Forgách Ferenc Leopold a Stralendorffnak

Az erdélyi követtel tervezett tárgyaláson a következőket ajánlja: a követet emlékeztetni kell, hogy az erdélyiek kötelesek engedelmeskedni az uralkodónak. Most hogy ortalmat kérnek, értésükre kell adni, hogy a fejedelemség a magyar korona része, és hogy felesküdték a császárnak. Bocskai halála után újra a régi eskü érvényes. Adjanak számot a törökökkel folytatott tárgyalásokról és hagyjanak fel a kettős játékkal. Miután ezt tisztázták, a következőket közöljék a követtel: az uralkodó fejedelemség ügyének végleges és megnyugtató rendezésére törekszik. Ezért veszélyes Homonnay és egyéb trónkövetelők mozgolódása. Erdély élére egy rátermett és megbízható ifjú vajdát kell helyezni. Az uralkodó Báthory Gábort ajánlja, Rákóczyt érdemei elismerése mellett mondassák le. A Báthoryval kialakított feltételeket viszont a követ előtt is tartsa titokban. A határvidéki várakat az erdélyiek szerezzék vissza.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 152/3, 1607. Juli–Aug., fol. 5r–6v – orig.)

Illustrissime Domine patrone observandissime

Quod Illustrissima Dominatio Vestra hesterno die iniunxit mihi, nimirum ut modum aliquem invenirem eorum quae legato Transylvanico conformiter, proximae clementi suae maiestatis resolutioni, eiusdem nomine proponenda essent, in eo hac ratione procedendum esse videtur.¹

Primum quidem legatus asperius erit increpandus ideo, quod cum Transylvani fidelitatem ac obsequium suum una cum Rakocio ita contestentur, ut omnimodam ac plenariam obedientiam ac dependentiam erga suam maiestatem profiteantur, interim tamen, libere quidvis disponendi licentiam praesumentes, principem sibimet eligant, cum Turca faedus ineant, sub eius patrocinium totos sese tradant: quid hoc aliud esse quam sub hac adumbrata obsequii specie maiestatem caesaream ludibrio exponi?

¹ Forgách az előző nap tárgyalta Sennyeivel. Az erről készített feljegyzését lásd EOE V, 526–527, illetve lásd még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 53–54.

Non latere suam maiestatem hanc esse ipsorum consuetudinem atque mentem, ut contempta primum ac neglecta ipsius autoritate in praeiudicium eius quidvis decernant agantque, mox ubi arbitrio libituque proprio rem confecerunt, ad suam maiestatem venientes excusent facta, non alio fine nisi ut humili supplicique oratione securitatem rerum suarum, et impunitatem offensae maiestatis caesareae regiaequae consequantur, et electionem quam praetendunt continuare possint.

Meminisse debere Transylvanos duplici prorsus nomine ipsos suae maiestatis fidelitati adstrictos teneri, primo quia iuri coronae regni Hungariae subditi sint, deinde quod etiam in particulari omnes et singuli ad fidem et obsequium erga suam maiestatem colendum semet iureiurando obligaverint, cuius rei ipsemet Pancratius¹ optimus testis, conscius et particeps existat.

A quo vinculo quia tum demum absolvendi fuissent, cum introducto in Transylvaniam Bochikayo in ipsius homagium transissent illo morte praevento obligamen et iusiurandum ipsorum pristinum vigorem atque robur obtineat.

Proinde velle suam maiestatem iure et autoritate sua regia uti et cognoscere, qualenam cum Turcis icerint faedus Transylvani, quidnam cum illis decreverint egerintque neque passurum, ut per has ambages ac simulationes rerum deinceps ludificetur. Si fidelitatem contestantur, cur non dispositionem supremamque rerum suarum curam autoritati arbitrioque suae maiestatis liquide sincereque deferant? Si fidelitati, si obsequiis eius iam renunciaverint, cur non id quoque palam denuncient?

Cum his atque similibus propositis excusare legatus necessitatem facti caeperit, ac dicere, obsequentes illos deinceps fore, cum inferendum erit.

Tali demum conditione suam maiestatem excusationem ipsorum ratam habiturum. Quoniam sua maiestas inter alias providentiae suae partes Transylvanorum etiam conservacioni benigne consultum

¹ Sennyei Pongrác főudvarmester (1593–1598), (1593–1601, 1607–1610) várhegyi főkapitány (1596, 1598) főgenerális (1607).

esse velit, neque providentiam suam intra breve temporis momentum spaciumque terminari, sed ad perpetuitatem salutis rerum extendi cupiat, ita rem Transylvanicam ordinare velle, ut quoniam ipsa maiestas non Transylvaniam duntaxat, sed omnem orbem christianum benigna sua cura complectatur, ut non vereatur, ne quando novis atque novis Transylvanae mutationibus magis arduis gravibusque negotiis implicata mederi nequeat.

Et quanquam sua maiestas non dubitet, quis is qui nunc Transylvanae praesidet fideliter voluntati suae maiestatis morem sit gesturus, cum tamen homo sit imbecilis affectaeque valetudinis, cuius obitu rursus novis periculis res Transylvanica involveretur, cum vel Homonnayus vel alius quispiam per fas nefasque ad principatum aspiraret, ideo suam maiestatem ansam insequentium malorum occasione materiaeque praecisuram.

Optavisse quidem semper Transylvanos, ut sua maiestas indigenam aliquem et popularem ipsorum vayvodam ipsis praeficiat, quo ipsi ob sanguinis et naturae communionem contenti esse possint. Itaque non reperisse suam maiestatem juvenem eximiis naturae dotibus praestantem, cuius plerique maiores magna cum sua laude emolumentoque publico rem Transylvanicam administrarint, et quem sua maiestas maiorum suorum vestigiis inhaesurum gratum et acceptum Transylvanis fore non dubitet. Proinde ut fidelitas et obsequium illorum constet, ipsisque benigne consultum atque prospectum sit, constituisse ipsum vayvodam Transylvanis dare, pro quo dirigendo velle adiungere ipsum dominum Senniey¹ similesque ipsi viros ex quorum sententiis recte et ex ordine provincia administretur. Daturam autem negotium suam maiestatem ipsi Gabrieli Bathoreo Transylvanisque, ut Rakocium de ipsorum patria benemeritum debito gratitudinis monumento contentum reddant.

Illud tamen omnino velle suam maiestatem, ut a se dependentiam habentes Turcam alia atque alia ratione a nocendo arceant.

Denique illud praecipue, ne quid cum Turca decernant, quod non cum sua maiestate prius communicent.

¹ Lásd az előző iratot.

Verum conditiones ipsae tantum inter suam maiestatem ac Bathoreum secreto habeantur donec obtento vayvodatu dispositisque placide rebus cum res in potestate ipsius fuerint satisfacere promissis queat. Ac ne ipsi quidem Sennjejo res aperienda erit.

Postulandum etiam a Transylvanis, ut arces et confinia sua confestim e manibus Homonnaii et aliorum eximant. Datum Pragae 3 Julii anno Domini 1607.¹

Illustrissimae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo domino Leopoldo a Stralendorff sacrae caesareae maiestatis consiliario secreto domino et patrono observandissimo

60.

Prága, 1607. július 10.

II. Rudolf Scipione Borghesének²

Új esztergomi érseknek az erre igen alkalmas Forgách Ferencet választotta. Kéri közbenjárását a pápánál kánoni megerősítése céljából.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 79, fol. 22r + 24v – orig.)

Rudolphus secundus Dei gratia electus romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae Croatiae, Sclavoniae etc. Rex, Archidux Austriae, dux Burgundiae, marchio Moraviae, comes Tyrolis etc.

¹ Sennyeit július 5-én fogadták. A Rákóczy nevében beterjesztett kívánságokról, amelynek lényege Rákóczy uralmának és az erdélyi rendek jogainak elismerése volt lásd EOE V, 344. 527–529.

² Scipione (Caffarelli) Borghese bíboros nepos (1605–1621).

Reverendissimo in Christo patri, domino Scipioni, Sanctae Romanae Ecclesiae tituli Sancti Chrisogoni presbytero cardinali Burghesio etc. amico nostro charissimo salutem et benevolentiae nostrae affectum. Reverendissime pater, amice noster charissime. Presentavimus Sanctae Sedi istius Apostolicae electum¹ a nobis novum archiepiscopum Strigoniensem fidelem utpote nostrum, et ex baronum regni nostri Hungariae nobilissima et antiqua familia oriundum, reverendissimum Franciscum Forgách de Ghimes antea episcopum Nitriensem consiliarium ac per Hungariam summum aulae cancellarium nostrum, quem ab ecclesia sua Nitriensis cui hactenus praefuit ad metropolitanam ipsam Strigoniensem transtulimus. Petentes a sua santitate, ut ipsum noviter electum archiepiscopum, in ecclesia sua confirmare, eique pallium ob causas, quas in nostris ad illam litteris, vistas, et quarum ratio habeatur dignissimas pluribus declaravimus, gratis et sine alicuius annatae solutione, paterne elargiri concedereque velit. Qua quidem in re licet nihil dubitemus, suam sanctitatem eam esse habituram nostrae commendationis et intercessionis rationem, quam ipsius erga afflictas, furoreque gentili vastatas ecclesias, pius affectus nobis promittit hoc ipsum tamen negotium, Paternitati quoque Vestrae Reverendissimae quam possumus, diligentissime commendandum duximus. Rogantes eandem amice, velit se dicto electo archiepiscopo praestare faventem et benevolum, eumque et res suas apud eius sanctitatem et sedem istam apostolicam ita habere commendatas, ut quod petit, sentiat se favore et promotione Paternitatis Vestrae Reverendissimae ob respectum, etiam obtinuisse. Quod quidem Paternitatis Vestrae Reverendissimae officium, omni vicissim benevolentia, quovis tempore libenter compensabimus. Eandem foelicissime valere

¹ A királyi kinevezés július 4-én kelt. Sörös, *Forgách bíboros*, 705. Forgách neve június 17-én merült fel először Caetani Borghesének írott levelében. Lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 25. Az ügyről lásd még uo. 46–48. 55–57. 61. 74–75. 76–77. 107, illetve CVH I/5, 124. A jelöltségről és a kinevezésről bőven lásd CVH I/3, 62–76.

optantes. Datum in arce nostra regia Pragensi decima die mensis Julii, anno Domini millesimo sexcentesimo septimo. Regnorum nostrorum romani tricesimo secundo Hungariae et aliorum tricesimo quinto Bohemiae vero anno similiter tricesimo secundo.¹

Rudolphus

Himmelreich

Reverendissimo in Christo patri domino Scipioni Sanctae Romanae Ecclesiae tituli Sancti Chrisogoni praesbytero cardinali Burghesio etc. amico nostro charissimo

61.

Prága, 1607. július 17.

Forgách Ferenc Leopold a Stralendorffnak

Rákóczy szándékait a legutóbbi országgyűlés végzései világosan megmutatták. Daróczy leveléből kiderül, hogy a jezsuitákat kiűzték az országból. Birtokai az uralkodó területén fekszenek, ezért azok elvételének kilátásba helyezésével könnyen befolyásolható. A vallás ügyének megsegítése és Báthory Erdélybe vitelére most kiváló alkalom adódik, kéri, hívja fel erre Rudolf figyelmét. Báthory a jezsuiták maradását és az egyházi birtokok visszaadását ígéri. Ígéretei megtartása érdekében kérjenek tőle reverzálist. Most kell cselekedni, amíg nem változik meg a helyzet. Amint Homonnay átadja Husztot és Kővárt, a helyőrséget a császár hűségére kell felesketni. Váradot Báthory vissza fogja szolgáltatni, aki, ha Homonnay vonakodna, annál inkább támogatandó. Csak Erdély szavatolhatja Felső-Magyarország biztonságát. Sennyeit fel kell használni az erdélyiek rokonszenvének elnyerésére az új fejedelem iránt. A vállalkozás könnyen megvalósítható, ami elé Rákóczy az említett okok miatt nem fog akadályokat gördíteni.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 152/3, 1607. Juli-Aug., fol. 17r-18v – orig.)

¹ Forgách esztergomi érsekké történő jelöléséről az uralkodó részéről, valamint többek közt az új prágai nuncius Antonio Caetano erőfeszítéseinek köszönhető kúriai jóváhagyásáról lásd CVH I/3, 64. Processzusát szeptember elején Matteo Renzi juttatta el Burghesének. *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 162.

Illustrissime Domine patrone observandissime

Quidnam emolumenti ad religionis catholicae praesidium et sacrae caesareae maiestatis imperium Sigismundi Racocii in Transylvania commoratio adferat, ex decretis proximae diaetae Transylvanicae manifeste deprehendi potuit. Prout etenim ex litteris domini Francisci Daroczi¹ a dominis commissariis Cassoviensibus in diaetam Transylvanicam legati constat, publice decretum a Transylvanis est, ut patres Jesuitae in perpetuum Transylvaniae aditu abstinerent quemadmodum de facto statim eos eiecerunt.²

Iam qua facilitate Rakocius illinc educi possit resque ad primam ac benignam suae maiestatis resolutionem accomodari, omnino in promptu est. Certo enim existimandum, eum bona sua haereditaria in ditione suae maiestatis habentem metu amissionis eorum suae maiestati adversari non ausurum.³

Testantur praeterea litterae ipsius tam ad serenissimum archiducem Matthiam scriptae, quam ad alios ad ipsumque Pancratium Senyejum⁴ legatum suum missae, ipsum et hactenus opinione speque non offendendi suam maiestatem in Transylvania haesisse, et deinceps eiusdem voluntati morem gesturum.

Ego certe nullo respectu alio praeter honoris divini causam et suae maiestatis auctoritatem bonumque publicum iam pridem haec suadeo, cum nulla rebus ac emolumentis meis illinc fiat accessio, verum quod videam religionem catholicam cuius propagandae tam praeclara offeratur occasio, ex illis partibus exterminatum iri:

¹ Daróczy Ferenc, a Szepesi Kamara tanácsosa (1608–1620), 1613-tól elnöke, beregi főispán (1614–1620). Az erdélyi katolikusok szószólója. A jezsuitáknak tett korábbi szolgálatairól lásd MAH IV, 219. 326–328. 441. Levelét lásd EOE V, 525–526.

² Az országgyűlés végzéseit lásd EOE V, 486–514, a jezsuiták kiűzése ügyében az erdélyi katolikusok tiltakozását, a fejedelem válaszát, valamint az erdélyi rendek ez ügyben Mátyás főherceghez eljuttatott levelét lásd uo. 514–517. 522–523. Lásd még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 79–80. 110. 125–126.

³ Forgách nem a levegőbe beszélt, amit Rákóczy testvérének, Forgách Zsigmondnak írott augusztus 4-ei levele bizonyít, amelyben a fejedelem felpanaszolja a birtokait ért támadásokat. EOE V, 534–536.

⁴ Lásd az 59. sz. iratot.

tacitus ferre nullo modo possum, quominus Illustrissimam Dominationem Vestram per Deum immortalem obsecrem, ut apud suam maiestatem agere perseveret de Bathoreo in Transylvania collocando.

Quicquid in rem catholicam optime consuli pro illis partibus potuit, offert Bathoreus restitutionem bonorum ecclesiasticorum cum collegiis patrum Jesuitarum et episcopatu, pollicetur ipsemet quoque in gremium ecclesiae catholicae se rebus bene compositis reversurum.

Quicquid ad auctoritatem suae maiestatis et jura in Transylvania habita recuperanda pertinet, in optimum statum redacturum se promittit. Ad consilium et facultatem intercipiendi Themesvarini¹ (si maiestati suae placeat) non alius aptior adiungi potest, qui maiorum suorum decore stimulatus haud gravatim, tam memoriali operi manum sit admoturus.

Quod si qua suspicio scrupulum moveat Bathoreum forsitan promissis non staturum, accipiantur ab eo tam validae cautiores ac reversales, ut fidei fallendae nulla sit occasio relicta, quanquam ego nihil video propter quod fides eius in dubium vocari possit. Quare igitur tantam e manibus occasionem elabi sua maiestas patitur?

Novae ac novae difficultates propter moram existunt propterea, quod ipsa temporis extensio materiam semper aliquam mutationibus praebet.

Iam si dominus Thurzo cum Homonnaio de Hustensi et Kovariensi² praesidio suae maiestatis fidelitati adstringendo transegerit, eo ipso caesarea maiestas propositum de satisfactione Bathorei consequetur. Comitatus enim circumiecti subtrahente Bathoreo praesidium suum ac tutelam suae maiestati refragari non audebunt.

Varadinum etiam potitus deinde vaivodatu Bathoreus facile suae maiestati resignabit.

¹ Róla közelebbit nem tudunk.

² A két várról legutóbb lásd az 51A. sz. iratot. Az üggyel kapcsolatban, az eskü felemlítésével lásd Rákóczy Forgách Zsigmondnak írott levelét EOE V, 540–542.

Quod si Homonnaius facere imperata recusaverit, eo magis promovendis Bathoreus erit, ut partes illas ad fidelitatem suae maiestatis reducens refrenare hominum cupiditates et audaciam possit.

Neque profecto quicquam est ad securitatem partium Superiorum Hungariae utilius, quam Transylvaniam bene constitutam habere.

Quod ad praesentem quoque diaetam plurimum conducet, quae propter varias dispositiones animorum dubium est qualesnam exitus sit habitura.

Adest dominus Pancratius Sennyei Transylvanus, quem si declarata suae maiestatis voluntas instigarit, perficere poterit, ut in recipiendo Bathoreo promptis Transylvanorum animis sua maiestas utatur.

Proponatur modo negotium eidem serio non dubito quin facilem et oportunum ad haec perficienda consilia semet sit oblaturus. Nam Rakocius ob causas superius relatas, et quod tot promissiones initas facturus existimari nequeat, haud aegre suae maiestati obtemperabit.¹ Haec occurrerunt in causam religionis catholicae et bonum suae maiestatis referenda, quae ut Illustrissima Dominatio Vestra proponere velit amore Dei rogatam cupio. Datum Pragae 17 Julii anno Domini 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor
Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis

Illustrissimo domino Leopoldo a Stralendorff sacrae caesareae maiestatis consiliario secreto etc. domino et patrono observandissimo

¹ Erről lásd még július 2-ai levelét EOE V, 526–527.

62.

Prága, 1607. július 22.

Forgách Ferenc a Titkos Tanácsnak

Helytartói kinevezése kapcsán a következő javaslatokat teszi a közelgő országgyűlést illetően. Az uralkodó Felső-Magyarország fölötti uralma attól függ, hogy Erdélybe milyen vajdát helyeznek. Báthory alkalmas erre a tiszt-ségre, aki engedelmességet, a vallást illetően pedig igen előnyös feltételeket ajánlott. Fontos, hogy az új vajdának a személyét ismerjék Felső-Magyarországban, és tiszttában legyenek császár iránti hűségével. Mivel birtokai az uralkodó fennhatósága alatt vannak, Rákóczy kifejezte készségét, hogy átengedi a fejedelemséget. Gyorsan kell cselekedni, nehogy idő előtt meghaljon, és eretneket válasszanak. Báthorytól reverzálist kell kérni.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 152/3, 1607. Juli–Aug., fol. 25r–26v – orig.)

Illustrissimi Domini patroni observandissimi

Quoniam propitio Deo, ex benignitate sacrae caesareae maiestatis ad munus locumtenentiae regiae per Hungariam sum promotus cum multis aliis nominibus, tum hac ipsa officii ratione obligari me intelligo, ut ea quae ad celebrandam recte et ex ordine diaetam faciunt, et omnino quae ad salutem reipublicae pertinent exponere non intermittam.

Iam primum, et ad instantem proxime diaetam¹ rite peragendam et ad universam regni tranquillitatem, nihil occurrit utilius, quam si maiestas caesarea Superiorem Hungariam, quae plerumque fons et origo seditionum esse consuevit, in officio continerit. Quod quidem non melius sua maiestas praestare poterit, quam si Transylvanis vaivodam praeficiat, ob acceptum beneficium obsequentem ac fidelem sibi, gratum animis provincialium ob cognationem sanguinis, et existimationem familiae. Aptum etiam sive pacis artibus defendi Transylvania debeat, (quod ei nunc magis expedit), sive bello quandoque sit propulsanda vis hostium, ut alterutri parti sese accomodet. Magnum enim nomen obtinent Bathorei apud hostes etiam, unde

¹ Erről lásd az 54. sz. iratot, illetve *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 109–110. 120–122.

plurimum in utramque partem affert momenti vaivodam ex illis suae maiestatis beneficio constitui.

Et quidem de Gabriele Bathoreo,¹ quem ad hoc munus optimum, et aptissimum omnium esse censerem, complures iam per me informationes validis fultae rationibus sunt exhibitae, quas omnes extare persuasum habeo mihi et nunc eiusdem opinionis ac sententiae sum, vel hoc solo medio Transylvaniam et partes Hungariae Superiores ad veram obedientiam reduci conservarique in ea posse, vel perpetuas difficultates in coercendis illis, maiestatem caesaream habiturum.

Eas offert condiciones hic Bathoreus recuperandae cum auctoritate suae maiestatis Transylvaniae, quas nemo alter oblaturus esset, neque praestare posset. Imo nullus iis conditionibus, onus administrandae Transylvaniae sustinere vellet.

Quod ipse non tam utilitate, quam amore et miseratione periclitantis patriae suae impulsus haud gravatim esset facturum, et facile consilium esset expediturum propter benevolentiam, qua illum Transylvani prosequuntur.

Ego non aliud vel ad gloriam Dei, vel ad auctoritatem et iura suae maiestatis illic recuperanda, vel ad conservationem regni Hungariae utilius esse video. Offert enim restitutionem religionis catholicae et bonorum ecclesiasticorum. Offert perpetuam submissionem et dependentiam a corona Hungariae. Offert studium et fidele servitium inclytae Domui Austriacae. Offert tot comitatus, quos ab Hungaria abruptos longa serie annorum principes Transylvaniae possederunt.

Plurimum interest suam maiestatem habere in Transylvania vaivodam, quem sciant homines Superioris Hungariae, ad nutum suae maiestatis omnia facturum. Alias haereticorum quopiam rerum ibi potente, maiores semper spiritus homines illarum partium adversus religionem catholicam et obsequium suae maiestatis gerent, cum aliquod refugium, vel spem in Transylvania sibi collocatam videbunt. Et profecto dilatione atque mora novis ac novis difficultatibus periculisque ingens materia praebetur, ut nunc accidit cum Rakocio Transylvaniam regente religio catholica profligata est patribus

¹ Róla és fejedelemségéről legutóbb lásd az előző iratot.

Jesuitis indigna proscriptioe amandatis. Quid autem suae maiestatis auctoritas apud Transylvanos hoc rerum statu valeat, satis ex praesentibus eorum postulatis apparet, quibus neque petitio solida confirmationis principatus, neque resignatio sui ad arbitrium suae maiestatis inclusa est.

Ipse Rakocius¹ quoniam bona sua in ditione suae maiestatis existentia in discrimen conicere non audet, et litteris ad serenissimum principem Matthiam datis, et ad legatum Transylvanum dominum Pancratium Senniej,² iam iter prosequentem scriptis, ostendit, se absque permissu consensuque suae maiestatis in Transylvania non remansurum, imo si fuerit imperatum excessurum.

Quid existimamus hoc defuncto sene, vel aliqua praxi etiam dum vivat, alio in principatum Transylvanicum involante, haeretico, et contumace homine, Transylvanos facturos? Cum ne is quidem, qui se morigerum profiteatur ad obsequium suae maiestatis reducere eos possit? Nec video cur aliqui scrupuli, tam alieno tempore circa Bathoreum moveri debeant, cum si validae firmaeque reversales atque cautiones ab illo accipiantur, semper adfutura sit facultas ea quae conclusa cum eo fuerint executioni Ma[...] Adest Dominus Pancratius Sennieius qui volunta[tem] suae maiestatis super hoc negotio proponi avide expectat, cui tamen non debentur conditiones a Bathoreo [...] penitus indicari Datum Pragae 22 Julii.³

Illustrissimarum Dominationum Vestrarum

addictissimus servitor
el. archiepiscopus Strigoniensis

Illustrissimis dominis sacrae regiaeque maiestatis consiliariis secretis dominis et patronis observandissimis

¹ Róla legutóbb lásd az előző iratot.

² Erről legutóbb lásd az előző iratot. Az erdélyi ügyekről lásd még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 125–126. 142. 191. 244. 290.

³ A Titkos Tanácshoz benyújtott feljegyzés gondolatmenete és témái a Stralendorffhoz eljuttatott iratét követik.

63.

Bécs, 1607. július 30.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Szerencsésen megérkezett Bécsbe. Várja a főherceg határozatát. Bátyja azt írja, hogy a hajdúkat a lengyel lázadók tüzelik. A lengyel király azonban már ura a helyzetnek. Szuhay a püspöki székek cseréje ügyében Prágába utazott. Kéri, hogy ügyeljen arra, hogy ebből ne származzon konfliktus. Támogatását kéri kancelláriai posztjának megőrzésében, amíg el nem foglalja érseki székét. Ennek jövedelmei nagyon lecsökkentek. Ne engedje, hogy az érseki birtokok helyzete közügynek beállított magánérdekek miatt súlyosbodjon.

Nem tudja, mi lesz az erdélyi ügy kimenetele.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 114, n. 12 – orig.)

Illustrissime Domine et patrone observandissime. Post salutem et servitiorum meorum addictissimam commendationem.

Laudetur praepotens Deus, quod incolumis Viennam perveniens, bonum suae serenitatis responsum de negotiis meis expediendis obtinuerim. Nunc sum in expectatione resolutionis eiusdem, quam quidem spero non alienam rebus meis futuram. Unum illud versor ne prorogando negotium aliquid eveniat incommodi ex inordinatione futurae diaetae pronascens. Quod ad statum Hungariae Superioris attinet,¹ scribit dominus Sigismundus frater omnia illic integra et pacata esse, nisi quod Hajdones a rebellibus Polonis² sollicitati opem ferre illis cogitaverint, neque tamen tentaverint. Res autem Poloniae cum eventum sortitas, ut rex, rebellibus devictis iam rerum potiatur. Intellego dominum Zuhajum episcopum Agriensem³ Pragam profecturum ad impetrandam immutationem quarumdam praelaturarum et officiorum. Illustrissimam Dominationem Vestram oro non tam privati emolumenti gratia, quam publicae perturbationis evi-

¹ Lásd az előző iratot.

² Lásd a 43. sz. iratot, valamint *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 140–141. 144.

³ Szuhay István 1599–1605 között volt egri püspök. 1600-ban megkapta a jezsuita rend jötevője címet. Tevékeny részt vállalt, az 1603 és 1604. évi felső-magyarországi ellenreformációban, ami miatt a rendek száműzték.

tandi causa, efficiat haud gravatim, ne quid ex eiusmodi conatibus exoriatu mali. Quod quidem divini honoris et reipublicae causa vehementer desidero. Privati autem negotii, nihil est quod magnopere Illustrissimae Dominationi Vestrae patrocinio addictum esse velim, nisi ut cancellariatus officium, apud me conservari donec aliquantulum archiepiscopatus mei bonorum possessio instauretur, dare operam non gravetur. Est enim afflicta desolataque plurimum. Ac ne quidem praesens eius conditio abalienationibus et ademptionibus fructuum redituumque vacat. Addat hoc Illustrissima Dominatio Vestra maximis suis beneficiis atque meritis erga ecclesiam meque ipsum, ut per homines privatis cupiditatibus indulgentes, aliqua specie et umbra publici boni rem communem labefactari non sinat.¹ Verum expeditio rei Transylvanicae, ut quamprimum perficiatur, quanti sit momenti futurum, iam et Illustrissima Dominatio Vestra optime novit, neque sua maiestas ignorat. Quod quoniam ad propagationem fidei catholicae pertinet, scio Illustrissimam Dominationem Vestram non se rogari passuram, quominus occasionem tam bene de re catholica merendi capessat. De caetero eandem felicissime valere desidero. Datum Viennae 30 Julii anno Domini 1607.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

obsequentissimus servitor
Franciscus Forgacz
el. archiepiscopus Strigoniensis

Illustrissimo domino Joanni Petro(!) Ferrerio episcopo atque comiti Vercellensi etc. domino et patrono observandissimo. Pragae

¹ Nem világos, hogy itt Forgách pontosan mire vagy kikre céloz.

64.

Bécs, 1607. augusztus 3.

Forgách Ferenc Máttyás főhercegnek

A Pozsonyból elűzendő prédikátorok ügyében kéri, hogy hívják össze és nyomatékosan figyelmeztessék a magisztrátus eretnek tagjait, hogy a városban soha nem volt eretnek pap, ezért haladéktalanul távolítsák el őket. A betöltetlen püspökségekre vonatkozó jegyzéket hamarosan elküldi.

(MNL-OL MK, Acta diaet. [A95], fasc. 1, fol. 1rv – orig.)

Serenissime Princeps et Domine, Domine clementissime

Fidelium ac perpetuorum servitiorum meorum oblationem. Benigne Serenitas Vestra meam ac aliorum dominorum consiliariorum opinionem requirit, quomodo concionatores haeretici Posonio¹ ante dietam eiici debeant. Quia alii domini consilarii non adsunt, illis scribendum videtur, ut opinionem suam Vestrae Serenitati transmittant, ego vero ita putarem esse faciendum, ut praecipui haeretici ex senatu et communitate huc vocarentur, et illis expresse significaretur, quoniam haeticum concionatorem civitas nunquam habuit, nolle suam maiestatem pati, ut illum ad libitum et propria autoritate introductum, ullo modo retineant, quin potius dimittant; si faciant bene, si non, omnes in arestum coniiciendos, donec sua maiestas de eorum pertinacia certior reddatur, a qua, quaecunque resolutio veniat, etiamsi iubeat omnes capite plecti, Vestram Serenitatem executioni demandaturam. Ut enim Vestra Serenitas praesente haeretico concionatore dietam ordiatur, non videtur consultum, nam concionatores tranquillitatem eius frequentibus adhortationibus turbabunt, et catholici tuti esse non poterunt. Quod ad vacantes episcopatus conferendos attinet, ego mature mecum

¹ Pozsonyba Illésházy István jóvoltából kerültek prédikátorok. Erről vö. egy 1606 januárjában készült feljegyzést, *Jezsuita Okmánytár*, I/2, 515–516; *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 244. 300. 349.

deliberando regestum eorum conficiam, et Vestrae Serenitati humillime exhibebo. Datum Viennae 3 Augusti anno 1607.

Serenitatis Vestrae

humillimus servus capellanus
el. archiepiscopus Strigoniensis

Serenissimo principi et domino, domino Matthiae archiduci Austriae etc. domino, domino clementissimo

65.

Pozsony, 1607. augusztus 29.

Forgách Ferenc emlékirata II. Rudolfnak

Köszönetet mond a kegyért, amivel őt jelölte esztergomi érseknek. Minden tőle telhető megtesz. Bécsben érsekségbe történő beiktatásának intézése kapcsán a kamara felszólította, hogy fizesse ki elődei tartozásait. Erre nem képes, mivel két éven keresztül meg volt fosztva jövedelmeitől, az érsekség birtokait és jövedelmeit pedig felélték. A maradékból kell finanszírozni a fenntartást, a szegényeket segíyezni, valamint a katonaságot fizetni. Ezért kérvényezi, hogy mentesítsék a fizetési kötelezettség alól, vagy legalább lehetőségeihez mérve csökkentsék az összeg nagyságát és a fizetendő katonaság létszámát. Amint az érsekség anyagi ügyei rendeződnek, több katonát fizethetne, mint amekkorát elődei.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 152/3, 1607. Jul.–Aug., fol. 123r–124v – orig.)

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas et Domine, Domine clementissime

Post fidelium perpetuorumque servitiorum meorum in gratiam Maiestatis Vestrae humillimam oblationem. Tantis me beneficiis ac honoribus Maiestas Vestra benigne cumulavit ac ornavit,¹ ut mihi nervis omnibus in perpetuum enitendum sit, ne me indignum ingratumque erga tam gratiosam Vestrae Maiestatis liberalitatem exis-

¹ Lásd legutóbb a 63. sz. iratot, illetve *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 83.

timare quisquam possit. Equidem quantae obligationis nexu devinctus sim, quantum onus expectationis sustineam probe intelligo. Quibus si forsitan virium mearum tenuitas impar videretur, animo certe, studio et industria sic elaborabo, ut nec Maiestatem Vestram his me affecisse beneficiis unquam paeniteat, et eiusdem conceptae de me clementer opinioni pro virili satisfiat. Verum sacratissima maiestas, ut Praga reversus cum camera de introductione in archiepiscopatum mea tractare Viennae caepi, veteribus multorum annorum debitis, quae iam pridem persolvi oportuisset, neque modus et facultas id praestare volentibus, defuisset, sic illa me aggravavit oneravitque ut triginta quinque florenorum Hungaricorum millia, solvenda mihi imposuerit. Quibus expediendis quemadmodum sufficiam neque copia suppetit neque ratio. Latere non potest Maiestatem Vestram, toto biennio, me domo sedeque episcopatus mei exultantem, in maxima egestate fuisse versatum.¹ Adeo quidem, ut cum nullos bonorum meorum redditus percipere potuerim, necessitatis quotidianae causa grave aes alienum contrahere sim coactus. Parum enim cancellaria me iuvit his temporibus admodum angusta. Quod si omni alienorum debitorum a camera mihi iniunctorum onere penitus vacarem, diuturnae bellorum iniuriae, maximeque rebellionis proximae saevitia sic archiepiscopatus bona diminuit et exhausit, ut bene rem se habere existimem si dimidia pars eorum supersit.² Et haec etiam illegitimum dominorum dura crudelique gubernatione sic expilata afflictaque est, ut non mediocre temporis intervallum tribuendum sit, vel ad necessariam status colonorum instaurationem. Ex his nihilominus bonis, militare praesidium³ stipendiis alendum, ex iisdem necessitatibus archiepiscopatus mei quotidianis providendum est. Ex iis ea quae archiepiscopo pie facienda incumbunt, ut ecclesiarum instaurationes, elemosinariae pauperum sustentationes, plurimaeque alia pietatis operum exercitia peragenda sunt. Quae cum ita sint,

¹ Nyitra elfoglalásáról lásd *Jezsuita Okmánytár*, I/2, 445.

² Erről legutóbb lásd a 63. sz. iratot.

³ Ebben a legnagyobb tétel az érsekújvári helyőrség fenntartása volt. Az érsekség javairól lásd még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae*, I, 135–136. 263.

nullam ego a Maiestate Vestra provisionem novam expeto contentus beneficiis, quibus me clementer affecit; hoc tantum humillime supplicans, ut benignis suis colationibus convenienter frui possim. Id ea ratione fiet, si ab hoc onere, quod Camera mihi gravissimum iniunxit clementer me liberare dignabitur.¹ Aut si totaliter id fieri nequeat, tantam partem mihi persolvendam relinquet, quanta vires et facultates meae non succumbant. Deinde si ex eadem clementia gratiose dignabitur numerum militum, a praedecessoribus meis intertentum diminuere et ad summam quadringentorum redigere. Constat enim plus dimidia parte bonorum, vel ab ultimo praedecessore meo obtentorum decessisse, unde ut aliquid oneris mei decedat sane merito supplico. Quod si redituum archiepiscopalium amplitudo voluntati meae responderet, ultro ipse pro divini honoris et reipublicae tutela maiorem etiam militum manum, quam praedecessores mei aluerunt, stipendiis alere non dubitarem. Sed cum praesentem bonorum conditionem, tenuem et arctam admodum experiar, merito Vestrae Maiestati supplico, ne si nunc tantum oneris assumerem, quantum deinde ferre non possem, iustam Vestrae Maiestatis indignationem necessario forem incursumus. De his ut clementem ac benignam Maiestatis Vestrae resolutionem sentiam, humiliter etiam atque etiam supplico. Quod superest, Maiestatem Vestram felicem atque florentem toti Reipublicae christianae a Deo ter Optimo Maximo diutissime conservari votis ardentibus exopto. Datum Posonii 29 Augusti anno Domini 1607.

Sacratissimae Caesareae et Regiae Maiestatis Vestrae

humillimus servus et capellanus
Franciscus Forgacz
el. archiepiscopus Strigoniensis

Ad sacram caesaream regiamque maiestatem dominum dominum clementissimum

¹ Lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 113.

66.

Pozsony, 1607. szeptember 15.

Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek

Jótéteményeiért érzett hálájának jeléül küldi a Habsburg–Jagelló szerződést, amelyet Istvánffytól kapott. Az országgyűlés a szokásos ellenséges légkörben oszlott fel. Illésházy fegyverkezik, ezért az uralkodónak is készülődnie kell és figyeltetni a határokat.

(ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. II, fasc. 114, n. 13 – *orig.*)

Illustrissime Domine et patrone observandissime. Obsequentissima servitia mea in gratiam Illustrissimae Dominationis Vestrae offero.

Non velim putet Illustrissima Dominatio Vestra eiusdem memoriam mihi excidisse, aut ab Illustrissima Dominatione Vestra observanda me remisisse haeret animo tenaciter infixam recordatio maximorum beneficiorum suorum in me collatorum, quae nulla vetustate delebitur, quare sui servitoris obsequia si exigat reperiet profecto prompta illa et expedita ad nutum et arbitrium Illustrissimae Dominationis Vestrae futura. Atque ut significationem quandam huius meae voluntatis darem, quod gratum fore Illustrissimae Dominationi Vestrae scribam diligenter investigavi, ut transactionis inter Ladislaum regem Hungariae socerum, et Ferdinandum imperatorem,¹ copiam habere possim, et a domino Istvanfi eam nactus sum, qui statim atque domum suam reverterit, illum mihi fideliter transmittet, quam ego postmodum Illustrissimae Dominationi Vestrae praesentabo, itaque in hac re secunda poterit esse Dominatio Vestra Illustrissima.

Nostra diaeta pessimorum hominum contumacia soluta est, omnesque quasi hostem a tergo insequentem haberent, celerrime dilapsi, ita isti regem contemnere didicerunt, periculis omnia plena sunt, quia paulatim Illeshazi arma comparat, seseque instruit, ut sua ma-

¹ Az 1515-ben II. Ulászló magyar király és akkor még Habsburg Ferdinánd főherceg között megkötött kettős házassági szerződésről van szó, amelyre hivatkozva, a felesége ugyanis Jagelló Anna volt, lépett a magyar trónra I. Ferdinánd, miután II. Lajos elesett a mohácsi csatában. A szerződést a rendek nem ratifikálták. Lásd még a 44. sz. iratot.

iestas augeat numerum suarum copiarum necesse est, et mature confiniis prospiciat. Aliud quod scribam non habeo, sed Illustrissimae Dominationi Vestrae fausta omnia precando, eandem diutissime felicem et incolumem valere et vivere desidero. Datum Posonii 15 Septembris anno 1607.¹

Illustrissimae Dominationis Vestrae
addictissimus servitor
Franciscus Forgacz
el. archiepiscopus Strigoniensis

67.

Szakolca, 1607. november 26.

Forgách Ferenc Thurzó Györgynek

Híreket kapott a hajdúk támadásáról. Kéri haladéktalanul intézkedjen, hogy gátat vessenek ennek. Ebben az ügyben Mátyás főherceg összehívta a tanácsurakat, akadályoztatása miatt írásban kéri a véleményét.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 81, n. 12. – *orig.*)

Spectabilis ac Magnifice Domine et affinis observandissime

Post salutem et servitiorum meorum commendationem. Az gonoz hirhez kepest, melliet az Batiani² ir az hajduk felöl, hogi az Tizan által jeötek volna, es Tallianal Tarczalnál³ zallottak volna megh, es hogi senki ellenek nem akarna fel ülni, nem mulathatam el, hogi az varmegieknek ne irnek, kerwen eö kegielmeket, hogi hazaioknak oltalmaert, es eö felesegehez valo hüusegkert, fel tamadgianak, mert kezületlen talalvan eö kegielmeket az hajduk, in servitutum redigent, es eö felseget az bozzu allasra fel indittiak. Kerem annak okaert

¹ Az országgyűlésről legutóbb lásd a 62. sz. iratot és *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 109–110. 120–122. 146. 158. 163–164. Lásd még Pázmány beszámoló levelét Georg Stobaeushoz HANUY FERENCZ (kiad.), *Pázmány Péter összegyűjtött levelei I: 1601–1628*, Budapest 1910, 21–22.

² Róla legutóbb lásd a 21. sz. iratot.

³ Tályá, Tarcál (HU).

Kegielmedet, legien Kegielmed jo teörökedö az varmegeknel, hogni ne kessenek, hanem az szüksegnek mi volta zerint fel kellienek, es az eö felsege orzagat, es magok hazaiat effele koborlok ellen szegetsek oltalmazni. Kegielmed mind tanachaval, mind ereivel az eö felsege meltosaga mellet ki tamadgion es ezekenek az gonoz embereknnek ne engedgien labot venni. Tovabba eö felsege Matthias herczeg urunk ennekem paranchol, hogni az tanacz urakot egibe giujchem, es eö Kegielmek opinioiat vegiem, mit kellesek ez uj motus ellen chelekedni, hogni tovab ez a tüz az orzagnak romlasara ki ne terjedgien. Nem akaram Kegielmedet az mezze es gonoz utnak miatta Pozonban farasztani, hanem kerem Kegielmedet iras altal, adgia megh opinioiat, mivel kel ennek az gonoz uj rebellionak elejt venni, hogni eö felsegenek sietsegel adhassam tudtara. Ezeknek utanna Isten tarchia megh Kegielmedet. Datum Zakolczae 26 Novembris 1607.¹

Spectabilis ac Magnificae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor et affinis
Franciscus Forgacz
archiepiscopus Strigoniensis

Kerem Kegielmedet ez varmegiekre zollo leveleket ne neheztellie el küldezni.

Spectabili et magnifico domino comiti Georgio Thurzo de Betlemfalva comitatus Arvensis supremo ac perpetuo comiti, dapiferorum regalium in Hungaria magistro ac sacrae caesareae maiestatis consiliario etc. domino et affini observandissimo

¹ A hajdúk a bécsi béke többek közt rájuk vonatkozó, letelepítésüket magában foglaló cikkelye végre nem hajtása miatt kezdtek el szervezkedni. Erről részletesen lásd RÁCZ ISTVÁN, *A hajdúk a XVII. században*, Debrecen 1969, 58–64. Mozgalmukról lásd még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 302–303. 349. 353. 355. 369. 379–380.

68.

Nagyszombat, 1607. december 23.

Forgách Ferenc V. Pálnak

Köszönetet mond a bíborosi méltóságra való kinevezéséért. Igyekszik megszolgálni a bizalmat. Ügynöke, Renzi jár el az ő nevében Rómában.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 341^rv + 354^v – orig.)

Beatissime Pater ac Domine, Domine clementissime

Post humillima pedum Beatitudinis Vestrae oscula. Si pro benignissima Sanctitatis Vestrae in me munificentia paternaque benevolentia, sat dignas gratias agere, nedum referre, me posse confiderem, nescire me ostenderem, quanta sit quamque eximia dignitas cardinalitia, quam Sanctitas Vestra immerenti mihi conferre dignata est:¹ ne tamen nullas agerem, propterea quod pares meritis Sanctitatis Vestrae agere non possem gratias, humillime ad pedes Sanctitatis Vestrae prostratus animo, siquidem corpore non licet, gratias, pro tam singulari, tam insperata munificentia, ago quas possum maximas, Deumque optimum supplex veneror, ut Sanctitatem Vestram caelestibus donis ac temporalis felicitate in dies magis magisque cumulare non desinat. Ad me vero quod attinet Pater Beatissime, fateor equidem conscius parvitatibus meae, nunquam ita me circumspexi, ut vel optare nedum sperare hanc dignitatem auderem, quia tamen sapientissimo ac gravissimo consilio Beatitudinis Vestrae in illustrissimorum Sacrae Romae Ecclesiae cardinalium collegium cooptatus sum, sentio magnam mihi impositam necessitatem, acrosque subditos stimulos, ne ullo unquam tempore, tanti pontificis expectationem, conceptamque de me existimationem fefellisse videar. Ideoque omnibus nervis connitendum, ut in tam sublimes ecclesiae candelabro collocatus exaggerato quodam virtutum splendore fidelibus prae luceam et in specula a principe pastorum ad causas ecclesiae custo-

¹ Lásd a pápa ezzel kapcsolatban küldött brevéje szövegét idézve CVH I/3, 72–73, kiadását *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 351–352. A pápa december 1-jén az ügyben kelt levelét a császárhoz uo. 309–310, egy másik, január 19-én kelt brevéjét pedig AAV Arm. XLV, vol. 3, fol. 139v–140r.

diendas locatus fidelis ac navi pastoris partes omnes explere, purpureumque hunc galerum, si ita causa Christi postulet, sanguine ipso purpurare non pigeat. Quae omnia, ut quam fideliter expleam, certo stat sententia, tam efficaciter valeam consummare. Vestrae Sanctitatis paterna benedictione impetratum iri, a Deo Domino nostro non diffido. Quod mearum est partium dabo operam, ut haec honorum ac dignitatum flumina ad illa Beatitudinis Vestrae ac Sanctae Sedis maria rursus revolvantur, et a quo dignitas haec mea ortum duxit, eiusdem honori ac obsequiis aeternum famuletur. Humilem vero obedientiam, sacrorumque pedum venerationem, quam ipse coram deferre nequeo Sanctitati Vestrae deferet, qui meas in urbe res agit dominus Matthaeus Rencius,¹ quem ut meo nomine clementer accipiat humillime supplico. Deus Optimus Maximus Sanctitatem Vestram diutissime servet incolumem. Datum Tyrnaviae vigesima tertia Decembris anno 1607.²

Sanctitatis Vestrae

humillima et devotissima creatura
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

Sanctissimo ac beatissimo patri et domino nostro domino Paulo Quinto. Sanctae et Universalis Ecclesiae summo pontifico domino meo clementissimo

¹ Matteo Renzi 1608-tól Forgách római ágense volt. Tevékenységéről lásd CVH I/3, 66. 72. 74; KÁROLYI, *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása*, 297–298.

² Ugyanezen a napon Borghesének írt levelét lásd AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 51C, fol. 181r+185v. A bíboroskreációról lásd még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 378–379.

69.

Nagyszombat, 1607. december 29.

Forgách Ferenc II. Rudolfnak

Bizonyára már értesült a felső-magyarországi lázadásról. Testvére hiába próbálta azt leszerelni, a lázadók követelései elfogadhatatlanok. Megnevezték azokat a katolikusokat, akiket ki akarnak űzni az országból. Követelik, hogy válasszák Homonnayt kassai főkapitánnyá, nádorválasztást, hogy a nekik megígért birtokokat adják oda, és egyéb jogtalan és a katolikus vallást sértő pontokat. Húzzák az időt és fegyverkeznek. Homonnay támogatja őket. Közbe kell lépni még a tél és a török támogatás megérkezése előtt. A nemesi felkelés megbízhatatlan, német katonaságot kell bevetni. Minden jót kíván a következő évre.

(ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 153, 1607. Sept.–Dez., fol. 165^{rv} – orig.)

Sacratissima Caesar Regiaque Maiestas domine, domine clementissime

Officii mei ratio fidesque qua Maiestati Vestrae devinctus sum, ut quae est ex dignitate Maiestatis Vestrae fore cognosco, suggeram humiliter cogit. Res Hungariae Superioris turbatas perditorum hominum audacia, iam pridem Maiestas Vestra intellexit.¹ Sedare hos motus conatus est Maiestatis Vestrae commissarius Cassoviensis frater meus magnificus Sigismundus Forgach, verum adeo indigna et vero etiam impia sunt quae postulant, ut nihil omnino cum iis transigi posse videatur. Cupiunt enim, ut omnes catholici, et praesertim qui fidem suam in Maiestatem Vestram tempore tumultus Bochkaiani probarunt, regno pellantur, utpote nominatus Sigismundus Forgach, Franciscus Daroczy,² Franciscus Alagii³ et alii. Deinde ut Valentinus Homonnai Cassoviensis generalis declaretur,⁴ ut sta-

¹ A hajdúfelkelésről lásd az előző iratot, illetve RÁCZ, *Abajdúk*, 58–91; NYAKAS MIKLÓS, *A második hajdúfelkelés (1607–1608)*, Báthory Gábor és kora (szerk. Papp Klára–Jeney-Tóth Annamária–Ulrich Attila), Debrecen 2009, 327–336; BAGI ZOLTÁN, „*Látja a harmadik fél a saját basznát és sikerét ebben*”, Báthory Gábor és kora, 337–354.

² Róla lásd a 61. sz. iratot.

³ Alaghy Ferenc a Szepesi Kamara tanácsosa (1608).

⁴ Róla legutóbb lásd a 61. sz. iratot.

tim palatinus nominetur, ut bona dominis haereditariis Kallensibus adempta, ipsis donentur, aliaque iustitiae et religioni adversantia.¹ Et spe quidem pacis diem in die trahunt, re autem vera, vires colligunt, seseque armantur. Illud vero certis iudiciis compertum, Valentinum Homonnai cum ipsis collaterum, occulte fovere, et eventum rei praestolari, ut si res e sententia succedat ipsis praeficiatur. Maiestas igitur Vestra clementer dispiciat, ut mature occurratur, certum enim est bonis verbis ac ratione, hos domari non posse, sed quotidianis insurrectionibus turbandum hoc Maiestatis Vestrae regnum nisi serio armis compescantur, multoque difficilius compesci poterunt, postquam hiemali tempore praeterlapso, Turcicis auxiliis augebuntur. Nec est quod comituum insurrectioni multum Maiestas Vestra fidat, nam et lubrica est multorum fides et mutabilis, ac rei novae cupida multitudo, praesertim si capito destituantur quod metuant. Et compertum mihi est non fore ingratis regnicolis illis, qui Maiestatis Vestrae dignitatem amant, si acies instructa catafractorum Germanorum contra ipsos ducatur, dummodo diligentissime duces praecaveant, ne aliqua, levi iniuria per ipsos irrogata, vetera vulnera recrudescent, neve iustam quaerelarum occasionem dent regnicolis. Haec volui humillime suggerere Maiestati Vestrae, eam obnixè orans, ut quam celerrime exorienti malo remedium adferat, ne modica haec flamma contempta, magnum excitet incendium. De reliquo ut Maiestati Vestrae, ut ineuntis anni felix auspiciis, sic multos florentes ac beatos annos a Deo assidue precabor. Datae Tyrnaviae 29 Decembris anno 1607.

Sacratissimae Caesareae et Regiae Maiestatis Vestrae

humillimus et fidelissimus servus
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

¹ A hajdúk ugyanezen a napon hivatalosan is beterjesztett követeléseit lásd MAJ-LÁTH BÉLA, *A hajdúk kibékítési kísérlete Inánchbon 1607-ben*, Budapest 1882, 17.

70.

*Pozsony, 1608. január 24.**Forgách Ferenc Scipione Borghesének*

Az elmúlt hónapban Mátyás főherceg magához rendelte a hajdúfelkelés miatt, amely miatt megbeszélést tartottak Bécsben, amiről beszámolt a császárnak. Az országgyűlést az eredetihez képest kissé későbbre hívták össze. Aggódva látta, hogy Kolonitsch a főherceg török tolmácsával, Gallóval együtt gyakran érintkezik Illésházyval. Az országgyűlés összehívásáig nem kapott választ a császártól decemberben írott levelére, aki titkára levele és a magánügyben Prágában tartózkodó horvát bán útján értesült az országgyűlés összeülésétől. A főhercegnek végül sikerült megnyugtatnia az emiatt méltatlankodó uralkodót. A főherceg kis kísérettel érkezett Pozsonyba, ugyanakkor az ausztriai rendek népes kísérettel képviseltették magukat. Következő nap a főherceg az összegyűlteket előtt ecsetelte azt a súlyos helyzetet, amelybe az ország jutott, amelyre hivatkozva kérte propozíciói elfogadását. Ezek egyetlen pontja a hajdúk felkelése volt. A propozíciót eljuttatták hozzá is. Illésházy a saját és Thurzó György híveit a palotájába hívta össze, mert nem akartak a hagyományos módon az érseki palotában összegyűlni. A hozzá ragaszkodók először egy pozsonyi csapszékbe, majd végül a prépostság épületébe vonultak. A rendek meg akarták fosztani helytartói tisztségétől. Thurzó György felszólalt, hogy a törökökkel békét kell kötni, a bécsi békét pedig ratifikálni kell, amelyek megtételéhez nem kell az uralkodó beleegyezése, hanem elegendő, ha Mátyás főherceget kormányzóvá választják. Czobor Mihály megbízást kapott a hajdúk lecsendesítésére, akik a nekik tett ígéretek teljesítését követelték, és hogy Homonnayt válasszák Magyarország fejedelmévé. Ő figyelmeztette a rendeket, hogy fogjanak fegyvert a hajdúk ellen, és hogy tartsák tiszteletben a császári tekintélyt. Követeket akarnak küldeni a Portára, és a hajdúkhoz, hiába tiltakoztak ez ellen a katolikus rendek. Ezek voltak a határozatok. Követeket küldenek az osztrák rendekhez, akik anyagi segítséget ígértek. Velük örökös szövetséget kívánnak kötni, bár az osztrákok közt ebben nincs egyetértés. A morva rendektől Illésházy hozzájárulást akar kérni a törököknek fizetendő ajándék összegéhez. Czobortól megtudta, hogy Illésházy kormányzóvá akarja választatni Mátyás főherceget. Testvére, Zsigmond helyére Homonnayt és Mágóchy Ferencet akarják biztosnak Kassára.

(Ed.: *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 70, 3. j. – AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 182r–184v – orig.)

Illustrissime Domine patrone observandissime

Quam afflicta quamque miserabilis rerum humanarum divina-
rumque conditio sit apud nos, facile intelliget si ea quae hic geruntur
mente atque animo complectetur. Accidit enim res perpetuo stupen-
di, ut a quo genere hominum tutelam speraret Ecclesia nostra catho-
lica ab eodem desertam se experiatur. Id quo manifestius elucescat
repetam paulo altius totius negotii decursum. Cum sub initium
Decembris anni proxime superioris serenissimus archidux Matthias
consilii cuiuspiam habendi causa me Viennam accivisset, percunctari
caepit quanam ratio foret optima renatae nuper Haydonum rebel-
lionis sopiendae.¹ Et quia propendere ad hoc videbatur, ut convocatis
Posonium adhuc ante diaetam generalem² statibus et ordinibus regni
praesentibus malis praesenti remedio subveniret, assensi proposito
eius ea ratione si maiestati caesareae institutum probaretur. Unde
illo eodem die quo haec habita consultatio fuerat, id est decimo
quinto Decembris litteras ad suam maiestatem dedi rem gestam
indicantes. Decrevit autem terminum ordinendi conventus huius
partialis serenissimus primo quidem primum die Januarii, deinde
maioris oportunitatis gratia decimum.³ Caeterum antequam accer-
situs Viennam essem, et postea quam inde in Hungariam me rece-
pissim, mirabar, cur nam dominus Sigefridus a Colonits⁴ partium
regni Hungariae Cisdanubianarum generalis capitaneus cum Cae-

¹ Lásd a 67. sz. iratot és *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 44, 1. j.

² Az országgyűlésről lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, I, 327–337; *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, I, 383; *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 6. 25. 38. 43–44. 62–64.

³ Az előző évi eredménytelen országgyűlésen okulva Mátyás az uralkodót megelőzve december 16-án, tehát a Forgách által említett tanácskozás után egy nappal, hívta össze a rendeket a szóban forgó időpontra, amiről csak december 23-án tájékoztatta Rudolfot, aki viszont március 11-re hívta össze a diétát. Forgách levele nyilván ezzel kapcsolatban íródott. ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, I, 328. A Habsburg-családon belüli viszályról lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 7; BERNARD RILL, *Kaiser Matthias. Bruderzwist und Glaubenskampf*, Graz–Wien–Köln 1999, 121–194.

⁴ Róla legutóbb lásd a 45B. sz. iratot.

sare Gallo¹ interprete Turcico suae maiestatis saepius a serenissimo ad Illieshazium² et contra ultro citroque commearent. Advenit tandem destinatus congregationis statuum et ordinum dies nec ullum interim dictae litterae meae suae maiestatis responsum eliciunt. At cum paucis ante diebus secretarius caesareae maiestatis Hungaricus³ penes serenissimum constitutus, pro ratione sui muneris quoquo versum de more litteras ad conventum invitatorias dimisisset, pervenerunt unae ex his Pragam ad dominum Ioannem Draskovitium Croatiae banum⁴ illic forte privatis negotiis curandis intentum. Tum primum maiestati caesareae constitit per serenissimum archiducem conventum indictum. Quod cum sua maiestas aegre ferret, excusationi tamen serenissimi postmodum allatae acquievit. Hinc etiam cognitum est litteras, quas ad suam maiestatem scripsissem interceptas et retentas: maxime quod secretarius de serenissimo iubente asperis castigatus verbis fuerit, ob conventus Hungarica eius opera factum indicium. Descendit vero sua serenitas proxime circa praefixum conventui diem Posonium: caeteroquin haud magno comitatu, nisi quod ex magnatibus et praelatis Austriae complures, legatos autem quarundam civitatum nonnullos secum adduxit, in quorum baronum et praelatorum sustentationem singulorum, singulos centum florenos hebdomadatim gratis impendit. Exceptus statuum et ordinum oratione iuxta veterem consuetudinem arcem Posoniensem ascendit. Postero die quies acta tertio cum frequentes convenissemus prodiit in palatium princeps, ubi commemoratis publice laboribus periculisque pro inclito Hungariae regno saepius cum vitae discrimine susceptis nunc quoque et aliis de causis et quia regno Hungariae regum sanguine esset oriundus miseratum sese afflictam regni sortem, nullum periculum eius causa detrectaturum esse et ad medendum praesentibus malis advenisse memoravit ac proinde oravit, ut

¹ Cesar Gallo császári tolmács, aki a zsitvatoroki békéhez vezető tárgyalásokon Antonio Negroni mellett látta el a tolmácsi tisztséget. Tevékenységéről lásd NEHRING, *A zsitvatoroki szerződés*, 18. 26.

² Róla lásd legutóbb a 37. sz. iratot.

³ Feltehetően Tiburtius Himmelreichről van szó.

⁴ Róla legutóbb lásd a 22. sz. iratot.

quae ipse hoc nomine esset propositurus in seriam et saluti publicae congruentem deliberationem assumerent. Propositionem deinde unicam exhibendam curavit: qua continebatur ut modus et remedia conspiciendi tumultus Haydonici adhiberentur. Delata ad aedes meas archiepiscopales propositio et perlecta est, et in sequentem diem ibidem adesse moniti status. Quamquam vero subordinati iam fuissent qui protestarentur status et ordines ad me deinceps tanquam locumtenentem regium non conventuros, sive tamen oblivione sive verecundia praepediti, silentio rem involverunt. Interea Stephanus Illieshazi sua Georgiique Turzonis factione domum propriam convocata, decernit, ad me non esse conveniendum. Ita sequentibus diebus primum ad publicam civitatis Poseniensis domum cauponariam ac illa deinde relicta ad domum praepositurae Poseniensis coeunt pauci ad me. Nec enim aderant plures duobus praelatis reverendissimis nimirum Jauriense et Tininiense, nam Vaciensis¹ aeger corpore venire non potuerat. Saeculares erant pauci catholici et his suis hospitiiis se continebant. Praesentibus illis de quibus dixi, dum inter nos frustra imploratam opem suae serenitatis querimus interveniunt legati statuum et ordinum tam ex genere magnatum quam ex legatis civitatum et comitatum, indicantes, si cedere locumtenentia regia vellem, sese de more veteri ad domum archiepiscopalem ad me tanquam primatem Hungariae tractandi negotii publici gratia conventuros; id si abnuperem, alium se locum delecturos. Vocati sunt etiam duo praelati mecum praesentes ad conventum. Respondi una cum iis ea quae ad honorem divinum suae maiestatis auctoritatem et bonum publicum facere iudicabam, summa erat me a fidelitate suae maiestatis et auctoritate ne latum quidem recessurum. Ita reversi ad suos legati aliquandiu nihil aliud, nisi ut officio locumtenentia regia² me privarent, egerunt, id officium Viennensibus articulis adversari frementes. Cum et antea serenissimum orando requisivissem, ut religionis et suae maiestatis causam defenderet, nec pateretur sacro-

¹ A győri és váci püspökökről lásd a 7. sz. iratot. A tinnini püspök ekkor még Lépés Bálint volt.

² Helytartói kinevezéséről lásd a 62. sz. iratot.

sanctam regiam praerogativam in conferendis vel tollendis honoribus infringi, denuo eadem orans accessi, nec aliud ab eo responsum tuli quam dolere ipsum, quod non sit virium suarum arbitriique, subsidium labentibus rebus afferre: quandoquidem si Hungaris pertinaciter semet obiiceret, metuendum fore ne quicquid supersit auctoritatis ecclesiasticae in Hungaria ab exacerbatis ordinibus regni deleretur, et ipsum regnum amitteretur. His ita gestis reliquis diebus ad domum praepositurae Poseniensis conveniri caeptum est ab haereticis. Eodem accessere catholici saeculares et spirituales, metu primum, ne si recusarent violarentur, eo deinde proposito, ut adversariorum conatibus quantum ex tuto liceret obsisterent. Una consentibus iam lecta erat proposito archiducis denuo, cum ego quoque ne defuisse causae religionis et suae maiestatis viderer accessi. Iam propositioni per voces respondere caeperant. Et Georgius Thurzo prolixa et bene commentata oratione, non ostendi aliud male affectis rebus remedium, quam pacis cum Turca inchoatae et articulorum Viennensium inviolatam observationem docere instituit. Ad pacem autem Turcicam confirmandam non expectandum auxilium suae maiestatis quod antequam adveniret everti totum regnum possit: verum serenissimum Matthiam pro gubernatore habendum, ex cuius auctoritate legati ad Turcas mittantur honorarium Turcis promissum in Hungaria vicinisque provinciis pacis avidis corrogandum simul qui Haydones mitigent destinandos. Excipit eius orationem Illieshazius et non solum hanc auctoritatem, sed omnes omnino honores et officia conferendi et negotia disponendi potestatem serenissimo assignandam monuit. Sola collatione bonorum possessionariorum suae maiestati relictæ. Aderat legatus ordinum Superioris Hungariae Michaelis Czobor, ¹ qui ut Haydonibus ad quietem redigendis Infe-

¹ Czobor Mihály a Királyi Tábla *assessor*a (1601), ugyanebben az évben a nagyságosok (magnificus) közé emeli az uralkodói kegy. Komáromi várkapitány (1608). 1605-ben Bocskai oldalára áll, két ízben is jár a fejedelem megbízásából török követségben. 1607-ben a felső-magyarországi rendek követe, akit megbíznak a hajdúmozgalom lecsendesítésével, ahogyan Forgách leveléből is kiderül. Neki tulajdonítják a *Chariclia* című verses munkát. Róla a mű kiadásával lásd CZOBOR MIHÁLY, *Theagenes és Cbariclia*,

rior Hungaria Superiori opem ferret (citra tamen offensionem articulorum Viennensium) orabat. Tum ego animadvertens quae-nam ipsi molerentur hortatus sum eos diligenter, ne auctoritatem suae maiestatis despectui haberent atque si Haydones rationibus sopiri nequirent, suppetias a sua maiestate peterent ordines interim arma capesserent, praesertim quod Haydonibus etiam promovendi suos conatus expeditam rationem tempus anni negaret. In eandem sententiam locuti sunt praelati, quorum supra feci mentionem. Haydonum deinde postulata legi caepta sunt. In quibus querimonia ob affectos iniuriis quosdam eorum per magnates et nobiles Hungaros: item ut principem Hungariae Valentium Homonnay¹ status et ordines deligerent continebantur. Iterum atque iterum admonitis statibus et ordinibus regni ne quid adversum auctoritatem caesareae statuerent conventu excessi. Illi ad serum usque variis de rebus tractarunt ac de legatis ad Turcas cum pecunia, item ad Haydones sopiendos mittendis Viennensibusque pacis articulis observandis, frustra reclamantibus catholicis concluderunt. Tractatum etiam est de quatuor propalatinis in quatuor Hungariae partibus constituendis nullodum certo statu.

Haec statuta ad serenissimum erant missa qui nondum semet resolverat.

Actum praeterea cum statibus et ordinibus Austriae de pace cum Turcis confirmanda: qui probato negotio octo insuper millia Haydonum propriis stipendiis hoc anno se alituros contra omnem hostem praeter Turcas, Hungaris promiserunt. Coeptum etiam est agi de confederatione perpetua inter Austriam et Hungariam in quo Austriaci dissentire videbantur animis inter se. Conantur nunc agere Hungari iisdem de rebus cum statibus et ordinibus marchionatus Moraviae, sed quia nulli adsunt praeter duos iuniores dominos a Liectistein,² moluntur eos adducere, ut nomine marchionatus Moraviae ad haec per-

Régi Magyar Költők Tára X (kiad. Kőszeghy Péter), Budapest 1996. Czobor fellépéséről és az országgyűlés menetéről lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 64, 1. j. A hajdúkról legutóbb lásd az előző iratot.

¹ Róla legutóbb lásd a 61. sz. iratot.

² Róla legutóbb lásd a 8. sz. iratot.

ficienda operam suam spondeant. Sperat autem Illieshazius centum millia talerorum ad supplendum honorarium Turcicum se a Moravis impetraturum. Qui quidem eo iam processit audaciam, ut publice asserat se deinceps caesaream maiestatem pro domino non agnoscere. Eam ob rem egit etiam secreto cum Michaelae Czobor legato Superioris Hungariae magno praemio proposito, ut nomine statuum et ordinum illorum serenissimum archiducem gubernatorem eligeret, quod ille facere abnuit se id in mandatis non habere causatus, quam rem ad me statim ipse Czobor clam detulit. Evisit tamen Illieshazius, ut Czobor, qui magis ad suam maiestatem, quam ad ordines Inferioris Hungariae petitum auxilium missus esset, iter Posonii supprimeret. Moliuntur etiam alii isti, nimirum ut Dominum Sigismundum Forgacz' fratrem, suae maiestatis nomine ad regendam Superiorem Hungariam legatum commissarium quocunque tandem modo Cassovia excludant et Valentinum Homonnay cum Francisco Magoczi² ei substituant. Haec praecipue contigerunt hactenus. Vestrae Dominationis Illustrissimae erit pro sua in Deum pietate et autoritate apud suam sanctitatem, id agere, quod maxime honori divino et ecclesiae catholicae rebus suffragaturum existimaverit. De caetero me benevolentiae Illustrissimae Dominationis Vestrae commendans eandem felicissime valere desidero. Datum Posonii 24 Ianuarii anno domini 1608.³

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo et reverendissimo domino cardinali Burgesio domino meo observandissimo

¹ Róla legutóbb lásd az előző iratot.

² Mágóchy Ferenc beregi főispán (1607–1611), felső-magyarországi végvidéki és kerületi főkapitány (1608–1609).

³ Az országgyűlésről Forgách információi alapján beszámoló Caetani levelét lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 69–77, egy másik, február 11-én kelt szintén hosszú híradását uo. 84–90.

71.

*Pozsony, 1608. február 5.**Forgách Ferenc V. Pálnak*

Renzitől megkapta a brevét, amelyben hivatalosan értesíti az érseki és bíborosi méltóságra történő beiktatásáról. Hazája és a katolikus vallás súlyos helyzetéről kapcsolatban írt Borghesének, és írt Paravicini bíborosnak is. Kéri támogatását.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 343^{rv} – orig.)

Sanctissime ac Beatissime Pater Domine, Domine clementissime

Post humillima Beatitudinis Vestrae pedum oscula. Sanctitatis Vestrae apostolica brevia cardinalitiae ac archiepiscopalis dignitatis insignia, gratiasque ac indulta liberalissima ea qua par est veneratione, summissaeque mentis gratitudine a reverendo domino Rentino,¹ Sanctitatis Vestrae cubiculario percepi. Pro hoc vero tam singulari Beatitudinis Vestrae erga me immerentem beneficio, cum nullae a me satis dignae gratiae Sanctitati Vestrae referri possim. Ut ii qui apud Deum verba faciunt, sermone modici sunt ac reverentes, sic me colere atque admirari magis, quam diffuse laudare debere intelligo, hanc Beatitudinis Vestrae in me ornando plane paternam indulgentiam. Et quemadmodum illud votis omnibus expeto, ut hi dignitatum mearum tituli, Dei inprimis eiusque ecclesiae tum vero Sanctitatis Vestrae honori, ac eversae huius patriae utilitati velificentur. Ita assiduis apud Deum precibus contendam, ut pro his tantis Beatitudinis Vestrae, benignitatis suae fluminibus, praesentis futuraeque vitae faelicitatem Sanctitati Vestrae rependat. De misero, et si unquam ante, nunc vel maxime periculoso statu regni huius ac religionis catholicae illustrissimo cardinali Burgesio Illustrissimo item cardinali Paravicino,² perscripsi, quae Sanctitatem Vestram nosse

¹ Lásd a 68. sz. iratot.

² Ottavio Paravicini 1591-től bíboros, Németország bíboros protektora. Az említett leveleket nem találtam. A bíboros neposnak néhány nappal később hasonló témájú levelet írt. Elképzelhető, hogy ugyanazt későbbi dátummal is elküldte. Lásd a következő iratot, és *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 127.

oportere intellexi. Submisse itaque Sanctitatem Vestram rogo, ut paterna sollicitudinis suae partem medendis hisce nostris malis impendere, mihi que quotidianis periculis circumspecto, apostolicam benedictionem impertiri dignetur. Datum Posonii quinta Februarii anno 1608.¹

Sanctitatis Vestrae

humillima ac devotissima creatura
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

Sanctissimo ac beatissimo patri domino nostro domino Paulae papae quinto Sanctae et Universalis Ecclesiae summo pontifici domino domino meo clementissimo

72.

Pozsony, 1608. február 7.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

Renzin keresztül megkapta levelét. A legutóbbi országgyűlésen, amelyet Mátyás főherceg eredetileg a hajdúk miatt hívott össze, ám az események más irányt vettek, a rendek a szokások figyelmen kívül hagyásával, nem voltak hajlandóak az ő helytartói házában összegyűlni tanácskozásra. Hasztalan szólította fel őket erre, sőt hiába fordult Mátyás főherceghez is. Az országgyűlés tragikus véget ért az által, hogy a főherceg összeesküdött a magyar és osztrák rendekkel a bécsi és a török béke elfogadása érdekében, jóllehet az előbbinek több a katolikus vallást mélyen sértő pontja is van. Sőt, arról is határoztak, hogy Mátyást magyar királlyá választják. Küldi a bécsi béke és a konföderáció pontjait. A törvénytelenül összehívott országgyűlésről a császár nem tudott, mivel e tárgyban küldött levelét visszatartották. Végül a titkárát küldte egy levéllel, amelyben felszólította a rendeket, hogy oszoljanak fel. De nem ért el vele semmit. Őt halálosan megfenyegették, és kilátásba helyezték, hogy elkergetik az esztergomi érseki székből, ha nem írja alá a konföderációt, ő azonban ezt megtagadta. A gyűlés többségi szava-

¹ A pápa a hátulapon található megjegyzés szerint március 8-án válaszolt a levélre. A császár köszönőlevelét lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 42, 1. j.

zással végül elvetette a kilátásba helyezett szankciót. Kéri, hogy győzze meg őszentségét, hogy figyelmeztesse a főherceget. Írjon a császárnak is az érdekében.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 177r–178v + 179v – orig.)

Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine colendissime

Litteras Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae ea qua par est veneratione accepi a domino Rentio,¹ qui salvus et incolumis huc appulit. Et quamvis, cum in dies plura ac maiora beneficentiae Illustrissimae Dominationis Vestrae in me argumenta percipiam, pluribusque me nominibus, mea omnia obsequia quantulacunque illa sint debere Illustrissimae Dominationis Vestrae sentiam, tamen, adeo me beneficiorum magnitudine superari animadverto, ut ne verba quidem suppetant, quibus quam me devinctum intelligam Vestrae Illustrissimae Dominationi explicare possim. Illud tamen aperto ingenui pectoris candore profiteor, daturum me in omni vita mea operam, ut tametsi parem meritis Illustrissimae Dominationis Vestrae gratiam referre viri-um mearum temeritas non ferat, et plurimum tamen me debere, et obsequiis omnibus Vestrae Illustrissimae Dominationi gratificari velle intelligant universi.

Est vero quod de patriae huius statu Illustrissimam Dominationem Vestram scire pervelim, ut non solum suae sanctitati, quam periculoso loco res nostrae collocatae sint, explicare, verum etiam auxilio consilioque suo possit Illustrissima Dominatio Vestra succurrere. Conventus quidam statuum Hungariae indictus fuerat hisce elapsis diebus a serenissimo Matthia,² specie quidem uti qua ratione Haidonum³ res novas molientium conatibus occurri possit, deliberaretur, re autem ipsa ut eventus ostendit aliud spectabant haeretici. Ipso statim conventus initio, cum unum me conatibus ipsorum impedimento fore cogitarent, non occultis solum cuniculis, sed aperto

¹ Lásd az előző iratot.

² A főherceg 1607. december 16-ai körlevelében hívta össze január 11-ére az országgyűlést Pozsonyba. ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, I, 328.

³ Az országgyűlésről és a hajdúkról legutóbb lásd a 69. sz. iratot. A hajdúfelkelésről lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 86. 106, 1. j. 118.

etiam conatu, conniti sunt auctoritatem meam evellere, et si dextre fieri posset, ne mea praesentia consilii ipsorum obsisteret, efficere. Cum igitur iure ac more gentis, qui regiae maiestatis in Hungaria locumtenens est, is comitia moderetur, ad aedes ipsius deliberaturi convocentur locumtenentis me dignitate, quam caesarea maiestas contulerat, spoliare satagunt,¹ ad aedes meas non accedunt, partim metu, partim blanditiis, ut officio me abdicem, ut privatus ad ipsos accedam suadent. Ego ne et caesaris et meae auctoritati derogem, abnui, archiduci de iniuria questus, sed frustra: ubi tamen machinationes eorum odoratus, et a statibus honesta legatione missa rogatus fuisset, ut ipsos accederem, passus sum mihi persuaderi, ut ad sententiam meam pronunciandam, eosque de audaci consilio dehortandos adirem. Adii, suasi, et persuasi tunc, ne quid sine caesarea maiestatis consensu attentarent, sed rursus postmodum ad hanc sententiam deducti sunt. Itaque finis ac catastropha tragici conventus fuit, ut serenissimus archidux, Hungaria, Austria coniurarent² in articulos Viennenses, et pacem Turcicam sartam tectam conservandam.³ In quibus articulis praeter innumera ecclesiae praeiudicia, libertas religionis continetur. Deinde ut serenissimus Matthias iure gubernatoris Hungariae, et cum spe successionis in regiam dignitatem Hungariam regeret.⁴ Articulos Viennenses et formulam confaederationis hisce inclusos Illustrissimae Dominationi Vestrae transmitto.⁵ Quia vero conventus hic inscia sua maiestate celebratus fuit, litterae quoque meae quibus suae maiestati indictum conventum significabam intercaepae perierant, statim ac sua maiestas coisse status accepit, secretarium expedit cum litteris, quibus ut statim

¹ Erről a szándékról lásd a 70. sz. iratot.

² Lásd a 70. sz. iratot és *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 126.

³ A törökökről lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 74, 4. j. 75, 2. j. 87. A birodalmi rendek szintén a török béke aláírását várták a császártól *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 397–398.

⁴ Lásd a 70. sz. iratot.

⁵ A konföderáció szövegét lásd AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 641, fol. 145v–147r.

dissolveret conventum iubebat, sed nihil obtinuit.¹ Quo haec res evadet novit Deus mihi mortes, exilia minantur, quod confoederationi huic, cui alii, etiam ecclesiastici, metu adacti, chirographa apposuerunt non subscripserim, et archiepiscopatu exutus fuissim, nisi in comitiis maior pars (petita enim hac de re suffragia) prohibuisset. Ego vero et archiepiscopatu, et patria et vita privari malo, quam inscio ac invito legitimo principe et tali principe a quo tanta beneficia retuli, foedus huiusmodi approbem, praesertim in quo haereticorum calliditas, sub specie libertatis religionis eversionem machinatur veritatis.² Haec idcirco Illustrissimae Dominationi Vestrae perscribo, ut suam hac de re sanctitatem informare opemque et auxilium implorare dignetur, spero si sanctitas sua serenissimum Matthiam officii sui admoneat, horteturque ad ecclesiae ecclesiasticorumque patrocinium pondus magnum litteras suae sanctitatis habituras. Caesarem quoque maiestatem admoneat sua sanctitas, ut me meaque a se collata officia, protegere ac defendere velit. Quod nisi sua maiestas faciat, non ego solum, sed et caeteri ecclesiastici in summo versamur discrimine. De caetero me Illustrissimae Dominationi Vestrae obsequentissimum servitorem humillime commendo et a Deo Vestrae Illustrissimae Dominationi felicitatem precatus, post humilia manum oscula hic finio. Datum Posonii septima Februarii. Anno 1608.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

¹ Az ügyben nemcsak Forgách írt, akinek a levele sajnos nem maradt ránk, hanem maga a főherceg is tudatta december 23-ai levelében a császárral az országgyűlés összehívását. A császár ezt betiltotta, a titkár nyilván ezt a levelet vitte az országgyűlésre, és új diétát hirdetett ki március 11-ére. Ezzel azonban elkésett. Lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, I, 328. Mátyás levelét HATVANI MIHÁLY (kiad.), *Magyar történelmi Okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból III: 1553–1608* (MHH I/3), Pest 1859, 254–247.

² Az országgyűlés eseményeiről lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, I, 328–335.

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Scipioni cardinali Burghesio sanctissimo domino nostro domino ac patrono meo colendissimo
Romae

73.

Pozsony, 1608. február 13.

Forgách Ferenc Thurzó Györgynek

Fájlalja, hogy továbbra is meg akarja fosztatni helytartói tisztségétől. Onnan csak a király mozdíthatja el.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 81, n. 15 – *orig./m.p.*)

Spectabilis et Magnifice Domine et affinis observandissime, post salutem et servitiorum meorum commendationem. Nagi szivem faidalmaival vettem az Kegielmed levelet, melibol latom, hogi az ellenem valo persecutio Kegielmedtul megis fen vagion, es az exauthoratiomat az locumtenentiabul megis continuallia Kegielmed.¹ Nem ez volna uram az attiafiusag, hogi gialazna Kegielmed, hanem hogi mastul is oltalmazna, es közönseges urunkat az ki mind Kegielmedet, mind engemet tiztekvel latot megh, megh bezulnenk. Lam Kegielmednek per me salva est dignitas sua, miert Kegielmed azon kiralitul adatot tiztemtul, quod in se est megh fozt. Hadgiuk arra, hogi ő felsege az ki mind kettönknek ura es Kegielmedtul contradictionem authoritatis suae nem erdemlette, mind Kegielmed felöl, mind en felolem cognoscat, addig mig o felsege nem prival locumtenentia, ketseg nekul en saiat tiztemnek tartom lenni, es ha Kegielmed nem akar annak cognoscalni, kerem Kegielmedet, hogi levelei által ne kisebbizen, mert embernek es iambornak nem tizti veztetnek tartom magamat, en Kegielmednek azt kivanom, hogi kedve szerint legien az dolog, es attiafiaihoz iob szivel akaratval legien,

¹ Erről lásd az előző iratot.

es Isten tarcza megh sokaig Kegielmedet. Datum Possonii 13
Februarii anno 1608.

Spectabilis Magnificentiae Vestrae

addictissimus servitor et affinis
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis
locumtenens per Hungariam

Spectabili ac magnifico domino comiti Georgio Turzo, perpetuo comiti de Arva etc. dapiferorum regalium magistro, et sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliario, domino et affini meo observandissimo

74.

Róma, 1608. február 22.

V. Pál Forgách Ferencnek

Megkapta a bíboroskreáció tárgyában írt köszönőlevelét. Nagy aggodalommal olvasta a beszámolót a királyság súlyos helyzetéről. Utasították Caetanit, hogy járjon közben a császárnál, és hogy kérjen tőle védelmet a katolikusok, különösen a levélíró oltalma és tisztségének megőrzése érdekében.

(Ed.: *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 155, 2. J.¹ – AAV Arm. XLV, vol. 3, fol. 274^{rv} – reg.)

Dilecto filio nostro Francisco Sanctae Romanae Ecclesiae presbytero
cardinali Strigoniensi nuncupato.

Paulus papa quintus

Dilecte fili noster salutem et apostolicam benedictionem. Litteras tuas officii atque gratitudinis plenas, quibus nobis de cardinalitia nuper tibi collata dignitate, deque aliis paterni amoris in te nostris

¹ Téves, március 8-ai dátummal, azonban a bréve kelte valójában március 8. idusa, ami február 22-re esik, mivel az 1608. év szökőév volt.

significationibus gratias agis, cum iucunditate ex hac parte legimus: quemadmodum ex altera parte pari animi molestia intelleximus te magnis molestiis distineri ob periculosum regni istius, et catholicae religionis statum. Profecto valde commovit nos hic nuncius, et propterea crebrioribus orationibus divinam misericordiam implorandam hac de causa curavimus, et venerabili fratri Antonio archiepiscopo Capuano nuncio nostro apostolico apud caesaream maiestatem praecipimus, ut omni studio, atque diligentia niteretur inflammare caesaris animum¹ ita ut in praesentibus necessitatibus zelum suum ostendat, atque insuper ei mandavimus, ut filios nostros catholicos diligenter protegeret, tibi que omni genere officii adesset, praesertim in conservatione tuae auctoritatis.² Verum tibi solatium a Deo totius consolationis optamus, et apostolicam benedictionem nostram tibi peramanter impartimur. Datum ut supra

Petrus Struza

75A.

Prága, 1608. február 23.

II. Rudolf Forgách Ferencnek

Levelet írt Mátyás főhercegnek valamint a magyar rendeknek. Kitartásra és további hűségre buzdítja, és utasítja, hogy azonnal hívja össze a magyar tanácsosokat és a klérust és olvastassa fel előttük említett levelét, majd tegye nyilvánossá és küldje el a királyság minden részébe.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 166r + 174v – orig.)

Rudolphus secundus Dei gratia etc. rex etc.

Reverendissime in Christo pater fidelis nobis sincere dilecte. Transmittimus vobis tum litteras nostras regales, quas ad universos status et ordines huius regni nostri Hungariae in praesenti hac necessitate edi ac dirigi iussimus, tum vero illarum quoque exemplum³

¹ Ezt a császár meg is tette. Lásd a következő iratot.

² Erről lásd legutóbb az előző iratot.

³ Lásd a 70 sz. iratot.

quas ad serenissimum principem Matthiam archiducem Austriae etc. fratrem nostrum charissimum dedimus, ex quibus intentionem mentemque nostram uberius intelligetis, de qua fideles subditos nostros Hungaros quam citissime informari volumus.¹ Quapropter fidelitatem Vestram benigne hortamur, vobisque harum serie firmissime committimus et mandamus ut statim acceptis praesentibus sine ulla dilatione, quos ad manus habere poteritis consiliarios nostros Hungaros ecclesiasticos et saeculares ac alios in dignitate et officio constitutos viros ad vos convocare et in illorum praesentia, dictas litteras nostras regales, statibus regni Hungariae sonantes, resarcire et aperire ac passim divulgare, et ut ad omnium regnicolarum nostrorum notitiam perveniant, et quilibet sese, benigne ac seriae et omnimodae huic voluntati nostrae obedienter accomodare queat, illas vel in specie omnibus ostendere, vel illarum exemplum litteris vestris inclusum ad omnes regni nostri partes quam citissime transmittere, eosque ad servandam nobis constantissime fidem et fidelitatem suam sedulo hortari et admonere velitis et debeatis. Executuri in eo clementem et omnimodam voluntatem nostram. De caetero benignum erga vos affectum gerimus. Datum in arce nostra regia Pragensi 23 die mensis Februarii anno domini 1608.²

Rudolphus

Himmelreich

Reverendissimo in Christo patri domino Francisco Forgacz de Ghymes Sanctae Romanae Ecclesiae presbitero cardinali et archiepiscopo Strigoniensi, locique eiusdem comiti perpetuo primati Hungarorum legato nato summo secretario cancellario consiliario et per dictum regnum nostrum Hungariae locumtenenti nostro fideli nobis syncere dilecto

¹ A Mátyás főherceget, és lépéseit övező aggodalomról lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 98–99. 100. 136.

² Lásd a következő iratot.

75B.

Prága, 1608. február 23.

II. Rudolf a magyar rendeknek

A pozsonyi gyűlés és az ott folytatott tárgyalások sértik a királyi méltóságot, ezért nem fogadja el azokat. Ezért a felségsértés büntetésének kilátásba helyezésével megparancsolja, hogy álljanak el minden efféle tevékenységtől.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 165^r + 174^v – cop.)

Rudolphus secundus Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex etc.

Reverendissimi Reverendi, Honorabiles, Spectabiles, Magnifici, Egregii et Nobiles prudentes item circumspecti fideles nobis syncere, dilecti. Accepimus varia nuper Posonii contra dignitatem et auctoritatem nostram extra consuetum et debitum ordinem, acta et tractata fuisse et adhuc alibi agenda et tractanda esse, quae approbare nequaquam possumus.¹ Quamobrem Fidelitati Vestrae et Vestrum singulis, harum serie firmissime et sub gravissima indignatione nostra, ac poena nota infidelitatis praecipimus et mandamus iubemusque, ut ab eiusmodi innovationibus, actionibus, consiliis, tum clandestinis, tum apertis, et ab aliis quibuscunque tractationibus, quae absque scitu, consensu et mandato nostro, fiant aut suscipiantur, omnino abstineatis, neque iis vos ullo modo immisceatis. Atque haec quidem seria et expressa mens ac voluntas nostra est contra quam nequaquam facere debeatis, quatenus indignationem nostram gravissimam, et supradictam notae infidelitatis poenam evitare volueritis. Datum in arce nostra regia Pragensi, vigesima tertia mensis Februarii anno Domini 1608.²

Rudolphus

Himmelreich

¹ Erről lásd az előző, valamint a 71. sz. iratot, és még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 142. 144.

² A polgárháborús viszonyokról és a Habsburg-tartományok rendjeinek konföderációjáról lásd Caetani leveleit *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 104–107. 118. 122. 137–141. 145. 160–167. Forgáchról és helyzetéről 108–109. 136. A tavaszi eseményekről lásd RILL, *Kaiser Matthias*, 137–143.

Reverendissimis, reverendis, spectabilibus ac magnificis egregiis nobilibus prudentibus et circumspectis, statibus et ordinibus regni nostri Hungariae etc. fidelibus synceribus nobis dilectis

76.

Pozsony, 1608. március 3.

Forgách Ferenc V. Pálnak

Matteo Renzi tolmácsolja halálját és szolgálatkészségét a neki juttatott kegyért. Kéri, hogy Renzit vegye fel a kamarásai közé.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 344^{rv} + 350^v – orig.)

Sanctissime ac Beatissime Pater

Post humillima pedum Beatitudinis Vestrae oscula. Beneficii Sanctitatis Vestrae in me collati magnitudo postulat, non solum ut perpetua veneratione in animo sentiam, sed etiam ut quacunquē oblata occasione, voce ac scripto ostendam, tanto me Beatitudini Vestrae gratitudinis ac obedientiae vinculo adstrictum esse, ut nullis obsequiis debiti magnitudinem aequare possim. Quod igitur unicum possum, et debere me plurimum Sanctitati Vestrae, et debere perpetuo velle, profitebor, Sanctitatique Vestrae a bonorum omnium remuneratore Deo, praesentis ac futurae vitae felicitatem, assidue precabor. Et quod ipse coram facere non possum, meo in aula Sanctitatis Vestrae agenti, reverendo domino Matthaeo Rentio commisi. Ut humillime exosculatis Sanctitatis Vestrae pedibus, et miserum patriae huius statum exponat, et me, ac mea omnia Sanctitati Vestrae devoteat. Illud a Sanctitate Vestra obnixè rogans, ut conceptam erga me immerentem, benevolentiam, perpetuam esse velit, quod vero dictum dominum Rentium in sui cubiculi adsciscere ministrum Sanctitati Vestrae dignata est, ut in deferendo bireto, magis existimationi meae consuleretur, gratias quas possum ago maximas Sanctitati Vestrae, eandem humillime obsecrans, ut hunc eundem agentem nostrum qui magnae hic prudentiae ac integritatis laude versatus est, deinceps etiam paterno suo favore complecti, ac promovere dignetur, tum ob

virtutes ipsius eximias, tum etiam mei causa. Quod reliquum est post humilem beatissimorum pedum Sanctitatis Vestrae venerationem, summum faelicitatis cumulum Sanctitati Vestrae precor. Datum Posonii tertia Martii anno 1608.¹

Sanctitatis Vestrae

humillima et devotissima creatura
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

Sanctissimo ac beatissimo patri domino nostro domino Paulae papae quinto Sanctae et Universalis Ecclesiae summo pontifici domino domino meo clementissimo

77.

Bécs, 1608. március 6.

Mátyás főberceg Forgách Ferencnek

Megkapta két levelét, amelyekben a meghirdetett személyes felkelés visszavonásáról értesítette, illetve amelyben a császár nyilvánosságnak szánt leveléről írt. Az egyházi rend védelme mindig is a szívügye volt. Ami a felkelést illeti, a felkelés kormányzói irányítása alatt az ország védelmének érdekében történik, amely elé ne gördítsen akadályokat. A császár levelét még nem látta, juttassa el hozzá, és ne terjessze, hanem vonassa vissza.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 167^{rv} + 172^v – cop.)

Matthias Dei gratia Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Comes Tyrolis etc. et regni Hungariae gubernator

Reverendissime Domine amice nobis charissime. Binas Reverendissimae Dominationis Vestrae, tertia et quarta huius, ad nos datas, accepimus litteras,² in quarum unis de relaxanda personali insur-

¹ Erről lásd legutóbb a 72. sz. iratot, és Forgách levelét Caetaninak *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 235.

² Nem találtam.

rectione¹ ad undecimam praesentis mensis per regnicolas indicta, in alteris vero, de publicatis quibusdam suae maiestatis litteris, mentionem facit.² Nos equidem, uti antehac semper, statum ecclesiasticum decenti honore et reverentia coluimus, ac venerati sumus, eorumque primam semper ac praecipuam rationem habendam esse censuimus, ita imposterum quodque, eorum salutem ac permanentionem, non secus ac propriam, nobis, summe cordi curaeque esse sinemus et ubicumque locorum necesse fuerit defendemus, ac tutabimur, prout etiam in hoc Dominatio Vestra Reverendissima minime dubitare debet. Verum cum personalis illa insurrectio, quam regnicolae ad undecimam huius indixerunt, ipsos quoque ex aequo concernat et nonnisi ad bonum et emolumentum patriae, eiusque defensionem procedere videatur, ab eius onere Reverendissimam Dominationem Vestram, tanquam primatem regni, propria nostra autoritate minime levare possumus, quin potius eandem, ex suscepto officio nostro gubernatoris diligenter hortamur et requirimus, ne iis, quae salutem, et incolumitatem afflictæ istius patriæ spectant, se se vel opponat, vel etiam adversetur sibi ac nobis ulterius incomodare pergat.

Simili etiam ratione a Reverendissima Dominatione Vestra postulamus, ut litteras suae maiestatis,³ quas nos necdum vidimus vel accepimus, regnicolis minime publicet, aut si forte iam ab eadem publicatae essent, iterum revocet, nec se amplius inter suam maiestatem et nos immisceat, aut concreditum hoc nobis officium gubernatoris turbet, et impediatur, cum de his, ac aliis omnibus nobis, et non ipsi, conveniat, suae maiestati respondere. De caetero eandem Dominationi Vestrae Reverendissimae prospere valere optantes. Datum Viennae, sexta die mensis Martii anno 1608.

Matthias

Reverendissimo in Christo patri domino, Francisco Forgach de Ghymes Sanctae Romanae Ecclesiae cardinali, archiepiscopo Strigioniensi

¹ A nemesi felkelésről van szó, amelyet az országot fenyegető végveszély esetén szoktak elrendelni.

² Lásd a 75B. sz. iratot.

³ Erről és a konfliktusról lásd a 75B. sz. iratot.

locique eiusdem comiti perpetuo, primati Hungariae, legato nato summo et secretario cancellario, ac sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliario domino amico nobis charissimo

78.

Pozsony, 1608. március 6.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

Renzi bővebben is beszámol az itt folyó ügyekről. Továbbra is számít a pártfogására. Kéri, hogy a biretum ügyében eljáró Renzit, akit felvettek a pápai kamarások közé, támogassa.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 176^{rv} + 180^v – orig.)

Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine Colendissime

Expeditis, quorum causa advenerat negotiis per reverendum dominum Matthaeum Rentium,¹ nostrum in aula sanctitatis suae agentem, committere non potui, quin brevibus hisce indicarem, id quod fusius nomine meo coram faciet dominus Rentius, quam me obstrictum sentiam Illustrissimae Dominationis Vestrae pro suorum in me beneficiorum magnitudine rogaremque Illustrissimam Dominationem Vestram, ut me cui patere voluit aditum ad suae protectionis favorem, in posterum quoque fovere non desinat. Fatendum enim est Illustrissime Domine, in hac turbulentissima patriae nostrae iactatione, Vestrae imprimis Illustrissimae Dominationis patrocínio ac subsidio me summe indigere. Qua de re, ut coram cum Illustrissima Dominatio Vestra agat dominus Rentius, omnemque harum partium statum exponat, ipsi iniunximus. Quia vero ad caetera beneficia quibus me sanctitas sua ornare voluit, id quoque velut ad cumulum, adiicere dignata est, ut dictum dominum Rentium, quo maiore nostra existimatione biretum deferret,² in cubiculariorum suorum al-

¹ Róla legutóbb lásd a 76. sz. iratot.

² Forgách bíboroskreációjáról legutóbb lásd a 68. sz. iratot.

bum retulit,¹ Illustrissimae Dominationi Vestrae supplico, ut favore ac patrocinio suo, ipsi adesse velit, efficereque non solum nostra causa, sed ob eximias etiam virtutes ipsius, quarum hic indicia dedit clarissima, ut hunc honoris gradum nostra causa ipsi collatum pro dignitate sustinere possit. Denique post humilem Vestrae Illustrissimae Dominationis venerationem omnem a Deo faelicitatem precor Illustrissimae Dominationi Vestrae. Datum Posonii 6 Martii Anno 1608.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Forgách saját kezével: Magna mea satisfactione versatus est hic dominus Matthaeus Rentius, iuvenis prudens et industrius, ut Dominationi Vestrae Illustrissimae hinc quoque maxime me obligatum sentiam, quod eundem eligerit ad byretum deferendum, quem unice gratiae et favori Illustrissimae Dominationi Vestrae commendo.

Humillimus servus
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino cardinali Borghesio
domino ac patrono meo colendissimo

¹ Lásd a 76. sz. iratot. Renzit Forgách is megjutalmazta. Lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae*, II, 234–235. 282.

79.

*Bécs, 1608. március II.**Mátyás főherceg Forgách Ferencnek*

Bizonyára megkapta levelét, ezért zokon veszi, hogy a tekintélyét sértő császári levelet, amelynek tartalmát még mindig nem ismeri, továbbra is terjesztik. Elvárja, hogy a köznyugalmat felzavaró tevékenységével hagyjon fel, és inkább egyházi hivatalából fakadó kötelességeivel foglalkozzon. Az egyházi rend védelmét ő is kötelességének érzi, és téved, ha ennek ellenkezőjét hiszi.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 169^{rv} + 170^v; Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 262^{rv} – *cop.*)

Matthias Dei gratia archidux Austriae, dux Burgundiae etc. comes Tyrolis etc. et regni Hungariae gubernator

Reverendissime in Christo Pater, Domine syncere nobis dilecte. Ex prioribus nostris litteris, ad Reverendissimam Dominationem Vestram sexta huius datis,¹ satis superque eandem intellexisse non dubitamus, quam aegre tulerimus, atque etiamnum dolenter feramus, quod Dominatio Vestra Reverendissima nobis, tanquam gubernatore a regno isto electo, et a suae quoque maiestate confirmato, insciis et praeteritis, in derogamen nostrae autoritatis et dignitatis litteras suae maiestatis² passim in regno divulgari fecerit, atque per hoc novos rursus motus in regno exsuscitare contendat. Quod quam recte ab eadem sit factum ipsius ac aliorum esto iudicium. Arbitrati certe fueramus, Reverendissimam Dominationem Vestram maiorem autoritatis et dignitatis nostrae, susceptique officii, atque adeo ipsarum quoque litterarum suae maiestatis (quas nos hucusque in specie necdum vidimus, multominus accepimus) rationem habituram, neque eas prius, quam nobis significasset, contra voluntatem nostram publicaturam. Cum enim maiestas sua, uti ex litterarum eiusdem ad Dominationem Vestram Reverendissimam datarum paribus apparet, se nobis quoque id perscripsisse clementer innuat, conve-

¹ Lásd a 77. sz. iratot.

² Lásd a 77. sz. iratot.

nisset utique id prius nobis significare, atque sic demum nostro cum consensu, easdem ubique publicare, maxime quod intelligamus suam maiestatem aliter nunc informatam esse. Quod quia Reverendissima Dominatio Vestra non fecerit hisce eandem benigne hortamur et requirimus, ut de caetero ab eiusmodi molitionibus, turbandisque regnicolis, aut nova excitanda seditione, sibi omnino temperet, nec quod sui non est muneris aut vocationis, in eo se amplius ingerat, aut intromittat, sed se intra cancellos et limites officii sui pastoralis contineat. Nam ad statum ecclesiasticum quod attinet, illum nos quoque et honoramus et promovemus, ac ubicumque locorum necesse fuerit, perlubenter tutabimur ac defendemus. Non est itaque, quod Dominatio Vestra Reverendissima arbitretur, nos in eius diminutionem, clam vel aperte hactenus quicquam egisse, aut de caetero quoque agere velle, cum et nobis animae nostrae salus, aequae ac aliis curae cordique est, nec in professione fidei catholicae nobis quemquam praeferrere patiemur. Quod reliquum est Dominationem Vestram Reverendissimam prospere valere optamus. Datum Viennae undecima die mensis Martii Anno Domini 1608.¹

Matthias

Reverendissimo in Christo patri, domino Francisco Forgach, Sanctae Romanae Ecclesiae praesbitero cardinali, archiepiscopo Strigoniensis locique eiusdem comiti perpetuo, primati Hungariae, legato nato summo et secreto cancellario, ac sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliario nobis sincere dilecto

¹ A főherceg ugyanezen a napon kelt, a vármegyékhez intézett, ebben a témában született levelét lásd *Brüsszeli Okmánytár*, III, 260–261.

80.

1608. március 14.

Mátyás főherceg¹ a vármegyéknek

Forgách Ferenc leveléből értesült arról, hogy a császár levelét az ő tudta nélkül terjesztik a vármegyékben. Tekintélyét sérti, és nyugtalanságot okoz, és a pozsonyi végzések érvényességét vonja kétségbe. Ne adjanak hitelt ennek, hanem fogadják el a Pozsonyban a magyar és osztrák rendek által kötött egyezséget, valamint a kassai gyűlés által megerősített végzéseket. Az elrendelt nemesi felkelést hajtsák végre, amelynek a vezetője Thurzó György.

AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 261rv – cop.

Matthias Dei gratia, archidux Austriae, dux Burgundiae etc. comes Tyrolis etc. regni Hungariae gubernator
Ad Comitatus

Magnifici Egregii, ac Nobiles, nobis sincere dilecti. Ex litteris reverendissimi in Christo patris, Francisci Forgach, cardinalis et archiepiscopi Strigoniensis illibenter cognovimus, se litteras quasdam suae maiestatis,² quas tamen nos in specie nec dum vidimus aut accepimus passim in regno isto divulgasse, atque etiam comitatus isti paria earundem communicasse. Quod quidem ipsius factum tanquam contra dignitatem et auctoritatem nostram susceptumque gubernaminis munus vergens uti probare non possumus, ita rursus aegre sane ac dolenter tulimus, quos is regnum istud Hungariae, magnis sane laboribus nostris vigiliis, ac impensis vix sedatum et in tranquillo collocatum, rursus turbare, novos motus exsuscitare, atque a constitutionibus proxime Posonii facti regnicolas, omni arte modoque dimovere non desinat. Cum itaque eundem neque dignitatis neque auctoritatis nostrae, sed nec etiam publicae pacis, et tranquillitatis regni istius habita ratione, omnia

¹ Az egyszerűség kedvéért Mátyás titulusai közül az eddig használt főherceget tartottuk meg, az amúgy rövid ideig használt kormányzó cím ugyanis a magyar szakirodalomban nem honosodott meg.

² A levélről és az ügyről lásd az előző iratot.

dissidia et inimicitias serere, atque ita regnum istud in pristinam miseriam et calamitatem coniiicere velle animadvertamus: hisce vos perbenigne hortamur et requirimus, ut cum maiestas sua quoque iam aliter informata a comprobatione horum omnium non omnino aliena esse videatur, nequaquam eundem audire, nec pro locumtenente amplius agnoscere,¹ multo minus litteras quascunque ipsius acceptare velitis ac debeatis sed potius memores eorum, quae proxime Posonii fide mediante acta, tractata et conclusa fuere, et quae etiam a statibus et ordinibus utriusque Austriae,² et partibus quoque Hungariae superioribus rata, grata et accepta sunt habita, atque in suis conventibus hic et Cassoviae³ proxime celebratis solemniter confirmata, minime vos ab iisdem avelli patiamini, quin potius in assertionem vestrae libertatis, coniugiumque et liberorum vestrorum permansionem, decretam Posonii particularem simul etiam personalem insurrectionem omnimode promoveatis, atque ita ad defensionem patriae prompti paratique sitis, ut dum et quandounque a supremo comitatum istorum capitaneo, spectabili ac magnifico comite Georgio Turzo insurgere iussi fueritis, statim et de facto in campum prodire valeatis. Cui ut vos ac vestrum singuli constanter inittamini, et professam semel realiterque initam confederationem, etiam cum vitae ac rerum vestrarum dispendio, animose insurgendo defendatis, hisce vos adhuc benigne hortamur et requirimus. Quibus etc. Datum 14 Martii anno 1608.

Ad omnes Hungarorum comitatus

¹ Erről legutóbb lásd a 73. sz. iratot.

² A konföderációról lásd a 72. sz. iratot.

³ Az 1607. október 10-én Thurzó által összehívott kassai gyűlésről és végzéseiről lásd ZSILINSZKY, *Vállásügyi tárgyalások*, I, 324.

81.

1608. március 17.

Forgách Ferenc feljegyzése II. Rudolfnak

A Pozsony környékén állomásozó katonákat a császár hűségében kell megtartani. Utasítsák őket, hogy engedelmessé legyenek a bíborosnak. Biztosítani kell a császár számára Győrt és Komáromot is. Érsekújvár és az érsekség többi birtokán a bíboros rendelkezhesen a császár nevében a katonasággal. Ennek érdekében a császárnak egyértelmű parancsot kell küldenie a tisztviselők számára. Módot kell találni, hogyan juttassák el teljes titokban a pénzt a bíboros számára.

(Ed.: *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 188, 1. j. – AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 163, fol. 236r – cop.)

Li punti che ricorda il signor di Strigonia et ne supplica sua maesta sono l'inf(rascrit)ti¹

Che alla fanteria che non ha accettato d'essere licentiata et si trova nel territorio et luoghi di Possonio, et si tiene a devocatione di sua maesta se li dia qualche sorte di soddisfattione acciò si possa trattenere.

Che alla sudetta fanteria si dia ordine che stia all'obediencia del signor cardinale per difesa cosi della città come del castello, et territorio, et similmente che tutti l'offitiali tanto del castello, come della fanteria riconoschino per superiore il signor cardinale acciò in questa maniera oltre Possonio restino assicurate per sua maestà ancho le piazze di Javerino, et di Comar le quali senza dubbio correrebbono pericolo, quando il posto di Possonio, che è nella bocca del fiume fusse perduto.

Che in Huivar,² et altri luoghi dell'arcivescovato, dove il signore cardinale paga presidio per li confini di Strigonia possa rimuovere a suo beneplacito li soldati che vi sono con rimetterne altrettanti piú fedeli a sua maesta.

¹ A feljegyzést feltehetően az ekkor Forgách megbízásából Prágában tartózkodó Renzi juttatta el a nunciushoz. *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 188.

² Érsekújvár.

Di tutto questo bisognera che sua maesta ne faccia particolare ordine per potersi mostrare a tutti li sopradetti offitiali, et altri ministri che facesse di bisogno, derogando a qualsivoglia altro ordine dato per avanti.

In tutto vi bisognerà segretezza grandissima et trovar modo che con l'istessa lo spaccio et il denaro capiti sicuro in mano del signore cardinale.¹

Mandati del nuntio cesareo a dē 17. di Marzo 1608

82.

Bécs, 1608. március 23.

Forgách Ferenc emlékirata Mátyás főbercegnék

Fájdalommal értesült, hogy a közbéke megzavarójának nyilvánították. A császár levelét elküldte neki, ezért nem érti haragját és az egész egyházi rend iránti indulatát. Nem ők, hanem az eretnekek a béke ellenségei, akik helyett inkább őket kellene védenie, ahogyan katolikus fejedelemhez illő. Kéri, tegye egyértelművé, hogy mivel vádolja. Kész számot adni arról, hogy kizárólag a hit védelme vezette az eretnek zsarnoksággal szemben.

(Ed.: *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 252, 2. j. – AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 164^{rv} + 175^v; Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 260^{rv} + 263^v – orig.)

Serenissime Princeps et Domine, Domine clementissime

Dolor ingens, quem concepi ex illa ignominia, quam mihi Serenitas Vestra irrogavit, dum tanquam turbatorem publicae pacis per totum regnum prospicpsit, permovit me, ut iustitiam meam tuerer, et Serenitati Vestrae ob oculos ponerem, me absque culpa ista perpeti.

Quod enim regales suae maiestatis publicavi feci ex eiusdem mandato, cuius copiam Vestrae Serenitati transmisi, neque salva

¹ Ezt a császárhoz eljuttatott feljegyzést a nemesi felkelés, valamint a hajdú felkelés fenyegetése fényében kell vizsgálni. Lásd erről legutóbb az előző iratot. A hajdúkról legutóbb lásd a 72. sz. iratot, illetve *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 140–141.

fidelitate mea erga suam maiestatem aliter facere potui, sic enim iubebat sicque fieri imperabat.¹ Quamobrem assequi non possum, quae de causa visum sit Serenitati Vestrae, publica infamia me notare, et statum ecclesiasticum in suo capite, sic male tractare, ut nos odiosos ubique reddat, et haereticorum furori exponat, qui eo in nos maiori iracundia exardescant, quo nos a Vestra Serenitate ipsa tranquillitatis publicae turbatorum, inimicitiarum ac dissensionum disseminatorum nomine appellari viderint, quae infelix sors, neque illis haereticis contionatoribus, qui Haidonum² antesignati et ductores sunt, contingit, qui ab haereticis nihilominus boni viri habentur. Ego autem a catholico principe iis notis designatus sum, ut eae non nisi in infamem et scelestissimum hominem conveniant. Pace Serenitatis Vestrae dixerim, non turbo ego patriam, neque faces illi subiicio, sed haeretici, qui quasi leve crimen esset contra legitimum regem calcaneum erigere et religionem catholicam discerpere, sic et ministros ecclesiae, quasi mancipia tractari volunt. Certe apud Serenitatem Vestram plus valere deberet episcoporum et sacerdotum auctoritas, quam ut ab hostibus ecclesiae, in eosdem sine causa concitata, ad plenissimam dictorum haereticorum satisfactionem, illos contemneret, et ignominiosissimos redderet.

Quare Serenitati Vestrae humillime supplico, ut sese clementer declarare velit, an ob executionem mandati suae maiestatis, spoliationem officii locumtenentiae³ et publicationem hanc enormem merear, aut quae huius condemnationis iusta causa sit, quia nec vivere volo, si honeste et ita ingenue, ut coram sua sanctitate et sua maiestate iustificatus esse possim, vivere minime dabitur. Ego enim paratus sum rationem omnium meorum factorum reddere, ut nihil quicquam, me unquam molitum esse contra publicum bonum, quisquam iure convincere possit, sed omnia ad defensionem fidei catholicae, ad depulsionem tyrannidis haereticorum in statum ecclesiasticum, et ad tuendam regiam auctori-

¹ A levél nincs meg, erről legutóbb lásd a 79. sz. iratot.

² Lásd a 72. sz. iratot.

³ Lásd erről a főherceg március 14-ei körlevelét a vármegyékhez. Lásd a 80. sz. iratot.

tatem suae maiestatis, suscepisse. De quo coram Serenitate Vestra solemniter protestor. Quod reliquum est Deus Optimus Maximus Serenitatem Vestram sua gratia illustret et diutissime conservet. Datum Viennae 23. Martii anno 1608.

Serenitatis Vestrae

humillimus servus
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

Forgách kezével: Memoriale cardinalis Strigoniensis ad principem

Memoriale cardinalis Strigoniensis ad serenissimum archiducem Matthiam¹

83.

Bécs, 1608. március 26.

Forgách Ferenc ismeretlennek

Illésházy és Thurzó vádolták be a főhercegnél a császári mandatum terjesztése miatt. A főherceg írt a vármegyéknek, hogy ne ismerjék el helytartónak, és hogy a közbéke megzavarója. Nagy a katonai készülődés, Illésházy Magyarország kiszakítására törekszik a császár uralma alól. A török békét is nélküle akarják nyélbe ütni. Ma érkezett a híre, hogy a hajdúk átlépték a Tiszát. Morvaországot és Csehországot fenyegeti a támadásuk.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 264r – cop.)

Ego ex malitia Illieshazii et Turzonis a sua serenitate valde molestor, et ideo quia mandatum caesareae maiestatis nuper ad me datum divulgaverim.² Sua serenitas omnibus comitibus scripsit ne me amplius pro locumtenente agnoscant, et me turbatorem publicae pacis divulgavit. In his partibus magni belli sunt apparatus ex Ger-

¹ A nuncius április 7-ei levelével beküldve. AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 149, fol. 246v.

² Lásd az előző iratot.

manis domini a Liechtenstain,¹ Pucham,² et Tiffenpach³ equestres exercitus ducunt. Illieshazi instat, ut re vera suam maiestatem cum sua serenitate in odium et seditionem deducat, ut vel sic ab imperio suae caesarea maiestatis Ungariam liberet: a Turcis precibus pacem extorquere intendunt, cum alioquin illi sine caesarea maiestate non haberent in animo quicquam cum illis concludere. Neque obiiciunt illis quales iniurias sua maiestas caesarea ab illis acceperit, et quoties illi pacem fugerint. Dolor ex corde re vera qualiter cum sua caesarea maiestate agunt, ego huc ideo veni ut conquerar de iniuria mihi inlata et qua de causa mihi eiusmodi infamia a sua serenitate sit iniusta, volo videre quid nam poterit mihi sua serenitas obiicere cur talia promeritus fuisset. De cetero etc. Viennae 26 Martii 1608.

Hodie supervenerunt domino fratri meo litterae in quibus scribitur quod Haidones Tibiscum fluvium traiciunt, faciat sua maiestas vigilare ne trans Moraviam in Bohemiam irruptionem faciant.
cardinalis Strigoniensis

¹ Róla lásd a 8. sz. iratot.

² Johann Christoph III. Graf von Puchaim (1578–1657†) birodalmi főhadiszertárnok, az Udvari Haditanács alelnöke.

³ Christoph Teuffenbach egykori felső-magyarországi főkapitány fia, Rudolf Teuffenbach (1582–1653), 1608-ban és 1611-ben a morva csapatok Mátyás-párti vezére a császár ellen.

84.

Bécs, 1608. március 29.

Forgách Ferenc Scipio Borghesének

A pozsonyi országgyűlésen a magyarok összefogtak a császár ellen az osztrák rendekkel, hogy a császárt rákényszerítsék a bécsi béke elfogadására. A büntetéstől tartó Illésházy elérte azt is, hogy az osztrákok és a főherceg azt teszik, amit ő akar. Ezzel teljesen felforgatta a királyság rendjét, őfelségét teljesen kizárva a hivatalok betöltését megillető jogából. A királynak a vármegyékhez intézett levele miatt ellene és az egyházi rend ellen hangolta a főherceget. Bécsbe sietett és írásban reagált a vádakra. A főherceg azonban jogtalanul megfosztotta helytartói hivatalától. A pápához fordul, hogy járjon közbe a főhercegnél érdekében, akinek nem az eretnekek, hanem az egyház védelme lenne a kötelessége. Egyetlen megoldás a császár és a főherceg kibékítése, különben a testvérviszálynak beláthatatlan következményei lesznek.

(Ed.: *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 252, 2. j. – AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 161r–162v – orig.)

Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine Observandissime

Confusis omnibus rebus in conventu Posoniensi¹ rebellioneque contra suam maiestatem repetita, armis se tam Hungari quam Austriaci instruunt, magnoque apparatu rem agunt, et totum hoc, ut a sua maiestate consensus ad tractatum Viennensem eliciant,² quo et haeresi securitatem comparent, et ecclesiasticorum bonorum raptores et detentores, stabiliant, sibi possessionem eorum, denique ut Illieshazius poenam, quam de perfidia sua ab imperatore sibi timet, fratribus ad mutuum odium excitatis, effugiat. Atque eo rem perduxit, ut princeps et Austria a nutu suo dependeant, et ipsius potestati omnia concedant, qua usque adeo abutitur, ut per principem totum regni Hungariae statum immutet, nam et omnia officia conferentur a sua serenitate et quidquid regii est muneris exercet, sua maiestate penitus exclusa. Ex huius Illieshazii odio in catholicam religionem et statum ecclesiasticum procedit, quod ego quoque male tractor a principe. Nam sua maiestas intellecta hac regni

¹ Lásd erről Forgách beszámolóját a 72. sz. iratot.

² *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 249, és a 80. sz. iratot.

perturbatione, litteras ad status regni Hungariae dedit, quibus prohibet, ne quicquam, quod fidelitatem ipsorum suae maiestati debitam laedere possit, attentent, aut suscipiant, sub nota infidelitatis, idest amissione capitis et bonorum, sicut Dominatio Vestra Illustrissima copiam earum litterarum accipiet sub littera A.¹ et mihi praecipit quod eas publicare debeam, sicut patet sub littera B.² Quod cum a me factum fuisset, uti quidem mei officii est suae maiestati obedire et alioquin tanquam primati Hungariae, rebellionibus obviare modis omnibus convenit, sua serenitas per Illieshazium in me concitata est, et minaces ad me huius rei causa litteras dedit, et iis non contenta, ad omnes regni comitatus scripsit, locumtenentiae regiae officium se mihi ademisse, et declarat me publicae pacis turbatorem, sicut patet sub litteris C. D. E.³ tantaque infamia per regnum universum me notavit, ut nihil huic addi possit. Commotus rei indignitate Viennam ascendi, et scripto de hac iniuria conquestus sum, sub littera. F.⁴ Quia congressum vito, nam nihil dignitati meae deferre vult, nihil hactenus responsi habeo, prope est ut me etiam archiepiscopatu expellat, et bona ac proventus meae ecclesiae diripienda Illieshazio et aliis relinquat.

Magna iniuria haec est, ut a rege collatum officium sua serenitas mihi abroget, quae gubernatorem regni tantum agit, cui nulla est facultas in regias donationes, sed nec culpa aliqua a me admissa est, quae hanc poenam mereatur, nec iure mecum agitur, sed vi.

Quo sub his calamitatibus confugiam praeter suam sanctitatem habeo neminem, humillime supplicando, ut periculum quod catholicae religioni et statui ecclesiastico imminet, intuita, apud serenissimum efficere dignetur, ut me impetere non velit, praestet mihi meam famam integram et agnoscat etiam de iure regni, primati reverentiam deberi, praeiudicia religionis catholicae corrigat, quia si

¹ Lásd a 75B. sz. iratot. Mivel ez a levél és az abban említett mellékletek egyéb levelek miatt távol kerültek egymástól, ezért ezeket nem itt, hanem a kronológiai szempontokat figyelembe véve közöljük az okmánytárban.

² Lásd a 75A. sz. iratot.

³ Lásd a 77. 79. 82. sz. iratokat.

⁴ Lásd a 82. sz. iratot.

haereticis mature non occurrat, brevi ita invalescent, ut nullum remedium pertinax morbus admittat.

Unicum etiam his malis omnibus avertendis pharmacum esse existimarem, si princeps cum sua maiestate reconciliaretur, et gratiam apud eandem iniret.¹ Propter diversa enim fratrum studia, etiam provinciae varie distrahantur, et magis hostium irruptioni patent, ruinae ipsi proxime magno christianitatis detrimento. Hanc charitatem inter principes, quis alius restituat, quam sua sanctitas, communis eorum pater, cuius commonitioni nihil dubito et suam maiestatem et suam serenitatem cessuram. Haec habui quae Illustrissimae Dominationi Vestrae significarem suae sanctitati exponenda. Et a Deo Optimo Maximo post humillima manuum Illustrissimae Dominationi Vestrae oscula eidem omnem felicitatem precor. Datum Viennae vigesima nona mensis Martii Anno 1608.²

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino, domino meo colendissimo cardinali Burgesio
Romae

¹ Rudolf császár és Mátyás főherceg vizzálya sokkal régebbi időre nyúlik vissza, és független a vallási, vagy a magyarországi politikai helyzettől. Erről és a békítési kísérletről lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 160. 167. 168. 179–181. 201–202. 204. 210–211. 219–225.

² Az eseményekről lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 160–164. 166. 169–170. 182.

85.

Bécs, 1608. március 29.

Forgách Ferenc Antonio Caetaninak

Megkapta levelét. Mielőtt válaszolna, beszámol a politikai helyzetről. Miközben a török békét készítik elő, a hajdúk a török és tatár csapatokkal egyetemben elárasztották a Kassa környéki területeket. Báthory Gábor kiegyezett Rákóczyval, aki Sáros és Szádvár várait kapta meg. Az efféle megállapodások most akadály nélkül lebonyolíthatók. Köszönetet mond jó szándékáért. A császár katonaságát átcsábítják a főherceg pártjára. Ritka leveleinek oka, hogy csak azután továbbítják, miután azokat a főherceg elolvasta.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 265v–266r – cop.)

Avviso

Hodie redditae sunt mihi litterae Reverendissimae Dominationis Vestrae variis de rebus ad me scriptae,¹ quibus antequam respondeam, de statu earum rerum quae his in partibus geruntur scribendum aliquid existimavi. Certum igitur habeat Reverendissima Dominatio Vestra hic omnia in summa perturbatione versari. Nam dum hic armorum incumbitur apparatus, dum pacificatio Turcica procuratur, Haydones adiunctis sibi Turcarum, Tartarorumque turmis equestribus Tybiscum traiecerunt, iamque circum Cassoviam omnem late regionem compleverunt, non quidem ut illic diutius quam populationi materia suppetat haereant, sed ut progressi in Austriam vel Moraviam vastandi praedandique causa irrupant. Gabriel Bathoreus Sigismundo Rakocio, nuper vayvoda Transylvaniae arcibus duabus in Ungaria nempe Saarosvara, et Zadvara² datis excedente Rakocio Transylvaniam ingressus

¹ Nem találtam.

² Sáros (Šariš, SK), Szádvár (HU). Rákóczy távozásának feltételeként ezeknek a váraknak az átadását szabta. Lásd SZILÁGYI SÁNDOR, *Báthory Gábor fejedelem története*, Pest 1867, 32. A tárgyalásokról uo. 32–38. Rákóczyval február óta folytak a tárgyalások a lemondásról, aki március 5-én jelentette be az erdélyi rendeknek, hogy távozik a trónról, két nappal később pedig el is utazott. Lásd, SZILÁGYI, *Báthory*, 38; *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 218. Rákóczy távozásáról lásd legutóbb a 62. sz. iratot.

provinciam obtinuit. Talis conditio Hungariae est, ut vendendi, commutandique partium regni licentia cuivis impune sit permissa.¹ Caeterum adeo sollicitam esse Reverendissimam Dominationem Vestram mei causa non miror, cognovi enim erga me insigni benevolentia propendere atque omine magnas eidem gratias habeo. Sed ita res his in locis constitutae sunt, ut militibus suae maiestatis ad partes serenissimi archiducis traductis stipendioque devinctis nullum supersit ea ratione adiuvandi nostri momentum. Quod si concordia principes ineatur tum mihi quoque securitatem partam existimabo. Quod raro in aulam scribo causa est quia litterae intercipiuntur et propter publicatione mandati suae maiestatis² proscriptus summa sua serenitate etc. Viennam 29 Martii 1608.³

Cardinalis Strigoniensis

¹ Lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 217.

² Erről legutóbb lásd a 83. sz. iratot, illetve a levél utolsó mondatából idézve *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 199, 3. j.

³ Forgách ugyanezen a napon kelt másik, illetve egyéb, Forgách Zsigmond, Dóczy András, Rákóczy Lajos és Zsigmond leveleivel együtt beküldve. AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 264r–266r. Hasonló avvisot lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 178, 2. j.

86.

*Róma, 1608. április**V. Pál Mátyás főbercegnék*

Ajánlja a vallás és az Ausztriai Ház érdekében ügyködő esztergomi érseket, akit a minap a pozsonyi országgyűlésen támadások érték. Nyomatékosan kéri, hogy vegye oltalmába a házához és a Szentszékhez hű bíborost. Mindent tegyen meg az érsek érdekében, akinek az ügyét nála is jobban a szívéen kellene viselnie. Caetani arról írt, hogy elutasította az eretnek osztrák rendek követeléseit. Buzdítja, hogy akadályozza meg a további ilyen irányú lépéseiket. Áldását küldi.

(AAV Arm. XLV, vol. 3, fol. 190rv – *cop.*)

Dilecto filio nobili viro Matthiae archiduci Austriae

Paulus papa quintus

Dilecte fili nobilis vir salutem et apostolicam benedictionem. Dileximus quidem semper peculiari charitate dilectum filium nostrum Franciscum cardinalem Strigoniensem, quia ardenti zelo cultum divini honoris promovere iugiter studuit, et praecipuo studio augustam vestram familiam Austriacam semper prosecutus est. Quare cum intellexerimus¹ ipsum post Possoniensia comitia magnis, ac gravibus molestiis distineri, eum Nobilitati Tuae cum omni charitatis affectu commendare decrevimus confisi in tua erga nos filiali pietate, quod nostra haec commendatio minime vulgaris erit apud te.² A Tua igitur Nobilitate etiam atque etiam petimus, ac efficaciter requirimus, ut cardinalem Strigoniensem officiose, et diligenter protegas, ac tueare, non solum quia Austriacae Domui addictus, ac tam nobile membrum Sanctae Romanae Ecclesiae matris tuae amantissimae existit, verum quia nobis charissimus est, ut recenti significatione tam praeclara nostri in eum amoris demonstravimus. In qua re tibi omnino persuadeas cupimus, quod omnia officia, quae in ipsum contuleris excipientur a nobis, ac si illamet nobis praestitisses. Valde enim sublevabis nostrum animum, qui cardinalis causa vehementer sollicitus est. Quod tanto magis te facturum speramus, quanto ea, quae nuper significavit nobis

¹ Lásd a bíboros helyzetéről beszámoló március 29-i levelét, 84. sz. irat.

² Az országgyűlésről lásd a bíboros Borghesének írt levelét, 72. sz. irat.

venerabilis frater Antonius archiepiscopus Capuanus de pietate tua, non sane parum nos recreaverunt. Scripsit enim ad nos reiectas fuisse omnino a Tua Nobilitate postulationes haereticorum Austriae.¹ Perge dilecte fili in nomine Domini, neque prudentius, neque opportunius cum propriis tuis, tum communibus rationibus consulere potes, quam si abegeris abs te consilia iniquorum, qui Domum Vestram opprimere, et ecclesiam Dei evertere assidue meditantur, ac moliuntur. Nos vero ut hoc facilius praestare possis, Deum Patrem misericordiarum oramus, ut lumine suae sanctae gratiae quotidie magis mentem tuam illustret ad eorum fraudes detegendas. Benedicat tibi Dominus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo piscatoris MDCVIII² Aprilis MDCVIII pontificatus nostri anno tertio.

Petrus Struza

87.

Nagyszombat, 1608. április 10.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

A pápának hosszan írt a vallást fenyegető veszedelemről. A cseh tróntól is megfosztotta volna a főherceg a császárt, ha a csehek neki engedelmeskedtek volna. Pedig először a csehek egy katolikus vallás elleni határozatot hoztak. Az egyházi birtokok elvételéhez Illésházy szolgáltatta a mintát. A következő magyar országgyűlés intézkedései kétségkívül az egyház és a vallás eltűnését fogják eredményezni, ha a pápa nem lép közbe. Arra kéri, hogy járjon közben a pápánál, hogy figyelmeztessék az uralkodókat és fejedelmeket a kötelességeikre, különösen azokat a vérrokonokat, akik egymással viszálykodnak.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 160r v + 163v – orig.)

Illustrissime et Reverendissime Domine et patrone observandissime

Quae hic gerantur et quibus in periculis, Hungariae praesertim autem religionis catholicae salus versetur perscripsi ad suam sanc-

¹ Lásd a nuncius március március 10. és 17-ei leveleit *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 166. 177–178.

² Az eredetiben is így szerepel.

titatem plenius.¹ Quae cum Illustrissimae Dominationi Vestrae perspicua fore sciam annectenda nihilominus haec existimavi, non ex toto illic demonstrata. Studiorum serenissimi archiducis causae, obviae sunt consideranti cur in Bohemiam usque processerit, armatus Bohemorum concilium habiturus, nimirum extrudi caesaream maiestatem sede regia contingere poterit, si Bohemi suae serenitatis impleverint votum.² Quod ubi primum accederit, quidcunque tandem haeretici proceres maximam apud suam auctoritatem obtinentes adversus religionem catholicam decreverint, ferre necessario sua serenitas cogetur. Illieshazii quidem suscepta in Hungariam Superiorem profectio, quam in dies molitur, nihil aliud magnopere secum vehet, quam bonorum ecclesiasticorum in eis adhuc locis exstantium inscriptiones et cleri proscriptiones. Interim rebus ex animi sententia suae serenitatis cessuris instituentur comitia generalia Hungarorum,³ in quibus omnium potissimum id curabitur, ut omnis oppressio iurium ecclesiasticorum et abalienatio bonorum ad illud usque patrata tempus aeterna oblivione deleatur. Ita univ-ersus divini numinis cultus e medio tolletur profligatis qui administrandis religionis catholicae sacris prospicere et incumbere deberent. Quod procul dubio eventarum est, nisi Deus praepotens, et sua sanctitas pro sua paterna in statum ecclesiasticum cura secundum Deum imminentibus occurrerit malis. Nec rogatu cuiusquam eget Illustrissima Dominatio Vestra quo, apud suam sanctitatem assiduus instet, ut litteris et monitis regum quoque et principum

¹ A pápának írt levelet nem találtam. Az ügyben legutóbb lásd az előző iratot, a bíboros neposnak írt levelet (84. sz.), valamint *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 173–176. 181–184. A pápa brévéjét uo. 237–238.

² Mátyás csehországi hadjáratáról van szó, amelynek során a császárnak, bár cseh trónját megtartotta, ígéretet kellett tennie a szabad vallásgyakorlatra, de így is kénytelen volt lemondani Morvaországról és a trón örököséként a főherceget megnevezni. Lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, I, 341–342; RÁCZ, *A hajdúk*, 88; RILL, *Kaiser Matthias*, 140–143.

³ A következő országgyűlést hónapokkal a csehországi hadjárat, II. Rudolf lemondása után, szeptember 29-re hirdették ki. Erről lásd Mátyás főherceg leveleit, amelyekben a török békére, valamint a magyar rendek döntésére hivatkozik. *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 307–310.

suffragia ad tantum incendium extinguendum eliciat sua sanctitas et adhibeat: praecipue autem eos inter quos existit controversia officii nominis decorisque prosapiae admoneat.¹ Haec enim et his validiora melius Illustrissima Dominatio Vestra tractare novit quam ego vel assequi cogitando possim. Igitur zelo pietatis et industriae Illustrissimae Dominationi Vestrae satis in hac parte confidens, eandem felicissime valere desidero. Datum Tyrnaviae 10 Aprilis anno Domini 1608.

humillimus servus
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

88.

Bécs, 1608. április 14.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

Ajánlja a levelét vivő ferences tartományfőnököt. Reméli, hogy nem terheli meg ezzel. Tőle bővebben értesülhet a politikai helyzetről. Jóllehet Dietrichstein bíboros minden tőle telhetőt megtesz, az a veszély fenyeget, hogy a császárt fegyveres erővel megfosztják a hatalmától. Ő a főherceg tiltása miatt semmit nem tehet, élete veszélyben forog. Kéri, hogy eszközölje ki a pápa közbelépését.

(Ed. part.: *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 300, 2. j. – AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 152rv + 157v – orig.)

Illustrissime et Reverendissime Domine et patrone
observandissime

Provincialis ordinis minorum Divi Francisci ad congregationem generalem ipsorum Romam profecturus postulavit a me ut se, apud Illustrissimam Dominationam Vestram litteris meis commendatum

¹ Célzás a császár és a főherceg vizályaára. A Rudolf császárnak és Mátyás főhercegnek ez ügyben írt brévéket lásd AAV Arm. XLV, vol. 3, fol. 183rv. 184rv. Ez utóbbi kiadva lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 240, 4. j.

habere vellem.¹ Quamvis autem ipsius per se virtutem satisfuturam existimem ad conciliandam sibi Illustrissimae Dominationis Vestrae gratiam: quia tamen aliquo suis rebus commodo, adminiculum litterarum mearum speravit fore, deesse voto eius non potui. Nam cum et alioquin inter hanc dissidiorum tempestatem ita gesserit, quemadmodum eius personae maxime congruum erat, tum in officio litterarum a me ad Illustrissimam Dominationem Vestram dirigendarum sedulam dedit operam, ut quam securissime ad eandem pervenirent. Rogatam igitur Illustrissimam Dominationem Vestram cupio, ut ipsum Illustrissimae Dominationi Vestrae obsequia sua probare desiderantem, mei quoque causa favore suo prosequi non gravetur. Quantum ad statum earum rerum quae hic geruntur attinet ex eodem prolixè cognoscet Illustrissima Dominatio Vestra: nec ego quod aliud scribam habeo, quam gravi sane adhuc confusione universa fluctuare. Nam etsi illustrissimus cardinalis a Dietricstein² quaecunque ad sopiendum imminens bellum pertineant omnia suae maiestatis nomine experiatur, cum tamen hi copias in promptu, armisque procinctas habeant, metuendum est, ne oblatas a sua maiestate condiciones reiiciant, sique maiestatem suam Praga cedere contigerit, hoc liberius institutum suum prosequentes in Bohemiam usque penetrent.³ Ego quidem omni prorsus munere publico per suam sanctitatem exauthoratus, et vel minimam publicae curae partem attingere vetitus, in maximis periculis versor.⁴ Nec enim alio respectu hactenus utcunq̄e parsum esse mihi video, nisi quod incertus harum

¹ Alfonso Requesens a Szent Ferenc rend obszerváns ágának *commissarius generalis*a, boszniai püspök (1609). Küldetéséről lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 196–197.

² Franz Fürst von Dietrichstein (1570–1636†) 1599-től bíboros és olmüci püspök, 1607-től a Titkos Tanács elnöke. A morvaországi rekatolizáció egyik legnagyobb alakja. A cseh helyzetről lásd az előző iratot. Tárgyalásait Mátyás főherceggel lásd ANTON GINDELY, *Rudolf II. und seine Zeit I: 1600–1612*, Prag 1863, 201. 205–207. 219–220; NEHRING, *A zsitvatoroki szerződés*, 23.

³ Lásd erről bíboros nepos levelét *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 240.

⁴ Lásd erről *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 241–243.

rerum eventus modum aliquem iniuriis imposuit, respondente post modum studiis ipsorum fortuna licentius inferendis.

Quamobrem Illustrissimam Dominationem Vestram maiorem in modum oro det apud suam sanctitatem operam, ut instantem Reipublicae Christianae cladem opportunis remediis pro sua pietate quamprimum antevertat.¹ De caetero Illustrissimam Dominationem Vestram felicissime valere desidero. Datum Viennae 14 Aprilis anno Domini 1608.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
Franciscus Forgacz
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo et reverendissimo domino domino cardinali Burgesio domino meo colendissimo

89.

Nagyszombat, 1608. május 10.

Forgách Ferenc V. Pálnak

A mostani felfordulás a császár és a vallás tekintélyét rombolja. Erről idejében jelentést küldött, valamint erejéhez mérten igyekezett ellenállni. Kemény támadások és súlyos károk érték, amiért nem írta alá a végzéseket. Pozsonyban megkapta a császár levelét, amelyet az utasításnak megfelelően Magyarország helytartójaként kihirdetett. A főherceg erre a közbéke megzavarásával vádolta meg és megtiltotta, hogy engedelmességen neki. Az előállt helyzetben az élete is veszélyben forgott. Arra hivatkozott, hogy mindezt a császár utasítására tette, kérve a főherceg megértését. Bécsbe érve a főherceg tanácsosai három fő pontban fogalmazták meg a vádakat, tudniillik hogy a főherceg tudta nélkül terjesztette a császár parancsát, hogy beszámolt mindenről a címzettnek, és hogy a katonaságot a császár melletti engedelmességre akarta rábírní. Az első kettőt nem tagadja, a harmadik esetében azonban leszögezi, hogy csak egy katonai előljárónak írt, és az is a

¹ Erről lásd a pápa Forgách védelmét ajánló levelét a főherceghez, 86. sz. irat.

helyőrség ellátásával kapcsolatos ügy volt, amelyben félretájékoztatták a főherceget. Kérte, hogy ne higgyen az eretnekeknek, és hogy ne őket, hanem a vallást és az egyházat támogassa. A főherceg azonban megtiltotta, hogy eljárjon ezekben az ügyekben. Mivel minden eszköztől megfosztották, csendben marad, és főpásztori kötelességeivel foglalkozik. Azok, akik az egész fordulás okozói, nyíltan hirdetik, hogy a császárt a cseh és magyar tróntól is meg kell fosztani. Magyarországon a főkolompos Illésházy, aki nyíltan hirdette, hogy a főherceget magyar királlyá kell választani. Ő élete árán is kitarthat törvényes ura mellett. A lázadók a katonaság segítségével és a béke ígéretével választották a főherceget magyar királlyá. Mindezt azért tartotta szükségesnek bővebben is leírni, mert a levélforgalom akadályozása miatt nehezen jutnak el a hírek Rómába. Báthory rendben trónra lépett. A török békét hamarosan alá fogják írni, a küldöttség az ajándékkal nemsokára Budára indul, de mivel a császár nem hagyta jóvá, ezért kétséges, hogy életbe fog-e lépni.

(Ed. part.: *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 300, 2. j. – AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 153r–155r + 156v – orig.)

Beatissime Pater, ac Domine clementissime. Post humillima pedum
Beatitudinis Vestrae oscula

Cum primum huius tumultus Ungarici¹ semina iacta sunt inunte Februario praesentis anni,² significavi Beatitudini Vestrae haereticorum quorundam suis commodis, ac libertatibus consulentium, machinationem in summum discrimen adductam esse, non solum sacrae caesareae maiestatis regis nostri auctoritatem, verum etiam rem catholicam universam. Ego ipso statim initio, opposui me valide, deque re tota maiestatem suam admonui, et hoc ipsum fore, quod evenit, quia certis omnino indicibus cognoveram, indicavi. Nec tamen

¹ Az utalás a magyar és osztrák rendek, valamint Mátyás főherceg konföderációjára vonatkozik.

² Február 1-jén Mátyás főherceg a magyar és az osztrák rendek Pozsonyban megújították a két évvel korábban kötött konföderációt, és elfogadtak egy kiáltványt, amelyben a Habsburg-birodalom rendjeihez fordultak a bécsi és a zsitvatoroki béke megtartása védelmében. Lásd MARTINUS KOVACHICH (ed.), *Supplementum ad vestigia comitiarum apud Hungaros III*, Budae 1801, 359; NEHRING, *Magyarország és a zsitvatoroki szerződés*, 22; HANS STURMBERGER, *Georg Erasmus Tschernembl. Religion, Libertät und Widerstand* (Forschungen zur Geschichte Oberösterreichs 3), Graz–Köln 1953, 157–158.

obsistere conatibus ipse potui, eo quod ante, partim blanditiis deliniti, partim compulsi metu, partim summa arte occultatis consiliis alia omnia, quam quae agebantur proponendo, animi pene omnium occupati fuerant. Quot quamque gravibus iniuriis, libellisque famosis laceratus sim cum assentiri nollem eorum conatibus, dicere haud quaquam possum, nec verbis contenti, summa ope nixi sunt haeretici, ut sedibus me exturbatum exulatum ire cogèrent, sed placuit divinae bonitati consilia machinationesque ipsorum subvertere.

Post abitum serenissimi archiducis Posenio, litteras a maiestate caesarea accepi,¹ quibus illud unum iubebatur, ut quas meis annexas, regnicolis inscriptas, acciperem, eas coram proceribus resignarem, legeremque ac caeteris publicarem: ego qui me sacramento fidelitatis addictum suae maiestati intelligo committere non potui, quin mandato legitimi regis Ungariae, cuius vices in Ungaria sustineo, morem gererem. Accitis quos habere potui, resignari maiestatis suae litteras, ac legi iussi absentibus earum exempla transmisi. Et quia latere diu hanc rem non posse intelligebam, serenissimo quoque archiduci, quid egerim iussus a maiestate caesarea significavi, meque quod officio defungi meo me decuerit, quam potui diligentissime excusavi. Verum tametsi mitius aliquanto responsum ipse retulerim, eodem tamen ipso tempore, ad omnes Ungariae partes serenitas sua litteras dedit,² quibus me publicae pacis turbatorem esse significavit, vetuitque ne ullas a me litteras reciperent, neve pro suae maiestatis locumtenente cognoscerent. Accepta tam insigni iniuria, absque ulla mea culpa, cum et summam ea re invidiam in Ungaria conflatam mihi intelligerem, et idcirco minis undique circumstrepentibus, in summo me vitae discrimine versari viderem, postquam prius omnia ex ordine maiestatis suae caesariae per litteras indicassem statui serenissimum archiducem adire, coram de tam acri contumelia ea qua par erat modestia ac veneratione queri animumque suae serenitatis explorare.

¹ Lásd a 75. sz. iratot.

² Lásd a 80. sz. iratot.

Viennam igitur veni, ibique memoriali¹ prius exhibito quo de illata infamia conquestus fueram. Diebus non paucis per intimos serenitatis suae consiliarios multae ultro citroque difficultates propositae: capita rerum quibus serenitas sua me gravabat erant. Primo quod absque suae serenitatis scitu litteras suae maiestatis publicarim. Secundo quod Beatitudini Vestrae maiestatisque imperatoriae de rebus quae hic agebantur perscripserim. Tertio quod cum militum suae maiestatis commissariis egerim ne a fide maiestatis suae desciscerent. Ego vero primum et secundum accusationis caput adeo amoliri a me nolui, ut ultro faterer, officii mei fuisse utrumque exequi. Ad tertiam querelam quod attinet, id quod res erat dixi, commissariorum suae maiestatis neminem me nosse praeter unicum, quorum nullus mihi unquam alius sermo intercesserit, quam quod is semel litteras serenitatis suae ad me detulerit occasione militum, quibus ex archiepiscopalibus proventibus stipendia penduntur, nec ullam eo colloquio publici negotii, partem me attigisse.² Itaque rogare me,³ ut serenitas sua nominis mei existimationem, cui plurimum derogassent suae serenitatis litterae ad status Ungariae datae sartam tectamque conservare dignaretur, tribusque verbis significare statibus regni, serenitatem suam aliter a me informatam, quam ante acceperat, ideoque cognita totius rei veritate, nullam adversum me querelam habere. Sed obtinere id non potui, solum nomine satisfactionis se hospitium meum in quo deversabar adituram recepit sua serenitas, id quod deinde praestitit. Commendavi serenitati suae negotium religionis, rogavi que ne sinistris haereticorum informationibus aures praebeat, cum exploratum sit, nihil illos maiori conatu agere, quam ut ecclesiastici, adeoque religio ipsa catholica, odiosa suspectaque reddatur omnibus. Sua vero serenitas ne quidquam in hoc praesenti motu faciam, serio ac severe interdixit, quod si fecero

¹ Lásd a 82. sz. iratot, illetve *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 300. 304.

² A katonaság zsoldja körüli konfliktusról lásd a 65. sz. iratot.

³ Lásd a 82. sz. iratot.

curaturum se recepit, ne (quod a quibusdam haereticis potentibus urgeri apud se dicebat) bonis exutus Ungaria excluderet.¹

Ego igitur Beatissime Pater, cum et omni humano auxilio, viribusque destituar, et in ancipiti constitutus melius esse iudicem quiete interim degere, et qua possum ratione, commissum mihi populum pro viribus pascere, quam immature periculum accersere, quamvis intimis animi medullis dolerem summum sentiam, quod innocens imperator paucorum hominum fraudibus ac malevolentia in tantum discrimen adducatur, tamen quiescendum interim iudicavi, eventumque rei praestolandum. Caeterum tametsi spe pacis hucusque suspendere suam maiestatem quia tamen sua serenitas obligasse se fertur iis, quorum consilio hanc telam orsus est, quique et ante metu imperatoris et iam multo magis torquentur, nullam se tractationem ipsis inconsultis suscepturum, ex his vero quidam, non obscure praedicant, fore ut maiestas sua regno Bohemiae, ac Ungariae excludatur. Et in Ungaria quidem, qui praecipuus huius rei architectus fuit Illieshazi² aperte iactat, brevi serenissimum archiducem in regem Ungariae eligendum. Idcirco ad Beatitudinem Vestram humillime censui recurrendum, ut Sanctitatis Vestrae mandata cognoscerem, quidque me in hac communi calamitate facere velit intelligerem. Nam primum illud mihi deliberatum est. Nihil ulla vi fidelitate qua me suae maiestati iureiurando astrinxi, indignum videatur, Vestraeque Sanctitatis concepte de me expectationi non respondeat, quin potius pro viribus opem auxiliumque innocentissimo regi nostro laturum.

Verum si quod Deus avertat, quodque maligni quidam hic iam mussitant fore maiestatem suam Bohemia Ungariaeque excludant eo quod et a milite imparatam deprehenderit, et spe pacis ab omni apparatu avocarint, et milite quem sua maiestas in Ungaria habebat spoliarent,³ ac tum deinde in regem Ungariae suam serenitatem

¹ Lásd a 85. sz. iratot

² Róla és szerepéről legutóbb lásd 85. sz. iratot.

³ A katonaság ügyéről lásd 86. sz. iratot. A felkelt rendek a török béke aláírását, privilégiumaik biztosítását, valamint jobb kormányzást követeltek. Lásd a nuncius május 5-ei levelét. *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 325, illetve a nuncius főherceg folytatott tárgyalásáról beszámoló levelleit uo. 331. 359.

eligant. Quod si igitur status et ordines violenter excludant suam maiestatem ob certas quas ipsi praetendunt status rationes, quid me in eo casu facere deceat ac expediat? Nam Beatissime Pater mihi, ut primati Ungariae incumbit novi principis inauguratio, quam si detrectem, minimum quo constantiam hanc redimam malum exilium erit. Ego vero non exilium solum, sed et vitam ponere paratus sum, antequam vivo legitimo principe alium eligam, nisi (quod non arbitror) Beatitudo Vestra iure transferri principatum declaret.

Haec fuere Beatissime Pater, quae idcirco copiosius perscribere Sanctitati Vestrae volui, ut et si quae deinceps ob locorum incommoda accederit, raritas scriptionis componetur et afflictum Ungariae statum penitus intelligens Beatitudo Vestra, paterno suo favore protegere nos quoque non desinat.

Ad Transilvaniam vero quod attinet, eam Gabriel Batthori secure ac quiete occupat, ultro a Transylvanis in principem acceptus. Ipse feria secunda hebdomadae maioris data, acceptaque fide princeps declaratus:¹ Haidones quos secum eo deduxerat, redire in Ungariam Superiorem iussit, qui tumultuari etiamnum non desinunt. Pax Turcica, quae donativi ducentorum millium tallerorum pensione firmata erat, ad decimum quintum praesentis mensis firmabitur, legatis ac pecuniis tunc Budam,² secundo Danubio delatis, quanquam suspecta illa pax et infida videtur, verendumque ne accepta pecunia, pax ista, quae suae caesareae maiestatis autoritate nixa non est facile

¹ Báthoryt március 31-én iktatták be a fejedelmi méltóságba Kolozsváron. EOE VI, 10. Az erdélyi helyzetről legutóbb lásd a 85. sz. iratot, illetve *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 255–256.

² Nem világos, hogy Forgách mire gondol. Az 1606-ben megkötött zsitvatoroki békét még nem ratifikálták, amely addig nem is lépett életbe, míg az említett ajándék meg nem érkezett a követekkel együtt. A Portára indított követeket, Adam von Herbersteint és Rimay Jánost Illésházy június 21-én indította el Budára, ahonnan tovább utaztak Konstantinápolyba. Lásd RÁCZ, *Abajdúk*, 91, iratait KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, *János Rimays Landesbrief über die diplomatische Reise nach Konstantinopel (1608–1609)*, Budapest Beiträge zur Germanistik 45, ed. F. Balogh–Helga Mitterbauer, Budapest 2005. Nem tudunk arról, hogy május 15-én bármilyen békeokmányt is aláírtak volna. Inkább a követek tovább engedéséhez szükséges okmányok aláírásáról lehet szó. Lásd még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 12–13. 73–74.

violetur.¹ Hisce Beatitudinis Vestrae vestigia submisse veneratus foelicitatem optatam Beatitudini Vestrae ex animo voveo. Datum Tyrnaviae 10 die mensis Maii anno Domini 1608.

Informatio de statu regni Hungariae

90.

Nagyszombat, 1608. május 12.

Forgách Ferenc V. Pálnak

Leveleit nemcsak elfogják, hanem most a levélírás is veszélyes. Ennek ellenére igyekszik beszámolni a felkelés eseményeiről. Kéri, hogy vegye figyelembe a levélírás nehézségeit. Éppen ezért Borghese bíborosnak írt, tőle alaposabban is tájékozódhat.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 345^rv + 348^v – orig.)

Beatissime in Christo Pater ac Domine, Domine clementissime

Post humillima pedum Beatitudinis Vestrae oscula devotarumque precuum pro salute ac incolumitate Beatitudinis Vestrae oblationem. Inter ea quae in hac tanta rerum perturbatione anxium me ac sollicitum reddunt, illud praecipuum est, quod obsessis undique itineribus, ne per litteras quidem Beatitudini Vestrae significare possim, quantis hic fluctibus iactemur. Nam non solum difficile, verum etiam periculi plenissimum est negotium litteris committere hoc tempore ea ipsa quae maxime vellem. Adhibui tamen diligentiam et initio statim tumultus istius, et porro deinceps, ut quam possem fidelissime de toto miserae huius patriae statu Beatitudinem Vestram redderem certiore, quo paterna sua erga omnes providentia, afflictis, ac iam pene conclamatis rebus maturam opem adferret.

Quia vero adeo undique circumseptus iam sum, ut vix viam inveniam, qua tuto litteras quantavis diligentia transmittere possim,

¹ A küldöttségnél ugyanis nem volt 200 ezer tallér, ráadásul a békének például az ajándékkal kapcsolatos pontját a felek másként értelmezték. Forgách tehát jól látta, hogy ez a béke egyik gyenge pontja.

sine praesenti discrimine, volui Beatitudinem Vestram de misero statu nostro certiolem nunc reddere, opemque accisis ac prope-modum eversis rebus postulare, veniamque humillime precari,¹ si quod votis omnibus expeterem, crebrioribus litteris commonefacere Sanctitatem Vestram non potero. Illud porro a Beatitudine Vestra demissis precibus contendo, ut Beatitudo Vestra ubi ex ea quam ad illustrissimam cardinalem Burghesium direxi² informatione statum afflictum huius regni cognoverit significare mihi dignetur, quid me Sanctitas Vestra facere velit. Deliberatum enim mihi est, non modo fortunarum, sed vitae quoque discrimina omnia adire prius, quam vel latum unguem a veritatis et iustitiae propugnatione recedere. De caetero humiliter veneratus pedes Beatitudinis Vestrae eiusdem benedictionem submisit expetens, faelicitatem Beatitudini Vestrae perpetuam a Deo optimo precari non desinam. Datum Tyrnaviae decima secunda die mensis Maii anno domini millesimo sexcentesimo octavo.

Beatitudinis Vestrae

humillima creatura
cardinalis Strigoniensis

Sanctissimo ac beatissimo patri domino nostro domino Paulae papae quinto sanctae et universalis ecclesiae summo pontifico domino domino meo clementissimo

¹ Lásd a helyzetről beszámoló hosszú levelét a 87. sz. iratot, illetve Caetani beszámolóit *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 81–87. 95–102. Információi részben Renzitől származtak, aki a nunciust segítve jelen volt a Mátyás főherceg és a császár közt folyó tárgyalásokon. Lásd Renzi beszámolóit *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, II, 340–356. 360–371.

² Nem találtam. A levélküldés nehézségeiről lásd a bíboros neposnak írt április 14-ei levelét.

91.

Nagyszombat, 1608. június 15.

Forgách Ferenc Giovanni Garzia Millinónak¹

Nagy reményekkel várta érkezését. Örül, hogy őt szemelték ki erre a megbízásra, amelynek teljesítését minden erejével segíteni fogja. A tárgyalásokon a katolikus vallás megsemmisítésére törekednek, akik a király elleni mozgalmat irányítják. Kéri, járjon közbe a pápánál a vallás és az egyház védelmében.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 641, fol. 175r–177r – cop.)

Lettera del signor cardinale di Strigonia

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino Sanctae Romanae Ecclesiae cardinali Millino sanctissimo domino nostro et Sanctae Sedis Apostolicae legato domino meo colendissimo

Auspicatus iste Illustrissimae Dominationis Vestrae adventus in Germaniam, quantam mihi voluptatem attulerit, quantaque spe repleverit feliciter, et e re totius christianitatis componendae perturbationis praesentium temporum concipere animo possum, oratione exprimere haud quaquam possum. In primis igitur sapientissimi pontificis domini nostri Pauli V.^{to} consilium vehementer laudo, quod paterna, pastoralique interposita autoritate gliscenti inter catholicos principes, et quidem fratres incendio obviam ire cogitarit, deinde vero quod ad hanc tantam rem conficiendam Vestram Illustrissimam Dominationem potissimum se delegerit e sacro illo illustrissimorum cardinalium collegio cuius vulgatissima iam toto orbe probitas, ac prudentia par esse huic tanto negotio poterit. Optarem votis omnibus, ut convenire ipse Vestram Dominationem Illustrissimam possem coramque, et venerari, et quam me devinctum eidem sentiam, ob eam quam indes uberio-rem sentio benevolentiae accessionem obsequio saltem demons-

¹ Giovanni Garzia Millino, legatus a latere a császári udvarban (1608–1609). 1600-ban bíborossá kreálják. Küldetéséről *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistolulae et acta*, III/1, *passim*.

trare. Verum quia eo loco res meae constitutae sunt, ut spem omnem profectionis ad Illustrissimam Dominationem Vestram ademerint litteris hisce meum omne studium, ac obsequium Illustrissimae Dominationis Vestrae defero, et ut precari Deum non desino, pro felici successu negotiorum Illustrissimae Dominationis Vestrae, sic summa qua possum demissione illud ab ipsa efflagito, ut in hac tractatione prima status ecclesiastici in Hungaria ratio habeatur, quem convellere, sicque religionem ipsam strepitus pessum dare summa vi adnituntur, ii qui horum motuum capita fuere.¹ Sed quia hae litterarum angustiae non capiunt ea omnia, quae Illustrissimae Dominationi Vestrae proponenda iudicavi ex annexa² diffusa^a narratione facilius haec cognoscet. Obnixie igitur Illustrissimam Dominationem Vestram oro, atque obtextor ut hisce de rebus, et suam sanctitatem reddat certiolem, et quod sponte sua facere Illustrissimam Dominationem Vestram, certus sum, Dei et ecclesiae causam, religionisque et ecclesiastici status in Hungaria negotium, infracto quod facit, animo promovere, deinceps quoque non desinat. Meque solita sua benevolentia complexa, servitoribus suis annumeret Illustrissima Dominatio Vestra, cui post humilia manum oscula diuturnam foelicitatem a Deo precor ex animo. Datum Tyrnaviae 15 die mensis Junii anno 1608.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
Franciscus Forgaz
cardinalis Strigoniensis

^a Lehúzva: que

¹ Az eseményekről lásd a bíboros hosszú levelét, a 89. sz. iratot.

² Az iratokat nem találtam.

92.

*Nagyszombat, 1608. július 2.**Forgách Ferenc Giovanni Garzia Millinónak*

Megkapta levelét, a másik nem érkezett meg. Mivel ő kapott megbízást, hogy az uralkodó és a főherceg viszályában közvetítsen, és mivel a már megkötött egyezmény veszélyben forog, hozzá fordul. Az eretnekek, akiknek a vezére Illésházy, az egyházi rend létét fenyegetik. A minap elhalálozott kalcsoai érsek által kormányzott nyitrai püspökség birtokait a főhercegre hivatkozva elkobozta. Minden eszköztől megfosztva tétlenül volt kénytelen ezt végignézni. Vesse latba a tekintélyét, hogy a megüresedett püspöki székek betöltését ne akadályozzák ellenségeik.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 641, fol. 205r–206v – cop.)

Lettera del signor cardinale di Strigonia al signor cardinal Millino

Illustrissime et Reverendissime Domine Domine padrone
observandissime

Litteras Illustrissimae Dominationis Vestrae Tridenti datas accepi¹ quas autem Roma se dedisse, indicat ad me non pervenerunt. Nec enim praetermississem quin pro mea Illustrissimae Dominationis Vestrae debita obligatione eisdem respondissem. Video status rerum quae hic geruntur cognoscendi avidam. Quod ego prospiciens futurum, simulatque adsopiendas principum controversias ipsam ex paterna suam sanctitatem pietate destinatam audivi, illustrissimo domino nuntio apostolico perscripsi² membratim omnia (si modo illuc pervenerint) quae nobis gravia, et ad status ecclesiastici defensionem, in mutuo suam maiestatem concordiae tractatu inserendam intelligebam, et hoc eo nomine ut Illustrissimae Dominationi Vestrae communicata eiusdem ope subnixa, tolerabilem saltem conditionem sortirentur. Itaque eadem illa commemorare supersedeo maxime quia res inter principes transactae vix annecti sibi denuo quicquam pas-

¹ Nem találtam.

² Nem találtam.

surae videantur,¹ nisi Illustrissimae Dominationis Vestrae pietas, zelusque in Deum singularis adiuventum perituris ecclesiae nostrae rebus diligenter afferat. Versatur in gravissimis periculis status ecclesiasticus una cum prelatiis, et omni clero.² Ideo potissimum quod primarii auctores expeditionis huius suae sanctitatis haeretici fuerint haberique velint, quorum arbitriis verendum est ne durissima quaeque contra rem ecclesiasticam decernantur. Coeperunt enim iam vehementius grassari, inter quos eminent Illieshazius, qui vixdum tumulto nuper Colocensis³ fenore episcopatus Nitriensis sedem, quem ille administraverat, admota manu militari aliquandiu obsideri iussit, ut arte potius summam aliquam pecuniariam pignoris loco suae serenitati obtruderet satis gnarus huiusmodi bona ecclesiastica nunquam redimi consuevisse. Mihi quidem conatus defendendorum iurium ecclesiasticorum non deest, sed omni spoliatus avito proficere nihil possum. Quamobrem cum eximia adventus Illustrissimae Dominationis Vestrae fruar laetitia, tum a Deo Optimo Maximo fructuosam hanc suam legationem effici desidero illud ab Illustrissima Dominatione Vestra petens obnixè ut ea qua par est pietate, curam divini honoris agens; acriter apud suas maiestates committatur, ut episcopatibus nostris nunc vacantibus mature de praelatis provideant, neque iura ecclesiastica obterì, proculcarique adversariorum impetu patiamur. Quod reliquum est daturus operam ut perpetua mea erga Illustrissimam Dominationem Vestram eximii cultus et benevolentiae officia testata maneant; eandem felicissime valere desidero. Datum Tyrnaviae 2 Julii anno Domini 1608.

Illustrissimae et Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

¹ Nem teljesen világos, hogy itt Forgách mire céloz, de levelezése alapján igen valószínű, hogy a bécsi béke vallásgyakorlatot, valamint az egyháziakat érintő részéről van szó.

² Lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, III/1, 109–110. 119–121.

³ Pethe Márton 1605-ben halt meg.

93.

*Nagyszombat, 1608. július 3.**Forgách Ferenc Scipione Borghesének*

Megkapta bízató hangú levelét, amelyből megtudta, hogy ügyében közbenjárt a pápánál. Hálás köszönetet mond ezért. A főhercegtől azt várták, hogy ígéretéhez híven támogatni fogja az egyházat, Illésházy azonban gonosz tanácsaival a vesztükre tör. Ezért nem szűnik meg figyelmeztetni a főherceget a pápának tett ígéretei teljesítésére.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 151rv + 158v – *orig./m.p.*)

Illustrissime et Reverendissime Domine Domine et patrone
observandissime

Nunquam mihi dubium fuit fidei catholicae et status ecclesiastici defensorem Illustrissimam Dominationem Vestram inter hosce fluctus, qui inter principes nostros exorti fuerant, ita curae cordique fuisse protectionem quoque meam sic ab eadem susceptam, ut tuta omnia securaque mihi polliceri debeam, confirmavit me in hac existimatione testata suis litteris¹ insignis Illustrissimae Dominationis Vestrae erga me benevolentia, quibus satis superque declaratum est, quantum humillimae preces meae apud eandem valuerint cum sanctissimi domini nostri paterno plane affectu exilitatem meam auctoritati Illustrissimae Dominationis Vestrae inducta suae sanctitati commendare clementer non dubitaverit. Quae gratia cum viris meis superet, ut dignum quid pro ea praestari possim, victus immensitate beneficii, suae sanctitati atque Illustrissimae Dominationi Vestrae humillimas gratias ago quam perpetuam obedientiam atque preces ad Deum pollicendo. Translatis itaque regni Hungariae gubernaculis in suam serenitatem, erectis animis expectabimus, ut in defensione religionis catholicae et status ecclesiastici expectationi suae sanctitatis respondeat et nisi haereticorum magna vis et potentia nobis ob oculos versaretur nihil esset, quod anxio nos reddere deberet de optimo rerum omnium statu, sed Illeshazi² pessima studia ad evertendam religionem catholicam et

¹ Nem találtam.

² Róla legutóbb lásd a 87. sz. iratot.

ecclesiasticos omnes nequaquam conquiescunt. Ibo illius conatibus fortiter obviam et suae serenitati suadere non desinam, ut promissioni suae, quam sanctissimo domino nostro fecit, satisfaciat et ne perniciosissimi illius hominis consiliis, recta suae serenitatis mens a vero abducatur identidem paternis suae sanctitatis exhortationibus confirmetur. Me vero Illustrissimae Dominationi Vestrae gratiae humillime etiam atque etiam commendo et servum ad eiusdem obsequia obligatissimum profiteor cui a Deo Optimo Maximo felicia quaeque ac prospera evenire ex animo precor. Datum Tirnaviae 3 Julii anno 1608.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

94.

*Nagyszombat, 1608. július 3.
Forgách Ferenc V. Pálnak*

Borghese bíboros közbenjárást ígért Mátyás főhercegnél. Bármit, amit megtud az uralkodóváltásról, valamint az egyházi ügyekről, jelezni fogja teljes mértékben követve utasításait.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 346r + 347v – orig.)

Beatissime Pater et Domine, Domine clementissime

Post oscula Beatorum pedum Sanctatis Vestrae. Illustrissimus dominus cardinalis Burghesius benignam ac praeclaram Vestrae Sanctitatis apud serenissimum archiducem Matthiam in me protegendo curam, mihi declaravit. In quo sane quicquid Vestra Sanctitas in tutelam et emolumentum afflictici per Hungariam status ecclesiastici pie contulerit, id omne in singularem eius providentiam, vel per alios operantem cumulatis meritis redundabit. Quidnam subsidii, vel oneris, haec regiae dignitatis in Hungaria mutatio, rebus ecclesiasticis sit invectura, ignarus in praesentia, ubi redeunte sua serenitate certiora cognovero, Sanctitati Vestrae humiliter significare non intermittam,

totumque me eiusdem benignae directioni debita cum submissione accomodabo, utcunque humillimis obsequiis meis eidem uti libuerit. Cum autem maximis praesentissimisque Sanctitatis Vestrae beneficiis respondere aliter nequeam, Deum praepotentem ardentissimis precibus assidue interpellare non desinam, ut eam reipublicae christianae diutissime salvam et feliciter gubernantem conservet. Datum Tyrnaviae tertia die mensis Julii, anno domini millesimo sexcentesimo octavo.¹

Sanctitatis Vestrae

humillima creatura
cardinalis Strigoniensis

Sanctissimo ac beatissimo patri domino nostro domino Paulae papae quinto Sanctae et Universitatis Ecclesiae summo pontifici domino domino meo clementissimo

95A.

Róma, 1608. július 12.

Scipione Borghese Giovanni Garzia Millinónak

Renzi élénk színekkel ecsetelte Forgách helyzetét, akit igyekszik megfelelően támogatni. Ezt mutatja a pápának benyújtott kérvény, amelyet csatol. A benne foglaltakat segítve járjon el.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 641, fol. 211r – *cop.*; BAV Barb. lat., vol. 5929, fol. 273–274 – *reg.*)

Del medesimo al medesimo

Il Renzi² rappresenta con grande affetto i bisogni del signor cardinale di Strigonia et io tengo altrettanto desiderio adoprar mi

¹ Lásd ehhez a főherceg római követének, Ridolfinak írott levelét *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, III/1, 137–139.

² Legutóbb lásd a 77. sz. iratot. Az említett, Renzi által benyújtott irat a következő, 95B. sz. alatt található.

utilmente in suo servitio. Si degni Vostra Signoria Illustrissima veder dall'aggiunta copia quelch'egli ricorda a beneficio del sudetto cardinale, e si compiaccia interessarsi nele cose sue, come farebbe nele mie proprie che mi sará tutto l'obbligo, che si dovrá a i suoi offitii. Sentirá gran contento nostro signore ch'il signor cardinale resti consolato, et io perfine bacio le mani di Vostra Signoria Illustrissima riverentemente. Roma li 12 di Luglio 1608.

95B.

Róma, 1608. július 12. előtt

Forgách Ferenc nevében benyújtott kérvény V. Pálnak

Forgách Ferenc a császár nevében gyakorolta a helytartói és kancellári tisztségeit. Ez utóbbit hagyományosan egyházi személy tölti be. Arra kéri az egyházfőt, hogy mivel a császár lemondott a trónról, eszközölje ki a főhercegnél, hogy legalább a kancellári tisztelet megtarthassa. Kéri továbbá, hogy érje el az érseki tizedek visszaszolgáltatását, valamint, hogy a rámaradt korábbi adósságok terhei miatt a korábbihoz képest kevesebb katonát kelljen fizetnie.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 641, fol. 211v–212r – cop.)

Memoriale alla santità di Paolo V.^{to}

Beatissimo Padre

Il cardinal di Strigonia espone humilmente a Vostra Beatitudine come al presente in nome della maesta cesarea dell'imperatore esercita gli offitii di luogotenente, e di gran cancelliere nel regno d'Ungharia, et havendo sua maestà nell'accordo seguito tra il serenissimo Mattias cedutoli detto regno¹ sará in arbitrio di sua altezza di concedere detti offitii e perche l'offitio di gran cancelliere è sempre solito di conferirsi a persone ecclesiastiche si supplica Vostra Santità di degni favorire il detto cardinale accio il

¹ Mátyás főherceget 1608. november 19-én koronázták meg Pozsonyban, a császár azonban már korábban lemondott a trónról és átadta a Szent Koronát. Ehhez lásd még *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, III/1, 139.

serenissimo Mattias in gratia di Vostra Beatitudine si contenti almeno di lasciarlo in detto offitio di gran cancelliero. E perche l'entrate dell'arcivescovato di Strigonia consistono in decime, che si pagano da quelli che godono li beni subietti al detto arcivescovado, tra quali v'è l'Illeshazi che pretende haverne havuto promessa di donazione da detta altezza si supplica Vostra Santità resti servita d'operare con sua altezza che faccia sodisfare detto cardinale di tutte le decime secondo il solito.

Inoltre pretendano gli Ungari che il detto cardinale debbia tenere settecento soldati per la guardia de confini quali da sua maesta erano stati ridotti a 500 non potendo sostenere l'arcivescovado cosi grande spesa per le poche entrate che li pervengano di detto arcivescovado oltre che al presente di paghe decorse, mentre detta chiesa fu vacante resta debito di 36 mila talari¹ quali si devono pagare dal detto cardinale con li frutti del detto arcivescovado percio non le rimane cosa alcuna per suo mantenimento. Pertanto si supplica Vostra Santità ad interceder gratia appresso il serenissimo Mattias acciò non permetta che in questa prossima dieta che si terrà in Ungaria si faccia alcuna innovatione, o decreto sopra questo particolare ne venga constretto il detto cardinale a dar maggior sussidio che per il numero di 500 soldati si come ha fatto sino al presente giorno che di tutte queste gratie egli ne restarà con obbligo perpetuo a Vostra Santita quam Deus.

¹ A 36 nyilván elírás, mert Forgáchnál 35 szerepel.

96.

Prága, 1608. július 16.

Giovanni Garzia Millino Forgách Ferencnek

Több levelét is megkapta. Saját erői nem elégségesek, ezért számít a segítségére a császár és a főherceg konfliktusának elsimításában. Sajnos a felkelés, amelyet a címzett előre látott, éppen ezt fenyegeti. Tárgyalt mindkét féllel, figyelmükbe ajánlva a katolikus hit támogatását, az utóbbinak pedig szólt a címzett érdekében. A pápa brévéét küldött Mátyás főherceghez ugyanebben az ügyben. Továbbra is számít a segítségére, és kéri, hogy értesítse a fejleményekről. A leveleiben említett ügyekkel kapcsolatban egyeztetett a nunciussal.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 641, fol. 293^r–295^r – *cop.*)

Lettera del signor cardinale Millino al signor cardinale di Strigonia

Ho ricevute in un istesso tempo qui in Praga due lettere di Vostra Signoria Illustrissima delli 15 di Giugno e delli 2 del presente¹ nella prima Vostra Signoria Illustrissima mi favorisce di rappresentarmi il piacere ch'ha sentito della gratia che sua santità s'è degnata di farmi, servendosi dell'opera mia, per quietare le turbulenze di questi regni, e quanto a questa parte io non posso dir altro a Vostra Signoria Illustrissima se non ch'io conosco che le mie forze non sieno atte per un carico cosi grande et però riconosco maggiormente la benignità di sua santita et il favore che mi fa Vostra Signoria Illustrissima del quale gliene rendo humilissime gratie. La buona volonta non mi manca, e con questa e congiunto un'ardentissimo desiderio di sodisfare al mio debito in tutto quello che potrà venire dalla debolezza delle mie forze, e Vostra Signoria Illustrissima sia certa ch'io farò tutto quello che potrò, e saprò, ma queste ultime revolutioni hanno alterate le cose in modo che si possono grandemente temere quelli accidenti che Vostra Signoria Illustrissima con la sua prudenza ha previsti, e me li accenna in tutte due le sue lettere, e per parlare con Vostra Signoria Illustrissima con la confidenza che devo ho piu speranza nell'aiuto di

¹ Lásd a 91. és 92. sz. iratokat.

Dio che nell'opera humana. Con tutto questo dovendo fare quel che dovemo dal canto nostro io non ho mancato di ricordare a sua maesta tutto quello che era mio debito, e di dargli animo e sua maesta mostra d'haver costanza verso le cose della nostra religione l'istesso officio l'ho fatto coll'arciduca Mattias, al quale anco ho scritta una lettera particolare per ordine di sua santità in raccomandatione del Vostra Signoria Illustrissima pregando anco sua altezza a volere sentire volontieri Vostra Signoria Illustrissima et a dargli ogni sodisfatione come sua santità spera che sua altezza farà massime nelle cose della religione. Invio a Vostra Signoria Illustrissima un breve di sua santità¹ dal quale Vostra Signoria Illustrissima vedrà la confidenza che sua beatitudine ha che Vostra Signoria Illustrissima sia per favorirmi di comministrarmi ricordi, aiuti e consigli acciò io possa tanto meglio servire a questa causa publica. Supplico Vostra Signoria Illustrissima con tutto l'affetto dell'animo a favorirmi di ricordarmi tutto quello che le parerà ch'io potessi fare per servizio della religione, et a farmi gratia di farmi avisare da qualche persona come passano le cose della relatione acciò io possi applicare li remedii. Piaccia al signore Dio di mettersi per sua gratia la sua santa mano.

Delli particolari che Vostra Signoria Illustrissima mi scrive ne ho parlato con monsignor nuntio, il quale mi ha detto d'haverne parlato, e lassato memoriale a sua altezza con tutto questo non s'è mancato ne si mancherà della debita diligenza, e di fare ogni officio possibile. Bacio a Vostra Signoria Illustrissima humilissimamente le mani. Di Praga li 16 di Luglio.

¹ A pápa nem sokkal korábban több brevét is küldött az ügyben. Lásd AAV Arm. XLV, vol. 3, fol. 205^v. 208^r–209^r.

97.

*Bécs, 1608. július 16.**Forgách Ferenc Giovanni Garzia Millinónak*

Örül, hogy épségben megérkezett Prágába. Reméli, hogy segítségével elcsitulnak az indulatok. Azt is reméli, hogy a feleket sikerül a katolikus hit támogatására lelkesítenie. Erre különösen nagy szükség van most, mert Illés-házy a koronázás feltételeként, amelynek másolatát csatolja a leveléhez, súlyos követeléseket támasztott. Figyelmezteti, hogy információi szerint a vallás ügyében a csehek a közelgő országgyűlésen készek lesznek fegyveres erővel engedményeket kicsikarni a császártól. Amikor Bécsben a főherceggel tárgyal, érje el, hogy a helytartói és az udvari magyar kancellári tisztséget adja neki, mert azok által hatásosabban tudja megvédelmezni a hitet.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 641, fol. 413^v-415^v - *cop.*)

Lettera del signor cardinal di Strigonia al signor cardinale Millino

Pragam Deo ducente et authore feliciter pervenisse Illustrissimam Dominationem Vestram ex animo gratulor, nihil enim dubito prudentia dexteritate et avide Illustrissimae Dominationis Vestrae ad eo perturbatis motibus harum provinciarum remedium opportunum allatum iri, tandemque omnium simultatum radicibus bono totius christianitatis concordiam stabilem redituram. Atque utinam sperare liceret, adventum Illustrissimae Dominationis Vestrae huc ad regiam dignitatem, ut principem sua sponte propensum, maioribus etiam additis stimulis ad religionis catholicae propugnationem inflammaret, quae si unquam alias nunc summo in discrimine versatur. Ego quoque, ut machinationibus haereticorum procerum occurrerem, huc Viennam me conferre coactus sum, agereque cum serenissimo archiduce, ut mature sibi religionisque consuleret. Nam haereticorum antesignanus Stephanus Illeshazi cudit iam articulos, quos coronationis tempore a novo rege confirmari cupit, quorum articulorum copiam hisce annexam Illustrissimae Dominationi Vestrae mitto, ut quanto perniciosiores esse cognoverit conatus haereticorum, tanto maiori studio si coram non licet, per litteras saltem ad sanctitatem suam serenissimumque Matthiam enitatur opem periclitanti in Ungaria ecclesiae adferre, quod ultro vel me tacente

facturam Illustrissimam Dominationem Vestram non dubito.¹ Et quamquam non ignorem ea, quae in Bohemia geruntur, certius illic noscere Dominationem Vestram Illustrissimam, tamen et religionis studium, et fidelis illa grataque observantia, qua semper in omni fortunae eventu maiestatem suam prosecutus sum, eo impellunt, ut quod hic a magnis viris accepi Illustrissimae Dominationi Vestrae significandum ducerem, quo mature occurri possit malis conatibus.² Dicuntur enim Bohemi occulta inter se intelligentia conclusisse, ad comitia proxime futura, summis armorum apparatibus accedere, ut vel metui, vel vi expriment a sua maiestate quicquid allibitum ipsis fuerit. Ne igitur imparata sua maiestas obruatur; et omnium iniuriis exposita sit praeventendum, obviamque eundum esset. Denique illud ab Illustrissima Dominatione Vestra obnixè rogo, ut si huc Viennam conferre se nolit litteris saltem suam serenitatem rogare velit, ut in officiis locumtenentiae et cancellariatus aulici a maiestate caesarea mihi collatis rationes sua serenitas meae personae habere velit non mea certo, meorumque commodorum causa, sed religionis, ut officiorum huiusmodi occasione promovendae catholicae fidei, modum habere possim, neque haeretici his officiis in se derivatis fiant contra nos insolentiores.³ Atque ad extremum post humillima oscula manuum Illustrissimae Dominationi Vestrae eandem felicissime diutissimeque valere, et florere cupio. Datum Viennae 16. Julii anno 1608.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

¹ Azokról a pontokról van szó, amelyek később az ún. koronázás előtti és koronázás utáni törvényekként ismeretesek. Ezek a katolikus vallásgyakorlatra nézve szigorúbb feltételeket állapítottak meg. Lásd *Magyar Törvénytár*, 1608–1657, 6–43. A tárgyalásokról lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, I, 345–360.

² Az aggodalmakról lásd *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, III/1, 144–146. 148–149. A csehek az 1609-es országgyűlésen a Mátyással szembeni támogatásért cserébe elérték, hogy a császár engedélyezze a szabad vallásgyakorlatot.

³ Erről lásd a 95B. sz. iratot.

98.

Bécs, 1608. július 16.

Forgách Ferenc Antonio Caetaninak¹

Beszámol a főherceggel Bécsben megejtett találkozójáról. A városba ünnepélyes bevonulás keretei közt, a főherceg mögött, balján Miksa főherceg által kísérve lépett be. Másnap audiencián fogadta, amely során figyelmeztette a főherceget Illésházy fondorlataira, amelyek a királyi méltóságot és az egyházi rendet fenyegetik. Az erre vonatkozó cikkelyeket elküldte a legátusnak. A főherceg reményét fejezte ki, hogy a klérus és a katolikus rendek megakadályozzák ezek elfogadását. Az idő eldönti, mennyit ér a főherceg jóakarata. Az eretnekek ugyanis a királyi hatalom gyengítésével szüntelenül az előttük tornyosuló akadályok ledöntésén fáradoznak. A császárnak eltökéltnek kell lennie, mert félő, hogy a csehek a birodalom protestáns rendjeivel szervezkedni kezdenek. Ezért kéri, hogy segítse tanácsaival a császárt, ő is megtesz minden tőle telhetőt.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 641, fol. 415v–417v – *cop.*)

Del medesimo al medesimo nuntio

Scripsi proximis diebus Illustrissimae Dominationi Vestrae me huc Viennam officii causa venisse, restat ut eandem certiozem redam, quod in congressu et audientia cum sua serenitate inter nos actum sit. Factus sum obuius suae serenitati apud pontem Danubii, et gratulatus sum eidem de rebus ex animi sententia confectis, gratum habuit serenissimus officium et clementer se mihi obtulit affuturum, meque protecturum. Deinde solemniter Viennam ingressus est, me eius serenitatem sequente, et serenissimo archiduci Maximiliano² a sinistris aequitante arcus triumphales ex ordine subivimus, et insigni splendore ac pompa hic serenitatis suae reditus celebratus est. Altera die hora 4^a pomeridiana ad audientiam sum admissus ubi obsequia mea serenitati suae obtuli, et illam de machinationibus

¹ Az olasz nyelvű megjegyzés szerint a levél címzettje, az előző levélhez hasonlóan Millino lenne, csakhogy ő E/3. személyben szerepel a szövegben, tehát kizárt, hogy Forgách mindkét levelet hozzá intézte volna.

² Habsburg Miksa főherceg (1558–1618), a Német Lovarend nagymestere. Ő próbált meg közvetíteni Mátyás főherceg és II. Rudolf között.

Illikasi¹ commonem feci, ut tempestive periculis, quae dignitati regiae, et statui ecclesiastico molitur. Occurreret qui autem sint ipsi articuli simul cum replicatione transmisi illustrissimo cardinali Millino legato apostolico. Respondit princeps se sperare, quod opera praelatorum ac catholicorum magnatum et nobilium evaderet haec mala, quae sibi intentarentur et insidias quae sibi superaret, multa pollicitus quae in ornando, amplificandoque statu ecclesiastico facere vellet.

In principis bona voluntate video nihil deesse, an autem licebit eam in effectum deducere, tempus docebit. Haeretici certe magnis molitionibus id agunt ut perfidiae suae, et usurpatae potestati in principes omnimodam securitatem parent, et obstacula quae reperiunt amoliantur, puta statum ecclesiasticum abolendo et legum omniumstrarum auctoritatem convellendo aliam plane formam [...] inducendo. Hic principi nostro animis opus erit et pectore firmo adeo, ut ego in lubrico constitutam esse suae serenitatis electionem iudicem, Deus malum omnino avertat, territant nos praetereuntes homines, quod ob contemptam maiestatem caesaream et Bohemi, et in imperio quivis contra eandem acturi sint.² Peto Illustrissimam Dominationem Vestram erigat suis consiliis maiestatem suam et rebus suis providere maiestas sua non negligat. Ne me ad plura extendam hic volo subsistere, et commendo semper defensionem catholicae religionis et status ecclesiastici hic apud nostrum principem. Illustrissimae Dominationi Vestrae, et me eidem, totum ad obsequia paratissimum offero. Deus eandem diu servet incolumem et felicem. Datum Viennae 16 Julii anno 1608.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

addictissimus servus
cardinalis Strigoniensis

^a Az eredetiben is kipontozva

¹ Lásd legutóbb az előző iratot.

² A célzás feltehetően arra vonatkozik, hogy mivel a császár hivatalosan nem jelölte ki az utódját, aki az életkor miatt Mátyás lett volna, a cseh rendek a választás során választójogukkal élve valaki más fognak a császári trónra jelölni és választani. Később, II. Mátyás halála után éppen ez következett be. A cseh ügyekről legutóbb lásd az előző iratot.

99.

Bécs, 1608. július 19.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

Miután a császár lemondott a magyar trónról, félő, hogy az osztrák és a morva rendek követni fogják a magyar példát. Szerencsére a főherceg ígéretet tett az egyház védelmére. Ám a politikusoknak a főherceg érdekeire való hivatkozással adott tanácsai, és az abból fakadó veszélyek miatt szükségesnek tartja, hogy egy nuncius folyton a főherceg környezetében tartózkodjon. Erre tapasztalatai miatt alkalmasnak tartaná Giacomo Serrát. Ez annál is inkább fontos, mert októberben országgyűlés lesz Pozsonyban.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 150^{rv} + 159^v – orig.)

Illustrissime et Reverendissime Domine, domine patrone
observandissime

Satis Illustrissimae Dominationi Vestrae constare arbitror maiestatem caesaream serenissimo principi Matthiae regnum Hungariae tradidisse regia dignitate obtinendum, imminere autem formando statui publico destinata primum Austriae Moraviaeque comitia, et secundum haec diætam Hungaricam¹ qua suae serenitatis electio solennis in regem statimque coronae impositio subsequatur.² Qua in re maiorem in modum sum contentus, quod inclytæ Augustæ Domus Austriacæ styrypem avorum virtutes pietate catholica aemulaturam dominum ac regem nostræ gentis simus adepti. Est enim praeclare affectus erga statum ecclesiasticum omnemque religionem catholicam, quam praestanti animo conceptis votis egregie defensuram se pollicetur. Verum politico-um quorundam consilia nobis extimescenda plurimum sunt, nequam proxime coronando regi nostro simulatae necessitatis obiiciant speciem, quominus pene concidens ecclesia nostra Hungarica labentia stabiliter figere denuo vestigia iuraque sua vel mediocriter recuperari queat. Itaque tametsi et suae sanctitatis clementi providentiae tantum deferam

¹ A főherceg országgyűlésre összehívó levelét július 29-ei dátummal lásd MARTINUS GEORGIUS KOVACHICH (ed.), *Vestigia comitiorum apud Hungaros*, Budae 1790, 764–766.

² A rendeket szeptember 29-re hívták össze. Lásd a 87. sz. iratot és *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, III/1, 149–151.

quantum eminens altissime, paterna eius in rem catholicam pietas, et felices naturae dotes pollicentur, et Illustrissimae Dominationis Vestrae consilio industriaque summa prudentia cumulata tantum tribuam, quantum et ad alia, et ad impendentem status nostri ecclesiastici curam satis futurum videatur. Pro eo tamen quae mihi propinquius incumbit sustinendo apud nos periculoso rei catholicae munere, opportunum ac necessarium ducere aliquem nuncium apostolicum ad suam serenitatem mitti, cuius assidua praesentia zelosus ipsius conatus officii sui admoneatur. Est omnino princeps, qui laudabilibus maiorum suorum vestigiis incedens obsequenter pia suae sanctitatis hortamenta sit amplexurus. Ac in suae quidem sanctitatis benigno consistit arbitrio quem obeundo huic muneri praeficiendum existimet. Caeterum reverendissimus dominus Jacobus Serra¹ praelatus usu et experimento rerum in his partibus nascentium doctus naturaeque gentium peritus, opportunus admodum ad hanc missionem appareret. Sed hoc arbitrio suae sanctitatis ac solerti Vestrarum Illustrissimarum Dominationum iudicio relinquo. Cui-cunque tandem haec obtingat provincia maturandus adventus erit, quo sui muneris in tempore summam implere queat. Res eo propendet, ut sua serenitas in mensem Octobrem prorogatura diaetam Hungaricam videatur. Caeterum mearum partium esse optime agnosco pro virili nihil omittere, quod apud nos honoris divini propagationem et ecclesiasticae dignitatis propugnationem concernat. Quod animi studium ex clementi potissimum suae sanctitatis vigilantia robur venerationemque secundam accepturum esse spero. Quod reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram felicissime valere desidero. Datum Viennae die 19 mensis Julii anno domini 1608.

Illustrissimae et Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

¹ Giacomo Serra pápai hadbiztos, *tesoriero generale* (1608–1611). Róla legújabbán lásd KRUPPA TAMÁS, *Egy pápai hadbiztos a magyarországi hadszíntéren. Giacomo Serra jelentései az 1602–1603. évekből*, *Lyubus. Magyarságtudományi Közlemények* 2020, 95–146. Forgách nyilván még a török háborúból ismerte személyesen, ezért eshetett a választása rá.

100.

Bécs, 1608. július 23.

Forgách Ferenc Giovanni Garzia Millinonak

Megkapta levelét. Arra kéri, hogy a vallás ügyét hathatósan fellépve képviselje a főhercegnél. Attól tart, hogy az eretnekeknek adott szabadság végső veszélybe sodorja a birodalom tartományait. Jóllehet a főherceg jelezte, hogy nem akar engedni az eretnekeknek, tanácsosai a vallás védelmének ürügyén mégis az eretnekeknek támogatják. Ennek alátámasztására küldi a vallásszabadság ügyében a főhercegnek beterjesztett iratot. Most, hogy száműzték az udvarból, az érsekség ügyeit próbálja rendbe tenni. Az eretnekek vezetője a nádorrá választott Illésházy, aki arra törekszik, hogy megváltoztassa a vallásügyi cikkelyt, és eltávolítsa az egyháziakat a hivatalokból. Nyomasztja az érsekséggel járó anyagi teher, amely egyrészt abból fakad, hogy Illésházy bitorolja a birtokokat, másrészt hogy 500 fős helyőrséget kell fenntartania. Csakhogy Esztergomot az érsekség elvesztette, a körülötte lévő falvakat a törökök hódoltatják. A felkelés miatt a falvak teherbírása lecsökkent. Az anyagi nehézségekhez járul az elődjei és az általa felhalmozott jelentős adósság. Kérvenyezte a főhercegnél, hogy ezekre való tekintettel csökkentsse az érsekség által eltartandó helyőrség szokásos létszámát, aki azonban helyette a szepesi és pozsonyi prépostság jövedelmeit ajánlotta fel segítségként. A feltételeket azonban nem volt hajlandó elfogadni. Kéri támogatását, és hogy járjon közben a főhercegnél, hogy ne hagyja az elbitorolt egyházi birtokok elidegenítését.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 165, fol. 101r–102v – *cop.*)

Illustrissime ac Reverendissime Domine, domine colendissime

Humanissimas Illustrissimae Dominationis Vestrae litteras vivos adversum me benevolentiae suae affectus continentes accipi,¹ ex quibus diligentem ac sollicitam illam religionis promovendae curam penitus intropexi, quam animo ipse Illustrissima Dominatio Vestra praevideram. Et certe in hac tanta rerum omnium confusione, nulla superflua videri potest sollicitudo, atque ideo quamvis securus sim, nullam accessionem fieri posse ad Illustrissimam Dominationem Vestram diligentiam, tamen orare Illustrissimam Dominationem

¹ Nem találtam.

Vestram non desino, ut Dei ac religionis causam, cuius bono in has provincias a serenitate sua oblegata est, strenue ac imperperito animo promoveat. Crede enim vix potest, quanto conati inferorum portae veritati opprimendae inhiant. Timeoque valde ne novae difficultates ab haereticis excitatae libertatem, ut vulgo nominant religionis re ipsa omnis perfidiae expriment in Ungaria, Austria et Moravia a serenissimo rege designato. Quanquam enim serenitas sua non obscuris argumentis significet, nolle se connivere postulatis haereticorum, politici tamen catholici, praetextu catholicissimi adeo strenue haeresum causas fovere videntur, ut periculum non mediocre imminere videatur. Mitto Illustrissimae Dominationi Vestrae rationes politicas,¹ quae circumferuntur, suadentque religionis hanc libertatem, ut ex his intelligat, quam frivolis fascinationibus capti et illecti sint animi politicorum, sed hi adhuc occulte, et quasi ex insidiis et per cuniculos oppugnant religionem. At vero haeretici Ungariae, quorum dux et caput est Stephanus Illieshazi, qui nunc proregia auctoritate fungitur,² aperto Marte rem aggreditur, qui non contentus libertate religionis in Ungaria, ut ipse dominatum suum confirmet, ecclesiamque opprimat, articulos sparsit vulgo haereticorum plausibiles, eversionique omnis dignitatis ecclesiasticorum natos, quos ante Illustrissimae Dominationi Vestrae misi, ut pericula nostra clarius perspiciat. Ad me privatim quod attinet, egi non semel cum sua serenitate, et praeter negotia publica, privatas etiam meas difficultates proposui, quae fere in duobus versantur. Primo quod redditus archiepiscopales a potentioribus quibusdam et potissimum Illieshazio intervertantur, ac pro se usurpentur.³ Secundo quod cum ex redditibus archiepiscopalibus pro defensione regni hucusque continuo quingentos milites aluerim, nunc ut septingentis stipendia solvam volunt eo quod et predecessor meus tot aluerit.⁴ Replicavi ego me post diuturnum exilium, exhaustum debitisque privatis gravatum archi-

¹ Lásd *Pázmány levelei*, I, 26–29.

² Illésházyt, aki ekkor Mátyás biztosaként, akkori kifejezéssel a király képeként (*prorex*) járt el, november 18-án választották nádorrá.

³ Lásd a 89. sz. iratot.

⁴ Erről lásd Forgách folyamodványát az uralkodóhoz a 65. sz. iratot.

episcopatum iniisse, et insuper archiepiscopatus debitis 35 millium talerorum gravatus mihi collatus est. Amissum insuper Strigonium, ex quo solo loco praedecessor meus ultra decem millia annua habebat. Pagi vero et oppida archiepiscopatus per hos ultimos tumultus adeo imminuti, ut in dies ultra mille aedes desolutae reperiantur. Et qui supersunt adhuc ex subditis, cum Strigonia vicini sint, plerique coguntur Turcis vectigales esse, atque ita minus quam ante pendere possunt. Has aliquasque difficultates serenitati suae proposui, rogavi ut contenta sit, si ex mea paupertate quingentos milites alam, pluribus enim alendis imparem me esse.¹ Sua serenitas flecti hactenus non potuit. Ut tamen consulat mihi obtulit praeposituram Scepusiensem administrandam, quam caesarea maiestas iam pridem adolescenti cuidam² nunc studiis operam navanti contulerat ea conditione, ut adolescenti illi, annui mille talleri a me pendantur et bona sanctimonialium Possoniensium³ quattuor millibus oppignorata redimantur reliqui proventus in militum septingentorum stipendia converterentur. Sed hanc ego conditionem multis ac gravibus de causis, quas scripto obtuli refutandam duxi.

In publica ac privata pericula in sinum Illustrissimae Dominationis Vestrae effudi, ea mente, ut pro sua singulari prudentia, et illic ubi versatur, et apud suam serenitatem serenissimumque designatum regem, autoritate sua interposita, opem periculosissimis rebus adferat curetque ut serenissimum Matthiam serio de recuperatione bonorum ecclesiasticorum in Ungaria admoneat et sua regia et caesarea maiestas si enim oppignorata a Boczhaio bona ecclesiastica alienentur, plusquam dimidium omnium bonorum ecclesiasticorum in Ungaria alienabitur. Quae cum omnia diligenter etiam me non monente curaturam Illustrissimam Dominationem Vestram sciam, quod re-

¹ Erről lásd a 95B. sz. iratot.

² Az új szepesi prépost Hosszútóthy László (1606–1648) volt, aki a jezsuitáknál járt iskolába. Kinevezéséről a császár 1607. április 10-én értesítette Mátyás főherceget. Erről és a prépostság ügyéről lásd KRUPPA, *Thurzó Kristóf és az ellenreformáció*, 297–298.

³ A pozsonyi Szent Márton prépostság ekkor üresedésben volt. A következő évben foglalja el Pálffy István.

siduum est, post humillima manuum Illustrissimae Dominationis Vestrae oscula diuturnam a Deo felicitatem precor Illustrissimae Dominationi Vestrae meque gratiae ac benevolentiae ipsius humillime commendo. Datum Viennae Austriae die 23 Julii anno 1608.¹

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

IOI.

*Nagyszombat, 1608. július 31.
Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek²*

Harmadszorra fordul hozzá kérve a segítséget. Illésházy ugyanis nemcsak az őt illető szentgyörgyi és bazini, hanem az összes csallóközi település tizedét magához akarja ragadni. Parancsolja meg, hogy ezeket szolgáltatassa vissza. A jövődelem hiányában nemhogy a napi kiadásokat nem tudja fedezni, hanem nem lesz képes fenntartani a katonaságot sem.

(MNL-OL MKA, Tört. Eml. [E 144], fol. 618r – orig.)

Serenissime Rex et Domine, Domine clementissime

Post fidelium perpetuorumque servitorum meorum in gratiam Vestrae Maiestatis humillimam oblationem. Ardua me cogit necessitas, ut continuata serie, nunc tertio quoque calamitates meas apud Vestram Maiestatem deplorem. Sed cum secus depellere iniurias, inops propriarum virium, nequeam, ad Vestrae Maiestatis benignam protectionem veluti tutissimum adversus malignos asylum identidem refugio. Misi in specie Maiestati Vestrae litteras officialis mei

¹ A legátus 28-án továbbította a császárnak. Ugyanekkor küldte be a cseh országgyűlésnek a vallászabadságról készült propozícióját, valamint egy 22 pontos beadványt, hogy miért kell engedni a vallászabadságot. AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 165, fol. 98r–100v. 104r–105v.

² Mivel a főherceget november 19-én koronázták magyar királlyá, a megszólításában nem a cseh királyi cmet, amelyet ténylegesen csak 1611-től töltött be, hanem a szentzéki gyakorlatnak megfelelően az alacsonyabb főhercegit tartottam meg.

Posoniensis, domini Illeshazy iniurias mihi factas indicantis. Non enim solum decimas Sancti Georgianas Baziniensesque¹ adimere penitus mihi conatur, verum etiam omnium bonorum suorum Chiallokoziensium decimas, ut pro se officiales ipsius retineant, severe demandavit. Quapropter oro Maiestatem Vestram quam humillime dignetur Illieshazy clementer et serio demandare, ut hosce proventus decimales Sancti Georgii, Bazin et alias de solido iure mihi debitos ad meam colligi rationem non impediatur. Profecto enim, nisi Vestra Maiestas ab his iniuriis me clementer defenderit, ne quotidianis quidem necessitatibus tolerandis suffecero: nedum praesidium illud militare, quod hactenus alui sustentare stipendiis deinceps valeam. Ac proinde distractis proventibus meis cum impar stipendio militari persolvendo fuero, benigna Vestrae Maiestatis censura certe ut omni hoc in genere me culpa liberet, opus erit. Supplico humillime Vestrae Maiestati dignetur benigne providere, ut aequitate iurium meorum conservata, debitum utileque obsequium meum erga Maiestatem Vestram testificandi facultatem adipiscar. De reliquo Maiestatem Vestram felicem et florentem reipublicae christianae diutissime a Deo conservari summis votis exopto. Datum Tyrnaviae 31 Julii anno Domini 1608.

Eiusdem Vestrae Maiestatis

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Serenissimo principi et domino domino Matthiae Dei gratia designato regi Bohemiae archiduci Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae etc. comiti Tyrolis etc. marchioni Moraviae, gubernatori Hungariae etc. domino domino clementissimo

Ad Cameram Aulicam pro informatione et voto

¹ Lásd a 33. sz. iratot.

102.

*Nagyszombat, 1608. augusztus 5.
Forgách Ferenc Scipione Borghesének*

Kéri, hogy mentse ki a pápánál, mert az egyházi birtokok és az egyházi rend védelme miatt nem tud Rómába menni, és a következő hónapban a királyválasztásra összeülő országgyűlés miatt is itthon kell maradnia. Az eretnekek készek akár erővel is a királyt a nekik kedvező feltételek elfogadására kényszeríteni, miközben nem akarják, hogy az országgyűlésre Mátvás hadsereggel menjen. Éppen ezért már csak abban reménykedik, hogy a katolikus bárók minél több katonát visznek magukkal. De ennek kevés esélye van, mivel a klérus és a főherceg is akkora veszteségeket szenvedtek a felkelés következtében, hogy ehhez nem tudnak hozzájárulni. Ismeretes, hogy a Szentszék mekkora összeget fordított a törökök elleni háborúra, mint ahogyan az is, hogy az eretnokség mennyivel nagyobb károkat okozott a lelkiekben a törökökhöz képest. Ezért kéri, járjon közbe a pápánál és eszközöljön ki anyagi segítséget, amiből katonákat tudna fogadni.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 144r–145v – orig.)

Illustrissime ac Reverendissime Domine, domine colendissime

Cum instare intelligam tempus illud quo post promotionem meam ad oscula pedum sanctitatis suae, galerique cardinalitii perceptionem, Romam ire necesse foret, intermittere non potui, quin mature Illustrissimam Dominationem Vestram certiore redderem, quam mihi perturbatae res Ungariae remoram iniiciant, quo minus desiderio obligationique satisfaciam, rogaremque Illustrissimam Dominationem Vestram submissis precibus, ut apud suam sanctitatem excusare me dignetur.¹ Nam ut taceam privatas difficultates, ac exhaustum archiepiscopatus statum certe si unquam alias, nunc vel maxime ecclesiastici ordinis defensio curari a me debet, cum undique conspirantibus haereticis, nihil maiori contentione agatur, quam ut dignitas ecclesiastica vel penitus extingatur, vel omnino deprimatur in Ungaria. Praeterea comitia quoque regi eligendo, exeunte Septembri celebrabuntur, quibus me interesse omnino necesse est, cum ob alias causas gravissimas, tum potissimum, quod novi regis coro-

¹ A bíborosi kinevezésről lásd legutóbb a 78. sz. iratot.

natio ex officio archiepiscopali mihi incumbat. Rogo igitur Illustrissimam Dominationem Vestram, ut apud sanctitatem suam interposita sua autoritate, id efficere dignetur, ut bona sanctitatis suae venia, profectio mea ad limina apostolorum, in aliud opportunius tempus reiiciatur.

Res huius regni, tametsi quietae nonnihil videantur, magnorum tamen dissidiorum semina fovent, et praesertim in Ungaria Superiore, conspiratio haeticorum valida, id moliri videtur, ut si serenissimus Matthias ad omnia ipsorum postulata, quantumvis Deo ac religioni repugnantia, non annuat, vi etiam fortunam experiantur, quem in finem ad comitia futura, magno numero, et qui iusti exercitus formam referre videatur accedent, nec tamen ferre volunt, ut serenissimus secum ducat exercitum. Quamobrem in eo post Deum omnem spem habemus, si catholici quoque barones una cum praelatis, magno militum numero instructi comitiis intersint, qua de re, iam et serenissimum monui, et praelatos ac barones. Verum quia non solum praelati, sed etiam sua serenitas, adeo per hos tumultus exhausti sunt, ut modicum spei ab ipsis accedere posse videatur. Ego quoque post diuturnum exilium, exhaustus, exhaustum archiepiscopatum capessivi, non possum, pro eo ac vellem accisis rebus opem ferre. Quamobrem cum orbi christiano notissimum sit, quanto affectu, quantis expensis Sedes Apostolica Ungariam superioribus annis adiuverit, ne Turcarum tyrannide opprimeretur, illud quoque christianis omnibus exploratum habeatur, tanto graviorem esse haeresis, quam Turcarum tyrannidem, quanto animarum interitus gravior est, corporum servitute, intermittere non potui, quin Illustrissimam Dominationem Vestram rogarem, ut sanctitati suae praesentes Ungariae necessitates, quales vix seculis aliquot subiit, representet opemque ac auxilium aliquod impleret. Scio innumera esse Sanctae Sedis onera, ideoque si privata res ageretur, verbum nullum facerem. Nunc vero quia Dei ac religionis causa versatur minime erubescendum putavi, si suae sanctitatis auxilium requirerem, oraremque ut pro hac vice qua in comitiis summo utriusque partis conatu religionis negotium tractabitur, aliquod subsidium mihi pro ecclesiasticorum defensione dare sua sanctitas dignetur, quo conduci

praesidium aliquod possit.¹ Nam tametsi serenissimus princeps operam suam promittat, si tamen destituti omni ope ecclesiastici fuerint, verendum ne furori cedere cogatur.

Nec est quod ego vel periculi magnitudinem vel utilitatem subsidii exaggerem, cum singulare illud religionis studium quod in Illustrissima Dominatione Vestra deprehendi, optime sperare me iubeant.²

Ad me quod attineat, non mea solum universa, sed me quoque ipsum Deo ac religioni ego devovi, statque sententia, ad ultimum usque spiritum constanter iustae causae patrocinari. His Illustrissimae Dominationis Vestrae manibus exosculatis, a Deo felicitatem omnem Illustrissimae Dominationi Vestrae ex animo precor. Datum Tyrnaviae quinta Augusti anno Domini 1608.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Sacrae Romanae Ecclesiae cardinali Burghesio domino meo colendissimo

Romae

¹ Nem véletlen, hogy ezt a mondatot aláhúzták, hisz arról tanúskodik, hogy Forgách komolyan fontolóra vette a fegyveres ellenállást, legalább a demonstráció szintjén. Erről lásd még a 81. sz. iratot. Utoljára 1606-ban kapott a császár V. Pál magánpénztárából anyagi segítséget. Lásd NEHRING, *A zsitvatoroki szerződés*, 23, 9. j.

² A magyar klérus néhány tagja augusztus 29-én a közelgő országgyűlésre való tekintettel írtak Ferdinánd főhercegnek érdekeik képviselését kérve. MNL-OL MKA, Tört. Eml. [E 144], fol 622r. Ugyanezen a napon ugyanebben a témában írtak a pápának is. Szövegét lásd KNAUZ NÁNDOR-LÁNYI KÁROLY, *Magyar egyháztörténelem II: 1526–1848*, Esztergom 1869, 172. Egy másik, az országgyűlés miatt összehívott megbeszélés eredményét 24 főpap aláírásával hitelesítő irat ismertetését lásd SÖRÖS, *Forgách bíboros*, 713.

103.

*Nagyszombat, 1608. augusztus 8.**Forgách Ferenc V. Pálnak*

A magyarországi helyzet miatt sajnos nem tud *ad limina* menni Rómába. Ez-
úton is kéri a támogatását a vallás ügyében. Bővebben Borghesétől tájékozódhat.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 354r + 367v – orig.)

Beatissime Pater Domine, Domine clementissime

Post humillima pedum Beatitudinis Vestrae oscula. Appetere iam
tempus illud animadvertens, quo iure ac more maiorum ad beatorum
pedum Sanctitatis Vestrae oscula, galerumque cardinalitium capessen-
dum, urbem adire, sanctaque apostolorum limina venerari deberem.
Nihil equidem magis in votis haberem, quam ut obligationi imo desiderio
meo satisfacerem. Verum quia eo loco res Hungariae constitutae sunt, ut
nec publica negotia, imminetiaque comitia, in quibus de summa religi-
onis agetur, nec officii mei archiepiscopalis vinculum abesse me patiantur.
Idcirco absens venerari Sanctitatem Vestram volui, eamque humillime
orare, ut non voluntati, sed necessitati tribuat, quod pro eo ac vellem,
satisfacere officio non possim. Quin etiam Sanctitatis Vestrae explorata
pietas, ac iuvandae religionis studium, animos mihi addunt, ut status
ecclesiastici, religionisque in Hungaria conservandae causa, opem auxili-
umque Sanctitatis Vestrae implorem. Qua de re uberius Beatitudo Vestra
ab illustrissimo cardinale Burghesio cognoscat.¹ Nunc quod reliquum est,
humili osculo pedes Sanctitatis Vestrae veneratus, eidem a Deo praesentis
ac futurae vitae desideratam felicitatem ex animo voveo. Datum Tyr-
naviae octava die mensis Augusti anno Domini millesimo sexcentesimo
octavo.²

Sanctitatis Vestrae

humillima creatura
cardinalis Strigoniensis

¹ Lásd az előző iratot.

² Lásd erről ugyanebben a témában az előző iratot, illetve BAV Barb. lat., vol. 5929,
fol. 12v. A pápa *adhortatoria* válaszát lásd AAV Arm. XLV, vol. 4, fol. 62v–63r.

Sanctissimo ac beatissimo patri domino nostro domino Paulae papae quinto Sanctae et Universalis Ecclae summo pontifici domino domino meo clementissimo

104A.

Róma, 1608. augusztus 16.

Scipione Borghese Antonio Caetaninak

Amennyiben lehetséges, ezzel a levéllel megy Mátyás főhercegnek egy breve az eretnekek által bitorolt egyházi birtokok visszaszolgáltatása érdekében. Segítse az ügyet.

(Ed.: *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, III/1, 157. – AAV Segr. Stato, Nunz. div., vol. 3, fol. 187v – reg.)

A medesimo

Di Roma 16 Agosto 1608

Il signor cardinale di Strigonia con sue lettere al signor cardinal legato ricorda¹ un breve per l'arciduca Matthias con il quale nostro signore eforti sua altezza a procurare con ogni possibile affetto la recuperatione delli beni ecclesiastici usurpati da gli eretici Hungari. Verrà con questa, se si potrà spedire in tempo se non con il seguente. Vostra Signoria l'accompagni con lettere efficacissime, e mostri a sua altezza l'obbligo di premere in ciò perche si riscaldi maggiormente. E con il desiderarle ogni vero bene.

¹ Lásd a 94. sz. iratot.

104B.

Róma, 1608. augusztus 16.

V. Pál Mátyás főbercegnak

Megdöbbenve értesült arról, hogy több, Bocskai által elvett egyházi birtokot elzálogosítottak, amelyeknek a nagysága így egyre növekszik. Minden esz-
köz a rendelkezésre áll ezek visszavételéhez. Ha ezeket nem veszi igénybe,
nem marad tartós az uralma. Meg van győződve arról, hogy hatásosan fel
tud lépni a birtokok visszaszerzésében, amit el is vár tőle. Az egyháziak
imádkozni fognak érte.

(Ed.: *Antonii Caetani nuntii apostolici... epistulae et acta*, III/1, 157, 4. j. – AAV Arm.
XLV, vol. 4, fol. 52rv – reg.)

Dilecto filio nobili viro Matthiae archiduci Austriae

Paulus papa quintus

Dilecte fili nobilis vir salutem et apostolicam benedictionem.
Gravi cum animi nostri dolore intelleximus, complura ecclesiastica
bona ab Bozchaio in Hungariae regno oppignorata fuisse in magnum
divini cultus detrimentum, quod in dies augebitur, nisi mature recu-
perentur. Consolatur autem nos, quod potestas et auctoritas admi-
nistrandi illius regni penes Nobilitatem Tuam est: nam cum religi-
onis zelum habeas cum prudentia coniunctum, et propterea intelligas
imperia minime consistere posse, in quibus Dei honor negligitur, fac-
ile nobis persuademus, te efficaciter opitulaturum ecclesiasticorum
ordini universo in propriis bonis recuperandis.¹ Quod ut agas ad
divini cultus conservationem, et ad propitiandum tibi Dei auxilium
desideramus, idque etiam, atque etiam a te postulamus. Hoc enim
pacto pii, ac religiosi viri adiuti et sublevati a te ardentius pro vera fe-
licitate tua Deum orabunt, et ipse benignus eorum preces exaudiet,
pro cuius honore patrocinium servorum suorum suscipies. Benedicat
tibi Dominus. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub annulo
piscatoris XVII. Calendas Septembris MDCVIII pontificatus nostri
anno quarto.

Petrus Struza

¹ Az elvett birtokokról és jövedelmekről legutóbb lásd a 91. és 92. sz. iratokat.

105.

*Pozsony, 1608. szeptember 3.**Forgách Ferenc V. Pálnak*

Kéri Borghese bíboros által is tolmácsolt segítségét.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 355^r + 366^v – orig.)

Sanctissime et Beatissime Pater Domine, Domine clementissime

Post humillima oscula pedum beatorum Vestrae Sanctitatis.

Supplicatus humillime Sanctitati Vestrae ne prolixioribus litteris assiduas et gravissimas eius pro salute communi excubantis occupationes cumularem verecundia sum prohibitus. Oravi autem illustrissimum cardinalem Burhesium, ut humillimas preces meas, ad Vestrae Sanctitatis benignas aures pro commoditate perferret.¹ Unde cum secundum Deum ad nullum potius, quam ad clementem Vestrae Sanctitatis opem confugiendum mihi noverim. Supplico eidem quam humillime, ut exauditis precibus meis, subvenire benigne calamitatibus meis, et praesertim in eo genere, quod illustrissimus cardinalis ostendet, non dedignetur. Quod et Deus Optimus Maximus Vestrae Sanctitati uberrime rependet et ego pro diuturna et foelici ecclesiae Dei ab eadem gubernatione assiduis votis et sacrificiis incumbere non desistam, Datum Posonii 3 die Septembris anno domini 1608.²

Beatitudinis Vestrae

humillima et devotissima creatura
cardinalis Strigoniensis

Sanctissimo ac beatissimo patri domino nostro domino Paulae papae quinto Sanctae et Universae Ecclesiae summo pontifici domino domino meo clementissimo

¹ Nem találtam. A bíboros nepos Forgách érdekében Caetaninak írt levelét a pápa brévéjével együtt lásd az előző két iratban.

² A levélírás háttérében Forgáchnek a főherceggel való, a Szent Hivatalt is megjárta konfliktusa állt. Lásd TUSOR, *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt*, i.m.

106A.

Pozsony, 1608. szeptember 3.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

Szorult helyzetében csak a pápához tud fordulni. Érseki birtokai jelentékeny részét már elidegenítették, de ennek még most sincs vége. Már csak Pozsonyban és Nagyszombatban maradt ház, amelyben lakni tud, de egyik helyen sincs biztonságban az ott élő eretnekek miatt. Érsekújváron a kapitány visszaélve a szokásokkal az eretnekség terjesztését segíti. Elfoglalta az érseki rezidenciát és eretnek prédikátort hozott a templomba. Nemrégén is elűzött egy katolikus papot, jöllehet a hívek katolikusok. Elődei tiszteletben tartották az érsekség birtokait és jogait. Kéri közbenjárását, hogy a pápa eszközölje ki a főhercegnél visszahelyezését birtokaiba és jogiba. A mostaninál alkalmasabb kapitányt helyezne a főherceg beleegyezésével a várba, ami a főherceg hatalmát erősítené, hisz lázadás esetén inkább számíthatna az ő segítségére, mint egy eretnek kapitányéra. Röviden írt a pápának is ezügyben, amelyet mellékel.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 142^{rv} + 147^v – orig.)

Illustrissime et Reverendissime Domine et patrone
observandissime

Quod saepius quam vellem, interpellare Illustrissimam Dominationem Vestram cogar, oro quaeoque ignoscere mihi velit. Tot enim undique ac tantis premor iniuriis, tot assidue cingor periculis, ut quo me vertere debeam prorsus nesciam, nisi maximi et sanctissimi pontificis benignitas, eorumque, qui plurimum apud suam sanctitatem autoritate pollent, gratia, afflictissimae conditioni meae opituletur. Praeterquam enim quod archiepiscopatus mei bona redditusque non minima parte ab ecclesia alienata sint, et in dies alienantur, ne residentia quidem ulla mihi relinquatur ubi vel de personae meae salute securus esse possim. Hinc accidit, ut si aliquid durius immineat nullum alio receptum habeam, nisi vel Posonium, ubi propter haeresim magnopere dominantem, ipsi cives tradituri me in potestatem hostium sint, vel Tyrnaviam,¹ quae adeo infirmae munitionis est, ut oppidanis ipso metu cogente obtemperare potentiae

¹ Nagyszombat (Trnava, SK). A nagyszombati prédikátor ügyéről lásd a 28. sz. iratot.

haereticorum oporteat. Non deesset archiepiscopatus sedes, Arx videlicet Nova,¹ quo dubiis in rebus conferre me possem, verum eo devotum est, ut cum capitaneus haereticus arci praesidioque militari praesit, militesque ex bonis archiepiscopatus ali consuetos regat, iis ipsis ad destruenda ecclesiae catholicae iura, et promovendam haeresim utatur. Et quidem non solum domum archiepiscopalem propriis impensis praedecessoris mei comparatam possidet, sed etiam in templum catholicum ibidem exstructum haereticum concionatorem induxit, gravissima iactura fidei catholicae, et maximo praeiudicio iuris archiepiscopalis. Idem ille nuper ex aliis bonis meis parochum catholicum eiecit, haereticum introducturus. Quanquam incolae eius loci semper catholici perstituerint, eoque illius iam capitanei generalis processit licentia, ut ipse pariter et a se dependentes minores capitanei libere et impune bonis meis dominantur. Praedecessorum meorum etiam attenuatis opibus Hungariae tolerabilis erat conditio, cum capitanei generales illam residentiam archiepiscopalem non sibi vendicarent, sed archiepiscopi, et militibus ipsorum stipendiis in Arce Nova merentibus, ad iurium et bonorum suorum tutelam uterentur, et propria domicilia inhabitantes ecclesiis suis iniuriam inferri facile prohiberent, nedum occupari templa paterentur. At nunc omnia in contrarium versa sunt more capitaneo heretico² summa licentia in iure ecclesiastico grassante. Quamobrem Illustrissimam ac Reverendissimam Dominationem Vestram impense oro, velit pro suo in religionem catholicam zelo, et propriis litteris apud serenissimum principem archiducem Matthiam agere, et suae sanctitatis hanc impetrare gratiam, ut interponere se apud suam serenitatem dignetur, quo mihi restituendam plenam et integram possessionem Arcis Novae arbitretur. Nam illud si obiicietur, parvi refert, rem militarem a me administrari commode non posse. De suae namque serenitatis beneplacito, cum ego capitaneum in gubernationem rei militaris adhiberem, qui et virtute bellica, et fidelitate multis partibus eum qui nunc est, antecellat. Profecto

¹ Érsekújvár.

² Lásd a 70. sz. iratot.

autem ut nunc se habet Ungaria non solum in emolumentum ecclesiae maxime cederet si residentia illic mea pleno iure et potestate mihi redderetur, verum etiam ad firmitatem imperii suae serenitatis vehementer conduceret. Primum enim si alicunde tumultus quispian oriretur, in me necessario prius impingeret, quam suae serenitati nocere posset, deinde certa et explorata semper erga Inclytam Domum Austriacam fides mea longe plus proficeret, quam capitanei alicuius haeretici naturalis a regum ac principum catholicorum amore alienatio voluntatis. Atque hoc est, quod Illustrissimam ac Reverendissimam Dominationem Vestram maiorem in modum orandam duxi, ut suae sanctitatis intercessorias ad suam serenitatem sedulo commendare non gravetur. Preces enim et supplicationes meae¹ cum sint apud suam serenitatem haud magni respectus, nihil dubito quin sua sanctitate hortatus, et Illustrissimae Dominationis Vestrae interventus validum et sufficiens ad rem conficiendam momentum sit allaturus. Scripsi ad suam sanctitatem breviter non aliud, quam ut humillimis precibus meis per Illustrissimam ac Reverendissimam Dominationem Vestram exponendis benignas praebat aures, quas quidem litteras² Illustrissimae Dominationis Vestrae transmitto ab eadem suae sanctitati reddendas. De caetero me totum gratiae Illustrissimae Dominationis Vestrae deferens, eandem felicissime valere desidero. Datum Posonii die 3 mensis Septembris anno Domini 1608.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino domini Sacrae Romanae Ecclesiae cardinali Borgesio domino meo colendissimo

¹ Forgách itt valószínűleg a legátusnak az ő személyes, valamint érsekségének érdekében tartott megbeszéléséről készített feljegyzésre gondol. Lásd a következő, tartalmában ezzel szinte teljesen egyező iratot.

² Lásd az előző iratot.

106B.

Pozsony, 1608. szeptember 3.

A Forgách Ferenc nevében beterjesztett pontok

1. Ferdinánd 1536/15. cikkely értelmében biztosítsa neki az érseki székhez és a főkancelláriai hivatalhoz az ország ősi törvényei alapján tartozó jogoknak a többi főméltóságéhoz hasonló szabad gyakorlását. Az országgyűlés összeülése előtt hozzon határozatot a szabad mozgásról és hogy senki ne szítson lázadást.
 2. Az Illésházy által elvett tizedek, amelyeket adományul ő és felesége életük végéig bírnak, beleértve a szentgyörgyit és a bazinit, visszavonása. Kártérítés, ha ilyen igény lenne, a királyi jövedelmek terhére történjen.
 3. A vallás védelme érdekében hagyják meg főkancellári és helytartói tisztségében. Ha nádort választanának, akkor az katolikus legyen. A magyarok azért követeltek nádort, mert a király távol volt tőlük. A nádor mellett a helytartó bíraskodhatna.
 4. Anyagi nehézségeire való tekintettel ne kelljen 500 katonánál többet fizetnie, az eretnek kapitány és katonái pedig hagyjanak föl az egyházi birtokok prédálásával.
 5. Adják vissza érsekújvári érseki rezidenciáját, mert sem Pozsony, sem Nagyszombat nem biztonságos az eretnekek miatt. Érsekújváron kézből tudná tartani a katonaságot. Választhasson új, megbízható kapitányt, mivel az elmúlt események azt bizonyították, hogy az eretnekek a lázadók oldalára álltak. Végezetül vonja vissza azt a vármegyéknek kiküldött levelét, amelyben a béke megzavarójának hívta és felségsértéssel vádolta meg.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 641, fol. 147v–151r; fol. 350v–353r (olasz) – *cop.*)¹

Capita de quibus cum serenissimo rege nomine sancti domini nostri per illustrissimum dominum legatum de latere ad ecclesiae Strigoniensis utilitatem et personae meae defensionem et securitatem tractandum erit.

Primo ut sua serenitas regia, autoritatem meam salvam, et integram mihi conservet, iuxta decretum Ferdinandi imperatoris anni 1536 art. 15.,² quod sic se habet. Cum reverendissimo domino

¹ Ezzel nem teljesen egyező, némileg rövidebb olasz nyelvű változatát lásd AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 641, fol. 350v–351r.

² *Magyar Törvénytár*, 1526–1608, 23.

archiepiscopo ecclesiae Strigoniensis ex eiusdem ecclesiae antiquis privilegiis, tanquam summo, et secreto cancellario regio iure competat, ut ipse iuxta formam generalis decreti regni, tanquam personalis maiestatis regiae praesentia unus ex iudicibus regni ordinariis esse censeatur, tum igitur ex eo, tum etiam quod sit et Hungariae primas, maiestas regia inter dominum locumtenentem, et caeteros ecclesiasticos consiliarios, ac iudices regni ordinarios eum faciat ordinem, ut idem dominus Strigoniensis et in consilio, et in iudicio, pro suo et ecclesiae suae honore, ut convenit, sua libere fungatur auctoritate. Hucusque decretum regni. Non patiatum item sua serenitas regia in diaeta mihi ignominiam aliquam irrogare aut iniuriam fieri. Et ante ingressum diaetae edictum proponat, ut omnes saluum conductum observent, et nullus tumultum¹ excitet, sed placide omnia perficiantur, et libertas notorum cuius permittatur.

2.º Decimas et omnes proventus meos mihi liberos reddat ab Illeshasio occupatas decimas, et villam Ribensem² restitui faciat, et rescindat illam collationem decimae Sancti Georgii et Bozin ipsi Illehasio ad vitam suam, et uxore³ factam sub hac forma.⁴ Decimae quoque integrae tam duorum oppidorum, quam universorum pagorum et possessionum, ad praedicta duo castra Sancti Georgii et Bozin pertinentes⁵ sine ulla arrenda gratis, durante tum ipsius Illeshazi tum etiam dominae coniugis vita, et post mortem utriusque haeredibus ipsorum pro consueta tamen arrenda, ad decennium benigne concessimus, ita tamen quod si reverendissimus archiepiscopus aliquis a sua maiestate caesarea et regia crearetur, ex tunc dicti haeredes aut solitam antiquam arrendam dicto reverendissimo archiepiscopo persolvere, aut alioquin cum ipso concordare, ut decimas sic colligere

¹ Célzás a hajdúfelkelésre és az év elején kötött rendi konföderációra a cseh és az osztrák rendekkel.

² Valószínűleg a nyitrai vármegyei Halasd (Rybky, SK) településről van szó.

³ Pálffy Kata.

⁴ Lásd a 101. sz. iratot. A két említett városon kívül vitatott volt még a csejtei és vágújhelyi tized is. KÁROLYI, *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása*, 291.

⁵ Erről lásd legutóbb a 101. sz. iratot.

possint, teneantur. Haec donatio ecclesiae meae plurimum praediuicat. Quare sua serenitas dignetur eam revocare, et si remunerare Illeshazy servitia vult, non cum alienatione proventuum ecclesiasticorum, sed ex suis regiis censibus faciat. Praestet etiam sua serenitas protectionem contra violentos meorum proventuum invasores, eosque cohibeat a rapinis.

3.º Ut pro religionis catholicae defensione, officia Cancellariae Aulicae,¹ et si fieri potest locumtenentiae, mihi relinquat sua serenitas regia. Quod si palatinus eligendus esset, eligatur catholicus ne ecclesiasticus ordo per potentiam heretici, si talis crearetur penitus opprimatur. Carere tamen palatino facile potest rex Viennae residentiam faciens. Ut enim Viennensi tractatu regnicolae urgerent² palatinum fecit, caesareae maiestatis in remoto regni Bohemiae degentis absentia, et ibidem expeditionum difficultas, et tarditas. Per se itaque sua regia serenitas ea curare poterit e proximo quae possent palatini, et iudicia per locumtenentem administrare.

4.º Ut quingentos tantum non plures milites mihi ex destructo archiepiscopatu alere liceat, qui etiam a me conducantur, et a me tanquam domino ipsorum dependentiam habeant. Magna enim cum iniuria ferre cogor quod per eos ipsos milites bona mea et aliorum ecclesiasticorum iussu capitanei haeretici diripi et invadi solent.

5.º Intercedere illustrissimus dominus legatus nomine suae serenitatis dignetur ut mihi Novam Arcem, quae iuris est archiepiscopalis sua regia serenitas reddere dignetur, exclusus enim ab ea sum ita, ut nec ibi residere possim, nec me eo recipere rebellionis tempore capitaneus enim in ea dominatum obtinet, et domum meam inhabitat. Si aliqui tumultus in regno exoriantur, non habeo locum, ubi tuto vitam defendere possim. Hic Posonii inter haereticos perversos consistere non liceret. Tirnaviae homines sunt imbelles, defensio-

¹ Nem világos, mire céloz Forgách. Az udvari kancellár tisztségét nem magyar főméltóságokkal töltötték be, ő pedig 1607 óta viselte a főkancellári tisztséget. Nyilván erre gondolhatott, különben nem úgy fogalmazott volna, hogy hagyják meg a tisztségben.

² A nádori tisztség ugyanis Nádasdy Tamás halála (1562) óta betöltetlen volt. Helyette helytartókkal (*locumtenens*) kormányoztak, amelynek posztját leváltásáig éppen Forgách töltötte be.

nem meam suscipere non auderent.¹ Si Nova Arce potirer, nec hostes timerem, et rebelliones cito comprimere possem, militarem manum habens in promptu. De mea autem fidelitate sua serenitas iam edocta est, quod Domui Austriacae devotus, et addictissimus sim, proditionem a me timere non debet, de qua haereticum capitaneum merito suspectum habere potest, et revolutionis alicuius tempore, si rebellium partes capitaneus sequi velit et in Novam Arcem illos recipere, Jaurino, et Comaronio omnes vias et terrestres, et Danubii intercluderet, et ad deditionem cogere posset, sicut etiam praeterita rebellione id milites posse perduelles Boczhaianos suae regiae serenitati constat. Capitaneus autem qui ad arbitrium suae serenitatis in praesidio collocaretur, quamvis mihi subditus esset, sed una mecum fidelitate suae regiae serenitati sponderit supremamque in eum sua serenitas haberet potestatem, et quando ad militares functiones contra hostes suae maiestatis eorum opera necessaria erit capitaneus generalis ipsis imperabit. Hic autem generalis pessimus haereticus, et invasor meorum proventuum, amovendus esset, et catholicus illi subrogandus. Abstulit mihi ecclesias, decimas rapuit vexat per se, et suos miserabilem in modum subditos, nec ulla eis quies ab eius quotidianis iniuriis conceditur.

Postremo si impetrari a sua maiestate regia posset, ut repeteret suas litteras a comitatibus,² in quibus me graviter diffamavit, tanquam publicae pacis turbatorem, quae imputatio in patria nostra poenam notae perpetuae infidelitatis inducit, consuleret sua regia serenitas meo honori, extare enim tales litteras mihi ignominiosissimum est, posset hoc secreta cum nunciis comitatum sua serenitas regia perficere, ne de me posteritas, tanquam de infami homine sentiret.

Haec sunt Illustrissime Domine quorum a sua serenitate gratia obtinenda esset, et cum illustrissimo domino cardinali Dietrichstimo, sua iura conservare reversalibus sua serenitas caveret,³ cur etiam

¹ A nagyszombati helyzetről lásd IPOLYI, *Veresmarti Mibály megtérése*, 365–373.

² Lásd a 80. sz. iratot.

³ Dietrichstein bíborosról lásd a 88. sz. iratot.

mihi pro defensione libertatum ac immunitatum ecclesiae meae supplicanti benignum consensum non praebeat, ne diutius sub oppressione haereticorum me affligi patiatur. Datum Posonii 4 Septembris anno MDCVIII.

cardinalis Strigoniensis

107.

Bécs, 1608. szeptember 6.

Giovanni Garzia Millino Scipione Borghesének

A Forgách bíboros érdekében írt és Mátyás főhercegnek szánt brevét eljuttatja a címzetthez. A bíboros személyesen is felkereste.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 165, fol. 196r + 199v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor padron mio
colendissimo

Il breve¹ dimandato dal signor cardinale di Strigonia per il serenissimo arciduca Matthias et inviato da Vostra Signoria Illustrissima a monsignor nuntio cesareo trovandomi io qui, sarà presentato da me a sua altezza et accompagnato con quelli più efficaci ch'io saprò et che commanda nostro signore. Bacio per fine a Vostra Signoria Illustrissima le mani augurandole ogni desiderata felicità. Di Vienna a 6 di Settembre 1608.²

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo servo
il cardinale Millino

Sáját kézzel: Il signor cardinale di Strigonia è gionto qui in questo ponto, et è venuto per vedermi, io ho havuto molto caro di aboccar mi con sua signoria illustrissima inanzi che parli con sua altezza.

¹ Lásd a 104B. sz. iratot.

² A legátus levelében jelzett konfliktusról lásd legutóbb az előző iratot.

108.

*Bécs, 1608. szeptember 13.**Giovanni Garzia Millino Scipione Borghesének*

A nuncius érkezésének hírért Forgách és a katolikus rendek kitörő örömmel fogadták. Reméli, hogy Melfi püspöke megállja majd a helyét. Indulása előtt még találkozik a főherceggel, akinek hagyott egy feljegyzést az ország ügyeit illetően. Nem tartja jó ötletnek a Forgách által is támogatott elképzelést, hogy a nuncius kövesse a főherceget Pozsonyba. Ezzel csak felingerelnék az eretnekeket. Azt javasolja, hogy Kleslhez hasonlóan maradjon Bécsben és figyelje az eseményeket, ahol gyorsan tud az eseményekre reagálni. Ebben a főherceggel és a tanácsosaival ért egyet.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 165, fol. 169^rv + 172v – *orig./m.p.*)

Illustrissimo et Reverendissimo signor padrone colendissimo

La deputatione della persona del nuntio è stata meramente necessaria per molti rispetti, et il signor cardinale di Strigonia, il quale è venuto a vedermi, et tutti i cattolici di questi stati sogetti a sua altezza ne hanno date gratie al signor Dio, et ne sentono un contento infinito. Monsignor vescovo di Melfi¹ spero che servira bene nostro signore in questo carico, et io sono a parte con lui del obbligo di questo honore che nostro signore gli ha fatto per haverlo in mia compagnia, et ne bascio humilissimamente i piedi a sua santita col mezzo di Vostra Signoria Illustrissima. Inanzi la mia partita, la quale sarà martedì, lo presentaro a sua altezza, et intanto non restaro di dar gli quella poca instruttione, che ho de i negotii, et delli humori di questi paesi. Quanto al seguitare sua altezza alla dieta di Possonio, il signor cardinale di Strigonia è di opinione che il nuntio vadi omninamente. Io concorso col opinione del arcivescovo di Capua che in questo il nuntio deva seguitare il senso di sua altezza et quanto a me crederei che facilmente potria eccitare con la sua presentia maggior commotione nelli heretici, et mi pareria, che dovessi fermarsi qui dove restarà anco il Gleselio et col avere avisi continui, et freschi dal

¹ Placido de Mara (1560–1620†), Melfi püspöke (1595–1620), bécsi pápai nuncius (1608–1616). De Mara néhány héttel később érkezett állomáshelyére.

sodetto signor cardinale per la vicinanza di Possonio a Vienna potria per se stesso et col fare^a offitii in tempo dal Gleselio tenere salda sua altezza, et remediare a i desordini et questa è anco sino a questa hora l'opinione del Gleselio, pero come ho detto in questo io seguitarei il senso di sua altezza, et del suo Consiglio di Stato. Et humilissimamente a Vostra Signoria Illustrissima bascio le mani di Vienna li 13 di Settembre 1608.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo servo
il cardinale Millino

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio et padron colendissimo il signor cardinale Borghese etc.

^aMég egyszer: fare

109.

Bécsújhely, 1608. szeptember 18.

Giovanni Garzia Millino Scipione Borghesének

A vasárnapi audiencián átadta Mátyás főhercegnek a pápai brevét, amelyben az egyházi birtokokról van szó. Ecsetelte előtte, micsoda következményei lesznek, ha a bitorlók úgy látják, kárpótlást követelhetnek. Ajánlotta a főhercegnek az egyházi rendet, és különösen Forgách bíborost. Felhívta a figyelmét a megüresedett püspökségek betöltésének fontosságára. Forgách bíborost illetően a főherceg bevallotta, hogy kevés bizalmat táplált iránta. Ő kifejezte kívánságát, hogy javítani kellene a viszonyukon. Megígérte, hogy Rómába érve közbejár az érdekében.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 165, fol. 158^{rv} + 165^v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo signor padron mio colendissimo

Domenica ch'io hebbi un'altra audienza dall'arciduca Matthias gli presentai il breve di nostro signore in materia della recuperatione dei beni ecclesiastici d'Ungaria accompagnadolo con le ragioni che mi par vero convenienti a persuadergli di quanto pernicioso conseguenza fosse il non pigliarvi

presto provvedimento.¹ Et mostrando sua altezza di restarne capace et di haverne molta volontà, le rappresentai ancora che il pensiero di riscoterli con far pagare il prezzo era pernitiosissimo perche tanto più facilmente si sarebbero indotti gli homini ad occuparli, assicurandosi o di haverli a possedere et di doverne havere la ricompensa. Il che presente mostrò sua altezza d'intendere mostrando ancora assai pronta volontà di procurarvi necessarii remedii.

Raccomandai a sua altezza l'ordine ecclesiastico d'Ungaria che haveva mandati due persone una a sua altezza et l'altra a me, et raccomandai ancora gl'interessi particolari del signor cardinale di Strigonia conforme a quello de Vostra Signoria Illustrissima desiderava. Rappresentando a sua altezza molte cause, nelle quali non mi estenderò molto dovendo essere così presto a Roma. Mostrò sua altezza nell'uno et nell'altro negotio buonissima volontà. L'incaricai particolarmente il provvedere i vescovati in persone meritevoli, et che habbino le condizioni requisite, et che facesse provvedere quanto prima quei vescovati che adesso vacano in persone di merito per rin vigorire l'ordine ecclesiastico che sarà stato molto più potente nelle diete, et altre risoluzioni da farsi, unendosi massime con loro l'altezza sua, come io fermamente mi prometteva. Et sua altezza mostrò d'intenderlo benissimo et intentione de eseguirlo.

Quanto al signor cardinal di Strigonia mi confessò l'arciduca ch'effettioni per il passato haveva confidato assai poco in lui, ma che per l'avvenire io havrei visto quanta buona corrispondenza ci havrebbe havuto. Mostrando d'intendere assai bene tutte quelle ragioni ch'io gli postai per simil causa, che come sarò a Roma potrò più diffusamente rappresentare in voce a Vostra Signoria Illustrissima, et in somma non lasciò sua altezza desiderare niuna dimostrazione di buonissima volontà et di ottimamente, con che a Vostra Signoria Illustrissima bacio reverentemente le mani. Di Città Nova a 18 di Settembre 1608.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima
humilissimo et obligatissimo servo

il cardinale Millino

¹ Lásd a 104B. sz. iratot.

All'illustrissimo et reverendissimo signor padron mio colendissimo il signor cardinal Borghese

I I O.

Róma, 1608. szeptember 26.

V. Pál Mátyás főhercegnek

Jóllehet már jelezte, hogy mennyire aggasztják a magyarországi események és az esztergomi érsekség elleni támadások, ami miatt ezek jogait, valamint Forgách érseket nyomatékosan is a figyelmébe ajánlotta, de ezekben nem mutatkozott istenfélő és buzgó fejedelemnek. Mivel értesült, hogy az eretnekek nem hagynak fel az érsekség elleni támadásokkal, sőt fokozzák azt, Melfi püspökét nunciusként küldi hozzá. Az ő segítségével vegye védelmébe az érseket és egyházát.

(AAV Arm. XLV, vol. 4, fol. 75v-76r - reg.)

Dilectissimo filio nobili viro Matthiae archiduci
Hungariae regi designato¹
Paulus papa quintus

Dilectissime fili nobilis vir salutem et apostolicam benedictionem. Etsi significaverimus² alias Celsitudini Tuae, quantopere solliciti sumus de catholicae religionis conservatione in Hungariae regno, et quod hac de causa ecclesiae Strigoniensis defensio ab haeticorum iniuriis maxime nobis cordi est: ac propterea eius iura immunitatemque, et ipsum in primis dilectum filium nostrum Franciscum cardinalem eiusdem ecclesiae praesulem Celsitudini Tuae diligenter, nec semel commendaverimus, et in tua pietate, ac virtute confisi pro comperto habeamus, te minime defuturum officio religiosi principis, Deumque timentis, nihilominus quia renunciatum nobis est, haere-

¹ Mátyást november 19-én koronázták meg magyar királynak. Rudolf 1608. június 25-én ismerte el Mátyás jogát a magyar és a cseh trónra, tehát innen számtott hivatalosan is trónvárományosnak. Ezt feltüntették a titulusbán (*rex designatus*). Lásd STURMBERGER, *Tschernembl*, 165.

² Célzás a pápa bő egy hónappal korábban írt levelére. Lásd a 104B. sz. iratot.

ticos ab iniuriis eidem Strigoniensi ecclesiae inferendis non desistere, imo vero eam gravioribus quotidie afficere cum magno divini honoris, et salutis animarum detrimento mandavimus venerabili fratri Placido episcopo Melphensi nuncio nostro apostolico,¹ ut de tota re Celsitudinem Tuam certiozem faceret, nostroque nomine postularet a te, ut efficax remedium adhiberetur. Cupimus fidem integram illi adhibeas, et cardinalem Strigoniensem, et ecclesiae ipsius iura patrocinio tuo maiori quo possumus charitatis affectu tibi commendamus, ac Celsitudini Tuae peramenter benedicimus. Datum ut supra.²

Petrus Struza

III.

Pozsony, 1608. szeptember 29.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

Megkapta levelét. A király mellé kinevezett nunciustól értesült az okokról, amelyek miatt a pápa nem tud neki anyagi segítséget küldeni. Az egyházfő akaratának megfelelően segítséget a leendő királytól várja, akit erre, reméli, hogy figyelmeztetni fognak. Nem háborúzni akart volna a pénzen felfogadott katonasággal, hanem hogy a személyét védje, és hogy az országgyűlésen megfelelő tekintéllyel és súllyal tudjon fellépni. Ellenségei ugyanis minden követ megmozgatnak az egyházi rend ellen.

(AAV Fondo Borghese, serie III, 45C, fol. 141rv + 148v – orig.)

Illustrissime et Reverendissime Domine patrone observandissime

Litteras Illustrissimae et Reverendissimae Dominationis Vestrae accepi,³ singulare suum studium quo statum hunc nostrum ecclesiasticum apud suam sanctitatem tuetur et suae sanctitatis pariter ac Illustrissimae Dominationis Vestrae miserationem, qua erga nos affi-

¹ Útjáról lásd a 108. sz. iratot.

² Ugyanezen a napon a pápa írt a többi magyar főpap érdekében is: AAV Arm. XLV, vol. 4, fol. 76rv. A brève által említett ügyekről részletesen lásd a 106A–B. sz. iratokat.

³ Nem találtam.

ciuntur significantes. Itaque cum universus status noster ecclesiasticus, tum ego in primis, tam benignam suae sanctitatis et Illustrissimae Dominationis Vestrae susceptam pro nobis sollicitudinem atque curam sempiternis obsequiis colam, daboque operam ut et sua sanctitas et Illustrissima Dominatio Vestra se hanc tam sedulam et beneficiam providentiam, in humilem quidem et inbecilis operae clientem, ast in longe gratissimum, exercuisse cognoscat. Rationes, cur sua sanctitas subsidium aliquod pecuniarium importiri mihi nequiverit, ex illustrissimo et reverendissimo domino, suae sanctitatis apud serenissimum futurum regem nostrum nuncio luculenter intellexi.¹ Qua in re, quemadmodum in aliis etiam, benigno suae sanctitatis arbitrio me committo. Quae quoniam ita censet, ut tranquilli humilesque serenissimi futuri regis nostri tutelae acquiescamus, lubenter id agemus, sperantes eum suae sanctitatis autoritate monitisque accensum, salutarem opem afflictis rebus nostris laturum. Quanquam, subsidii genus illud non eo consilio a sua sanctitate per nos flagitabatur, ut solemni quopiam bello et iusto exercitu cum adversariis contenderemus, satis gnari quanti operis et impensarum id futurum esset, verum hoc ad privatam solum personam meam referebatur.² Ut quoniam possessiones et proventus archiepiscopatus mei partim per haereticos abalienati, partim belli domestici externique cladibus evastati et extenuati, existimationi meae inter magnates haereticos obtinendae non sufficerem, haberem saltem in comitiis manum aliquam cuius praesidio, cum nonnulla opinione virium comparere possem. Praesertim cum illi magnis instructi clientelis opibusque eos maxime prae aliis quantaecunque dignitatis viris, revereri soleant, penes quos potentiam aliquam residere animadvertant. Contra quos licet in serenissimo futuro rege nostro praesidium nostrum collocemus, quia tamen in perniciem status nostri ecclesiastici omnem lapidem movent. Illustrissimam Dominationem Vestram obnixè oro, velit apud suam sanctitatem efficere, ut frequenti hortatu suaque, stimulos serenissimo futuro regi nostro

¹ Erről lásd a 102. sz. iratot.

² Erről lásd a 74. sz. iratot.

admovere dignetur. Quod reliquum est me totum quantuluscunque sum Illustrissimae Dominationi Vestrae offerens ac tradens eandem felicissime valere desidero. Datum Posonii 29 Septembris anno Domini 1608.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo et reverendissimo domino domino Sanctae Romanae Ecclesiae cardinali Borgesio domino observandissimo

112.

Bécs, 1608. október 4.

Mátyás főberceg Forgách Ferencnek

Örömmel értesült, hogy a főrendek közül mindenki jelezte jövetelét. Utasítja, hogy a rendeket az ő és a maga nevében is buzdítsa az országgyűlésen való megjelenésre, és helyezzen büntetést kilátásba, akik hamis híreket terjesztettek későbbi részvételével kapcsolatban.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 82, n. 13 – *cop.*)

Matthias Dei gratia designatus in regem Bohemiae, archidux Austriae, dux Burgundiae etc. marchio Moraviae etc. comes Tyrolis etc.
et regni Hungariae gubernator etc.

Reverendissime in Christo Pater, Domine syncere nobis dilecte. Acceptis litteris vestris¹ intelleximus benigne, neminem adhuc ex dominis baronibus et magnatibus isthuc appulisse. Qui licet hactenus rumore fortassis tardioris nostri descensus adventum suum accelerare distulerint, speramus tamen illos iter suum dehinc quamprimum acceleraturos, quos non advenisse intellexerimus, nos etiam continuo in medium illorum sistere, deque ingruentibus patriae necessitatibus, communi voto, quicquid ex usu eius fore visum fuerit,

¹ Nem találtam.

statuere non intermitteremus. Quocirca hisce a vobis postulamus, ut huius nostrae benignae voluntatis, nostrique descensus maturioris, singulos quosque barones, magnates et nobiles non modo certificare, verum etiam tam nostro quam vestro nominibus, ut quam primum ad indictam sibi diaetam accelerare contendant, diligenter hortari ac monere, et si qui etiam rumores falsi de nostro tardiori descensu isthic sparsi fuissent, eos pro publico bono omnimode diluere ac irritos reddere haud gravate velitis.¹ Quod reliquum est, vobis gratia et benignitate nostra bene propensi sumus. Datum in civitate nostra Vienna, quarta die mensis Octobris anno 1608.²

Matthias

113.

Pozsony, 1608. október 5.

Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek

Megkapta parancsát, a tanácsosok még nem jelentkeztek nála, mert Illésházy megtiltotta, hogy felkeressék. Kéri, hogy orvosolja ezt a jogtalanságot. A koronázással kapcsolatban kért véleményét megküldi. Ha megérkeznek tanácsosai, az uralkodó mandátumát előterjeszti. A királyi pátenst haladéktalanul továbbítani fogja a vármegyéknek. A főrendek közül még senki nem jelent meg.

(MNL-OL MKA, Tört. Eml. [E 144], fol. 637r + 638v – orig.)

Serenissima Regia Maiestas Domine, Domine clementissime
Fidelia mea ac perpetua servitia in gratiam Maiestatis Vestrae humil-
lime offero.

Accepi mandatum Maiestatis Vestrae, quod communiter ad omnes dominos consiliarios sonat, sed necdum illi comparuerunt, et

¹ Mátyás valóban késve, csak október 22-én jelent meg a már október 4-e óta Pozsonyba gyűlt magyar rendek előtt. Lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, I, 348.

² Mátyás főherceg levelét az motiválta, hogy ezen a pozsonyi országgyűlésen koronázták királlyá, a rendi követek valamint az egyházi rend és a mágnsok személyes megjelenése tehát kulcsfontosságú volt a számára. Forgáchról pedig, akit a helytartói címétől ő fosztott meg, jól tudta, hogy továbbra is Rudolfot tekinti törvényes magyar királynak.

quod futurum, praesertim de secularibus dominis consiliariis et magnatibus puto, neque etiam deinceps apud me comparebunt,¹ quia ut comitatum nuntii fatentur, dominus Illieshazy² ipsis interdixit accessum ad me, ut sicut in praecedenti conventu Poseniensi locumententiam meam invasit, ita nunc primatum aggrediatur. Vestrae Maiestati supplico, ut his inconvenientiis occurrat, et ne ita temerarie contra iura regni officiis meis Illieshazy insultet, ipsi Maiestas Vestra praecipere dignetur.

Quantum ad consultationem, quid de rebus ingruentis diaetae instituendaque futurae electionis et coronationis Maiestatis Vestrae solemnitate, quid regnicolis ratione eiusdem institutionis et promotionis proponendum, et quid ea peracta ab iisdem postulandum videretur opinionem nostram perscriberemus, advenientibus dominis consiliariis mandatum Vestrae Maiestatis proponam, et quicquid eisdem visum fuerit ex consilio diligenter Maiestati Vestrae perscribam. Patentis Vestrae Maiestatis ad comitatus sine mora ad quos sonant destinabo. Baronum et magnatum nemo hactenus comparuit. Quod reliquum est Deus Maiestatem Vestram diu servet incolumem. Datum Posonii 5 Octobris anno 1608.

Maiestatis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Serenissimo principi et domino domino Matthiae Dei gratia designato regi Bohemiae, archiduci Austriae, duci Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae etc. comiti Tyrolis etc. marchioni Moraviae gubernatori Hungariae domino domino clementissimo

¹ Lásd az előző iratot.

² Az Illésházyval való, több szálon futó konfliktusáról legutóbb lásd a 106B. sz. iratot.

114.

Pozsony, 1608. október 6.

Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek

Parancsának megfelelően tájékoztatta a rendeket országgyűlési megjelenéséről, ne higgyen az ezzel ellentétes híreszteléseknek. Oka Illésházy, aki akadályozza mindenben. Kéri, lépjen közbe, hogy hivatalát akadálytalanul gyakorolhassa. Homonnay Bálint és György érkezését várják.

(MNL-OL MKA, Tört. Eml. [E 144], fol. 639r + 640v – orig.)

Serenissima Regia Maiestas Domine, Domine clementissime
Fidelia mea ac perpetua servitia in gratiam Maiestatis Vestrae humil-
lime offero.

Iuxta quod benigne Serenitas Vestra mandare dignatur, ut regnicolas certiores reddam de descensu Maiestatis Vestrae,¹ in medium ipsorum ubi primum advenerint, faciam diligentissime sicut et hactenus feci, passim omnibus quibuscum sermonem habui affirmando operiri saltem Maiestatem Vestram regnicolarum adventum, quamvis delatores iniquissimi, aliter ad aures Maiestatis Vestrae de me retulisse dicantur, quibus nulla ratione quidquam credat, sed de me fidelis servitoris obsequia sibi Maiestas Vestra polliceatur. Nunc per dominum Lippay curabo omnibus promptam imo sollicitam Maiestatis Vestrae ad descendendum voluntatem intimari, nam propter malevolentiam Illieshazy omnes me vitant, nemo vel prope acced[ere] ad me vult, quod certe molestissime fero, ita scilicet bonam famam existimationemque meam ab illo homine in discrimen adduci, sed in his omnibus iniuriis meis ego ad Maiestatis Vestrae clementiam recursum facio, eidemque committo, ut quicquid ad conservandum me, iuxta jura regni, indemnem in honore et officiis pertinet, benigne statuatur. Dominus Valentinus² et Georgius Homonnay brevi affuturi dicuntur, de Georgio fama fert hodie adhuc Ponium perventurum, sic potioribus istis magnatibus, ex Superiori Hungaria adventantibus, facile reliqui quoque commeabunt de quo humillime

¹ Lásd a 112. sz. iratot.

² Róla legutóbb lásd a 70. sz. iratot.

Maiestatem Vestram faciam certiore.¹ Quod reliquum est Deus Maiestatem Vestram diu servet faelicem ac florentem. Datum Posonii 6 Octobris anno 1608.

Maiestatis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Serenissimo principi et domino, domino Matthiae Dei gratia designato regi Bohemiae, archiduci Austriae, duci Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae etc. comiti Tyrolis etc. marchioni Moraviae gubernatori Hungariae domino domino clementissimo

115.

Pozsony, 1608. október 7.

Forgách Ferenc Thurzó Györgynek

Tolmácsolva a király akaratát, kéri, hogy mihamarabb jelenjen meg a pozsonyi országgyűlésen.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzó [E 196], fasc. 82, n. 13 – orig.)

Spectabilis et Magnifice Domine et affinis observandissime

Post salutem et servitiorum meorum commendationem. Quantopere cupiat sua serenitas regia ad celebrationem diaetae indictae et publicatae accedere ex benignis eiusdem litteris² Spectabilis ac Magnifica Dominatio Vestra cognoscat. Nihil plane suam serenitatem retardabit expeditam

¹ Homonnay Drugeth György ungi (1603–1620), zempléni főispán (1610–1620), országbíró (1618). Az 1601-ben katolizált főúrra (lásd *Jezsuita Okmánytár*, I/1, 362) nagyban épített Forgách és a Pozsonyban összegyűlt katolikus rendek. Lásd az áttérést még 1609-re datáló KÁROLYI, *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása*, 288–289. Kísérletet tett az erdélyi trón megszerzésére is. Lásd BORBÉLY ZOLTÁN, *A Homonnai Drugeth György vezette Bethlen ellenes mozgalom nemzetközi hátteréhez*, Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene (szerk. Dáné Veronika–Horn Ildikó–Lupescu Makó Mária–Oborni Teréz), Kolozsvár 2014, 295–309.

² Feltehetően fentebbi október 4-ei levelére gondol. Lásd a 112. sz. iratot.

omnino ac comparatam ad veniendum in medium nostri, si Spectabilem ac Magnificam Dominationem Vestram Posonium advenisse intellexerit. Quare amanter Spectabilem ac Magnificam Dominationem Vestram peto, velit iter suum accelerare, et desiderio suae serenitatis regiae satisfacere, id etiam patriae nostrae rebus exigentibus cuius maxime interest, ut quae ad eius ornamentum ac stabilitatem pertinent, a persona suae regiae serenitatis tanquam a capite in membra deriventur. Quod reliquum est Deus Spectabilem ac Magnificam Dominationem Vestram diu servet incolumem. Datum Posonii die 7 mensis Octobris anno Domini 1608.

Spectabilis ac Magnificae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor et affinis
cardinalis Strigoniensis

Spectabili ac magnifico domino, domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva supremo comiti comitatus Arvensis dapiferorum regalium in Hungaria magistro ac sacrae caesareae maiestatis consiliario etc. domino et affini observandissimo. Bitchae

116.

Pozsony, 1608. október 18.

Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek

Már nemcsak a vármegyék követei, hanem a főrendűek is szinte mind összegyűltek. Thurzó György nemsokára megérkezik, a dunántúliak közül még alig érkezett meg valaki. A tanácsosok nevében kéri, mielőbb jelenjen meg, mert a pártoskodók már szervezkednek az artikulusok megváltoztatására. Csak személyes jelenléte, amelyre kormányzóként joga van, veheti elejét ezeknek a törekvéseknek. *Utóirat:* Kéri, jelezze érkezésének időpontját.

(MNL-OL MKA, Tört. Eml. [E 144], fol. 641r + 642v – orig.)

Serenissima Regia Maiestas et Domine, Domine clementissime

Post fidelium perpetuorumque servitiorum meorum in gratiam Vestrae Maiestatis humillimam oblationem. Ex mutuo dominorum

consiliariorum Vestrae Maiestatis consensu humillime significandum Vestrae Maiestati putavi non solum legatos comitatuum et civitatum partium regni Superiorum et Cisdanubianae, verum etiam magnates fere omnes huc iam convenisse, ita ut praeter dominum Georgium Thurzonem vix quisquam desit. Qui cum itinere mediae diei heri Posenio abfuerit, hodie sine dubio ingredietur. Ex partibus Transdanubianis nondum ullus magnatum comparuit, forsitan eos Maiestas Vestra ad se comitandum reservavit. Quamobrem cum tam pleno iam numero status et ordines regni praesto sint, Vestrae Maiestati nomine dominorum consiliariorum humillime et instantissime supplico dignetur quamprimum ad nos se benigne conferre. Mirae namque machinationes a factiosis hic institui caeperunt; quarum praecipua est, ut aliquos articulos¹ Vestrae Maiestati obviam mutant, quos nisi approbaverit, novae statim seditionis et secessionis consilium et occasionem corripiant.² Quamobrem cum hanc diaetam Vestra Maiestas, tanquam gubernator regni indixerit, liberumque ius habeat antequam vocetur, huc adveniendi, hoc unico modo imminens malum antevertere poterit, si festinato adventu spacium, malignae illius praxis exequendae, intercipere dignabitur. Praesente namque Vestrae Maiestatis ex fidelium suorum consiliis ac industriae, facilius et opportunius tam dignitati Vestrae Maiestatis, quam reipublicae saluti consulatur. Itaque ut in hoc supplices nos exaudiat humillime oramus, eandem felicem et florentem reipublicae christianae diutissime a Deo conservari exoptantes. Datum Posonii 18 Octobris anno Domini 1608.

Maiestatis Vestrae Regiae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

P. s. Dignetur autem Vestra Maiestas certiores de suo adventu nos facere, ut ad excipiendum Vestram Maiestatem in locum certum ac tempus occurrere possimus.

¹ Célzás a bécsi békére.

² Erről legutóbb lásd a 100. sz. iratot.

117.

Róma, 1608. október 18.

Scipione Borghese Placido de Marának

Küldi a magyar püspökök kérvényét, valamint Forgách feljegyzését. Segítse ügyüket, két bréve is megy a királynak.

(BAV Barb. lat., vol. 5929, fol. 157v – reg.)

Mando a Vostra Signoria con questa parte delle lagrime delli prelati d'Ungheria et quel di più che scrive il signor cardinale di Strigonia delle cose sue, e della sua chiesa.¹ Compatisce nostro signore alla miseria degl'ecclesiastici di quel regno, e con quello, che può soccorrere li loro bisogni. Due brevi² perciò saranno qui aggiunti per cotesta altezza Vostra Signoria li presenti et accompagni con l'affetto o istesso che ha mosso nostro signore a scriverli, che tanta comanda sua santità. E per fine me le raccomando. Di Roma 18 Ottobre 1608.

¹ Lásd MNL-OL MKA, Tört. Eml. [E 144], fol. 622r; az esztergomi érsekségre és Forgách személyére vonatkozó kérvényt a 106B. sz. iratot.

² A Forgách érdekében írotthoz vö. a 110. sz. iratot, a magyar klérusét lásd AAV Arm. XLV, vol. 4, fol. 76rv.

118.

Pozsony, 1608. október 23.

Forgách Ferenc kérvénye Mátyás főbercegnék

Az összegyűlt rendek nagy része nem adja meg neki a tiszteletet és nem gyűlik össze a házában. Ma nyilvánosságra hozták a levelét, amelyben megtiltja, hogy a közbéke megzavarása miatt megadják neki a hivatalának kijáró köteles tiszteletet. Mindig a királyság érdekében tevékenykedett, semmit nem követett el ellene. Ami most történik, a királyi tekintélyt is rombolja. Ki akarják forgatni érseki jogaiból és birtokaiból. Méltányos bánásmódot kérnyörög, illetve kéri, hogy vegye figyelembe a pápa közbenjárását és saját ígéretét, amelyet hivatalának és érseksége jogainak és birtokainak védelmét illetően a nuncius előtt tett.

(MNL-OL MKA, Tört. Eml. [E 144], fol. 643^{rv} + 644^v – orig.)

Serenissima Regia Maiestas et Domine, Domine clementissime
Post fidelium perpetuorumque servitiorum meorum in gratiam Vestrae Maiestatis humillimam oblationem.

Cum intelligere non possem, quam de causa, a magna parte magnatum et nobilium regni ita negligenter, ut honos iste meus archiepiscopalis, idest primatus inter status et ordines regni contemneretur, neque ad me de veteri more iureque regni conventus fierent. Hodie tandem significatum est eam huius rei ab ipsis praetendi ansam, quod Vestra Maiestas litteris aliquando demandaverit, ne ullam in me auctoritatem, tanquam in eo qui turbator pacis publicae essem agnoscerent.¹ Equidem per id tempus, quoad maiestas caesarea Maiestati Vestrae Regiae regnum istud Hungariae resignavit, quantis fidei et obsequii vinculis eidem fuerim obligatus, nihil est necesse apud Maiestatem Vestram Regiam commemorare. Nunc vero cum Deus praepotens Vestram Maiestatem regem et dominum nostrum clementissimum ostenderit esse, probe conscius, nec a me quicquam contra Maiestatem Vestram profectum, nec ab illa gravius aliquid in me consultum, cur praeter iura legesque regni tali dedecore afficiar

¹ Nem találtam.

non video. Accumulant autem huic ignominiae meae tam iniquae, summam indignitatem iidem, qui sola potentia freti, arrepta plusquam auctoritate regia, officium primatus adimere mihi nituntur. Imo etiam id molimen thecnamque struunt, ut archiepiscopatu me deiiciant, contra omnium divorum Hungariae regum decreta, contra leges consuetudinesque patrias, ex quibus luce meridiana clarius docetur ecclesias omnes Hungaricas a regibus fundatas, beneficiorum omnium collationes ad eosdem semper pertinuisse ac pertinere. Eadem illa regni iura testificantur collatis per reges beneficiis ecclesiasticis, confirmationem a Sancta Sede Apostolica petendam esse, id quod super archiepiscopatum meum solemniter impetravi. Quamobrem supplico humillime Vestrae Maiestati, dignetur, et ipsa rerum aequitate clementer admissa, et commendationis pontificis maximi ratione habita, et denique promissi sui benigni, quod coram eiusdem legato fecit, memoria repetita contra iniquissimam istorum impetitionem, honorem mihi meum restituere, officium, iuraque ecclesiastica benigne defendere, ac totum archiepiscopatus mei statum in tuto collocare. Ego enim cum nihil commeruerim cur plecti debeam, praesto sum ad tuendam iuribus et legibus regni causam honoris, existimationis et conditionis meae. Quod si a Vestra Maiestate penitus destituar, inops praesidii ad suae sanctitatis opem implorandam necessario vertere me debebo. Quanquam Maiestatis Vestrae, maxima aequitate et pietate temperata benignitas aliud mihi spondere videtur. De reliquo Maiestatem Vestram felicem et florentem reipublicae christianae diutissime Deo conservari exopto. Datum Posonii 23 Octobris anno Domini 1608.

Maiestatis Vestrae Regiae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Humillima supplicatio cardinalis Strigoniensis¹

¹ Tartalmát tekintve valóban kérést tartalmaz az irat, formáját tekintve azonban nem kérvény, hanem dátummal ellátott, s.k. aláírt levél.

119.

1608. október(?)¹*A rendek nyilatkozata Forgách bíborosi rangjának ügyében*

1. A király lemondásával az elsőbbség a rangban a főherceget illeti meg. 2. Ezt a *Tripartitum* is kimondja. 3. A királyokat rangban senki nem előzi meg, csupán a Birodalom határain belül, ahol a római király kivételével a választók precendciát élveznek a királyokkal szemben. 4. Ezért a bíborost sem egyházi mivolta, sem hivatala nem jogosítja fel az elsőbbségre. A cseh őrgróf és a plaueni őrgróf (szász választó) a cseh királyságban és azon kívül is rangjukat tekintve egyenlőek. Hasonló a helyzet az osztrák tartományokban. Az egyházi és a bárói rend ott is, Magyarországon is egyenrangúak, hivatalt viselve azonban ez utóbbiak megelőzik az egyházi rendet. Példa erre II. Ulászló megkoronázása. 5. A rendek ezzel kapcsolatban semmilyen újítást nem fogadnak el. Az aquileiai pátriárka esete az irányadó, ha ezt az elvet megszegnék.

(MNL-OL Fam. Forgách [P 1887], 1. cs., 5. t, fol. 77v – cop.)

Cardinalis nullam habet competendi rationem cum archiduce Mathia
pro rege Hungarorum regno

1. Quia regi ipsi praeeminentia cedit, et secundo a rege cardinalis
Forgatz igitur archiduci pro regi merito cedet tanquam a rege secundo
cum ipsi regni cedat.

2. Ius praeeminentia eius est, qui est maxime propinquus regi
quique patriae defendendae curam, prae caeteris suscipit vide Tri-
part. part. 1. tit. 2² Atqui hac cura pro regis propria est, sequitur ut ei
merito cedat cardinalis.

3. Dignitas generalis et externa extrema non praeiudicat autho-
ritati in regni loco exempli causa dignitas cuiusvis regis alioquin

¹ Mivel az irat még Mátyás főherceg koronázása előtt készült, és nyilvánvalóan összefüggésben van Forgáchnak és a rendeknek az előző iratban szereplő konfliktusával, logikusnak tűnt ezt a dátum nélküli iratot ide helyezni.

² *Werböczy: Tripartitum*, 62–63. Az idézett rész azt mondja ki, hogy az egyházi és világi személyeket egy és ugyanazon szabadság illeti meg. Tehát valóban nem az egyházi rend többihez viszonyított elsőbbségéről, hanem arról szól, hogy a mágnások és a főpapok méltóságát és hivatalt illetően előbbre valók (előkelőbbek) a többi nemeshez képest.

maior est quam electoris imperii, sed intra limites imperii electores regibus praecedunt (solo Romanorum excepto), extra limites vero imperii sequuntur. Sic cardinalis non praeiudicat in regno proregi qui post regem summam dignitatem obtinet.

4. Omnis praecinentia in regno Hungariae praetenditur aut ratione ordinis aut ratione officii, tertium enim nullum est. Atque cardinalis neque ordinum ratione (cum prorex omnes ordines regni praecedat), neque officii ratione, (quod summum porro rex est) praecedentiam ante regem potest obtinere. Ergo nullam omnino praecedentiam obtinet, sic quondam Wilhelmus de Rosenbergck¹ praecedentiam autem regem potest obtinere, ergo nullam omnino praecedentiam in regno Bohemiae contra principem Plavensem obtinet et ratione ordinis in regno et ratione officii Burggraviatus,² cum tamen extra Bohemiae limites princeps Plaviensis citra dubitationem praecederet domino Rosenburghio. Idem fit de principe Münsterburg, qui in regno Bohemiae in baronum ordine habetur, in Austria Inferiore marschalcus, et Austria Superiore capitaneus, provincialis, ex ordine baronum constituuntur. Qui baronum ordo alioquin praelatorum ordini cedit, nihilominus tamen ratione officii quod gerunt, praecedunt praedicti, capitaneus et marschalcus omnibus praelatis tota provincia sic coronatione Vladislai regis³ notantur, Corvinus,⁴ Bathori⁵ et comes Sancti Georgii⁶ ratione officii praecessisse antistiti Syrmieni qui alioquin non habita officii ratione caeteris praecessisset.

¹ Peter Vok Rosenberg cseh őgróf, az egyik legelőkelőbb cseh arisztokrata család utolsó férfitagja (1611†).

² A példa arra vonatkozik, hogy a plaveni (*Plavensis*) hűbért 1572-es kihalásukig a meissen őrgrófok birtokolták. Utána a tisztség és a hűbér a szász választóra szállt, aki az őgróf (*Burggravius*) címet már nem viselte, ennek ellenére Csehországban rangban és méltóságban nem számított előkelőbbnek a cseh őgrófnál, sem az nála, pedig ez utóbbi ahhoz hasonló tisztséget töltött be, mint nálunk a nádor. A cseh őgróf ekkor Vok Rosenberg volt.

³ II. Ulászló magyar király (1490–1516).

⁴ Corvin János herceg, pozsonyi ispán (1490–1491).

⁵ Báthory István országbíró (1471–1493).

⁶ Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf erdélyi vajda és székely ispán (1498–1510).

5. Tandem novae dignitates et praeeminentiae non debent invititis aut insciis ordinibus in regno introduci, nec tollerari ne confusio aut diminutio respectus atque autoritas summi officii subsequatur. Apud Venetos legem sancitum est, ne inscio aut invito magistratu Veneto, quod eorum si legentur ad pontificem, sive cardinalem sive patriarcham acceptent, idcirco Hermolaus Barbarus civis Venetus,¹ qui alioquin de republica erat optime meritus, quod a pontifice maximo patriarchatum sponte oblatum non recusarit, in mortem obiit, sic enim Bembus refert.

Rationes ob quas cardinalis Forgach nullam competentiam habeat cum serenissimo archiduce Matthia prorege in regno Hungariae. 1608

120.

Róma, 1608. november 15.

V. Pál Forgách Ferencnek

Nunciusától értesült, hogy micsoda küzdelmet folytat az eretnekek ellen. További helytállásra buzdítja a haza és a kereszténység érdekében. Áldását küldi.

(AAV Arm. XLV, vol. 4, fol. 88v–89r – reg.)

Dilecto filio nostro Francisco Sanctae Romanae Ecclesiae presbytero
cardinali Strigoniensi nuncupato
Paulus papa quintus

Dilecte fili noster salutem et apostolicam benedictionem. Non sane parum nos recreavit in gravi animi molestia, qua ob praesentes calamitates ecclesiae in istis partibus assidue laboramus, quod quemadmodum significavit nobis venerabilis frater Placidus episcopus Melphiensis noster apostolicus nuncius, nosque de tua pietate, atque

¹ Ermolao Barbaro velencei követ volt, akit VII. Ince aquileiai pártiarkává nevezett ki. A velencei törvények azonban tiltották ezt, ezért száműzésre és vagyyonelkobzásra ítélték.

virtute nobis semper polliciti sumus, fortiter, ac constanter te operis hoc tempore adversus impios haereticorum conatus, idque facis non minori cum emolumento, quam zelo. Benedicat tibi Dominus fili singulariter dilecte, et in animo tuo augeat gratiam, et virtutem. Nos vero te summopere laudamus, atque quanto magis possumus, te hortamur, ut perseveres de ecclesia, de patria, de universa Christiana Republica benemerendo. Dei gloria religionis integritatem, communemque salutem tueri, ut hactenus laudabiliter fecisti. Quod ut commodius praestare possis, laborum tuorum in orationibus nostris semper memores erimus. Interim benedictionem nostram apostolicam tibi cum omni charitatis affectu impartimur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo piscatoris XVII. Kalendas Decembris MDCVIII pontificatus nostri anno quarto.

Petrus Struza

I 2 I.

Pozsony, 1608. november 21.

Forgách Ferenc V. Pálnak

November 19-án megkoronázták Mátyást. Nem tagadja azonban, hogy a katolikus vallást ért sérelem oka az új királynak a vallás ügyében tett engedménye, amellyel kapcsolatban ő, az egyházi rend és a nuncius is szót emelt. Borghese bíborosnak bővebben is írt erről, mellékelve a koronázási törvényeket, valamint az ezek miatt benyújtott tiltakozást. Figyelmeztesse a királyt, hogy akadályozza meg a további támadásokat, különösen pedig, hogy a jezsuita rend birtokait adassa vissza. Kiltásukat azért akarják elérni, mert az eretnekek attól tartanak, hogy fiaik katolikusokká lesznek.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 356r + 365v – orig.)

Beatissime in Christo Pater

Post humillima pedum Beatitudinis Vestrae oscula

Periculosa intestinorum dissidiorum tempestate iactata Ungaria, ad XIII. Kalendas Novembris coronatione serenissimi regis Matthiae peracta spem aliquam quietis concepisse visa est. Postquam enim sacratissima caesarea maiestas coronam Hungariae maiestatis

suae tradidit, multis gravibusque in dies exorientibus difficultatibus superatis, tandem Dei munere, ut in regem eligeretur serenissimus rex Matthias effectum est.

Verum illud Beatissime Pater diffideri non possum, plurima in hoc sui regiminis initio a sua regia maiestate concessa esse in manifestum religionis catholicae detrimentum, quibus omnibus tametsi et ego cum universo statu ecclesiastico et reverendissimus nuncius Sanctitatis Vestrae graviter et scripto et viva voce reclamarem, obtinere tamen non potuimus ut maiestas sua supersederet.

Quae omnia ad illustrissimum cardinalem Burghesium copiosius perscripsi,¹ copiamque et exemplaria tam concessionis a sua maiestate factae,² quam ultimae reclamationis nostrae in scripto exhibitae,³ transmissi, ut ex iis Beatitudo Vestra afflictum et miserum statum religionis in Ungaria intelligere, paterneque providere possit. Ad me enim quod attinet Beatissime Pater, vita ipsa libenter hanc, quae facta nunc est religionis iacturam redimerem. Sed quia post Deum Beatitudo Vestra mederi his malis quam optime potest, humillime Sanctitatem Vestram rogo, ut paternam suam curam in nos flectere dignetur, suamque regiam maiestatem serio moneat, ut cum caeteris incommodis occurrat, tum vero patrum Societatis Jesu restitutionem⁴ mature procuret, quos non ob ullam aliam causam exclusos voluere ii, qui ab avita religione degenerarunt, quam quod dicerent si patres in Ungaria maneant, fore ut brevi omnes ipsorum filii evadant catholici et sane vix credere Beatitudo Vestra potest quanti intersit et

¹ Nem találtam. Ugyanezen a napon a bíboros nepszhoz hasonló tartalmú levelet írt. Lásd AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 140^{rv} + 149^v.

² Lásd *Postulata...* címen ugyanezen a napon a bíboros által, nyilván levelének függelékeként beküldve AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 51C, fol. 230^r–234^r + 235^v. A célzás az 1606. évi bécsi béke szabad vallásgyakorlatot rögzítő I/2. cikkelyének a katolikus vallás sérelme nélkül záradék eltávolítását érintő követelésre vonatkozik. A rendek sikerrel jártak, a koronázás előtti törvények említett cikkelyéből a bécsi békében szereplő megkötés kikerült. *Magyar Törvénytár*, 1526–1608, 961; *Magyar Törvénytár*, 1608–1657, 9. A záradékról legutóbb lásd a 46. sz. iratot.

³ A tiltakozást ismerteti ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, I, 352–354.

⁴ Róluk legutóbb lásd az 50. sz. iratot. A jezsuiták birtoktilalmára vonatkozó törvénycikely érvényben maradt. *Magyar Törvénytár*, 1608–1657, 15.

ad iuventutem reducendam, et ad ministros ecclesiae idoneos subministrandos si patres restituantur.

Verum quia copiosius omnia ex illustrissimo cardinali Burghesio Beatitudo Vestra intelligere poterit, post humillima pedum Beatitudinis Vestrae oscula, me totum Beatitudinis Vestrae gratias humillime committo, eamque ad universalis ecclesiae bonum, diutissime praeesse ovili Christi voveo. Datum Posonii vigesima prima Novembris millesimo sexcentesimo octavo.¹

Beatitudinis Vestrae

humillima creatura
Franciscus cardinalis Strigoniensis

I 22.

*Pozsony, 1608. november 23.
Forgách Ferenc II. Mátyásnak*

A nádor az országgyűlésen felvetette az egyháziak főispáni méltóság viselésének összeférhetlenségét egyházi hivatalukkal. Ősi jogukról van szó, az ő esetében az esztergomi főispáni tisztségről. Az egész egyházi rend nevében kéri, hogy tartsák tiszteletben ezt a jogot, és vetesse le a nádorral ezt a követelést a napirendről.

(MNL-OL MKA, Tört. Eml. [E 144], fol. 645^r + 646^v – *cop.*)

Serenissima Regia Maiestas et Domine, Domine clementissime
Post fidelium perpetuorumque servitiorum meorum in gratiam Vestrae Maiestatis humillimam oblationem.

Movit hodie novam difficultatem dominus palatinus de comitatibus praelatorum, an videlicet episcopi, quas obtinent sedes illarum etiam comites supremi haberi debeant nec ne. Quam quaestionem cum certis rationibus, supervacaneam esse docere vellemus, eo tandem deventum est, ut cogermur per voces decernere, quid in ea re

¹ A bíboros neposnak ugyanezen a napon írt hasonló tartalmú levelét lásd AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 140^{rv} + 149^v.

pro rato certoque habendum esset. Vicit igitur cleri ordinumque catholicorum sententia, ut omnes nimirum episcopi, privilegia super comitum officia habentes pro comitibus agnoscerentur. Verum quidem est, et me privilegium de officii comitis perpetui Strigoniensis cum Aurea Bulla,¹ et nonnullos alios praelatos habere de suis comitatibus litteras privilegiales. Sed quoniam antiquo perpetuoque usu ordo ecclesiasticus huiusmodi praerogativis gavisus est, rogatus, ut Vestrae Maiestati nomine totius status ecclesiasticae supplicarem,² eandem humillime oro, dignetur domino palatino clementer iniungere, ut ab hac actione desistat, ne contingat in disceptationem regnicolarum haec quoque iura nostra devenire. Cum praesertim, etiam in articulis Viennensibus expressum sit, ut rex in diaeta controversiam hanc determinet, ac proinde humillime Vestrae Maiestati Regiae supplicamus, dignetur benigne ipsam et privilegia nostra revidere, eoque regnicolas contentos esse velle, de caetero Vestram Maiestatem felicem et florentem reipublicae christianae diutissime a Deo conservari desiderantes. Datum Posonii 23 Novembris anno Domini 1608.³

Maiestatis Vestrae Regiae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Humillima supplicatio cardinalis Strigoniensis

¹ Az 1222-ben elfogadott, és a rendi jogokat rögzítő Aranybulláról van szó.

² Lásd az előző iratot. A katolikus rendek szintén tiltakoztak. ZSILINSZKY, *Vállásügyi tárgyalások*, I, 355–357.

³ Forgách kérvényéhez vö. a 121. sz. iratot.

123.

Pozsony, 1608. november 29.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

Sajnos nem tud jó hírekkel szolgálni. A koronázás utáni törvények még súlyosabb helyzetbe hozzák az egyházi rendet, mivel az elvett egyházi birtokokat új tulajdonosaiknál hagyják. Míg ezzel az eretnekség teret nyer, addig a jezsuiták iskoláinak elvétélével a katolicizmus el fog tűnni. Most már csak a pápához tudnak fordulni. Az egyházi rend végromlásba jutott. A király nem mer fellépni az eretnekek ellen. Szükséges, hogy haladéktalanul a pápához forduljon, hogy figyelmeztesse a királyt.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 135^{rv} + 136^v – orig.)

Illustrissime et Reverendissime Domine Domine et patrone
observandissime

Nihil mihi futurum erat optatius, quam ut Illustrissimae Dominationi Vestrae scribere liceret aliquando, melius res nostras procedere, et inter haec tot armorum mala tandem reviviscere caepisse. Verum omnia deteriora in dies eveniunt, nec ullum finem calamitas nostra sortitura videtur. Nam cum, (ut Illustrissimae Dominationi Vestrae perscripseram) ante coronationem serenissimi regis nostri, pessima quaeque contra statum ecclesiasticum per homines haereticos inchoata fuerint.¹ Post coronationem deinde iniquissima quaeque per eosdem conclusa decretaque sunt. Cuius generis est, bonorum et proventum ecclesiasticorum superiori proxima rebellione occupatorum apud manus haereticas retentio, quam tamdiu urserunt ut in possessione et dominio eorum relinquerentur.² Talis est auctoritatis status ecclesiastici diminutio et convulsio. Disseminandarum item ubique liberrime, et augendarum haeresum concessio, religiosorum Societatis Iesu simul cum schola catholica extermin-

¹ A koronázás előtti törvényekhez lásd *Magyar Törvénytár*, 1608–1657, 7–25, illetve lásd a 121. sz. iratot.

² A koronázás utáni törvényeket lásd *Magyar Törvénytár*, 1608–1657, 25–43, az idézett 17. törvénycikkelyt uo. 35. Az elidegenített egyházi birtokokról legutóbb lásd a 104B. sz. iratot.

natio.¹ Eoque processum est, ut nihil iam hic, in me caeterisque praelatis iuvandae catholicae religioni praesidii relictum sit, nisi suae sanctitatis benigna paternaque providentia afflictissimis rebus nostris mature subveniat. Quod si vel unica deinceps vice, tantum bonorum ecclesiasticorum impune abalienetur, futurum est profecto, ut hac sola arte, spoliatus adminiculis vitae officiique sui status ecclesiasticus ad interitum usque ex Hungaria profligetur. Modicum enim hoc omnino tempore potest maiestas regia Hungarica, quam partim minaces bona possidentium sermones, partim vasta procerum haereticorum consilia terrent, auribus eius ingerentium, exarsuram denuo rebellionem si bona ecclesiastica recuperari tententur. Ita, ne novendarum rerum principium et rebellandi materiam obtulisse videatur in quamlibet partem trahi se patitur. Quamobrem Illustrissimam Dominationem Vestram oratam esse maximopere cupio, ut quam diligentissime instare apud suam sanctitatem non gravetur, quo illa serenissimum regem nostrum assiduis et acerbis admonitionum stimulis ad opem oppressis ecclesiae nostrae rebus ferendam excitare dignetur. Spem omnem secundum Deum in sua sanctitate Illustrissima Dominatione Vestra similibusque patronis ecclesiae collocatam habemus quando proculcatis iuribus et auctoritatibus nostris ecclesiasticis nos ipsi prostrati iacemus. De reliquo Illustrissimam Dominationem Vestram felicissimam a Deo conservari exopto. Datum Posonii 29 Novembris anno Domini 1608.

Illustrissimae et Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo et reverendissimo domino domino Sanctae Romanae Ecclesiae cardinali Borghesio domino meo observandissimo

¹ Lásd a 121. sz. iratot.

124.

*Pozsony, 1608. december 3.**Forgách Ferenc Scipione Borghesének*

Komoly vigaszul szolgált számára a buzdító bréve, amire most nagy szüksége van. Illésházy nádorrá választása érdekében az egyházi rend szavazatát kérte. Cserébe az elvett egyházi birtokok visszaszolgáltatását helyezte kilátásba. Látván a befolyását a hajdúkra és a törököknél, valamint a királyi tanácsosok erőtlenségét, a nádorválasztásnál Illésházyra adta le a szavazatát, mivel a király embereinek nincs elég hatalma. Ő azonban rögtön megválasztása után nemcsak adott szavát szegte meg, hanem a király hatalmát is a lehető legszűkebb térre korlátozta. A hit védelmére semmilyen eszközük nem marad, ha már a király sem védi meg őket. A katolikus vallás és az egyházi rend pusztá léte forog kockán. A nuncius is hiába figyelmeztette, inkább a tanácsosaira hallgat. A pápának kell közbelépnie.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, 134^{rv} + 137^v – orig.)

Illustrissime et Reverendissime Domine Domine et patrone
observandissime

Quemadmodum, eximiam allatura mihi voluptatem erat benigna suae sanctitatis adhortatio,¹ ut iuvandae propagandaeque religioni catholicae toto pectore incumberem, si ulla uspiam exequendae rei facultas et ratio ostenderetur, ita nunc gravissimum animo meo dolorem infligit, postquam benigni sanctique eius mandati perficiendi cupidissimum tantae rerum adversarum moles obruunt, ut spirare vix queam, nedum ad implendum in hoc genere meum suaeque sanctitatis votum sufficiam. Nam cum palatinus hic regni, ad honorem in quo nunc est, consequendum animum intendisset, videretque se non facile sine strepitu scopum assecuturum, nisi largum erga se regiae maiestatis favorem conciliaret; accidit ut hortante maiestate regia nos quoque illi suffragemur. Multa enim interposita fide suae maiestatis pollicitus, bonorum quoque ecclesiasticorum restitutionem et iurium dignitatisque nostrae tutelam in se recepturum confirmaverat. Altera ex parte videbamus, summam

¹ Nem találtam.

eius apud Hungaros potentiam ad arma spectare, nisi aliter propositum tenuisset. Cernebamus intentos ad nutum eius Haiidones conflandi belli avidissimos, Turcarumque praefectos ad ferendum illis opem patronos admodum. Contra vero infirmitatem virium regiarum exploratam habebamus, ut oblata potius Illieshazii amicitia utendum, quam vim experiendam putarem.¹ At ille cum primum palatinum iniit, violata subito fidei religione, qua se obstrinxerat frontem etiam adeo exiit, ut nos pariter cum regia maiestate impudentissime deciperet. Neque solum restitutionem bonorum et iurium nostrorum, per subornatam clanculum nobilitatem, ex hac diaetae in futurum tempus extraheret, haeresibusque pervia cuncta faceret, sed et ipsam regiam maiestatem angustissimis finibus circumscriberet.² Hinc illud est quod, ut ingenue fatear et apud Illustrissimam Dominationem Vestram asseram confidenter, nulla in nobis reliqua sit protegendae religionis catholicae facultas. Et profecto illa, non iam tantum ruinam in Hungaria minatur, sed ad internectionem prope modum pervenit. Callide namque, sagaces haeretici praeviderunt fore, illam ex his finibus necessario migraturam, si bona ad fovendos defensores et propagatores eius a sanctissimis olim regibus ordinata, tollerentur. Is malorum sensus communis mihi publice cum omni statu ecclesiastico, privatis etiam cladibus meis incrudescit, quando iisdem omnino quibus ab initio premebar incommodis etiam nunc affligar. Nec minus angitur reverendissimus hic nuncius apostolicus, quod nihil apud regem solliciti conatus eius proficiant, ob eorum consilia, qui politicis suis documentis assidue regias aures circumsonant, ac tenerum eius animum quocunque liberit flectunt. Unum igitur superest, ut sua sanctitas continuis hortatibus regem urgeat, ac tam promissorum, quam officii regii paterne ac serio admoneat, auctoritatem quoque suam apostolicam in remedium adhibendo.

¹ Valóban, sokak csodálkozására Forgách Illésházyra szavazott, akire, mint láttuk, folyton panaszkodott, míg a másik jelöltre, a vele rokonságban álló Thurzó György iránt, legalábbis látszólag, jóval kevesebb fenntartást fogalmazott meg.

² Ez a konföderáció jelentette kiszolgáltatottság mellett természetszerűen következett a több mint negyven év után újra betöltött nádori méltóság királyi hatalmat korlátozó jellegeből.

Quod quidem totum suae sanctitatis iudiciae et sapientiae relinquo. Quamobrem cum alioquin exiguum valde proficere nos possumus utile sane adiunctum suae sanctitatis benignae huiusmodi providentiae studium non diffidimus fore. De caetero Illustrissimam Dominationem Vestram felicissime valere desidero. Datum Posonii 3 Decembris anno Domini 1608.

Illustrissimae et Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino domino Sanctae Romanae Ecclesiae cardinali Borgesio domino meo colendissimo. Romae

125.

Pozsony, 1608. december 5.

Forgách Ferenc V. Pálnak

Nagy megnyugvására szolgált levele. Az eretnekek hihetetlen erővel támadják a vallást, az elmúlt pozsonyi országgyűlésen semmit nem tudott elérni, különösen, hogy a király Illésházyt támogatta. Jóllehet a török- és a hajdúkérdés rendezése érdekében ráadták szavazatukat a nádorválasztáson, megszegte adott szavát. Támogatását kéri.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 163, fol. 357rv + 364v – orig.)

Beatissime Pater ac Domine, Domine clementissime

Post humilia oscula pedum Sanctitatis Vestrae. Liquefacta est anima mea, ut Christi vicarius eius, cuius in terris officium gerit misericordiae affectu imbutus per apostolicas litteras locutus est mihi¹ in quibus tantas animas haeretica pravitare irretitas et ad omnem servitiam et crudelitatem inflammatas ecclesiae et Deo perire intime dolet Sanctitas Vestra et me ad subveniendum huic malo, precibus ac benedictione eiusdem armatum, sollicito monet et adhortatur. Nunquam Vestra Sanctitas cre-

¹ Lásd az előző iratot.

dat, quales Ungari antea ab ubere sanctae matris ecclesiae lactati, catholica pietate celebres, ubi venena haeresum hauserunt, evaserint, quanto furore ad destructionem religionis catholicae ad diripendum praedandumque patrimonium Christi et regibus suis insultandum ferantur. Nihil praeter haec in his comitiis Ungaricis actum, ad quae ingentia et ineluctabilia mala avertenda et fulciendam ecclesiae ruinam, ego fui a Sanctitate Vestra aliquod instrumentum deputatus, sed confiteor Sanctitati Vestrae meis peccatis ita exigentibus, parvum aut nihil effecisse, praesertim cum promotione regiae maiestatis inimicus et adversarius noster Illieshazi, nobis etiam sibi multa pollicitatione conciliatis (quem ne frustra exacerbaremus, et ad persequendam ecclesiam concitarem cum Turcas et Haidonum colluviem ad manum haberet, curandum fuit) usque ad palatinatus fastigium evectus, fidem regi statuique ecclesiastico datam, de tuendis iuribus nostris, bonisque ecclesiasticis restituendis, scelerate violavit, ita quod potentia aucti istius inimici nostri, vires perrumpere non possimus. Nec aliud quidpiam remedii restat, nisi ut auxilium de caelo expectemus, et Sanctitate Vestra hortatus regem nostrum reforment, ut auctoritatem suam regiam magis exeat, quod ut Sanctitas Vestra faciat, etiam atque etiam rogo. Ego vero prostratus pedibus Sanctitatis Vestrae demisse supplico, ut me infructuosam ac inutilem arborem, tantisper tolleret, donec sterilitas mea orationibus ac benedictione Sanctitatis Vestrae sanetur, et eidem Deo largiente fructum exoptatum reddam. Deum quoque meis precibus orabo, ut multiplicatis hic in terra annis Sanctitatis Vestrae laborum ac curarum suarum tandem praemia in caelo aeterna retribuat.¹

Datum Posonii quinta die mensis Decembris anno 1608
Sanctitatis Vestrae

humillima creatura
cardinalis Strigoniensis

Sanctissimo ac beatissimo patri domino nostro domino Paulo papae V.
sanctae et universalis ecclesiae summo pontifico domino domino clemen-
tissimo

¹ Lásd az előző iratot.

126.

Róma, 1608. december 6.

Scipione Borghese Placido de Marának

Kifejezett utasítást kapott az esztergomi érsek támogatására, aki a leginkább képes szembeszállni az eretnekekkel. Éppen ezért kívánatos, hogy kancellári posztján megmaradjon. Emlékeztesse erre a királyt.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 931BIS, fol. 20rv – reg.; BAV Barb. lat., vol. 5929, fol. 44v–45r – reg.)

Tien già Vostra Signoria espresso ordine di far quanto si può servitio del signor cardinal di Strigonia ne altro si desidera maggiormente poiche la conservatione dell'auttorità di sua signoria illustrissima sarà sempre mezzo potentissimo di riffrenar l'orgoglio degl'heretici. Vorei che havesse continuato nel cancellariato aulico¹ perche la sua presenza, et i suoi consigli potevano giovare a più cose, ma se cotesta maestà sente il contrario non convien violentar la volontà sua, purché l'offitio si dia a persona ecclesiastica, et zelante non si perderà affatto. Recordi Vostra Signoria a sua maesta qualche le par necessario per lo stabilimento delle cose publiche, che tanto m'occorre dirlle in questo proposito et per fine la salute con tutto l'animo. Di Roma li 6 di Dicembre 1608.²

¹ A magyar udvari kancelláriáról van szó. A modern szakirodalom úgy tudja, hogy Forgách e hivatal vezetésétől legkésőbb 1608. június végéig, II. Rudolf lemondatásáig megválni kényszerült. FAZEKAS ISTVÁN, *A Magyar (Udvari) Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között* (Akadémiai doktori értekezés), Budapest 2018, 266. Lásd fentebb a 95B. és 97. sz. iratot.

² A bíboros nepos levele Forgách Rómába küldött, aggasztó hírekkel teli levelei hatására született. Erről legutóbb lásd az előző iratot.

127.

Pozsony, 1608. december 18.

Forgách Ferenc II. Mátyásnak

Illésházy a királyi személynökön keresztül Istvánffy Miklóst arra akarja rávenni, hogy tanúsítsa, miszerint perében igazságtalan ítélet született. Nem hiszi, hogy Istvánffy ilyenre hajlandó lenne, hacsak nem fenyegetés hatására, amely nemcsak az egykori bírákra, hanem a császárra nézve is szégyenletes lenne. Az eljárás és az ítélet igazságos és jogos volt, ezt ő is tanúsíthatja, mert részese volt az ügynek. Meg kellene elégednie azzal amit elért. Arra kéri, hogy az ügyben mérvadónak a császár véleményét fogadják el, és tiltsa meg a tanúvallomás kikényszerítését.

(MNL-OL MKA, Tört. Eml. [E 144], fol. 647^{rv} + 648^v – cop.)

Sacratissima Regia Maiestas et Domine, Domine clementissime
Post fidelium perpetuorumque servitiorum meorum in gratiam Vestrae Maiestatis humillimam oblationem.

Humillime significandum esse duxi Vestrae Maiestati Regiae, dominum Illieshazium circa finem diaetae proxime transactae, misso domino Joanne Lippay¹ ad dominum Istvanfi,² eundem illuc impulisse ut fateretur, iniquo iudicio contraque leges regni condemnationem ipsius Illieshazii fuisse perpetratum.³ Qua in re necessarium est arbitrari, nunquam dominum Istvanfium id fassurum fuisse, nisi vel gravi quopiam terrore ex minis Illieshazianis concepto percussum, vel certe apoplexia, usu rationis eius hebetato atque perturbato. Fassionem vero hanc ut authenticis litteris comprehensam dominus personalis extradet sibi vehementer urget ille, haud

¹ Róla lásd legutóbb a 114. sz. iratot.

² Róla lásd legutóbb a 66. sz. iratot.

³ Utalás az Illésházy ellen lefolytatott perben hozott ítélet megsemmisítésére. Vö. *Magyar Törvénytár*, 1608–1657, 37 (23. tc.) A perben Istvánffynak nádori helytartóként kulcszerepe volt, többek közt aláírt egy hamisított ítéletlevelet, amelyek alapján elkobozták Illésházy morvaországi birtokait. Erre Forgách és Verancsics Faustus nem voltak hajlandóak. A bíboros erre célozhat. Lásd KÁROLYI, *Illésházy pöre*, 94. 136–138. Lippai Forgách által nem említett érintettségéről lásd uo. 132.

dubie gravius aliquid ac turbidius illinc excitaturus. Certum est illius iudicii securam ex huiusmodi fassione infamiam non honori solum iudicium ei[us?] causae, verum ipsi etiam sacrae maiestati caesareae labem (ni prohibeatur) allaturam esse, quanquam pro ea veneratione et charitate, qua suam maiestatem caesaream ob arctissimum sanguinis vinculum et summam auctoritatem, Regia Vestra Maiestas colit, non sum nescius, quin tam indignam illo fastigio ignominiam studiose propulsandam arbitretur. Video Illieshazium existimationi praecipue nostrae qui cognoscendae illi causae interfuimus¹ insidias comparare. Sed nunquam eo me praecipitabit, ut sententiam illam iniuste latam asseverem, quae fuit iustissima et meritissimo contra illum pronunciata. At ille novis, ut animadverto fluctibus involvere, vix dum inchoatam regni tranquillitatem nititur, cum vel iuxta continentiam articolorum Viennensium amplissimis muneribus et gratiis in se collatis, contentus esse debeat, nedum bonorum salutem dignitatemque perniciosis machinationibus oppugnare. Quamobrem Maiestatem Vestram Regiam suppliciter oro, ut cum in primis aequam in hoc genere caesareae maiestatis rationem, eandem et habe[re] et habituram esse sciam, nostrum quoque honorem, qui et indigne impetitur, et fidelibus Vestrae Maiestatis obsequiis nos totos devovimus tueri clementer dignetur, ac domino Lippay personalis praesentiae suae in iudiciis locumtenenti serio interdicere, ne ullas huius generis fassiones domino palatino extradare debeat. De reliquo Maiestatem Vestram felicem et florentem reipublicae christianae diutissime a Deo conservari exopto. Datum Posonii 18 Decembris anno Domini 1608.

Maiestatis Vestrae Regiae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Serenissimo ac potentissimo principi et domino, domino Matthiae secundo [...] regi Hungariae designa[to] regi Bohemiae, archiduci Austriae, etc. marchioni Moraviae domino domino meo clementissimo

¹ Forgách szerepéről lásd KÁROLYI, *Illésbázy põre*, 136–137.

128.

*Róma, 1609. január 3.**Scipione Borghese Placido de Marának*

Renzi bemutatta a bíboros levelét, amelyben beszámol szorongatott helyzetéről, és anyagi támogatást illető kéréséről. Nem látja a módját, hogyan lehetne a bonyodalmak elkerülésével kielégíteni a kérését.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 931BIS, fol. 24v–25r – *reg.*; BAV Barb. lat., vol. 5929, fol. 56v–57r – *reg.*)

Il Renzi¹ ha presentato lettere del signor cardinale di Strigonia² con le quali ricorda in genere le sue angustie, et gl'ha accennato non so che di pensioni per aiutare sua signoria illustrissima. Vorrei che il signor cardinale avesse ogni sodisfattione, ma perche le necessità qui non sono minori di quelle di sua signoria illustrissima, et non so come si possa mandare in coteste parti qualche bisogna a chi serve in questa corte, oltre che sarebbe anco nuovo l'essempio, non trovo muodo di trattarne. In conto che'l signor cardinale ricercasse Vostra Signoria a farne l'offitio si scusi, ma con maniera cortese, et non mostri d'havere questo avviso per convenienti rispetti, prego il signore che le doni ogni bene. Di Roma li 3 di Gennaro 1609.³

¹ Róla legutóbb lásd a 95A. sz. iratot.

² Valószínűleg a pápának november 21-én írott levelében említett, melléklettel ellátott levélről van szó, amelynek lelőhelye ismeretlen.

³ Lásd a 126. sz. iratot.

129.

Nagyszombat, 1609. január 22.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

A legutóbbi országgyűlés súlyos döntéseket hozott az egyházi birtokok ügyében és a jezsuiták ellen. Érseki tizedeit a király Illésháznak és feleségének adományozta haláluk után még 20 évre, jöllehet nem ezt kellett volna tennie. Nincsenek eszközei, ezért hozzá fordul, mert sem az érsekségét, sem a katonaságot nem tudja jövedelem híján finanszírozni. Elfogadhatatlan, hogy úgy küldték nyomdába az országgyűlési végzéseket, hogy az egyházi rend nem szavazta meg azokat, és tiltakozását sem hallgatták meg. Az ő és a pápa tudomására kellett hozniuk, hogy a végzéseket az ő belegyezésük nélkül fogadták el.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 126^{rv} + 129^v – *orig./m.p.*)

Illustrissime ac Reverendissime Domine, Domine colendissime

Nunquam tempus aliquod vacuum iniuriarum et calamitatum mihi conceditur, post dietae infelicem exitum, ubi contra fidem catholicam contra decimas et honores ac dignitates praelatorum, contra patres Societatis Jesu optimos pietatis magistros conclamatum est.¹ Nunc iterum regia maiestas Illeshazio consensit, decimas meas amplissimas vita ipsius et uxoris durante, et postea adhuc viginti annis, donare, quae valorem sex millium talerorum excedunt, res plane inaudita, ut praelato existente ablatos ab illo proventus homini haeretico conferat. Neque se satis digne, pro catholici regis munere, hac in parte, sua maiestas gerit, cui satis magna obligatio incumbit alienata ab ecclesiis recuperare, non quod ipse has alienationes facere deberet. Ego, cum viribus sim destitutus nec cum Illeshazio aut iure, cui etiam via praeclusa esset aut vi, agere possim, quo recurram non habeo nisi ad sanctissimi domini nostri clementiam eandem suppliciter oravi,² ut ad restitutionem regiam maiestatem monere dignetur Illustrissimae quoque Dominationi Vestrae supplico, ut pondus suae auctoritatis apud suam sanctitatem addere velit, quo ecclesiae meae sui proventus restituantur, neque enim one-

¹ Erről legutóbb lásd a 123. sz. iratot.

² Lásd a 125. sz. iratot.

ribus quibus archiepiscopatus gravatus est, in solutione quingentorum militum ferendis officio si et rex, et privati manus proventibus ini-
ecerint.¹ Denique si ita rex perrexerit, haud scio, quid ab eo sperare
possim, Illustrissimam Dominationem Vestram oro dignetur mei
curam suscipere, et ut refugum ad paternum sinum suae sanctitatis
habere possim concedere. Hoc quoque intermittere non potui, qui in
Illustrissimae Dominationi Vestrae significarem, absurdos illos Po-
soniensis diaetae articulos typis nunc mandari, et nostro omnium
praelatorum honori valde ac vehementer obesse, quod titulum prae-
ferant quasi eorum quoque suffragiis essent sanciti. Non accessit ad
eos consensus noster imo ipsis publice contradiximus, sed audent
tamen consilarii regis contra episcoporum sensum regi confirma-
tionem et approbationem impiorum articulorum suadere et nostram
contradictionem suppressere. Hoc igitur sanctissimo domino nostro
et Illustrissimae Dominationi Vestrae constare volumus, quod to-
tum illud quicquid fidei catholicae et ecclesiasticae libertati con-
trarium est, nos non admissimus, neque in eo unquam consensimus,
ne defensores eorum articulorum qui procul dubio suae sanctitati
factum suum excusabunt nos quoque cum aliis involvant. Quod
reliquum est Illustrissimam Dominationem Vestram Deus Ecclesiae
suae diutissime servet incolumem. Datum Tirnaviae 21 Januarii
Anno 1609.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

¹ Az országgyűlésről és az említett ügyekről legutóbb lásd a 106AB. 123. és 125. sz. iratokat.

130.

*Nagyszombat, 1609. január 22.**Forgách Ferenc V. Pálnak*

A király Illésháznak és feleségének adományozta életük végéig, és még 20 évig az esztergomi püspökséghez tartozó szentgyörgyi, bazini, csejtei és új-helyi tizedet 6 ezer tallér értékben. Segítségét kéri, hogy visszakaphassa.

(AAV Fondo Borghese, II, vol. 163, fol. 360^{rv} + 361^v – orig.)

Sanctissime ac Beatissime Pater et Domine, Domine clementissime

Post humilia oscula beatorum pedum Sanctitatis Vestrae. Cum filios gravior ab aliquo affligi contingit solent se ad parentum sinum recipere, et quasi in tutissimis praesidiis omnem sibi securitatem polliceri. Veniam mihi pro sua benignitate Sanctitas Vestra, dabit si hos immitatus ad paternam protectionem Sanctitatis Vestrae confugere tentaverim. Serenissimus rex noster Illieshazio donavit et contulit insignes decimas archiepiscopatus Strigoniensis. Vita ipsius et uxoris durante et post mortem viginti annis omnium scilicet bonorum Sancti Georgii et Bozin, Cheite¹ quoque et Vyhel,² quae ut minimum sex millia tallerorum valent, quod suae maiestati alias etiam sede vacante facere non licuisset, quanto magis me ex Sanctitatis Vestrae confirmatione ac provisione archiepiscopo existente, aliae quoque alienationes proventuum meorum non tolluntur a sua maiestate, et rapinis hominum iniquorum expositus sum, Sanctitati Vestrae humillime supplico dignetur restitutionis harum decimarum regiam maiestatem admonere, et efficere ut talia contra ecclesiarum iura non committat, defensoris et protestoris locum sua maiestas sortita esset, non autem suorum praedecessorum foundationis violatoris. Me vero Sanctitas Vestra destitutum omni humano praesidio benigne fovendum suscipiat, et quem regis haec severitas percellit, quid mihi faciendum sit benigne edoceat. Sancitatis Vestrae pedibus prostratus eidem a Deo longam vitam ad ecclesiae suae emolumentum et consolationem precor. Datum Tyrnaviae vigesima se-

¹ Csejte (Schächitz, Čachite, SK).

² Vágújhely (Neustadt an der Waag, Nové Mesto nad Váhom, SK).

cunda die mensis Januarii anno Domini millesimo sexcentesimo nono.¹

Sanctitatis Vestrae

humillima creatura
cardinalis Strigoniensis

131.

Róma, 1609. február 21.

Scipione Borghese Placido de Marának

Küldi Forgách bíboros levelét. Az elvett esztergomi tizedek ügyében a pápa írt. Mindkettőben hivatkoznak rá. Az ügyet olyan fontosnak tartja az egyházfő, hogy előző levelében is kitért rá.

(BAV Barb. lat., vol. 5929, fol. 88v–89r – *reg.*)

Mando a Vostra Signoria qui aggiunta copia della lettera scritta dal signor cardinale di Strigonia intorno al negotio de' padri gesuiti,² la restitutione delli quali tanto necessaria incarica nostro signore alla maestà dal re col breve che verrà con questa.³ In materia anco di certe decime dell'arcivescovato di Strigonia donate da sua maestà a Eliashazi è parso bene a sua santità di scriver breve.⁴ Hanno l'uno, e l'altro la clausola credentiale nella persona di Vostra Signoria come vedrà dalla copia. Li presenti, et accompagni con officio et affetto conforme al bisogno. Quanto prema questo negotio a sua beatitudine havrà di già Vostra Signoria inteso dalle mie precedenti delli 14 del corrente.⁵ Per fine la saluto con tutto l'animo. Di Roma li 21 di Febraro 1609.

¹ A tizedügyről lásd legutóbb az előző és a 106B. sz. iratot.

² Az 1608. december 30-án írt levelet lásd AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 127rv + 128v. A jezsuitákról legutóbb lásd a 121. sz. iratot.

³ Lásd AAV Arm. XLV, vol. 4, fol. 148v–149r.

⁴ Lásd AAV Arm. XLV, vol. 4, fol. 149rv.

⁵ Nem találtam.

132.

*Bécs, 1609. február 22.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

Forgách bíboros levélben tájékoztatta, hogy a király Illésháznak adományozta az érsekség tizedeinek egy részét. A királynál megemlítette az ügyet, aki azt állította, nem tudja, miről van szó. Neki azonban meggyőződése, hogy az érsek igazat mond. Várja részletes tájékoztatását a tizedet illetően. Várják a nádor halálát, remélve hogy utána a király többet tehet hatalma és a helyzet konszolidálása érdekében.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 166, fol. 46^{rv} + 51^v – orig.)

Illustrissimo e Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

L'Illustrissimo signor cardinal di Strigonia con una sua delli XI del corrente,¹ mi dice che questa maestà habbia dato Eliashasi alcune² decime di quella chiesa. Io ne ho fatto strepito con la maestà sua forse con troppa libertà, rinfacciandole le promesse tante volte fattemi, come a ministro di nostro signore e rappresentandole, quanto siano queste attioni indegne d'un re giusto, e che professi e si glori di del nome di cattolico. Mi rispose semplicemente di non ricordarsene, né saperne altro; e questi consiglieri mi parlan pure nell'istesso modo, ma io devo credere che'l signor cardinal che sta nel gioco et a chi tocca di saperlo, e di resentirsene, non parli in aria. Aspetto da sua signoria illustrissima avviso più disitinto per saper che decime son queste, se l'istesse che forno già occupate ne i rumori del Boschaim, come io credo, o pur³altre. La consolatione in summa, e la speranza di bene, che mi si da appoggio nelle cose d'Ungheria, si risolve finalmente in questo, che succedendo la morte di quel maledetto palatino, che non potrà molto in lungo³ e fermando sua maestà un poco più il piede nel dominio, a tutti i disordini seguiti, si darà poi opportuno rimedio, et io lo sperarei se intanto il tempo non ci pregiudicasse, e la virtù, e prontezza del spirito fusse per corrisponder poi al disegno, et all'in-

¹ Nem találtam.

² Lásd a 130. sz. iratot.

³ Illésházy május 9-én halt meg.

tentione che hora si professa. A Vostra Signoria Illustrissima con ogni humiltà m'inchino e riverentemente mi raccomando in gratia. Di Vienna li 22 di Febraro 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo e reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

133.

Bécs, 1609. március 7.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Forgách bíborostól egyértelmű információi vannak a tizedügyről. A király állítólag nem tud erről, és a tanácsosaira hivatkozik, akik tulajdonképpen ezt nem is tagadják. Illésházy a kárpótlásért cserébe állítólag hajlandó visszaadni a pozsonyi apácák birtokait. A kemény tél miatt az ügy valószínűleg el fog húzódni.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 166, fol. 97^{rv} + 102^v – orig.)

Illustrissimo e Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

Dal signor cardinal di Strigonia non ho altra chiarezza del fatto di quelle sue decime,¹ donate all'Eliashasi come vada, e credo che ne anco habbia sua signoria illustrissima perche questa è una di quelle cose, che in quelli frangenti d'Ungheria debbero passar secretamente et Dio sa, come. Io per me giudico che'l fatto sia vero, benche sua maestà mi dicesse di non ricordarsene, ne di saperne altro, perche questi consiglieri benche non ardiscono d'affirmarlo, non lo negano però espressamente e solo ne parlano maravigliandosi. Che poi il detto Eliashasi per la ricompesa offertali habbia promesso di

¹ Lásd az előző iratot.

restituir i lor beni alle monache di Possonia,¹ non è mia inventione, ma cosa dettami gia da sua maestà la qual due altre volte richiesta da me, s'è esibita di replicar l'ordine acciò ne segua l'effetto. Credo ben che per questo inverno difficilmente seguirà perche intendo da un suo amico, ch'esso palatino su quelli beni delle monache vi mantenga gran quantità de bestiami i quali, in tempi freddi, correrebbon pericola, movendosi per mutar ricetta, e tengo che'l re non vorrà in questi tumulti stimarlo coverchiamente per non disgustarlo. Non restarò io però di far quel che devo, e con termini opportuni, et a Vostra Signoria Illustrissima fo per fine humilissima riverenza raccomandandomele in gratia con tutto l'animo. Di Vienna li VII di Marzo 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo e reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Az Óbudáról Pozsonyba menekült klarissza apácákról van szó. Lásd FAZEKAS ISTVÁN, *A katolikus egyház helyzete és intézményrendszere a korújkori Pozsonyban*, TSz 60 (2018) 211. 1605-ben menekültek el Grácba, majd Bécsbe. Lásd KARÁCSONYI JÁNOS, *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I-II*, Budapest 1924, II, 519. Pozsony vármegyei birtokaikról uo. 517.

134.

*Nagyszombat, 1609. március 23.**Forgách Ferenc Don Balthasar de Zuñigának¹*

Mindent megtesz a katolikus vallás és hit védelme érdekében. Ezért arra kéri, hogy támogassa, és járjon közbe a spanyol királynál, hogy vegye oltalmába.

(AGS Estado, leg. 2450 (s.n.) – *cop./transl. lat.*)

Traslado de carta en latin del cardinale de Strigonia a Don Balthasar de Cuniga, de Tirnavia y 23 de Marzo 1609

Teniendo el justo sentimiento que devo de la ruina que se amenaza ala religion catholica en toda Ungaria (si Dios per su misericordia no lo remedia) no cessando los herejes de atreverse cada dia a mayores insolencias, no he querido dexar de dar questa dello al defenser dela fee catholica como era razon, con cuyo amparo espero que ella sera conservada, y yo (contra quien bate la furia y la tormenta de los herejes) defendido como en seguro puerto. Pero pareziendome que para representar algo a una tan gran magesdad² era yo poca cosa, halle conveniente pedir el socorro de Vos Eccellenza supplicandole autorize con su intercession mi propuesta, como essaro lo hara conoziendo su zelo dela religion catholica y afficion alos ministros della én cuyo numero me represento a Vos Eccellenza y le supplico haga con su magesdad catholica se sirva hazer con el rey de Ungria todo lo posible paraque su magesdad procure remediar en quanto pudiere lo hecho y Vos Eccellenza haga los officios que juzgare a proposito para que su magesdad catholica se sirva recibirme en su gracia y en el numero de sus humildes criadas, y alentarme con el favor de su proteccion. Lo qual desseo particularmente por conozer quanto importara que el mundo entienda que tambien vivo de baxo del amparo de su magesdad, con que el rey

¹ Baltasar de Zuñiga y Velasco (1561–1622†), prágai (1608–1612), majd bécsi (1612–1617) spanyol követ.

² III. Fülöp spanyol király (1598–1621).

Mathias y todos tendran tambien mayor questa con mi persona. En que et gracia.

De Tirnavia y 23 de Marzo 1609

La respuesta

135A.

Hely nélkül, 1609. március 23. körül

Magyar főpapok nevében benyújtott memoriale V. Pálnak

Tanácsot kérnek ügyükben. Az egyházi birtokok veszélyben vannak, mert az eretnek prédikátorok akadálytalanul mozoghatnak. A tizedügyet a kánonjog megsértésével utalták világi fórum elé. Bocscai jogtalan adományai érvényben maradnak. A száműzött váradi püspök ügyét nem orvosolták. A jezsuita rendet kiűzték. A Magyar Tanácsot megtöltötték eretnekekkel. A címzetes püspököket kizárták. A legfőbb méltóságviselők eretnekek. Több a katolikus hit ellen irányuló döntést hoztak. Az eretnekek felhatalmazás nélkül foglalták el az egyháziak helyét. *Forgách bíboros magánsérelmei*: Az érsekség tizedeit a király Illésháznak adományozta, miután azokat hagyta a kamarák és Kolonitsch által megdézsmálni. Érsekújvári rezidenciáját nem adták vissza.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 186r – cop.)

Sanctissime

Consilia iuvandae in his partibus rei catholicae quaerimus.¹

Bona ecclesiastica periclitantur cum in villis facta sit potestas recipiendi haereticos praedicatores.

¹ A prelátusok március 23-án gyűltek össze Nagyszombatban, hogy a Szentszék segítségét kérik. Jelen *memoriale* vélhetően ekkor keletkezett irat(ok) alapján készült, ezért datáljuk erre a napra. Vö. alább 135B. 149. 140. sz. és jegyzeteik. E formájában Renzi ágens fogalmazhatta meg a pápa számára. Erre utal lelőhelye is, tudniillik a 135B. sz. levél mellett található, ami Renzi számára készült másolat. A főpapok gyűléséről követség ment az uralkodóhoz, hogy kieszközöljék az egyházpolitikai rendelkezések érvénytelenítését. A felterjesztést Telegdy János vitte, akinek a társaságában Bécsbe ment Pázmány is. Mindezt és a szóban forgó iratokat, jelzeteiket lásd TUSOR, *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt*, 95–96, 47–49. jegyzetek és CVH I/13, 19. A Mátyásnak szánt tiltakozás másolatát (28-ai dátummal!) lásd MNL-OL MK, Acta diaet. [A 95], fasc. 1, fol. 65r–66v. is.

Publico decreto instituti superintendentes a quibus archidiaconorum nostrorum autoritas ad visitandas ecclesias et cathedrales census exigendos sublata est.

Decimarum causae ad forum saeculare translatae et sacrorum canonum et regno legum iniuria.

Bonorum ecclesiasticorum sub tyrannide Boczkaiana occupatorum concessa retentio, cum eius donationes non liceat infringere.

Episcopum Varadiensem exilio iniuste multatum non revocant.¹

Ad religionis catholicae fundamenta in Hungaria evertenda patres Societatis Jesu publico decreto eiiciunt.²

Haeretici in senatum³ adlecti frequentissimi.

Episcopi titulares exclusi.

Praefecti maioribus regni officiis haeretici.

Haec, et plura contra fidem catholicam, atque ecclesiasticum ordinem, si scrutari libet articulos, decreta sunt.

Hisce articulis nomen episcoporum, et praelatorum adscribunt haeretici, licet eorum consensus non access[it]

Publica haec.

De privatis illustrissimi domini cardinalis Strigoniensis calamitatibus

Rex decimas insignes ad archiepiscopatum dominationis suae illustrissimae pertinentes donavit Illieshazio, eandemque a cameris suis, et capitaneo Kollonicz patitur spoliari. Propriam residentiam in Nova Arce non [red]dit, ita ut tredecim, et amplius millia florenorum reditus ipsi pereant.⁴

¹ Migazzi vagy Mikáci Miklós váradi püspök (1598–1613), a Szepesi Kamara elnöke (1600–1604). Részt vett a felső-magyarországi templomfoglalásokban. Bocskai katonáinak fogságába esett. Szabadulása után Lengyelországba ment. A bécsi béke száműzetésre ítélte. Lásd *Magyar történeti társaság közlönyei*, 1526–1608, 963 (V, 2. tc.), az irat tehát erre céloz. A váradi püspököt, jóllehet erről külön végzés nem született, felmentették a bécsi béke hatálya alól. Lásd KÁROLYI, *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása*, 353.

² Lásd legutóbb a 129. sz. iratot.

³ Célzás a Magyar Tanácsra.

⁴ Érsekújvár. Az érseki házról lásd a 106B. sz. iratot. – Lásd még alább a 139. és 140. sz. iratot és jegyzeteit.

135B.

*Nagyszombat, 1609. március 23.**A magyar főpapok levele a Bíborosi Kollégiumnak*

Végső veszedelemben fordulnak a bíborosi kollégiumhoz. Ezt demonstráló küldték el a pozsonyi országgyűlés egyházat sújtó végzéseit. Nemcsak az egyház jogai, hanem bevételei is veszélybe kerültek. A tizedügy világi fórumra való helyezésével az eretnekek célja a jövedelem elvétele volt. Ezt szolgálta Bocskai adományainak a megerősítése is, pedig az egyházi birtokokat érintő ügyben csak a királyok hozhatnak döntést. A váradi püspököt börtönbe zárták, későbbi száműzetését helyben hagyták. A Jézustársaságot megfosztották javaitól, hogy ne taníthassa az ifjúságot. Ilyen és még több ehhez hasonló törvényt hoztak a pozsonyi országgyűlésen, amelynek artikulusait már nyilvánosságra hozták. Ezért kötelességüknek érezték, hogy kinyilvánítsák, a törvényeket nem hagyják jóvá, mint ahogyan a világiak sem tehetik ezt meg. Az esztergomi érsek sérelmeiről csak annyit, hogy tizedjövedelmeit Illésházy kisajátította illetve eladta, érsekújvári házába Kolonitsch kapitány miatt nem léphet be. Mindennek fényében kérik, hogy a Bíborosi Kollégium, jogaival élve, forduljon a pápához és kérje közbenjárását a magyar egyház és egyházi rend védelmében, az egyház békéjének helyreállítása érdekében, hogy a király magát Szent István méltó örökösének mutassa.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 187r–188v – *cop.*)

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Domini colendissimi

Cum nullam in tanto fidei catholicae naufragio, et iurium ecclesiae eversione tutam stationem reperiremus, ad sacrum cardinalium collegium, tanquam ad tutissimum portum confugiendum nobis esse putavimus, cui et sapientia tanta est, ut remedium his malis invenire, et autoritas tanta, ut nihil non apud regiam maiestatem efficere possit. Itaque recurrentibus nobis ad vos christiani orbis praesides quaesimus, ut tum communi ecclesiae ipsius, tum etiam cardinalis nostri causae, qui unus est de coetu vestro, consilia iuvandae et protegendae in his partibus rei catholicae suscipiatis, et regiam maiestatem eo permoveatis, ut melius ecclesiae eiusque ministris consultum velit. Mittimus ad maiorem rerum omnium evidentiam ipsos articulos diaetae Poso-

niensis ex quibus quae religioni catholicae adversaria, et quae ecclesiastico statui nociva statuta sint, Illustrissimae Dominationes Vestrae perspicient.¹ Nostra quoque ecclesiastica bona periclitantur, cum etiam villis potestas facta sit recipiendi haereticos praedicatores. Item in eodem articulo de religione per superintendentes publico decreto institutos archidiaconorum nostrorum auctoritas ad visitandas ecclesias, et cathedraticos census exigendos sublata magno non tantum iurisdictionis ecclesiasticae, sed etiam proventuum suorum detrimento. Item decimarum causae ad forum seculare translatae tanta tum canonum, tum patriae legum iniuria, et tam absurda novitate, ut nec convenire aliquem iudicio in negotio decimarum possimus, legibus ipsis regni nusquam processum eiusmodi iudicii praescribentibus nec haereticis allegationes decretorum pontificiorum ac conciliorum admittentibus, ex quibus tamen antea in foro spirituali eiusmodi iudicia administrabantur. Itaque perfectum est ab haereticis, ut decimae, quibus avidissime inhiabant, in eorum essent potestate, et pro arbitrio iisdem abuterentur, nobis nulla defensionis ratione relicta. Praeterea bonorum ecclesiasticorum sub tyrannide Boczkaiana occupatorum iniustae retentioni eum modum commenti sunt, ut abrogari donationes eius tanquam ab illegitimo rege aut principe factas minime paterentur. (Quod tamen fieri debuisset ex praescripto legum, quae vetant ab ullo collationes bonorum quocunque titulo fieri, nisi a legitime coronato rege. In ecclesiasticis autem nec ipsis regibus potestas alienandi conceditur, sed ius patronatus suum ad collationem et defensionem eorum tantummodo restringitur) sed producendas eas et examinandas decernerent, in quo examine a raptorum complicibus et sociis peragendo, quis non videt, donationes praepositarum, et abbatiarum, opulentiorumque beneficiorum sacrilegiis, praedonibus, adiudicandas, qui sibi quoque eadem ratione valituras aliquando eiusmodi collationes ecclesiasticorum bonorum non inani coniectura augurantur. Atque ita insignium beneficiorum iacturam ecclesia patietur, et in aliis periclitabitur ne simili

¹ Lásd az előző iratot.

exemplo alter quispiam Boczkaii quod reliquum est bonorum suas partes sequentibus distribuat. Reverendissimum quoque episcopum Varadiensem¹ exilio iniuste multatum, et sub Boczkaio carceribus diu inclusum hactenus in magnam praelatorum ignominiam pessime tractant, et exilii legem iniquam non solvunt. Insuper ad religionis catholicae fundamenta in Ungaria evertenda, etiam hoc ipsis articulis haeretici consecuti sunt, ut patres Societatis fidelissimos in ecclesia catholica operarios ex collegio a sacra caesarea regiaque maiestate fundato exturbarent, in dicta causa, ne per iuventutem a praefatis patribus erudiendam, et ad pietatem, ac virtutem efformandam haeresi exitium, et Ungariae salus pristina pararetur. His accesserunt alia mala frequentissimi scilicet haeretici in senatum adlecti, unde titulares episcopi exclusi sunt, praefecti maioribus regni officiis haeretici, ut eorum auctoritate catholici opprimerentur, et haeresis fortissimos haberet patronos. Ista et alia plura, si scrutari articulos liberet contra fidem catholicam et ecclesiasticum ordinem infelicibus Poseniensibus comitiis decreta sunt, a quibus cum iurium nostrorum gravissima iacturam retulerimus, nunc vulgatis hisce articulis patimur prioribus afflictionibus maiorem famae nostrae iacturam, praefertunt enim in titulo, et conclusionem praelatorum nomen, ut merito haeretici et damnati haberi possimus, si ad hos articulos consensus noster accessit. Nunquam hoc Deus, et coelites omnes fieri permittant, nulla est nobis his impiis statutis pars nobis reclamantibus, contradicentibus, regiae maiestatis fidem obstantibus haec talia patrata sunt, et si legibus aliquis locus esset, haberi pro statutis non deberent, quibus nec ordo praelatorum in Ungaria primus et praecipuus, nec regna Sclavoniae, Dalmatiae, Croatiae nec magnates, ac nobiles praecipui assenserunt. De privatis illustrissimi domini cardinalis calamitatibus pauca addemus. Regia maiestas decimas insignes ad archiepiscopatum suae illustrissimae dominationis pertinentes, Illieshazio contulit et donavit, ipsi eas ademit. Item a cameris suis, et capitaneo Kollonycz² eandem spoliari patitur, pro-

¹ Lásd az előző iratot.

² Lásd az előző iratot.

priam residentiam in Nova Arce non reddit, ita ut verissime tredecim et amplius millium florenorum reditus ipsi, et ecclesiae pereant: non suam maiestatem tenuit, ne hanc iniuriam inferret, nec sanctissimi domini nostri intercessio, illustrissimum dominum paterne et sollicite commendantis, nec regium munus ratione cuius unicuique iustitiam administrare tenetur; nec ordinis vestri in illustrissima dominatione sua constituta dignitas. Habetis patres purpurati adumbratam religionis catholicae, et ecclesiasticorum, in quam coniecti sunt miserabilem in Ungaria conditionem. Vobis quibus a Deo datum est, illi assistere, qui habet sollicitudinem omnium ecclesiarum, id curae sit, ut eius sanctitatem pro nobis interpellatis, quomodo tanta vulnera ecclesiae curanda sint statuatis, nos non deseratis, sed potius opitulemini regem Sanctae Sedis Apostolicae auctoritate ad haereticorum furorem reprimendum, et rescindenda malefacta inducite, ut ecclesiae pacem restituat, et dignum Sancti Stephani regis successorem se exhibeat, monete. Nos enim de vestra autoritate, de vestra sollicitudine, de amore summa quaeque nobis pollicemur, et Deum sacrae vestrae coronae gubernatorem orabimus, ut integram illam ac sospitem conservet. Et humillima oscula manibus illustrissimarum ac reverendissimarum dominationum vestrarum infigentes finem scribendi facimus, prolixitatem submisso animo deprecari.¹

Paria litterarum ad sacrum collegium pro domino Rentio

¹ Idézve, az elejét magyar fordításban is közzétéve Tusor, *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt*, 95. A Rómába eljuttatott iratok megdöbentették a pápát, aki ezeknek a hatására ekkor úgy döntött, hogy az ügyet, amely Mátyás politikájáról is ítéletet mond, kivizsgálhatja a Szent Hivatallal. A két hónapig tartó, és Mátyást végül felmentő procedúráról Uo. 96–101.

136.

*Bécs, 1609. március 28.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

Levelet kapott Forgách bíborostól, aki nem lát más megoldást a jezsuiták ügyében, mint megvárni a következő országgyűlést. Addig is a királynál napirenden kell tartani ügyüket. Mindent megtesz az atyák érdekében. A pozsonyi apácák birtokait, jóllehet Illésházy a királytól megkapta a pénzt, ebben az évben még nem akarja átadni, hogy betakaríthassa a termést. Kétli, hogy rá tudnák venni, hogy elálljon ettől a követeléstől. A bíboros a tized ügyében ideküldte egyik emberét, akit tőle telhetően segíteni fog.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 166, fol. 124^{rv} + 129^v – orig.)

Illustrissimo e Reverendissimo signor mio padron colendissimo

L'illustrissimo signor cardinal di Strigonia mi scrive di Tirnavia delli 23 del corrente,¹ non veder altro rimedio per la restauratione de padri giesuiti,² che aspettar la dieta d'Ungheria et intanto mantener sua maestà in buona dispositione di proteggerli, e di favorirli, o pure tentar che fra questo mentre l'istessa maestà li assegni del suo residenza, e vitto in Possonio per insin che nella detta prossima dieta le cose si stabiliscano maggiormente. Ogni cosa io farò in beneficio de padri, per obedire a gli ordini di vostra signoria illustrissima, ma trattandosi di cavar nuovo assegnamento in tempo cosi stretto è bisognoso, non so quanto felicemente sia per riuscirci l'impresa.

Le monache di Possonio³ hebbero i loro beni dall'Eliashasi, ma con alcuni patti pregiudiciali, perche vuol' egli raccorre quest'anno non solo il grano, che vi ha seminato, ma anco il vino e poter mantenervi, per lungo tempo i suoi bestiami, benche da sua maestà habbia havuto 4 mila tallari, de quali pretendeva andar creditore sopra detti beni e le monache, in ogni modo, per assicurarsi del loro si contentano delle conditioni. Vedrò che sua maestà ordini che la restitutione sia libera, ma dubito, che si andarà molto riservato per

¹ Lásd az előző két iratot.

² Lásd az előző két iratot.

³ Lásd a 133. sz. iratot.

non disgustar quel barbaro, e si rimetterà il total rimedio al tempo che per quanto dicono, non potrà andar molto inanzi senza notabile effetto in un corpo così male affetto e cacoethico.

Esso illustrissimo signor cardinale tien qui un suo huomo per il suo negotio delle decime e si aspetta dal segretario del regno¹ una relatione del fatto per presentarsi a sua maestà con la quale non mancarò io con ogni mio potere d'oprarmi, perche al signor cardinale non manchino le sue ragioni. Et a Vostra Signoria Illustrissima humilmente mi raccomando in gratia facendoli riverenza con tutto l'animo. Di Vienna li 28 di Marzo 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo e reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

137.

München, 1609. április 22.

Don Baltasar de Zuñiga Forgách Ferencnek

Megkapta a súlyos helyzetről beszámoló levelét. Kérésének megfelelően ügyét ajánlani fogja a királynak.

(AGS Estado, leg. 2450 (s. n.) – *cop./transl. lat.*)

Traslado de un capitulo de carta en latin de Don Balthasar de Cuniga al cardinal de Strigonia, de Monaco y 22 de Abril 1609

He recibido la carta de Vos Signoria Illustrissima de 23 de Marzo² y dexando a parte el sentimiento que a todos deve dar el travajoso stado de las cosas de nuestra religion, me he holgado por mandarme en

¹ A pápa és a Bíborosi Kollégium számára készült iratról van szó. Lásd a 135AB. sz. iratot.

² Lásd a 135A. sz. iratot.

ella Vos Signoria Illustrissima algo en su servició, desseando mucho dar muestras de la voluntad con que me empleare en el, y assi e servire de muy buena gana al rey mi segnor sobre lo que toca a Vos Signoria Illustrissima y tengo por cierto que su magesdad hara grande stimacion que una persona de tan eminente dignidad, de tan gran santidad de vida y costumbres, y de tan illustre sangue dessee y pida su favor, proteccion y amparo. Et gracia

138.

Róma, 1609. április 25.

V. Pál II. Mátyásnak

Olyan súlyos sérelem érte a közelmúltban az egyházi rend jogait és kiváltságait, amelyet mindenképpen orvosolni kellett. Az ezt okozó törvényeket javítani vagy törölni kell, ahogyan egy olyan házból való uralkodóhoz, mint amilyen ő, a leginkább illik. A feloldozást meg fogja kapni. Figyelmezteti, hogy orvosolja a vallást és az egyház jogait ért sérelmeket.

(AAV Arm. XLV, vol. 4, fol. 179r – reg.)

Eidem regi
Paulus papa quintus

Charissime in Christo fili noster salutem et apostolicam benedictionem. Tam gravia, et tam multa sunt, quae nuper in regno Hungariae, et in Austria patrata fuerunt in praedudicium ecclesiae Dei cum in rebus fidei catholicae, tum in his, quae ad iurisdictionem et immunitatem ecclesiasticam pertinent ac praesertim in Hungaria in causis decimarum bonorum, et iurium ecclesiasticorum, ut maiestati tuae omnino enitendum sit, opportunis remediis curare, ut male acta corrigantur, et iniuste decreta antiquentur, quemadmodum decet candorem, et integritatem catholici regis, et ex ea potissimum familia nati, quae semper gloriata est ob defensionem ac tutelam constantissime et acerrime a se susceptam catholicae religionis. Nos quidem charissime fili pro paterno amoris affectu, quo

Maiestatem Tuam in Domino prosequimur, proque summo desiderio incrementi, et prosperitatis tuae, praecipue autem zelo salutis animae tuae commoti maxima animi anxietate affecti sumus ex eiusmodi rebus. Quantum autem attinet ad absolutionem¹ considerabimus quid fieri conveniat. Interim paterne monemus te, ut opportuna remedia adhibeas, ac diligenter cures, ut praeiudicia fidei catholicae, et ecclesiasticae immunitati, atque iurisdictioni facta tollantur, et nos iugiter divinam bonitatem orabimus, ut auxilio suae sanctae gratiae maiestati tuae semper adsistat. Benedicimus tibi in nomine Domini. Datum ut supra.

Petrus Struza

139.

Pozsony, 1609. május 22.

Forgách Ferenc V. Pálnak

Megkapta levelét. A saját és a magyar klérus nevében köszönetet mond a pozsonyi végzések érvénytelenítéséért. Nem tartja célszerűnek a nyilvános tiltakozást, mivel korábban már megfogalmaztak egyet, amelynek szövegét eljuttatták Borghese bíborshoz. És bár a klérust az őket övező gyanakvás miatt nem hívta össze, megteszik, amit hivataluk követel tőlük. Arra kéri, hogy amint eddig is, járjon közbe a királynál a hit védelmében.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 124r + 131v – orig.)

Beatissime Pater ac Domine, Domine clementissime

Post humillima pedum Beatitudinis Vestrae oscula. Apostolicum breve Sanctitatis Vestrae² ea qua par est veneratione recepti, gratissi-

¹ A breve (lásd az előző iratot), háttérben a magyar prelátusoknak az 1608. évi törvények miatti feljelentése nyomán a Szent Hivatal által elindított vizsgálata áll. A Szent Hivatal május 14-ei ülésén hozott határozatot a feloldozásról, amelyre de Mara nunciustnak volt felhatalmazása. A nunciust kétszeri halasztás után, május végén vagy június elején adta meg az abszolúciót. TUSOR, *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt*, 100–101.

² Lásd a Forgáchnak és a püspöki karnak írt április 25-ei dátumú pápai breve szövegét: „...Aperte enim ex litteris vestris cognovimus fortitudinem, ac religionem vestram cum

moque animo Sanctitatis Vestrae paternam curam in ecclesiam Hungaricam exosculatus sum ac mecum una praelati omnes Hungariae, aeternae gratitudinis ac humilis servitutis officio se devinctos fatentur, quod apostolica sua autoritate a iugo servitutis articulorum Posoniensium¹ nos exemerit. Quod vero Sanctitas Vestra paternae nos monet, ut Regiae Maiestati publico scripto protestemur, nullo modo nos articulis illis impiis assensisse, vel in posterum assensuros esse, Sanctitati Vestrae humillime suggero, nos iam antea id cumulate praestitisse, copiamque litterarum, quas totus clerus Ungariae ad regiam maiestatem dedit, ac instructionis, quam legatis nostris ad regem missis dederamus,² ad illustrissimum cardinalem Burghesium mitto, ut ex iis Sanctitas Vestra intelligat, quid praestitum a nobis fuerit, nostraeque innocentia cognita, ab infamia illa nos vindicet, quam articuli nomina nostra praeferentes nobis inusserunt. Et quamvis hoc tempore convocare praelatos Hungariae non potuerim, ne segetem ali-

summa prudentia coniunctum, cum a nobis quaeratis, quid vobis agendum sit, vosque promptos, paratosque nostris paternis admonitionibus exhibeatis. Primum quidem virtutem, et pietatem vestram, ut par est, summopere laudamus, et ut persistatis, vos etiam, quae etiam hortamur. Deinde vos monemus concessionem a rege factas nullas, et invalidas esse, nec vos ad eorum observationem ullo pacto teneri. Praeterea quia articuli illi perniciosissimi praeferunt in titulo, et conclusione vestrum nomen cum detrimento vestrae famae, sicuti apud nos questi estis: debetis publica scriptura regi directa, quae damnationem articulorum contineat, hanc imposturam detegere, et rei veritatem ad fidei catholicae tutelam, et ecclesiastici iuris conservationem manifestare... nihil unquam praetermissuri, quo din hac causa praestare poterimus, quemadmodum nec antea praetermissimus de iisdem rebus cum rege diligenter agere." AAV Arm. XLV, vol. 4, fol. 179r.

¹ Lásd a 138. sz. iratot. Ez nem kis részben a királlyal szemben éppen akkor folyó, az előző évi törvények vallásügyi rendelkezései miatt elindított inkvizíciós eljárásnak volt köszönhető. Lásd Tusor, *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt*, i.m.

² Nyilvánvalóan a magyar prelátusok által a március 23-ai nagyszombati tanácskozáson elfogadott és II. Mátyásnak címzett beadványról, illetve a Telegdy Jánosnak ehhez kapcsolódóan adott követutasításról van szó. Rómában mindkét dokumentumot továbbították a Szent Hivatalnak. Jelzetüket hozza: Tusor, i.m., 95, 46–47. jegyzet. Vö. fentebb, a 135A. sz. irat (1. jegyzet) is. Utóbbi dokumentum pontjainak mintegy fele átfordést mutat ezzel a forrással: „*Nomine omnium Archiepiscopi, Praelatorum reliquorumque Ecclesiasticorum per suos legatos haec Suae Maiestati Regiae proposuerunt*” Pozsony, 1609. február 11. MNL-OL MK, Acta diaet. [A 95], fasc. 1, fol. 61r–62r.

quam variarum suspicionum, quas conventus noster generare solet, dedisse viderer, dabimus tamen operam, ut in posterum quoque officii nostri partes omnes adimpleamus. Sanctitatem Vestram demisse rogantes, ut quod fecit hactenus, deinceps quoque facere pergat, Regiamque Maiestatem ad defensionem religionis ac ecclesiae assidue cohortetur. Sed quia uberius Illustrissimo cardinali Burgesio hisce de rebus perscripsi, quod reliquum est Sanctitatis Vestrae beatos pedes humili osculo veneratus, eidem a Deo Optimo Maximo faelicitatis omnis cumulum exopto. Datum Posonii vigesima secunda die mensis Maii anno domini, Millesimo Sexcentesimo nono.

Sanctitatis Vestrae

humillima creatura
cardinalis Strigoniensis

Sanctissimo ac beatissimo patri domino nostro domino Paulo papae V. Sanctae et Universalis Ecclesiae summo pontifici domino domino clementissimo

140.

Pozsony, 1609. május 22.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

Nagy örömmel fogadták a pápának a pozsonyi végzésekkel kapcsolatban írt levelét. Küldi a kérvényt, amit a királynak nyújtottak be. A jövőben is mindent megtesznek, hogy ezeket a végzéseket eltöröltessék. Az őket övező gyanakvás miatt tanácsosabbnak látta a klérust titkos tanácskozársra összehívni. Köszönetet mond eddigi támogatásáért és közbenjárásáért. További támogatását kéri, mivel féltő, hogy a nádor halála miatt összehívandó országgyűlésen az elidegenített egyházi birtokok végleg az eretnek kezére jutnak. Ezért írjanak a királynak, hogy most már ne az eretnekeket támogassa.

(AAV Fondo Borghese, serie III, vol. 45C, fol. 125^{rv} + 130^v – orig.)

Illustrissime Domine, Domine et patrone colendissime

Magna voluptate ecclesiasticos omnes Ungariae affecerunt litterae apostolicae sanctissimi domini nostri, quibus articulos Posonienses religionis, ac status ecclesiastici in Ungaria destructivos,

impietatis damnatos, ac invalidos esse sanctitas sua declaravit. Quod vero sanctitas sua nos admonet, ut regem de eorum articulorum impietate admoneamus.¹ Illustrissima Dominatio Vestra sciat nihil a nobis hac in parte intermissum fuisse, idque ut manifeste suae sanctitati ac Illustrissimae Dominationi Vestrae constet, mitto Illustrissimae Dominationi Vestrae copiam, eius libelli,² quem status ecclesiasticus non adeo pridem regi exhibuit per suos legatos, et instructionis iuxta quam agere de rebus religionis cum sua maiestate debuere. Ceterum incitati paterna sanctitatis suae admonitione in posterum quoque omni conatu id agemus, ut nos officio nostro defuisse existimare nemo possit, inustumque nobis scelus, quasi approbatores³ articulorum illorum fuisset palam ac libere a nobis amoliamur. Convocassem equidem libenter dominos praelatos Trans-Hungariae,⁴ sed quia conventus noster varias solet generare suspiciones nunc praesertim in absentia regis ac mortuo palatino exitiabili ecclesiasticorum hoste consultius censui secreto agere. Interim vero ego unus omnium ecclesiasticorum Ungariae nomine, Illustrissimae Dominationi Vestrae summas, quas possum ago gratias, quod Illustrissima Dominatio Vestra apud sanctitatem suam adeo sollicitae ac diligenter causam nostram promovere dignata est, cui nos aeternum devoti felicitatem omnem a Deo precibus assiduis flagitabimus. Deinde vero Illustrissimam Dominationem Vestram, quae possum animi demissione oro atque obtestor, ut apud sanctitatem suam negotia ecclesiae Hungariae promovere intermittat. Mortuo palatino propediem comitia publicis regni negotiis ordinandis indicenda erunt, in quibus nisi regia maiestas se catholicis adiungat, periculum est gravissimum, ne et bona ecclesiastica ab haereticis occupata hucusque alienentur, et religio penitus intercidat. Itaque Illustrissima Dominatio Vestra auctor sit sanctitati suae, ut validissimis quibus potest remediis regem eo deducat, ne plus sibi praesidii esse arbitretur in paucorum ac tur-

¹ Lásd az előző iratot.

² Lásd az előző irat 4. jegyzetét.

³ Nem világos, pontosan kikre gondol, Illésházy ugyanis, akivel a leghevesebb volt a konfliktus, május 9-én meghalt.

⁴ Vélhetően Felső-Magyarországra vonatkozik a célzás.

bulentorum haereticorum favore, quam in Dei praesidio, ecclesiae patrocinio, suae sanctitatis ac principum christianorum auxilio, vere enim nihil hic aliud nisi generosa resolutio desideratur a rege. Quae vero potissimum sint a rege desideranda Illustrissima Dominatio Vestra clare intelliget ex adiunctis scripturis. Et quia nihil dubito eandem Illustrissimae Dominationis Vestrae in nos fore benevolentiam, quam semper antea experti sumus, nos quoque pro incolumitate Illustrissimae Dominationis Vestrae, preces assiduas fundere non intermittemus. Cui post humillima manuum oscula faelicitatem omnem ex animo precor. Datum Posonii 22 mensis Maii anno 1609.¹

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo ac reverendissimo domino domini Sacrae Romanae Ecclesiae cardinali Borghesio domino meo colendissimo

¹ A Borgheséhez és a pápához intézett levelek tartalmát ismerteti TUSOR, *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt*, 103. – A 1608. elejétől Rómába írt Forgách-leveleket nem csak idézi, ismereteti, hanem többükből hosszabb részleteket is közöl UŐ, *A magyar egyházi elit és Róma kapcsolatának ismeretlen fejezetei (1607–1685)*, Doktori disszertáció (ELTE), Budapest 2000, 139–142 és 149.

141.

Bécs, 1609. május 23.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Forgách bíboros találkozót kért tőle, amelyen be akar számolni a királlyal folytatott tárgyalásairól. Nem ellenőrzött értesülései vannak arról, hogy a bíboros megparancsolta a parasztoknak, hogy az Illésházy által elvett tizedet ne fizessék meg másnak. A találkozóról részletesen be fog számolni. A király magatartása reményekre jogosít fel.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 166, fol. 212r + 215v – orig.)

Illustrissimo e Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

L'illustrissimo signor cardinal di Strigonia hieri con una sua lettera mi commandò che io volessi uno di questi giorni uscir di Vienna, in un luogo tre leghe discosto, ove sua signoria illustrissima si sarebbe similmente trasferita da Possonio, perche desiderava conferir meco molte cose da trattarsi con sua maestà ritornata che sia da Lintz,¹ per beneficio delle chiese et d'ecclesiastici di quel regno. Io ho disposto di andarvi martedì, et per quanto potrò non intermetterò qualsivoglia industria, et diligenza dal canto mio, per colpire a qualche buon segno. Intendo che esso signor cardinale si sia già posto in possesso delle decime ultimamente usurpateli dall'Eliashasi,² et fatto ordine a quei villani che non debbano corrispondere ad altri, ma non ne ho più che tanto certezza. Ragionato che haverò seco, darò poi particolar conto a Vostra Signoria Illustrissima del tutto. Dall'occasione così favorevole, et dall'intentione che mostra fin hora sua maestà così giusta, et così pia, può ragionevolmente sperarsi non picciolo sollevamento a i disordini seguiti. Faccia Dio benedetto che così sia. Et a Vostra Signoria Illustrissima per fine fo humilmente riverenza raccomandomele in gratia. Di Vienna li 23 di Maggio 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

humilissimo et obligatissimo

Placido vescovo di Melfi

¹ Linz (AT).

² Erről lásd legutóbb a 136. sz. iratot.

All'illustrissimo e reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

142.

Bécs, 1609. május 30.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Javasolta korábban Forgách bíborosnak tartományi zsinat összehívását az egyházfegyelem kérdésében. Néhány püspök életvitele megbotránkozásra ad okot, ezért célszerűnek tartaná, ha az ügyben a pápa brevét küldene. A szemináriumok létesítése érdekében szintén, amelyek megalapítását nem kellene a királytól várni.

(AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 166, fol. 220^{rv} + 225^v – orig.)

Illustrissimo e Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

Quando i mesi adietro fui in Possonio mi parse d'insinuar' all'illustrissimo signor cardinal di Strigonia il gran bene che potrebbe sperarsi, se sua signoria illustrissima come primate del regno convocasse un sinodo provinciale procurando con tal mezzo, di risarcir la disciplina ecclesiastica tanto corrotta del paese, et sua signoria illustrissima come piena di zelo, et conoscendo il bisogno, che ve ne sarebbe, mostrò di gradir l'avvertimento. Hora l'altrohierì dolendomi seco del scandalo, che danno alcuni di quei vescovi con le lor continue imbriachezze, mi parse di replicarli l'istesso et ritrovandolo della medesima intentione mi disse, che per dar spirito al negotio et acciò si eccitasse maggior prontezza negli altri, havrebbe desiderato un'ordine, o un ammonitione da nostro signore sopra di ciò, perche poi dal canto suo non havrebbe lasciato di far qualche li conveniva. Ho voluto con questa darne conto a Vostra Signoria Illustrissima acciò restando cosi servita, si degni di farne motto alla santità sua la quale disponendosi con un suo breve di promuovere opera cosi dovuta, et ricordando anco a i prelati il frutto, che si sperarebbe dall'erectione di seminarii, et l'obbligo che essi tengon di farlo senz'aspettar che il re o altri, entri per essi a sodisfar questo debito, come io dissi similmente

a detto illustrissimo cardinale, crederei certo, che non potrebbe se non giovare in estremo. Il tutto però rimetto come devo al giuditio di Vostra Signoria Illustrissima alla quale fo humilissima riverenza et mi raccomando in gratia con tutto l'animo. Di Vienna li 30 di Maggio 1609.¹

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo e reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

143.

Bécs, 1609. május 30.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Találkozott Forgách bíborossal, aki beszámolt az egyházi ügyekről. Amit a bíboros a leginkább akar, hogy töltsék be a helytartói posztot, és azt egyházi személy kapja meg, a királyság törvényei miatt kivihetetlennek tartja, amittől anyagi okokból néhány alkalommal tértek csupán el. Attól tart, hogy Thurzót fogják jelölni nádornak elsősorban előrehaladott kora miatt. A király jelezte, hogy erre a méltóságra katolikust akar jelölni. Bővebben is ír, ha többet megtud.

(AAV Fondo Borghese serie II, vol. 166, fol. 221^rv + 224^v – orig.)

Illustrissimo e Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

L'illustrissimo signor cardinal di Strigonia co'l quale convenni martedì passato in un luogo tre leghe discosto di qua, m'informò d'alcune cose per interesse della sua chiesa et degli ecclesiastici di quel regno, che sono apunto l'istesse altre volte scritte di qua, et ricordatemi similmente da Vostra Signoria Illustrissima. Vedrò di trat-

¹ A bíboros a Trienti Zsinat határozatainak régóta húzódó életbeléptetése céljából hívta össze a zsinatot.

tarne di nuovo con sua maestà quanto prima con quella efficacia che devo et posso maggiore. Sono ben quasi sicuro che qualche sua signoria illustrissima mostra di desiderar nel primo capo, cioè che il luogotenente da crearsi, indiffetto del palatino debba esser ecclesiastico non seguirà in modo alcuno, non essendo così richiesto dalle leggi del regno, né anco di stile del paese, ma usato solo alle volte per risparmiar la spesa, et la provisione che si lasciava di dar' a gli ecclesiastici et non si farà poco, se si otterrà che cada il carico in man di cattolico, benche laico, perche dubito grandemente che i suffragii del consiglio saran per indirzarsi nella persona del Turso, et qui forse presupponendo che sia per durar poco in vita non vorran' disgustarlo per poco, ma assicurarsi maggiormente di lui et sepelirlo in breve con honore. Sua maestà come io scrissi a Vostra Signoria Illustrissima co'le mie delli 9 et 16 del corrente,¹ mi diede certa intentione di promuovere a quel luogo, un cattolico² et così sperarei che fusse per succedere, se non vedesti dall'altro canto che molto piu facilmente vengon comprobati dall'evento o prognostichi del male che le speranze del bene. Di qualche seguirà darò appresso distinto ragguaglio Vostra Signoria Illustrissima. Alla quale fo per fine humilmente riverenza et mi raccomando in gratia. Di Vienna li 30 di Maggio 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo e reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Lásd AAV Fondo Borghese, serie II, vol. 166, fol. 193^rv + 196^v. 209^rv. Mindkettő a nádorválasztásról szól.

² A katolikus jelölt Forgách Zsigmond, a bíboros testvére volt.

144.

*Nagyszombat, 1609. június 14.
Forgách Ferenc Thurzó Györgynek*

Megkapta a királyi parancsot, amely elrendeli a Magyar Tanács összehívását. Ennek szellemében arra kéri, hogy június 23-án Pozsonyban jelenjen meg a tanács ülésén.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzo [E 196], fasc. 81, n. 17 – *orig.*)

Spectabilis et Magnifice Domine et affinis observandissime

Post salutem et servitii deditissimam commendationem.

Accipit Spectabilis et Magnifica Dominatio Vestra hisce annexum benignum suae maiestatis regiae mandatum, ex quo fusius cognoscet, quid ab eadem exposcat, et quemadmodum certos suos consiliarios in unum convenire, nominatim vero Spectabilem et Magnificam Dominationem Vestram adesse, deque proponendis ipsis negotiis, ad rem publicam bonumque patriae cum primis spectantibus, primo quoque tempore seriam et maturam inire consultationem clementer iniungat. Id vero ad me benigne putavit dirigendum maiestas sua, ut Spectabili et Magnificae Dominationi Vestrae non solum transmittam, sed etiam de loco et tempore, quibus recte congregari possint, conventusque celebrari, ipsam ut certiozem faciam. Mihi vel commodior vel tempestivus magis oblatu est dies nullus, quam qui Divo Joanni Baptistae, proxime affuturus, consecratus est. Itaque Spectabilem et Magnificam Dominationem Vestram enixe cupio esse rogatam, ut rationes suas ita disponat, quo huic benigno suae maiestatis regiae mandato, obtemperans, pridie dicti festi id est, in vigilia eius, quae erit 23 currentis mensis Junii, Posonii comparere queat, sic ut ipso die, Beati Joannis, rem ipsam aggredi, tractationem continuare, et ubi, quod e salute patriae cedat, Deo volente statuimus, id ad suam maiestatem ocius referre posimus. In quo Dominatio Vestra Spectabilis et Magnifica benignae suae maiestatis voluntati satisfaciet, et afflictae patriae haud mediocre feret subsidium. Quod reliquum est, Spectabilem

et Magnificam Dominationem Vestram felicissime valere precor. Tyrnaviae 14 Junii 1609.

Spectabilis et Magnificae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor et affinis
cardinalis Strigoniensis

Spectabili ac magnifico domino comiti Georgio Thurzo de Bethlemfalwa, comiti perpetuo de Arwa, eiusdemque comitatus Arvensis supremo comiti dapiferorum regalium in Hungariae magistro necnon sacrae regiae maiestatis consiliario etc. domino et affini observandissimo

145.

Bécs, 1609. július 25.

Placido de Mara Scipione Borghesének

A Magyar Tanács az Illésházy által elvett tizedek ügyében azt a javaslatot tette a királynak, hogy özvegye szolgáltassa azokat vissza. A király által kijelölt biztosok azonban eredménytelenül tértek vissza. Most a betakarítás és a szüret miatt esélye sincs az ügy gyors elintézésének. Figyelemmel kíséri az ügyet. Az özvegy befolyásos rokonsága miatt is akadályok merülhetnek fel. A bíboros megegyezett Kolonitschcsal és kifizette az érsekújvári katonaság zsoldját, hogy hozzájusson a maradék jövedelemhez.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 27r–28v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

Sta ancor verde la speranza dell'illustrissimo signor cardinal di Strigonia di ottener qualche desidera in materia delle sue decime, ma fin' hora non vi è quella total chiarezza, che dovrebbe esservi. Il Consiglio Ungharico consultò a sua maestà che la donazione fatta ad Eliashasi fosse ingiusta et invalida, et che si doveva, secondo le leggi del regno, ammonir la vedova, a rilasciar le dette decime, et ricusando ella di farlo, dovessero subito manu regia restituirsi al signor cardinale. Ma la maesta sua persuasa da chi può et fa il tutto, prese temperamento d'ordinar, che si facesse la detta ammonitione, eleggendo

a questo effetto quattro di essi consigli, i quali però ritrovando la vedova costante nella negativa, dovessero farne qui relatione perche si sarebbe poi provisto di giustitia.¹ Questo tanto differire, non può dar gusto, ne al signor cardinale ne a qualsivoglia che consideri il negotio senza interesse, perche quando mai altro, essendo hora il tempo della messe, et approssimandosi quello delle vendemmie, o si perderanno affatto, o senza gran spesa et disagio, non potran ricuperarsi più, da mano della posseditrice i frutti già essatti dell'anno presente. Dovrà sua signoria illustrissima procurar quanto prima la relatione di essi deputati io possa qui veder con ogni maggior diligenza di cavarne il netto, et Dio sa s'io m'affliggo, che questo negotio resti tuttavia sospeso, perche veggio quanto sia a cuore a sua beatitudine, et quanto in se stesso sia giusto. La Palfi, vedova dell'Eliashasi è unica sorella della madre del signor Can, socera del signor Ottavio Cavriani,² del signor camerier maggiore et dell'Ermesthan ambasciatore³ al Turco, i quali per qualche si discorre, uccellani tutti la sua heredità, ne vorrebbon vederla disgustata. Hor faccia Vostra Signoria Illustrissima la conseguenza.

Il signor cardinale parti mercordi al tardi, con essersi prima accomodato co'l Colonitz⁴ heretico, dal quale veniva molto dis-servito per conto del presidio di Castelnuovo, che sta sotto il suo governo, ma pagato da sua signoria illustrissima et hora se li è humiliato grandemente con offerta di servirlo, et riverirlo, non che di non darli impedimento nell'essattatione delle sue entrate, come almeno per connivenza, et per non mantenere in offitio quei soldati, ha fatto peravventura sin'hora, et sua maestà co'l suo consenso, ha approvato, et stabilito maggiormente il tutto, onde spero, che in questa parte sua signoria illustrissima sa qui inanzi non sentirà dis-

¹ A tizedügyről legutóbb lásd a 141. sz. iratot.

² Ottavio Cavriani Mátyás főherceg, majd király bizalmasa, főlovászmester, 1610-től a mosonmagyaróvári királyi uradalom intézője. Johann Euseb Khuen von Belasi anyja Pálffy Magdolna volt.

³ Adam Freiherr von Herberstein, császári diplomata 1608-ban járt a Portán.

⁴ Az ügyről legutóbb lásd a 135A. sz. iratot.

gusto. Io fine et con ogni humilta a Vostra Signoria Illustrissima mi raccomando in gratia. Di Vienna li 25 di Luglio 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

146.

Bécs, 1609. július 25.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Több alkalommal és módon, de eddig hiába próbálta rávenni a püspököket, hogy intézzék el a pápai megerősítésükkel kapcsolatos teendőiket. Közbenjárt ez ügyben a királynál is. Kéri, hogy tekintélyét latba vetve szólítsa fel az érintetteket, hogy folytassák le végre a kánoni kivizsgálási eljárást. Beszélt a bíborossal is, aki zsinatot fog összehívni az egyházi ügyek rendezése céljából.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 31^{rv} – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

L'ultime lettere che ho di Vostra Signoria Illustrissima sono delli 4 del corrente.¹ Ben si sa, che una gran causa de i disordini, in queste misere provincie è la rilassatione della disciplina ecclesiastica et la poca cura et vigilanza de' pastori: si conoscono anco i rimedii, che sarebbono efficaci, mal'applicazione è difficile.

Ho fatto molte volte istanza et a bocca et con lettere, et per mezzo anco dell'illustrissimo signor cardinal di Strigonia, ma sempre indarno a questi prelati, nominati vescovi in Ungheria che procurassero quantoprima la lor consecratione ultimamente dovendo la maggior parte di essi venir qui come consiglieri ne parlai in buona forma con

¹ Nem találtam.

sua maestà, la quale persuasa dal dovere, et scaldandosi piú del suo solito, ne ha fatto con essi un opportuno risentimento. Onde si veggon tutti piú solleciti a formare i lor processi per inviarli in Roma. Io devo supplicar Vostra Signoria Illustrissima come fo humilmente che capitando costi, si degni d'interporre l'auttorità sua, acciò si considerino, et si spediscano quantoprima, perche veramente, se non sollecitiamo a proveder quei poveri popoli, de sacerdoti et di ministri, è da dubitarsi, che in breve tempo quel poco di catolicismo, che vi è rimasto, sia per smarrirsi affatto.

Ho insinuato di nuovo all'illustrissimo signor cardinal di Strigonia il bene, che si caverebbe dal radunare un sinodo provinciale¹ per rimediare a tanti disordini, et m'ha ratificato di farlo, comandandomi, che voglia anch'io servirlo co'l mio poco talento. Al che mi sono offerto prontissimo, non so qualche seguirà. Io a Vostra Signoria Illustrissima riverenza con tutto l'animo et humilmente me le raccomando in gratia. Di Vienna li 25 di Luglio 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitorre
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Erről lásd a 142. sz. iratot.

147.

*Róma, 1609. augusztus 1.**Scipione Borghese Placido de Marának*

Jóllehet reménykednek a tizedügy gyors megoldásában, amelynek ügyében a pápa brevét is küldött, mégis szükségesek további erőfeszítések a tanácsosok ellenérdekei miatt.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 5v; Fondo Borghese, serie I, vol. 931BIS, fol. 81r – reg.; BAV Barb. lat., vol. 5929, fol. 198r–199r – reg.)

Benche qui si faccia la stima che si deve della speranza, che teneva il signor cardinal di Strigonia d'ottenere qualche buona risoluzione dal re in materia delle decime estorteli dal Heliashazi,¹ oltre a quella, che dovrebbe portar seco gli uffitii di nostro signore et il breve² in spetie, che Vostra Signoria havea presentato a sua maestà stimiamo nondimeno pur anco l'opinione che haveva lei che il negotio fusse per differirsi, essendo costume pur troppo ordinario di quei ministri il tirar in lungo tutte le cose che non appartengono a i lor proprii interessi, et quelle massime dalle quali sogliono mostrarsi sempre alieni, et aborrenti. Al signor cardinale seguitarà Vostra Signoria di prestare il suo favore quando bisogni, et ne sia richiesta da lui. Che non m'occorrendo qui altro resto. Di Roma il primo d'Agosto 1609.

¹ Erről legutóbb lásd a 145. sz. iratot.

² Nem találtam.

148.

*Róma, 1609. augusztus 1.**Scipione Borghese Placido de Marának*

A pápa örömmel fogadta Forgách bíborosnak a tized ügyében írt levelét, és reméli, hogy a királyi tanácsosok az ügy megoldása érdekében készítik el a jelentésüket. Hasonlóan örömet fejezte ki, hogy sikerült megállapodni Kolonitschcsal, és hozzájut a jövedelméhez.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 6v–7r; Fondo Borghese, serie I, vol. 931BIS, fol. 81r–82r; BAV Barb. lat., vol. 5929, fol. 199r–200r – reg.)

È piaciuto a nostro signore d'intendere quel tanto che Vostra Signoria ha scritto in una sua delli 25 di Luglio¹ che si vada tuttavia sperando di poter ottenere qualche si desidera in materia delle decime del signor cardinale di Strigonia. Et crede sua santità che questa speranza si possa fondare nella relatione delli deputati da sua maesta a questo effetto, li quali non lasciaranno di provvedere per il gusto, et insieme che si possa appoggiare nella buona diligenza di Vostra Signoria della quale se ne vedono segni, et questi si può anco sperare che habbino da esser efficaci. Ha sentito medesimamente sua santità molto gusto che il signor cardinale si sia accomodato col Colonitz heretico,² et che ciò sia seguito con molto vantaggio di sua signoria illustrissima nell'honore, et nell'interesse, et poi che vi è concorso il consenso di sua maestà si ha da credere che per l'avvenire sua signoria illustrissima non patirà più nell'essattatione delle sue entrate, che è quel che nostro signore desidera per utile di sua signoria illustrissima et è qualche posso dire a Vostra Signoria la quale perseverarà in favorire le cose del sudetto signorre bisognando. Che qui fra tanto me le raccomando di Roma li 1 d'Agosto 1609.

¹ Lásd AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114A, fol. 27v–28r.

² Az ügyről lásd legutóbb a 145. sz. iratot.

149.

*Nagyszombat, 1609. augusztus 4.
Forgách Ferenc Thurzó Györgynek*

Sajnálja, de Batthyányi Ferenc elfoglaltsága miatt egyedül nem meri vállalni a veszélyes utat, ezért az általa kért találkozózt most nem tudják megejteni.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzo [E 196], fasc. 81, n. 18 – *orig.*)

Spectabilis et Magnifice Domine et affinis observandissime
Post salutem et servitiorum deditissimam commendationem.

Vettem az Kegielmed levelet, mellyel ielenthi Kegielmed, hogj nagy szeretettel vár oda benunket, es kér azon diligenter, hogj aianlassom szerint, tovabra ne hallaszuk, hanem mentul hamareb, Battiam urammal egiut megh latogassuk Kegielmedet, mivelhogj Kegielmednek is mas foglalatossaga vagion elotte, es ide fel Bechbe készül. Azert, edes sogor uram, Kegielmed ugian el hidgie, hogj ez obligatio nekul is keszek vagiunk szolgalmi Kegielmednek, es a vegezés, s ayanlassunk szerint, edigh is megh chelekettuk volna. En raitam ugian semi sem mult el, bizony szeretettel megh lattogattunk volna Kegielmedet, de Battiam uramnak erkezek akadekia, hogj az eo feolseghe parancholattiabul meginth az torokel valo trattatoria¹ kolletik menni, es orankint varya, hogj megh indullion, e miat halladot el a io szandek. En penigh egjedul gondolhattia Kegielmed, hogj mennyek el, az uthnak feelmes voltaert. Vagion az idonek alkalmatlansaga is elottem, hogj mostan takarasnak ideyen molestus legiek Kegielmednek. Hanem Kegielmedet kerem, minth io akkaro uramot, sogoromot, meg bochiassa Kegielmed ez egjszer, es vedgie be melto excusationkat, hogj aianlassunknak mostan eleget nem tehetunk, mert bizony a mi raitunk allot volna, kedvet Kegielmednek megh nem szegtunk volna, en szeretettel es szivem szerint szolgaloK Kegielmednek, abba ketsege ne legien Kegielmednek. Battiam uramnak urreseghe leven, es az idonek alkalmatossagat latvan, ugian

¹ Az 1606-ben megkötött, és végül 1608-ban ratifikált zsitvatoroki békével összefüggő és a vitatott hovatartozású falvak miatt az esztergomi érsekséget is érintő bizonyolult és elhúzódo tárgyalásokról van szó. NEHRING, *A zsitvatoroki szerződés*, i.m.

megh latogattjuk Kegielmedet. Ezeknek uthana Isten Kegielmedet minden joval algia megh. Tyrnaviae 4 Augusti 1609.

Spectabilis et Magnificae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor et affinis
cardinalis Strigoniensis

Spectabili ac magnifico domino comiti Georgio Thurzo de Betlehemfalwa, perpetuo de Arva, et eiusdem comitatus supremo comiti dapiferorum regalium in Hungariae magistro et sacrae regiae maiestatis consiliario etc. domino et affini observandissimo

150.

Róma, 1609. augusztus 22.

Scipione Borghese Placido de Marának

A pápa elégedetten fogadta Forgách bíboros kompromisszumos javaslatát a tized felének átengedéséről Illésházy özvegyének, mindazonáltal kéri, tized erőfeszítéseket a bíboros érdekében a királynál és tanácsosainál.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 13v–14r – *reg.*)

Il signor cardinale di Strigonia ha mostrato molto zelo, et prudenza in ricusare di dare la metà delle decime¹ alla vedova di Eliashazi et non pregiudicare per sempre alle ragioni della sua chiesa, et potrà Vostra Signoria con occasione assicurar sua signoria illustrissima che in questa sua constanza d'animo ha dato a nostro signore particolar sodisfattione si come la darà anco Vostra Signoria pienamente alla sua santità se procurerà con il re et ministri d'aiutare gli interessi del signor cardinale et la recuperatione delle sue entrate ecclesiastiche, et delli beni della detta sua chiesa in quanto ve ne è modo. Et a Vostra Signoria per fine mi raccomando. Di Roma li 22 d'Agosto 1609.

¹ Erről legutóbb lásd a 148. sz. iratot.

151.

*Bécs, 1609. augusztus 22.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

Forgách bíboros ügyében közbenjárása ellenére csak a pozsonyi országgyűlés után lesz döntés. A tizedügy mellett megkereste a királyt az óbudai prépostság birtokainak ügyében is, amelyben a Magyar Tanács szintén hiába hozott döntést. Beszélt Trautschonnal, akinek elmondta, hogy Illésházy özvegye először a Magyar Tanács ítéletét kérte, most azonban a Magyar Kamaráét, amely azonban a közelgő országgyűlés miatt erre nem volt hajlandó. Sajnálja, hogy emiatt a bíboros nemcsak a gabona, hanem a bor után járó jövedelemtől is elesik. Jóllehet a törvények szerint akar eljárni, sok a befolyásos ellensége. Minden tőle telhetőt megtesz.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 81r – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

Riesce pur troppo vera la mia coniettura che'l negotio dell'illustrissimo signor cardinal di Strigonia non dovesse terminarsi prima che alla dieta Ungharica.¹ Con occasione d'alcuni beni, usurpati nelli prossimi tumulti del Boschaim alla prepositura Veteris Budae² senza nessun pretesto d'inscrizione o donatione che posse mostrarne l'intruso che è un heretico capitano del presidio di Triscomar,³ et de quali vi è decreto di sua maesta co'l voto del Consiglio Ungharico. Che si restituiscano, vedendone differir l'effetto, ragionai alla maesta sua quanto dovrei risentito, anco del negotio delle decime, et dell'uno et dell'altro particolare, riportai, conforme al solito, benignissima risposta. Nell'uscir poi del re, il conte Traus,⁴ al quale replicai l'istesso, si lasciò andare, dicendomi che la vedova d'Eliashasi, la qual prima desiderava, che quella controversia si giudicasse dal Consiglio Ungharico, hora faceva istanza che si vedesse qui dal Consiglio della Camera, ma che essi non volevano intromettervisi, lasciando, che gli

¹ Lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, II, 4–45.

² Lásd a 7. sz. iratot.

³ A komáromi várról van szó.

⁴ Róla lásd legutóbb a 21. sz. iratot.

Ungheri nella lor dieta se la risolvino.¹ Mi duole intanto, che quest'anno oltre le decime del frumento, verrà forsi a perdere il signor cardinale anco quelle del vino, et il voler proceder via facti, come per le leggi del regno li sarebbe concesso, non so quanto convenghi alla gravità et mansuetudine di sua signoria illustrissima massime contra persona che tiene adherenti potenti,² che per quanto intendo se li sono offerti di diffenderla da ogni insulto che sele facesse. Io non mancherò d'instar sempre et spero al fine che sebene ci si differisce la giustissima non ci si negarà del tutto, dandomi cosi a credere tuttavia la retta intentione che scorgo in sua maesta. Io a Vostra Signoria Illustrissima humilissima rivereza et me le raccomando in gratia con tutto l'animo.

Di Vienna li 22 di Agosto 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Területileg a Magyar vagy Pozsonyi Kamara volt az illetékes, ezért a nuncius vélhetően erre a hivatalra céloz. Ettől függetlenül az is elképzelhető, hogy az utalás a helyi, Bécsben székelő Udvari Kamarára vonatkozik, amely rendszeresen véleményezett magyarországi ügyeket is. Lásd EMBER GYÖZÖ, *Az újkori magyar közigazgatás története*, Budapest 1946, 146–147.

² A célzás nyilván és elsősorban a befolyásos rokonságra vonatkozik. Lásd erről a 145. sz. iratot. A nuncius éppen ezért kereshette meg Trautschont.

152.

*Bécs, 1609. augusztus 29.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

Bár korábban megírta, hogy Forgách bíborosnak sikerült megegyeznie Kolonitschsal az érsekújvári rezidenciáját illetően, a templomot azonban, amelynek hovatartozása korábban nem volt vitatott, az eretnekek elfoglalták. Ebben és az óbudai prépostság ügyében a kancellár megérkezése után tárgyalni fog a Magyar Tanács. Ennek új összetétele bizakodásra adna okot, ha a király tanácsosai nem lennének túlságosan óvatosak a végrehajtásban.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 114rv – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

All'illustrissimo signor cardinal di Strigonia non mancano mai occasioni di essercitar la costanza et pietà sua. Haveva come io scrissi¹ a Vostra Signoria Illustrissima accommodato le cose co'l Colonitz per qualche tocca all'habitatione di Castelnuovo, ma havendo voluto discorre della chiesa, che era già sua senza contesa, quegli heretici se li sono opposti et impeditolo. Smalla quale ne ho ragionato efficacemente ha promesso di ordinare, che senza fallo si restituisca et s'aspetta solo che i consiglieri Ungharici chiamati qua, dopo che sarà giunto il cancelliero² che dovrà venire questa sera o di mani, comincino a essercitar' il lor carico, il che secondo intendo, sarà lunedì. L'istessa sicurezza tiene anco il preposito Veteris Budae³ che se ne sta tuttavia qua aspettando le sue provisioni. Questo nuovo Consiglio Ungarico⁴ eretto qui puo dar qualche speranza, che anco il negotio delle decime del signor cardinale habbia da terminarsi senz'aspettar la dieta, ma in effetto non so che dirmene, perche veggo che questo serenissimo re tiene appresso di se consiglieri purtutto prudenti et troppo cauti per non dir troppo timidi. Io riverenza a Vostra Signoria

¹ Lásd a 145. sz. iratot. Kolonitschról legutóbb lásd a 148. sz. iratot.

² Lépes Bálint nyitrai püspök és kancellár (1608–1619/1623).

³ Lásd az előző iratot.

⁴ Az új tanács összetételéről sajnos nem maradt fent névsor. Vö. EMBER, *Az újkori közigazgatás*, 79.

Illustrissima et con la solita humiltà mele raccomando in gratia. Di
Vienna li 29 d'Agosto 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il
signor cardinal Borghese

153.

Bécs, 1609. szeptember 5.

Placido de Mara Scipione Borghesének

A király a Magyar Tanáccsal együtt döntött arról, hogy a vitatott tizedet teljes egészében adják vissza Forgách bíborosnak, és hogy bocsássák joghatósága alá az érsekújvári templomot. Mindent megtett a maga részéről, ugyanakkor egyáltalán nem biztos, hogy a döntést végre is fogják hajtani.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 136^{rv} – *orig.*)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

Sono tanto intimidito per le cose passate, et veggo così spesso interpersi gagliardi impedimenti fra la spica et la mano che quasi non ardisco d'avvisar a Vostra Signoria Illustrissima, che sua maesta co'l Consiglio Ungharico ha questa sera risoluto che all'illustrissimo signor cardinal di Strigonia si debbano dalla vedova di Eliashazi restituir intieramente le decime della sua chiesa,¹ et così anco che in Castelnuovo si rilasci quella chiesa a sua dispositione conforme al dovere, et s'è dato ordine al segretario che formi le lettere decretali. Posso assicurar Vostra Signoria Illustrissima con verità che dal canto mio, non si è mancato d'ogni affetto in questo negotio et d'ogni diligenza possibile, et ringratio Dio, che siamo a questi termini.

¹ Legutóbb lásd az előző iratot.

Questo l'ho apunto adesso, da un servitore del signor cardinale che stava qui per sollicitarlo, ma o sia soverchia cautela, o pur timidità d'animo dico di nuovo a Vostra Signoria Illustrissima che quasi non ho ardimiento d'assicurarmi di vederne il fine. L'istessa resolutione et decreto ha havuto similmente il preposito Veteris Budae.¹ Fo per fine humilissima riverenza a Vostra Signoria Illustrissima et mele raccomandando in gratia con tutto l'animo.²

Di Vienna li V di Settembre 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Lásd az előző iratot.

² Az ügyről lásd a nuncius szeptember 19-ei tudósítását: „*Tra li molti, et importanti avvisi dati da Vostra Signoria nelle sue lettere delli V. di questo è stato ben inteso da nostro signore il decreto del Consiglio Ungarico sopra la restitutione delle decime da farsi dalla vedova d'Eliasbasi al signor cardinal di Strigonia, al quale ha sentito insieme giusto che si habbia da concedere quella sua chiesa in Castelnuovo, et che al preposito Veteris Budae si habbia da dare la sodisfattione ch'egli procurava. Se quel consiglio seguitasse di fare così buone provisioni saria da lodarne Dio. In tanto Vostra Signoria si adoperi per l'essecutione, et in evento che vi conoscesse difficoltà, procuri di superarlo con quei mezi, che le pareranno opportuni acciò non si vada più ritardando.*” Borghese szeptember 19-én kelt válaszáat lásd AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 21rv.

154.

*Bécs, 1609. szeptember 9.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

A győri püspök helyett, aki a Magyar Tanács ülésén vesz részt, a nyitrai ment a prágai országgyűlésre. Eredetileg a biztosokkal együtt akarták kiküldeni, hogy a bíboros és Kolonitsch közti nézeteltérést elrendezzék, amelynek oka, hogy a kapitány szerint a helyőrség nem tehet hűségesküt az érseknek. Ennek a tudatlanságból vagy rosszindulatból megfogalmazott kifogásnak azonban a korábbi érsek példája ellentmond. Ezért Forgách úgy döntött, hogy elkerülve a gyanúsítgatásokat először a Magyar Tanácshoz és a királyhoz fordul a kérdés végleges megoldása érdekében. A legjobb Kolonitsch elmozdítása lenne, erre azonban a közelgő országgyűlés miatt kevés az esély. Elrendelték az elfoglalt templom visszaszolgáltatását.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114A, fol. 190^v + 191^v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

Monsignor di Giavarino¹ chiamato qui da sua maesta per assistere al Consiglio Ungharico, in assenza di monsignor di Nitria² partito già per Praga a chiedere in quella dieta le contributioni per i confini d'Ungheria. Fu di parere che si soprasedesse nell'espeditiione de commissarii destinati per le differenze dell'illustrissimo signor cardinal di Strigonia co'l Colonitz perche pretendendo costui, che sua signoria illustrissima non potesse legittimamente farsi giurare da quei soldati del presidio di Castelnuovo obediienza a se medesima. Si havrebbe potuto facilmente far costare o per errore o per malignità qualche cosa in pregiuditio del vero, et benche in questo fatto vi sia l'esempio di altri arcivescovi di Strigonia, et l'obediienza a predominio, sia stata giurata al re. Et poi adesso signor cardinale, dal quale vengono immediatamente stipendiati, nientedimeno per togliere ogni sospetto, et ogni voce, che potrebbe spargersi, che'l at-tione di sua signoria illustrissima venga sottoposta ad inquisitione et a censura, non ha potuto se non piacermi che sua maesta si sia risoluta

¹ Naprághy Demeter. Róla legutóbb lásd a 70. sz. iratot.

² Róla legutóbb lásd a 152. sz. iratot.

di voler co'l Consiglio Ungharico, et con intender prima il signor cardinale sopire una volta per sempre queste sue controversie co'l Colonitz. Con ottima speranza che la resolutione habbia da esser favorevole per noi, et poco grata all'adversario, del quale si va di nuovo borbottando, che debba esser rimorso da quel carico, si però la vicinanza della dieta Ungharica, et la lentezza per non dir timidità che qui corre ordinariamente nell'essecutione, non ritardarà per-aventura il pensiero che se ne tiene. Intanto s'è dato ordine che quella chiesa¹ sia subito restituita et aspetto qui sua signoria illustrissima forsi lunedì per servirla, come devo et di qualche poi occorerà di nuovo darò distinto ragguaglio a Vostra Signoria Illustrissima. Alla quale fo humilissima riverenza et mi raccomando in gratia con tutto l'animo. Di Vienna li 9 de Settembre 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Lásd az előző iratot.

155.

*Bécs, 1609. szeptember 12.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

Megtörtént a megegyezés Kolonitschcsal, hogy az eskü letétele után a katonának azonnal megkapják a zsoldot. Forgách távozása után elmozdított és bebörtönöztetett két tisztviselőt a helyőrségből. A király azonban a bíboros panaszára biztosokat küld, hogy visszahelyezzék őket tisztségükbe, de előtte terhelő adatokat gyűjtenek tőlük Kolonitsch ellen. A tized ügyében írt a király Illésházy özvegyének, amely reményekre jogosít fel.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 156^{rv} – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

Il Colonitz capitano di Castelnuovo dopo esser restato d'accordo con l'illustrissimo signor cardinal di Strigonia et permesso che quei soldati del presidio prestassero obediencia a sua signoria illustrissima delli cui dinari vengono stipendiati subito.¹ Dopo partito il signor cardinale da quel luogo, privando il luogotenente et sargente del carico. Li carcerò surrogando altri in luogo loro. Del qual'incontro aggravandosi il signor cardinale con sua maesta come doveva, si è ben presto ottenuto, che si spediscano commissarii, i quali restituendo quegli ufficiali privati nei loro carichi, piglino anco diligente informatione contra il Colonitz. Del che devo credere che doverà sua signoria illustrissima restar molto sodisfatta. Quello che si ottenne in materia delle decime,² fu una lettera del re, alla vedova d'Eliashasi, hortatoria a rilasciarle tutte intieramente a beneficio di esso signor cardinale et questi consiglieri Ungharici mi dicono, che oprarà, con efficacia tutto quelche si desidera. Starò aspettandone l'effetto per darne poi corto ragguaglio a Vostra Signoria Illustrissima alla quale fo humilmente riverenza raccomandomenele in gratia con tutto l'animo. Di Vienna li 12 di Settembre.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo servitore

Placido vescovo di Melfi

¹ Lásd az előző iratot.

² Erről legutóbb lásd a 153. sz. iratot.

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

156.

*Trencsén, 1609. szeptember 16.
Pálffy Kata Forgách Ferencnek*

Megkapta a király levelét, amelyben az áll, hogy engedje át a tized másik felét is, de az ígélet ellenére a kárpótlásról nincs szó benne. Pedig ő és férje azt azokért a károkért és viszontagságokért kapták, amit el kellett szenvedniük. Szentgyörgy és Bazin mellett kapta még férje a likavai uradalmat, amit most vissza akarnak venni. Így neki már csak a trencsényi uradalom maradna. Sem ő, sem a király nem említi, hogy eredetileg a dézsma felének átengedéséről volt szó, amelynek feltételeit most is örömmel vállalja. A bazini dézsmajegyzéket már el is küldte, a többit is el fogja juttatni. Az említett birtokok olyan rossz állapotban voltak, hogy lakni sem tudtak először benne, és az ellátását is más birtokaikból kellett fedezni. Ezért ilyen egyoldalú egyezségbe nem tud belemenni, csak ha kárpótlást helyeznek kilátásba.

(MNL-OL Fam. Forgách [P 1887], 1.cs., 5. t., fol. 5rv + 6v – cop.)

Illustrissime ac Reverendissime Domine, domine et affinis
observandissime

Salutem et servitiorum meorum addictissimam commendationem

Az Úr Istenteol kivanok Kegielmednek egessegett es minden sok jott. Az eo felsege levelet¹ megh erteottem, azonkeppen az Kegielmed levelet is. Azert eo felsege ennekem semmit nem ir egiebett, hanem cziak azt iria, hofi az fele dezmat megh erezteottem, es hofi az masik felet is megh ereszem, de az conditiokrul az minem eo conditiokkal en az dezmat megh igertem, arrul eo felsege ennekem semmit nem ir, azt sem iria kediglen, az mint izent volt eo felsege, Turzo uramtul es Vizkeleti uramtul, hofi mas modonn is megh elegett egemet.

¹ Lásd az előző iratot.

EO felsege azert az en zegeni uramnak es ennekiem sok karvallasunkert es haborusagunkert atta, az mit adott, kit nem hogi azert az mit eo felsege adot, de megh az eletunkert is, fel nem veottuuk volna azt, a mit raitunk mivelenek, kivalkeppen en raitam, mikor minden ok nelkul mindenemet el vevek, nem chiak jozagomath, de marhamot is, az kiben iarni kellet volna, megh chiak ruhamat is, az kiben iarni kellet volna, es chiak anni helt sem hagianak, az hol cziak le ulhettem volna, keves hean hogi kett eztendeigh, egik idegen orzagbul masik idegen orzagba budostam, es mas ember hazaiban niomorgottam es voltam, mindenemteol megh voltam foztatva, melliet mind isten s mind et vilagh tud, hogi valami volt mindennek ez enim volt az fundamentoma, es az enimbeol volt, es imar most enni sok niomorusaginkert es karvallasunkert eo felsege az mit egy feleol adot, mas feleol ismegenten hogi el hanniam teolem semmierth, azt se, eo felsege, sem Kegielmed nem kivanhattia en teolem. Az istent hivom bizonsagul, hogi valamit eo felsege adott, de tiz anniert is fel sem veottuk volna chiak az gialazattiat is, az mi raitunk eseott. Minden karvallasunkert eo felsege chiak ezt a puzta Bozint Szent Georgieott ada, ezel az keves dezmaival eggiutt, ki akkor mit ert, es minemeo puztasagban volt, minden embereknek nilvan vagion, annak utan na oztan az zegeni uramnak sok faratsagaert es zolgalatiaert az bekeseg zerzesben, nem regen az coronazat utan eo felsege 20 ezer forintal ugi iratta fellieb az donatioban. Ez mindenesteol az mi karvallasunkert, es zegeni uramnak sok zolgalatiaert, faratsagaert eo felsegenek adomania ez oztan 37 ezer forint ara jozagunkat Liikovat¹ eorokbe atta eo felsege. Es imar ebbe is ne marathassak bekesegel megh, itellie az Isten megh. Iria Kegielmed azt is, hogy nam eleget adott az Isten ennekiem, Kegielmednek tiz annit is adott Isten, mint ennekiem adott, mert az mi ennekiem vagion, ez egi Trinczinteol megh valva minden jozagom puzta, de ha sok volna is, am az isten zegeni uramnak es ennekiem is elegh attiafiat adot hozza, volna kire maradni.

¹ Likava (Likavka, SK).

En mind eo felsegenek s mind Kegielmednek az fele dezmat conditiokal igertem megh, meli conditiokrul sem eo felsege sem Kegielmed cziak egii szott sem emlekezik. Azert az mit en mind eo felsegenek s mind Kegielmednek igertem, azokal az conditiokal most is eoreomest megh mivelem.

Az Bozini jozagban leveö dezmanak laistromat megh kultem Kegielmednek de ennek az quartaiat megh veottem az zombati Custus uramtul,¹ es azt is ki kel beleole tudni. Szent Georgihez es Chialokeozbe az meni leott annak zamat megh meg nem kultok, de ha megh kuldik, annak is oda kuldem Kegielmednek az massat. Harom eztendeje most, hogi mi kezunkbe attak ezt az Bozini es Szent Georgi jozaggott, de bizoniossan irhatom Kegielmednek, hogi az elseo eztendeoben benne sem lakhattunk, mert sem zantottak, sem veteottek, es sohut semmi nem volt, mit kellet volna ennunk, masodik eztendeoben oztan az Trinczini jozagbol horlattunk minden elest oda, ha ott akartunk lakni, es at zegenisegh is megh holt volna ehel, ha az Hodolini² jozagunkbol nem tartottak eokeott gabonaval, mert kett egez eztendeigh sem zantottak, veteottek, sem arattak olii puzta jozagh volt az. Azert kertem mind eo felsegett s mind Kegielmedet, hogy ne kivannia feoleotteb az en karomat is, nam az mit en mivelhettem mindent megh miveltem, de hogi eo felsege semmit ne akarion mivelni Kegielmeddel, hanem cziak az en karomal akaria Kegielemedet megh elegeteni, ennekem az igen neheznek teczik. Azert en eo felsegenek is ezen kiveol mas valasztot nem adhatok, hanem ezt adgia Kegielmed eo felsegenek tutlara. Ha ennekem eo felsegeteol io valasztom lezen az conditiok zerint, az mint eo felsegenek megh irtam, tehat en is megh mivelem azt, a mivel aianlottam magamott. Azert az igassagh azt mutatia, ha eo felsege Kegielmedet megh akaria elegeteni, tehat eo felsege elegeczien megh engemet is, mert elegh draga arron veottuk ezt az megh elegitest, kit bar Isten soha ne adot volna, de az mi megh leott, az imar megh leott.

¹ Róla közelebbit nem tudunk.

² Hodolin (Hodonín, CZ).

Isten tarchia megh Kegielmedet minden sok joval. Datum ex arce
Trinchin 16 Septembris 1609.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

addictissima affinis
Katharina Palfij

Illustrissimo ac reverendissimo domino Francisco Forgacz de
Giimes electo archiepiscopo ac cardinali ecclesiae metropolitanae Stri-
goniensis, locique eiusdem comiti perpetuo, primati Hungariae sanctae
sedis apostolicae, legato nato, et sacratissimae regiae maiestatis consi-
liario etc. domino et affini observandissimo

157.

Bécs, 1609. szeptember 26.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Forgách bíborost magához hívatta a király. Reméli, hogy közbenjárásának a
bíboros érdekében meglesz az eredménye. Illésházy özvegye nem akar en-
gedni, és félő, hogy az ügy az országgyűlés elé kerül. A bíboros jelenléte ta-
lán segít az ügyben, amelyet tőle telhetően támogatni fog. Nagyszombatban
az eretnekek iskolát és templomot követelnek maguknak, amivel a király
nem ért egyet, és ellenlépéseket ígér az ügyben.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114A, fol. 217r + 218v – *orig. dupl.*)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

L'illustrissimo signor cardinal di Strigonia chiamar da sua maesta
giunse qui mercordi a sera, et questa mattina ha havuto la sua prima
audienza con risposta et con promessa di molta sodisfattione. Io giove
di rinovai gli officii con sua maesta in servizio di sua signoria illus-
trissima et spero che seguirà qualche mi fu promesso, cioè che non si
sarebbe fatto partire, senza che prima resti intieramente sodisfatto. La
vedova di Eliashasi mostra molta renitenza in obedir alla lettera di sua
maesta intorno alle decime, ma l'istesso signor cardinale si assicura,

che all'ultimo, a suo marcio dispetto, converrà che le rilasci, ancorche corra pericolo che questo negotio possa differirsi insino alla die-ta.¹ Et a me giova di credere che mentre sua signoria illustrissima è qui, procurarà di assodar con effetto tutte queste sue controversie né mancarò io di servirla, come credo, che ne sia ella sicurissima per molti segni. Pretendendo alcuni pochi heretici di Tirnavia² introdurre in quella città schole et chiese per loro essercitie, io ne parlai con sua maesta che mostrò risentirse et mi promise di escluderli da questa dimanda, et hora che il signor cardinale è presente, tanto più confido che restaran chiariti. Fo a Vostra Signoria Illustrissima humilissima riverenza et con ogni affetto mele raccomando in gratia. Di Vienna li 26 di Settembre 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

158.

Róma, 1609. október 3.

Scipione Borghese Placido de Marának

Elégedetten fogadta a pápa a győri püspök közbenjárását a Kolonitsch-ügyben, még inkább pedig a király törekvését a végleges megoldásra. Támogassa Forgách bíborost.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 27rv – reg.)

Essendo Vostra Signoria sicuro della mente di nostro signore verso le cose del signor cardinale di Strigonia potrei restare di repli-

¹ A király leveléhez lásd a 155. sz. iratot, az özvegyéhez pedig az előző iratot.

² A protestánsok térhódításáról a városban lásd a legutóbb a 106A. sz. iratot.

carnele altro con questa mia. Con tutto ciò non voglio lasciare di significarle come è piaciuta qua la soprasessione fatta da monsignor di Giavarrino¹ di quei commissarii destinati per quelle controversie del Colonitz,² et molto più che sua maestà si sia risoluta di sopirle una volta per sempre col Consiglio Ungarico, et con intendere il signor cardinale a Vostra Signoria appartiene di favorire, et sollicitare, bisognando la spedizione et mele raccomando. Di Roma li 3 di Ottobre 1609.

159.

Bécs, 1609. október 10.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Megkapta leveleit. Forgách bíboros elindult Pozsonyba. Korábban megírta, hogy Kolonitsch visszahelyezi a tisztviselőket posztjukba, a bíborosnak leteendő eskü ügyében kiállítandó dekrétum ügyében azonban nem született döntés. Illésházy özvegyének ügyét a Titkos Tanács tárgyalja, amelyben Trautschon is közbenjár, de attól tart, hogy az egészet az országgyűlésre bízák, ahogyan korábban már jelezte.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 231rv + 232v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Accuso a Vostra Signoria Illustrissima la ricevuta dell'ultimo suo piego, delli 19 del passato.³ L'illustrissimo signor cardinal di Strigonia parti giovedì mattina per Possonio, et se bene nelle controversie co'l Colonitz oltre la deputatione de commissarii per restituire in integrum quegli officiali costituiti da sua signoria illustrissima et poi privati da esso Colonitz,⁴ ha havuto tutte quelle sodisfattioni che io accennai a Vostra Signoria Illustrissima con l'ultime mie delli 3 del

¹ Lásd legutóbb a 154. sz. iratot.

² Lásd a 155. sz. iratot.

³ Nem találtam.

⁴ Lásd legutóbb az előző iratot.

corrente¹ nella formatione nondimeno del decreto, come hora si dice che li soldati di Castelnuovo, praestent domino cardinali debitam reverentiam, tanquam ab illo stipendiati, pro servitio suae maiestatis havrebbe voluto che si dicesse tanquam, sui servitores, et non altro: il che non è seguito.

Il negotio delle decime con la vedova dell'Eliashasi,² non havendo giovato le due lettere con sua maesta s'è rimesso al Consiglio Secreto, perche vi pigli il debito provvedimento, et si aspetta che sia del tutto guarito il conte Traus,³ indisposto da alcuni giorni in qua, ma io vo dubitando che questo sia un pretesto di differire et rimettere il negotio alla prossima dieta Ungharica, come insin dalli 22 d'Agosto⁴ accennai a Vostra Signoria Illustrissima con una mia alla qual mi riferisco. Ne per tanto lasciaro di dar fretta et di sollicitarne l'espeditioe, ma Dio voglia, che ne segua l'effetto. Fo a Vostra Signoria Illustrissima humilmente riverenza et mele raccomando in gratia con tutto l'animo. Di Vienna li X d'Ottobre 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Lásd az előző iratot.

² Lásd legutóbb a 157. sz. iratot.

³ Trautschon bevonásáról az ügybe lásd a 151. sz. iratot.

⁴ Lásd a 151. sz. iratot.

160.

Bécs, 1609. október 31.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Biztosok mentek Érsekújvárra, hogy visszaadassák a templomot a bíborosnak, és hogy a Kolonitsch által elmozdított tisztviselőket visszahelyezzék a tisztségükbe. A helyőrség azonban fellázadt, fellázították a polgárokat, és azzal fenyegetőztek, hogy elkergetik a katolikusokat, ha nem engednek át iskolákat és engedik be a prédikátorokat Nagyszombatba, illetve hajdúkat hívnak be, és annak adják át a várat, aki kifizeti a zsoldjukat. Az egész mögött Kolonitschot sejtik, aki gyűlöli a katolikusokat. Félő, hogy a többi helyőrség is követni fogja a példát.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 257r – *orig./ed. part.*)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

Giovedì da Possonio, diede avviso il Turso come essendo andato il Palfi,¹ commissario di sua maesta insieme col Colonitz per rendere all'illustrissimo cardinal di Strigonia la chiesa di Oivar² occupata da gli heretici, et restituir in integrum gli officiali di esso signor cardinale di posti già da detto Colonitz.³ Quei soldati del presidio sollevati havevano armata manu co'l aderenza del popolo impedito l'essecutione dell'ordine et chiuse le porte della città proibendo l'uscita ad essi commissarii minacciando di voler non solo cacciarne via i cattolici mentre in Tirnavia⁴ non erano stati ammessi le schole, et predicanti heretici, ma d'introdurvi Aiducchi et dar' la fortezza in mano di chi loro offerirà le paghe delle quali van creditori. Onde esso Turso si era con celerita spinto a quella volta per veder di placar il tumulto, et di qua se gli spedi subito indietro, con patenti di sua maesta⁵ per authenticar la sua persona, et perche vedesse di darvi quel rimedio, che più li paresse opportuno. Il motivo si tien sicuramente

¹ Pálffy István pozsonyi főispán (1600–1640), koronaőr (1608–1625).

² Érsekújvár. Az ügyről legutóbb lásd az előző és a 155. sz. iratot.

³ Lásd a 155. sz. iratot.

⁴ Lásd a 157. sz. iratot.

⁵ Az október 12-én kelt királyi parancs rövid ismertetését lásd IPOLYI, *Véresmarti Mibály megtérése*, 374.

che sia successo per opra et per collusione di esso Colonitz, arrabbiatissimo nemico de' cattolici et irritato hora maggiormente per le contese havute co'l signor cardinale et si teme che l'esempio, non persuada anco gli altri presidii d'Ungheria a far l'istesso il che Dio non voglia.[...]

161.

Róma, 1609. október 31.

Scipione Borghese Placido de Marának

A pápa elégedett, hogy sikerült megegyezni Kolonitschcsal, és reméli, hogy erről dekrétum is születik. Sajnálja, hogy a tizedügyben a Titkos Tanács halogatja a döntést.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 30v–31r – *reg.*)

Nostro signore ha inteso volentieri che il signor cardinal di Strigonia habbia havuto sodisfattione per quel che tocca alla differenze co'l Colonitz, se bene havrà desiderato che l'havesse havuta compita nel decreto,¹ et che poi non segui intieramente a gusto di sua signoria illustrissima nel negotio delle decime si vede pur troppo che l'essere stato rimesso al Consiglio Secreto non significa altro che dilatione.² Però Vostra Signoria continui pure d'aiutare Vostra Signoria Illustrissima se bisogna et se ne verrà richiesta. Con che a lei mi offero et prego ogni bene. Di Roma li 31 d'Ottobre 1609.

¹ A levél még nem tudott reflektálni a nuncius ugyanezen a napon kelt levelére, amelyben éppen az ellenkezőjéről számolt be.

² A tizedügyről legutóbb lásd legutóbb a 157. sz. iratot.

162.

Bécs, 1609. november 7.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Az érsekújvári helyőrség előző levelében említett parancsmegtagadása megoldódott, a templomot azonban nem adták vissza, és megölték, illetve súlyosan megsebesítették a bíboros két tisztviselőjét. Az országgyűlés oldhatja meg a problémát. Megmondta a királynak, hogy egyes lépései miatt magyarizatot kellene adnia a katolikus világ számára. Prágai útja miatt is, amire a dinasztia érdekeire hivatkozva kerített sort. A tavaly megszavazott törvényekre még nem tett esküt, de akkor az eretneknek markában volt, és félt, hogy a császár fogja őket felhasználni. Most azonban már trónra lépett, tehát tőle függ, a mostani országgyűlés hogyan végződik. A király megígérte, hogy az egyházi birtokok, és a jezsuiták javainak visszaállításában lépni fog, de csak kis lépésekben tud előrehaladni. A szüret miatt késve ül össze az országgyűlés, de remélhetően nem fog sokkal tovább tartani.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 265r–266v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

Il tumulto d'Oivar che avvisai a Vostra Signoria Illustrissima con le mie precedenti dell'ultimo del passato,¹ è già accomodato per quel che tocca all'ammutinamento de soldati, ma la chiesa non è ancor restituita all'illustrissimo signor cardinal di Strigonia, et qualche da a sua signoria illustrissima grandissimo ramarico è che in quella seditione restò morti il suo capitano et il luogotenente malamente ferito. Nell prossima dieta si promette il total rimedio a questo disordine et io devo sperarlo.

Mi parse con una tale occasione di dir l'altra mattina liberamente a sua maesta che fin'hora alcune sue attioni che appresso il mondo hanno havuto bisogno di difesa, si sono potute in qualche parte, et con qualche colore escusare, come sarebbe a dire l'andata in Praga co'l fine di conservare alla casa queste provincie già ribellanti. Gli articoli stabiliti l'anno passato in Possonio co'l non esser ancora giurato re, et co'l ritrovarsi in loro mani intorno, et quasi prigione degli Ungheri,

¹ Lásd a 160. sz. iratot.

et la concessione fatta i mesi adietro a i protestanti di qua co'l pretesto delle poche forze, et con la tema, che si haveva dell'imperatore. Ma adesso cessando questi ragioni, et essendo già re impossessato, non restarebbe Dio benedetto servito ne il mondo sodisfatto, se non si vedessero effetti risoluti di efficace pietà et di relatione, et l'avvertivo, che da questa dieta d'Ungheria sarebbe per venirne o una gran gloria, o un gran biasmo alla maesta sua. Mostrò di pigliare in buona parte il ricordo, dicendomi che se bene, nel principio della dieta, dubitava che le cose dovessero andar torbide, confidava nondimeno che nel progresso mutarebbon faccia, et mi prometteva la restitutione de' beni ecclesiastici et forse anco, la reintegrazione de' padri giesuiti,¹ et poi di mano in mano il resto, non potendo in una sola dieta ottenersi il tutto la intentione non può esser migliore, faccia Dio, che i soliti impedimenti non si attraversino et che gli effetti poi corrispondano.

Non c'è ancor nuova precisa, quando sia sua maesta per partirsi, aspettandosi d'intender prima che siano giunti in Possonio quei provinciali, ritenuti nelle lor case, dalle vendemmie, quest'anno più tarde del solito, ben si crede, che non potrà tardar più, che per tutto il giorno di San Martino. Fo Vostra Signoria Illustrissima humilmente riverenza et mele raccomando in gratia con tutto l'animo.

Di Vienna li VII di Novembre 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Lásd legutóbb a 136. sz. iratot.

163.

*Pozsony, 1609. november 16.**Forgách Ferenc Giovanni Battista Salvagónak¹*

Meg akarják akadályozni az egyházi birtokok visszaadását, amelyhez a hajdúkat használták fel, kimondva, hogy szükség esetén hozzájuk kell fordulni. Testvére beiktatását felső-magyarországi főkapitányi tisztségébe szintén megpróbálták megakadályozni. Ugyanez történt Érsekújvár esetében, ahol rátámadtak a király biztosaira, az ő embereit megverték, illetve megölték, majd a katonák kölcsönös hűséget fogadtak egymásnak. A kancellár üres kézzel jött vissza, a csehek nem járultak hozzá a költségekhez, a császár pedig igen ellenséges volt. A hír hallatán Thurzó felháborodottan követelt méltó választ a császárnak és a cseheknek, arra hivatkozva, hogy Ferdinánd főherceg erői nem elégségesek a határok védelmére. Thurzó közölte vele, hogy néhány stájer úr hozzá fordult, arra kérve, hogy a magyar országgyűlésen megjelenjen előadhassák a horvát határ problémáját. Ha ez megtörténik, annak súlyos következményei lesznek a főhercegre és a királyra nézve.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114B, fol. 265r–266r – cop.)

Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine Observantissime
 Praesens regni nostri status, turbatissimus est haeretici adeo sunt insolentes, ut nihil vel leviter adversus se fieri patientur, ipsi vero omnia impune contra catholicos perpetrant. Ut bona ecclesiastica diutius se retineant in Superiori Hungaria Haidones excitant, ut dum illi rapinis, et praedis infestam habent illam regni partem, rex a cogitatione iusticiae administrando, et restituendorum bonorum avocetur, et sollicitus sit de Haidonibus ab instituto revocandis. At adeo solemne, et usitatum est istis nostris Hungaris hic ludus, ut Haidones ad arma vocent, ut quidquid rex vel in conferendis capitaneatibus, vel aliis offitiis catholicis viris providendis statuit, statim eludant, evertant, et irritum faciant opera Haidonum. Sicut nunc cum meo fratre actum est, qui a sua maiestate promotus ad generalatum superiorum partium, invenit sibi aditum praeclusum per

¹ Giovanni Battista Salvago luni-sarzanai püspök (1590–1632), gráci pápai nuncius (1606–1610).

Magotium,¹ qui usque ad hoc tempus illo officio fungebatur qui, ut meum fratrem impediatur Haidones excitat iisque se contra suam maiestatem tuetur. Idem factum in Nova Arce, ubi cum sua maiestas Kolonitio aliquid praescriberet, quomodo sine meo preiudicio confinium illud administraret, statim commissarios suae maiestatis invaserunt verberibusque effecerunt, et meum officialem vulneribus deformaverunt, quendam alium meum servitorem occiderunt,² et denique iuramento seipsos obstrinxerunt, quod omnes se tutabuntur, et numquam a mutuo nexu recedent, remque paribus et communibus viribus prosequuntur. Quae sit haec obedientia versus regem Dominatio Vestra Illustrissima iudicet. Praeterea rediit Praga cancellarius Hungaricus, et significavit se nullum subsidium a Bohemis obtinuisse³ sacram caesaream maiestatem regi nulla ope adfuturum quin imo, esse aientissimo animo. Ad haec Georgius Turzo commotus est, et agit apud omnes, ut se contra caesarem ultum eant, et vel ipsi irrumpant in Bohemiam, et Styriam, quoniam et serenissimus Ferdinandus⁴ desolvendis confiniis Croaticis difficultatem movit, vel Turcas sollicitent, ut depopulationem provinciarum suscipiat, Hungaris transitum ipsis concessuris. Haec effectuaturi sint nec ne, nescio, sed bonum est ad tales casus imperatorem, et serenissimum Ferdinandum esse paratos. Praeterea Truzo(!) mihi retulit quosdam dominos Styros(!) ipsi scripsisse, ut apud status regni Hungarici instet, quod ad comitia haec nostra etiam ipsi vocentur,⁵ tamquam tractaturi de statu confinium Croaticorum, quandoquidem concordari de iis hactenus non potuerit. Quod si a sua serenitate Hungari hoc paterent, non sunt mittendi quia suas machinationes hoc praetextu hic stabilirent, et in summa suam serenitatem convenit omnino suae securitati providere, et aliquid copiarum in promptu habere, et videat in semine rebellionis ipsas suffocari, nisi viris sumpserint, negotium

¹ Lásd a 70. sz. iratot.

² Lásd az előző iratot.

³ Lásd a 154. sz. iratot.

⁴ Habsburg Ferdinánd stájer főherceg, a későbbi II. Ferdinánd császár (1619–1637) és magyar király (1618–1637).

⁵ Ezt a stájer rendek az előző évben megkötött konföderációra hivatkozva kérték.

grave suae serenitati facessant. Haec in praesentium significare volui, dabo operam, ut serenissimo de malis artibus ipsorum identidem constet, nam incolumen illam ad defensionem catholicae fidei toto corde cupio. Deus Illustrissimam Dominationem Vestram diu servet incolumem. Posenii 16 Novembris anno 1609.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationi Vestrae

addictissimus servitor
cardinalis Strigoniensis

164.

Pozsony, 1609. november 27.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Bemutatta a királynak a csanádi püspök érdekében írt brevét, az ügyet a király figyelmébe ajánlva. Forgách bíboros azt tanácsolta, hogy várjanak, de így kétféle, hogy lesz előrelépés. Az lenne a legjobb, ha a püspök megvárná az üresedést. Várja a további utasítást.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114B, fol. 296r + 297v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Presentai a questo serenissimo re il breve di nostro signore sottopiego di Vostra Signoria Illustrissima a favore di monsignor di Cannadio¹ et procurai d'informar la maesta sua che non sapeva, ne si ricordava punto del negotio. Mi offersi di ragionarne con l'illustrissimo signor cardinal di Strigonia per veder qualche può farsi. È ben vero che'l signor cardinale mi dice risolutamente di non conoscere che possa per adesso ottenersi altro, se non che sia rimesso a

¹ Lásd AAV Arm. XLV, vol. 5, fol. 64v, a Forgáchnak ugyanebben az ügyben küldött brevét vö. fol. 64v–65r. A nuncius november 20-ai levelében azt olvassuk, hogy az előző napon ért Pozsonyba, ahová magával vitt több brevét, többek közt a levélben említett, a csanádi püspök nevére szólót is. AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114B, fol. 288r. Verancsics Faustus régóta húzódo ügyéről lásd AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 210r–211v. 236r + 237v. 392r + 393v. 394r + 395v. 405rv + 406v; Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 90rv. 155v.

giustizia nel qual caso, vi andará tempo et dilatione con incertezza dell'evento et chi vede il modo di procedere che qui corre in questi tempi, può dubitarne molto più. Se monsignor si contentasse di aspettar qualche vacanza, crederei che camminarebbe più sicuro pur mi rimetto a qualche da Vostra Signoria Illustrissima mi verrà ordinario et attenderò intanto che sua maesta ne parli al signor cardinale, et che con sua signoria illustrissima si risolva, il che fin' hora non è seguito. Fo a Vostra Signoria Illustrissima humilmente et mele raccomando con ogni affetto in gratia. Di Possonio li 27 di Novembre 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

165.

Pozsony, 1609. december 9.

Kivonat a Magyar Tanács véleményéből

A bíborosoknak itt is kijár a királyi védelem és támogatás. De ugyanerre jogosult esztergomi érsekként is. Annak idején Nádasdy Tamás nádor, amíg egészsége engedte, megadva a tiszteletet Oláh Miklósnak, egy középületben, a préposti házban tartotta az üléseket. A bíboros tekintélyének védelmében azt javasolják, hogy a tanácskozásokat egy középületben (vagyis ne a nádor házában) tartsák meg, és figyelmeztessék erre a nádort is.

(MNL-OL MK, Acta diaet. [A 95], fasc. 1, fol. 67rv + 68v- cop.)

Sacra Regia Maiestas Domine, Domine clementissime

Ad hanc quaestionem Maiestatis Vestrae Regiae quonam in loco status et ordines in rebus diaetalibus convenire debeant, domini consilarii demisse respondent, dignitatem cardinalitiam, quae in quavis orbis christiani parte suum locum obtinet, imo reges et princi-

pes adire solent, ipsos cardinales huncque ipsis honorem deferre, hic quoque merito intuendam esse, et suam sibi vindicare debere praerogativam. Sed et primas in hoc regno, archiepiscopus nempe Strigoniensis, suum merito debet habere respectum. Nam ut alia omittantur memoria et testimonio humano doceri potest Thomam Nadasdy palatinum ad Nicolaum Olahum, quondam archiepiscopum duntaxat et primatem convenire solitum fuisse, imo honoris gratia comitem se praebere consuevisse arcem aulamque suarum maiestatum petenti. Denique praedefunctus quoque palatinus, quandiu ita viribus pollebat, ut domo ipsi egredi integrum esset, ad locum communem, domum nempe praeposituram conveniebat. Quare ut sua dignitate cardinalitia reputatio, archiepiscopo Strigoniensi et primati praerogativa salva consistat. Censent humiliter domini consilarii ad locum communem congregandos esse status et ordines atque ut id commodius fiat, Maiestas Vestra dignetur per certos suos consiliarios, sive Hungaros sive alios dominum palatinum requiri curare, ut cedat seque consuetudini accommodet. Sed maturandum esse, ne cursus rerum, quae adhuc sub hac diaeta tractanda sunt, remoram aliquam patiat. Et his sese benignitati Maiestatis Vestrae Regiae demisse commendant.¹

Ex Consilio Hungarico 9 Decembris 1609

Sacrae regiae maiestatis domino domino clementissimo etc.

¹ Hasonló probléma merült fel egy évvel korábban, amikor az Illésházy nádor vezette rendek tagadták meg, hogy a szokások szerint az akkor még kancellár és helytartó Forgách házában ülésezzenek. Lásd a 118. sz. iratot.

166.

Pozsony, 1609. december 11.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Az új nádor a saját házába hívta össze a rendeket. Forgách bíboros panaszt tett emiatt, a király ezért a Magyar Tanács útján figyelmeztette Thurzót, aki azt válaszolta, hogy most már nincs mód arra, hogy áthelyezzék az üléseket. Forgách panaszára azt válaszolta, hogy a régi szokás szerint a rendek a nádor köré gyűlnek, az első szavazat pedig a primás előjoga.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114B, fol. 320r–321v – *orig./ed. part.*)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Mercordi il nuovo palatino¹ convocati i stati in casa sua, cominciò a proseguir la dieta, et il signor cardinal di Strigonia come primate del regno pretendendo di non andarvi, ma che dovessero tutti congregarsi almeno nel solito luogo del prepositura se ne dolsi con sua maesta, la quale co'l voto del Consiglio Ungharico mandò a dire al Turso,² che non si gravassi di convenir co'gli altri, nel medesimo luogo, dove la dieta sera cominciata et esso era stato eletto palatino, ma egli si scusò dicendo, di non poter per all' hora eseguir l'ordine di sua maesta, senza grandissimo pregiudicio de i negoti già introdotti inanzi a tutti i stati, et in procinto di risolversi, et che per qualche toccava al signor cardinale sua signoria illustrissima non teneva ragione di pretendere altro, dovendosi secondo l'antica consuetudine, congregare i stati inanzi al palatino, et non altrove, benché il primo voto si riserbi sempre al primate, ne doveva la

¹ Az új nádort, Thurzó Györgyöt a nuncius december 11-ei híradása szerint több mint 100 szavazattal választották meg. A két katolikus ellenjelölt közül Erdődy Tamás 53, Forgách Zsigmond mindössze 3 szavazatot kapott. A klérus, Forgáchcsal az élen, pártatlanságát demonstrálandó, a győri püspök kivételével, Erdődyre adta le a voksát. Lásd AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114B, fol. 322r: A szavazást katolikus oldalról nagy várakozás előzte meg, a nuncius november 27-én Homonnay Györgyre hivatkozva még azt írta Rómába, hogy 88 katolikus szavazatra 77 eretnek jut, tehát Forgách Zsigmondnak komoly esélye van. Uo. fol. 302v. Az 1609. évi országgyűlésről és a nádorválasztásról lásd a nuncius december 4-i jelentését AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114B, fol. 308r–309v, KÁROLYI, *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása*, 331–349.

² Erről a problémáról lásd az előző iratot.

maesta sua pregiudicare alle solite et prescritte prerogative del regno. Restò per tanto il signor cardinale per quel giorno di andarvi, ma mandorno in ogni modo i stati da sua signoria illustrissima in casa per intendere et captar il suo voto ne i negotii correnti [...]

167.

Pozsony, 1609. december 15.

Forgách Ferenc Giovanni Battista Salvagónak

A stájer rendek vallásuk üldözése miatt panaszkodnak, és meghallgatást és védelmet kértek a magyar rendektől a bécsi békére hivatkozva. Azonkívül segítséget kérnek a horvát és szlavón végek védelmére. Ezt a Széchy Tamás által a nádorhoz eljuttatott levélben írták. Küldi a másolatát arra kérve, hogy éberem őrködjön, nehogy rákényszerítsék a főherceget a szabad vallásgyakorlat engedélyezésére. Az osztrák rendek szintén panaszkodnak, hogy nem tartják be, amit ígértek nekik, és ők is a magyarok támogatását kérik, hogy a véleménye, hogy a nádor a haza védelmének ürügyén az említett tartományok, valamint a morvák szövetségében a katolikus vallás megsemmisítésére tör. Ne tűrje el a főherceg az eretnekek szervezkedését, hanem keményen lépjen föl ellenük.

Itt, az országgyűlésen kizárólag a katolikusok ellen szervezkednek.

(AAV Segr. di Stato, Germania, vol. 114B, fol. 306^{rv} + 307^v – *cop.*)

Copia

Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine observandissime

Subditi serenissimi archiducis Ferdinandi per litteras statibus et ordinibus regni Hungariae gravissime conquesti sunt, quod ipsi pessime tractentur in religione, bonorum spoliationes et exilia perpetiantur. Confugiunt ad Hungaros, ut ipsorum causam agant suam serenitatem, quatenus liberam ipsis faciat religionem, velint propterea patrocinium ipsorum suscipere, eo quod ipsi tractationi Viennensi interfuerint, eamque promoverint, quod confinibus Slavoniae et Croatiae solvant, subtracturi auxilia sua et solutionem confinium, si hanc libertatem ipsis non impetraverint, neque electores Evangelicos aliquid in Hungariae subsidium contributuros. Itaque per legatos orent suam serenitatem status Hungariae, ut quam ipsi nacti sunt libertatem, religionis eius

etiam Styri, Carinthe etc. participes reddantur.¹ Haec est summa litterarum quas ad Thomam Sechi miserunt² palatino exhibendas. Videbo ut paria ipsa possim transmittere,³ sua serenitas vigilet ad omnes partes, ne quid hostili moliantur contra ipsam adversarii, dabitur credo in commissis legatis ad suam serenitatem transmittendis, ut qua minis qua precibus sollicitent suam serenitatem ad libertatem religionis subditis suis concedendam. Auditi sunt etiam Austriaci, qui conqueruntur, nihil sibi observari ex iis, quae promissa sunt, petunt iterum confaederari cum Hungaris. Machinantur isti defectionem a suis dominis haereditariis, et palatinus noster praetextu defensionis patriae contra imperatorem, suadet exercitum in Hungaria comparandum, sed mihi videtur eo respicere, ut coniunctis cum Austria, Styria, Moravia viribus religionis catholicae exterminium moliantur. Non patitur in Styria sua serenitas coire haereticos, sed cito dissipet, si quos congregari intellexerit. In nostra dieta, nihil praeter catholicae religionis reliquias et ecclesiasticos tollendos agitur. Scribam quidquid geretur, et Illustrissimae Dominationis Vestrae mea servitia commendans eandem diutissime bene valere cupio. Datum Posonii 15 Decembris anno 1609.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationi Vestrae

addictissimus servitor
cardinalis Strigoniensis

¹ Lásd a 163. sz. iratot. A 12 főnyi osztrák rendi küldöttséget Georg Erasmus Tschernembl vezetete, aki többször is felszólalt a gyűlésen. Lásd HANS STURMBERGER, *Georg Erasmus Tschernembl* (Forschungen zur Geschichte Oberösterreichs 3), Graz–Köln 1953, 209–211.

² Széchy Tamás gömöri főispán (1603–1618), főudvarmester (1608–1619), étekgőgmester, felső-magyarországi főkapitány (1610–1618). Fellépéséről lásd a nuncius beszámolóját: „...il Secchi cognato dell'illustrissimo signor cardinal di Strigonia presentò l'istesso giorno lettere dirette a questi stati, in nome degli beretici delle provincie soggette all'arciduca Ferdinando...”. AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114A, fol. 330r: Az osztrák követek fogadásáról lásd még uo. fol. 326r; valamint AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114B, fol. 281r.

³ A következő iratról lehet szó: *Copia di lettera delle beretici di Graz e di quelle provincie alli stati d'Ungheria*. AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114B, fol. 207r–209v + 210v. – A stájer rendek itt közölt levele a 28-ai nunciusi jelentés melléklete. Uo., fol. 344r–347v.

168.

Pozsony, 1609. december 25.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Az országgyűlésen a nádor követelte a nagyszombati prédikátor visszavételét a városba és azzal fenyegetőzött, hogy felségsértés vádjával indít eljárást a város ellen. A város azt válaszolta, hogy ők a király alattvalói. Az uralkodó kijelentette, hogy az ő nevében nem vádolhatnak meg senkit hűtlenséggel. A nádor azonban nem tárgyalt, és kilátásba helyezte, hogy fegyveres erővel fog érvény szerezni a döntésnek. A király ezért összehívta a Magyar Tanácsot, amely azt a döntést hozta, hogy az uralkodó nem engedhet a kérdésben. A bíboros igen hatásos beszédet tartott. A király azonban nem akarja, hogy a város bűnhődjön, szorongatják az osztrák rendek, és tekintettel kell lennie arra is, nehogy a császár vagy a törökök kihasználják a helyzetet. Félt, hogy a nagyszombati ügyet a rendek támadásra használják fel, és hűtlenséggel vádolják meg a bíborost. Forgách azt javasolta, hogy csak magánháznál engedélyezzék az istentiszteletet, mert így a prédikátor eltartása nem a várost, hanem az őt behívó polgárokat terhelné, és így nyilvános istentiszteletek sem lennének. Ez alkalmat adhatna arra is, hogy hasonlókat kérjenek a katolikusok számára is, például Kassán, ahová eddig nem sikerült bejutniuk. A nádor lutheránus, ezért úgy véli, hogy nem meggyőződésből, hanem hivatalból támogatja a kálvinisták ügyét. Ő azt javasolta, hogy tekintve a király erőtlenségét, engedjék be a prédikátort, aki aztán néhány órával később valamilyen ürüggyel eltávozna. A katolikus rendek ugyan támogatólag léptek fel, az eretnekek azonban, akiket az osztrák megbízottak folyton tüzelnek, jól tudják, hogy markukban tartják a királyt.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 345r–347v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

S'è stato questa settimana et si sta tuttavìa in grandissimo intrigo per il negotio di Tirnavia.¹ Il palatino non ostante l'inhibitione di sua maesta, pretendendo di poter procedere con i Tirnaviesi(!), come transgressori degli articoli Viennensi, che qui hanno per scrittura poco men che canonica et evangelica, mandò ivi due suoi commissarii

¹ Lásd a 160. sz. iratot. Az Illésházy halálával kialakult új helyzetről, valamint Thurzó fellépéséről a városban az október és december közti időszakban lásd IPOLYI, *Veresmarti Mibály megtérése*, 373–380; ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, II, 21–27.

ad intimar la sentenza dell'introduzione del predicante heretico, minacciando che se fra tre giorni non fusse affatto eseguita l'havrebbe dichiarazioni incorsi in notam perpetue infidelitatis sottoponendoli per tanto alla perdita della vita et della roba. Replicorno essi di ricever le sue lettere, con honore, ma che essendo vassalli direttamente a sua maesta l'haverebbon mandate incluse, alla maesta sua et chiesto da lei, l'oracolo di qualche dovessero eseguire. Spiacque tanto al palatino questa repulsa, benche modesta, che ne i comitii disse apertamente che passato il termine prefisso, sarebbe di persona andato co'l'artegliaria a batter quella città ribelle et inobediente al regno per ridurla a segno. Sua maesta dell'altro canto, stando tuttavia salda in pretendere che'l palatino per se stesso et tutti i stati del regno non possan dichiarare infedeli i vasalli della corona, chiamò due volte il suo Consiglio Ungharico et fra gli altri l'illustrissimo signor cardinal di Strigonia et si conclusi in summa, che non doveva la maesta sua ne poteva senza offesa della sua auttorità et coscienza confirmar sentenza cosi iniqua et cosi ingiusta permettendo, che si riponesse fra gli articoli dietali, et il signor cardinale parlò con si heroica et christiana constanza, et libertà, rappresentando alla maesta sua il suo debito di principe cattolico et con tanto spirito et energia chiese licenza d'andar' ancor'esso a porsi fra quelli suoi cittadini per soffrir insieme con loro, il martirio in difesa della vera fede di christiano, che può meritamente annumerarsi fra gli esempi più lodevoli et singolari di pastoral sollecitudine. Onde sua maesta seguendo tanto più il suo proprio proponimento, disse risolutamente di non voler in conto alcuno soffrir questa nota con danno di quei poveri cittadini, et l'istesso replico di nuovo hiermattina alle reiterate istanze fatteli dal palatino per l'essecutione della sua sentenza, et mandò poco poi da me, il Popel,¹ e'l vescovo di Giavarino perche insieme co'l signor cardinale risolvessimo per qualche toccava alla coscienza, se si potesse trovar qualche temperamento risolvendosi sua maesta di segui-

¹ Zdenko Adalbert Poppel Fürst von Lobkowitz (1568–1628) 1599-től cseh főkanclerár. Néhány hónappal korábban, 1609. július 10-én megtagadta a cseh szabad vallásgyakorlatot jelentő *Majestätsbrief* aláírását, amelyet végül kényszer hatására írt csak alá. Nem véletlen tehát a jelenléte a Pozsonyban.

re in tutto et per tutto il nostro consiglio, non lasciando però di rappresentarci che'l proceder violentemente contra gente si bestiale et incapace di ragione. Sarebbe assai pericoloso, ritrovandosi la maestà sua senza forze minacciata da gli Austriaci che se ne stare qui tuttavia a goder et fomentar simili tragedie co'l Turco al limitar della porta' osservante gli andamenti di dentro et co'l imperatore alle spalle che non perderà l'occasione di questi tumulti et che il stato ecclesiastico si sarebbe esposto a presentaneo pericolo di perdersi, minacciando i stati in specie di citar il signor cardinale come fautore et consultore de' Tirnaviensi ribelli et dichiarar' ancor esso infedele al regno, et di risentirsi et proceder de fatto acerbamente contra di me come quello, che insto appresso sua maestà per l'annullatione de' lor decreti. Parse al signor cardinal, che quando per chiuder la strada da questo esempio ad infinite conseguenze che si potrebbero poi temere appresso in pregiudizio della religione, potesse seguir l'introduzione del predicante, non in vigor del decreto del palatino et per obediencia di quel senato, ma solo per opra di quei pochi cittadini che lo procurano con connivenza de' magnati et che l'alimentar di esso predicante, non fusse stato obbligo del commune ne avesse potuto egli haver publico essercitio heretico, come nella sentenza si presupponeva, ma solo in casa di alcun cittadino di quelli suoi adherenti, haverebbe forse potuto soffrirsi purchè all'incontro si fossero introdotti i preti cattolici in molte città dell'Ungheria Superiore et particolarmente in Cassovia,² dove sin'hora in nessun conto sono stati ammessi. Non lasciai io di soggiungere, qualche per prima havevo letto al vescovo di Giavarino et al Popel che ogni temperamento che da non si avesse potuto ritrovare presupponeva sempre per supposito risoluto che sua maestà non potesse co' armi diffendere la nostra causa senza causar maggior pericolo all'ordine ecclesiastico, et a cattolici, et che stante questo il

¹ Célzás a határsáv kb. 60 vitattott hovartartozású falva körüli bonyodalmakra. Lásd a 149. sz. iratot.

² Ez később sem nagyon sikerült: de Mara a következő év januárjában is arról számolt be, kiemelve, hogy nem a bíborostól értesült arról, hogy Kassán megakadályozták a Forgách Zsigmond által bevitt pap miséjét. AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 54r.

che però rimetteva alla coscienza della maesta sua, mi pareva, che'l palatino il quale procedeva così animosamente in questo fatto, non per zelo di religione essendo egli della confessione augustana et il predicante da introdursi in Tirnavia, calvinista, ma semplicemente per decoro del suo carico, potrebbe di ragion contentarsi, che entrato detto predicante per connivenza di quel senato se gli desse ordine che dopo poche hore, sotto qualche suo particolar pretesto dovesse da se stesso volontariamente uscirne. Et in summa si sta hora su'l trattato di qualche necessaria più che honorevole transattione, et se ne spera qualche bene mostrandosi i nobili et i baroni non affatto alieni da hiersera in qua di sodisfare a sua maesta, ma io non ardisco di promettere a Vostra Signoria Illustrissima cosa di buono, o di certo, perche questa maledetta gente si conosce d'haver bene in mano et vede l'auttorità regia star sopita nell'impotenza et i commissarii Austriaci¹ che li son sempre alle coste stimolandola et irritandola benche non mostrino, fanno un grandissimo danno alla causa comune. Intanto disordini d'homicidii et latrocinii ne seguon molti, et la mia casa in particolare non sta senza fastidii et pericoli conoscendomi d'havermi cura esattamente anco nella persona, ma il tutto sarebbe poco quando il servitio di Dio et della religione havesse intieramente il suo luogo come desiderarei. Fo a Vostra Signoria Illustrissima humilmente riverenza et con ogni affetto me le raccomando in gratia. Di Possonio li 25 di Decembre 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Recerendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Lásd az előző iratot.

169.

Pozsony, 1609. december 25.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Forgách bíborosnak a nádor azt mondta, hogy a nyitrai püspökség és a székeskővárosi káptalan elvett birtokait visszaadják. A mostani tulajdonosokat, erdélyi mágnásokat kárpótolni fogják. Azt is mondta, hogy a legjobb az lett volna, ha a nyitrai püspökség összes birtokát az erdélyi fejedelemség kapja, mert ez által biztosítva lett előkelőinek korona iránti hűsége. A király hazugságnak és rágalomnak minősítette a kijelentést, és hozzátette, hogy a nádor könnyen sérthető, bizonytalan személyiség.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 349r – *orig./ed. part.*)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Mi fece intendere il signor cardinal di Strigonia che'l palatino s'era lasciato dire, come sua maesta havuta impegnato alcune ville del vescovato di Nitria, che in vigor dell'articolo già concluso dovevano restituirsi al vescovo per X mila tallari, et alcuni altri beni del capitolo Scepusiense similmente dovuti al detto capitolo per l'istessa o poco minor summa, alli medesimi baroni Transilvani, che per donatione del Boschaim l'ha fin' hora posseduti con ordine però ad esso palatino, che veda quanto prima in Cassovia et luoghi convicini di trovare o il dinaro, o pure altri beni camerali da assignarsi a detti baroni, in contracambio et liberatione degli ecclesiastici' soggiungendo che'l re haverebbe dovuto dare tutto il vescovato di Nitria per haver la Transilvania a suo voto et pronta al suo servitio come detti baroni promettevano. Mi parve di doverne far strepito con sua maesta la quale risolutamente mi rispose esser tutto bugia et di ricever torto da chi andava spargendo questi rumori. Che'l palatino non sia huomo assai versuto et d'inventioni, non puo negarsi, ma chi è solito ad esser percosso et patire in una parte, non è maraviglia, che ad ogni minima sospettione et ombra tema et procuri di cautelarsi [...]

¹ A prépostság jövedelméről lásd a 100. sz. iratot. Az elvett egyházi birtokokról lásd legutóbb a 131. sz. iratot.

170.

*Pozsony, 1610. január 1.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

A király Illésházy özvegyének kárpótlására 25 ezer tallért ad, Szentgyörgy esetében viszont marad a korábbi ítélet. Újvár élén marad Kolonitsch, de alárendelve Forgách bíborosnak. A maga részéről mindent megtett a rendezés érdekében.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 5r + 6v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

L'illustrissimo signor cardinal di Strigonia per gratia di Dio, ha havuto tutta la sodisfattione, che cercava nel particular delle sue decime, essendosi risoluta sua maesta di dare in ricompensa alla vedova d'Eliashasi 25 mila tallari della sua camera regia, sopra la villa di San Giorgio purché ella si contenti come s'è già contentata, di rilassarle onde il signor cardinale ne haverà ben'presto il possesso. Nel particular d'Oivar se li promette anco sicurissima sodisfattione, et si sta hora pensando al soggetto da ponervi in governo dovendo fra non molto esserne rimosso il Colonitz,¹ che sia atto al carico, et grato insieme, et dependente dal signor cardinale. Io credo poter dire d'haver in ciò servito sua signoria illustrissima con ogni affetto et diligenza per me possibile, et mi rallegro, Dio sa quanto di veder questo buon signore consolato in gran maniera, come l'ho visto sin'hora, con ragione, querulo et afflito per la perdita, et torto che riceveva. Fo a Vostra Signoria Illustrissima profondamente et co'la solita humiltà me le raccomando in gratia. Di Possonio il primo di Gennaro 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

¹ Mindkét ügyről lásd legutóbb a 159. sz. iratot.

171.

*Pozsony, 1610. január 1.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

A nagyszombati prédikátor ügyében úgy jártak el, ahogyan Forgách javasolta, és amit leírt előző levelében. Ennek megfelelően jelenhettek meg Kassán, és fognak a többi városban is megjelenni a katolikus papok. Tudja, hogy ez nem helyes, de jelenlegi helyzetben nem lehet mást tenni.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 9r + 10v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Nel particular di Tirnavia si prese finalmente quel partito che consigliò il signor cardinal di Strigonia, et che io narraí a Vostra Signoria Illustrissima co'le mie precedenti delli 25 del passato,¹ et co'quelle circostanze vi fu introdotto il predicante. Ben promette sua signoria illustrissima che giunto che ella sia in Tirnavia, farà in modo, che egli da se stesso desideri et habbia caro d'uscirne, né altro suo simile pensi mai più d'entrarmi. All'incontro s'è mandato un prete cattolico in Cassovia al signor Sigismondo Forgatz, perche l'introduca, et procuri, che esserciti liberamente la nostra vera religione, cosa insolita insino adesso, et l'istesso si eseguirà anco in tutte le altre città dell'Ungheria Superiore ove sia qualche numero, benche minimo de cattolici. È vero illustrissimo signore che impattarla in simil materia, è poco men che perderla, et che fra l'offesa et servitio di Dio, non vi può esser compensatione, che tenga. Ma all'ultimo creda Vostra Signoria Illustrissima che non si può far più, et è vano il contendere senza forza, et conseguentemente senza autorità, non solo contra l'insolenza de gli heretici, ma contra la doppiezza et inconstanza insieme de cattolici. Et rimettendomi all'incluso foglio, fo a Vostra Signoria Illustrissima humilmente riverenza raccomandandomele con ogni affetto in grati. Di Possonio il primo di Gennaro 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo servitore
Placido vescovo di Melfi

¹ Lásd a 168. sz. iratot.

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

172.

Pozsony, 1610. január 1.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Még Pozsonyban van, ahol az utolsó napokban felmerült néhány cikkely, amelynek ügyében a nádor és a rendek változtatni akartak. Ezeket tegnap egész napos tárgyaláson tekintették át a király tanácsosaival. Néhány esetben változtattak a szövegen, a többit változatlanul hagyták. A jezsuiták kiűzésében és a győri prédikátor ügyében hozott cikkelyeket meghagyták, de legalább nem változtattak rajtuk. Nem változott végül a komáromi és győri német helyőrség kivonásával és elbocsátásával kapcsolatos követelés, pedig ez utóbbit az osztrák rendi követek nagyon akarták. Az osztrákokkal kötött konföderáció korábban elfogadott szövegén sem változtattak. Maradt még kettő, a nádorválasztásra, és a vallásra vonatkozó cikkely. Az előbbinél a rendek álláspontja győzött, a másikonál, amelynek az volt a tétje, hogy történik-e a bécsi békén kívül utalás a tavaly elfogadott vallásgyakorlatra vonatkozó törvényekre. Ő azt javasolta, hogy se a bécsi békére, se a tavalyi törvényekre ne történjen utalás. Javaslatát elfogadtatta a királlyal, reméli, ez sikerül a rendekkel szemben is. Elmondhatja, hogy az országgyűlésen a vallás és az egyházi birtokok ügyében inkább egy kis előrelépés történt, mint további térvészés. A király azt ígérte, hogy a pápának bővebben is be fog számolni a gyűlésről.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 11r-12v + 13v - orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Sono già al principio dell'anno nuovo et ancor fermo qui in Possonio, dove finalmente ne i particolari della dieta si corse hieri pericolo di naufragare in porto. Presentorno martedì a sera il palatino et i stati gli articoli dietali da lor stabiliti, a sua maesta perche li confirmasse parendole et deplacorno alcuni deputati, quasi tutti heretici benche fra gli altri per ecclesiastici l'illustrissimo signor cardinal di Strigonia et il vescovo di Giavarino, per assistere con i consigli regii, alla revisione et discussione di essi et procurava il

palatino per ridur le cose al suo disegno precipitare il negotio accelerando che'l giorno seguente si venisse subito al trattato et si stabilisse il tutto, ma però non li venne colpito havendole fatto saper sua maesta che appresso gli si sarebbe intimato, quando doveva con i suoi colleghi esser su, in castello per questo effetto.¹ Et havendo intanto i consiglieri di sua maesta considerato negli articoli presentati, moltissime essorbitanze, hieri finalmente che da mattina a sera stettero uniti con li deputati Ungheri, risolsero che la maesta sua non doveva, ne poteva in conto alcuno acconsentirvi et rispondendo il palatino, che non era in arbitrio di essi deputati di aggiungervi, o di mancarvi senza farne parte prima a i stati del regno, se gli replicò, che essendo così, non occorreva che si unissero, et che in somma la maestà sua, per non offender la sua coscienza et riputatione, si contenterebbe più tosto che si dissolvesse la dieta havendosi per nullo tutto il seguito fin' hora onde anco l'elettione del palatino restarebbe invalida. A questo suono mutò registro il palatino co' i suoi seguaci, et si rimasse finalmente d'accordo che alcuni articoli impertinenti si modestassero, et altri si obliterassero affatto. Havevano stabilito i stati per qualche tocca alla religione, l'espulsione totale de' Gesuiti dal regno, et l'introduzione del predicante heretico in Giavarino, ma l'una et l'altra di queste due cose si son tolte via ne se ne farà più menzione, Volevan poi per qualche tocca al governo politico che si levassero anco da Comar et da Giavarino i soldati et capitani Todeschi et che la cavalleria del conte d'Ampier si licentiasse, cosa molto desiderata da gli heretici dell'Austria, ma anco in queste pretese han semplicemente ceduto.² Praticavano in oltre, che si stringesse confederatione con i stati Austriaci, secondo la richiesta

¹ Az országgyűlésen a királyi proposíció benyújtása és megtárgyalása (december 17–19) került sor a törvénycikkék szövegezésére. E körül adódtak még nézeteltérések. A nuncius erre céloz. Lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, II, 44–45. – A győri püspökről legutóbb lásd a 158. sz. iratot.

² Az osztrák küldöttség fellépéséről az országgyűlésen lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, II, 27–38. A katonaság elküldéséről a küldöttség által benyújtott *resolutio* 5. pontja szólt. Ezt és a választ lásd uo. 35. 37.

ultimamente fattali da loro. Et in questo punto si è preso partito di dire che non s'innovi cosa alcuna oltre di quello che fu stabilito fra le provincie, due anni sono et che l'istesse capitani si osservino anco per l'avvenire.¹ Restan solo due punti da stabilirsi. Il primo è che sua maesta vuole, che negli articoli si dica, che sua maiestas elegit palatini, et i stati vorrebbero che si dicesse che'l elettezione sia stata loro.² Il 2do è che questi vogliano dichiarar che l'articolo della religione rimane conforme a i compattati di Vienna et secondo la dichiarazione fatta in dieta l'anno passato. Ma sua maesta vorrebbe che si dicesse semplicemente rimanere secondo i compattati di Vienna, ne i quali sta apposta la clausula sine preiudicio religionis catholicae. Io però desiderarei et mi affatico che non si faccia ne anco mentione di religione, perche in ogni modo si verrebbero quasi tacitamente a confirmar di nuovo quelli maledetti articoli Viennensi et questa mattina ho supplicato il signor cardinale il quale ha approvato il mio parere, perche sua signoria illustrissima procuri et s'affatichi che'l punto della religione non venga in trattato, et m'assicuro che farà il possibile. Et per tutto dimani spero che potremo esser fuori di questa prattica.³ Nella quale bilanciando ben bene il tutto per qualche tocca alla religione et ecclesiastici, può dirsi, che si sia avanzato più tosto che perduto, che non è poco, rispetto alle cattive congiunture, che si sono traposte. Conosco ben che questo non basta et che convien tor la radice e'l fomite del male per assicurarci appresso da nuovi pregiuditioni, ma non si può far altro per adesso, se Dio benedetto non soccorre co'la sua santa mano. Intendo che finita⁴ che sarà la dieta, sua maesta habbia in animo di darne conto alla santità di nostro signore et credo che lo eseguirà. Fo a Vostra Signoria Illustrissima humilissimamente

¹ Az osztrák küldöttség által javasolt pontokról és az ezekkel kapcsolatos tárgyalásokról lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, II, 34–38.

² A tanácsosok által kért módosításokat lásd ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, II, 44–45.

³ Az elfogadott törvénycikkek nem említik a vallás kérdését, mivel végül ezt kivették belőle. ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, II, 45.

⁴ A király és a főméltóságok január 23-án írták alá a törvénycikkeket.

riverenza pregandole dal signor Dio con quest'anno nuovo mill'altri appresso felicissimo. Di Possonio il primo di Gennaro 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

173.

Pozsony, 1610. január 3.

Forgách Ferenc Scipio Borghesének

Az újév alkalmából köszöni az általa nyújtott segítséget és minden jót kíván. Továbbra is kéri az ő, valamint a pápa segítségét a katolikus vallás védelmében, mivel amennyire az eretnekek megerősödtek, annyira meggyengültek ők, akik a király oltalmára sem számíthatnak. Ezt nemcsak az elmúlt országgyűlés bizonyítja, hanem például, hogy a nagyszombatiakat a nádor felségsértéssel vádolta meg és pénzbüntetésre ítélte a prédikátor elűzése miatt. Bár a király tiltakozott, nem ért el vele semmit. A bevitt prédikátort a tizedjövedelem terhére kell a városnak eltartania. Az eretnekek törekvése és a király gyengesége miatt félő, hogy az egyház anglikán mintára fog átalakulni. Nem ismer senkit, aki ebben a helyzetben hatásosabban tudná ügyüket az egyházfő elé terjeszteni, mint a címzett. Arra kéri, hogy eszközölje ki a pápa anyagi segítségét a király számára. Nem szokatlan a segítségnek ez a formája végveszély esetén. Ha a pápa nem teszi ezt meg, az egész magyarországi katolicizmus megsemmisül.

(Ed. part.: Sörös, *A nagyszombati zsinat*, 227–228. – AAV Principi, vol. 56/1, fol. 171r–172v – orig.)

Illustrissime ac Reverendissime Domine, Domine Colendissime
Post humillima manuum oscula.

Quod Illustrissima ac Reverendissima Dominatio Vestra exorientis anni auspiciis, Dei benignitate, salva, uti confido, et inco-

lumis attigerit, facit eiusdem in me eximia voluntatis propensis multis indicia luculenter contestata, ut eo nomine, non solum Illustrissimae Dominationi Vestrae gratuler plurimum, sed etiam mihi ipsi, de tanti patroni sperata salute haud mediocriter gaudeam, divinaeque bonitati gratias immortales agam. Et quoniam factis respondere tantis suis erga me meritis nulla ex parte valeo, quod extremum est officii mei, Deum pro eius incolumitate suppliciter exoro, ut ipsi toties secundissimo pede exoriri recentis anni ingressum faciat, vitamque et diuturnam et florentem liberalissime concedat, atque largiatur.

Caeterum in medio nationis pravae constitutus, atque in tantis catholicae religionis periculis ad salutaria auxilia conquirenda attentus, quia non me fugit Illustrissima Dominatio Vestra apud sanctissimum dominum nostrum et autoritate et precibus ante alios valere, attritique rebus nostris, maxime opitulari posse, afflictissimum ecclesiae orthodoxae, in hac nostra patria Hungaria statum Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae, pro ratione conscientiae meae demisse putavi esse insinuandum, ut Illustrissimae Dominationis Vestrae ope atque apud suam sanctitatem singulari opera, in tantis sanctae religionis ruinis optatam consequi possimus consolationem.

Vis haereticorum in hoc regno nostro, plane deplorando usque adeo invaluit, et quantum vis reluctantibus catholicae confessionis cultoribus, ita cepit praedominari, ut neque orthodoxi suis facultatibus, neque maiestas regia autoritate, quicquam eiusmodi praestare queat, quo insidiae eorum atque machinationes infringi possint. Nam praeter iniquissima annorum superiorum statuta contra Deum eiusque ecclesiam, inque detrimentum cleri facta, non iam tantum illa repetunt, executionique mandare contendunt; sed nova identidem et illis multo graviora perniciosioraque sancire a decernere toto nisu satagunt. Quemadmodum his diebus modernus regni palatinus civitatem Tyrnaviensem catholicam ob expulsam concionatorem Calvinistam, nullis quamvis iustissimis remediis, illis suffragantibus, iudicii severitate aggravatos, non solum criminis laesae maiestatis reos pronunciavit, verum etiam pecuniae haud mediocri

summa indignissime mulctavit.¹ Et licet maiestas regia acerrime se opposuerit, et sententiam nullam reddiderit, nihilque eorum in se desiderari passa sit, quae tempus et facultas ferebant, imo palam renunciaverit, se illis conclusionibus assentiri nolle, tamen his omnibus spretis atque abiectis, etsi sententiae gravitas sublata sit, praedicans tamen haereticus rursus in civitatem introductus est. Et his longe perniciosiora moliri non cessant, de proventibus ecclesiarum pro libitu decernere, decimas in usus suorum concionatorum convertere, dissipare, in detrimentum, despectumque catholicorum cuncta statuere non verentur. Quanquam enim maiestas regia, sicut in causa civitatis Tyrnaviensis fortem se atque animosam exhibuit, ita his quoque sanctionibus haereticorum toto pectore resistere minime desinit. Quia tamen haereticis perspectum est, quam sit maiestas regia imbecillis ad repugnandum, et quam omni spe auxiliorum destituta nihilo secius per vim faciunt omnia, quae temporis ratio ipsis opportuna suggerit. Atque, ut compendio utar, in regnum olim catholicissimum Anglicanum inducere regimen totis viribus nituntur, atque ubi tulerit occasio, ad apertas caedes ruentes, omnes orthodoxos cum clero ex regno eicere atque exterminare.

Quamobrem cum nemo sit, qui partes nostras apud suam sanctitatem melius suscipere, agere, negotiumque promovere queat, quam Illustrissima ac Reverendissima Dominatio Vestra, cuius autoritas tanta est, ut facile iustissima quaeque obtineat, Illustrissimam ac Reverendissimam Dominationem Vestram, pro summa et incredibili sua in religionem catholicam pietate, studioque singulari, oro atque obtestor, velit afflictissimum hunc reipublicae orthodoxae statum, in hac patria sanctitati suae, serio ac diligenter proponere, illudque efficaciter impetrare, quod his vulneribus aptissimum erit remedium, ut maiestati suae regiae sanctitas sua pro suo in tuenda religione catholica pastoralis zelo, subsidium pecuniarium clementer suppeditare dignetur. Quae alioqui in defensam sanctae ecclesiae mirifice et accensa, nisi quod his facultatibus exuta, et difficultatibus constricta nihil statuere aperte contra adversarios audeat, cui his

¹ A nagyszombati prédikátor ügyéről legutóbb lásd a 168. és 171. sz. iratokat.

praemunito, domestica quoque adminicula minime deerunt. Non est hoc inconsuetum Sedi Apostolicae, ut labanti religioni catholicae, ubi alia desunt medicamina, pecuniario subsidio praesto sit. Nec quicquam dissonum a pastoralis suo officio faciet sua sanctitas, si ad vindicandum divinae maiestatis honorem, ad erigendum prostratae religionis statum et sanctissimi eius cultus, opportunas tulerit suppetias. His auxiliis freta maiestas regia, quod suarum erit partium, praestabit copiose, atque in perfidos vim fortiter exeret potestatis suae.

Quare ab Illustrissima Dominatione Vestra iterum atque iterum demisse peto atque contendo, velit hanc rem pro sua usitata in Deum pietate apud suam sanctitatem studiosius promovere. Certo persuaso, nisi hac sanctitatis suae benignissima gratia et munificentia suae maiestati succursum fuerit, futurum, ut adversarii tumore et contumacia inflati, cernentes suam maiestatem desertam, religionem omnem et cultum divinum cum toto clero et catholicorum coetu pellant e regno et eiciant, omnique persecutionis genere in nos debacchentur. Erit huius Illustrissimae Dominationis Vestrae laboris compensator misericordissimus Deus. Nos vero quotquot et qualescunque sumus, pro eius longa atque incolumi vita, dignitatisque accessione, universi vota facere, precumque suffragiis divinum numen interpellare nunquam intermittemus. Quod superest, me gratiae, favori, benevolentiae Illustrissimae Dominationis Vestrae, totum devoveo atque trado. Datum Posonii die tertia Januarii, anno domini Millesimo sexcentesimo et decimo.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

174.

*Nagyszombat, 1610. január 5.**Forgách Ferenc Thurzó Györgynek*

Alig tette be a lábát a városba, az itt lévő kálvinisták összegyűlekeztek. A város bírójától a prédikátoruk számára saját házat, fizetést követeltek, miközben a templomot illetően is követelődtek. A király azzal a feltétellel engedélyezte a prédikátor behozatalát, hogy nem sértik a város törvényeit, illetve hogy az istentiszteleteket az azt igénylő polgárok házaiban végzik. Ezért arra kéri, hogy figyelmeztesse őket, hogy tartsák be az egyezséget. A saját ház, iskola fenntartása, a fizetés komoly terheket róna a városra, amely nem akar a királyi rendelettől eltérni. Térítse jobb belátásra az efféle követelésekkel fellépőket.

(MNL-OL MKA, Fam. Thurzo [E 196], fasc. 82, n. 16 – orig.)

Illustrissime Domine et affinis observandissime

Post salutem et servitorum addictissimam commendationem.

Vix ingredi civitatem potui, et certe novis rursus Calvinistarum hic degentium turbis impeti incipio. Pro solita licentia quiescere non possunt. Itaque iudicem civitatis aggredi minime sunt veriti, nec molestare desunt, ut pro concionatore eorum domum peculiarem designent, et ex publico aere stipendium ordinent, templum xenodochii et nescio qua alia passim iactare irritare animos hominum et lacessere non cessant. Meminit autem Illustrissima Dominatio Vestra maiestatem regiam, ita introductionem concionatoris istius permisisse, ut id sine praeiudicio civitatis fiat, ut privatim, et in eorum aedibus, qui eius ministerium expectaverunt, et habitet, et suum faciat exercitium, denique ut illorum sumptibus alatur nec in eius usum civitas quicquam erogare teneatur, et illi quoque, qui illius sunt opinionis onera et servitia civitatis ex aequo ferant. Quapropter Dominationem Vestram Illustrissimam enixe rogo, ut eos officii sui diligenter commonefacere, serio compescere, mandareque illis velit, ut ab huiusmodi impetitionibus abstinentes sese regiae suae maiestatis solutioni accomodent, et intra limites contineant suos, neque temere occasionem novis turbis et motibus praebeant. Certum enim est hanc

illorum inquietudinem, et molestationes civitatem non laturam, quoniam maximum in detrimentum communitatis vergit, siquidem peculiari domo concionatori concessa, scholis erectis, contributiones civitatis in paucos constrictae augentur, onera crescunt servitia inveniuntur aliaque complura sequuntur incommoda. Ego maiestatis suae rationem ipsis declaravi, a qua senatus atque communitas non vult ullo modo discedere. Itaque etiam atque etiam rogo Dominationem Vestram Illustrissimam, ut eos severe corripiat, maloque quod inde subsecuturum [mina]tur fomitem, tempestive praeforet, quemadmodum maiestas regia se clementer resolvit, alioqui si quid gravius contigerit, importunitate hominum istorum nos rationem facti reddere minime obligabimur, proinde Illustrissimam Dominationem Vestram certificare de his volebam. Quam in reliquo felicissime valere cupio. Datum Tyrnaviae 5 die Januarii 1610.¹

Illustrissimae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor et affinis
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo de Betlehemfalva, comiti perpetuo de Arva, eiusdemque comitatus supremo comiti palatino regni Hungariae iudici Comanorum et sacrae regiae maiestatis consiliario et locumtenenti per Hungariam etc. domino et affini observandissimo

¹ A nagyszombati ügyről lásd legutóbb az előző iratot.

175.

*Pozsony, 1610. január 9.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

A nádor nehezen viselte, ahogyan Forgách bíboros a nagyszombatiak ügyében kiállt az országgyűlésen. Ezért távollétében tiszteletlenül nyilatkozott róla, ami a bíboros fülebe jutott, aki egy közös ülésen kérdőre vonta az emiatt megdöbbsent nádort. Ebből szóváltás kerekedett. A király ünnepélyesen kibékítette a feleket. Az esetből annyi haszon származott, hogy a nádor együttműködött a vitatott cikkelyek ügyében a királlyal. Az elmúlt országgyűlés eredményei a bíborosnak köszönhetőek.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 20r–21v – *orig.*)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Haveva inteso il palatino parlar liberamente il signor cardinal di Strigonia ne i comitii in diffesa di Tirnaviesi,¹ et sapeva che co'l istesso zelo s'era querelato del suo animoso et ingiusto modo di procedere, con sua maesta. Del che sentendosi egli gravato, volse l'ultimo giorno che si congregorno i stati, non essendovi presente il signor cardinale giustificarsi, dicendo, fra le altre cose, d'haver inteso, che alcuni lo malignavano, i quali però o fussero cardinali o vescovi, o di qualsivoglia altra conditioni, né mentivano. Et essendo tutto ciò stato riferito al signor cardinale una sera, essendo i deputati Ungharici, et fra gli altri esso palatino, uniti in castello, co'i consiglieri regii, dopo essersi finito il consiglio alzatasi sua signoria illustrissima et rivoltasi al palatino in presenza di tutti li disse di haver inteso, ch'egli malignamente si querelava et sparlava di lui, il qual però si gloriava d'haver parlato nel modo, come haveva fatto, et come doveva, in diffesa del vero, et discarico della sua consienza. Maravigliandosi intanto, che esso potesse haver pretenzenza per l'auttorità del nuovo carico, di pregiudicarli o un minimo punto dovendo sapere, che come a Francisco Forgatz come a primate del regno, et come a cardinal di santa

¹ Erről legutóbb lásd az előző iratot. A király békítési kísérletéről a nuncius egy ugyanezen a napon írott másik levelében is beszámolt. AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 16z.

chiesa al qual per tanto diferivano molto honore i maggiori principi del mondo doveva egli cedere di gran lunga. Restò a questo parlare attonito il palatino et risposi di non haver saputo fin'hora che esso signor cardinale fusse stato quello che haveva dannato da sua attione, ma che hora sapendolo, se ne sarebbe querelato al regno et chiestoli contra lui giustitia. Al che il signor cardinale replicò che poco si curava di lui, et di quanti erano, mentre haveva il re per il cui servitio s'era mosso, et molto più la propria coscienza, in sua difesa. Si giudicò per tanto che la dieta dovesse dissolversi, né concludersi in essa cosa di buono. Ma risaputosi il tutto da sua maesta commando al palatino che dovesse riconciliarsi co'l signor cardinale esshibendoli il solito et debito rispetto, et sua signoria illustrissima fece similmente intendere il suo senso in questo fatto. Onde la mattina seguente in presenza di sua maesta che fu il caduceatore, si toccorno la mano, et si rappacificorno. Da questo accidente non è dubbio che nascesse molto profitto per la modificatione degli articoli controversi, et che il palatino, ch'è da natura vile, et timorosa, desiderando di non restar con una tale inimicitia adosso cooperasse al gusto et servitio di sua maesta.¹ Et in summa di quanto bene è succeduto in questi comitii, per molti rispetti particolarissima lode se ne deve al zelo et constanza di esso signor cardinale né io ho dovuto gravarmi di replicarlo anco adesso di nuovo a Vostra Signoria Illustrissima rendendomi certo ch'ella goda intenderlo et se né compiacchia. Fo a Vostra Signoria Illustrissima profondissima riverenza et co'la solita humiltà mele raccomando in gratia. Di Vienna li 9 di Gennaro 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ A cikkelyek szövegezése körüli tárgyalásokról lásd a 171. sz. iratot.

176.

*Róma, 1610. január 16.**Scipione Borghese Placido de Marának*

A pápa örömmel értesült arról, hogy végre mindenki számára kielégítő módon lezárult Illésházy özvegyének tizedügye.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 58v–59r – *reg.*)

Il nostro signore ha ricevuto particolar contentezza d'intendere che si sia finita una volta quella controversia delle decime fra il signor cardinale di Strigonia et la vedova d'Eliashasi,¹ et qualche importa che sia seguita con intiera sodisfattione di sua signoria illustrissima. Il re si è portato in quest' actione egregiamente né ci voleva altro mezzo per terminar quella differenza che l'authorità della maestà sua et l'altro della ricompensa della vedova. Io anco piacere straordinario di veder consolato quel signore et Vostra Signoria che ha gran parte in questo bene, merita con molta ragione d'esserne particolarmente commendata. Si aspettarà d'intendere che sua signoria illustrissima habbia anco sodisfattione nelle cose d'Oivar acciò non ci resti per hora che desiderare il suo servitio. Con qual fine etc. Di Roma li 26 di Gennaro 1610.

177.

*Róma, 1610. január 16.**Scipione Borghese Placido de Marának*

A pápának tetszik, ahogyan a nagyszombati prédikátor eltávolítása ügyében a bíboros eljárni készül. A Kassára bevitt katolikus pap is remélhetően segíteni fogja a vallás ügyét.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 60v–61r – *reg.*)

Da nostro signore è stato lodato il pensiero del signor cardinal di Stigonia, et la promessa, che sua signoria illustrissima ha fatto di

¹ Legutóbb erről lásd a 170. sz. iratot.

procurare che quel predicante permesso in Tirnavia¹ habbia da esser trattato in maniera ch'egli medesimi si habbia a risolvere di parirsene con ferma risoluzione che s'egli dia successore. Et Vostra Signoria dovrà essortare sua signoria illustrissima a non mancare si come non manca alla causa delli cattolici li quali si deve sperare che saranno favoriti, et protetti da lui. E chi ha havuto parte in far introdurre in Cassovia² quel prete cattolico per farli essercitare liberamente la nostra vera religione è degno d'esser particolarmente commendato, et si prega Dio che prosperi la sua buona intentione et che dia forza, et aiuto a quel sacerdote di poter far frutto. Con che m'offerò a Vostra Signoria etc. Di Roma li 16 di Gennaro 1610.

178.

Pozsony, 1610. január 20.

Forgách Ferenc V. Pálnak

Megköszöni eddig nyújtott támogatását és minden jót kíván az új évben. Mindent megtesz a fenyegetett vallás védelme érdekében. Az eretnekek azonban nagyon erősek, a király pedig, jóllehet megpróbálja, de nem tud ellenállni nekik. A nagyszombati prédikátor ügyében a nádor felségsértéssel vádolta meg és pénzbüntetésre ítélte a várost. Bár a király tiltakozott, nem ért el vele semmit, az eretnekek annál nagyobb nyomást fejtettek ki. Ezért attól tart, hogy az egyház anglikán mintára fog átalakulni. Ezért arra kéri, hogy részesítse anyagi támogatásban a királyt, hogy rajta keresztül megsejthessék a kilátástalan helyzetbe kerülő egyházat. Ez ügyben többször írt Borghese bíborosnak is. A törököktől és az eretnekektől körülvéve nincs más kiút, mint a címzett segítsége.

(AAV Principi, vol. 56/1, fol. 187r–188v + 189v – orig.)

Sanctissime ac Beatissime Pater Domine, Domine clementissime

Post humillima beatorum pedum oscula. Quantumvis omni me cogitatione, omni cura et sollicitudine, id unum agam, id mediter,

¹ Erről legutóbb lásd a 175. sz. iratot.

² Lásd a 170. sz. iratot.

quo ex innumerabilibus Sanctitatis Vestrae, et plane paternis illis beneficiis, quibus me indignum, ex singulari benignitate sua, in dies cumulare non desinit, unam aliquam partem, assiduitate officiorum meorum assequi possem et promereri. Evenit tamen mihi identidem, ut cum maxime in ea cogitatione defixus haeream, tandem quod extremum est opis meae, ad vota et preces, ad animi grati et memoris consuetam testificationem recurrere cogor. Itaque quod caeteris debitaie gratitudinis adminiculis destitudo mihi, necessario faciendum incumbit, praestare id soleo, et libenter et animo subiectissimo, et cum illud ex intimis animi affectibus, vehementissime gaudeo, et quod Deus Optimus Maximus Sanctitatem Vestram salvam atque incolumem ad ingredientis novi anni auspiciu, benignissime perduxerit, tum numen divinum precibus, quibus possum ardentissimis humillime interpello, ut Sanctitati Vestrae vitam longaevam felicissimum et gloriosissimum regimen, ecclesiae sibi creditae exaltationem, clementissime largiri, et iugi favore perpetuare velit.

Et quoniam Sanctitati Vestrae clementer visum est me infimum servitorem suum, nullis meis meritis postulantibus ad hunc locum dignitatis evehere, curamque ecclesiae Hungaricae secundum paternam providentiam suam, mihi committere, minime alienum puto ab institutis, si Sanctitatem Vestram miserrimum et periculosissimum catholicorum statum, quod sine reprehensionis nota subticere nequeo, demisse exposuero.

Invaluit Beatissime Pater in hac patria vesana haereticorum vis, et ad exterminium catholicorum adeo excrevit, ut praeter divinam bonitatem, Sanctitas Vestra sola tantis malis mederi possit, nam maiestas quidem regia, pro insigni pietate sua et cura, quantum vires et facultates patiuntur, in eo omni studio, diligentia et sollicitudine versatur, ut eorum conatibus fortiter ac strenue resistat, et perniciosas machinationes, consilia dissipet. At quia constat ipsam omni vicinorum et exterorum auxilio destitutam, imparem nimis ad repugnandum esse, non tantum non franguntur adversariorum animi, sed magis etiam atque magis incenduntur atque eriguntur. Hinc est quod modernus regni palatinus, civitatem Tirnaviensem catholicam,

ob expulsum Calvinistae sectae concionatorem, per paucos quosdam inductum, inius plane extra omnem viam pertractam, cum non diro tantum sententiae fulmine, poena nempe criminis laesae maiestatis perstrinxisset, sed etiam ingenti pecuniae summa multasset, ita quidem constantem et animosam se maiestas regia declaravit, ut iniquissimae sententiae nullo modo subscriberet, sed eam in nihilum redigeret, at quominus praedicans in civitatem admitteretur, insistenti palatino cum suis aeseclis resistere nequaquam potuit, cum eo acrius decertent haeretici, quo magis desertam vident suam maiestatem ab omni externo subsidio. Denique huc omnem operam conferunt, hoc intendunt, ut in regnum olim catholicae religionis tenacissimum Anglicanam inducant factionem, atque ad caedes apertas, ad exterminationem orthodoxorum veniatur.¹

Quapropter ex zelo religionis et pastorali nobis incumbenti cura et sollicitudine, tantum mihi sumere ausus sum, ut Sanctitati Vestrae haec afflictionis nostrae vulnera detegendo, eandem pro paterna sua cura, et admirabili sollicitudine, humillime orarem atque obtestarer, quatenus oculos misericordiae, ad pusillum hunc gregem clementer convertere considerataque tam afflicta sanctae religionis facie, auxilium pecuniarium maiestati regiae, benigne suppeditare, et hac largitatis suae accessione, obedientissimos filios ab imminentibus periculis, fideique ac religionis tristissimo naufragio eripere dignetur. Quibus sane opportunissimis suppetiis maiestas regia, ad tutandam religionis causam, satis accensa et inflammata, molimina adversariorum destruere, labentique ecclesiae subvenire queat, alioqui omni humana ope exutis, inter frementes haereticorum morsus, nisi Sanctitatis Vestrae munifica liberalitate suffulti fuerimus, cum incredibili ecclesiae catholicae dispendio ac ruina procul dubio pereundum erit nobis. Ego Sanctitatem Vestram non obtundam pluribus, perscripsi haec uberius illustrissimo ac reverendissimo domino cardinali Burgesio, tan-

¹A nagyszombati prédikátor ügyében Forgáchnak a nádorral kirobbant konfliktusról lásd az előző iratot.

tum oro atque obsecro Sanctitatem Vestram dignetur praesentissimo catholicorum discrimini hoc loci clementer opitulari, neque sustinere, ut impiissimis haeticorum machinationibus, quod modico sumptu reparari et restitui posset, sublata Sanctitatis Vestrae manu auxiliatrice, penitus corruat, et populus Christi sanguine partus in aeternum demittatur praecipitium.¹ Exploratum est Sanctitati Vestrae nos hinc ab immanissimo hoste Turca, illinc ab haeticis circumdatos, quibus hac Sanctitatis Vestrae paterna gratia, quasi caelitus misso subsidio recreatis, nihil erit antiquius, quam pro glorioso Vestrae Sanctitatis regimine, vitaeque beata, nuncupatis votis, humillimas ad Deum preces fundere, sed et divina maiestas, piam hanc et salutarem Sanctitatis Vestrae curam, omni bonorum genere, de caelesti suo thesauro, copiosissime reponet; quae Sanctitatem Vestram ad incrementum Sanctae Ecclesiae, et fidelium solatium, quam diutissime sospitem atque florentem tueri ac custodire dignetur. Ego vero ad sacros Sanctitatis Vestrae pedes humillime prosternor. Datum Posonii vigesima die mensis Januarii. Anno Domini 1610.

Sanctitatis Vestrae

humillima creatura
cardinalis Strigoniensis

Sanctissimo ac beatissimo patri, ac domino nostro domino Paulo Quinto Sanctae Romanae et Universalis Ecclesiae summo pontifici domino domino meo clementissimo

¹ A segélykérésről lásd a 173. sz. iratot.

179.

*Róma, 1610. január 23.**Scipione Borghese Placido de Marának*

Hálát ad, hogy a vallásügyi cikkelyt nem módosították, és hogy megoldódni látszik a váradi püspök ügye is. A királynak, úgy tűnik, nem kell különösebb ösztönzés. Jól együtt tudott működni Forgách bíborossal is, akinek tolmácsolja a pápa dicséretét azokért az erőfeszítésekért, amelyeket a vallás és az egyház védelmében nagyszombati ügyben fejtett ki.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 62rv – reg.)

Lodato Dio che la dieta di Possonio è stabilita et l'articolo di religione è rimasto intatto;¹ et poiche il palatino'è adoperato in questo, et anco nella restitutione del vescovo di Varadino alla sua chiesa,² ancorche sia stato per rispetti humani si vede nondimeno che sua maestà non ha bisogno d'attitudine d'istromenti per fare le opere sue, ma che bene se ne serve perche cosi vuole. Onde gli è parso anco bene di servirsi dell'authorità del signor cardinal di Strigonia per rintuzzare l'ardire del medesimo palatino nel particolare de Tirnaviensi.³ Et per questo vuole sua beatitudine che Vostra Signoria lodi sua signoria illustrissima et che commendi quella sua ben commendata attione per havere con libertà veramente christiana et ecclesiastica, et con intrepidezza esemplare non solo diffeso se medesima con il carico della sua conscienza, ma anco la verità istessa et la religione cattolica. Del che sua santità ne ha sentito molto consolatione et ne resta ben sodisfatta. Con che me le offero etc. Di Roma li 23 Gennaro 1610.

¹ Lásd a 171. sz. iratot.

² Ügyéről lásd a 135B. sz. iratot.

³ Lásd az előző iratot. Az alapján a bíboros nepos optimizmusának nem sok alapja volt.

180.

*Pozsony, 1610. február 20.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

Az érsekújvári helyőrség nem volt hajlandó engedelmeskedni a Kolonitsch leváltása ügyében érkező királyi biztosoknak. És bár mindent megtesznek, kétséges az ügy kimenetele, különösen a király tekintélyét féltő tanácsosok túlzott óvatossága miatt. Forgách írt neki, hogy figyelemmel kíséri a fejleményeket.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 83r – *orig./ed. part.*)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Espedi molti giorni sono sua maesta il colonel Puccan,¹ et il signor Draskoviz² commissarii a pagar i presidii d'Ungaria con ordine anco di riformarli, ma giunti ad Oivar han trovato ivi difficoltà, perche quei soldati sedotti, come si tiene, dal Colonizza lor capo, hanno ricusato di accettar la riforma, per la quale doveva particolarmente rimoversi il luogotenente di esso Coloniz, che fu causa della seditione dei mesi addietro, et della morte di quell'ufficiale postovi dall'illustrissimo signor cardinale di Strigonia³ come avvisai a Vostra Signoria Illustrissima con lettere delli 31 d'Ottobre, et delli 7 di Novembre.⁴ Et sebene detti commissarii stanno tuttavia battendo, dubito nondimeno grandemente, che non si farà cosa di buono, et il signor cardinale resterà tuttavia perplesso fra l'istesse difficoltà, et fastidii per conto di quel presidio, perche questi signori consiglieri con la lor solita circonspezzione, giudicano non esser bene, in questi tempi movergli humori, et voglion più tosto con simili connivenze, che l'autorità regia, come con una febre ethica vasa pianpiano mancando, che con rimedii violenti, ma forse necessarii et opportuni avventurar' il tutto. Il signor cardinal mi scrive che sta attendendo la

¹ Johann Christoph III. Graf von Puchaim (1578–1657†) birodalmi főhadiszertárnok, az Udvari Haditanács alelnöke.

² Lásd a 22. sz. iratot.

³ Lásd a 170. sz. iratot.

⁴ Lásd a 160. sz. és a 162. sz. iratokat.

risolution,¹ che faranno detti commissarii, et secondo quella piglierà poi quel partito che più li parerà espediente [...]

181.

Bécs, 1610. március 27.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Forgách bíboros ügyei sok nehézséget okoznak, és nagy terhet jelentenek számára. Az érsekújvári biztosokat hiába küldték királyi parancssal Érsekújvárra. A király azt remélte, hogy a nádor, aki segített a szentgyörgyi ügy elrendezésében, itt is közre fog működni. Ehhez képest most azzal a követeléssel állt elő, hogy a bíboros ezer katona szoldját fizesse. Beszélt ebben az ügyben a királlyal és a Magyar Tanáccsal. Reméli, hogy a bíboros által támogatott választott boszniai püspök ügyében kedvező döntés születik.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 145^rv + 146^v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Posso dire a Vostra Signoria Illustrissima con verità che i disgusti e gl'interessi dell'illustrissimo signor cardinal di Strigonia mi tengono in continua tristezza et in continuo essercitio. Haveva sua maesta dato un decreto favorissimo per sua signoria illustrissima circa il presidio d'Oivar, ma essendo andati ivi i commissari regii, e tumultuando quei soldati, per opera del Coloniz, non hebbe altramente essecutione.² Sperava sua maesta et mi disse, che il palatino, partendo di qua havrebbe se non in tutto, in parte rassettate le differenze, e quando mai altro a San Giorgio, solendo a quel tempo rinovarsi gli offitiali, si sarebbe in tutto accomodato il negotio con intiera sodisfattione del signor cardinale. Hora il palatino invece di edificare, ha piu tosto distruttò e pretende, che a spese del signor cardinale si mantenghino in quel presidio mille soldati. Sua maesta mi ha promesso di far' osservar il decreto et l'altrohieri e nell'audienza presaga ch'io dovessi parlarle di questo fatto mi prevenne

¹ Nem találtam.

² Lásd a 180. sz. iratot.

dicendomi. Io non me dimenticherò di contentare il signor cardinal di Strigonia anchorche dal Consiglio Ungarico mi venga altramente consultato. Sua signoria illustrissima che si lamenta con efficacia et ha ragione ha mandato qui quel suo canonico nominato vescovo di Bosna¹ per procurarne la resolutione, la quale dovrei sperar favo-
 revolissima, quando però l'intention di questo serenissimo re come sempre in se stessa è ottima così anco sempre si riducesse in atto. Io veramente me ne crucio, ma non si può più, et son sicuro di far quanto posso. Fo a Vostra Signoria Illustrissima humillima riverenza raccomandomele in gratia con tutto l'animo. Di Vienna li 27 di Marzo 1609.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
 servitore
 Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

182.

Róma, 1610. április 3.

Scipione Borghese Placido de Marának

Várják a magyar püspökök királyi bemutatóirataival kapcsolatos kérdésekben (megfogalmazás módja, igényelt kiváltságok) Forgách bíborossal megejtendő tárgyalásai végeredményét. A pápa reméli, hogy ezek sikeresek lesznek.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 88v–89r – *reg.*)

Si aspettarà d'intendere quel più, che Vostra Signoria havrà havuto dal signor cardinal di Strigonia per maggior chiarezza delle ra-

¹ Alfonso Requesens obszerváns ferencset az előző évben nevezték ki boszniai püspöknek. Róla lásd a 88. sz. iratot.

gioni dello stile, et privilegii, che si pretendono costà nelle presentazioni de vescovi d'Ungheria. Et se ci potessero ridurre ne termini proprii in conformità dello stile di questa corte saria ottima cosa, et ben desiderata da nostro signore il quale confida tanto nel valore, et desterità sua che non despera che co'l tempo non possa ella superarne ogni difficoltà. Et qui facendo fine a lei m'offerò, et raccomando. Di Roma li 3 di Aprile 1610.

183.

Róma, 1610. április 10.

Scipione Borghese Placido de Marának

Mivel a nádor Érsekújvár ügyében visszatért a régi álláspontjához, tegyen meg a tőle telhető a bíboros érdekében. Remélhetőleg a király sem fogja annyiban hagyni a dolgot.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 93^{rv} – *reg.*)

Ancor qua si sperava (per qualche si era inteso) che il palatino avesse havuti a mettere in assetto quelle differenze d'Oivar. Ma poiche egli è ritornato alla sua primeva natura, et il signor cardinale di Strigonia viene più che mai aggravato nelli suoi interessi, Vostra Signoria non si stanchi di far quello, che può in servizio di sua signoria illustrissima, la quale, se bene ha ragione di restar disgustata, si spera nondimeno che alla fine il re la vorrà vincere, et che non lascerà di fare osservare il decreto che sua maesta già havea fatto a favore del signor cardinale. Si desidera che così sia. Et io perfine di questa le prego da Dio ogni contento. Di Roma li X Aprile 1610.¹

¹ Lásd a legutóbb a 181. sz. iratot.

184.

*Bécs, 1610. május 1.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

A csatolt iratból megláthatja, hogy a nádor miként próbálja a saját szektáját terjeszteni. Forgách bíboros a tőle megszokott éberséggel próbál ennek gátat vetni, ahogyan az említett iratból kiderül. Kérdésére, hogy vajon kinyomtatassa-e, azt válaszolta, hogy ez nem lenne tanácsos a várható botrány miatt. Forgách megígérte, hogy a király egyetértésével fogja az iratot terjeszteni, akit viszont eddig nem hallott az úgyról. Forgách fogadkozott, hogy a zsolnai zsinat nem fogja hátrányosan érinteni a klérus helyzetét. Nem sok reményt fűz a sikerhez a jelenlegi helyzetben. Megérkezett Nagyszombatba a protestáns prédikátort kitiltó királyi parancs. A nádor azonban újra próbálkozni fog.

A király megígérte az érsekújvári helyőrség úgyének rendezését is.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 208^{rv} + 209^v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Dalla qui aggiunta scrittura vederà Vostra Signoria Illustrissima quant'innanzi sia proceduto l'ardire et la pervicacia del palatino d'Ungaria, che trascendendo pur troppo la conditione, il stato della sua persona ha voluto stabilir cose cosí insolite, et abominevoli per stabilimento della sua falsa setta, non senza pregiudicio della nostra vera religione. L'illustrissimo signor cardinal di Strigonia non mancando della sua solita vigilanza et del suo debito pastorale, se gli oppone con l'inclusa prohibitione, et censura, et havendomi richiesto del mio parere, se doveva publicarla, le ho risposto assertivamente parendomi che in altro modo si mostrarebbe di consentir ai pregiudicii, conegni di debolezza, né senza gran mancamento et scandalo da pusilli. Desiderava il signor cardinale che detta publication seguisse col consenso di sua maesta, la quale quando io ne le parlai, mostrò di non haver notitia di detta novità et lassatoli copia dell'una, et dell'altra scrittura, mi promise di considerarle, et di non permettere, che dalle constitutione di quel nuovo, e maledetto conciliabulo possa venir actual pregiudicio alle ragioni dei prelati, et preti cattolici. Io devo sperar come sempre, nel molto zelo della sua maesta, ma il rispetto che in questi tempi par che sia piu che'l solito

dovuto, per nostra disgratia, al palatino mi fa dubitar non poco, o della tardanza, o della inefficacia del rimedio, né però manco o mancarò di sollicitarli al possibile.¹

In Tirnavia giunse l'ordine di sua maesta che proibiva l'introduzione del predicante Martinista,² non ostante il decreto del palatino, et mostrano finhora quei pretendenti, d'obedir volentieri, né di pretendere piu altro. Può però dubitarsi che sotto speranza di maggior assistenza siano per far però tentativo ritornato che sia'l palatino in quelle parti.

Mi promise di nuovo sua maesta di voler che il suo decreto fatto in Possonio a beneficio del signor cardinal di Strigonia circa il presidio d'Oivar,³ s'osservi, anchorche il palatino procuri dissuaderlo, et di stabilir il contrario, et spero che al fine, essendo giunto, e passato giù il giorno di San Giorgio s'havrà l'intento tante volte, non solo procurato, ma promesso. Fo alla Vostra Signoria Illustrissima humilissima riverenza raccomandole in gratia con tutto l'animo. Di Vienna il primo di Maggio 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Az 1610. március 28–30 között ülésező zsolnai zsinatról van szó, amelynek jelentősége abban állt, hogy az összehívott 10 felső-magyarországi vármegye lutheránus papjai Thurzó György védnökségével és nagybiccsei lelkészének, Elias Láninak a vezetésével az 1608. évi törvények alapján három püspökség megalapításával létrehozta az evangélikus egyházszerkezetet a Habsburg-országrészen is. ZSILINSZKY, *Vallásügyi tárgyalások*, II, 52. A nuncius által említett tiltakozás szövegét lásd AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 165v–167v + 168v – cop., kiadását KATONA, XXIX, 297–303. Bőven ismerteti SÖRÖS, *Forgách bíboros*, 778–779, az ennek nyomán kirobbant katolikus-protestáns polémiáról uo. 779–780, és FRAKNÓI, *Pázmány Péter és kora*, I, 95–107.

² A protestáns prédikátorok beviteléről legutóbb lásd a 178. sz. iratot.

³ Legutóbb erről lásd a nuncius levelét, a 181. sz. iratot.

185.

*Bécs, 1610. június 5.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

Megkapta levelét és a zsolnai zsinat ügyében írt brevét. Közbenjárt a királynál, hogy ítélje el a zsinatot és a nádort, aki rá nem tartozó lelki ügyekbe avatkozik bele. A király azt válaszolta, hogy a nádor távollétében ilyen nem tehet súlyos következmények nélkül. Nem bízik fellépése hatásosságában. A nádor panaszt emelt Forgách ellen a királynál, aki a panaszt tartalmazó levelet továbbította a bíborosnak, aki megfelelő választ adott rá. Az uralkodó továbbá felajánlotta, hogy kibékíti Forgáchot és Kolonitschot. Ő (a nuncius) sok csalódás után már nem sok reményt fűz ehhez.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 285^{rv} + 286^v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Con l'ultime lettere di Vostra Signoria Illustrissima delli 15 del passato,¹ ricevei anco il breve di nostro signore per il re, nel particular di quel scomunicato conciliabolo Zolnense,² et in renderglielo, rinnovai anco gl'offitii altre volte fatte con la maesta sua la quale in effetto conosce il danno, et detesta l'ardir del palatino, in intromettesi in cose tanto aliene et disparate dal suo carico, et promette tutti li mezi per lei possibili, riducendosi però ad adoprarli, giunto che sarà qui esso palatino, non havendo giudicato per bene fin' hora di irritarlo maggiormente per questa causa, mentre doveva egli conferirsi nell'Ungheria Superiore, dove havrebbe potuto facilmente causare dannosissime commotioni. Tuttavolta io per me credo et vorrei ingannarmi, che i rimedii et i risentimenti, saran cosi tepidi et inefficaci, come gl'altri, perche vedo il riguardo con che si tratta con quell'huomo, et il fondamento che si fa della sua persona parendosi, che di là debba aspettarsi il maggior presidio, che possa haversi in questi tempi, et nelle presenti occasioni. Ha scritto l'istesso palatino al re, lamentandosi del signor

¹ Nem találtam.

² Nem találtam. Az ügyről lásd az előző iratot.

cardinal di Strigonia et protestandosi, se differendo sua signoria illustrissima di pagar il stipendio alli soldati d'Oivar, succederà in quella piazza qualche nuovo tumulto.

Sua maesta ha mandato l'istessa lettera al signor cardinal che ha risposto in buona forma, et havendone io sopra di ciò con la maesta sua, mi disse che havrebbe facilmente chiamato qui il signor cardinal et fatto venir anco il Coloniz¹ per veder di dar l'ultima mano all'aggiustamento di quel presidio. Io hormai quasi non ardisco di sperar più bene in questa materia, vedendo che le promesse tante volte fattemi, della total sodisfattione di sua signoria illustrissima si van si lentamente prolungando, ma in ogni modo et nell'uno et nell'altro negotio, non mancherò della vigilanza et assiduità che devo, et di questo solo posso et presumo di assicurare assolutamente Vostra Signoria Illustrissima alla quale fo in tanto humilissima riverenza raccomandomele con ogni affetto in gratia.

Di Vienna alli 5 di Giugno 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Erről legutóbb lásd az előző iratot.

186.

Bécs, 1610. június 12.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Az érsekújvári helyőrség ügyét a király Draskovich és Molart hatáskörébe utalta. A zsolnai zsinatot elítélő pápai brevét átadták az ügyben illetékes magyar kancellárnak. A király nem akar összetűzést a nádorral emiatt. A bíboros elítélő iratát azonban már terjesztik, de ami még fontosabb, az általa augsztusra összehívott tartományi zsinaton is szóba fog kerülni.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 303r + 304v – *orig.*)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Havemo qui da martedì l'illustrissimo signor cardinal di Strigonia il cui negotio circa il presidio di Oivar,¹ ha rimesso sua maesta al signor Draskovitio² altrevolte commissario di quei confini, et al signor Giovanni di Molart presidente del Consiglio di Guerra,³ perche vedano d'accomodarlo, et se ne spera favorevol risoluzione, quando però il palatino voglia starvi, et non procuri poi di turbarla, sotto mentiti pretesti, come molte volte ha fatto fin hora. Il breve di nostro signore⁴ sopra quel scomunicato conciliabulo Zolnense,⁵ fu consegnato da sua maesta a monsignor vescovo di Nitria cancelliero aulico perche considerasse ai rimedii. Il signor cardinale dice, che se sua maesta non vorrà aderire al palatino, per l'effetto et validità di quelle maledette constitutioni, come credo che sicuramente non farà, non deve temersi di real pregiudiitio stante l'editto, e la censura divulgata già da sua signoria illustrissima et quel di più, che spera di stabilire nel sinodo provinciale, da congregarsi, nel prossimo mese d'Agosto, se così però comanderà la santità di nostro signore, il cui consenso et oraculo pensa prima captarne con una sua lettera.⁶ Io a Vostra

¹ Lásd az előző iratot.

² Lásd a 180. sz. iratot.

³ Róla lásd az 57. sz. iratot.

⁴ Lásd az előző iratot.

⁵ Lásd az előző iratot.

⁶ Forgách levelének szövegét lásd Sörös, *Forgách bíboros*, 229–230.

Signoria Illustrissima humilmente riverenza et con ogni affetto me le raccomandando in gratia. Di Vienna alli 12 di Giugno 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

187.

Róma, 1610. július 10.

Scipione Borghese Placido de Marának

Forgách bíboros a pápától azt kérte, hogy a nuncius vegyen részt az augusztusra összehívott zsinaton Nagyszombatban. A pápa rábízta a részvételt, de gyorsan döntsön és írja meg Rómába. Az elküldött brevét juttassa el a zsinatra. A pápának a katolikus vallás, és az egyházfegyelem megerősítése a célja.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 134r–135r – reg.)

Il signor cardinal di Strigonia fa l'istanza, che Vostra Signoria vedrà nell'inclusa copia della lettera sua scritta a nostro signore ch'ella intervenga al sinodo provinciale¹ che è per celebrare il primo giorno d'Agosto prossimo a venire nella città di Tirnavia. Quanto all'andare, o no, di Vostra Signoria nostro signore lo rimette assolutamente in lei, la quale farà in questo qualche lo parerà più espediente, purché della sua deliberatione ne avvisi subito sua signoria illustrissima, et in ogni evento ha voluto sua beatitudine nel che s'invi in mano sua l'annesso breve pastorale per il sinodo, cioè per li prelati, che saranno in esso congregati, affinché habbino a coadiuvare al santo zelo del signor cardinal commandato grandemente dalla santità sua poiche vede che l'intento di quel signore non è altro che di

¹ Lásd az előző iratot.

reparare a i danni, che fin qui ha patiti in quella sua provincia la religione cattolica et di ridurre a qual che segno di riforma la disciplina ecclesiastica et il viver christiano, et cattolico di quella natione Vostra Signoria dunque lo farà havere a sua signoria illustrissima che è quanto per hora mi occorre dirle. Et Dio nostro signore la conservi etc. Di Roma li X Luglio 1610.

188.

Bécs, 1610. július 17.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Forgách bíboros augusztus 1-jére hívta össze a zsinatot. Járt nála Klesl, akinek az útján a király jelezte, hogy a császárral való feszült viszonya, valamint Forgách és a nádor ellentétei miatt nem tartja tanácsosnak a zsinat összehívását. Az eretnekeket most nem kellene feldühíteni. Mindezek miatt inkább kárát, mint hasznát látná az egyház. Egyúttal ígéretet tett a király nevében, hogy a császárral való nézeteltérése után minden segítséget meg fog adni az egyház ügyének rendezéséhez. Azt válaszolta, hogy a zsinat híre már elterjedt, és azon a részvételt is jelezte, de megpróbálja meggyőzni a bíborost, hogy halassa el az összehívását. Bizonyos abban, hogy meg fogja érteni a király szempontjait. Ugyanakkor biztosítani kellene, hogy a Trienti Zsinat határozatainak kihirdetése elől elhárulnak az akadályok, máskülönben a bíborost az ország prímásaként súlyos tekintélyvesztés fenyegeti, különösen azért, hogy ugyanakkor az eretnekek a nádor segítségével megtarthatták a zsinatjukat. A királlyal, mivel vadászaton van, még nem tudott ebben az ügyben tárgyalni.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 366r–367v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor mio padron colendissimo

L'illustrissimo signore cardinale di Strigonia haveva intimato il suo sinodo per il primo d'Agosto, tempo a dir il vero, non so quanto opportuno.¹ Et dopo haverli io insinuato sopra di ciò il mio parere, venne da me monsignor Gleselio in nome del re a farmi sapere, che il

¹ A zsinatról legutóbb lásd az előző iratot.

desiderio di sua maestà sarebbe, che signor cardinale desistesse per hora da quest'impresa, parendogli che non essendo per anco sopite le differenze con l'imperatore et ritrovandosi tutto quel regno in armi, et sapendosi sopra il tutto la poca buona intelligenza, et amorevolezza, che regna fra sua signoria illustrissima et il palatino, potessero facilmente dal detto sinodo¹ causarsi nuovi sospetti, et dalle constitutioni che in esso si facessero, irritarsi gl'erettici a qualche altra unione fra di loro, et stabilimento, per oporsi, con maggior pregiudizio della religione cattolica, dell'auttorità ecclesiastica et della pace et quiete del regno. Ne lasciò anco di dirmi esso monsignor Gleselio che mentre stavano anco vive le pretese dell'imperatore, non poteva il re haver per bene, che il signor cardinale, che ben si sa quanto inchini a quelle parte, avesse per hora simili radunanze, et che quest'avvertimento veniva dato alla maestà sua anco da alcuni di questi vescovi del regno che sono qui, et dovevano intravenire a detto sinodo. Ben mi prometteva sua maestà, che supiti i dissidii con l'imperatore come si spera et ridotto consequentemente in quiete il regno, assisterà ella cio la sua auttorità, al signor cardinale promovendo la religione, et la disciplina ecclesiastica il che adesso stando le cose nei termini presenti, non vede il modo di poter fare. Io gli risposi che facilmente havrebbe il signore cardinale persuaso dal mio avviso, disseminato già il sinodo al quale aveva invitato ancor me, et vi sarei forse intervenuto, differendolo a tempo più commodo, et di men disagio per i caldi ch'hora regnano eccessivi. Ma che in ogni modo gl'haverei rappresentato le ragioni mosse da sua maestà, rendendomi sicuro che sua signoria illustrissima, la quale procurerà sempre di sodisfare al debito, et alla vigilanza pastorale, con intiero compiacimento della maestà sua. Non mancherebbe anch'in questo d'ubedirla, purchè all'ultimo fusse sicuro, con i termini habili, et tolti via gl'impedimenti di poter eseguir gl'ordini del sacro concilio di Trento perche altrimenti sarebbe a dir il vero, indegna cosa, che al signor cardinale vero primate del regno, fusse disdetto qualche contr'ogni ragione canonica et divina, con quel scomunicato conciliabolo, si ha fatto a se stesso lecito il palatino. A sua maestà non ho potuto ragunar

¹ Legutóbb lásd az előző iratot.

ancor di questo fatto, essendo stati tutti questi giorni in moto con questi prencipi nella caccia, ma li parlerò quanto prima, per agiustare il tutto. In tanto ne ho avisato il signor cardinale tacendo però quella parte ch'havrebbe potuto turbar l'animo di sua signoria illustrissima, et non far profitto alcuno et hora con questa ho voluto darne conto a Vostra Signoria Illustrissima alla quale fo per fine humilissima riverenza raccomandomele in gratia con tutto l'animo.

Di Vienna a XVII. di Luglio 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

189.

Bécs, 1610. július 24.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Forgách bíboros könnyen meggyőzhető, hogy a királyra való tekintettel hállasszák a zsinat összehívását későbbre. Amikor erről a királlyal beszélt, az tiltakozott, hogy emiatt akadályozná az egyház reformját. De a jelenlegi feszült helyzetben nem tanácsos a nádort és követőit felingerelni. Megígérte, hogy a császárral való nézeteltérése rendeződése után támogatni fogja a *Tridentinum* határozatainak kihirdetését. Illésházy özvegyének tizedügyében intézkedett.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 374^r + 375^v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor, mio padron colendissimo

Si persuasi facilmente l'illustrissimo signor cardinale di Strigonia ch'è tutto, prudenza a differire il suo sinodo secondando al voler di sua maesta, et al commodo anco de i prelati per insinche si veda dove sarà per terminare queste differenze con l'imperatore. Io ne passai officio con la maesta sua, la quale si protestò meco che la sua intentione non fu mai, d'impedir la riforma del clero, et la

restitutione della disciplina ecclesiastica in quel regno. Ma che in questi tempi essendo tante armi in essere, li pareva importuna, et atta ad accender qualche nuovo sdegno nell'animo del palatino et suoi seguaci questa insolita radunanza intimata dal signor cardinale ben mi prometteva, che seguito l'accordo con l'imperatore come sperava et di poste l'armi, haverebbe havuto molto cara la celebratione d'esso sinodo, et offeriva largamente ove bisognasse, l'auttorità sua, per l'osservanza et esecutione dei decreti.¹ Mi disse anco quasi prevenendomi di haver dato ordine che si facesse un'ultima, et parentoria lettera alla vidua d'Elias Hassi,² per l'intiera restitutione delle decime ad esso signor cardinale secondo la transactione ultimamente fatta. Ho dato di tutto ciò parte a sua signoria illustrissima et hora con questa vengo a darne conto a Vostra Signoria Illustrissima quale fo per fine profondissima riverenza raccomandomele in gratia con tutto l'animo.

Di Vienna a 24 Luglio 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo

servitore

Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Erről legutóbb lásd az előző iratot.

² A tizedügyről legutóbb lásd a 176. sz. iratot.

190.

Róma, 1610. július 31.

Scipione Borghese Placido de Marának

Forgách bíboros bele fog egyezni a zsinat elhalasztásába, ha cserébe a király ígéretet tesz a Trienti Zsinat határozatainak bevezetésének támogatására.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 141v–142r – reg.)

Se considerarà bene il signor cardinal di Strigonia le ragioni che spingon il re a procurare che si differisca in tempo più commodo, et manco esposto a pericoli de sospetti la celebratione del suo sinodo provinciale. Si può tener per fermo che havrà per bene di consentire per hora volentieri alla dilatione, la quale sarà anco qua tenuta per buona; purché sua maestà favorisca le cose della religione cattolica et della disciplina ecclesiastica si come ha promesso di fare a tempo oportuno, il quando giungerà (che sarà, come si spera, finiti quei dissidii) havrà Vostra Signoria memoria di far istanza alla maestà sua dell'assistenza, et protettione promessa. Con che le prego etc. Di Roma li 31 di Luglio 1610.¹

191.

Róma, 1610. augusztus 7.

Scipione Borghese Placido de Marának

Forgách bíboros bölcsességét bizonyítja, hogy belement a zsinat elhalasztásába. A címzett feladata lesz, hogy miután lezárta vizsályát a császárral, a királyt emlékeztesse ígéretére. A pápa öröme fog szolgálni, hogy a király parancsot adott, hogy a tizedjövedelmeket hiánytalanul szolgáltatassa vissza Illésházy özvegye.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 144v–145r – reg.)

La prudenza del signor cardinal di Strigonia si come è maestra delle altre sue virtù, così l'ha voluto mostrare in quest'ultima, et laudabile sua attione nella quale facilmente si è lasciato persuadere a

¹ A zsinat ügyéről lásd az előző iratot.

differire il suo sinodo, et a secondare al volere del re, et al commodo anco de i prelati. Quando saranno terminate queste differenze con l'imperatore (che piaccia a Dio che sia quanto prima) sarà carico di Vostra Signoria di ricordare a sua maestà la promessa, et la dichiarazione, che havea fatta d'assistere a suo tempo alla riforma del clero, et alla restitutione della disciplina ecclesiastica in quel regno.

Sua santità havrà caro che il signor cardinale possa una volta ricuperare intieramente le sue decime dalla vedova d'Eliashazi,¹ et ha sentito piacere che il re avesse dato a quella donna l'ultimo, et peremptorio termine per la restitutione con che facendo fine a Vostra Signoria mi raccomando di buon cuore. Di Roma li 7 d'Agosto 1610.

192.

Bécs, 1610. augusztus 28.

Placido de Mara Scipione Borghesének

A király a Magyar Tanáccsal együtt hozott döntés alapján biztosokat küldött, hogy Illésházy özvegyét a tizedjövedelem átadására és Forgách bíborossal való megegyezésre szólítsák fel. A bíboros leveléből értesült, hogy Vízkelety biztos megegyezett az özvegygel, hogy nála hagyja a tized felét, a másik felét életfogytáig tartó árendába adja, a férje életében élvezett haszont pedig megválthatta. Ez így nem szolgálja az egyház érdekeit. Ráadásul az özvegy kijelentette, hogy a tized nem választható el Szentgyörgy birtoklásától, ami miatt a bíborosnak pereskednie kell. Másik, a bíborost mélyen felháborító eset, hogy egy ferences szerzetes aposztáziát követett el, amire rábírt két pozsonyi apácát is. Az illető Thurzó Szaniszló oltalma alá menekült. Beszélni fog a királlyal, bár kétli, hogy a bécsi béke és a pozsonyi végzések miatt eredményt tud nála elérni.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 415r-416v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo signor et padron mio colendissimo

Il re al fine havendoli io parlato ultimamente col debito risentimento si risolse col suo Consiglio Ungarico per sopire una volta per sempre, la controversia fra l'illustrissimo signor cardinal di Strigonia,

¹ Lásd legutóbb a 189. sz. iratot.

et la vidua d'Eliashasi,¹ per conto delle decime, de destinarvi il Viskeletti² presidente della Camera di Possonia, et il signor Pietro Rebai,³ per commissarii, acciò nell'istesso tempo vedessero di constringer detta vidua alla restitutione et disponessero anco il signor cardinal a qualche buono, et utile accordo. Hora sua signoria illustrissima con lettere delli 24 mi scrive,⁴ che il Viskeletti senza aspettar che vi giungesse il suo collega havea ridotto la donna a contentarsi di rilasciar la meta della decime liberamente, et per l'altra metà pagar sua vita durante 600 fiorini l'anno d'arenda, come essi dicono, et 4000 altri fiorini per tutto il tempo che dall'iscrizione fatta al marito in qua l'ha ella intieramente posseduta. Del qual accordo sua signoria illustrissima già fastidita per le tante dilatatione et difficoltà che continuamente se li movevano, mostra di restar ben contenta, ne meno forsi appagata degl'offitii et assiduità usata in questo negotio da me, per suo servitio et per me. Giudico, che possiamo ben contentarsi di haver in questo modo riparate le raggioni di quella chiesa che erano poco men che perduta mentre oltre l'iscrizione già detta, pretendeva la vidua che per altre cause non potessero dette decime separarsi dal dominio, et baronia di San Giorgio et che dovesse il signor cardinal in contradictorio mostrarne et discuter il titolo, et andando questa differenza in lungo senza fallo havrebbe preso assai cattiva piega.

Dall'altro canto resta esso signor cardinal molto disgustato per l'apostasia d'un frate dell'osservanza,⁵ che predicava con qualche frutto, in una villa delle monache di Possonio, et qualche è peggio per la fuga incompagnia dell'istesso apostasia, di due monache del monasterio di Tirnavia che non osservan clausura. S'è riparato quel scelerato nel dominio d'un certo Stanislao Turso cugino del palatino perfidissimo erettico, et ivi havendo ripieno de paglia l'habito fra-

¹ Erről legutóbb lásd az előző iratot.

² Róla lásd legutóbb a 49. sz. iratot.

³ Róla lásd a 10. sz. iratot.

⁴ Nem találtam.

⁵ Az egykori jezsuita, majd ferences, végül hitehagyott és Pázmány által is kiperdikált Tordai Jánosról van szó. Róla és ügyéről bőven lásd IPOLYI, *Veresmarti Mihály megtérése*, 204–218.

tesco ch'egli ha deposto, l'han dato il fuoco, per odio et per l'udibrio del stato monacale.¹ Tornato che sia il re, che si aspetta questa sera, essendo stato da martedì fuori in Iberstorff² a diporto non mancherò di parlarli con efficacia et tentar quanto potrò ma non so quanto possa ardire di sperarne rimedio, et provigion che basti, stante quella maledetta concessione de i compattati di Vienna et de gl'articoli di Possonio. Fo a Vostra Signoria Illustrissima profondissima riverenza et con ogni debita humiltà me le raccomando in gratia.

Di Vienna a 28 Agosto 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima
humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

193.

Bécs, 1610. október 9.

Placido de Mara Scipione Borghesének

A nádor megfenyegette a nagyszombatiakat, és bevitt egy lutheránus prédikátort. Klesl azt ígérte, hogy ezt orvosolni fogják. A királynak sem tetszett a fellépés, de megtudta, hogy találkozásuk előtt megkapta a bíboros e tárgyban írt levelét. Mindez a bécsi béke következménye. A kálvinista prédikátor mellé már nem volt nehéz egy lutheránust is betenni.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 470^rv + 471^v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor et padron mio colendissimo

Il palatino nel venir in qua fermatosi due giorni in Tirnavia, ha ingannato quel popolo, et l'illustrissimo signor cardinale di Strigonia insieme perche senza darne inditio, o farne moto a sua signoria illustrissima con haver prima atterrito con minaccie i cittadini, che non ardirno di resisterli, nel partirsi vi lasciò piantato il predicante

¹ Thurzó Szaniszló szepesi főispán (1601–1625), főpohárnokmester (1618–1622), nádor (1622–1625).

² Ebreichsdorf (AT).

Martinista.¹ Quel senato tutto cattolico et il signor cardinale più d'ogn'altro se ne mostra afflitione et ha mandato qui il preposito d'Agria per procurarne rimedio. Gleselio promette,² che con gl'altri errori del palatino si censurerà et emenderà ancor questo, et potrebbe essere, che egli invaghito, et obligato dal breve amorevole scrittoli da nostro signore vi si affaticasse efficacemente et con effetto. Io ne parlai hieri al re con quella efficacia che poter maggiore, et sua maesta mostrò di non saper altro, et di risentirsi di tal novità, seguita contro suo ordine promettendomi di provedervi, ma io so che prima gl'era prevenuto all'orecchie il disordine, et capitateli in mano una lettera del signor cardinale inanzi della mia audienza. Questi in somma sono frutti che vano tuttavia pullulando dalla radice in fetta di quei maledetti compattati di Vienna in vigor de quali anco nelle città regie, ove se ne faccia istanza, vien permesso l'esercito di qual si voglia religione o per dir meglio eresia. Sia pur certa Vostra Signoria Illustrissima che non si mancherà far tutto quello che sarà possibile per vincerla, se bene anco perdendo, potrebbe sperarsi, che per vincerla se bene anco perdendo, potrebbe sperarsi, che per indiretto fusse per seguirne più tosto bene, che male, perche essendovi ivi il predicante Calvinista, non sarebbe gran cosa, introducendovisi anco il Lutherano, che venendo fra di loro in contesa, giovassero a disingannar per tanto quelli poveri ingannati, del loro errore.³ Fo a Vostra Signoria Illustrissima humilissima riverenza raccomandomele in gra con tutto l'animo. Da Vienna a 9 Ottobre 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

¹ Thurzónak az év elején a kálvinista mellé sikerült egy lutheránus prédikátort is bevinnie. Lásd IPOLYI, *Véresmarti Mihály megtérése*, 384.

² Kleslnél valóban közbenjárt a nuncius, aki ígéretet is tett, amit azonban végül nem követett intézkedés, elsősorban a miatt a politikai érdekkapcsolat miatt, amely Kleslt Thurzóhoz kötötte. IPOLYI, *Véresmarti Mihály megtérése*, 386–388.

³ A lutheránus prédikátor ügyéről legutóbb lásd a 184. sz. iratot.

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

194.

Bécs, 1610. november 6.

Placido de Mara Scipione Borghesének

A nádor esküdözött, hogy a lutheránus prédikátort a polgárok vitték be az ő tudta nélkül. Forgách a királynak azt mondta, hogy ez hazugság, a nádor megfenyegette a polgárokat, hogy hagyják figyelmen kívül a királyi parancsot, mivel az ország törvényei előbbre valók a király parancsánál. Klesl tárgyalta a megoldásról a bíborossal. Nem sok reményt fűz az ügghöz, ismerve az emberi természetet.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 514r–515v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor et padron mio colendissimo

Il palatino d'Ungheria alla efficace parlata, che le fece il re circa il particolar del predicante Lutherano introdotto in Tirnavia,¹ rispose ch'il tutto era seguito senza suo consenso, et saputa, per mera opera di quei cittadini, che lo procuravano. Et che quando si troverà il contrario, si contenta di perdere non che il carico, ma la vita. Il signor cardinale di Strigonia poi giunto qui hieri, chiamato da sua maesta non può finirsi di meravigliarsi di così espressa mentita, affermando che il palatino fu quello, che con terrori et con minaccie chiuse la bocca a quei cittadini constringendoli a non valersi del decreto ottenuto dal re i giorni a dietro che senza nuovo ordine della maesta sua non s'inovasse in questa materia cosa alcuna, insin con dirli ch'egli in simil caso, trattandosi dell'osservanza de gl'articoli dietali del regno, poteva et doveva giudicar più tosto che esser giudicato dal re; et li avvertiva che in caso de interregno facilissimo a succedere, restarebbono del tutto nelle sue mani et li farebbe se non prima, all'hora pentir apieno della protervia et contumacia ch'hora mostrassero,

¹ Lásd az előző iratot.

lasciando in tanto nel partirsi Stanislao Turso suo cugino¹ perche all'hora come fece senza saputa del signor cardinale stabilisse l'abominazione et del tutto sua signoria illustrissima hoggi informerà a pieno sua maesta dovendo andare in Eberstorff a ritrovarla.

Esso signor cardinale mi disse l'altr'hieri monsignor Gleselio che vien chiamato per intendersi il suo parere, et consiglio circa il rimedio di questi, et altri simili inconvenienti, causati dall'arroganza, et infidelità del palatino, et per dar com'egli dice, all'origine et alla radice del male, promettendomi da qui inanzi gran cose, toccando a lui hora di disporre senza l'intoppo e'l rispetto del conte Trauzen,² che ritardava con la sua timidità ogni buono et risoluto consiglio.

Io con tutto ciò non ardisco di sperar molto perche conosco l'ingegno dell'huomo, del quale si sono havute in altre occasioni diversi promesse, ma visto fin hora nissuno miracolo. Non manco però dal canto mio, di solecitarlo per ogni via al ben fare, ma Dio voglia, ch'anco per l'avvenire, come per il passato in quel che tocca al servizio della religione di Dio, ogni minimo sospetto a rispetto non c'adopri et intepidisca. Fo a Vostra Signoria Illustrissima humilissima riverenza et col solito et dovuto affetto me le raccomando in gratia. Di Vienna a VI Novembre 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Róla lásd a 192. sz. iratot.

² Róla legutóbb lásd a 159. sz. iratot, és AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 405^{rv}.

195.

*Bécs, 1610. november 20.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

A király és Klesl igen előzékenyen fogadták Forgáchot, kifejezve mennyire számítanak rá. A bíboros szerint ez a szívélyesség annak szólt, hogy tartanak tervezett római útjától. Levélváltása a magyar bíborossal. Azt tanácsolta neki, hogy az ügyben járjon el körültekintően és támaszkodjon a pápa utasításaira.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 534^{rv} + 535^v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor et padron mio colendissimo

Il signor cardinale di Strigonia viene ultimamente in Eberstorff extraordinarii honori da sua maesta, et insoliti segni d'intrinseca confidenza da monsignor Gleselio ivi presente, dal quale fra l'altre cose, li fu insinuato ch'havendo sua maesta molto bisogno della persona di sua signoria illustrissima in negotii importantissimi per la conservatione della corona, et della religione insieme l'havrenne pregata, et astretta a differire anco più oltre la sua andata in Roma.

Esso signor cardinal mi scrive di conoscer ben l'arte, et l'invention del Gleselio, et giudica che il pretesto, ch'egli adduce, sia solo colorato, et apparente. Ma che il vero motivo nasca dal dubio che potrebbe haversi, che giungendo costí sua signoria illustrissima avesse da rappresentar alla santità di nostro signore il vero et natural ritratto dell'attioni di ciascheduno et il poco profitto, che in tante et si larghe offerte, si scorge fin hora, et si spera per l'avvenire, in servitio della religione, et mi commanda in tanto ch'io debba dirnele il mio parere. A me è parso di risponderli, che non tenendo sua signoria illustrissima altra chiarezza della volontà et de i mottivi del re, non mi par, che debba per questo intepidirsi nella già presa risoluzione. Ma secondo l'occasione et il peso de negotii, che se gli rappreseranno et le richieste, che saran per farseli, potrà con la sua molta prudenza pigliar qual partito, che più le parerà convenire. Rimettendosi però sempre, all'arbitrio et a gl'ordini di nostro signore a i quali attenendosi, sarà sicura di sodisfar al suo debito, et ad ogn'altro rispetto intieramente. Ho voluto prevenire in darne conto

a Vostra Signoria Illustrissima perche sara facil cosa, che dall'una parte, et dall'altra habbia da ricorrersi alla auctorità di sua beatitudine. Et per fine con farli profundissima riverenza me li raccomando humilmente in gratia.

Di Vienna a XX Novembre 1610.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

196.

Róma, 1610. november 27.

Scipione Borghese Placido de Marának

Forgách tanácsai hasznosak lesznek Báthory Gábort illetően, aki a trónt bitorolja. Jól tette, hogy a lengyelországi nunciust tájékoztatta Báthory aspirációjáról. A pápa örülne Forgách római útjának, mégis úgy ítéli meg, hogy a mostani súlyos helyzetben jobb, ha Magyarország marad.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 176r–177r – reg.)

La chiamata del signor cardinal di Strigonia per le cose di Transilvania non potrà se non fare buona operatione quando si attenda da dovero alli ottimi consigli, che Vostra Signoria riferisce haver dati sua signoria illustrissima a sua maestà per levarsi d'attorno quell'infido Battori,¹ et per abbassare la pur troppo usurpata authorità del

¹ Báthoryról legutóbb lásd a 87. sz. iratot. Báthoryval, túl azon, hogy a magyar király Erdélyt illető jogait, valamint a katolikus vallást illető ígéreteit nem teljesítette, az úgynevezett Kendy-féle összeesküvés miatt a mélypontra szálltak le a kapcsolatok. Az összeesküvésről lásd AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol. 244r–245v. A fejedelem a katolikusokat vádolta a merénylettel, és a katolikus vallásgyakorlatot korlátozó törvényeket hozott. Lásd HORN ILDIKÓ, *Őnagysága merénylői. Gondolatok egy politikai*

palatino, del quale si può dire che co'l suo malo modo habbia lasciato trascorrere quei dissordini insino a questi termini. S'intenderà volentieri da lei quel che ne seguirà. Et Vostra Signoria ha fatto bene d'avvertire il nuntio di Polonia¹ delle collegationi d'esso Battori così per gli interessi et pretensioni di quella corona co'l Moldavo² come per qualche potrebbe il tempo, et l'occasione apportare contro il medesimo Transilvano.

Quanto alla venuta del cardinale a Roma, sua santità lo vedrebbe volentieri, ma giudica molto più a proposito che si trattenga in Ungheria in questi difficilissimi tempi, ne quali con la sua presenza et mediante la sua molta pietà, et prudenza potrà fare di gran bene in quelle parti, non solo per servizio di Dio, et della religione cattolica ma anco per commodo, et dignità dell'istesso re. Con che me le offero etc. Di Roma li 27 di Novembre 1610.

197.

Róma, 1610. november 27.

Scipione Borghese Placido de Marának

A protestáns prédikátor megjelenése súlyos csapás a vallásra. Támogassa Forgách bíborost az ellene való fellépésben.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 920, fol. 178r – reg.)

Non si può lasciare indietro il predicante di Tirnavia per il notevole pregiudizio che apporta alla nostra santa religione. Se il si-

összeesküvésről, Historia manet (kiad. Violeta Barbu–Tüdös S. Kinga), Bukarest 2002, 237–255; SZILÁGYI, *Bátory Gábor*, 78–86, a törvény szövegét lásd EOE VI, 170–174. Ezek szolgáltatták az ürügyet a Forgách Zsigmond vezette következő évi erdélyi interenciához.

¹ Francesco Simonetta (1555k.–1612†) Foligno püspöke (1606–1612), lengyelországi nuncius (1607–1612).

² JAKÓ KLÁRA, *Bátory Gábor és a román vajdaságok*, Báthory és kora, 123–132. A lengyel trónra való törekvésről lásd SCHMIDT VILMOS, *Bátory Gábor és Bethlen Gábor viszonya a lengyel koronához*, Századok 21 (1887) 15–35.

gnor cardinal di Strigonia ne havrà parlato co'l re, come s'aspetta d'intendere da Vostra Signoria che sia seguito si potrà sperare che con la sua authorità habbia dato calore, et efficacia a gli uffitii continui di lei, la quale non si stanchi di rinovarli alle occasioni, essendo si cura di riportarne laude, et merito etc. Di Roma li 27 di Novembre 1610.

198.

Bécs, 1611. január 4.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Forgách bíboros arra kérte, hogy vegyen részt a január 6-ra összehívott nagyszombati zsinaton, amire a pápa korábban már megadta az engedélyt. Készülődik a sok fáradtsággal járó útra, amely előtt mindenképpen írni akart. A király tartózkodóan kezeli a zsinat ügyét, és azt mondta neki, hogy az erdélyi események fényében aggódik a bíboros lépései miatt. Utazása miatt a szokásosnál hamarabb írt.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114F, fol. 13^rv + 14^v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor et padron mio colendissimo

L'illustrissimo signor cardinale di Strigonia con si efficaci et reitirate istanze mi richiede ch'io voglia trovarmi presente nel suo sinodo provinciale, da congregarsi in Tirnavia¹ per il giorno dell'Epifania, ch'io non potrei senza espressa nota di rusticità, non obedirlo, avalendomi in ciò della libertà che Vostra Signoria Illustrissima per ordine di nostro signore si degnò i mesi a dietro con una sua lettera di concedermi. Onde sono pur hora in ordine per pormi in viaggio, non senza qualche repugnanza del senso, per l'incommodo, che dovrà patirsi nel camino di sedeci leghe in tempo così importuni per l'Ungheria. Ho voluto per tanto non potendo esser qui presente sabato nel partire dell'ordinario, scriver hora anticipatamente in supplemento di quanto significai a Vostra Signoria Illustrissima con le passate perche non giunga questa posta, senza lettere mie. E pur cosa de

¹ Erről legutóbb lásd a 191. sz. iratot.

maraviglia la gelosia nella quale senza un proposito al mondo, han posto il re per questo benedetto sinodo. Et hier sera a punto me ne parlò la maesta sua mostrandone molta delicatezza et molto senso per dubbio che non si cagionino nuove dissensioni nel regno tanto più adesso, essendovi questi sospetti del Transilvano,¹ ne vorrebbe che il sovecchio zelo del signor cardinale movesse per aventura materie troppo crude, et non da risolversi in questi tempi. Ma io procurai, et ottenni con raggion de quietarla et in somma mostra sua maesta di sentir sodisfattione ch'habbia io ad esservi presente.

Penso per hoggi a otto esser qui in Vienna, perche nel servitio di sua beatitudine et di Vostra Signoria Illustrissima non nasca per questa mia assenza altro mandamento se non che le lettere di questa settimana che dovrei scriver sabato 8 del corrente, siano d'hoggi 4 delli'stesso. Et rimettendomi nel resto all'agijunte mie, fo a Vostra Signoria Illustrissima humilissima riverenza raccomandomelo con ogni affetto in gratia. Di Vienna a 4 di Gennaro 1611.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

199.

Bécs, 1611. január 15.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Beszélt Forgáchcsal tervezett római útjáról, amelyről Klesl és egyes tanácsosok le akarják beszélni. A bíboros ide jön, hogy a királytól engedélyt kérjen, mindazonáltal várja a pápa beleegyezését.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114F, fol. 35^rv + 36^v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor et padron mio colendissimo

¹ Lásd a 196. sz. iratot.

Feci intendere con i migliori termini che potei all'illustrissimo signor cardinale di Strigonia la mente di nostro signore circa la sua andata in Roma, et raccolgo in effetto dal suo parlare, che non sia egli stato senza qualche sospettione, che habbia io passato seco questo offitio a suggestione del Gleselio, o d'altri di questi ministri regii, a fin che non si movesse,¹ come mostravan già, chi che si fusse, di desiderare, et potevan di gran ragione accrescer il sospetto, le molte istanze che di costà, le vengon fatte al porsi in camino, non solo dal signor Matteo Renzi,² ma dall'illustrissimo signor cardinale Zabab,³ con sicurezza, che da sua beatitudine ne postposto ogn'altro rispetto, sarà carissimo quanto prima di vederlo. Credo nondimeno, che resti già persuaso della mia sincerità et del vero, et mi dice d'averne scritto alla santità sua per captarne il suo oraculo et conforme a quello regolarsi. Voleva sua signoria illustrissima venir meco adesso in Vienna per pigliar licenza dal re, et porsi subito in ordine per il viaggio, ma a mia persuasione è rimasta et dovrà aspettar la risposta da sua santità sospendendo in tanto ogni altra resolutione, anzi rendendo quanto può incerta la voce, sparsa della sua sicura et già vicina partenza. M'è parso darne conto a Vostra Signoria Illustrissima alla quale per fine di questa con profondissima riverenza me le raccomandando in gratia. Da Vienna a XV di Gennaro 1611.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

All'illustrissimo et reverendissimo signor mio padron colendissimo il signor cardinal Borghese

¹ Erről lásd a 195. sz. iratot.

² Róla legutóbb lásd a 128. sz. iratot.

³ Ottavio Bandini bíboros (1596–1629) címtemploma a római Santa Sabina volt.

200.

Bécs, 1611. január 15.

Placido de Mara Scipione Borghesének

Tegnap este tért haza Magyarországról, hogy még elérje a római rendes postát a levelével. A zsinat tovább tartott a vártnál, ahogyan az útja is a rossz idő miatt. Jelenléte remélhetőleg ösztönzőleg hatott. Forgách energikus fellépése mellett a többi főpap csupán asszisztált. Ismerteti a zsinat pápához eljuttatandó kéréseit.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114F, fol. 37r–38v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor et padron mio colendissimo

Tornai non prima d'hier sera et molto tardi d'Ungheria, per esser a tempo qui prima chi partisse l'ordinario d'Italia. Il sinodo Strigoniense durò più di quel che credevo, et molto più lungo della mia opinione, et più malagevole è stato il camino, per le nevi, et piogge seguite ultimamente. Spero in Dio benedetto, che la mia presenza in quel sacro convento, non sarà stata del tutto infruttuosa, perche oltre il signor cardinale il cui zelo è veramente incomparabile gl'altri prelati del regno ancorche procurino di assecondarli, non han però tutta quella pratica in alcune cose, che per avventura si richiederebbe. Verrà suplicata la santità di nostro signore in nome del sinodo, di molti particolari, cioè che si degni non solo costi nel Colleggio Germanico, ma anco in questi alumnati di qua, accrescer il numero de gl'alumni Ungheri.¹ Di crear esso signor cardinale di Strigonia protettore della natione, di dispensar al regno d'Ungheria, che nella quadragesima, et vigillie per via molte contraventioni et molti scandali possan mangiarsi ova, et laticinii, come godeno tutte l'altre provintie adiacenti. Di dar ordine che il breviario et missale Strigoniense emendato che sia d'alcune superfluità o pur secondo me, d'alcuni errori, et superstitioni, che vi sono possa di nuovo ristamparsi, et rittenersi nel choro, se ben al presente i prelati et preti, quasi tutti si servono in particolare del

¹ A *Collegium Germanicum et Hungaricum*ról és diákjairól lásd ISTVÁN BITSKEY, *Il Collegio Germanico-Ungarico di Roma. Contributo alla storia della cultura ungherese in età barocca* (Studi e fonti per la storia dell'Università di Roma. Nuova serie: 3), Roma 1996. A bécsi pápai szemináriumról lásd BALÁZS MIHÁLY-MONOK ISTVÁN, *Pápai szemináriumok magyarországi alumnusai* (Peregrinatio Hungarorum 7), Szeged 1990, 6. 31–35.

missale, et breviario romano. Et di dar facultà che nella nominatione de vescovi, quando il nuntio apostolico ressiada molto lontano possa un vescovo nazionale più vicino formar il processo, nel che però mi rendo certo, che la santità sua non permetterà, che ne anco in apparenza, resti diminuta l'essistimatione dei suoi ministri, almeno di quelli che veranno appresso. Nel resto s'è havuto mira di levar molti abusi, et di conformarsi in tutto, et per tutto al sacro concilio di Trento. Fo a Vostra Signoria Illustrissima humilmente riverenza et me li raccomando in gratia con tutto l'animo.¹ Da Vienna a 15 Gennaro 1611.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

201.

Bécs, 1611. február 8.

Forgách Ferenc Scipione Borghesének

Fájlalja, hogy római útja előtt akadályok merültek fel a király és tanácsosainak aggályai miatt. De azon egyenesen csodálkozik, hogy Klesl minden erejét latba vetve próbálta megakadályozni ezt az utat, holott az ellenkezőjét kellett volna tennie. Kénytelen ezért írásban mentegetőzni. Ő megtesz mindent az egyház védelme érdekében, és ehhez a támogatását kéri, mivel akiknek ez a kötelességük lenne, elmulasztják.

(AAV Principi, vol. 56/1, fol. 397^{rv} – orig.)

Illustrissime ac Reverendissime Domine, Domine colendissime
Magno animi dolore cogor significare Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae desiderium meum videndi sancti-

¹ A *memoriale* szövegét lásd CAROLUS PÉTERFFY (coll.), *Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae II*, Posonii 1742, 217–218. Az 1611-es zsinatról és nemzeti szinódus jellegéről: TUSOR PÉTER, *Zsinatok a kora újkori Magyarországon (Oláh Miklóstól Pázmány Péterig)*, Új Magyar Sion 14 [56] (2020) 57–67.

tatem suam, meque ad oscula pedum sanctitatis suae abiciendi, atque ad servitia Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae praesentandi impeditum esse. Id quidem nulla iusta, aut speciem alicuius momenti habente ratione fit, solum ut morem animo gerant. Itaque et regem ad obtinendum proposito meo induxerunt consiliarii eius, et me ne votis meis potirer, retardarunt. Sed tamen, in hac tanta rerum confusione mihi nihil aequae mirum videri potest, quam quod domino Kleselio tantum sit potestatis, ut liceat ipsi statuere de ingressu meo, aut statione domi figenda pro arbitrio, cum sit plane nulla publica occupatio, quae ne ab itinere hoc suscipiendo merito retinere, multae vero, et ecclesiae labanti apprime necessariae causae extent, quae id me suscipere debere suadere possint. Pollicentur quidem illi nihil in se desideratum iri, quae ad ruinas ecclesiarum resarciendas, et statum ecclesiasticum amplificandum pertinebunt, sed illa eventus manifestabit. Ego cum quae havebam coram praestare nequeam, cogor per litteras iterum mea humillima obsequia, ac potissimum necessitates ecclesiae Dei in hac patria, quibus nemine opitulante aegre laborat, curae atque patrocinio Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae commendare. Suscipere velit Illustrissima ac Reverendissima Dominatio Vestra protectionem oppressae religionis in hoc regno, quando eorum conatus, qui subvenire ex officio contendunt, tam infeliciter eluduntur. Ego nihil iam in votis magis habeo, quam ut numen caeleste illam mihi facultatem largiatur, ut me ad pedes sanctitatis suae aliquando prosternere, et ad servitia Illustrissimae Dominationis Vestrae sistere queam. Interea autem me favori atque gratiae Illustrissimae Dominationis Vestrae demisse trado atque devoveo. Datum Viennae Austriae 8. Februarii anno Domini 1611.¹

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

¹ A római út akadályairól legutóbb lásd az előző iratot, és a pápa e tárgyban írt szeptember 23-án kelt levelét. Sörös, *Forgách bíboros*, 800, 2. j.

202.

*Bécs, 1611. február 12.**Placido de Mara Scipione Borghesének*

Forgách bíborost tegnap audiencián fogadta a király. Nem tetszik neki a római út, amelyről tanácsosai útján is megpróbálta lebeszélni. Az erdélyi események és a császár magatartása miatt kifejezte aggodalmát, illetve hogy a bíboros távollétét ellenségei a katolikus vallás elleni fellépésre használnák fel. A bíboros szerint ezek csak ürügyek, valójában attól tartanak, hogy Rómában kedvezőtlen színben tüntetné fel a királyt. Klesl is felkereste a pár napig itt tartózkodó Forgáchot.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114F, fol. 119rv–120v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo Signor et padron mio colendissimo

Hebbi il signor cardinal di Strigonia domenica audientia da sua maesta la quale in effetto non solo non restò persuasa a contentarsi che sua signoria illustrissima si muovesse a cotesta volta, ma prima con la sua autorità et con le raggioni per se stessa addotte, et poi il giorno appresso, col mezzo del conte Trauzen¹ et del cameriero maggiore più diffusamente replicate l'indusse al fine a rimanersene. Alligò sua maesta il sospetto tuttavia acceso dell'armi del Transilvano,² et di quelle dell'imperatore per il che non potrebbe se non nuocere alla sicurezza del regno, et al suo real servitio, et quel che più importa, alla religion istessa, sia contro le leggi del paese, la persona d'esso signor cardinal se n'absentasse dando in tanto materia a suoi emuli, et inimici, et questa causa di malegnarlo. Giudica però il signor cardinale che le dette raggioni siano probabili, et apparenti, et che la formale, et la vera sia il dubio che regna in alcuni che giungendo sua signoria illustrissima in Roma habbia da fare gagliarda impressione nell'animo di nostro signore scuoprendo il vivo dell'attioni loro, che essi pensano io almeno vorrebbero che si celasse. Partì sua signoria illustrissima per Possonio martedì a sera, ne però con essersi fermata qui cinque giorni è venuto monsignor Gleselio a

¹ Róla legutóbb lásd a 194. sz. iratot.

² Az erdélyi helyzetről és Báthory elmozdításáról lásd legutóbb a 198. sz. iratot, illetve AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114F, fol. 42rv. 83r; CVH I/5, 160–162. 166a.

visitarla et gl'è bastato, stando il signor cardinal sul partire, di mandar assai semplicemente ad escusarsi.¹ Fo a Vostra Signoria Illustrissima humilissima riverenza et me li raccomando con ogni affetto in gratia. Da Vienna a 12 Febraro 1611.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et obligatissimo
servitore
Placido vescovo di Melfi

203.

Nagyszombat, 1611. május 9.

Forgách Ferenc Thurzó Györgynek

Levelet kapott Thurzó Szaniszlótól, hogy a tizedet a szokásos összegért engedje át, ő azonban a szerdahelyi plébánost illető szeredi *quarta*-jövedelmet övező vita miatt erre nem hajlandó. Az ügy elődjéig nyúlik vissza, aki a szerediekkel emiatt folytatott pert megnyerte. Most Thurzó a *quarta* kifizetését az egyház kárára visszatartja. Ezért kéri, vesse latba tekintélyét és figyelmeztesse, hogy plébánosát nem foszthatja meg ettől a jövedelemtől. A másik, hogy a Szepesi Kamara lefoglalta a Torna vármegye után járó tizedet, amelyet a végvári katonaság fizetésére fordít. Lépjen közbe a kamaránál, hogy a pénzt fizessék ki neki, mert ezt fordítja az érsekújvári helyőrség zsoldjára. Nem a kamara kezelte eddig ezt a jövedelmet, a király érdekeit is jobban szolgálja, ha marad az eddigi gyakorlat.

(MNL-OL MKA, Acta Eccl. [E 150], Archiep. Strig., fasc. 5, n. 24 – *orig.*)

Illustrissime Domine, affinis observandissime

Post salutem et servitiorum meorum commendationem.

Scribit ad me dominus Stanislaus Thurzo de decimis, quas ipsi hactenus elocare consueveram, ut hac quoque vice eas ipsi solito precio concedere velim.² Quia vero intercedit de quartis, parocho

¹ A királyi udvar Forgách római útja miatti ellenérzéseiről legutóbb lásd a 199. sz. iratot.

² Róla lásd legutóbb a 194. sz. iratot.

meo Zerdaheliensis ex Zered¹ debitis quaedam controversia inter nos, ego decimas ipsi, sicut par est, denegavi, donec quartas hactenus perceptas refundat et deinceps eas liberas permittat. Antecessor enim meus reverendissimus quondam dominus Joannes Kutassi² lite diuturna hanc rem prosequutus, tandem victor evasit. Causa vero obtenta condemnati Zeredienses antequam adjudicata iudicialis executioni mandaretur, de poena quidem relaxanda concordaverant cum praelibato antecessore meo, quartas tamen in specie parochi Zerdaheliensi persolverunt, qui etiam nunc superstes in capitulo Strigoniensi testis eius rei copiosus est. In usu igitur et fruitione existente tunc domino antecessore meo, nunc dominus Thurzo solutionem quartarum detrectat, et mera violentia detinet cum meo et ecclesiae meae damno maximo. Itaque Dominationem Vestram Illustrissimam de rei statu certiolem facere volui, ut in iusta mea causa indemnem me conservare, praefatumque dominum Thurzo si forte Illustrissimam Dominationem Vestram ea ex causa requireret, ad satisfactionem reicere, et quandoquidem causa in rem adjudicata transivit, si opus erit, auctoritate sua, etiam adigere velit: ne in re tam apertam iniuriam manifestam patiar. Ego enim dimidietatem decimarum ipsi vendere consuevi ex mero arbitrio, exceptis quartis et sedecimis, ut moris est, ipse universas quartas occupare, meumque parochum, legitimum possessorem, privare nihili existimat. Quod quum sustinere nequeam amplius, neque decimas illi committere volo, et Illustrissimam Dominationem Vestram obnixè rogo, ut aequitatem causae more tueri velit.

Caeterum Illustrissimam Dominationem Vestram minime latet, decimas comitatus Torna per Cameram Scepusiensem ad usus confiniorum suae maiestatis colligi et in summa florenorum mille arendari solere. In ea summa pecuniae recipienda incredibile est, quantum molestiarum et difficultatis tolerare cogar, tum quod suam maiestatem interpellare, tam vero quod varios sumptus face-

¹ Dunaszerdahely (Niedermarkt, Dunajská Streda), Szered (Sered, SK).

² Róla lásd legutóbb a 9. sz. iratot.

re opus habeam pro ea extorquenda, quae diveris in locis deputatur. In spem autem nunc venio certam, fore ut Illustrissima Dominatio Vestra isthic existente et celerius et minori cum impendio hac summa potiar. Peto itaque maiorem in modum ab Illustrissima Dominatione Vestra velit Camerae iam dictae diligenter iniungere, ut eam mihi summam tempestive administrent, quatenus et ego militiam Uivariensem¹ de stipendiis opportune perspicere queam, quibus solutio ex his proventibus impendi debet, alioqui satis attritis. Porro quantum emolumentum accedat suae maiestati ex harum decimarum perceptione, facilis est coniectura, nunquam enim eam tantopere amplecteretur Camera. Quando igitur utilis et comoda est suae maiestati haec mea concessio, dignum censere debet, ut et mihi de arenda sine incommodo satisfiat. Quod Illustrissimam Dominationem Vestram, pro suo erga me amore, effecturam certo confido. Cui vicissim mea addictissima servitia studiose cupio esse devincta atque commendata. Datum Tyrnaviae 9 Maii anno Domini 1611.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor et affinis addictissimus
cardinalis Strigoniensis

Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo de Betlehemfalva, comiti perpetuo de Arva, eiusdemque comitatus supremo ac perpetuo comiti, palatino regni Hungariae iudicique Cumanorum sacrae regiae maiestatis consiliario et locumtenenti etc. Domino et affini observandissimo

¹ A helyőrség fizetéséről lásd a 145. sz. iratot.

204A.

Prága, 1611. július 27.

Alessandro Vasoli' Scipione Borghesének

A törökökkel folytatott tárgyalások pontjait még nem látták, amint Klesl megmutatja neki, tájékoztatni fogja. Megérkezett Molart esztergomi kapitány, akinek a katonái fellázadtak a zsold elmaradása miatt, és több tisztet meg is öltek. Ali pasa Konstantinápolyba siet, mert áskálódnak ellene. Gyánítják, hogy Szkender pasa el akarja foglalni Lippát és Jenőt, ezért egyelőre nem szolgáztatják vissza Báthorynak Husztot és Kővárt. Forgách bíboros nagyon elégedetlen a béketárgyalások menetével, amelyet idecsatolt levele is mutat.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114G, fol. 142r–143v – orig.)

Illustrissimo et Reverendissimo signor et padron mio colendissimo

Le capitulationi della pace co'l Turco² per anco non si sono vedute non essendo fin' hora venuto monsignor Gleselio trattenuto, per quanto scrive da una indisposition di catharro, si crede però che sia di già in viaggio per questa volta, et al suo arrivo essequirò quanto Vostra Signoria Illustrissima mi commanda con le lettere degli XI del corrente³ delle quali accuso la ricevuta.

Avvisa il signor Giovanni di Molart⁴ de li soldati del presidio di Strigonia venendo defraudati delle lor paghe, e trovandosi posti in molta necessità si siano sollevati contro i lor capi, e g'habbino ammazzati, et che Ali bassà⁵ si preparasse per il ritorno a Constantinopoli havendo relatione ch'il gran signor fosse tuttavia gagliardamente travagliato da un figlio di Nasuf.⁶

¹ Alessandro Vasoli a nuncius *auditor*ja volt, aki Prágában képviselte a csehországi Egerben tartózkodó de Marát. Vasoli több levélben is részletesen tudósított a béketárgyalásokról. Lásd AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114D, fol 87rv. 105r–106v. 117r–118v.

² A helyőrség zsoldjáról lásd legutóbb a 186. sz. iratot.

³ Nem találtam.

⁴ Róla legutóbb lásd a 186. sz. iratot.

⁵ Oglu Ali szilisztrai beglerbég.

⁶ Naszuh pasa, nagyvezír (1611. aug. 5–1614. okt. 17).

Par che gl'andamenti di Scander bassà¹ diano occasion di sospettar di qualche suo disegno sopra Lippa e Genu,² e perciò da sua maestà è stato dato ordine che la consegna delle due fortezze di Ust et Kevart³ che per le capitulation della pace sudetta dovea farsi in mano del Gabor, come significai a Vostra Signoria Illustrissima con le passate si sospenda fin'tanto che la maesta sua sia assicurata delle sopradette due piazze.

Il signor cardinal di Strigonia mostra restar malissimo sodisfatto dell'accordo seguito giudicandolo molto pernicioso per quell'anime che dovranno ritornar sotto il giogo del Turco et molto vergognoso per sua maesta come Vostra Signoria Illustrissima potrà veder dall'inclusa copia d'una lettera che scrive a monsignor mio di cui tengo bonissime nuove ricevendo giornalmente maggior beneficio dall'uso di quell'acque et a Vostra Signoria Illustrissima fo col fine humilissima riverenza.⁴ Di Praga li 27 de Luglio 1611.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

humilissimo et devotissimo
servitore
Alessandro Vasoli

¹ Iszkender kanizsai beglerbég.

² Lippa (Lipova), Borosjenő (Jeneu, RO). A tizenöt éves háború folyamán kerültek az erdélyiek kezére. Végül hosszas török követelésre Bethlen Gábor szolgáltatta vissza őket 1616-ban. EOE VII, 46–47. 52.

³ Huszt (UA), Kővár (Chioar, RO).

⁴ A bíboros az ügyben még külön futárt is küldött a királyhoz, hogy megakadályozza az egyezséget. Lásd AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114G, fol. 87rv. Erdély ügyében Klesl két héttel később kelt jelentését lásd CZIRÁKI ZSUZSANNA, *Szemelvények Melchior Khlesl és a bécsi Titkos Tanács 1611 és 1613 között keletkezett erdélyi vonatkozású írásos véleményeiből*, Levéltári Közlemények 83 (2013) 323–326.

204B.

Bécs, 1611. július 18.

Forgách Ferenc Giovanni Garzia Millimonak

60 falut engedtek át törököknek, amelyek közül a jelentősebbek az ő egyházmegyéjébe tartoznak. A király arra a kérésére, hogy ne engedjen, arra hivatkozott, hogy másképp nem tudja megvédeni az országot. Azt hiszik, hogy előnyös békét kötöttek, de szerinte a gyengeségét árulta el a császári udvar, amikor az oszmánok túlzó követeléseit teljesítette.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114G, fol. 144r – cop.)

Copia

Illustrissime et Reverendissime Domine, Domine observandissime

Satis multum diuque in hac tractatione Turcica¹ versati sumus, et in fine iacturam sexaginta villarum fecimus,² quas Turca obtinuit facitque tributarias, earum et numero et valore praecipuae sunt meae, satisque miserorum subditorum infaelicitatis me miseret, quod iterum sub iugum Turcarum venire debuerunt. Itaque quando sua maiestas se nullo modo defendere regnum Hungariae posse scribit, hosti praeda relinquimur, et Hungaria eadem in partem, portionemque datur cuilibet a sua maiestas aliquid praetendenti. Factum est etiam

¹ A béketárgyalásokról lásd Vasoli további jelentéseit, AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114G, fol. 105r–106v. 117r–118v.

² Vasoli július 6-ai levelében 100 vitás falut említett. AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114G, fol. 87r. A falvak hovatarozása akkor már hosszú évek óta húzódozó vitás kérdés volt. A zsitvatoroki béke kapcsán 1615–1618 között összeállított listát a falvakkal lásd NEHRING, *A zsitvatoroki szerződés*, 46–49. Ez a 60 falu, és az ennek kapcsán Forgáchcsal szemben megfogalmazott vád lesz Alvinczy Péter európai közvéleményhez intézett latin nyelvű propagandisztikus iratának a vezérmotívuma, amelyet Bethlen Gábor 1619. évi felső-magyarországi hadjáratának alkalmából, a fejedelem lépésének egyik okaként jelölt meg. ALVINCZY PÉTER, *Magyarország panaszainak oltalmazása*, kiad. Heltai János, Budapest 1989, 24. A választ lásd BÁTHORY ORSOLYA–KÁRMÁN GÁBOR–ZÁSZKALICZKY MÁRTON (szerk.): *Források a 17. századi magyar politikai gondolkodás történetéhez I*, Budapest 2019, 91–92. A falvak körüli évekig tartó huzavonáról, amelyen 1618-ban felmerült török részről egy 158 falut magában foglaló követelés is, lásd még PAPP SÁNDOR, *Bethlen Gábor, a Magyar Királyság és a Porta (1619–1621)*, Századok 145 (2011) 918–920.

Turca non vacuus, neque inanis revertitur. Putant quidam egregiam pacem fuisse nunc confectam, sed ego nihil invenio, quod ad gloriam nostram pertineret, potius reperio magnam fuisse nostrae imbecillitatis datam significationem, quod neque in ipsa aula nostri imperatoris quicquam a postulatorum insolentia remittat Turca, sed aequae atque insidens cervicibus nostris extorqueat quicquid vult. Datum Viennae die 18 Julii 1611.

Illustrissimae et Reverendissimae Dominationis Vestrae

obsequimus servitor
cardinalis Strigoniensis

205.

*Pozsony, 1612. szeptember 12.
Forgách Ferenc III. Fülöpnek*

A spanyol követ leveléből értesült kitüntetető kegyéről. Tőle telhetően igyekszik megszolgálni.

(AGS, Estado, Germania, leg. 2498, n. 120 – orig.)

Sacratissima Regia Maiestas Domine, Domine clementissime

Ex litteris domini Balthasaris de Zuniga Maiestatis Vestrae legati ad caesaream maiestatem, intellexi munificentiae regiae symbola, quibus exornare meam personam Maiestati Vestrae visum. Nam non solum obsequentissimis clientibus annumerare, verum etiam maiestate catholici regis digna pensione cumulare me voluit Maiestas Vestra. Cuius equidem beneficii magnitudine sempiternae gratitudinis ac obsequii stimulos mihi adiectos sentio. Quocirca tametsi virium mearum tenuitas non fert, ut in splendores tantae beneficiariae saltem oculos digne coniicere possim, dabo tamen operam, ut et Maiestas Vestra et caeteri mortales intelligant haud ingrato beneficium a Maiestate Vestra collatum fuisse, et faciam, ut familia mea, quamdiu superstes fuerit, una mecum, ita gratiam Maiestatis Vestrae recolat, ut nobis nihil aut praestantius, ad gloriam, aut firmiter ad

praesidium esse posse statuamus, quam a tanta maiestate me susceptum fuisse, quam vicissim fideli submissoque animo venerari cuique vitam fortunasque omnes debeamus. Illud a Maiestate Vestra humilime rogo, ut me quem suo servitio dignum iudicavit, illi clementer applicare dignetur. Ergo vero Deum assidue deprecari non desinam, ut diuturnum ac felix imperium Maiestati Vestrae totique Domui Austriacae largiatur. Posenii 12 die Septembris anno Domini 1612.

Sacratissimae Regiae Maiestatis Vestrae

humillimus ac fidelissimus servus
cardinalis Strigoniensis

206.

*Pozsony, 1613. július 28.
Forgách Ferenc III. Fülöpnek*

Az elmúlt évben a törökök elleni védelem címén 3 ezer dukát évdíjat adományozott neki. Az összeg azonban még nem érkezett meg, pedig az oszmánok miatt meg kellene duplázni a katonaság létszámát, amire azonban nem képes az anyagi segítség nélkül. Ezért arra kéri, a szokásoknak megfelelően követe útján folyósítsa a kérdéses összeget. Ügynöke, Renzi hitelt érdemlően fogja tájékoztatni a részletekről.

(AGS, Estado, Germania, leg. 2499, n. 35 – *cop.*)

Serenissime ac Potentissime rex

Ante annum Regia Catholica Maiestas Vestra ut sumptus, quos in praesidio adversus Turcas et haereticos facio, facilius sustinerem, pensionem trium millium ducatorum annuorum mihi liberaliter decrevit: quo nomine maximas eidem Maiestati Vestrae gratias habeo agoque. Verum quoniam ab eo tempore nulla fuit eius summae beneficio alicui imperandae occasio, nondum mihi gratia Maiestatis Vestrae frui contigit. Et tamen propter periculum, quod ab irruptione Turcarum videtur imminere, nunc mihi augendum duplicandumque est praesidium, quod ego sine Maiestatis Vestrae auxilio

nulla ratione praestare possum. Itaque subiectissime a Maiestate Vestra peto, ut interea dum pensionis illius alicubi imponenda vacet occasio, eandem summam mihi a suo apud sacram caesaream maiestatem oratore domino Balthasare de Zuniga,¹ quemadmodum aliis quoque facere solet, numerandam iubere velit. Eo modo faciet Maiestas Vestra quod reipublicae et ecclesiae poscet periculum, et me quoque in perpetuum ad omnia grati memorisque sacellani officia sibi devinciet, quemadmodum ab agente meo Mattheo Rentio,² cui omnium rerum fidem haberi peto, pluribus exponetur. Deus Regiam Catholicam Maiestatem Vestram totius generis humani bono diutissime incolumem praestet. Datum Possonii 28 Iulii 1613.³

Sacrae Catholicae Maiestatis Vestrae

humillimus servus
cardinalis Strigoniensis

207.

*Nagyszombat, 1614. február 14.
Forgách Ferenc Dóczy Andrásnak*

Sajnálja, hogy nem tudtak találkozni. Ha alattvalói hűségesek lennének a királyukhoz, nem kellene aggódni a törökök előrenyomulása miatt. Sajnálja, hogy ehhez nem áll rendelkezésére megfelelő katonai erő. Forró ügyében a tartományfőnököknek írjon.

(MNL-OL MKA, Acta Eccl. [E 150], Reg., Rep. IX. cs., fol. 136r + 137v – orig./m.p.)

Spectabilis et Magnifice domine et frater observandissime
Post salutem et servitiorum meorum addictissimam
commendationem.

Az Kegielmed levelet vettem, es bizoni örultem volna raita, ha Kegielmedvel az Fel földön lettemben szemben lehettem volna, de az

¹ Lásd az előző iratot.

² Róla legutóbb lásd a 199. sz. iratot.

³ A megítélt kegydíjról lásd az előző iratot.

Kegielmed sok dolgai nem szenvedtek, hagi az az consolatio adatot volna nekem. Ugi vagion az az mint Kegielmed iria, hagi sok faradsaga es gongia kölczege vagion Kegielmednek az ö felsege szolgálattiban. Ö felsegek meltan el nem feletkezhhetnek rola, hanem recognoscalni kel singularis kegielmessegvel. Ha az emberek iol volnanak affectusok ö felsegehez, nem kellene banni, hagi az töröknek utat praeoccupalliak, es Magiar orzagra nem akariak boczatani, hizem ugi maradhatunk mi megh, ha valahon megh tartozik az török. Mert ha szinte csak rea sem neznek is Erdelre ö mireank ugian el iu, mert nem kellene tahat subtrahalni neki az commoditast, hagi Erdeliböl ne arthasson. Kegielmeteknek az ö felsege paranczolattiban el kel iarni, chak volna ehez imar tob praeparatio, es az hadra valoban kezzulne ö felsege. En bizoni semmit nem ertek benne, mert tavol vagiok. Az mi az pater Forro¹ dolgat illeti, ugi vagion hagi torekettem erette, hagi batiam melle mennien, mert nem volt szinten az Szakmarban menetelre akarattia es kedve, hanem Kegielmed irion az pater provincialisnak² az mint igrte Kegielmednek, ne hadgia Kegielmedet valami iambor pater nekul. En Kegielmed szolgália vagiok, nagi szivem szerint szolgatok Kegielmednek. Ezeknek utanna az Ur Isten tarcza megh Kegielmedet. Datum Tirnaviae 14 Februarii anno 1614.

Spectabilis Magnificentiae Vestrae

additissimus servitor et frater
cardinalis Strigoniensis

Spectabili ac Magnifico domino Andreae Doczii de Nagiluche comiti comitatum Bars et Sakmariensis cubiculariorum magistro sacrae caesareae maiestatis consiliario et praesidii Sakmariensis supremo capitaneo etc. domino et fratri observandissimo

¹ Forró György jezsuita erdélyi (1607–1610), majd felső-magyarországi misszióban (1611–1612) tevékenykedett. 1614-ben Forgách bíboros mellett tartózkodott.

² Theodor Busaeus ausztriai tartományfőnök (1613–1615).

208.

Nagyszombat, 1614. február 17.

Forgách Ferenc Placido de Marának

Hálás, hogy bevatta a császár körül most folyó ügyekbe. Reméli, hogy a jelenlegi császár is meg fogja kapni a katonai segítséget. A magyarok abban reménykednek, hogy az erdélyi határvidéken fekvő várak elfoglalását, valamint a német helyőrségek behozatalát a törökök nem fogják a béke megsértésének tekinteni. De el kell dönteni, hogy a törökök és a németek közt melyik pártra állnak. Az erdélyieket is megfelelő módon kell kezelni. Magyarország ki van szolgáltatva egy lázadásnak, amelynek nem tudná útját állni, mert testvére és Dóczy András nem kapja meg a megfelelő katonai erőt. Testvére járt Ecsed várában, amely csupán élelmiszerben szűkölködik, amit pótolni kell. Elfoglalták Husztot és Kővárt is, ami miatt bizonyos a török támadása. Erre nincsenek felkészülve. Hívja fel a császár figyelmét a súlyos helyzetre.

(BAV Fondo Boncompagni Ludovisi, vol. E 26, fol. 17rv + 18v – cop.)

Copia

Illustrissime et Reverendissime Domine, Domine observandissime

Capio magnam consolationem ex litteris Illustrissimae Dominationis Vestrae quandoquidem tanta benevolentia earum rerum, quae circa maiestatem suam geruntur me participem facit, optarem sane, ut ita posset belli apparatus et omnia subsidia maiestas cesarea apud imperium, et sua regna, et provincias, atque adeo apud externos principes prompta parataque habere sicut habuit Rudolphus imperator, sed impia haeresis primo ab obedientia, et respectu tantae maiestatis recedere homines docuit.¹ Deinde suspicionibus omnia replevit, quasi in ipsorum perniciem omnia instituta videantur, quae necessario contra machinamenta Turcae hostis christiani nominis usurpantur. Unde fit, ut caeci negligant providere, quae permansioni ipsorum essent accomoda. Nostri Hungari de Turca optime sperant, quod nisi provocarentur, aut ista finitimarum arcium Transylvanicarum occupatione, aut Germanorum in Hungariam introductione,

¹ Utalás arra, hogy az Erdélybe tervezett újabb intervencióhoz a nádor nem adott engedélyt. Lásd EOE VI, 320.

pacem esset servaturus.¹ Sed se in quodam medio collocari, et inter-adventantis hostis potentiam inter Germani adventum specie Hungariam tuentis, sed severam iniuriam tempore Boczkay illatam vindicantis, et sic incertis consiliis destineri, in quam partem magis inclinare deberent. Illud etiam dicitare, non male cum Transylvanis agi, qui se Turcae penitus subdiderunt. Ex his Dominatio Vestra Illustrissima intelligit, quam periculosus sit rerum in Hungaria status, quia dum ita animi fluctuant, cum nulla sit ex parte suae maiestatis ad praecludendam rebellionibus viam preparatio facile deteriora sequentur, hosti se adiungendo. Et in Hungaria Superiori omni praesidio nudatos fratrem meum, et Andream Doczi² ita tractabunt, prout ipsis libuerit. Bellum si gerendum est, geratur serio, alioquin cum ista opinione belli animi hominum in diversas cogitationes rapiuntur, et eligent ea, quae contraria erunt intentioni suae maiestatis. Scribit mihi meus frater, se fuisse in Eched,³ erat arx Bathoreorum, et esse locum arte, et natura sic munitum, ut similem fortasse Hungaria non habeat: esse in ea pulveris et tormentorum magnam vim, victualia tantum deesse, postquam venit in manus suae maiestatis. Certe loco providendum esset. Sic etiam alia loca Transylvaniae, Hust et Kövár⁴ se occupasse, sed nihil esse certius nos hac ratione Turcam attracturos. Itaque si haec est mens suae maiestatis, ut aditum Turcae ad Hungariam praecludat, tempestive, quae in hanc rem necessaria sunt, providere deberet. Sed nunc nec miles aliquis conscriptus est, nec confinia soluta, nec victualia praeparata,

¹ Báthory Gábor október 27-én bekövetkező halála után a császári csapatok, kihasználva az új fejedelem, Bethlen Gábor hatalomátvétele körüli bizonytalanságot, elfoglaltak néhány határvidéki várat. Lásd SZILÁGYI SÁNDOR, *Bethlen Gábor fejedelem trónfoglalása*, Budapest 1867.

² Róla legutóbb lásd a 22. sz. iratot.

³ A vár ecsedi Báthory István rezidenciája volt, tőle örökölte Báthory Gábor fejedelem. Az ő halála után került Ecsed és a többi említett végvár császári kézbe. Az említett három várat decemberben adták át kapitányaik Dóczy csapatainak. A császári fél Bocskai végrendeletére hivatkozott, nyilván ebből gondolták, hogy a török támadás elkerülhető. Lásd EOE VI, 320–322.

⁴ Lásd a 204A. sz. iratot.

quae nunc levi precio haberi possent, ita se destitutum omni auxilio inter odia regnicolarum versari in evidenti periculo. Haec ideo scribo Vestrae Dominationi Illustrissimae, ut videat, quantum potest, quo temporis opportunitatem, et reliquas occasiones rei bene gerendae sua maiestas non negligat. Quod reliquum est, manus Vestrae Dominationis Illustrissimae reverenter exosculor, et me supplico modum addictissimum servitorem eidem offero precatus a Deo Vestrae Dominationi Illustrissimae omnem felicitatem. Datum Tirnaviae 17 Februarii anno 1614.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor
cardinalis Strigoniensis

209.

Róma, 1614. július 26.

Scipione Borghese Placido de Marának

Mellékeli Forgách segítségét kérő levelét, és a pápa rá adott válaszát, amelyet juttasson el a bíborshoz, és ossza meg vele a részleteket is.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 937, fol. 118^{rv} – reg.)

Dall'aggiunta copia di lettera scritta a nostro signore dal signor cardinal di Strigonia¹ vedrà Vostra Signoria l'istanza che fa a sua beatitudine d'aiuti, et dalla copia dell'annesso breve² vedrà parimente qualche se li risponde da sua santità. Le parti di Vostra Signoria saranno di farglilo recapitare, et di giustificare il particolare degli aiuti, essendo lei ottimamente informata di qualche passa in questa materia. Et Dio la felicitì. Di Roma li 26 di Luglio 1614.

¹ Nem találtam.

² Nem találtam.

210.

Pozsony, 1614. december 14.

Forgách Ferenc Placido de Marának

Testvére leveléből értesült, hogy Bethlen megszegte adott szavát, és átadta a törököknek Lippát, Aradot és Solymost. Ő megírta, hogy az oszmánok elfoglalják Erdélyt. Ha a nádornak továbbra is hitelt adnak, Magyarország következik. Nem tud erről többet írni.

(BAV Boncompagni Ludovisi E 27, fol. 25^{vr} – cop.)

Ex litteris illustrissimi domini cardinalis Strigoniensis

Hoc ipso quasi momento, allatae sunt litterae mei fratris, in quibus scribit quod contra fidem datam christianis Lippam¹ et reliquas arces, Orodium, Solimos,² aliasque Turca tradiderit perfidus Bethlem. Scribam³ ego Turcam nemini subsidio venire, nisi sibi aliquid acquirat, et palatini assecurationes quam falsae sint, quod Transilvaniam non occupabit, nec ab illo nobis periculum immineat, iam apparet. Si porro fidem adhibere palatino, sua maiestas pergat, vereor ne Hungariam amittat. Satis est. In reliquo me Illustrissimae Dominationi Vestrae toto affectu in obsequium eiusdem formatum servitorem offero ac trado integram sospitatem, omnisque faelicitatis copiam eidem precatus, Datum Posonii 14 Decembris 1614.

¹ Lippát nem ekkor, hanem 1616-ban adta vissza Bethlen a törököknek. A vár körüli bonyodalmakról lásd EOE VII, 172–174. 190–192. 195. 267–269. 296.

² Arad, Solymos (Șoimuș, RO). A visszaadandó várakról 1615. március 10-én készült jegyzék nem tartalmazza ezt a kettőt. Lásd EOE VII, 241–242.

³ Lásd a 207. és 208. sz. iratokat.

211.

*Nagyszombat, 1615. január 3.
Forgách Ferenc Dóczy Andrásnak*

Nem tudja mire vélni hallgatását. Talán betegsége volt az oka. Ha akarja, jó doktort tud szerezni. A fizetetlenség és a nemtörődömség oda vezetett, hogy nemcsak Husztot és Kővárt engedték át Bethlennek, hanem egész Erdélyt, holott el kellett volna kergetni. Bátyjához indulva felkeresné.

(MNL-OL MKA, Acta Eccl. [E 150], Reg., Rep. IX. cs., fol. 138^{rv} + 139^v – orig./m.p.)

Spectabilis et Magnifice domine et frater observandissime

Post salutem et servitiorum meorum addictissiam commendationem.

Az Kegielmed az nekem valo irastul¹ meg szuneset szinten nem tudom vala mire velni, gondolatim leven felöle, hofi talam Kegielmed en rolam szegeni szolga attiafiarul el feletkezet, es engem io akarattibol ki rekeztet volna, de az Kegielmed levelet hofi vettem, abban megh erossöttem, hofi Kegielmed előbbi regi szeretetit attiafiusagat megh tartotta hozzam, es hofi az Kegielmed ritka irasanak az Kegielmed nehez betegsege volt volna az oka. Azon szivem szerint szanakodom es faidallom azt, hofi egessegehez kessön es nehezen iuthat Kegielmed, de az io Isten ugian megh adgia azert, es melto Kegielmednek is gondot rea viselni, mert az meli navialiak magaban, ha szinte felelmesseik nem volnanak is, de ha megh hadgiuk giuke-rezni, giakorta nehez curatioiok vagion. Kegielmed iuiön fel hoz-zank, vadnak kozöttunk io doctorok hivven Istent haznalhatnanak Kegielmednek. Az mi az fizetelenseget is sok io occasioknak el vezteset illeti, edes öczem uram ez is egi regi tús giökeres niavalia, ez immar ugian szokot dolog, az kara penig bizoni nagi, mert elein az mitt keves kölczegvel az kar es orszag vezedelme utan, azt kinczel sem ertek be, de az kik az vezedelemtul tavolb vadnak, csak mint egi almokban lattiak ezt, es könnyen el mulnak mellöle. Ennek felette az mi Magyar uraim noha lattiak, hofi Betlennek az törökvel valo

¹ Lásd a bíboros hasonló tárgyú levelét 1614. december 5-ről a címzettnek. EOE VII, 195.

cimboraira mind Erdelt, mind minket el vezet, megis nem tudom mi vakságból mind oda vonznak, és az országnak oltalmára senki nem lát, senki nem fog. Nem hogy Betlennek az törökkel az keresztényekkel való vasarlasaért Huztot, Kövárat kellene meghadni, nem hogy Erdelt az coronatul el szakasztani, kire minden tractaban olti kez az mi nemzetünk, de ki kellene kergetni usque ad Garamantas et Judos. Bizony mind örökre meghsirattiak meegh, az mit most csak az mi religionk és nemzetseghöz való giulölsegből czelekeznek.¹ Lassak. En uram az batiamhoz indulok, az Kegielmetek földere ez napokban, ha Kegielmedvel valahol szemben lehetnek, igen örülven, rengen(!) nem lattam Kegielmedet és kívannam, hogy conversalkodhatnam Kegielmedvel. Az Úr Isten adgion Kegielmednek és aszoniomnak ez ui eztendoben kívanva(?) sok iokat, és tarcza meg sokaig io egesseben. Aszoniomnak en szomval Kegielmed igen nagi szolgalatomat mongia. Datum Tirnaviae 3 Januarii anno 1615.²

Spectabilis ac Magnificae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor et frater
cardinalis Strigoniensis

Spectabili ac magnifico domino Andreae Doczi de Nagilucze comiti comitatum Bars et Satmar cubiculariorum regalium magistro, et sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliario ac praesidii Satmariensis supremo capitaneo. domino et fratri observandissimo. Zatzmar

¹ Az erdélyi eseményekre reflektáló leveléhez lásd a 208. sz. iratot.

² Lásd az előző iratot.

212.

Komját, 1615. március 8.¹
Forgách Ferenc ismeretlenek

Megkapta levelét. Beszélt testvérével, amelynek alapján arra kéri a királyt, hogy Bethlen törökökkel fenntartott szoros kapcsolata és az erdélyiek állhatatlansága miatt mindenképpen ragaszkodjon a linzi egyezséghez. Tegye egyértelművé, hogy nem akar háborút, hisz a fegyverszünetet is aláírta az erdélyiekkel. A tárgyalásokat is megkezdték Bethlennel annak portai machinációi ellenére, aki helyett a Magyar Tanács mást javasolt Erdély élére. Ha ratifikálják a szerződést, semmi nem fogja garantálni a betartását. Bethlen jogsérelemre hivatkozva hajdúkat toborzott, miközben védtelenek a határok. A törökök pedig bátorítják, aminek súlyos következményei lehetnek. Graziani tanácsával ellentétben, aki azt javasolta, hogy a szabad fejedelemválasztás tiszteletben tartásával erdélyit válasszanak, mivel az oszmánok ragaszkodnak ehhez, az uralkodó hozzá hű katolikust akar a trónra. Ez azonban a Porta számára ürügy lenne, hogy tetszése szerint helyezzen a trónra, akit csak akar, a saját hatalmát növelve. Ezért Bethlen Porta általi elmozdítása nem szolgálja a király érdekét, mert örömmel ragadná meg ezt a lehetőséget azzal az ürüggyel, hogy ő csak a békét akarja helyreállítani. Megtörténhet, hogy értesíti a titkos tárgyalásokról Bethlent, de előfordulhat az is, hogy éppen az uralkodóval folytatott tárgyalások miatt dönt úgy a Porta, hogy elmozdítja: ez esetben megfontolandó, hogy a király eláll-e a tárgyalásoktól, vállalva az ebből fakadó összes következményt? A hitlevelek Homonnay és Kendy számára még nem érkeztek meg.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114K, fol. 56^{rv} – cop.)

Copia

Illustrissime Domine, Domine observandissime

Accepi Illustrissimae Dominationis Vestrae litteras cum inclusis,² et statim atque perveni ad Comiati,³ communicavi negotium cum domino fratre meo, et quae nobis visa sunt hisce significo suam maiestatem recolere debere, quo ad hunc tractatum ineundum nulla

¹ Komját (Komjatice, SK).

² Nem maradt ránk.

³ Az erdélyi követekkel folytatott tárgyalásokról, amelyek kezdetét éppen március 8-ra tűzték ki, lásd EOE VI, 16–21. A biztosok Forgách bíboros, Molart és Daróczy voltak.

alia ratione inducta est (habuisse enim satis iustas causas in eum si non intromettendi propter Bethlemi malas practicas apud Turcam, propter Turcismo imbutus mores, propter eius Transilvanorumque inconstantiam, propter iugum Turcicum, quo colla sua induerunt, et quicquid illi promittant, ad quaecunque se obligent, domini esse verborum suorum non possint) quam, ut decretum suum non violaret, quod delegatis Transilvaniae Lintzii dedit,¹ quo eos a se in posterum audiendos, et si gratiam suae maiestatis quaerant, admittendos sua maiestas pollicita fuit. Hocque eo fine, ut manifestum faceret regnis ac provinciis non quaerere ultro belli occasiones suam maiestatem, neque accusatione Bethlemi, eiusque periculosarum practicare, arma accipienda suadere, quae postea in capita suorum subditorum male de se meritorum converteret. Deinde inducias sua maiestas cum Transylvanicis sanxit,² securitatem omnem litteris publicis spondit. Haec pro modo violari possint sine periclitatione datae fidei suae maiestatis non videmus, praeter quam quod ad hunc tractatum ventum est, postquam sua maiestas satis explorata haberet mala eius officia apud Ottomanicam Portam, et Ali bassam, postquam totius Hungarici Consilii voto removendum³ Bettem censeretur, aliusque ei subrogandus.⁴ Nihilominus omnibus his praeteritis, et non curatis, ad tractatum novum illumque solemnem devenit, in eo usque ad conclusionem et determinationem omnium processum, et ratificatio suae maiestatis subsequuta, quid iam erit

¹ ILA BÁLINT, *Az 1614-iki linzi egyetemes gyűlés*, A Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve 4 (1934) 231–253. A linzi tárgyalások alapján ismerte el az uralkodó Bethlen Gábort Erdély fejedelmének. Lásd OBORNI TERÉZ, *Bethlen Gábor és a nagyszombati szerződés*, Századok 145 (2011) 904–941. A linzi béke tárgyalásaival kapcsolatos iratokat lásd EOE VII, 123–170. 174–175. 177–180. 196–200. 211–248. Az egyezmény pontjait lásd *Brüsszeli Okmánytár*, IV, 115–123. Ehhez lásd még a 208. sz. iratot.

² A fegyverszünetet decemberben köthették meg, iratot nem ismerünk róla. EOE VI, 13.

³ Az uralkodó és a Magyar Tanács január 24–február 5 között Erdély ügyében folytatott eszmecserejének iratait lásd EOE VI, 211–238, a Bethlenre vonatkozó részekhez lásd 217–218. 220–223. Az iratok ismertetését lásd uo. 17–18. Ez az irat is a tanácsi állásfoglalás részeként értelmezhető.

⁴ A Homonnaynak szabott feltételekről lásd EOE VI, 16–17.

modis haec invalidandi, et rescindendi acceptatae obviis ullis a regnicolis pacis, et compositionis cum Bethelemo sparsa fama, si quid diversum sequatur, et Bethelēm de iniuria conquarei et Hungarorum fidem obtestari non intermittet, et Hungari in eversione pacis sibi periculum imminere putabunt, palatinum sollicitabunt comitia cogent, et omnia sursum deorsum vertent. Ipse Bethelēm consulere suae vitae nolet, et nummis bene instructus Aidones sibi adiunget, et uti nos imparatos, omnibusque egentes et destitutos noscit. Tantum in sua impietate, hostilique molimine progressum facere poterit, ut Turca illum non modo non turbandum, verum fovendum adiunvandumque arbitraturus sit. Hic ignis iam materia disposita fumigans, quam facile in incendium erumpere possit Illustrissima Dominatio Vestra iudicet.

Deinde longe suae maiestatis mens distat ab eo quod Gratianus¹ scribit, vellet sua maiestas catholicus suaeque maiestatis fidelis in Transylvania esset,² et Turca Transylvanicam sui iuris esse non praetenderet, et liberae electioni locus daretur. Verum nec alium admissurum Turcam scribit Gratianus, nisi Transilvanum et interficiendi, tollendi principis potestas, eius iurisdictionem roborabit. Deinde electionis libertas veniendum tollitur, si vacatione principatus non expectata, semper ad electionem veniendum, quoties tollendi principis libido, animo Turcae sederit.³ Illa quoque conditio facile hoc consilium reliquendum suadet, quod ita se de Bethelēmo tollendo resolutum Turcam scribit, si omnia negotia prius composita fuerint; quod si tanta fuerit Turcae insolentia, ut talia petat, quae tum nefas, tum dedecus foret admittere, non modo non exequetur

¹ Gaspar Graziani, moldvai vajda (1619–1620). A Portán különböző diplomáciai megbízásokat végzett, kalandor. A zsitvatoroki béke Habsburg részről történő újabb megerősítésében fontos szerepet játszott. Lásd PAPP, *Bethlen Gábor, a Magyar Királyság és a Porta*, 916–917.

² Ezt a kívánságot konkrét lépések kísérték Homonnay Bálint erdélyi fejedelemének támogatásával. Erről lásd BORBÉLY, *A Homonnai Drugeth György vezette Bethlen-ellenes mozgalom*, i.m.

³ Utalás arra, hogy Bethlen nem az erdélyi rendek szabad akaratából és választásából került hatalomra, hanem Szkender pasa helyeztette a trónra, ami veszélyes precedenst teremtett. Kapcsolatukról lásd SUDÁR BALÁZS, *Iszkender és Bethlen Gábor: a pasa és a fejedelem*, Századok 145 (2011) 975–996.

hoc consilium, verum Bethelemo prodet, et nullum plenum per-
petuis suspicionibus, ne se fidei suae maiestatis committat reddet.

Demum non pute Dominatio Vestra Illustrissima gravate, dif-
ficulterque Turcam facturum, ut Bethelēm tollat, quando id expeti a
sua maiestate videbit, faceret id libenter immo si iubeat maiestas sua
omnes ad unum Transylvanos excindet, semperque probabit ab aliquo
vaivoda, aut principali persona poenas desumendas, immo eo haec res
progredietur, ut malorum hominum finem non futurum dictitet nisi
ipse in provincia se locet, et ut ipse loqui solet, quietem inter duos
imperatores tueatur.

Ad extremum potest accidere, ut Turca putet Bethelēmum e
medio tollendum propter suspicionem in ita alicuius transactionis
cum sua maiestate se sequi ita ab hac suspicione expediri volet.¹ Itaque
nobis videbitur diligenter videndum esse, an liceat suae maiestati a
finito tractatu discedere. An ex mutatione sui propositi superventurae
novitati rerum omnium circa rebellionem, circa regnorum, et pro-
vinciarum, ut ita loquar, resentimentum instructa sit occurrere, media
habeat tutandi Hungaria et secura omnia reddendi, idque demum
suscipiat, cui gerendo par sit. Lassottam² nos dimittere non potuimus,
quia litterae credentiales ad Hommonaium, et Kendi non aderant.
Poterit sua maiestas illi mandare si statuerit quid facto opus sit. Quod
reliquum est nostra servitia Dominationi Vestrae Illustrissimae offe-
rimus, eandemque bene, et foeliciter valere optamus. Datum Comiati
8 Martii 1615.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

addictissimus servitor
cardinalis Strigoniensis

¹ Utalás a tárgyalásokra, amelyet május 15-én ratifikált a császár, és a titkos szerző-
désre, amelyben Bethlen elismerte a császár jogát a fejedelemség felett. Szövegét lásd
SZILÁGYI SÁNDOR, *Diplomatikai tanulmányok*, Új Magyar Múzeum 9 (1859) 1, 433–438.

² Erich Lassota von Steblau császári diplomata, felső-magyarországi mustramester
Kassán (1595–1604). Utána is a városban tartózkodott, küldetése Homonnay György
erdélyi vállalkozásának pénzügyi hátterével függött össze. Lásd EOE VII, 20.

213.

*Róma, 1615. augusztus 15.**Scipione Borghese Placido de Marának*

Nemtetszéssel értesültek Forgách bíboros leveléből a meghosszabbított török béke katolikus vallást hátrányosan érintő pontjairól, jöllehet ezeket Klesl előnyösnek tüntette fel levelében.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 942, fol. 119^{rv} – *reg.*)

Dispiace altrettanto hora d'intendere che il signor cardinal di Strigonia mostri hora mala sodisfattione dell'accordo seguito col Turco¹ come pregiudiciale alla religione cattolica et a sua maestà quanto che monsignore Clessellio ci haveva già scritto che fusse il tutto concluso con molto honore della maestà sua et che insieme fusse provisto alla salute di quelle anime, lasciandole libero l'essercitio della religione cattolica. Le capitulationi del detto accordo quando capitino sarà caro, che Vostra Signoria ce le mandi et me le offero etc. Di Roma li 15 di Agosto 1615.

214.

*Róma, 1615. november 14.**Scipione Borghese Placido de Marának*

Mély fájdalommal értesültek Forgách bíboros haláláról. Még nagyobb aggodalmat jelent a megfelelő utód hiánya. Targyaljon Klesllel és a többi főpapal az alkalmas utód mielőbbi kijelölése érdekében.

(AAV Fondo Borghese, serie I, vol. 942, fol. 185^v–186^r – *reg.*)

Con una di Vostra Signoria delli 26 Ottobre, della quale si è ricevuto anco il duplicato si è inteso con grandissimo dispiacere di nostro signore et mio la morte del signor cardinale di Strigonia che sia in requie perdita

¹ A Habsburg-fél július 14-én erősítette meg a békét. Lásd ANGYAL DÁVID, *Az 1615-i bécsi török békének titkos pontjai*, Emlékkönyv dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére. Születésének ötvenedik évfordulóján, Budapest 1925, 367–382. A tárgyalásokról lásd az előző iratot.

veramente grande per la qualità della persona di tanto zelo, et bontà, et candidezza d'animo, et per il bisogno di quel regno, et di quella chiesa. Ma qualche maggiormente ci accresce il dispiacere è la consideratione che Vostra Signoria fa della penuria de soggetti nazionali per la medesima chiesa. Li loda in tanto il pensiero di lei di disporre monsignor Clesellio, et i suoi colleghi a nominatione di persona che sia atta a quel carico, et possa i parte ristorar quella perdita, a che dovrà ella invigilare, et continuare i suoi uffitii et il signore Dio la conservi. Di Roma 14 di Novembre 1615.¹

215.

Prága, 1615. december 11.

Placido de Mara II. Mátyásnak

Forgách bíboros halála óriási veszteség ebben a súlyos helyzetben. A pápa óhaját tolmácsolja, amikor emlékezteti kötelességére, az egyház védelmére, amelyre most igen nagy veszély leselkedik. Tudja, hogy egyesek megpróbálják rávenni, hogy a megüresedett érsekség jövedelmeit fordítsák a katonaság zsoldjára, ami ha megtörténne, azzal járna, hogy a vagyonát széthordják. Úgy tudja, mások hatásosabb érvekkel keresték meg, mint ő. Idézi a haldokló bíboros hozzá intézett sorait, aki azt kérte, hogy a éppen elkezdett nagyszombati (jezsuita) kollegium érdekében járjon közbe a pápánál és a császárnál, s ne engedje, hogy sokáig üresen maradjon az érseki székhely.

(AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114I, fol. 128rv – *cop.*)

Copia

Sacra Caesarea Maiestas

Quantam ob immaturum obitum domini cardinalis Strigoniensis pie memorie iacturam passus sit status cattolicus in Hungaria quantoque graviora sit perpessus in dies, nisi mature imminetibus, periculis occurratur, nemo est qui non videat, pientissime im-

¹ A bíboros haláláról beszámoló levél, Telegdi János váradi püspöké október 20-án kelt, a nuncius ezt késedelem nélkül, 26-ai jelentéséhez csatolva küldte Rómába. Lásd AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114K, fol. 365r + 375r; a váradi püspök levelét lásd uo. fol. 376rv + 377v. Forgách haláláról, amely váratlanul, négy napig magas láz után következett be, székeskáptalani beszámoló is készült. Lásd CVH I/13, 20, 18. j.

perator, ipse inprimis sanctissimus dominus noster summus pontifex. Et videt, et illius regni vicem vehementer inolet. Cuius sanctitatis iussui ut obtemperem, et meo insimul muneri satisfaciam Maiestatem Vestram per se alias propensissimam, eiusdem affectus in partem, voco; eique qua decet reverentia, suggero tunc demum fore, ut veri illius ecclesiae patroni et defensoris partes vere impleat, si periclitanti illi gregi, immixtorumque sibi luporum truculentam rabiem pertimescenti, de vigili rectore et capite quantocitius prospiciendum curaverit. Non deerunt, sat scio, ex Hungaria praesertim, qui cattolicae religionis atque ecclesiastici status vel odio, vel neglectu, suadere conabuntur Maiestati Vestrae, ut administratore aliquo, id est, mercenario pastore, ad quem non pertinet de ovibus ibidem constituo, levique quadam portiuuncula illorum redituum asperso, reliqui in stipendia limitaneorum militum corriventur, et sic aerario impendatur, quod Christo subtrahitur et ecclesiae. Sacrilegum sane et execrandum consilium, et ut summam dicam, novo alicui Antiocho¹ dandum et capessendum, non Maiestati Vestrae, quae suae avitae propriaeque pietatis et iuramenti memor, ecclesiarum iura et libertates auctum potius ibit quam imminutum, nec patiretur, ut panis Christi, in ecclesiasticorum alimenta, cibosque pauperum erogandus, inhiantis fisci lucro cedat,² cui profecto nunquam plus aequo indulgentur, laxiusve consulitur, nisi sub malo principe. Multa aliunde, eaque validissima argumenta, ut audio, Maiestati Vestrae suggesta sunt, quibus illius ecclesiasticae celeris provisio suadetur liceat tamen mihi, per clementiam suam oro, ea vice omnium illi recensere, quae ipsemet cardinalis pia memoriae iam moribundus, et ut credi, par est, vicino numine afflatus, mihi

¹ A kontextus alapján leginkább IV. Antiokhosz szeleukida királyra (Kr. e. 175–164) illik a célzás, aki zarnoki uralma ellen lázadó zsidókat leverte, Jeruzsálem lakosságának jelentős részét kardéltre hányatta, a várost részben lerombolta és köveiből, megszentégtelenítve a szentélyt, erődőt építtetett, a zsidó szokásokat pedig betiltotta.

² A bíboros halála után rögtön megkezdődött javainak széthordása. Lásd CVH I/13, n. 10. Az élen testvére, Forgách Zsigmond járt. Lásd Sörös, *Forgách bíboros*, 817. De a király is gyorsan lépett ennek érdekében. Lásd az október 25-én kiállított mandátumot MNL-OL MKA, Acta Eccl. [E 150], Archiep. Strig., fasc. 5, n. 29.

supremis suis litteris perscripsit, iudicet. ^aCaeterum ut Collegium Tyrnauiae inchoatum et apud suam sanctitatem et apud Caesaream Maiestatem Vestram Illustrissima Dominatio promoveat, magnopere rogo, nec diu vacare permittat archiepiscopatus. Nulla res ita haeres anxio, extinxit cattolicam fidem in Hungaria, ac ista cessatio. Coniungat nos Deus in aeterna sua beatitudine. Amen. Ex Sancta Cruce¹ 14 Octobris 1615.ª *A nuncius saját kezével*: Quae quidem oraculi loco suspicio et veneror, utque talia Maiestati Vestrae, quam praecise respiciunt, fidenter ac humiliter repraesento, eidem a summo Deo ad cattolicae ecclesiae tuitionem longissimum ac felicissimum vitae cursum ex animo praecatus. Praegae XI Decembris 1615.

^{a-a} Forgách sorai a nunciushoz

¹ Garamszentkereszt (Heiligenkreuz an der Gran, Žiar nad Hronom, SK).

LEVÁLTÁRI FORRÁSOK

ARCHIVIO APOSTOLICO VATICANO (AAV)

Arm. XLV, vol. 3. 4. 5.

Fondo Borghese, serie I, vol. 64I. 920. 926. 931BIS. 937. 942.

Fondo Borghese, serie II, vol. 77. 79. 149. 163. 165. 166. 170.

Fondo Borghese, serie III, vol. 7C. 12AB. 45C. 51C. 132A.

Segreteria di Stato (Segr. Stato)

Germania, vol. 114A. 114B. 114D. 114F. 114K. 114I.

Principi, 56/I.

ARCHIVIO DI STATO DI BIELLA (ASBi)

Archivio Ferrero

cassetto XIII, cartello 11, fasc. 112. 113. 114.

cassetto XVII, cartello 20, fasc. 340.

ARCHIVIO GENERAL DE SIMANCAS (AGS)

Segreteria de Estado, legajo 2450. 2498. 2499.

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA (BAV)

Barberini Latini, vol. 5929.

Fondo Boncompagni–Ludovisi, vol. E 26. 27.

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR, ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
(MNL-OL)

Magyar Kancelláriai Levéltár, Magyar Királyi Kancellária (MK)

Acta diaetalia I. (1553–1751) (A 95), fasc. 1.

Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Archivuma (MKA)

Acta Ecclesiastica (E 150)

Irregistrata, 27. t.

Registrata, Archiepiscopatus Strigoniensis, fasc. 5.

Reponenda, IX. cs.

Archivum Familiae Thurzó (E 196), fasc. 81. 82.

ÖSTERREICHISCHE STAATSARCHIV
HAUS-, HOF- UND STAATSARCHIV (ÖSTA HHSTA)

Hungarica

Allgemeine Akten, fasc. 121. 130. 152. 152/2. 152/3. 153.

BIBLIOGRÁFIA

- ACKERMANN KÁLMÁN: *Forgách Ferenc bíboros, esztergomi érsek*, Budapest 1918.
- ÁCS PÁL: „*Ha kérdi Isten Káthay tetőled*”: Pázmány Péter vitairata Bocskai baláláról, Az „idő ósága”, Történetiség és történetiszemlélet a régi magyar irodalomban, Budapest 2001, 287–303.
- ALVINCZY PÉTER: *Magyarország panaszainak oltalmazása*, kiad. Heltai János, Budapest 1989.
- ANGYAL DÁVID: *Az 1615-i bécsi török békének titkos pontjai*, Emlékkönyv dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére. Születésének ötvenedik évfordulóján, Budapest 1925, 367–382.
- BAGI ZOLTÁN: „*Látja a barmadik fél a saját hasznát és sikerét ebben*”, Báthory Gábor és kora, 337–354.
- BALÁZS MIHÁLY–KRUPPA TAMÁS–LÁZÁR ISTVÁN DÁVID (kiad.): *Jezsuita Okmánytár 1/1–2. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606* (Adattár 34), Szeged 1995.
- BARISKA ISTVÁN: *Nádasdy II. Tamás és a Bocskai-felkelés*, Századok 144 (2010) 4, 823–848.
- Báthory Gábor és kora* (szerk. PAPP KLÁRA–JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA–ULRICH ÁTTILA), Debrecen 2009.
- BETHLEN FARKAS: *Erdély története IV* (szerk. Jankovics József), Budapest 2006.
- BITSKEY ISTVÁN: *Il Collegio Germanico-Ungarico di Roma. Contributo alla storia della cultura ungherese in età barocca* (Studi e fonti per la storia dell'Università di Roma. Nuova serie: 3), Roma 1996.
- BORBÉLY ZOLTÁN: *A Homonmai Drugeth György vezette Bethlen ellenes mozgalom nemzetközi hátteréhez*, Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene (szerk. Dáné Veronika–Horn Ildikó–Lupescu Makó Mária–Oborni Teréz), Kolozsvár 2014, 295–309.
- BŮŽEK, VÁCLAV: *Handlungsspielräume des Oberkammerdieners Philipp Lang von Langenfels am Kaiserhof zu Beginn des 17. Jahrhunderts*, Die Weltliche und Kirchliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.–17. Jahrhundert (Publicationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien 8), hg. von Anna Fundárková–István Fazekas, Wien 2013, 369–384.
- ČERNUŠÁK, TOMÁŠ (ed.): *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628: Epistulae et acta Antonii Caetani 1607–1611, IV/5: Julius 1609–Februarius 1611*, Pragae 2017.

- CZIRÁKI ZSUZSANNA: *Szemelvények Melchior Kblel és a bécsi Titkos Tanács 1611 és 1613 között keletkezett erdélyi vonatkozású írásos véleményeiből*, LK 83 (2013) 319–369.
- CZOBOR MIHÁLY: *Theagenes és Charicliá*, Régi Magyar Költők Tára X (kiad. Kőszeghy Péter), Budapest 1996.
- Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch-Jagellonischen Doppelvermählung* (hrsg. von DYBAS, BOGUSLAW–TRINGLI ISTVÁN), Budapest 2019.
- DAVIES, NORMAN: *Lengyelország története*, Budapest 2006.
- EMBER GYÖZÖ: *Az újkori magyar közigazgatás története*, Budapest 1946.
- Esztergomi érsekek 1001–2003* (szerk. BEKE MARGIT), Budapest 2003.
- FALLENBÜCHL ZOLTÁN: *Allami (királyi és császári) tisztviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár*, Budapest 2002.
- FAZEKAS ISTVÁN: *A katolikus egyház helyzete és intézményrendszere a kora újkori Pozsonyban*, TSz 60 (2018) 2, 201–213.
- FAZEKAS ISTVÁN: A Magyar (Udvari) Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között (Akadémiai doktori értekezés), Budapest 2018.
- Források a 17. századi magyar politikai gondolkodás történetéhez I* (szerk. BÁTHORY ORSOLYA–KÁRMÁN GÁBOR–ZÁSZKALICZKY MÁRTON) Budapest 2019.
- FRAKNÓI VILMOS: *Egy jezsuita diplomata bazánkban*, KSz 16 (1902) 7–9, 585–607. 685–707. 796–811.
- FRAKNÓI VILMOS: *Pázmány Péter és kora I–III*, Budapest 1868.
- FRAKNÓI VILMOS–KÁROLYI ÁRPÁD (kiad.): *Magyar Országgyűlési Emlékek VII: 1582–1587, IX: 1598–1601, X: 1602–1604, XI: 1605–1606, XII: 1606* (MHH IIIa), Budapest 1881–1917.
- GINDELY, ANTON: *Rudolf II. und seine Zeit I–II: 1600–1612*, Prag 1863–1868.
- GOOSS, RODERICH (bearb.): *Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690)* (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs 9), Wien 1911.
- HANKISS ELEMÉR–MAKKAI LÁSZLÓ: *Anglia az új kor küszöbén*, Budapest 1965.
- HANUY FERENCZ (kiad.): *Pázmány Péter összegyűjtött levelei I–II: 1601–1637*, Budapest 1910–1911.
- HATVANI MIHÁLY (kiad.): *Magyar történelmi okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból III: 1553–1608* (MHH I/3), Pest 1859.
- HORN ILDIKÓ: *Őnagysága merénylői. Gondolatok egy politikai összeesküvésről*, Historia manet (kiad. Violeta Barbu–Tüdős S. Kinga), Bukarest 2002, 237–255.
- ILA BÁLINT: *Az 1614-iki linzi egyetemes gyűlés*, A Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve 4 (1934) 231–253.
- IPOLY ÁRNOLD: *Véresmarti Mihály XVII. századi magyar író élete és munkái*, Budapest 1875.
- JAKÓ KLÁRA: *Báthory Gábor és a román vajdaságok*, Báthory Gábor és kora, 123–132.
- KARÁCSONYI JÁNOS: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon I–II*, Budapest 1924.
- KÁROLYI ÁRPÁD: *A buszonkettedik artikulus (Az 1604. XXII. törvénycikk)*, Néhány történelmi tanulmány, 154–226.

- KÁROLYI ÁRPÁD: *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása*, Néhány történelmi tanulmány, 280–393.
- KÁROLYI ÁRPÁD: *Illésbázy István hitlenségi pöre*, Budapest 1883.
- KÁROLYI ÁRPÁD: *Néhány történelmi tanulmány*, Budapest 1930.
- KENYERES ISTVÁN: *Konfliktus vagy konszenzus? A katolikus egyházi vagyon sorsa a 16. századi Magyar Királyságban*, Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században (Seria Historia Diocensis Quinqueecclesiensis 17), (szerk. Varga Szabolcs–Vértesi Lázár) Pécs 2017, 293–317.
- KATONA, STEPHANUS: *Historia Critica regum Hungariae XXVIII–XXIX*, Budae 1793–1794.
- KENYERES ISTVÁN: *Uradalmak és végvárok. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban*, Budapest 2008.
- KNAUZ NÁNDOR–LÁNYI KÁROLY: *Magyar egyháztörténelem II: 1526–1848*, Esztergom 1869.
- KOLLÁNYI FERENC: *Könyvek a XVI. és XVII. századbeli főpapi hagyatékokban*, MKSz 3 [ú.f.] (1895) 3, 205–218.
- KOLOSVÁRI SÁNDOR–MÁRKUS DEZSŐ–ÓVÁRI KELEMEN (kiad.): *Magyar Törvénytár: 1526–1608. évi törvények*, Budapest 1899.
- KOROKNAY GYULA: *Kállói kapitányok*, A Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Levéltár Kiadványai III. Tanulmányok 13, Nyíregyháza 2006.
- KOVACHICH, MARTINUS GEORGIUS (ed.): *Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros III*, Budae 1801.
- KOVACHICH, MARTINUS GEORGIUS (ed.): *Vestigia comitiorum apud Hungaros*, Budae 1790.
- KOVÁCS ENDRE: *Magyarok és lengyelek a történelem sodrában*, Budapest 1973.
- KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ: *János Rímays Landesbrief über die diplomatische Reise nach Konstantinopel (1608–1609)* Budapest Beiträge zur Germanistik 45 (ed. F. Balogh–Helga Mitterbauer), Budapest 2005.
- KRISTEN, ZDENEK (ed.): *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628: Epistulae et acta Johannis Stephani Ferrerii 1604–1607, II: 1604–1607*, Pragae 1944.
- KRUPPA TAMÁS (kiad.): *Erdély és a Szentsek a Báthory korszakban. Okmánytár II: 1595–1613* (CVH I/5), Budapest–Roma–Szeged 2009.
- KRUPPA TAMÁS: *Illésbázy István, Forgách Ferenc és a jezsuiták. Megjegyzések a felségértési per előtörténetéhez*, Századok 2022 (s.a.)
- KRUPPA TAMÁS: *Korona és kereszt. Báthory Zsigmond és a magyar koronázási jelvények*, Művészettörténeti Értesítő 54 (2005) 1–2, 87–91.
- KRUPPA TAMÁS: *Tervek az erdélyi kormányzóság megszerzésére 1601–1602-ben. Erdély és a Gonzaga dinasztia kapcsolatai a XVI–XVII. század fordulóján*, HK 115 (2002) 4, 281–308.
- KRUPPA TAMÁS: *Thurzó Kristóf és az ellenreformáció. Egy lutheránus arisztokrata katolizálása, majd hitébogyása a 17. század elején*, LK 83 (2012) 295–318.

- KULCSÁR PÉTER (vál.): *Humanista történetírók*, Budapest 1977.
- LINHARTOVÁ, MILENA (ed.): *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628: Antonii Caetani nuntii apostolici apud imperatorem epistulae et acta 1607–1611, I: 1607, II: 1608. Jan.–Mai, III/I: 1608. Jun.–Aug.*, Pragae 1932–1940.
- LUKÁCS, LADISLAUS S. I. (ed.): *Monumenta Antiquae Hungariae II: 1580–1586, III: 1587–1592, IV–1593–1600*, Romae 1976. 1981. 1987.
- MAJLÁTH BÉLA: *A hajdúk kibékítési kísérlete Inánchon 1607-ben*, Budapest 1882.
- MAKKAI LÁSZLÓ: *A Habsburgok és a magyar rendiség a Bocskai felkelés előestéjén*, TSz 17 (1974) 1–2, 155–183.
- NEHRING, KARL: *Magyarország és a zsitvatoroki szerződés (1605–1609)*, Századok 120 (1986) 1, 3–50.
- NYAKAS MIKLÓS: *A második hajdúfelkelés (1607–1608)*, Báthory Gábor és kora, 327–336.
- OBORNI TERÉZ: *Bethlen Gábor és a nagyszombati szerződés*, Századok 145 (2011) 4, 904–941.
- PAPP SÁNDOR: *Bethlen Gábor, a Magyar Királyság és a Porta (1619–1621)*, Századok 145 (2011) 4, 915–973.
- PÉTER KATALIN: *Az 1608. évi törvény és a jobbágyok vallásszabadsága*, Papok és nemesek. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok a reformációtól kezdődő másfél évszázadból (A Ráday Gyűjtemény tanulmányai 8), Budapest 1995, 129–151.
- PÉTERFFY, CAROLUS (coll.): *Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae II*, Posonii 1742.
- RÁCZ ISTVÁN: *A hajdúk a XVII. században*, Debrecen 1969.
- RADVÁNSZKY BÉLA: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században I–III*, Budapest 1879.
- RAINER, JOHANN: *Kardinal Melchior Klesl (1552–1630). Vom „Generalreformer” zum „Ausgleichspolitiker”*, Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 59 (1964) 14–35.
- Régi Magyarországi Nyomatványok II: 1601–1635* (szerk. BORSA GEDEON–HERVAY FERENC), Budapest 1983.
- RILL, BERNARD: *Kaiser Matthias. Bruderzwist und Glaubenskampf*, Graz–Wien–Köln 1999.
- ROSZNER ERVIN: *Régi magyar bázassági jog*, Budapest 1887.
- SCHMIDT VILMOS: *Báthory Gábor és Bethlen Gábor viszonya a lengyel koronához*, Századok 21 (1887) 1, 14–35. 97–120.
- SOÓS ELEMÉR: *A tokaji vár története*, HK 14 (1913) 1, 66–88. 167–194.
- SÖRÖS PONGRÁCZ: *Forgách Ferencz a bíboros*, Századok 35 (1901) 8, 577–608. 690–729. 774–818.
- SÖRÖS PONGRÁCZ: *Forgách Ferencz bíboros nagyszombati zsinata és annak előzményei*, KSz 14 (1900) 3, 211–214.
- STURMBERGER, HANS: *Georg Erasmus Tschernembl. Religion, Libertät und Widerstand* (Forschungen zur Geschichte Oberösterreichs 3), Graz–Köln 1953.
- SUDÁR BALÁZS: *Iszkender és Bethlen Gábor: a pasa és a fejedelem*, Századok 145 (2011) 4, 975–996.

- SZABÓ FERENC S. I.: *Pázmány bitelemzése a grazi De Fide-aktákban*, Pázmány Péter emlékezete. Halálának 350. évfordulóján (szerk. Lukács László S. J.–Szabó Ferenc S. J.), Róma 1987, 99–180.
- SZILÁGYI SÁNDOR: *Báthory Gábor fejedelem története*, Pest 1867.
- SZILÁGYI SÁNDOR: *Bethlen Gábor fejedelem trónfoglalása*, Budapest 1867.
- SZILÁGYI SÁNDOR: *Diplomatikai tartózkodások*, Új Magyar Múzeum 9 (1859) 1, 427–438.
- SZILÁGYI SÁNDOR (kiad.): *Erdélyi Országgyűlési Emlékek V: 1601–1607, VI: 1608–1614; VII: 1614–1620* (MHH IIIb), Budapest 1879–1881.
- SZILÁGYI SÁNDOR (kiad.): *Szamosközy István történeti maradványai IV* (MHH II/30), Budapest 1880.
- TESZELSZKY, KEES–ZÁSZKALICZKY MÁRTON: *A Bocskai-felkelés és az európai információhálózatok*, Aetas 27 (2012) 4, 49–121.
- THALY KÁLMÁN: *Bocskai István leveles-könyve*, Magyar Történelmi Társulat 1874, 65–120.
- TUSOR PÉTER: *A magyar egyház és Róma a 17. században*, Vigilia 64 (1999) 503–513.
- TUSOR PÉTER: *A magyar egyházi elit és Róma kapcsolatainak ismeretlen fejezetei (1607–1685)*, Doktori disszertáció (ELTE), Budapest 2000.
- TUSOR PÉTER: *A pápai diplomácia javaslatai 1639-ben a Szentszék részvételére a magyarországi katolikus restaurációban*, A Ráday Gyűjtemény Évkönyve 9 (1999) 19–38.
- TUSOR PÉTER: *A prágai nunciatúra tervezetei a trienti katolicizmus magyarországi terjesztésére a 16–17. század fordulóján*, Századok 144 (2010) 5, 1165–1181.
- TUSOR PÉTER: *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt: II. Mátyás kiközösítése*, Aetas 15 (2000) 4, 89–105.
- TUSOR PÉTER: *Forgách Zsigmond katolizálása*, Eruditio, Virtus et Constantia – Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére (kiad. Fazakas Gergely Tamás–Oláh Szabolcs–Száraz Orsolya), Debrecen 2017, 640–645.
- TUSOR PÉTER: *Magyar történeti kutatások a Vatikánban* (CVH I/1.exc.), Budapest–Róma 2004.
- TUSOR PÉTER: *Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616* (Mikropolitikai tanulmány) (CVH I/13), Budapest–Róma 2016.
- TUSOR PÉTER: *Purpura Pannonica. Az esztergomi „bíborosi szék” előzményei a 17. században* (CVH I/3), Budapest–Róma 2005.
- TUSOR PÉTER: *Zsinatok a kora újkori Magyarországon (Oláh Miklóstól Pázmány Péterig)*, Új Magyar Sion 14 [56] (2020) 57–67.
- VARGA ANDRÁS (kiad.): *Magyarországi magánkönyvtárak I. 1533–1657* (Adattár 13), Budapest–Szeged 1986.
- VÖRÖS PÉTER: *Forgách Zsigmond erdélyi expedíciója 1611-ben*, HK 124 (2011) 3, 864–887.
- Vörösmarti Mihály megritézése (kiad. JANKOVICS JÓZSEF), Budapest 1992.
- Werböczy István: *Tripartitum*, ford. CSIKY KÁLMÁN, Budapest 1990 (Reprint).
- ZSILINSZKY MIHÁLY: *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai I–II*, Budapest 1881–1891.

RÖVIDÍTÉSEK

Adattár	Adattár XVI–XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez
CVH	Collectanea Vaticana Hungariae
EOE	Erdélyi Országgyűlési Emlékek
HK	Hadtörténelmi Közlemények
KSz	Katholikus Szemle
LK	Levéltári Közlemények
MAH	Monumenta Antiquae Hungariae
MHH	Monumenta Hungariae Historica
MOE	Magyar Országgyűlési Emlékek
TSz	Történelmi Szemle

INDEX

- Ahmed, I., n. 41.
Abaffy Miklós n. 51B.
Abbász (Nagy) I., n. 55.
Alaghy Ferenc (Alagii) n. 69.
Albert (Habsburg) n. 44.
Ali, Kadizade n. 35. 40.
Ali, Oglu n. 204A. 212.
Alsó-Ausztria (Austria Inferior) n. 119.
Alsó-Magyarország (Hungaria Inferior) n. 70.
Alvinczy Péter n. 204B.
Anna (Jagelló) n. 44. 66.
Antiokhosz, I., n. 215.
Apulia (IT) n. 44.
Arad (RO) n. 210.
Ausztria (Austria) n. 44. 72. 75A. 80. 84. 100. 138. 167. 172.

Baia Mare lásd Nagybánya
Basta, Giorgio (Bastha) n. 8. 14.
Bán (Banovce nad Bebravou, SK) n. 13.
Bandini, Ottavio n. 199.
Barbaro, Ermolao n. 119.
Barwitz, Johann Anton n. 56. 70.
Báthory Gábor (Battori) n. 53. 55. 56–57. 59. 61–62. 85. 89–90. 196. 198. 201. 204A. 208.
Báthory István n. 1.
Báthory István, eccsedi n. 208.
Báthory István n. 43.
Báthory István n. 119.
Báthory Zsigmond n. 32. 45A. 48. 53. 57.
Batthyányi Ferenc (Batiani, Battiam) n. 21. 67. 149.
Bazin (Bosin, Pezinok, SK) n. 33. 37. 101. 130. 156.
Bécs (Becb, Vienna, Wien, AT) n. 3. 15. 17A–26A. 27–33. 35–37. 45A. 45B. 52–53. 63–65. 77. 79. 82–85. 88. 97–100. 106B–108. 112. 132. 136. 141–143. 146. 149. 153. 154–155. 157. 159. 160. 162. 165. 181. 184–186. 188–189. 192–196. 198–202. 204B.
Bécsújbely (Cittá Nova, Wienerneustadt, AT) n. 109.
Bereg (HU/UA) n. 28.
Berencs (Branč, SK) n. 45B.
Bethlen Gábor (Bethlem, Bettelem) n. 204A. 204B. 208. 210–212.
Bocskai István (Bochkaius, Boczkai, Boschaim, Bozchaius) n. 16–17A. 19. 21. 23–25. 27–29. 31–32. 35. 37–43. 45A–48. 50. 51B. 57. 59. 69. 70. 100. 104B. 132. 135A–B. 151. 169. 208.
Bodrogkeresztúr (Kéreztur, HU) n. 28.
Borghese, Scipione (Borghesius) n. 16. 48–49. 60. 69–72. 78. 84. 87–88. 90. 93–95A. 99. 102–104A. 105–106A. 107–109. 111. 117. 121. 123–124. 126. 128–129. 131–133. 136. 139–143. 145–

148. 150–155. 157–162. 164. 166. 168–173. 176–177. 180–202. 204A. 209. 213. 214.
- Bornemissza Miklós (Bornemizza) n. 51B.
- Borosjenő (Jeneu, RO)* n. 204A.
- Bosnyák Tamás n. 45B–C.
- Branč lásd Berencs*
- Bratislava lásd Pozsony*
- Breuner, Seifried Christoph (Prainer) n. 46.
- Buda (HU)* n. 89.
- Budocius, Stephanus n. 7.
- Busaeus, Theodor S. I. n. 207.
- Čabrad lásd Csábrág*
- Čachtice lásd Csejte*
- Caetani, Antonio n. 45B–C. 61. 74. 75B–76. 85–86. 90. 98. 104A. 108.
- Cassovia lásd Kassa*
- Cavriani, Ottavio n. 145.
- Cluj Napoca lásd Kolozsvár*
- Colonizza *lásd* Kolonitsch
- Czobor Mihály n. 70.
- Csallóköz (Chiallokoz, SK)* n. 101. 156.
- Csábrág (Čabrad, SK)* n. 45A.
- Csebország (Bobemia)* n. 16. 21. 24. 30–31. 33. 41. 83. 87. 89. 97. 119. 163.
- Csejte (Cheite, Schächtitz, Čachtice, SK)* n. 130.
- Dalmácia (Dalmatia, HR)* n. 135B.
- Daróczy Ferenc n. 61. 69. 212.
- Debrecen (Debreczen, HU)* n. 51B.
- Dessewffy János (Dezeöffy) n. 32. 51B.
- Dietrichstein, Franz (Dietricstein, Dietrichstim) n. 88. 106B.
- Diotallevi, Francesco n. 6.
- Dobó Ferenc n. 16.
- Dóczy András n. 22. 85. 207. 208. 211.
- Doria, Giovan Battista n. 19.
- Draskovich György (Draskovicus) n. 7.
- Draskovich János (Draskovitus) n. 22. 70. 180. 186.
- Draskovich Mátyás n. 7.
- Duna (Danubius)* n. 89. 106B.
- Dunántúl (Transdanubia)* n. 116.
- Dunaszerdabely (Niedermarkt, Dunajská Streda, SK)* n. 203.
- Ebreichsdorf (Iberstoff, AT)* n. 192. 194–195.
- Eger (Agria, HU)* n. 193.
- Eger (CZ)* n. 204A.
- Eperjes (Eperies, Prešov, SK)* n. 21. 23–24.
- Erdély (Erdeli, Transylvania, RO)* n. 8. 28. 32. 37–38. 45A. 48–49. 51A. 54–55. 57. 59. 61–63. 138. 169. 207. 210. 211.
- Erdődy Tamás n. 7. 22–23. 166.
- Ernő (Habsburg) n. 2.
- Érsekújvár (Arx Nova, Castelmnuovo, Huivar, Oivar, Ovar, Uivarium, Wyvar, Neubäusel, Nové Zámky, SK)* n. 42. 45B. 81. 106A–B. 135A–B. 145. 152–155. 159–160. 162–163. 170. 180–181. 183. 185–186. 203.
- Eszék (Ezek, Osijek, HR)* n. 57.
- Esztergom (Strigonia, HU)* n. 8. 41. 81.
- Fátra (SK)* n. 23.
- Felső-Ausztria* n. 2. 119.
- Felső-Magyarország (Hungaria Cisdanubiana, TransHungaria, Ungaria Superior)* n. 34. 43. 51A. 54. 56–57. 61–63. 70. 80. 87. 102. 114. 135A. 140. 168. 171. 185. 208.
- Ferdinánd (Ferdinandus), I. (Habsburg) n. 16. 43. 66. 106B.
- Ferdinánd (Habsburg) n. 58. 163. 167.
- Ferreri, Giovanni Stefano n. 16–20A. 21–23. 25. 26A. 27–45A. 46–47A. 48–51A. 52–54. 63. 66.
- Filakovo lásd Füleke*

- Flandria* n. 20B.
 Forgách Ferenc (Forgacz, Forgaz) n. 1–26A. 27–45A. 45C–47A. 48–75A. 76–104A. 105–135A. 136–137. 139–215.
 Forgách Imre n. 9.
 Forgách Simon n. I. 4.
 Forgách Zsigmond n. 10. 22. 27. 36. 38. 51B. 56. 61. 69. 70. 85. 143. 166. 168. 171. 196. 208. 210. 215.
 Forró György S. I. n. 207.
Franciaország (Gallia) n. 20B.
Füleek (Filek, Fil'akovo, SK) n. 45B. 45C.
 Fülöp, III., n. 55. 134. 205. 206.

Galgóc (Hlobovec, SK) n. 21.
 Gallo, Cesare n. 70.
Garamszentkereszt (Heiligenkreuz an der Gran, Žiar nad Hronom, SK) n. 215.
 Gonzaga, Vincenzo n. 8.
 Graziani, Gaspar (Gratianus) n. 212.
Grodno (Hrodna, BY) n. 1.

Győr (Giavarino, Jaurinum, Javerino) n. 6. 21. 81. 106B. 168. 172.

Halasd (Rybky, SK) n. 106B.
Harka (Harkau, Herknecht, HU) n. 5.
 Haszán, Kara Jaszidzsi n. 8.
 Henckel, Lazar n. 51B.
 Herberstein, Adam von (Ermesthan) n. 89. 145.
 Heressenczy Péter (Heresinci) n. 7.
Herknecht lásd Harka
 Himmelreich, Tiburtius n. 9.
Hlobovec lásd Galgóc
Hodolín (Hodonín, CZ) n. 156.
 Hoffmann György n. 45B. 45C.
 Hollósi Márton n. 28.
 Homonnay Drugeth Bálint (Homonnai) n. 37. 44. 45A. 51A–51B. 56. 59. 61. 69. 70. 114.
 Homonnay Drugeth György n. 114. 212.
Horvátország (Croatia) n. 135B. 163. 167.
 Hosszútóthy István (Hozzutotius) n. 48.
 Hosszútóthy László n. 100.
Hrodna lásd Grodno
Huzst (Ust, UA) n. 51A. 61. 204A. 208.
 Huzo Imre n. 45B.

 Illésházy István (Eliasi, Eliashasi, He-liashazi, Illeshazius) n. 16. 17B. 19. 21–23. 25. 26B–33. 35–42. 44. 45A–C. 47A–51B. 58. 64. 66. 70. 83. 84. 89–90. 92–93. 95B. 97–98. 100–101. 106B. 113–114. 124. 129–130. 132–133. 135A. 136. 140–141. 145. 147. 165. 185.
 Imreffy János n. 23.
 Ince, VII., n. 119.
 István (Stephanus), Szent n. 21. 135B.
 Istvánffy Miklós (Istvanfi) n. 7. 22. 40. 66. 127.
 Iszkender n. 204A.

 János (Corvin) n. 119.
 János (Sapolia), I. n. 44.
Jaurinum lásd Győr
Jeneu lásd Borosjenő
Jeruzsálem n. 215.

 Kara Jaszidzsi n. 8.
Karinthia (Carinthia, AT) n. 167.
 Károly, IV., n. 44.
 Károly, Kis (Carolus Parvus) n. 44.
Kassa (Cassovia, Kaschau, Košice, SK) n. 16. 23–24. 27. 31. 43. 51B. 70. 80. 85. 168–169. 171. 177.
 Káthay Mihály n. 23.
 Kellemessy Mihály (Kellemesii) n. 51B.
 Kendy István n. 196. 212.
Kereztur lásd Bodrogkeresztúr
 Khuen, Johann Euseb, Belasi von (Can) n. 145.

- Klesl, Melchior (Cleselio, Clessellio, Gleselius) n. 16. 46. 108. 188. 193–195. 199. 201–202. 204A. 213. 214.
- Kolonitsch, Seifried von (Golonicz, Colonits, Colonitz, Kollonicz, Colonizza, Kollonycz) n. 13–14. 70. 106A. 135A–B. 145. 148. 152. 154–155. 158–161. 163. 170. 180–181. 185.
- Kolozsvár (Cluj Napoca, RO)* n. 90.
- Komárom (Comar, Comaromium, Triscomar, Komárno, HU/SK)* n. 21. 81. 106B. 151. 172.
- Komját (Comiati, Komjatice, SK)* n. 212.
- Konstantinápoly (Constantinopoli, Istanbul, TR)* n. 89. 204A.
- Körmöcbánya (Kremniz, Kremnica, SK)* n. 45B.
- Kővár (Kevár, Kövár, Várai, RO)* n. 51A. 61. 204A. 208.
- Krakkó (Cracovia, PL)* n. 51A.
- Krenberg, Ulrich Kren von (Krempergh, Krenpergius) n. 20A. 21. 46.
- Kutassy János n. 7.
- Lajos (Nagy), I. (Anjou) n. 44.
- Lajos (Ludovicus), II. (Jagelló) n. 44. 66.
- Lang, Philipp n. 48.
- Lassota, Erich, Steblau von (Lassotta) n. 202.
- Lelesz (Lelez, Leles, SK)* n. 31. 37.
- Lengyelország (Polonia)* n. 27. 63. 135A. 196.
- Lépes Bálint n. 70. 152.
- Liechtenstein, Karl (Lichtenstain) von n. 8. 39. 83.
- Likava (Liikova, Likavka, SK)* n. 156.
- Linz (Lintz, AT)* n. 141. 212.
- Lippa (Lipova, RO)* n. 204A. 210.
- Lippai János (Lippay) n. 23–24. 127.
- Madruzzo, Ludovico n. 5.
- Mágóchy Ferenc (Magoczi) n. 70.
- Magyarország (Hungaria, Magyar Ország, Ungaria)* n. 8. 21. 23–24. 26B. 28. 32. 37. 39. 40. 42. 44. 48. 51A. 55. 62. 70. 72. 83. 84. 91. 94. 95B. 97. 100. 103. 104B. 106A. 119. 123. 135B. 138. 154. 167. 185. 196. 198. 204B. 207. 208. 215.
- Mara, Placido, de n. 108. 110. 117. 120. 126. 128. 131–134. 136. 138. 142–143. 145–147. 150. 152–164. 166. 168–172. 175–187. 189–201. 208–210. 212–215.
- Mária (Habsburg) n. 44.
- Mátyás (Matthias), II. (Habsburg) n. 7–8. 15. 17A. 20A–B. 21. 23–24. 26A. 29. 36. 41–42. 45A. 45C. 47B. 48. 58. 61–62. 64. 67. 70. 72. 75A. 77. 79–80. 82. 84–94. 95B. 96–102. 104A–B. 106A–110. 112–113. 116. 118. 121–122. 126–127. 129. 132–134. 135B. 138–139. 141. 143. 145–146. 150–151. 153. 155–157. 162. 168–170. 172–175. 178–181. 183–185. 188–189. 191–196. 198–201. 204A–204B. 215.
- Mátyás (Matthias), I. (Hunyadi) n. 18. 44.
- Migazzi (Mikáci) Miklós n. 7. 135A.
- Miksa (Maximilianus), I. (Habsburg) n. 16.
- Miksa (Maximilianus), (Habsburg) n. 51B. 98.
- Millino, Giovanni Garzia n. 19. 91–92. 95A. 96–97. 100. 107. 109. 204B.
- Mladossevith Horváth Péter n. 16.
- Mobács (Mobacz, HU)* n. 43.
- Molart, Johann n. 57. 186. 204A. 212.
- Moldva (RO)* n. 196.
- Monoszlói András n. 38.
- Monoszlói Gábor (Monoslai) n. 38.
- Morvaország (Moravia, CZ)* n. 43. 45B. 70. 83. 100. 167.
- München (Monaco, DE)* n. 137.
- Nádasdy Tamás n. 106B. 165.
- Nádasdy, II., Tamás n. 45B.

- Nagybánya (Rivulus Dominarum, Nagj Bania, Frauenbach, Baia Mare, RO)* n. 57.
- Nagyecsed (Echied, HU)* n. 57. 208.
- Nagykálló (Kallo, HU)* n. 51B.
- Nagyszombat (Tirnavia, Tyrnavia, Trnava, SK)* n. 16. 28. 68–69. 87. 89–92. 94–95A. 101–103. 106A–B. 129–130. 134–135B. 144. 149. 157. 160. 169. 171. 173–174. 178–179. 184. 187. 192–194. 196–198. 200. 203. 208. 211. 215.
- Nagyvárad (Vărădinum, Oradea, RO)* n. 21. 23–24. 51A. 61.
- Naprághy Demeter (Napragi)* n. 7. 70. 154. 158. 172.
- Naszuh (Naszuf)* n. 204A.
- Negroni, Antonio* n. 70.
- Németország (Germania)* n. 26A. 119.
- Nógrád (Nograd, HU)* n. 13.
- Nové Mesto nad Váhom lásd Vágújhely*
- Nové Zámky lásd Érsekújvár*
- Nyáry Pál (Niari)* n. 51A. 51B.
- Nyitra (Nitra, SK)* n. 9–14. 23. 65. 169.
- Óbuda (Vetus Buda, HU)* n. 7. 151–154.
- Oláh Miklós (Olahus)* n. 165.
- Olaszliszka (Lisca, Liska, HU)* n. 23. 28. 32. 37.
- Oradea lásd Nagyvárad*
- Osiyek lásd Eszék*
- Ostrosith András* n. 9.
- Pál, V.,* n. 19–21. 29. 41. 43. 68. 71. 74. 76. 84. 86. 87–91. 93–96. 102–103. 104B–106A. 110–111. 120–121. 123–125. 128–130. 135A. 138. 148. 150. 161. 173. 176. 178–179. 182. 187. 191. 196. 209. 214.
- Pálffy István (Palfi)* n. 160.
- Pálffy Kata* n. 106B. 129–130. 132. 135B. 138–139. 145. 150–151. 153. 155. 156–157. 159. 170. 176. 189. 191–192.
- Pálffy Magdolna* n. 145.
- Paravicini, Ottavio* n. 71.
- Pázmány Péter* n. 67. 193.
- Péchi Pál* n. 51A.
- Péchi Simon* n. 51A.
- Perényi Péter (Peren)* n. 43.
- Péter* n. 51A.
- Pethe László* n. 16. 38.
- Pethe Márton (Pete)* n. 5. 7. 16. 38. 92.
- Pezinok lásd Bazin*
- Pezzen, Bartholomäus* n. 8.
- Pogrányi Benedek* n. 8. 42.
- Pogrányi János* n. 32.
- Poppel, Zdenko Adalbert, Lobkowitz von (Popel)* n. 168.
- Porzia, Girolamo* n. 23. 48.
- Possevino, Antonio* n. 2.
- Pozsony (Posonium, Possonia, Possonio, Pressburg, Bratislava, SK)* n. 2. 5. 7. 11. 23. 25. 38. 39–43. 46–51A. 53–54. 65–66. 70–73. 76. 78. 80. 89. 95B. 105–106B. 108. 111–116. 118. 121–125. 127. 133. 138–142. 144. 159–160. 162–164. 166–169. 171–173. 175. 177. 201. 205–206. 210.
- Prága (Praba, CZ)* n. 4–5. 8. 16. 23. 31–32. 34. 37. 45A. 48. 51B–52. 55–63. 65. 70. 75A. 96. 99. 154. 162. 204A. 215.
- Prešov lásd Eperjes*
- Puchaim, Johann Christoph (Pucham)* n. 83. 180.
- Putnok (HU)* n. 51B.
- Rác György* n. 45C.
- Radovits Péter (Radovicus)* n. 7. 70.
- Rákóczy Lajos (Rakoczi)* n. 34. 51B. 85.
- Rákóczy Zsigmond (Racocius)* n. 48–49. 54–55. 57. 59. 61–62. 85.
- Renzi, Matteo (Rencius, Rentius)* n. 61. 68. 72. 76. 78. 90. 95A–95B. 128. 135B. 199. 206.
- Requesens, Alfonso* n. 88. 181.
- Révay Péter (Rebai, Revai)* n. 9.

- Rhédey Ferenc n. 23. 37. 42.
 Ridolfi, Alessandro (Rodolfi) n. 18. 94.
 Ridolfi, Ludovico n. 18.
 Rimay János n. 89.
Róma (Roma, IT) n. 2. 6. 18. 19. 26. 45B. 68. 74. 86. 95A. 102–104B. 109–110. 117. 120. 126–128. 131. 135B. 138. 146–148. 158. 161. 176–177. 179. 182–183. 187. 190. 195–197. 199–201. 209. 212–215.
 Rosenberg, Peter, Vök n. 119.
 Rudolf, II. n. 1–6. 20A. 21. 25. 27. 29. 32. 36. 38–39. 41–43. 45A. 45C. 47A. 51A. 59–60. 62. 69–70. 72. 75A–75B. 77. 80–85. 87. 89–90. 92. 95B. 98–99. 115. 127. 162–163. 188–189.
 Rumpf, Wolfgang Siegmund n. 19.
Rybky lásd Halasd
 Salvago, Giovanni Battista n. 163. 167.
Sáros (Saarosvara, Šariš, SK) n. 85.
Sáropatak (HU) n. 16.
 Segnyei Miklós (Segnei) n. 16.
Selia lásd Vágsejllye
Selmecbánya (Schemnitz, Banská Štiavnica, SK) n. 45B.
 Sennyei Pongrác (Senniey, Senyejus) n. 59. 61–62.
 Serra, Giacomo n. 19. 99.
 Simonetta, Francesco n. 196.
Sitno lásd Szitnya
 Sixtus, V. n. 2.
Skalka nad Vábom lásd Vágszék-lás
Slovenská Lupča lásd Zólyomlípce
Solyμος (Şoimus, RO) n. 210.
Spanyolország (Hispania) n. 11.
Spišská Kapitula lásd Szepeshely
 Stobeus, Georg n. 67.
Strigonia lásd Esztergom
 Struza (Strozzi), Petrus (Pietro) n. 74. 86. 104B. 110. 120. 138.
Stájerország (Stiria) n. 43. 163. 167.
 Stralendorf, Leopold, von n. 22–23. 55. 57. 59. 61–62.
 Suri Orvos Mihály n. 28.
Sümege (HU) n. 5.
Szádvár (Zadvara, HU) n. 85.
Szokolca (Zakolcza, Skalica, SK) n. 45B. 67.
Szatmár (Sakmar, Zakmar, Satu Mare, RO) n. 32. 34. 51B.
 Széchy Tamás (Sechi) n. 167.
Szendró (Zendreö, HU) n. 51B.
Szentgyörgy (San Giorgio, Sanctus Georgius, Sankt Georgen, Svätý Jur, SK) n. 33. 37. 101. 130. 156. 170. 181. 192.
 Szentgyörgyi és Bazini Péter n. 119.
 Szentiványi János (Szentivani, Zenthivany) n. 45B.
Szepeshely (praepositura Sepusiensis, Spišská Kapitula, SK) n. 23. 28. 32. 37. 169.
Szered (Sered, SK) n. 203.
Szilézia (Silesia) n. 41.
Szitnya (Sitno, SK) n. 45A.
 Szkender n. 204A. 212.
Szlavónia (Sclavonia) n. 135B. 167.
 Szuhay István (Zuhajus) n. 15. 17B. 19–20A. 23–24.
Tálya (Talia, HU) n. 67.
Tarcal (Tarczal, HU) n. 28. 67.
 Telegdy János n. 135A. 212. 215.
 Teuffenbach, Christoph (Tiffenpach) n. 83.
 Teuffenbach, Rudolf, n. 83.
 Thurzó György (Turso, Turzo) n. 9–14. 29. 35. 51B. 58. 61. 67. 70. 73. 80. 83. 115–116. 124. 143–144. 149. 156. 163. 166–168. 174. 178. 181. 183. 184–186. 188. 193–194. 203.
 Thurzó Kristóf n. 45B. 45C.
 Thurzó Szaniszló n. 193. 203.

- Tisza (Tibiscus)* n. 28. 32. 83.
Todi (IT) n. 19.
Tokaj (Tokai, Tokay, HU) n. 21. 23. 32. 34. 51B.
 Tordai János n. 193.
Transylvania lásd Erdély
 Trautson (Trautson), Paul Sixt von
 (Trauczen, Trauchenius, Trauczom,
 Traus, Trauzen) n. 19–20A. 21. 151.
 159. 160. 194. 201.
Trencsén (Trencin, Trinczin, Trincen, SK)
 n. 9. 11. 14. 156.
Trento (Trient, Tridentinum, IT) n. 92.
 188. 200.
Trnava lásd Nagyszombat
 Tschernembl, Georg, Erasmus n. 167.
Torna (SK) n. 203.
Turóc (SK) n. 11. 17B.
- Ugocsa (RO)* n. 28.
 Ulászló (Vladislaus), II. (Jagelló) n. 44.
 66. 119.
Ungaria Superior lásd Felső-Magyarország
- Vágsellye (Selia, Sellia, Šaľa, SK)* n. 21.
*Vágszéklyás (Szkalka, Skalka, Skalka nad Vá-
 hom, SK)* n. 39.
- Vágújhely (Vybel, Neustadt an der Waag, No-
 vé Mesto nad Vábom, SK)* n. 130.
 Vasoli, Alessandro n. 204A. 204B.
 Verancsics Faustus n. 127. 164.
Visegrád (Visegrad, HU) n. 13.
 Vízkelety Tamás (Viskeletti) n. 45A. 49.
 156. 192.
- Wien lásd Bécs*
Wienerneustadt lásd Bécsújhely
- Zalatnaky György n. 7.
 Zelnichey Miklós n. 7.
Žiar nad Hronom lásd Garamszentkereszt
Žilina lásd Zsolna
Zólyomlípce (Lipce, Slovenská Lupča, SK)
 n. 21. 45A.
 Zrínyi György (Zrini) n. 7.
 Zuñiga y Velasco, Baltasar de (Cunigo) n.
 134. 137. 205.
- Zsigmond (Sigismondo), I. (Luxemburgi)
 n. 11. 16.
 Zsigmond, III. (Wasa) n. 43. 44.
 Zsizska János (Cisca) n. 16. 21. 24.
Zsolna (Sillein, Žilina, SK) n. 184–186.

IRATOK JEGYZÉKE

1. Báthory István II. Rudolfnak, Grodnó, 1586. május 9.
2. Forgách Ferenc II. Rudolfnak, Pozsony, 1588. január 12.
3. Forgách Ferenc II. Rudolfnak, Bécs, 1588. február 18.
4. II. Rudolf Forgách Ferencnek, Prága, 1588. március 16.
5. Forgách Ferenc II. Rudolfnak, Harka, 1588. június 9.
6. Forgách Ferenc II. Rudolfnak, Győr, 1594. március 25.
7. Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek, Pozsony, 1597. március 6.
8. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Prága, 1603. augusztus 13.
9. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Nyitra, 1604. szeptember 23.
10. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Nyitra, 1605. március 10.
11. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Nyitra, 1605. március 14.
12. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Nyitra, 1605. március 21.
13. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Nyitra, 1605. április 6.
14. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Nyitra, 1605. április 25.
15. Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek, Bécs, 1606. január 26.
16. Giovanni Stefano Ferreri Scipione Borghesének, Prága, 1606. február 12.
- 17A. Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek, Bécs, 1606. február 16.
- 17B. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. február 23.
18. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. március 8.
19. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. március 20.
- 20A. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. március 29.
- 20B. A Magyar Tanács püspök tagjai Mátyás főhercegnek, Bécs, 1606. márc. 29.

21. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. április 12.
22. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. április 15.
23. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. április 19.
24. Forgách Ferenc és Szuhay István Mátyás főhercegnek, Bécs, 1606. április 25.
25. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. május 26.
- 26A. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. május 31.
- 26B. A Magyar Tanács püspök tagjai az első cikkely ügyében, 1606. június 5.
27. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. június 7.
28. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. június 14.
29. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. június 17.
30. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. június 21.
31. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. június 24.
32. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. július 1.
33. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. július 8.
34. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Prága, 1606. augusztus 4.
35. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. szeptember 6.
36. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. szeptember 13.
37. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1606. szeptember 27.
38. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1606. október 5.
39. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1606. október 18.
40. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1606. október 20.
41. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1606. november 13.
42. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1606. december 1.
43. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1606. december 11.
44. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1607. január 17.
- 45A. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1607. január 31.
- 45B. Illésházy István emlékirata. Bécs, 1607. február 12.
- 45C. Forgách Ferenc megjegyzései Illésházy emlékiratára

-
46. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1607. február 9.	58. Forgách Ferenc és Thurzó György a Titkos Tanácsnak, Prága, 1607. júl. 2.
47A. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1607. február 11.	59. Forgách Ferenc Leopold a Stralendorffnak, Prága, 1607. július 3.
47B. A Magyar Tanács opinója az összehívandó országgyűlés ügyében	60. II. Rudolf Scipione Borghesének, Prága, 1607. július 10.
48. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1607. február 23.	61. Forgách Ferenc Leopold a Stralendorffnak, Prága, 1607. július 17.
49. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1607. március 5.	62. Forgách Ferenc a Titkos Tanácsnak, Prága, 1607. július 22.
50. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1607. március 10.	63. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1607. július 30.
51A. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1607. március 19.	64. Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek, Bécs, 1607. augusztus 3.
51B. Forgách Zsigmond Forgách Ferencnek, Kassa, 1607. március 3.	65. Forgách Ferenc emlékirata II. Rudolfnak, Pozsony, 1607. augusztus 29.
52. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1607. május 5.	66. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1607. szeptember 15.
53. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Bécs, 1607. május 7.	67. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Szokolca, 1607. november 26.
54. Forgách Ferenc Giovanni Stefano Ferrerinek, Pozsony, 1607. május 7.	68. Forgách Ferenc V. Pálnak, Nagyszombat, 1607. december 23.
55. Forgách Ferenc Leopold a Stralendorffnak, Prága, 1607. május 27.	69. Forgách Ferenc II. Rudolfnak, Nagyszombat, 1607. december 29.
56. Forgách Ferenc Johann Barwitznak, Prága, 1607. június 27.	70. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Pozsony, 1608. január 24.
57. Forgách Ferenc Leopold a Stralendorffnak, Prága, 1607. június 28.	71. Forgách Ferenc V. Pálnak, Pozsony, 1608. február 5.

72. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Pozsony, 1608. február 7.
73. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Pozsony, 1608. február 13.
74. V. Pál Forgách Ferencnek, Róma, 1608. február 22.
- 75A. II. Rudolf Forgách Ferencnek, Prága, 1608. február 23.
- 75B. II. Rudolf a magyar rendeknek, Prága, 1608. február 23.
76. Forgách Ferenc V. Pálnak, Pozsony, 1608. március 3.
77. Mátyás főherceg Forgách Ferencnek, Bécs, 1608. március 6.
78. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Pozsony, 1608. március 6.
79. Mátyás főherceg Forgách Ferencnek, Bécs, 1608. március 11.
80. Mátyás főherceg a vármegyéknek, 1608. március 14.
81. Forgách Ferenc feljegyzése II. Rudolfnak, 1608. március 17.
82. Forgách Ferenc emlékirata Mátyás főhercegnek, Bécs, 1608. március 23.
83. Forgách Ferenc ismeretlennek, Bécs, 1608. március 26.
84. Forgách Ferenc Scipio Borghesének, Bécs, 1608. március 29.
85. Forgách Ferenc Antonio Caetaninak, Bécs, 1608. március 29.
86. V. Pál Mátyás főhercegnek, Róma, 1608. április
87. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Nagyszombat, 1608. április 10.
88. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Bécs, 1608. április 14.
89. Forgách Ferenc V. Pálnak, Nagyszombat, 1608. május 10.
90. Forgách Ferenc V. Pálnak, Nagyszombat, 1608. május 12.
91. Forgách Ferenc Giovanni G. Millinónak, Nagyszombat, 1608. június 15.
92. Forgách Ferenc Giovanni G. Millinónak, Nagyszombat, 1608. július 2.
93. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Nagyszombat, 1608. július 3.
94. Forgách Ferenc V. Pálnak, Nagyszombat, 1608. július 3.
- 95A. Scipione Borghese Giovanni G. Millinónak, Róma, 1608. július 12.
- 95B. Forgách Ferenc kérvénye V. Pálnak, Róma, 1608. július 12. előtt
96. Giovanni G. Millino Forgách Ferencnek, Prága, 1608. július 16.
97. Forgách Ferenc Giovanni G. Millinónak, Bécs, 1608. július 16.

-
98. Forgách Ferenc Antonio Caetaninak, Bécs, 1608. július 16.	110. V. Pál Mátyás főhercegnek, Róma, 1608. szeptember 26.
99. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Bécs, 1608. július 19.	111. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Pozsony, 1608. szeptember 29.
100. Forgách Ferenc Giovanni G. Millinónak, Bécs, 1608. július 23.	112. Mátyás főherceg Forgách Ferencnek, Bécs, 1608. október 4.
101. Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek, Nagyszombat, 1608. július 31.	113. Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek, Pozsony, 1608. október 5.
102. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Nagyszombat, 1608. augusztus 5.	114. Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek, Pozsony, 1608. október 6.
103. Forgách Ferenc V. Pálnak, Nagyszombat, 1608. augusztus 8.	115. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Pozsony, 1608. október 7.
104A. Scipione Borghese Antonio Caetaninak, Róma, 1608. augusztus 16.	116. Forgách Ferenc Mátyás főhercegnek, Pozsony, 1608. október 18.
104B. V. Pál Mátyás főhercegnek, Róma, 1608. augusztus 16.	117. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1608. október 18.
105. Forgách Ferenc V. Pálnak, Pozsony, 1608. szeptember 3.	118. Forgách Ferenc kérvénye Mátyás főhercegnek, Pozsony, 1608. október 23.
106A. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Pozsony, 1608. szeptember 3.	119. A rendek nyilatkozata Forgách bíborosi rangjának ügyében 1608. október(?)
106B. Forgách Ferenc nevében beterjesztett pontok. Pozsony, 1608. szeptember 3.	120. V. Pál Forgách Ferencnek, Róma, 1608. november 15.
107. Giovanni G. Millino Scipione Borghesének, Bécs, 1608. szeptember 6.	121. Forgách Ferenc V. Pálnak, Pozsony, 1608. november 21.
108. Giovanni G. Millino Scipione Borghesének, Bécs, 1608. szeptember 13.	122. Forgách Ferenc II. Mátyásnak, Pozsony, 1608. november 23.
109. Giovanni G. Millino Scipione Borghesének, Bécsújhely, 1608. szeptember 18.	123. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Pozsony, 1608. november 29.

124. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Pozsony, 1608. december 3.
125. Forgách Ferenc V. Pálnak, Pozsony, 1608. december 5.
126. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1608. december 6.
127. Forgách Ferenc II. Mátyásnak, Pozsony, 1608. december 18.
128. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1609. január 3.
129. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Nagyszombat, 1609. január 22.
130. Forgách Ferenc V. Pálnak, Nagyszombat, 1609. január 22.
131. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1609. február 21.
132. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1609. február 22.
133. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1609. március 7.
134. Forgách Ferenc D. Balthasar de Zuñigának, Nagyszombat, 1609. márc. 23.
- 135A. Forgách Ferenc V. Pálnak, Nagyszombat, 1609. március 23.
- 135B. A magyar főpapok a Bíborosi Kollégiumnak, Nagyszombat, 1609. márc. 23.
136. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1609. március 28.
137. Don Balthasar de Zuñiga Forgách Ferencnek, München, 1609. április 22.
138. V. Pál II. Mátyásnak, Róma, 1609. április 25.
139. Forgách Ferenc V. Pálnak, Pozsony, 1609. május 22.
140. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Pozsony, 1609. május 22.
141. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1609. május 23.
142. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1609. május 30.
143. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1609. május 30.
144. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Nagyszombat, 1609. június 14.
145. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1609. július 25.
146. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1609. július 25.
147. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1609. augusztus 1.
148. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1609. augusztus 1.
149. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Nagyszombat, 1609. augusztus 4.
150. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1609. augusztus 22.

151. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Bécs, 1609. augusztus 22.
152. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Bécs, 1609. augusztus 29.
153. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Bécs, 1609. szeptember 5.
154. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Bécs, 1609. szeptember 9.
155. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Bécs, 1609. szeptember 12.
156. Pálffy Kata Forgách Ferencnek, Tren-
csén, 1609. szeptember 16.
157. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Bécs, 1609. szeptember 26.
158. Scipione Borghese Placido de Mará-
nak, Róma, 1609. október 3.
159. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Bécs, 1609. október 10.
160. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Bécs, 1609. október 31.
161. Scipione Borghese Placido de Mará-
nak, Róma, 1609. október 31.
162. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Bécs, 1609. november 7.
163. Forgách Ferenc Giovanni Battista Sal-
vagónak, Pozsony, 1609. november 16.
164. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Pozsony, 1609. november 27.
165. Kivonat a Magyar Tanács vélemé-
nyéből. Pozsony, 1609. december 9.
166. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Pozsony, 1609. december 11.
167. Forgách Ferenc Giovanni Battista Sal-
vagónak, Pozsony, 1609. december 15.
168. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Pozsony, 1609. december 25.
169. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Pozsony, 1609. december 25.
170. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Pozsony, 1610. január 1.
171. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Pozsony, 1610. január 1.
172. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Pozsony, 1610. január 1.
173. Forgách Ferenc Scipio Borghesének,
Pozsony, 1610. január 3.
174. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek,
Nagyszombat, 1610. január 5.
175. Placido de Mara Scipione Borghe-
sének, Pozsony, 1610. január 9.
176. Scipione Borghese Placido de Mará-
nak, Róma, 1610. január 16.
177. Scipione Borghese Placido de Mará-
nak, Róma, 1610. január 16.
178. Forgách Ferenc V. Pálnak, Pozsony,
1610. január 20.

179. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1610. január 23.
180. Placido de Mara Scipione Borghesének, Pozsony, 1610. február 20.
181. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1610. március 27.
182. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1610. április 3.
183. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1610. április 10.
184. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1610. május 1.
185. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1610. június 5.
186. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1610. június 12.
187. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1610. július 10.
188. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1610. július 17.
189. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1610. július 24.
190. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1610. július 31.
191. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1610. augusztus 7.
192. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1610. augusztus 28.
193. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1610. október 9.
194. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1610. november 6.
195. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1610. november 20.
196. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1610. november 27.
197. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1610. november 27.
198. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1611. január 4.
199. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1611. január 15.
200. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1611. január 15.
201. Forgách Ferenc Scipione Borghesének, Bécs, 1611. február 8.
202. Placido de Mara Scipione Borghesének, Bécs, 1611. február 12.
203. Forgách Ferenc Thurzó Györgynek, Nagyszombat, 1611. május 9.
- 204A. Alessandro Vasoli Scipione Borghesének, Prága, 1611. július 27.
- 204B. Forgách Ferenc Giovanni Garzia Millinónak, Bécs, 1611. július 18.
205. Forgách Ferenc III. Fülöpnek, Pozsony, 1612. szeptember 12.

-
206. Forgách Ferenc III. Fülöpnek, Pozsony, 1613. július 28.
207. Forgách Ferenc Dóczy Andrásnak, Nagyszombat, 1614. február 14.
208. Forgách Ferenc Placido de Marának, Nagyszombat, 1614. febr. 17.
209. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1614. július 26.
210. Forgách Ferenc Placido de Marának, Pozsony, 1614. december 14.
211. Forgách Ferenc Dóczy Andrásnak, Nagyszombat, 1615. január 3.
212. Forgách Ferenc ismeretlennek, Komját, 1615. március 8.
213. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1615. augusztus 15.
214. Scipione Borghese Placido de Marának, Prága, 1615. október 14.
215. Scipione Borghese Placido de Marának, Róma, 1615. november 14.

THE SELECTED POLITICAL
CORRESPONDENCE OF FERENC FORGÁCH
(1586–1615)

I. THE FACES OF FERENC FORGÁCH: THE ARISTOCRATIC CONVERT,
THE BISHOP AND THE CHANCELLOR

Such a *curriculum vitae* evolves from the documents under publication, in which every stage has its own role; that is why there is no title or rank listed after the name of Ferenc Forgách in the title of the volume. His short career attracted the attention of the historians early on. There were many among his first biographers¹ that described Forgách as an impulsive person with the characteristics of a true leader, who was often reserved at the same time.

The biographies particularly focus on the relation of Forgách and the Jesuits, which was extremely close due to the fact they were the ones to convert him.

Consequently, the cartulary shows a controversial character that had few support in the political battlefield against the Protestant orders and Archduke Matthias. According to certain historians his radical views even alienated some Catholics; and certain members of the clergy sought a kind of *modus vivendi*, the possibility of a co-operation rather than confronted the royal and feudal authority.

¹ PONGRÁCZ SÖRÖS, *Forgách Ferencz a bíboros*, *Századok* 35 (1901) 577–608. 690–729. 774–818 [Ferenc Forgách, the Cardinal]; KÁLMÁN ACKERMANN, *Forgách Ferenc bíboros, esztergomi érsek*, Budapest 1918 [Ferenc Forgách, Cardinal and the Archbishop of Esztergom].

The letter of István Báthory to Emperor Rudolf – in which the young, convert Forgách was introduced and recommended to the emperor – was chosen as the first document of the cartulary with a symbolic intention. The entry and rise of Forgách in the church hierarchy was not difficult since every door opened to him as being a member of a prestigious aristocratic family of Upper-Hungary. Yet, we barely know the first events of his career as an ecclesiastical leader and bishop. For instance, there is not enough evidence of his views about the actions of counter-reformation in the first years of 1600s, about the seized churches in Upper-Hungary, or about the trials against the aristocrats, like the one against István Illésházy – one of the richest noblemen of the country –, which provoked the biggest reaction. However, these steps initiated and supported by the Habsburg government led to the Bocskai uprising.

Based on the published and unpublished documents survived from the period before the Bocskai uprising, it appears that Forgách – as a church leader as well as a state official – represented the interest of his dioceses and church order as usual. He appointed nominees to the vacant church prebends, or he made recommendation to a youth heading to Rome to study.² Do not forget that in the meantime, the Kingdom of Hungary was being war-scarred by the Ottomans: the estates of his diocese of Veszprém, then Nyitra (Nitra) was continuously being destroyed by the proximity of the frontline. Moreover, his diocese – that had few revenues due to Reformation and the war – had to take part in supplying the soldiers serving in the border fortresses within his diocese. Later the wage of the garrisons of Érsekújvár (Nové Zámky) became his problem that lasted for years and was put on the agenda of the diets many times.³ As the *supremus comes* of Nyitra County he was charged to summon the army of the county and the nobility. The documents depict an average churchman struggling with everyday problems. He was litigating, making provision for absolution from excommunication

² ÖStA HHStA Hung., Allg. Akt., fasc. 129, 1596. Jan.–Dez., fol. 33r + 34v. n. 7.

³ See *Okmánytár*, n. 42. 45B. 81. 106A–B. 135B. 145. 152–153. 160. 162–163. 180–181. 183–184. 186. 203.

and corresponding about cases related to the county and his family.⁴ Consequently, in the documents of the early years of his career, he does not come across as a neophyte, who whole-heartedly hates the Protestants, but as a member of the elite, who by right of his ancestors and irrespective of confessions, above the subjects and vassals confidently keeps his power and authority that is strengthened by close and less close family bonds.

This period also has a notable relation of his; namely that of with the Jesuit order. This relationship goes back to the 1590s according to the data. For instance, one Jesuit said at the time that his house looks more like a Jesuit college than an episcopal residence. He assisted the Society – especially the college in Vágsellye (Šaľa) – during the Turkish war, too; besides, he was the one to assist at the Marian Congregation's establishment, which was the first Hungarian congregation in the early modern period. One year later, he donated a house for them in Nyitra. These acts already show the future school-founder, church-organizer archbishop and cardinal, who in his final year founded a college and settled the order in his archiepiscopal residence, in Nagyszombat (Trnava).

The Bocskai uprising (1604–1606), as it was mentioned before, brought about a radical change in his life. Our available data on his public life and political conduct became rich from this period on. The letters speak volumes about this impulsive activity, which, although was not devoid of conflicts, but was undertaken for the sake of the church properties' defence and the catholic religious practice. From 1606, the cartulary contains numerous documents, which clearly show the gravity of the situation: in the months prior to the Treaty of Vienna, Forgách regularly wrote to Giovanni Stefano Ferreri, the papal nuncio of Prague, and the intensity of the correspondence decreased only little afterwards. The documents reveal that the bishop-chancellor has a heated debate with one of the leaders of the Protestant orders, with István Illésházy, who might have been his biggest political opponent. Moreover, on account of the concessions given to the Protestants, he confronted his biggest

⁴ MNL-OL MKA, Acta Eccl. [E 150], Irreg., 27. t., n. 22.; Fam. Thurzó [E 196], fasc. 81, n. 14. 19. 25.; ASBi Archivio Ferrero, cass. XIII, cart. 11, fasc. 112, n. 1.

political enemy, Archduke Matthias, and his close circle. The striking disproportion in the number of the letters comparing to the previous period cannot be a coincidence. The Bocskai uprising vigorously raised the question of free exercise of religion and its relation to Catholicism. The conflict that subverted the Holy Roman Empire 50 years earlier and the Kingdom of France 25 years earlier, besides that pushed the Low Countries into civil war that lasted for 80 years, also set fire in the Kingdom of Hungary. And to top it all, Hungary was still under Turkish attack, as well. As the other secular and/or church officials, Forgách – like it or not – had to step out of his own “comfort zone.” The church lost hundreds of its properties, the free exercise of religion was granted to the Protestants, the prelates’ right of holding an office was restricted. All these posed a major threat that not only the ecclesiastical order, but also the Catholic religion would fatally get weak, or even disappear.

Partly in view of Forgách’s correspondence, the threatening situation had the Holy See reconsider its relations with the Habsburg court and none the least with the Hungarian clergy. Namely, Forgách was reckoned in Rome as a new actor – although his zeal, especially his unique relations to the Jesuits was long known there – who was treated in the papal court cautiously and with reservations, which must have been caused by the fact that he was a convert and many members of his family remained Protestant.

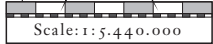
Forgách sensed that, therefore he went to great lengths to convert his family members; in the case of his brother, Zsigmond he spectacularly succeeded.⁵ Furthermore, he converted his other brother, the remarkably educated Mihály Forgách on his deathbed.⁶ Yet, he had to overcome Rome’s reservations, which was earned by his extremely tense political struggle around the Treaty of Vienna.

⁵ PÉTER TUSOR, *Forgách Zsigmond katolizálása*, Eruditio, Virtus et Constantia – Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére (ed. Fazakas Gergely Tamás et al.), Debrecen 2017, 640–645 [The Catholicisation of Zsigmond Forgách].

⁶ MIHÁLY BALÁZS–TAMÁS KRUPPA ET AL. (ed.), *Jezsuita Okmánytár I/1–2. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606* (Adattár XVI–XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez [Adattár] 34), Szeged 1995, 222. 225. 227 [Jesuit Cartulary I/1–2].

	Territory of the Royal (Habsburg) Hungary in 1586
	Territory of the Principality of Transylvania in 1586
	Important places: towns, fortresses

Hungary around 1586

2. FORGÁCH THE CARDINAL-ARCHBISHOP AND CHIEF CHANCELLOR

Rome held high expectations towards him, while he was in a very difficult situation. The degree of the trust was shown by the fact that the Holy See had immediately dropped the favourite candidates for the vacant archiepiscopal see of Esztergom. It was a telltale lack of alternatives that almost immediately after having gained the archdiocese, the *biretum* was granted to him. This quick and almost unprecedented rise, as the latest secondary literature underlines it, had pure political reasons.⁷

Forgách's dilemma after the Treaty of Vienna can be understood as follows. The regime is responsible for the defence of faith and church. What happens if the regime is incapable to do so? In the consulted letters Forgách criticised the emperor on many occasions, at the same time he supported him till the very end; however, historiography has already declared his incompetence as a ruler based on the bulk of contemporary sources. He was obviously aware of this, yet he did not criticise directly the emperor but his counsellors, the court of Vienna and Archduke Matthias. This is clearly demonstrated by his well-documented and well-analysed conflict with Archduke Matthias, which was also dealt with in the Holy Office.⁸ Already KÁROLYI as well as the new literature see the turning-point of the Catholic confessionalization in Hungary in this conflict, which saved and preserved Catholicism for better times.

After 1609 due to his conflict with the new monarch, he was sidelined in the political battlefield. His correspondence accurately reveals the finale of a political career once had its zenith: the current of the abundant number of documents started to shrink and by the end of his life it almost completely ceased. In the information flow,

⁷ PÉTER TUSOR, *Purpura Pannonica. Az esztergomi „bíborosi szék” előzményei a 17. században* (Collectanea Vaticana Hungariae [CVH] I/3), Budapest–Roma 2005, 59–76.

⁸ PÉTER TUSOR, *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt: II. Mátyás kiközösítése*, Aetas 15 (2000) 4, 89–105 [The Hungarian Acts of 1608 Before the Roman Inquisition: the Excommunication of Matthias II].

his role was taken by the new, motivated nuncio of Vienna, Placido de Mara, whose reports disclose that Forgách was still active, yet a major part of his energy is consumed somewhere else. However, he was not completely ousted from the political decision-making – due to his office. To reach the Treaty of Nagyszombat he assisted Gábor Bethlen, besides, he had a significant role in the renewal of the Peace of Zsitvatorok. The year of 1609 – apart from the Bocskai uprising – brought about another trauma in Forgách's career.

The highest profile case of the year was undoubtedly when the cardinal reached out for the Sacred Office on account of the ratification of the acts authorizing the free exercise of religion in 1608. The Sacred Office properly conducted the process and condemned the monarch, who received his absolution only after having promised to modify the act that gravely affected the Catholic religion.

The year of 1610 did not bring success either: the successor of Illésházy as a palatine became György Thurzó, one of the relatives of Forgách. Not only did Thurzó succeed in achieving that a Lutheran preacher was placed in Nagyszombat next to a Calvinist one, in the then centre of the archdiocese of Esztergom, the centre of Hungarian Catholicism, but he also supported the synod of the Lutherans in Zsolna (Ilina), against which Forgách and the clergy ardently protested that was also published at the time. Such extent of the Protestant advance, which did not spare the archiepiscopal see either, shows the royal authority's weakness.

Gábor Báthory, the prince of Transylvania – whom he supported – was his other great disappointment. His brother, Zsigmond Forgách wanted to depose the prince; however, the action ended in a failure in 1611, in which the cardinal participated – though only informally – and might have given some political aid.⁹ Although Báthory failed in the end, his successor, Gábor Bethlen was even worse concerning Catholicism. Despite all, the last document of the cartulary, which registers Forgách's political views in bulk, reveals in a surprisingly accurate way that Bethlen was even better than the

⁹ PÉTER VÖRÖS, *Forgách Zsigmond erdélyi expedíciója 1611-ben*, HK 124 (2011) 864–887 [The Expedition of Zsigmond Forgách in Transylvania in 1611].

Catholic nominee recommended by the Moldovan chancer, Gaspar Graziani, since he would only strengthen the Turkish relations and position in the region. It is obvious that Forgách learnt from the fiasco 4 years earlier.

Two other events should be mentioned for the pragmatism: when one of the relevant demands of the risen orders, the filling of the long vacant office of the palatine, was put on the agenda in that turbulent period, Forgách voted for Illésházy, who was depicted as the biggest enemy of the religion. From one of his letters, it occurs that he supported Illésházy, because he had promised him – in need of his and the ecclesiastical order's vote – that he would support him in the case of the exercise of religion and they had to keep in mind that the monarch was weak, yet his opponent was strong.¹⁰

Our other example is related to the next palatine, to György Thurzó. For the sake of the already mentioned case of Nagyszombat's arrangement, which was also put on the agenda of the diet, Forgách behaved in a pragmatic way: namely, he agreed to the further strengthening of Protestantism in his own town with the condition that they could not have a church, therefore, the services could be held only in private houses and the preacher could not be supported from municipal resources, but from private funds. He acted the way he did only for such reason that he wanted to use the same approach against the Protestants that they had used against him: through this way he wanted to implement the free exercise of Catholic religion in Kassa (Košice). The suggestion of the cardinal is quite similar to the practical political process that the "politicians" whom he often condemned made use of; they subordinated everything to the cause of state. Forgách did the same, yet he did not represent the state by his actions but his faith and the interests of the church. These documents show that under the circumstances, the cardinal could react to the political situation in a surprisingly flexible way, and obviously being under compulsion, he could modify his earlier strategy. Based on the correspondence, it is quite traceable that the cardinal archbishop went to great length to strengthen the

¹⁰ *Okmánytár*, n. 124.

church institutions and the ecclesiastical order. The protest against the Lutheran's synod of Zsolna as well as the synod of Nagyszombat summoned as a reaction to it, which was attended by nuncio de Mara, were all parts of his motion. A synod was an important event, not because it demonstrated their power to the Protestants, but because the implementation of Trient's regulations was decided upon here.

The cardinal often touches upon the "politicians" of Matthias's court of Vienna in his letters. At the time, this term was used for those who valued their actions only in terms of national interests, the *ragione di stato*, and it was cited in a pejorative way irrespective of their denomination. The cardinal knew some of them, for instance Melchior Klesl,¹¹ who was the bishop of Vienna and the right-hand-man of Archduke Matthias; or Johann Sixt Trautschon,¹² who continued his career in the royal court of Vienna after having been out of favour. Yet, nothing was more alien from him than the political Machiavellianism, and, though, there is not any surviving documents reporting on his political views, based on his letters, it is clear that he was very familiar with the Hungarian customary law and Werbőczy's *Tripartitum*, which included the crucial rights of the nobility. Nevertheless, it is worth remembering his list – written by himself – that was prepared for the bookfair of 1613 in Frankfurt. On this list, beside the general, typical and mainstream contemporary Catholic polemics, one can find one of Tacitus's works, with de Justus Lipsius's commentaries.¹³ The work of Lipsius, who was a convert like that of Forgách, in the field of analytical politics cannot be separated from Tacitus's works and the humanist tacitism. He became known in Hungary through Forgách's brother, Mihály Forgách, who was called the Hungarian

¹¹ JOHANN RAINER, *Kardinal Melchior Klesl (1552–1630). Vom „Generalreformer“ zum „Ausgleichspolitiker“*, Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 59 (1964) 14–35.

¹² *Okmánytár* n. 21. 23. 28. 43. 99–100. 124.

¹³ *Magyarországi magánkönyvtárak I: 1533–1657* (Adattár 13), ed. ANDRÁS VARGA, Budapest–Szeged 1986, 97 (51.item).

Lipsius and who was in correspondence with the illustrious scholar from the Low-Countries. Unfortunately, there is no more data how Lipsius influenced the cardinal's views on politics and authority; yet based on the list of orders it is quite certain that he was interested in the tacitist historiography that along with his brother, Mihály he might have inherited from their family. As the chancellor of Maximilian, king of Hungary, and the bishop of Várad, Ferenc Forgách – their uncle – handed down a very important historical work.

Hopefully, the documents serve more data to further recognize the career of a significant, excellent prelate of the Kingdom of Hungary in the early modern period by showing his *political* portrait from another angle and by tinting the so far one-sided picture of him that was not devoid of denominational bias. This approach, however based on sources, picked certain elements of Forgách's actions in the church-political sphere that were overly highlighted and interpreted in an overemphasised way. Naturally, this made an impact on receiving his career and his character. Consequently, as we see it, the militant demeanour and attitude, which was ascribed and put down to him by the earlier historiography irrespective of denominations, does not necessarily apply to Forgách. Based on the sources, one can state that he was wedded to the compliance with the law and the respect for the law. As far as we are concerned, this attitude does not solely derive from his defensive position, but from his education, interest, and his mentality. Otherwise, how could we explain his reserved demeanour around the lawsuit of Illésházy,¹⁴ the Article XXII and the church-seizures in Upper Hungary, and his actions between 1601 and 1604, when he accentuated the importance of complying with the Hungarian law and customary law despite of the seemingly certain victory?

Based on the cartulary, the cardinal-archbishop's portrait of a firm character is evolved in a biography-like style with sharp contours, which is owned to the abundance of sources. The letters highlight such details of Forgách's life and career that are important,

¹⁴ ÁRPÁD KÁROLYI, *A buszonkettedik artikulus (Az 1604: XXII. törvénycikk)*, Néhány történelmi tanulmány, 154–226 [Article 22].

though, have not been emphasised enough, yet. As a result, the cartulary primarily endeavours to draw Forgách's portrait as a politician, therefore, the letters of church-political character were selected only if there were related to public history in some manner. The published documents reflect upon the uneasy and troubled period, in which Forgách lived.¹⁵

3. THE ASPECTS OF SELECTION

The volume does not contain all the surviving letters of Forgách, not at all, since the fundamental aim of the publication was to publish the correspondence grouped in line with the cases that were linked to public history. The basis of this volume is consisted of the numerous letters of Forgách that can be found in the fonds of the Vatican Apostolic Archives: the writer of the letter here are Forgách and sometimes Cardinal Nephew Borghese or Pope Paul V, where the addressee is Forgách. In a significant amount of the Vatican sources Forgách is not the writer or the addressee of the letter, but the protagonist of the letters and reports. The publication of theirs is needed, because the number of the letters of Cardinal Forgách became scarce by that time. The reports of Placido de Mara, the nuncio of Vienna, informs about that period. While he did not have to leave the country due to the sessions of the imperial assembly, he quite often reported on the activity of his protégé in details. The State Archives of Biella – which keeps the archive of the Ferrero family as well as dozens of letters of Forgách – is a special place in terms of the reports of the nuncio.¹⁶ A few yet important group of

¹⁵For the process of the Catholic confessionalization in Hungary started by Forgách and continued by his successors during the 17th century see PÉTER TUSOR, *A magyar egyház és Róma a 17. században*, *Vigilia* 64 (1999) 503–513, particularly 509–513 [The Hungarian Church and Rome in the 17th Century].

¹⁶PÉTER TUSOR, *Magyar történelmi kutatások a Vatikánban* (CVH I/1exc.), Budapest–Rome 2004, CXII–CXIII (= CVH I/20, 112–113. [Historical Research in the Vatican].

letters are kept in the *Hungarica* department of the *Haus- Hof und Staatsarchiv in Vienna*, where one can find the data on Forgách's church career in the early period; besides concerning the political career, there are many documents from 1607 that Forgách presented to the monarch, to Archduke Matthias, to the Privy Council, or to Leopold a Strahlendorff for the sake of the Hungarian Catholic church, of preserving the Catholic faith or of the Turkish war.¹⁷ The chamber department of the National Archives of Hungary should be mentioned, whose *Acta Ecclesiastica* and the fonds of the Thurzó family's archives – that is hardly exploited – were conveniently studied.

¹⁷ *Okmánytár* n. 55. 57. 59. 61.

TABLE OF CONTENTS

<i>Table of Contents</i> (in Hungarian)	v
<i>Introduction</i>	vii
1. The Faces of Ferenc Forgách	ix
2. Forgách, the Aristocratic Convert, the Bishop and Chancellor	xiii
3. Forgách, the Cardinal-Archbishop and Chief Chancellor	xviii
4. The Aspects of Selection and Edition	xxix
<i>Cartulary</i> (n. 1–215)	i
<i>Archival Sources</i>	457
<i>Bibliography</i>	459
Abbreviations	464
<i>Index</i>	465
<i>The List of Documents</i>	473
<i>The Selected Political Correspondence of Ferenc Forgách (1586–1615)</i> (in English)	483

ISBN 978 963 508 996 3

9 789635 089963